De Nieuwe Tijd

Socialdemokratisch Maandschrift

EERSTE JAARGANG.

1896/97.

AMSTERDAM.

J. A. FORTUYN.

INHOUD.

Vooraf.

Ons woord vooraf kan kort zijn.

In den prospectus van dit maandschrift hebben wij de aanleiding tot de uitgave meegedeeld. Onze vriend TROELSTRA kan van het orgaan onzer partij — „De Sociaaldemokraat" — niet tegelijk een propagandablad maken en een tijdschrift dat de beginselen en de denkbeelden van het socialisme behandelt voor meer ontwikkelde partijgenooten en andere lezers. Het laatste congres van de partij heeft duidelijk te kennen gegeven dat uitvoerige artikelen over onderwerpen van wetenschappelijken aard niet in het beknopte weekblad behoorden te verschijnen. Onze taak is de massa der arbeiders te bewerken en lektuur te leveren voor partijgenooten die het socialisme reeds kennen, en uit wier midden de propagandisten voortkomen.

De uitgever — de heer H. J. POUTSMA, die vroeger met het weekblad „De Nieuwe Tijd" en daarvóór met de „Sneeker Courant" de beginselen van de Internationale Sociaaldemokratie gediend heeft, — vatte het plan op onder den ouden naam een nieuw orgaan te stichten, dat het laatste gedeelte van onze taak zou trachten te vervullen. Schrijver dezes dankt hem, namens de Sociaaldemokratische Arbeiderspartij in Nederland, voor de bereidwilligheid andermaal zijne goede krachten aan een tijdschrift voor de zaak der proletariërs beschikbaar te stellen. Wij beginnen in het klein, zoowel naar den aanvang als naar de beteekenis van ons werk. Wij hopen op inteekenaren genoeg om „De Nieuwe Tijd" te kunnen uitbreiden; en op eene medewerking om het gehalte te verbeteren. Wij hebben de toezegging van een veelbelovenden steun ontvangen, maar elk onzer is voor het socialisme reeds op een andere manier werkzaam, voor zoo ver hij niet door beroepszorgen wordt in beslag genomen. Doch dit is van onze partij, een strijdende proletariërspartij, het algemeene kenmerk en in alle landen wordt dit bezwaar gevoeld. Wij willen slechts hopen dat het ons niet te zeer zal kwellen.

Wat wij in „De Nieuwe Tijd" zullen trachten te geven, is een overzicht van de politieke en ekonomische ontwikkelingsgeschiedenis van onzen tijd: de gebeurtenissen, de ideeën en de gevoelens. Alles werkt samen om de socialistische maatschappij te verwezenlijken, en alles heeft daarom betrekking op ons programma; op onze kritiek van de bestaande, op onze verwachting van de komende maatschappij, en op onze taktiek als maatschappelijke klasse.

Zooals wij reeds in onze circulaire schreven:

„De Nieuwe Tijd" zal zijn het tijdschrift waarin de beginselen, neergelegd in het programma van de Sociaaldemokratische Arbeiderspartij in Nederland, worden toegelicht op eene andere wijze als mogelijk en wenschelijk is in een weekblad. Zonder derhalve een orgaan van de Partij te wezen, zal het bevorderlijk aan haar

streven kunnen zijn, vooral bij die arbeiders, die meer verlangen van de socialistische pers dan een zuiver propagadablad kan verstrekken.

En verder wenden wij ons tot allen, die belang stellen in het openbare leven van dezen tijd, en omtrent de beginselen en de denkbeelden van de Internationale Sociaaldemokratie ingelicht willen worden.

„De Nieuwe Tijd", in een onverbreekbaar bondgenootschap met al onze propagandisten en met de beide weekbladen „De Sociaaldemokraat" en „De Volkstribuun" (Maastricht), maar onafhankelijk en onder de uitsluitende verantwoordelijkheid van de schrijvers harer artikelen, hoopt zich een plaats te verschaffen onder de Nederlandsche pers van de wereldpartij der Sociaaldemokratie. Deze plaats is nog onvervuld, en alleen met medewerking van al onze vrienden zal het mogelijk zijn haar te bezetten.

Wij werken hier te lande onder buitengewoon moeilijke omstandigheden, wijl de beginnende vakorganisatie de aandacht van vele arbeiders al te zeer bindt aan kleine, direkte broodvragen. Bovendien heeft het verval van het slechts op uiterlijk vertoon gerichte, grootendeels in de kleinburgerlijke anarchie verloopen oudere socialistische beweging, een sterke moedeloosheid teweeg gebracht. Terwijl, eindelijk, de overmacht van de burgerlijke partijen nog steeds de politieke rechten blijft onthouden, zonder welke aan eene organisatie van het proletariaat als klasse niet is te denken, en deze ook nergens is bereikt. In deze omstandigheden is het derhalve noodzakelijk dat onze beginselen worden geprogageerd, vrij van alle bijmengsels: anarchie, radikalisme, staatssocialisme enz. Daar veel samenwerkt om het beeld van de internationale partij te verduisteren, moet onzerzijds alles worden gedaan om de leuze onbesmet te houden en het beginsel vlekkeloos: — duidelijk kenbaar voor ieder die wil verstaan.

Wij zouden gaarne in dit maandschrift plaats geven aan kunstenaren, die door de arbeidersbeweging worden aangetrokken, om tot ons lezerspubliek te spreken.

Voorloopig achten wij het volkoende van deze door ons zeer gewenschte aanraking, niet meer te zeggen, dan de vermelding van de gelegenheid in „De Nieuwe Tijd" hierbij geopend."

* * *

Met dezen strijdkreet, eindelijk, die al onze wenschen en verwachtingen samenvat en uitdrukt, ga „De Nieuwe Tijd" in de wereld:

Leve de Internationale Sociaaldemokratie!

V. D. G.

Zelfzucht en Eigendom.

I.

De gehechtheid aan haar bezit bij de klasse, die bezit verwerft door de arbeidskracht van de proletariërs te koopen voor een gedeelte van het geld dat het produkt van hun arbeid waard is; platweg gezegd: bij de klasse die de arbeiders uitzuigt, neemt de gehechtheid aan haar bezit den vorm aan van een zeer fraaie filosofie. Een filosofie die hierop neerkomt: de mensch is een wezen geschapen met over het algemeen onveranderbare, vaste eigenschappen. Zelfzucht, gehechtheid aan eigendom, is er één van; nu kunt gij doen wat gij wilt om de menschelijke maatschappij te veranderen, te verbeteren, maar gij zult alleen slagen in uwe pogingen voor zoover gij met dezen karaktertrek rekening houdt. Eene betere maatschappij is mogelijk, maar onmogelijk is een maatschappij die niet gegrond zou zijn op de liefde van den mensch voor het privaat bezit. —

II.

In een debat tusschen het katholieke „Centrum" en het radikale weekblad „De Volksstem" is weer eens gebleken, dat, hoezeer ook op ondergeschikte punten verdeeld, deze beide geavanceerde organen gemeen hebben een grondslag der burgerlijke zienswijze. — „Spreekt het „Centrum" van een natuurrecht,.... ook wij erkennen dat het (eigendomsrecht) door de natuur, door den aard van den mensch geëischt wordt". Zoo schrijft de Heer DE KOO in „De Volksstem" van 18 April. Een maatschappij, derhalve, zonder eigendomsrecht zou tegen de natuur van den mensch zijn. De maatschappij — dit is de gevolgtrekking die wij uit deze woorden mogen maken — is een samenstel door de menschen vervaardigd, overeenkomstig hunnen aard of natuur. Het is wel raadselachtig hoe de meest verschillende soorten van maatschappelijke inrichting voor en na uit die eene zelfde natuur zijn voortgekomen; maar met zulke kleinigheden breekt men zich in geavanceerde kringen het hoofd niet.

En de redakteur van „De Volksstem" maakt de kwestie nog ingewikkelder door ons twee zijden van de „menschelijke natuur" voor te stellen: behalve de egoïstische: de vriendelijke, de altruistische. Nu moet uit dit laatste „gevoel" eene betere ekonomische werkelijkheid voortkomen — en het verwijt aan de Katholieken is verder, dat zij in het koesteren van dit gevoel, broedend over de toekomst-eieren, niet genoegzaam ijverig zijn. De radikalen hebben daar een beter handje van. Het is een en al solidariteit wat bij hen de klok luidt, en het altruisme ligt hun bij moppen op het gezicht. De Doopsgezinde societeit noch de Remontstrantsche broederschap — hoe broederlijk en sociabel ook — zijn kinderen in onderlinge waardeering en algemeene menschenliefde bij dit uitgezochte stelletje. En dit voorbeeld heeft „de maatschappij" nu maar te volgen om uit haar tegenwoordig doolhof te komen in het toekomst-paradijs. „Het eigendomsrecht te stellen onder den invloed, onder de leiding, onder de tucht van het altruisme, ziedaar de sociale quaestie, de quaestie van onzen tijd." Maar hoe moet dit gebeuren? „Het eigendomsrecht — heeft de Heer DE KOO te voren gezegd — ligt aan den egoïstischen kant van de menschelijke natuur." De eene helft zal dus te strijden hebben tegen de andere helft van zijne natuur. Maar

wat waarborgt ons dat die strijd goed zal afloopen? De samenleving komt voort uit onze natuur . . . . maar waar is in onze natuur reden om aan te nemen dat het „goede" zal overwinnen, om van de overwinning dan het gebruik te maken dat deze sociologische school ons voorspelt? Men ziet in alle landen waar politiek leven is, integendeel de strijd van de toekomst gevoerd worden met wapenen, die beide partijen gereed staan te verwisselen met de werkelijke wapenen zoodra de kans zich voordoet. Het is mogelijk dat een radikale wijsgeer op het „groote probleem" zit te suffen hoe hij zijne en anderer zelfzucht zal bedwingen, maar om dit te noemen de sociale kwestie, de kwestie van onzen tijd, is wel eenigszins fantastisch. Kan de schrijver in de theorie of in de praktijk van de georganiseerde arbeiders ter eene, van de bourgeoispartijen ter andere zijde, op een of ander wijzen dat deze voorstelling van hun grooten strijd rechtvaardigt? Ik zie niets dat er op lijkt, en met de werkelijkheid van „de sociale kwestie" schijnt weinig rekening gehouden te zijn. Deze bestond, meende men, uit een strijd van belangen; en, omdat de tegenovergestelde belangen van weerskanten voor onvereenigbaar werden gehouden en ook telkens onvereenigbaar bleken, want men mag niet aannemen dat zulke wereldberoerende oneenigheden op een misverstand berusten, aan den strijd hoopte men een eind te maken niet door de overwinning van „het altruïsme," maar door de overwinning van de wapenen: hetzij dan des geestes of van die van ijzer en staal. Het is dan ook zeer waarschijnlijk dat deze opvatting moet beschouwd worden als de formuleering van de sociale kwestie, zooals de Heer DE KOO zou wenschen dat zij was. De heer DE KOO kritiseert, als het ware, de werkelijkheid. Zij behoorde anders te zijn. De twee klassen die elk hun belang bepleiten en er voor willen vechten, vergissen zich in „het probleem." Een probleem dat de scherpzinnige schrijver uitdenkt met zijn brein, en nu erg graag de werkelijkheid zou willen verzoeken zich daarnaar te schikken. —

III.

De socialisten kunnen deze methode niet volgen. Wij meenen niet dat de maatschappij voorkomt uit de menschelijke natuur, maar dat de menschelijke natuur voortkomt uit de maatschappij. De geheele menschelijke beschaving achten wij het product te zijn van de samenleving. Het samenleven, volgens ons, ontwikkelt zich naar zijn eigen wetten. In dien zin zijn wij alle produkten van de maatschappelijke omstandigheden. Niet, zooals men bij de bourgeoisie gewoon is deze uitdrukking verkeerd te verstaan, alsof ieder individu eeuwig en altijd afhankelijk zou blijven van de bijzondere omstandigheden waarin hij geboren was of naderhand geraakte. De ekonomische krachten welke het karakter van elke samenleving bepaling, werken niet zoo regelmatig dat de eene samenlevingsvorm den ander zou aflossen als de eene schildwacht den ander, of zooals de nacht den dag vervangt. Er zijn overgangsvormen en als wij een bepaald tijdvak of een bepaald land nemen, kunnen wij dikwijls de werking van verscheidene vormen tegelijk waarnemen. Het is, bij voorbeeld, op dit oogenblik er ver van af dat, zelfs in Europa, de invloeden van de feodale maatschappij geheel verdwenen zouden zijn; zij leeft voort in tal van tradities en instellingen. B.v. het koningschap. Dan hebben wij thans de burgerlijke maatschappij en bovendien een

begin van overgang tot de socialistische. Het resultaat van deze onderscheidene en verschillende werkingen ziet er tamelijk verward uit, en moet wel doen denken dat het een praatje is van die afhankelijkheid van de omstandigheden. Want de menschen zijn zoo uiteenloopend van aard, gevoelens en denkbeelden, dat het schijnt alsof een onbepaalde vrijheid daar in bestaat. Wel, nu ja, beperkt door uitersten van rijkdom en armoede, van geluk en ongeluk, enz., maar overigens een chaos van onnaspeurlijke samenstelling, waarin alleen enkele „blijvende menschelijke eigenschappen" erkenbaar zijn. Nu, wij zullen niet tegenspreken dat ieder persoon in staat is zich oogenschijnlijk geheel van zijne omstandigheden vrij te maken, en velen zelfs bekwaam zijn, die uitersten te overwinnen. Maar dan zullen het altijd ééne reeks van maatschappelijke oorzaken zijn, welke een andere reeks overwinnen. Het begin van socialistische ontwikkeling sleept den één mee. De al-omvattende armen van het kapitalisme leggen beslag op de de massa. Het overblijfsel van feodalisme houdt een derde terug. En dit, onverschillig of iemand in aristokratische, burgerlijke of proletarische kringen geboren en getogen is. Bij sommigen werken alle maatschappelijke vormen tegelijk: socialist bij voorkeur, bourgeois gedwongen en aristokraat in zijn vrijen tijd. Maar juist deze vrijheid, deze veelzijdigheid, deze schijnbare verwarring, is niets anders dan het resultaat van maatschappelijke invloeden. Het is het samengestelde gevolg van een samengestelde oorzaak. En, dat wij zelfs bij radikale schrijvers nog vinden het oude praatje van goede en kwade eigenschappen die de maatschappij zouden opbouwen, komt hier vandaan, dat de maatschappelijke vormen die nu werkzaam zijn alle een tegenstelling uitlokken van privaat en algemeen belang. De produktie, voor rekening en in de eerste plaats ten bate van ieder producent afzonderlijk, moest, wilde ieder producent zijn belang behoorlijk kunnen behartigen, aan eenige algemeene regelen worden gebonden.

Wij kunnen dit hier niet verder onderzoeken. Als voorbeeld noemen we de fabriek die schade doet door waterbederf of slechte dampen, aan de omgeving. Iemand die om meer winst te maken hierin roekeloos is, gaat door voor zelfzuchtig; terwijl iemand die vrijwillig zich zelf benadeelt om zijn buren te gerieven, geprezen wordt. Het feit dat een algemeen belang: namelijk het belang van anderen, tengevolge van zekere toestanden strijdig is met het eigenbelang, heeft in ons brein de tegenstelling geschapen van goed en kwaad. In onze tegenwoordige maatschappij is, wederom wegens hare ekonomische grondslagen, het algemeen belang meer dan ooit te voren met het particulier belang strijdig; en wij zijn daarom voor de scherpe onderscheiding van egoïstische en altruïstische neigingen het meeste vatbaar. Zeker bestaan zulke neigingen en zij hebben in allerlei gedaante al zeer lang (maar daarom nog niet: **altijd**) bestaan: maar nooit anders dan als een uitwerksel van de algemeene maatschappelijke omgeving, en het geheele idee omtrent goed en kwaad is een weerkaatsing van zekere toestanden buiten ons. —

IV.

Het Christendom was de reaktie van de oude kommunistische wereld tegen de maatschappelijke orde en de op haar gevestigde zedeleer volgens de beginselen

van de warenproduktie. Zij is daarom de godsdienst van de liefde. Zij is daarom ook de godsdienst van de armen. Daarom vond zij aanhangers bij de Europeesche volken welker primitief-kommunistische inrichtingen door de Romeinen verstoord waren geworden, of wel langs natuurlijken weg door de ontwikkeling van de warenproduktie. Het Christendom heeft voor Europa het onderscheid tusschen liefde en zelfzucht klassiek gemaakt: een moraal die sedert nooit nageleefd is en nooit nageleefd kon worden. Het toekomstbeeld van het Godsrijk, en van het leven hiernamaals, zijn pogingen van de verbeelding nu het verloren kommunisme terug te vinden. De paradijstoestand des menschen was een herinnering aan het verloren kommunisme: eer de kennis van goed en kwaad bestond: want al wat hij deed was werk in en voor de gemeenschap, en geen belang bestond dat niet tegelijk algemeen en bijzonder belang was; en eer de arbeid was vervloekt: de arbeid in dienst van anderen.

Geen wonder, daarom, dat de eerste Christenen poogden terug te keeren tot een gemeenschap van alle goederen. Maar zij konden niet slagen, al waren tengevolge van het krachtig opleven van het „altruistische" gevoelen, hunne voornemens nog zoo goed en hun ijver nog zoo groot. Juist omdat eene maatschappij niet gesticht wordt krachtens denkbeelden en idealen, konden zij niet slagen. Zij probeerden het egoïsme te stellen onder den tucht van de liefde, en al de oude christenpredikers deden het, zonder verder te komen dan het stichten van eenige kommunistische sekten hier en daar. Want de produktievormen hadden eerst den vollen ontwikkelingstijd van de warenproduktie te doorloopen. Als het de eerste christenen, die voor hunne zaak alles over hadden en geen lijden voor hun geloof te zwaar achtten, voor de zelfzucht moesten bukken, zal het niet licht aan anderen gebeuren, die zelfs geen laatste christenen meer zijn. De zedeleer van het christendom is zoolang een fraze gebleven — behalve in enkele gemeenschappen van zeloten misschien — als zij in gebreke bleef zich te schiken naar de maatschappelijke omstandigheden; en, toen zij naar de maatschappelijke omstandigheden zich schikte was zij de zuivere christelijke zedeleer niet meer. Niet meer, de moraal van het oude kommunisme: toen de onderlinge welgezindheid en de broederlijkheid en liefde de feitelijke banden waren in eene samenleving, welke noch economische, noch politieke ongelijkheid had gekend. Wat hielp het, dat de oude Christelijke kerk det raditioneele afkeer van eigendom, geld, handel, rente, woeker, slavernij, kortom, van de vormen der nieuwe produktie eeuwenlang probeerde te handhaven? Niets. Als ééne theorie den tijd heeft gehad om proeven af te leggen van hare levensvatbaarheid, dan is het geweest de leer van de onderwerping der „booze" aan de „goede" neigingen. En als iets van een wijsgeerige waarheid vaststaat, is het deze, dat de ontwikkeling van de maatschappij zich niet stoort aan hetgeen de menschen houden voor goed en kwaad, zij kent alleen noodzakelijkheden; en onze waarneming is het die het eene kwaad, het andere goed noemt.

Zegt men nu eindelijk dat de „goede neigingen" overwinnen, dan is dit een zeer gebrekkige manier van te zeggen, dat in onzen tijd bij het zichtbare verval van de warenproduktie in haar laatste stadium, het grootkapitalisme, de nooit geheel vergeten herinneringen aan het oude kommunisme weer in kracht toenemen. De mogelijkheid van een betere moraal trekt weer de aandacht, nu de

mogelijkheid van een andere maatschappij steeds meer wordt ingezien. Er is eenige overeenkomst tusschen de Christelijke en de socialistische zedeleer. Geen wonder dan, dat de burgerlijke idealisten, die nog geheel die onwerkelijke meening aanhangen, dat goed en kwaad vaste menschelijke eigenschappen zijn en de maatschappij is naar gelang de kwade of de goede sterker uitvallen, — geen wonder dat zij, geheel volgens de Christelijke theorie waarmee zij alleen uiterlijk hebben gebroken, in de vorderingen van het socialistisch idee aanschouwen het eindelijke overwinnen van het oude ideaal. Maar het is geen deugd of braafheid die zegepraalt, het is de economische omwenteling die haar beslag krijgt. En die een maatschappij zal vestigen welke voor het eerst weer de tegenstelling van openbaar en bijzonder belang niet zal kennen, omdat de produktiemiddelen aan de handteering door partikulieren, aan het privaatbezit met andere woorden, zijn ontgroeid.

En daarmee keert terug de toepassing van de zuivere Christelijke zedeleer. Echter niet als een oorzaak, maar als een gevolg. De maatschappij waarvan de grondslag zal zijn de arbeid voor de gemeenschap — en zij komt niet vóór de arbeid in dienst van partikulieren zijn tijd heeft gehad, al waren de menschen engelen geworden — die maatschappij zal de inspanning ten bate van personen niet kennen. De arbeid komt dus weer in eer, en de liefde overwint. Men noeme dit, als men wil, het Christelijke ideaal; maar men doet wel het verschil in het oog te houden. —

V.

Immers, door dit verschil te verwaarloozen, komt men tot de allerzonderlingste resultaten.

Men heeft altijd — zooals de redacteur van De Volksstem — geloofd, dat de maatschappij de schepping was van het menschenverstand, inplaats van omgekeerd. Men heeft altijd een zedeleer gekend, die vergeefs tot de menschen zei: weest broeders. Nu ziet men de socialisten. Men oordeelt en veroordeelt hen zonder hen te kennen. Men denkt: zij willen, volgens een of ander idee, de maatschappij hervormen. Een ander begrip van maatschappelijke hervorming heeft men nu niet. Men onderzoekt dan wat men gelooft dat het socialistisch idee is. Het is, zegt men, de afschaffing van de zelfzucht. De Christelijke leer was ook tegen de zelfzucht gekant. De Christelijke leer was inderdaad tegen de zelfzucht gekant, en is daarom niet geslaagd in een maatschappij die juist begon de egoistische of individualistische neigingen te ontwikkelen. Maar het Socialisme bestrijdt de zelfzucht niet, het bestrijdt de instellingen welke de zelfzucht noodig maken. Wie dit niet verstaat, moet wel het Socialisme veroordeelen. Want er komt bij dat wie zoo denkt, uit het niet overwinnen van de Christelijke moraal de les trekt dat de zelfzucht onoverwinnelijk is. De afschaffing van de zelfzucht is onmogelijk. Dus is een maatschappij zonder zelfzucht en zonder wat de Heer de Koo een zijner „uitingen, het eigensdomsrecht” noemt, onmogelijk.

Het is duidelijk dat om deze redeneerwijze vol te houden en haar een schijn van gegrondheid te geven, men het Socialisme verkeerd zal moeten voorstellen. „Het Christelijk idealisme en het Socialisme kunnen geen werkelijkheid worden

in de maatschappij, omdat het niet voldoende rekening houdt met het egoïsme, of wil men liever, met het individualisme van den mensch." Aldus spreekt de Volksstem. Of anders: — „socialisten, democraten (enz.) — laten zich leiden door het zedelijk beginsel om de maatschappij te hervormen naar de eischen van het solidariteitsgevoel, enz."

Ja, in de burgerlijke zienswijze is er geen verschil, maar in de werkelijkheid is het onderscheid groot tusschen de manieren waarop wij en anderen de maatschappij willen hervormen. Niet alleen echter, verstaat men niet het socialisme, maar ook is men de beteekenis van het „Christelijk idealisme" vergeten. Dit kon geen „werkelijkheid worden in de maatschappij" om de eenvoudige reden dat de werkelijkheid nooit uit eenig idealisme te voorschijn komt. De eene werkelijkheidsvorm geeft het leven aan den anderen, en is niet een neergeslagen, verdicht idee: terwijl alle idealisme daarentegen een terugslag van de werkelijkheid is. Men weet nu waarom het Christendom geen werkelijkheid werd. De socialistische manier is, aan de Christelijke naar de taktiek volkomen tegenovergesteld, het bereiden van nieuwe toestanden (beter: het opruimen van de hindernissen voor de maatschappelijke ontwikkeling) en niet het „verwezenlijken" van een nieuwe moraal. Daarom werd de Christelijke leer niet toegepast, wijl geen werkelijkheid in het algemeen zich door een theorie laat kommandeeren; en in het bijzonder de nieuwe werkelijkheid van de warenproduktie aan geen vermaan tot liefde en gelijkheid gehoor gaf. —

VI.

En wat is het nu dat deze oude en veronderde wijsbegeerte volgens welke het zijn van de menschen uit hun bewustzijn voorkomt, en niet omgekeerd hun bewustzijn uit hun zijn, handhaaft?

Waarom komt men er niet toe de argumenten van de socialisten te weerleggen en blijft men hen achternazitten met zulk waardeloos betoog?

Waarom is in den grond van de zaak de radikale en de katholieke levensbeschouwing één?

Omdat het toegeven aan de theoretische grondstelling van de Sociaaldemokratie door de bourgeoisie meer wordt geschuwd dan iets anders. Liet men vallen het geloof aan de onveranderbaarheid van zekere menschelijke neigingen, en aan den oorsprong van de maatschappij als een schepping van het verstand, — dan zouden de laatste theoretische bezwaren tegen de Sociaaldemokratie zijn opgeruimd. Het komt er niet op aan hoe onzinnig de verdediging wordt: het eigendom moet blijven heeten een uitvloeisel van het eigendomsrecht, en de burgerlijke samenleving het in hoofdzaak onveranderbare gevolg van de menschelijke zelfzucht of wel van zijn individualisme. — „Waarlijk — lezen wij nog in het aangehaalde artikel van den Heer DE KOO — op deze wereld staat niets vaster dan het eigendomsrecht, al ware het alleen maar omdat het onverbrekelijk samenhangt met het egoïsme in de menschelijke natuur; of men er duizend of twee of drie duizend jaar aan trekt, men zal het niet omver halen, want zij die het krachteloos trachten te maken, zouden de eersten zijn om het weer in eere te herstellen, indien het ten ondergang kon neigen."

Hoe precies is de toekomst bekend bij hen, die ons zoo dikwijls verwijten,

dat wij ons uitgeven voor profeten! Niet alleen het onwijsgeerige en klakkeloos onderscheid tusschen het egoïsme en het altruïsme als de Hemel weet op welke wijze ons ingegoten eigenschappen, maar ook de zekerheid dat het egoïsme altijd sterker zal blijven. Zulke wonderdadige verzekeringen worden gulweg gegeven, zonder ander bewijs dan een stilzwijgend beroep op overeenkomstig vooroordeel bij den lezer.

En dat alles, deze wereld- en levensbeschouwing van niets, om toch maar het heilige eigendomsrecht ongeschonden te dragen door de stormen van dezen tijd. Men gevoelt het, het eigendomsrecht is verloren zonder deze wijding van zijn herkomst als een geheimzinnige levensboom, zijne wortelen schietend in den onwrikbaren grond van het menschelijk hart. Al wat veroud erd en overwonnen was in de burgerlijke gedachte, keert terug en wordt te hulp geroepen om het bezit te beschermen.

Roomschen en Radikalen, ons om strijd verzekerende dat menschelijke natuur en zelfzucht zoo wat twee woorden voor dezelfde zaak zijn! —

V. D. G.

De Sociale Arbeid der Regeeringen.

Op het Kongres der Sociaaldemokratische Arbeiderspartij te Utrecht, had ik het genoegen een motie, die ik het Kongres voorlegde, te zien aannemen, in dewelke stelling genomen werd ten opzichte van den socialen arbeid der regeering.

Haar inhoud was aldus:

„Het Kongres der Soc.-Dem. Arbeiderspartij, stelling nemende ten opzichte van den socialen arbeid der regeering;

overwegende dat de regeeringen uit de bezittende klasse voortgekomen, met haren socialen arbeid slechts beoogen het bestaande loonstelsel te bestendigen;

overwegende dat er tusschen den arbeid der regeering op sociaal gebied en de door ons in ons program geschreven sociale wetgeving, in beginsel noch in toepassing, eenigerlei overeenkomst bestaat;

is het Kongres van meening, tegenover dien arbeid geen algemeen principiëel standpunt te kunnen innemen, omdat de regeeringsontwerpen in deze geen geheel vormen, op geen vast principe berusten en dus slechts elk op zich zelf kunnen worden beoordeeld.

verklaart daarbij steeds te zullen afwijzen die ontwerpen, welke de afhankelijkheid der arbeidende klasse verhoogen en steeds zulke eischen te zullen stellen aan de door de regeering ontworpen voorstellen, dat ze zullen strekken om den invloed der arbeidende klasse te vergrooten, hare afhankelijkheid te verminderen, hare levensvoorwaarden te verbeteren of hare ontwikkeling te vermeerderen en in 't algemeen hare macht als klasse te versterken."

Deze motie heeft zich mogen verheugen in eenige opmerkzaamheid der pers, al was die opmerkzaamheid dan ook juist geen welwillende. „Recht voor Allen"

vond ze niet naar zijn zin en ook de schrijver der rubriek „Sociale aangelegenheden" in de groene Amsterdammer is er over gevallen.

Of het puur toeval is dat beide kritikussen precies dezelfde opmerkingen maken?

Ik zal er mij niet in verdiepen, doch zal trachten de motie wat te verduidelijken, om ze zoodoende ook voor minder goede verstaanders dan de kongresleden bleken te zijn, die ze met algemeene stemmen aannamen, verstaanbaar te maken.

De eerste alinea zal elk socialist wel willen onderschrijven, en om de motie te begrijpen, moet men zich weten te verplaatsen in een socialistischen gedachtengang.

Voor niet-socialisten ware het misschien niet overbodig geweest dat achter „loonstelsel te bestendigen", nog gevoegd ware geworden „en de macht der bezittende klasse te doen voortbestaan".

Dit zou geklopt hebben op het later komende „beginsel en toepassing".

Want wij hebben niet alleen er op tegen dat de regeeringen sociale wetten maken die in beginsel slecht zijn, wij hebben ook tegen op de toepassing, op de toepassing van boven af, op het staatssocialistische in die toepassing.

Stelt onze regeering arbeidsinspekteurs aan, zij benoemt die en laat ze niet kiezen door de arbeiders: bovendien benoemt ze die uit haar kringen, ja eischt er een examen voor, dat iemand, die geen hoogescholen bezocht heeft, niet doorstaan kan en sluit zoodoende den weg af voor die menschen, die door hunne bekendheid met 't geen zij te inspekteeren hebben, goede inspecteurs zouden kunnen zijn.

Zij draagt de arbeidswet ter handhaving op aan hare politie en niet aan uit en door de arbeiders gekozen toezicht-commissies.

Zij zal in 't algemeen regelen van bovenaf, terwijl wij vooral willen laten toezien en uitvoeren door of vanwege de arbeiders zelf.

Dit is het verschil in de toepassing.

Dat de regeering bij 't uitwerken van sociale wetten van geheel andere principes uitgaat dan wij, heeft geen nadere verklaring noodig, en voor sociaaldemokraten, waaruit het kongres was samengesteld, was de toepassings-verklaring die ik hier gaf, ook onnoodig.

Duidelijk is het dus dat de beide daadzaken, opgesteld in de beide eerste alinea's der motie, werkelijk daadzaken zijn.

Daarop heeft dan ook niemand tot nog toe iets afgedongen.

Maar nu beweerde „R. v. A.", en de schrijver in de „Groene" beweert hetzelfde, dat die praemissen hadden moeten leiden tot een tegenovergestelde konklusie.

De onze luidde, dat dus tegenover dien regeeringsarbeid geen algemeen principieel standpunt in te nemen is, en ik meen dat dit volkomen juist is.

Immers, de regeeringsontwerpen kunnen, hoewel we niet haar beginsel, noch hare wijze van toepassing als de onze zouden willen accepteeren, veel goeds bevatten.

Ik haal alweer de arbeidsinspecteurs aan. Ik heb liever de thans door de regeering benoemde arbeidsinspekteurs, dan geen arbeidsinspecteurs.

Ja, indien de regeering, als wij hare ontwerpen afkeuren, van de groene tafel opstond en zeide: doe gij 't dan beter, dan was 't iets anders, dan hadden wij het beste te kiezen voor het betere. Doch dat is nu het geval niet en ik heb bij

de inleiding der motie duidelijk er op gewezen dat wij iets hadden vast te stellen voor den tijd waarin wij thans leven en toepasselijk voor de phase die wij in Nederland thans doormaken.

De regeerings-ontwerpen vormen geen vast geheel. Ze worden voorgesteld al naar gelang de burgerklasse er behoefte aan gevoelt, of krasse misstanden de publieke opinie beroeren.

Dit is bijvoorbeeld het geval met de Kamers van Arbeid die wegens de vele werkstakingen een behoefte zijn geworden voor de werkgevers die er zich een „verzoenende" werking van voorstellen. Dat is het geval met de veiligheidswet wegens de vele misstanden op 't gebied der onveiligheid in fabrieken en werkplaatsen, bij de enquête aan 't licht gekomen. Hier te Maastricht loopen menschen zonder vingers, zonder armen, met één been en zelfs zonder ooren, allemaal opgedaan, of liever afgelegd, in fabrieken en werkplaatsen. In andere fabrieksplaatsen zal 't al niet beter zijn.

En omdat dit nu een onderwerp is tegen welks behandeling, in welks voorziening de industrieelen ook niet veel bezwaar hadden, daar ook hun belang een dergelijke voorziening medebrengt, zoo is het ontwerp eener veiligheidswet, geboren en wet geworden, niet uit eenig principe, doch uit een behoefte van 't oogenblik tegen welker voorziening niemand ernstige bezwaren had.

Juist het gebrek aan algemeen, vast principe bij den socialen arbeid der regeering, moest leiden tot een beoordeeling van ieder stuk van dien arbeid op zich zelf.

Ik moet eerlijk verklaren een andere wijze van doen totaal ongerijmd te vinden.

En waar nu de motie zelfs aangeeft de maatstaf naar dewelke die ontwerpen moeten worden beoordeeld, willen ze door ons aanvaard worden, daar is het verwijt van de schrijver in de „Groene", dat wij ons standpunt tegenover dit soort van regeeringsarbeid niet scherp genoeg hebben afgebakend, zeker al heel onverdiend.

Had elke regeering maar één stuk werk te doen, of ging de regeering naar één vast, bij ons bekend, plan te werk, dan konden wij ook ééne vaste gedragslijn aannemen. Nu het eerste het geval niet is, is het tweede onmogelijk.

De schrijver in de „Groene", vraagt of wel ooit eenig wetsontwerp aan die eischen zou kunnen voldoen, die wij er aan stellen.

Waarschijnlijk niet, want wij zijn menschen en zullen steeds hoogere eischen stellen naar mate aan de eerst gestelde voldaan is. Maar ik meen dat de beoordeeling zeer gemakkelijk zal zijn als wij ons afvragen:

Wat verhoogt de invloed der arbeidende klasse?

Wat vermindert hare afhankelijkheid?

Wat verbetert hare levensvoorwaarden?

Wat vergroot hare ontwikkeling?

Wat kan in 't algemeen hare macht als klasse versterken?

Als wij een wetsontwerp van een regeering voor ons hebben liggen, dan is het een mogelijke taak dit aan die vragen te toetsen en te zien of er iets in is van de antwoorden op die vragen.

Op de eerste vraag zou ik bijvoorbeeld kunnen antwoorden: Kamers van Arbeid, demokratisch ingericht met bindende kracht aan hare besluiten. Toekenning van kiesrecht voor die Kamers, kiesrecht voor Arbeidsinspekteurs, kiesrecht voor Raden van toezicht en zoo meer.

Op de tweede vraag zou ik kunnen antwoorden: door elke bindende bepaling die tegelijk voor werkman en voor patroon geldt, zoodat de macht van den laatste over den eerste wordt verminderd. Als voorbeeld kan dienen het wetsontwerp op de ateliers-reglementen, op 't oogenblik in diskussie in de Belgische Kamer.

Op de derde vraag zou ik kunnen antwoorden: Verkorting van werktijd, bepalingen omtrent minimum-loon, verzekeringen van allerlei aard.

Op de vierde vraag: Ambachtsonderwijs, enz.

Op de vijfde vraag: Alle wetgevende maatregelen die de nog onbeperkte macht van de werkgevers beperken.

Aldus de motie van het Kongres beschouwende, geloof ik niet dat duidelijker dan hier gedaan, het standpunt der sociaal-demokratie tegenover den socialen arbeid der regeering vast te stellen was, en wij kunnen dus terugwijzen het verwijt van den schrijver in de „Groene", dat wij ons tegenover de regeering minder scherp stelden dan tegenover de anarchisten en wat daarop lijkt.

Wij hebben het anarchistisch onkruid uitgetrokken en uit onzen tuin gesmeten, maar wanneer we in dien tuin vandaag of morgen tegen regeeringsmisgewas aanloopen, dan zal het zijn weg over de heg ook vinden.

De socialdemokratie met haar sterk afgebakend standpunt en met haar beslist klassekarakter zal in deze niet spoedig mistasten.

Maastricht, 19 April 1896. W. H. Vliegen.

Vrijheid door Ontwikkeling.

Alles wat bestaat is onderworpen aan de wet der ontwikkeling. Geen boompje groeit, geen kiempje wordt mensch, geen planeet ontstaat, geen zonnestelsel verdwijnt, of zij zijn onderworpen aan die alles beheerschende wet door de natuur in hun wezen gelegd. Ook met den mensch, den staat, de maatschappij is zulks het geval.

Vóór zijne geboorte doorloopt hij reeds in het lichaam der moeder alle vormen, die hij sedert eeuwen aannam om van oerslijm tot dier en van dier tot mensch te worden; en ook na zijne geboorte is hij onderworpen aan onwrikbare wetten, die zijne ontwikkeling beheerschen. Dit geldt niet alleen van zijn wasdom, zijn lichaam, zijn verstand, maar ook van zijn karakter, zijne levensbeschouwing, zijne *vrijheid*. Dit geldt niet alleen voor het individu, maar ook voor de verzameling van individuen, die wij *maatschappij* noemen.

Mensch en maatschappij kunnen niet de vormen aannemen die zij verlangen; de individuen zijn daarbij machteloos. Alles moet zijn natuurlijken loop hebben, moet zich ontwikkelen, moet groeien. „Niets ontstaat in één dag. Dus geef tijd om te rijpen aan wat ge eenmaal wilt zien in heerlijken bloei. Laat groeien het kind, ruk de blaadjes niet open der rozen, verstoor geen natuurlijken groei." En daarom willen wij den natuurlijken *groei der vrijheid* thans onderzoeken.

De geheele geschiedenis der menschheid was een onophoudelijke strijd tusschen de vrijheid en het gezag, tusschen de verdrukte kleinen en de tirannieke grooten.

Hardnekkig was dien strijd van heer en slaaf, van patriciër en plebejer, van seigneur en lijfeigene, van meester en gezel, van kapitalist en proletariër, die de kronieken der eeuwen vulde. Onder smarten en pijnen brak de vrijheid zich zelve baan, elke schrede vooruit ging met lijden en offers gepaard. Nu eens scheen hare kans op overwinning groot, dan weer scheen zij voor altijd en reddeloos verloren; soms wrong zij zich snel naar boven, om dan weer voor lange jaren te worden neergedrukt. Even regelmatig als zomer en winter, als eb en vloed, wisselen de tijden van achteruitgang en vooruitgang, van slavernij en vrijheid. Doch ten slotte was de menschheid na elke periode iets vooruitgekomen, en wisten steeds nieuwe lagen der menschheid de vrijheid te veroveren. Zeven eeuwen moest de bourgeoisie strijden om zich het juk van adel en vorst van de schouders te werpen, en nauwelijks is zij vrij, of het talrijke proletariaat hervat den strijd om vrijheid en menschenrecht. Geluk en vrijheid te veroveren voor de arbeidende klasse, dat is de strijd onzer dagen, de klassenstrijd der XIXe eeuw.

De sociale kwestie is geenszins alleen eene kwestie der maag, een strijd om den boterham. Brood, hoe onmisbaar ook, is voor den mensch niet voldoende, er zijn andere behoeften dan die van den eetlust, andere dan zuiver stoffelijke begeerten, en ook deze eischen bevrediging. Het socialisme ware slechts een dierlijke strijd om een brok vleesch, om een snede brood, wanneer het niet tevens aandrong op de vervulling dier hoogere behoeften, die zoo diep in onzen boezem wonen, de zucht naar vrijheid en gelijkheid.

Vrijheid en geluk voor allen, dat is het waarnaar wij streven, doch dat wij in lange tijden niet zullen bereiken, als wij geen rekening houden met de werkelijke toestanden, het onmogelijke najagen, en als kinderen onzen tijd verbeuzelen met naar de sterren te grijpen. Onze strijdleuze moet de eisch van een denker, niet de kreet van een dweeper zijn. Wij moeten rekening houden met den natuurlijken groei, want meer dan den wasdom bevorderen, de ontwikkeling bespoedigen of alhans niet vertragen, kunnen wij niet.

Als wij de ontwikkeling der vrijheid in het verleden nagaan, kunnen wij voor de naaste toekomst haren groei voorspellen, en beslissen welke graad van vrijheid reeds thans voor de nu levende menschen bereikbaar is. Wij kunnen de hindernissen wegnemen, die het menschdom thans beletten eene nieuwe schakel te hechten aan de lange keten van den vooruitgang der beschaving.

Wat is vrij zijn? Wie waren vrij?

Vrij is elk individu dat de macht bezit om zijn wil te volvoeren. Er zijn dus evenveel soorten van vrijheden als er uitingen zijn van den menschelijken wil, en men kan dus spreken van de vrijheid van woord, gedachte of geschrift, van de vrijheid van arbeid, woonplaats of voortteling. Doch thans spreken wij alleen over de *maatschappelijke* vrijheid, over de vrijheid van het individu, in aanraking komende met andere groepen of individuën, en dan is de individueele vrijheid de *afwezigheid van alle kunstmatige belemmeringen in de uitoefening van onzen persoonlijken wil.*

Wie waren, volgens dezen toetssteen, in het verleden *vrij*, wie waren *onvrij*?

Dat zal de geschiedenis ons leeren, doch wij kunnen het hier slechts kort aanstippen.

In de aloude tijden der horde en van de gens, toen alles aan de gemeenschap, de bloedverwanten of den stam behoorde, waren alle stamgenooten vrij en gelijk. Door de ontstane ongelijkheid van het bezit en de invoering van het persoonlijk eigendom, zag men die oorspronkelijke vrijheid verdwijnen en zij zou in lange eeuwen niet meer terugkeeren. Slechts onder de Roodhuiden in Amerika, en op eenige afgelegen eilanden van den Indischen Oceaan bleef, met het bezit van allen, de vrijheid van allen gehandhaafd; in alle oorden der wereld waar het individueel eigendomsrecht ontstond, ging zij verloren.

De voornaamste rijkdom was het bezit van den bodem, en de grondbezitters waren bij de Grieken en Romeinen de heerschende tirannen, het bezitlooze plebs bestond uit de rechtelooze slaven. Toen dappere krijgslieden de Germaansche wouden verlieten en met het zwaard in de hand uitgestrekte landen veroverden, ontstond het leenstelsel, waarbij de vorst en de grondbezittende adel alle macht en vrijheid bezaten, maar de onterfde hoorigen en lijfeigenen op de meest wreede wijze werden verdrukt en vernederd. Slechts waar de Marken en Allmenden het gemeenschappelijk bezit wisten te handhaven, bleef de oorspronkelijke onafhankelijkheid ten deele gehandhaafd, ontstonden de vrije burgers en de steden.

Door de ontwikkeling van den handel, de scheepvaart en de industrie, ontstonden de nieuwe rijkdommen, geld werd het alles beheerschende ruilmiddel, het grondbezit verloor zijne overmacht, en de rijke kooplieden en gildemeesters zouden weldra het gezag ontwringen aan adel, kerk en vorst. De nijvere standen splitsten zich in gezel en meester, in loonarbeider en kapitalist, in eene minderheid die beschikt over alle rijkdommen der aarde en alle arbeidsmiddelen en eene groote massa bezitloozen. Naarmate het fabriekswezen verbeterde, nieuwe uitvindingen de voortbrengst vermeerderde, betere machines de productie reusachtig deden aangroeien en ontzaggelijke rijkdommen zich ophoopten in handen der bourgeoisie, kreeg deze alle macht in handen ten koste van het rechtelooze en vertrapte proletariaat.

Het middel om de tirannie te handhaven, het zwaard der staatsmacht [1]) was dus steeds in handen der bezittende klassen hetzij deze zich patricier, edelman, vorst, priester, gildemeester of kapitalist noemden. Bezit gaf altijd macht, bezitloosheid altijd en overal onvrijheid.

De verdeeling van het bezit beslist dus over de staats-instellingen, beslist over de vormen van het recht, dus ook over de vrijheid der individuen. Individueel eigendom heeft steeds staatsgezag, steeds slavernij tengevolge; gemeenschappelijk bezit der productie-middelen daarentegen moet wel aan allen vrijheid waarborgen. Wie alleen werken en leven kan door de gunst van een ander, wie op de knieën om arbeid moet smeeken teneinde niet den hongerdood te sterven, en dagelijks

1) Zelfs de vorm dien de regeering aannam was afhankelijk van het eigendomsrecht. Toen in China, dat landbouwersland, alle grond aan den vorst behoorde, was de regeering eene despotie van één persoon; toen de prinsen een aandeel hadden veroverd kreeg men eene oligarchische regeering van weinigen; en toen in later eeuwen allen een stuk grond bezaten, werd de regeeringsvorm democratisch, hadden allen daaraan deel.

gevaar loopt door werkeloosheid in den afgrond der ellende te worden geslingerd, — die man is niet vrij, kan niet vrij zijn. Om dus de individueele vrijheid te bevorderen moet men de middelen om te leven onder aller bereik brengen. Hef de ongelijke verdeeling op voor klassen en individuen en de kiem der vrijheid is gelegd; de kiem, die zich ontwikkelen kan en zal, maar niet eensklaps een volwassen boom zal worden.

Wij strijden dus voor de vrijheid, wanneer wij, op welke wijze ook, een einde maken aan de tirannie van enkele weinigen, die beschikken over alle middelen om te leven. Wij strijden voor de vrijheid als wij de productie-middelen ontrukken aan de klauwen van hen, die daarop wederrechtelijk beslag legden, uit de handen der kapitalisten die roof pleegden op de gemeenschappelijke erfenis. Zijn wij daarin geslaagd, en dat is het doel van onzen strijd zoowel op politiek als op economisch terrein, dan is voor de ontwikkeling der vrijheid de baan wijd geopend. Voor de ontwikkeling der vrijheid slechts, want volledige vrijheid is nog in lange, lange jaren niet te wachten. Nog lang zal er botsing blijven tusschen de persoonlijke en de algemeene belangen, zal niemand al zijne behoeften kunnen voldoen, al zijne grillen kunnen bevredigen zonder anderen te benadeelen. Zoo lang velen arbeid nog als een last, geenszins als een genot, zullen beschouwen, zal eene regeling noodig zijn, die enkele individuen belet in weelde te zwelgen bij het nietsdoen, die de uitbuiting der nijveren door de luiaards onmogelijk maakt. Hoe dieper de gelijkheid zal doordringen in de harten, hoe edeler en beter de menschen zullen worden, hoe grooter hunne vrijheid, hoe lichter het gezag zijn zal. Doch waar regeling onmisbaar, beperking der vrijheid onvermijdelijk blijkt, daar moet elk individu zich onderwerpen aan de levenseischen der gemeenschap.

In deze richting voortgaande zullen in de naderende maatschappij de belangen steeds meer met elkander overeenstemmen, de hartstochten meer harmonisch worden, en wij stap voor stap steeds meer het vrijheids-ideaal naderen zonder echter ooit de absolute vrijheid te bereiken. Dat ver afliggend ideaal zal eene reeks van hervormingen van het menschelijk karakter eischen, waarvan men geen enkel kan voorbij springen, en waarvan men de laatste stadiën niet eens droomen kan. Thans zou afwezigheid van elke vrijheids-beperking uitloopen op het overwicht van den sterke, den sluwe, den gewetenlooze, daar juist de slechten in dien strijd zullen zegevieren. Het doldriftig aandringen op volledige vrijheid van het individu, dat in de school der gelijkheid nog geen broederschap en toewijding leerde, zou het levende geslacht in zijn egoisme stijven en de zon der vrijheid nog lang verduisteren.

Allen hebben gelijke aanspraken, de een heeft meer noch minder te eischen dan de ander, alleen de belangen der gemeenschap beslissen over de rechten en de vrijheden der individuen. Zoolang strijdige belangen voorkomen, en dat zal nog langen tijd het geval zijn, is eene regelende macht noodig; eerst dan wanneer alle oorzaken van twist en haat, van afgunst en eerzucht verdwenen zijn, zullen vrede en harmonie heerschen onder de menschen, en de vrijheid haar toppunt kunnen bereiken.

Wanneer wij dus de onvermijdbaarheid van eenig gezag erkennen, door wie moet dat worden uitgeoefend? En dan is het antwoord door allen in gelijke mate.

Het gezag nam reeds allerlei vormen aan, nu eens was het de krijgsman, dan weer de priester of God, later de adel en de rijke, tot eindelijk elk volwassen individu invloed zal hebben bij de regeling van het gezag. Na de despotieke regeering van enkele weinigen, zagen wij voortdurend grooter groepen deelnemen aan de regeering tot eindelijk een eerlijk toegepast algemeen kiesrecht voor alle mannen en vrouwen de volksregeering zal grondvesten.

Een stelsel van vertegenwoordiging, een parlement zal dus noodig zijn, al zal het van vele fouten moeten gezuiverd worden. Zoolang geen nieuwe vormen van volksregeering ontdekt zijn, zal men de oude moeten verbeteren, hoe gebrekkig zij thans schijnen mogen. Zal men eene machine stuk slaan omdat zij enkele gebreken heeft, een lantaarn wegnemen langs den donkeren weg omdat zij een stinkenden walm verspreidt, alle handel verbieden omdat zoo vaak bedrog en zwendel gepleegd wordt? Dat ware de dwaasheid ten toppunt voeren, ware een dolleman waardig.

Het parlementair stelsel is slecht, is grondig slecht, maar wij moeten het wel gebruiken en verbeteren tot iets anders bruikbaarder blijkt. En het kon reeds dadelijk verbeterd worden door referendum en initiatief waardoor allen stem krijgen bij de wetten en allen wets-voorstellen kunnen indienen. Het kan verbeterd worden door de rechten der minderheden zooveel mogelijk te eerbiedigen, door aan de individuen, aan de groepen, aan de vakvereenigingen, aan de gemeenten zooveel mogelijk vrijheid te laten. Een bond van autonome gemeenten vormt een gewestelijke, een bond van gewesten een landelijke federatie, en deze staten vormen samen een steeds grooter wordend deel van den wereld-bond. Aan den staat mag niet te veel macht in handen worden gegeven; hij moet in hoofdzaak het centrale orgaan zijn dat alle gegevens verzamelt, alle inlichtingen verschaft, waakt voor de goede uitvoering der wetten en slechts volvoert den hem opgedragen last. Hij moet gehoorzamen aan den volkswil, zooals die door den stemmen der meerderheid tot uitdrukking komt, en nooit kunnen te veel voorzorgen worden genomen om alle misbruik van macht te beletten.

Het wordt steeds meer een administratief komitee, dat slechts ingrijpt waar het algemeen belang of de volkswil zulks eischen. Op economisch terrein zal het gezag een steeds meer gecentraliseerd karakter, op politiek terrein een toenemend federatief karakter aannemen. De regeling der productie, de aankoop der grondstoffen, de organisatie van den arbeid en van het verbruik zal steeds door de ontwikkeling der industrie, minder individueel en meer collectief worden. De politieke machten echter, die belast zijn met de zorg voor de openbare veiligheid, de rechtspraak, de kunsten en de wetenschappen, zal men voortdurend meer aan de gemeenten kunnen overlaten. Hoe hooger de personen stijgen op de ladder der beschaving, hoe minder autoriteit zal noodig blijken.

De menschheid doorleefde nog slechts een klein gedeelte van haar bestaan; het dierlijke in ons hebben wij nog geenszins geheel afgeschud, de ontwikkeling is nog zoo kort in gang, en wij zijn nog zoo verre verwijderd van het ideaal dat wij eenmaal zullen bereiken. Het socialisme zelf is geen einddoel, doch slechts een kort tijdperk in de ontwikkelings-geschiedenis der menschheid. Is een ras

van edeler individuen ontstaan, woont de broederschap in aller harten, heeft het egoïsme plaats gemaakt voor liefde tot elkander, dan ja dan kunnen alle wetten verbrand worden, en zal de gouden eeuw gekomen zijn, waarin de zon slechts vrije menschen zal beschijnen, die geen anderen meester behoeven dan hun hart en hun verstand. Doch zoo ver zijn wij nog lange niet.

Wat wij thans kunnen bereiken is dit: de klassenstaat van heden zal verdwijnen, zoodra met het verschil in bezit de klassen worden opgeheven. Dien staat, dien klassenstaat, die het gevolg is van hebzuchtig eigenbelang en wreedheid, die vreemd aan alle ideaal streven de laagste hartstochten opwekt en aankweekt, die door geweld gesteund en door onrecht en gruwelen gehandhaafd wordt, aan dien klassenstaat verklaren wij den oorlog.

Doch waar de staat zal geworden zijn een vereeniging van vrije mannen en vrouwen, van burgers die zich zelven bevelen en gehoorzamen, zullen vrijheid en gezag niet langer vijanden zijn, doch elkander steunen en louteren. Daar zal gezag het middel zijn om het doel, de vrijheid te bereiken; daar zal vrijheid het recht zijn, dat alleen door het gezag aan allen kan worden gewaarborgd.

De gelijkheid van den Volksstaat is de onmisbare overgang tot de vrijheid der individuen. Het socialisme zal, door brood te verschaffen aan allen, in een geslacht van gelijken den geest der vrijheid en broederschap doen ontwaken. Dat socialisme zal de eerste schrede zijn op de baan van den verderen vooruitgang en de verdere ontwikkeling aan de volgende geslachten moeten overlaten. Dat socialisme zal zegevieren, niet ten koste, maar ter wille van de vrijheid der volken en individuen, aan dat socialisme, dat vrij blijft van alle utopieën, behoort de naaste toekomst.

Rienzi.

Onze Politiek.

DEN HAAG, 9 Mei 1896.

Het groote, het overwegende voordeel van het optreden der socialdemokratie als politieke partij, is gelegen in de mogelijkheid om daarbij het beginsel zuiver te houden.

In sommige landen, bij voorbeeld België en Frankrijk, heeft de ekonomische aktie van de arbeiders een ongeveer volkomen socialistisch karakter. De overgroote meerderheid van de arbeiders die daar tot eenige organisatie zijn gekomen; en wier organisatie ten doel heeft voor hunne klassebelangen te strijden, is socialistisch. Wanneer, dus, een geschil tusschen patroons en werklieden ontstaat, zou het overbodig zijn en heeft het dan ook zelden plaats, het socialistisch beginsel te verloochenen, te verzwijgen of ook maar ter zijde te laten. Integendeel streeft men er naar, alle voorvallen van den klassenstrijd te brengen in hun juiste verband met de algemeene beweging. Het zijn, anders gezegd, socialistische werkstakingen, en anti-socialistische uitsluitingen (lock-outs).

Maar in andere landen, en zelfs in Duitschland, zoo ik mij niet vergis, is dit eenigszins het geval, ondanks den enormen omvang van de socialistische partij; in andere landen is het volkomen onmogelijk eene ekonomische beweging te doen slagen of zelfs maar te beginnen onder de leuze van de sociaaldemokratie. Want, wat is het geval? — Men heeft noodig, willen de arbeiders van een bepaalde plaats of, zooals meest voorkomt, de arbeiders in een bepaald vak van een of meer plaatsen, eenige direkte verbetering tot stand brengen, alle of tenminste bijna alle arbeiders in plaats of vak, om den gestelden eisch te onderschrijven. En nu is in de landen die ik bedoel, en waartoe het onze wel in de eerste plaats mag worden gerekend, het thans nog onmogelijk binnen die engere grenzen een arbeidersmassa te vinden die in de sociaaldemokratie is opgenomen. Een loonbeweging onder de typografen moet kunnen rekenen op alle of bijna alle typografen in het land. Een beweging voor vervroegde winkelsluiting, op alle of bijna alle magazijnbedienden in dezelfde stad. Nu kan het socialisme in stad en land sterk zijn, en bijvoorbeeld de grootste helft omvatten van de proletariërs. Maar daarom is het lang niet altijd gezegd dat de magazijnbedienden of de typografen nu juist ook voor de meerderheid socialistisch zijn. En, al waren zij het voor de meerderheid, dan zou het niet genoeg zijn om in de bedoelde gevallen aan de eischen een socialistisch karakter te geven. Allen of bijna allen moeten meê doen, anders is de zaak vooruit verloren.

Onder deze omstandigheden, behalve de andere bezwaren, is de ekonomische aktie meest onderhevig aan het beginsel bedreigende gevaren. Om toch maar de eendracht voor het kleine niet te verstoren, verwaarloost men dikwijls de groote verschilpunten. Ik zie hiervan de noodzakelijkheid in en keur dus het optreden van partijgenooten bij werkstakingen enz. niet af, al is daarbij meestal van een opzettelijke socialistische propaganda geen sprake. Maar het is een ernstige reden om voorzichtig te zijn. Juist in ons land zien wij, hoe onder de schoonschijnende leus van „geen politiek" eene arbeidersbeweging opkomt, die, om in getalsterkte te winnen, alle aandacht wil bepalen op de broodkwestie in haren onbelangrijksten vorm: tot een getwist met patroons en werkgevers waarbij aan de hooge beteekenis van de proletarische ontvoogding volstrekt niet meer wordt gedacht. De zuivere ekonomische aktie kan door socialisten alleen buiten hun beginsel worden gevoerd. Dikwijls met opzettelijke terzijdestelling van het beginsel. Niet alleen moet men telkens met kleine concessies genoegen nemen, die wel een bespotting lijken van ons streven tot opheffing van het loonstelsel. Bovendien, en dit is het groote kwaad, moet men, juist om een beweging voor de kleine verbeteringen niet te doen mislukken, van het algemeene klassestreven, van het revolutionnaire beginsel, zorgvuldig zwijgen.

En dit nu is niet alleen bij de politieke aktie overbodig, maar geheel onmogelijk. Men stelt zich kandidaat bij verkiezingen als socialist, men heeft het programma van de sociaaldemokratische partij. Daar is geen compromis denkbaar. Niet zooals in het andere geval, eerst arbeider en dan socialist, en liefst zonder al te luide vermelding van het socialisme. Maar socialist voor alles en alleen socialist. Zou men het willen verzwijgen, dan zijn de tegenstanders vriendelijk genoeg om er de aandacht op te vestigen. En, eenmaal in het Parlement, blijft het lidmaatschap van den socialist zijn karakter behouden. Al zou hij het willen verloochenen,

dan zijn de tegenstanders zoo beleefd hem de kans te ontnemen. Een socialistisch kamerlid zou onmiddellijk alle beteekenis verliezen, indien hij zijn beginsel aflegde. Het is waar, dat, even als bij de ekonomische aktie, slechts kleine concessies op dit oogenblik te verkrijgen zijn. Maar, als zij worden behaald, is dit niet met gevaar of ten koste of met terzijdestelling van het beginsel. Men vraagt deze tijdelijke en gedeeltelijke hervormingen krachtens zijn beginsel, dat, om eerder te komen tot de revolutionneering van het kapitalisme, voor de arbeiders alle mogelijke voordeelen eischt onder het kapitalisme. Als regeerende klasse moet het proletariaat optreden nog tijdens het kapitalisme; of minstens als een krachtige politieke minderheid. Het kapitalisme, in zijn tegenwoordig verval, ontwikkelt al velerlei socialistisch gekleurde bestanddeelen. Om dit met wijsheid te regelen, om den overgang der stelsels met verstand te bestieren en niet over te laten aan regeeringloosheid, toeval en domheid, moeten de proletariërs een sterken politieken invloed kunnen doen gelden. Bij de ekonomische aktie moet men zeggen, om de kerkelijke en andere burgerlijke werklieden niet af te stooten: ik verlang deze hervorming ofschoon ik socialist ben: ik verlang haar als werkman. Bij de politieke aktie zegt men: Ik verlang haar omdat ik socialist ben: ik verlang haar als partijman. Ziehier het onderscheid, dat voor ons beslissend is.

In een andere rubriek geven wij mededeelingen uit de politieke werkzaamheden van de arbeiderspartijen van verschillende landen, welker taktiek het bovenstaande volkomen bevestigt.

Nog een vraag worde hier besproken, als een inleiding tot de maandelijksche extra artikelen die aan de staatkunde van den dag zullen gewijd zijn.

Het voordeel, zeiden we, van de politieke aktie, bij de ekonomische vergeleken, is de in de politiek steeds te bewaren beginselzuiverheid. Een beginsel dat niet zuiver wordt gehouden, heeft geen krachtige werking; en vooral zij die het beginsel verkondigen in de hoogste vergadering des lands, hebben voor de zuiverheid te waken.

Maar dit behoeft niet te beletten, noch heeft immer belet, dat de politieke socialistische partij met andere groepen somtijds samenwerkt. Alleen is in het oog te houden deze eene voorwaarde, dat onzerzijds geen ruil worde aangegaan. Wij kunnen, bij voorbeeld, aan elke partij de hand reiken die uitbreiding van staatkundige rechten eischt: maar niet op de conditie dat wij in het gebruik van eenig staatkundig recht het naar andere partijen zullen regelen. Wij mogen geen stemmen vragen van andere partijen met de belofte ons wederkeerig naar andere partijen te schikken. Wij mogen niet den steun vragen van andere partijen voor een onderdeel van ons programma, onzen steun toezeggende voor een punt van het hunne. Kortom; samenwerking te zoeken, samenwerking te aanvaarden is geoorloofd waar en wanneer het kan geschieden met behoud van de onafhankelijkheid van de partij en zonder in het geringste het beginsel te schaden. En dit is in andere landen vele malen gebeurd. Bij de ontbinding van den Duitschen rijksdag voor twee jaar, toen de voorgestelde uitbreiding van het leger was verworpen, stelde de arbeiderspartij — na bij de eerste verkiezing alleen op socialisten te hebben gestemd — bij de herstemming den volgenden eisch. Aan de kandidaten zou worden gevraagd, in die distrikten waar geen partijgenoot in herstemming kwam, —: zijt gij tegen verhooging van militaire

uitgaven en tegen beperking van het kiesrecht? —; in dat geval werden zij door de socialisten gesteund.

Mij schijnt dit een model van onberispelijke taktiek. Van een taktiek die met burgerlijk vooroordeel en utopistische gevoeligheid heeft gebroken. Het kiesrecht, dit is de grondgedachte, is een wapen dat men hanteert overeenkomstig de omstandigheden. Men kan van het stembiljet, volgens sommigen, slechts *één* gebruik maken: er den naam op schrijven van zijn geestverwant. Toch is dit welbeschouwd maar *één* manier van de velen. Al wat de staatsmacht in handen van de arbeiders kan helpen brengen, en de staatsmacht nu reeds verplicht de belangen van de arbeiders te behartigen, is ons niet alleen geoorloofd maar geboden. Er is een konstitutioneele fiktie, een onderstelling, dierbaar aan de liberalen van den ouden stempel, dat de volksvertegenwoordiging van thans behoort te zijn en over 't geheel reeds is, een trouwe teruggave van het politieke land met de verschillende partijen netjes naast elkaar geschakeerd, overeenkomstig de werkelijk bestaande verdeelingen. Wie nu de meeste leden van zijn richting weet gekozen te krijgen mag blijde zijn, want dan zal zijn richting bovendrijven. En wie in de minderheid blijft, moet tevreden zijn, want het is billijk dat de meerderheid regeere. De meerderheid heeft recht op de macht; en om nu de billijkheid niet te verstoren en de fraaie mengeling van de partijen niet te bederven, moet ieder kiezer de naam van zijn eigen vertegenwoordiger invullen en van zijn stembiljet geen ander gebruik maken dan dat. Anders zou de uitslag niet rechtvaardig zijn, de kamer geen juist beeld geven van „het volk", enz.

Men gevoelt dat dit alles alleen waarde heeft binnen de enge grenzen van eene enkele regeerende klasse, van de bourgeoisie. Hierbij was stilzwijgend aangenomen dat het onderling partijverschil gering was, vergeleken bij de eendracht als klasse. De minderheid kon veilig het „recht" van de meerderheid erkennen, omdat de meerderheid ook zorgde voor het belang van de minderheid.

Wij, echter, gevoelen voor deze rechts- en billijkheidsbegrippen geen zier. Eén groot doel (en verscheidene kleinere) staan ons voor oogen. Wij zouden zelfs, zoo mogelijk, met een minderheid willen overwinnen. Indien de duivel sociaaldemokraat werd, of de duivel onzen tegenstanders een poets kon bakken, zouden wij op ons stembiljet den naam schrijven van den duivel. Wij wenschen, in een woord, alle politieke kwesties te behandelen met eenvoudige belangsbecijfering en te handelen naar de uitkomst. Verder alleen hierop lettende, dat een kleine winst niet behoort betaald te worden met een grooter verlies, en dat een onmiddellijk voordeel niet altijd het meest verkiezelijke is. Bondgenootschappen met andere partijen zijn, derhalve, alleen uitgesloten, zoodra een grooter of kleiner proletarisch belang daaronder zou lijden. Wij zijn overtuigd dat alles goed is wat ons beginsel bevordert, en kwaad slechts datgene wat met ons beginsel strijdt.

Indien dit ongeveer de algemeene overwegingen zijn die de sociaaldemokratische politiek beheerschen, en ook in dit tijdschrift zullen worden gevolgd, is hare toepassing op de oogenblikkelijke omstandigheden zeer eenvoudig.

Wij zijn, in overeenstemming met onze partijgenooten, voor de aanneming van het ontwerp—Van Houten.

Wij beschouwen de kiesbevoegdheid niet als een recht, maar als een machtsmiddel. Een klein beetje macht verkiezen wij boven in het geheel geen macht.

Wij wachten niet totdat de bourgeoisie als een daad van grootmoedigheid het kiesrecht verleent, want dan zouden wij in alle eeuwigheid kunnen wachten. Wij wachten totdat wij de kracht zullen bezitten om het kiesrecht te veroveren. Maar wij wachten niet met de handen in den schoot. Wij beschouwen de kleine aanstaande uitbreiding als afgedwongen door de thans verslapte beweging. Honderd kiezers zijn ons meer welkom dan tien, en duizend meer dan honderd. Alleen deze vraag, een zuivere praktische, zooals al deze vragen in den strijd der klassen, zou zich kunnen voordoen, of de voorgestelde uitbreiding de moeite waard was van een groote krachtsinspanning onzerzijds. Ongetwijfeld is dit met het ontwerp—Van Houten niet het geval. De beweging hier en daar ook met vrije medewerking begonnen, heeft ten doel binnen het stelsel van de wet — een stelsel dat wij volkomen afkeuren maar de macht niet bezitten te veranderen — de mogelijke uitbreiding te verkrijgen. De minister is, blijkens zijn memorie van antwoord, niet gezind aan dit verlangen in het geringste te voldoen. De toestand bij verwerping zou voor de arbeiderspartij minder gunstig zijn dan bij aanneming. Elke uitbreiding zou in het bijzonder aan de Sociaaldemokratische Arbeiderspartij ten goede komen, want haar optreden kan alleen in de praktijk iets uitrichten wanneer eenige arbeiders het kiesrecht bezitten.

Als deze aflevering verschijnt, zal het openbaar debat zijn begonnen. De discussie zal ons zonder twijfel het schouwspel verschaffen van eene ondergaande klasse die zoo lang mogelijk spartelt eer zij verdrinkt.

F. v. d. G.

De arbeiders in het Parlement.

Wij zullen in deze vaste rubriek mededeelingen doen uit de parlementen van Europa waar het socialisme vertegenwoordigd is.

Meer dan eenige theoretische bespiegeling zal de kennismaking met de praktijk al onze vrienden overtuigen van de beteekenis der parlementaire taktiek, thans gevolgd door alle afdeelingen der internationale partij.

Wij beginnen met eene zitting van de Belgische Kamer op 29 April l.l.

* * *

Interpellatie van het Lid Roger betreffende het verbod aan gemeenteonderwijzers om deel te nemen aan de betoogingen op 1 Mei.

De president begint met te wijzen op de uiteenloopende zienswijzen der leden omtrent bovenbedoelde interpellatie; dit geeft hem aanleiding den leden te verzoeken zich van heftigheden te onthouden.

De Heer Roger vangt daarop de voorlezing aan van twee brieven; de eerste door den Cantonalen Inspecteur geadresseerd aan de hoofden der scholen; de tweede door den gouverneur der provincie Hainaut op last van den minister aan alle gemeentebesturen toegezonden.

In het eerste schrijven wordt den hoofden herinnerd dat hun personeel zich te onthouden heeft van deelname aan betoogingen op 1 Mei, hetzij door zich te plaatsen aan het hoofd hunner leerlingen, hetzij zelfstandig. Zoo noodig zal de regeering den koning verzoeken de overtreders streng te straffen; de Inspecteur wacht 2 Mei bericht.

De inhoud van de circulaire aan de Gemeentebesturen komt hierop neer: De Minister heeft vernomen dat feesten aangekondigd zijn op 1 Mei; dat zij daartoe vacantie geven, optochten houden waartoe leerlingen en onderwijzers uitgenoodigd zijn; dat sommigen hun personeel onder strafbedreiging uitdrukkelijk gelast hebben hieraan deel te nemen.

Daar deze betoogingen een politiek karakter hebben wordt naar de circulaire van 13 Februari j.l. verwezen, waarbij de onderwijzers nadrukkelijk verboden wordt aan dergelijke zaken mede te doen.

Verder verbod aan onderwijzers om leerlingen der gemeentescholen op 1 Mei vacantie te geven op grond dat deze dag nòch een nationale nòch een gemeentefeestdag is.

De gemeentebesturen worden voorts in kennis gesteld, dat wanneer zij de onderwijzers dwingen tot deelname aan bedoelde betoogingen, de Minister van Openbaar Onderwijs niet aarzelen zou de Staats- en Provinciale subsidies in te trekken, onverminderd de disciplinaire straffen, krachtens art. 26 der Gemeentewet.

De Heer Roger wijst op de rechtstreeksche bedreiging aan de onderwijzers in geval van deelname hunnerzijds aan de betoogingen, niet alleen op last van het gemeentebestuur, maar ook indien zij dit zelfstandig doen. Het doel der Regeering schijnt te zijn op elke wijze aan haar ambtenaren en beambten te verbieden hunne meening, op welke wijze ook, te openbaren. Alle burgers die in dienst van den Staat treden moeten zich politiek kastreeren; als burgers bestaan zij niet meer; hun diensten verkoopende moeten zij dit terzelfder tijd hun geweten en rechten doen. Dit is de zienswijze van de Regeering, een zienswijze waar een wijde klove ons van scheidt. Ditmaal gaat de Regeering verder. De onderwijzers worden ontslagen, geschorst door de gemeente; alleen had de koning de bevoegdheid op eenstemmig advies der Ged. Staten tusschenbeide te treden en onderwijzers te ontslaan of te schorsen; de wijziging in de laatste wet aangebracht, was, dat de Regeering het recht had deze Ged. Staten te regeeren. Wij zijn hier tegen opgekomen en Van der Velde heeft 't onomwonden gezegd: Met dit voorstel wilt gij de socialistische onderwijzers treffen.

Ziehier nu het bewijs. De Regeering, niet tevreden de onderwijzers te treffen, die zelfstandig manifesteeren, zal ook hen straffen die zulks doen op raad van 't gemeentebestuur, 't geldt dus hier een maatregel rechtstreeks tegen dat gemeentebestuur.

De circulaire gewaagt van gemeentebesturen, die hun personeel onder strafbedreiging gelast hebben hunne leerlingen te vergezellen; welnu wij keuren dit af evenals de Minister dit doet, maar oefent de Minister door te verbieden aan deze betoogingen deel te nemen niet eveneens dwang uit? maakt hij zich zelven niet schuldig aan hetgeen hij in anderen afkeurt?

Aan het einde der circulaire: de bedreiging der subsidieontneming en disciplinaire straffen krachtens art. 56 der Gemeentewet. Art. 56 dier wet nu verklaart,

dat de koning in geval van algemeen bekend wangedrag of van ernstig plichtsverzuim den burgemeester, na hem vooraf gehoord te hebben, kan schorsen of ontslaan; de gouverneur heeft dit zelfde recht vis-à-vis de wethouders na gemotiveerd eensluidend advies der Ged. Staten. Dit laatste nu is hier het geval; de gemeenteraden organiseeren een feest, een scholenoptocht en gij bedreigt hen met ontslag voor algemeen bekend wangedrag of ernstig plichtverzuim; bij mijn weten is een administratieve maatregel nog nimmer uit dit gezichtspunt beschouwd.

Daarbij vergeet de Minister dat hij het eensluidend advies der Ged. Staten noodig heeft omdat deze den gouverneur van advies dienen en 't komt mij voor, dat deze commissiën, waarin ook socialisten zitting hebben, volstrekt niet geneigd zijn dit eensluidend advies te geven. Gij zult den burgemeester ontslaan, maar gij vergeet, mijnheer de Minister, dat gij, evenmin als gij hem benoemd hebt, hem kunt ontslaan. (*Gelach op de banken der Socialisten*). Gij dreigt hen die dwang op willen leggen, welnu, begin met u zelven. Gij hebt den vorigen Vrijdag gezegd een revolutionair feest te willen tegengaan; maar wat is een revolutionair feest? Is het feest een revolutie of bestaat het in het feestvieren over een plaats gehad hebbende revolutie? Maar gij dan, gij houdt nationale feesten die een doorloopende verheerlijking eener revolutie zijn. Wat het volk met de zijne wil uitdrukken is zijn verlangen naar een beteren toestand. Gij vreest deze feesten? Zijt gij bang voor het bengaalsch vuur? voor de volksdansen?

Mijn meening, Mijne Heeren, is dat de maatregel der Regeering geheel ongerechtvaardigd is, dat de feesten, wat de Minister ook besluite, toch plaats zullen hebben en de goede orde er bij winnen zal.

De Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs (SCHOLLAERT) het woord nemende, omschrijft de taak van den onderwijzer; hoe diens eerste plicht is zich absoluut buiten allen partijenstrijd te houden. Zijn taak bestaat zoowel in het opvoeden als in het onderrichten der jeugd. Hiertoe moet de onderwijzer in een kalme omgeving leven, hij moet zich met alle kinderen zijner school bezighouden, hoe ook de politieke of godsdienstige denkwijze der ouders zij. Een geacht lid der linkerzijde zegt: om welke andere reden zijn wij genoodzaakt geweest, om naast de bestaande scholen andere op te richten, dan omdat op zekere officiëele scholen de gevoelens van het katholieke volk niet geëerbiedigd werden? Mijne Heeren, wanneer de onderwijzer dezen plicht verzaakt, wanneer hij een partijman wordt, wat zien wij dan gebeuren? Het vertrouwen der ouders verliest hij en in het bijzijn der kinderen wordt hij door hen, die niet dezelfde zaak dienen, beoordeeld; hij verliest de achting van een deel der bevolking, hij verliest zijn gezag en terzelfder tijd het vertrouwen en de liefde van zijn leerlingen. Wat blijft er van de rust in de school, de eerbied voor den onderwijzer, het vertrouwen in zijn onpartijdigheid over, indien op dezelfde banken, naast de kinderen van hen, die dezelfde zaak dienen als de onderwijzer, de kinderen van hen zitten, die deze bestrijden? Zijn onpartijdigheid zou zelfs de kinderen verdacht voorkomen. De taak der Regeering is het gezag van den onderwijzer hoog te houden, te maken dat hij zich in geen enkel geval compromiteere en zich geheel wijdt aan de opvoeding en het onderricht der kinderen, die hem zijn toevertrouwd. De onderwijzer stemme zooals hij wil; wanneer hij naar de stembus gaat, handele hij naar overtuiging en geweten; dit is evenwel geheel iets anders

als het zich werpen in de politiek, als het worden van een partijman.

Geen der regeeringen sinds 1842 is van deze gedragslijn afgeweken, niet ik ben dus de ontwerper der eerste circulaire die den onderwijzer verbood zich met de politiek in te laten. De Minister leest hierop de circulaires van 1849, 50 en 51 voor. Ik heb het onderwijzend personeel aan deze voorschriften herinnerd en hen gewaarschuwd voor strenge disciplinaire straffen, indien zij zich er niet naar gedroegen. Ik meen hiermede de dankbaarheid der onderwijzers te verdienen, omdat ik hen een zeer goeden raad gegeven heb; wijzer geworden door het verleden en de droeve ervaring der vele onaangenaamheden die het gevolg waren van het al te ijverig meedoen aan den partijstrijd, zullen zij dit erkennen. Bij een tweede circulaire heb ik het onderwijzend personeel verboden deel te nemen aan de feesten op 1 Mei.

Gij noemt dit feest het feest van den arbeid, alsof gij alleen de verdediging der arbeiders op u kunt nemen; die aanmatiging is ongelooflijk groot. Ik beweer dat wij allen in denzelfden zin arbeiders zijn. Ik beweer dat vooral die bourgeoisie waaraan gij een onverzoenlijken oorlog verklaard hebt, bestaat uit de keurbende der arbeiders. De bourgeoisie bestaat voor het grootste gedeelte uit hen, die niet doorgelapt hebben wat zij verdienden, maar dit bespaarden; vooruit ziende, hebben zij hunne kinderen een betere positie willen geven dan gij de uwen. (*Levendige toejuichingen rechts*). Ik protesteer hiertegen, dat alleen de loontrekkenden de arbeidersklasse uitmaken. Wij allen zijn arbeiders, en de arbeid is eervol, op welke wijze beoefend, alleen de parasieten zijn laakbaar, hunne handelingen moeten afgekeurd worden.

Het feest van 1 Mei is het socialistenfeest. Overal verklaart de socialistische partij dat het haar feest is, en van het oogenblik dat het een partijfeest wordt, is mijn circulaire gerechtvaardigd. Onder welk vaandel schaart gij u om den 1sten Mei te vieren? Gij schaart u onder het roode vaandel getooid met de phrygische muts en dit vaandel is de ontkenning der Belgische nationaliteit, de ontkenning van het koningschap, de ontkenning van al die beginselen aan wier verdediging wij ons wijden.

Zou de Regeering ook maar één oogenblik dulden dat de onderwijzers (haar ambtenaren), zich met de leerlingen met wier opvoeding zij belast zijn rond de roode vaan scharen? Herinneren wij ons de termen der wet waaraan de onderwijzers trouw gezworen hebben. De gemeenteraad van Paturages heeft het volgende besluit genomen: „De Gemeenteraad stelt zich voor de leerlingen onder toezicht der onderwijzers een gymnastiek-uitvoering te doen houden op de Grand' Place."

De onderwijzers kwamen door zulke besluiten in een zeer neteligen toestand. Wat te doen? Van de ééne zijde wantrouwen van verschillende ouders en ondermijning van hun gezag, aan de andere zijde: als gemeente-ambtenaren tal van moeilijkheden en onaangenaamheden van het plaatselijk bestuur.

Wat te kiezen?

Hiervan op de hoogte gebracht heb ik de nieuwe, hevig aangevallen circulaire, uitgevaardigd.

Hierop volgde een langdurige discussie over de beteekenis van het Meifeest tusschen den minister en de leden: VAN DER VELDE, DEMBLON, DEFNET, ROGER,

Hoyois, de Fuisseaux en Furnémont. Deze laatste hield een schoone rede, herhaaldelijk door tusschenroepen onderbroken.

Furnémont: Het behaagt den minister verschillende zienswijzen onzer vrienden tegenover elkaar te stellen. Wat heeft hij hiermede aangetoond?

Dit: dat dit geheel tegenovergesteld is aan de wijze waarop onze tegenstanders der rechterzijde hun philosofische en economische leer opvatten, althans in theorie, want sinds eenigen tijd vertoont de rechterzijde juist dàt schouwspel waar de minister zich zoo vroolijk over maakt. Wij zouden wel 3 à 4 christelijk democratische systemen kunnen opnoemen. Bij de conservatieven treffen wij denzelfden invloed aan. Begin dus met de hand in eigen boezem te steken.

Wij hebben zooals straks Demblon zeide een program, door ons allen aangenomen, en indien er onder ons zijn die een eerste plaats ingenomen hebben, dan is dit krachtens hun verdienste, hun talent, hun moed en eeren wij hen zooals zij dit verdienen, maar hun meening telt in onze beraadslagingen slechts als eene, onderworpen aan bespreking en onderzoek. Wat de manifestatie op 1 Mei aangaat de Minister had tot den oorsprong moeten opklimmen, tot het eerste internat. Congres, gehouden te Parijs 21 Juli 1889. Ziehier de beteekenis door het congres van de Manifestatie op 1 Mei gegeven:

Er zal op een bepaalden datum een groote intern. manifestatie plaats hebben, zoodat in alle landen en in alle steden terzelfder tijd op een overeengekomen dag, de arbeiders het openbaar gezag verzoeken kunnen den arbeidsdag wettelijk tot 8-uur terug te brengen en de andere besluiten genomen op het intern. Parijsche Congres toe te passen; dit is dus de zuivere beteekenis van de 1 Mei manifestatie welke door opvolgende congressen, (ik zal nader verklaren onder welke omstandigheden) gewijzigd is. Het Zuricher Congres heeft bepaald, dat men manifesteerende voor economische hervormingen eveneens manifesteeren moest ten gunste van den Internat. vrede; zoodat dus de socialistische partij de eenige partij ter wereld is, die verklaart den volkerenoorlog te willen zien ophouden; de socialisten zeggen dat het eenige middel om de onderlinge vijandschap der volkeren te doen verdwijnen, dáárin bestaat, dat men een einde make aan de vijandschap der verschillende sociale klassen.

Wat wil klassenstrijd zeggen?

Karl Marx heeft aangetoond, dat de economische toestanden in elk tijdvak der geschiedenis de basis zijn waarop alle andere philosophische, politieke stelsels en godsdienstige rusten.

Karl Marx heeft aangetoond, dat er ten allen tijde strijd heeft bestaan tusschen hen, die de productiemiddelen bezaten en hen die daarvan uitgesloten waren. Daarbij, ik begrijp niet hoe men een ongunstige beteekenis geven kan aan het woord: „Klassenstrijd", terwijl gij toch zelve een klasse zijt, die eeuwen aan eeuwen voor zijn vrijmaking gestreden heeft. Heeft de bourgeoisie voor zij tot het bezit geraakte van haar politiek materieel en verstandelijk overwicht niet de bevoorrechte klassen moeten omverwerpen!

Staan wij zoover van de Revulotie van '89 af? Is men vergeten dat men volharding heeft moeten toonen, geweld heeft moeten gebruiken om de politieke en burgerlijke rechten te verkrijgen waaraan niemand onzer thans zou durven raken? De bourgeoisie in 1791 heeft de goederen der geestelijkheid geconfisqueerd, hier-

mede haar eerbied voor den eigendom toonende wanneer deze onwettig anderen toebehoorde (*onderbreking rechts*).

Wij zeggen tot elkander op den 1sten Mei dat het tijd is voor een algeheele betere regeling, dat de tijd dáár is om betere wetten te maken ter rechtvaardigere verdeeling van den rijkdom. Ziedaar de beteekenis van den 1sten Mei. (*Zeer goed! op de banken der socialisten.*)

In België bestaat nog een derde beteekenis. Wij zeggen: wij willen den 8-uren dag. Wij willen den wereldvrede. Wij willen de afschaffing van het militairisme, die schande van ons land. (*Zeer goed! op dezelfde banken.*)

Wij zeggen bovendien: De tijd is dáár om eene wetgeving te doen verdwijnen die ons belachelijk en verachtelijk maakt in de oogen van alle beschaafde natiën. (*Toejuichingen op de banken der socialisten.*)

Gij hebt gesproken over zekeren dwang die door gemeentebesturen zou uitgeoefend worden; als dit wáár is zullen alle socialisten dit afkeuren. (*Zeer goed! op de banken der socialisten.*)

Wanneer in onze partij een lid afdwaalt richt men hem, terwijl uw partij de fouten harer leden bemantelt.

Wie onzer, behoorende tot een gemeenteadministratie, zou niet de bezwaren begrijpen van een onderwijzer tegen het deelnemen aan een manifestatie, strijdig met zijn geweten, strijdig met zijn innigste gevoelens? Geen socialist welke dezen onderwijzer geen recht zou laten weervaren.

Maar gij treedt tusschen beide en zegt: wij willen niet dat men de onderwijzers verplicht deel te nemen aan de betoogingen op 1 Mei; maar wij verbieden de onderwijzers, welke één in gevoelen zijn met de socialistische besturen, deel te nemen aan de schooloptochten op regelmatige en wettige wijze door die gemeentebesturen uitgeschreven.

Een ander argument des ministers is dat dit feest alleen gevierd zou worden door de arbeiders uit het leger der socialisten. Dit is onjuist, alle arbeiders worden toegelaten tot de deelneming aan het Meifeest, allen, zonder onderscheid.

Gij volgt altijd hetzelfde systeem. Gij zegt niet te kunnen toelaten dat ambtenaren een vaandel volgen welks beteekenis strijdig is met de groote beginselen, die gij verdedigt. Gij zegt: het roode vaandel is getooid met de phrygische muts, gij roept u daarbij voor den geest een sinds lang verjaard toestel, dat niemand meer kwaad doet en zelfs op een korenveld neergezet de muschjes niet meer verjagen zou. (*Gelach*). Dat is alles oud, gij moet iets nieuws verzinnen, gij hebt een vruchtbare verbeeldingskracht. (*Gelach uiterste linkerzijde*).

Wij maken onze vrouwen, onze jonge dochteren, onze kinderen marschvaardig, wij leeren hen feestzangen, zij zullen gaan aan het hoofd onzer optochten. Hoe bedroevend dat een partij als de uwe die op een gegeven oogenblik de ideeën van vooruitgang en vrijheid verdedigde, niet begrijpt hoe gelijke gevoelens ons op onze beurt bezielen. Denkt gij dat dit stelsel om het socialisme buiten de wet te plaatsen, ons schrik zal aanjagen, ons voor den goeden uitslag onzer ideeën zal doen vreezen?

Een uwer keizers in Italië en België komende op zijn wit jacht, heeft gezegd: „Ik ben de meester van het grootste keizerrijk van Centraal Europa". Deze man heeft getracht de socialisten bang te maken. Het is hem niet mogen gelukken.

Uw koninkje en uwe kleine reactionnaire regeering jagen hen evenmin vrees aan. (*Levendige toejuichingen op de soc. banken*). Wat zijn de gevolgen geweest van dezen dwang, dezen ijzeren druk? In 1867 kregen de socialisten in het Duitsche keizerrijk 27000 stemmen, in 1878 437000, in 1887 774000 en bij de laatste verkiezing bij de 2 millioen stemmen. Dit resultaat dáár kunt gij in dezelfde verhouding in uw eigen land zien. Aan u was het te zorgen dat de 1ste Mei geen ernstige beteekenis had, daartoe had gij slechts te luisteren naar de stemmen, die uit uw eigen partij opgingen, de onzettende macht waarover gij beschikt in dienst van den socialen vooruitgang te stellen, het initiatief te nemen tot alle hervormingen, tot de arbeidende klasse te zeggen: Ik zal voldoen aan uwe eischen om lotsverbetering in die mate als de hedendaagsche sociale organisatie dit mogelijk maakt. Maar inplaats hiervan zegt gij: Niet alleen is uw ideaal belachelijk, in strijd met alle groote gedachten, maar de oogenblikkelijke hervormingen, die gij vraagt, ik geef ze u niet. Gij schrijft boven den ingang uwer maatschappij voor alle armen: Gij, die hier binnentreedt, laat alle hoop varen. Wij daarentegen zeggen: Volgt de roode vaan, zij brengt u meer dan hoop, zij geeft u de zekerheid eener betere toekomst. (*Toejuichingen links, geroep van*: *sluit het debat*! *rechts*).

* * *

Praktische gevolgen, natuurlijk, had deze discussie niet. Maar het protest tegen den onredelijken en onzedelijken regeeringsdwang was uitgesproken ter plaatse vanwaar het, door de verslagen van alle dagbladen, drong tot in alle hoeken van het land.

De Maand.

Wij nemen ons voor in deze rubriek plaats te geven aan korte besprekingen van gebeurtenissen op ekonomisch en politiek gebied, van artikelen in bladen en tijdschriften, van boekwerken, enz.

Immers alles wat in de openbare zaak plaats vindt en alles wat over deze onderwerpen gezegd en geschreven wordt, heeft betrekking op het programma van de Sociaaldemokratische Arbeiderspartij. Slechts zelden zullen wij in de gelegenheid zijn, wegens de beperkte afmetingen van dit tijdschrift, uitvoerige studies te wijden aan de maatschappelijke verschijnselen. Daarom is het noodig, zonder te streven naar een onbereikbare volledigheid, de geschiedenis van den dag van het standpunt der samenlevingswetenschap in een afzonderlijke rubriek en in beknopte aanteekeningen, voor onze lezers te behandelen. Om beter deze taak te vervullen, roepen wij de hulp in van onze medewerkers en alle andere belangstellenden. Wij verzoeken hun ons met korte opmerkingen in den trant van deze bladzijden van dienst te zijn. Of wel, liefst door toezending van bladen, enz., mijn aandacht te vestigen op geschikte onderwerpen.—

* * *

De Belgische Kamer heeft een wetsontwerp aangenomen betreffende de reglementeering van den arbeid in werkplaatsen en fabrieken. In de zitting van 5 Mei l.l. werd de tekst ongeveer als volgt vastgesteld. De officieele uitgave is nog niet verschenen, aangezien het ontwerp nog door den Senaat moet worden behandeld; voor de woordelijke juistheid, wij vertalen bovendien uit de Fransche oplage van de Annales Parlementaires, kunnen wij dus niet instaan.

De socialistische minderheid had belangrijke uitbreidingen willen geven aan de voorgestelde bepalingen, tevergeefs natuurlijk. Toch is de wet een aannemelijke verbetering in den toestand vroeger geheel aan de willekeur van de werkgevers onderworpen.

* * *

I. In alle ondernemingen van nijverheid en handel zoowel als in de werkplaatsen van provinciën en gemeenten, welke minstens tien werklieden gebruiken, moet een geschreven reglement vastgesteld worden op de wijze door deze wet bepaald.

II. Deze verplichting kan bij Koninklijk besluit worden uitgebreid tot ondernemingen welke minder dan tien werklieden gebruiken. Zij zal toegepast worden voor het jaar 1900, op ondernemingen van minstens vijf werklieden.

III. Uitgezonderd zijn landbouwondernemingen, alsmede andere waar het hoofd alleen met zijn gezin of met inwonende leden van zijn familie arbeidt, en waar de werklieden moeten beschouwd worden als dienstboden.

(Dit art. bepaalt verder dat het reglement in Fransch, Engelsch of Duitsch, of wel in twee of meer talen tegelijk moet worden opgesteld).

IV. Het reglement moet aanwijzen, overeenkomstig den aard van de onderneming:

1. Het begin en het eind van den werkdag, de rusttijden en de vrije dagen.
2. De wijze waarop het loon is bepaald en in het bijzonder of de werkman per uur, per stuk of in aangenomen werk arbeidt.
3. Zoo niet per uur, de wijze van opneming en contrôle.
4. Als er boeten of straffen bestaan, den aard van de straffen, het tarief van de boeten en het gebruik dat er van gemaakt wordt.

V. Andere straffen of boeten dan in het reglement aangeduid, mogen niet worden opgelegd. Boeten en straffen moeten bekend gemaakt worden aan hen die zij treffen denzelfden dag dat zij beloopen zijn, of, in geval van verhindering, zoo spoedig mogelijk.

Van alle opgelegde straffen en boeten wordt nauwkeurig aanteekening gehouden. Voor de uitbetaling moet de straf- en boetenstaat goedgekeurd worden door het hoofd van de onderneming.

De staat moet op elke aanvrage aan de inspekteurs van den arbeid worden getoond.

VI. Binnen zes maanden na de afkondiging van deze wet, zal de Koning een commissie uit de raden van nijverheid en arbeid bijeenroepen teneinde, met gebruikmaking van de bestaande gewoonten, voorbeelden van reglementen samen te stellen, overeenkomstig de voorschriften van de voorafgaande artikelen.

VII. Alvorens van toepassing te worden, zal ieder nieuw reglement of iedere

wijziging van een oud reglement aan de arbeiders door middel van aanplakking bekend worden gemaakt.

Gedurende minstens acht dagen zal het hoofd der onderneming ter beschikking stellen van zijne werklieden een register of kohier waarin zij de opmerkingen zullen kunnen maken die zij noodig oordeelen.

De werklieden kunnen binnen hetzelfde tijdsverloop schriftelijk tot den inspekteur van den arbeid in hun district hunne opmerkingen richten. De inspekteur brengt deze opmerkingen binnen drie dagen aan het hoofd der onderneming over.

Het zal den werklieden vrij staan aan den inspekteur te verzoeken hunne namen te verzwijgen.

Het reglement, al dan niet gewijzigd, treedt in werking 14 dagen na de aanplakking.

Het hoofd der onderneming heeft het recht dezen termijn tot hoogstens twee maanden te verlengen; indien hij van dit recht gebruik maakt moet de duur van den termijn van uitstel in het aanplakbiljet vermeld worden.

VIII. Ieder reglement en iedere reglementswijziging moet bevatten de behoorlijk door het hoofd van den ondernemer geteekende verklaring dat de arbeiders op regelmatige wijze geraadpleegd zijn overeenkomstig de bepaling van deze wet.

IX. De reglementen overeenkomstig deze wet samengesteld, binden de partijen voor den geheelen duur van het kontrakt.

X. Het reglement wordt en blijft aangeplakt in de lokalen van de onderneming, op eene in het oog vallende plaats.

Iedere werkman heeft het recht er een afschrift van te nemen.

De naam en woonplaats van de arbeidsinspekteurs zullen onder aan het regelement vermeld worden.

XI. De hoofden van de ondernemingen die in de termen vallen van deze wet, houden een juisten staat van hun werkend personeel, volgens een model door den minister vast te stellen.

XII. Een Koninklijk Besluit zal de ondernemingen aanwijzen, waarvan de hoofden een exemplaar van de wetten en bepalingen betreffende de gezondheid en de veiligheid in fabrieken en werkplaatsen ter beschikking zullen stellen van hunne werklieden.

XIII. De inspekteurs hebben vrijen toegang tot de lokalen voor het werk.

Zij geven acht op de uitvoering van deze wet en konstateeren de inbreuken door processen-verbaal, die bewijskracht hebben zoo het tegendeel niet wordt aangetoond.

Een afschrift van het proces-verbaal zal, op straf van nietigheid, binnen achtenveertig uur, aan den overtreder worden ter hand gesteld.

XIV. Met een boete van 26 tot 1000 franken worden gestraft de hoofden of direkteuren van ondernemingen, die binnen den wettelijken termijn niet van een regelement voorzien zijn of valschelijk de regelmatige raadpleging van hunne werklieden zullen hebben verklaard.

Al deze inbreuken op deze wet zullen met boeten van 26 tot 500 franken worden gestraft.

In elk dezer gevallen zal de boete opnieuw verschuldigd zijn, indien binnen drie maanden na de uitspraak van het vonnis de overtreder in gebreke is gebleven zich naar de wet te voegen.

XV. Deze wet zal van kracht worden zes maanden na hare afkondiging.

XVI. Het geheel der boeten op één dag aan een werkman opgelegd, zal niet kunnen bedragen meer dan één vijfde van zijn dagloon.

XVII. Het beloop der boeten zal worden aangewend ten bate der werklieden.

* * *

Zie hier de hoofdzaken van de wet. Hoeveel er aan moge ontbreken, iedere Nederlandsche arbeider zal toestemmen dat wij ver achterstaan bij den nieuwen toestand door deze bepalingen in België te scheppen.

* * *

— „Wij betreuren het, dat een zoo goed en waardig partijgenoot als Domela Nieuwenhuis geweest is, zulk een verkeerde houding aanneemt.

Het is waar, zooals hij zegt, dat de groep van de Hollandsche socialisten, waartoe hij behoort, geen Anarchisten zijn — tenminste in naam niet — maar het is eveneens waar dat zij de Anarchisten de hand reikten op het Zuricher congres, en dat de gevoelens die hij-zelf voortdurend uitspreekt, instemming zouden vinden bij den Anarchistenbond en zelfs bij de Vereeniging voor Vrijheid en Eigendom. De waarheid is dat de zoo-genoemde niet-politieke socialisten zich bevinden in een onhoudbaren toestand, en een wanhopige poging doen om te leven afgescheiden van de wereld waarvan zij deel uitmaken. Zij worden huns ondanks gedreven in de rangen van de Anarchisten, tenzij zij tot de politieke aktie terugkeeren. Dit gebeurde bij de Socialist League (socialistenbond) en dat is wat onze kameraden de Blanquisten in Frankrijk wijselijk hebben ingezien.

De noodzakelijkheid van de uitsluiting der Anarchisten eenmaal toegegeven, was een grenslijn onontbeerlijk, en die grens moest zijn de politieke aktie. Terwijl wij kunnen betreuren dat zulke mannen als Domela Nieuwenhuis er buiten vallen, is het niet duidelijk hoe dat te vermijden zou zijn zonder een troep Anarchistische schavuiten toe te laten."

* * *

Wij hebben hier voorloopig weinig bij te voegen. Het is de meening van het meest geävanceerde Engelsche partijblad „Justice", te vinden in het nummer van 2 Mei l.l., in antwoord op een brief van den Heer Nieuwenhuis, die de toelating van zijn vereeniging bepleit.

Onze lezers weten dat onze partij er niet aan denkt te stemmen voor hare uitsluiting.

Wij deelen dit stukje uit de „Justice" mede, om te doen zien hoe de hoofdzaak van onze kritiek op den Heer Domela Nieuwenhuis door een onpartijdig en hem persoonlijk welgezind beoordeelaar volkomen wordt gedeeld: — onder den uiterst radikalen schijn verbergt zich de kleinburgerlijke predikant, die voortdurend gevoelens uitspreekt, welke instemming zouden vinden zelfs bij de Vereeniging voor Vrijheid en Eigendom (League for the Defence of Property & Liberty: een zeer bekende ultra-konservatieve Engelsche vereeniging.

Wij Hollanders, overigens, die de anarchisten alleen leeren kennen als pedante maar meerendeels onschadelijke warhoofden, die alleen in het allereerste begin

eener arbeidersbeweging eenigen aanhang vinden, achten de laatste woorden van den Engelschen schrijver wellicht te sterk. Maar men denke aan het internationale gespuis dat al eenige malen geprobeerd heeft de congressen van de werkliedenpartijen in de war te sturen, en waarbij de Heer Domela Nieuwenhuis, indien hij durfde, zich gaarne zou aansluiten. Uit de aangehaalde woorden blijkt, dat men in Londen niet gezind is met de herhaling van die pogingen veel geduld te hebben.

Het is voor sommige van onze landgenooten te wenschen, dat zij deze waarschuwing in het oor knoopen.

* * *

— Beter en meer dan boekdeelen over de houding van het hedendaagsche Christendom in den strijd der maatschappelijke klassen, spreekt een artikeltje in een orthodox-protestantsch orgaan, onder redaktie van den predikant G. A. van den Brugghen te Beets in Friesland.

Onze grief, immers, is dat tegenwoordig de groote meerderheid van de geestelijken van alle richtingen, min of meer openlijk zich scharen aan de zijde der verdrukkers en uitzuigers. Wij zouden daarentegen wenschen en meenen te kunnen verlangen, dat zij, getrouw aan de beste Christelijke overlevering, de partij kozen van de geplunderden en onderworpenen. Maar neen, zelfs een zoo gemoedelijk man als waarvoor wij den Heer Van den Brugghen mogen houden, toont zich in de eerste plaats en wellicht zijns ondanks, den pleitbezorger van de rijken en machtigen der aarde. En dit is op zich zelf maar één geval uit duizenden; de Katholieke kerk is, naar men weet, nog schuldiger dan de Protestantsche. Maar de argumentatie in „Het Lampje" verdient onze aandacht, omdat het misbruik van Bijbelsche en godsdienstige termen ditmaal het kapitalistische klasseoogmerk zoo goed als niet kan bedekken. De in een kerkelijk gewaad gehulde advocaat van god Mammon spreekt al te duidelijk in ieder woord. En, herhalen we, als dit iemand die gelijk Ds. van den Brugghen te goeder trouw is, overkomt, wat hebben wij dan te wachten van de massa der geestelijke Heeren?

* * *

Het onderwerp van bedoeld artikeltje is de Werkstaking van de veenarbeiders in den Beetsterpolder.

Nu, onze lezers weten dat geen plek in ons heele land wegens de meer dan beestelijke toestanden waarin hier de menschen verkeeren, zóó berucht is. Althans dáar, zou men zeggen, moest een vast verbond bestaan tusschen de ellendigsten onder de ellendigen en de dienaren van den Christelijken Godsdienst. Het mocht wat! De schrijver in „het Lampje" redeneert als volgt: „Het is een zaak tusschen twee partijen, werkgevers en arbeiders. Maar waar is het begin van hun beider zaak? Dat verloopt zich vaak in nevelen." Daarom denkt hij „op zuiver terrein" te komen door aan te nemen dat de „schuld aan beide zijden" is. — Nu, iets nevelachtigs bestaat hier enkel voor hen wiens oogen door klassevooroordeel verblind zijn. En schuld? de eene partij wil iets meer ontvangen, de andere iets minder betalen; ziedaar de geheele kwestie. Maar de Heer Van den Brugghen, die nu eenmaal over dit onderwerp wilde schrijven, had noodzakelijk de kwestie moeten bestudeeren, en zijne lezers dui-

delijk maken waaruit zij bestond. Zich op de „nevelen" te beroepen is al te gemakkelijk voor hem, wiens taak juist behoort te zijn, de nevelen te verdrijven.

Maar, gesteld dat deze inleiding iets anders was dan een uitvlucht, en den toestand van „schuld aan beide zijden" aannemende: wat beweegt dan den predikant juist tot de zwakste partij te zeggen: „....als de werkgever zijn schuld niet wil belijden, dan moet gij arbeider de wijste zijn en uw deel in de schuld erkennen en dragen. Wat een ander wil doen of laten, moet hij weten, voor mij (arbeider) is de vraag: wat eischt mijn God en mijn geweten van mij?" — Ziedaar: een volkomen willekeurige, door niets geboden, en allerminst uit de eigen onderstelling van den schrijver volgende oplossing. Gods woord, aangewend om den arbeider tot toegeven te vermanen, is het woord van den werkgever, valschelijk en ten onrechte vertolkt als het woord van God. De predikant die zoo spreekt verlaagt zich, onwillens willen wij gelooven, tot den handlanger van de zwaarste beurs.

In dezen trant gaat het door: „Het leven van Jezus is geweest onrecht lijden. Zijn eer was dat hij het gewillig geleden heeft, enz." Dit kan alles zoo zijn, maar waarom, nog eens, dit juist den zwakkeren arbeider, die voor het aller, aller noodigste voor zijn gezin en zich vecht: een toestand die aan eigen lijf de predikant nimmer heeft bespeurd — waarom juist hem dit op het hart gebonden: en niet den werkgever? „Ik wil niemand verhinderen om zijn rechtmatig beklag in te dienen. Maar dat beklag moet dan ook op de rechte wijze geschieden. En kan men langs dien weg geen verbetering verkrijgen, dan stelle men de zaak verder in Gods hand". — En wat raadt nu deze Herder van menschen als een van de „rechte" manieren. Wel, hij opent zijn half-verhongerden schapen het volgend vooruitzicht: „....het zou zeer wel kunnen wezen dat de werkgever, als hij jaar op jaar zag, dat het volk eerlijk en trouw, zonder murmureeren, den arbeid deed — daardoor tot nadenken kwam en lust kreeg om daarna meer loon uit te keeren, ziende dat men op de arbeiders rekenen kon". Ja, ja, als de werkgever eens lust kreeg — na jaren —; het lijdt geen twijfel of langs dien weg verbetering te verwachten ongeveer hetzelfde is als de zaak te stellen „in Gods hand".

En eindelijk dit: de schrijver zegt: „ik ken de zaken van den werkgever volstrekt niet, weet er niets van of er onrecht is." — Maar wel weet hij dat het groot onrecht zou zijn, als iemand verhinderd werd aan het werk te gaan door zijne medearbeiders.

En wat is nu zijne conclusie? Dat zoodanige onderkruipers naar het voorbeeld van Jezus zich in dat geval hebben te verheugen over dit „onrecht lijden." Dat zij er een eer in moeten stellen „gewillig" het te lijden? — Neen: „hier behoort de politie scherp toe te zien dat zoo iets niet kan gebeuren." Het overheidsgeweld, dus, met de verraders en de patroons in een door den dominee gezegend verbond tegen de werklieden. Dit is volkomen zooals het behoort. Van die zijde en van de besten hunner, is niets anders te verwachten. Maar zoo naief-oprecht heeft men het waarschijnlijk zelden uitgedrukt gezien.

* * *

Een grappige wending krijgt dit preekje ten bate van de geldbezitters als men in ditzelfde nummer van het blaadje, de voldoening van den schrijver ziet aan-

geteekend dat de geplaagde Armeniërs — volgens een courantenbericht — tegen hunne Turksche onderdrukkers naar de wapenen zouden grijpen op het eiland Cyprus. Geduldig lijden is de karaktertrek van den Armeniër, zegt een zekere auteur door den Heer v. d. Brugghen aangehaald. Maar hij voegt er bij: „Eens komt er zelfs een eind aan het geduld van een Armeniër"! — „En ja, als niemand van de Christenvolken op het hulpgeschreeuw acht geeft, zou men bijna tot den opstand raden — gelijk onze vaders ook eindelijk in grooten toorn over de ongerechtigheid zijn opgerezen, — en ik las dan ook heden niet zonder een gevoel van vreugde in de „Amsterdamsche Volksbode", dat op 't eiland Cyprus 20.000 Armeniërs zich tot den strijd gereed maakten"!

Zeker, zoo is het. Er is een achtenswaardige gelatenheid en eene edele berusting. Maar onrecht dat voor herstel vatbaar is, te lijden, is onrecht dulden. Niemand is door eenig voorschrift van zedelijkheid gebonden om onrecht te dulden; integendeel is ieder verplicht aan het herstel van onrecht mede te werken. Dit weet de redacteur van het Christelijke „Lampje", ondanks zekere demoraliseerende strekking van het Christendom, zeer goed. — Maar waarom dan op de volgende bladzijde het beeld van Jezus, wiens „eer" was dat hij „gewillig onrecht geleden heeft", voorhouden aan de.... arbeiders? De Armeniërs niet, „onze vaders" niet, de Friesche verveners niet — alleen de arbeiders moeten dit voorbeeld volgen. Waarom? — Waarom moeten zij zich aan de patroons onderwerpen? Omdat zij ongelijk hebben?

„Ik ken de zaken van den werkgever volstrekt niet, ik weet er niets van of er onrecht is", heeft de schrijver gezegd....

Wij, sociaal-demokraten, strijden tegen den godsdienst niet, en ook in dit tijdschrift zal men zich niet vermaken met de goedkoope anti-godsdienstige propaganda. Maar wij willen onze meening toelichten, dat de godsdienst tegenwoordig niet meer is dan een machtsmiddel in de handen van de bezittende klasse; en de geestelijkheid hare gehoorzame dienares.

Op een sterk geval om ons gevoelen te bewijzen hebben wij hier de aandacht gevestigd. —

Algemeene geheel-onthouding.

DOOR P. J. TROELSTRA.

I.

De ontbinding onzer ekonomische verhoudingen — de overgang der kapitalistische produktewijze, waar zij, in de trust, op de spits is gedreven, in de socialistische is de koncentratie (Samentrekking) van bezit en weelde bij enkelen en de generalisatie (algemeen-making) van armoede bij de aangroeiende menigte der menschen — heeft eindelijk óók begonnen, eene revolutie teweeg te brengen in het denken en spreken onzer jongere theologen. Ik heb hiermede niet op het oog de christelijke demokratie van een Daens in België en van een Dr. Kuijper of Schaepman ten onzent, die vóór alles politici zijn; maar van predikanten als

Van den Bergh van Eisinga, Klein, Van der Wijk, de Koe, Van der Heide, Kijlstra en dergelijke, die in onze moderne predikantenwereld eene nieuwe richting, die der „jongeren" vertegenwoordigen.

De godsdienstige opvattingen dezer nieuwe richting kanten zich tegen het rationalisme, den verstands-godsdienst, der modernen. Niet, dat de wetenschappelijke veroveringen van onzen tijd door haar worden ontkend; integendeel, zij nemen zelfs het resultaat daarvan voor onze levensbeschouwing, het determinisme, als een vaststaand feit aan; maar zij erkennen daarboven en daarnaast een geheimzinnig samenleven met de Godheid, waarin intuïtie en openbaring een groote rol spelen en dat onbereikbaar is voor de kritiek van het verstand.

Nademaal het voor iemand, die nu eenmaal in zijn eigen gemoedsleven niets bemerkt van de inwerking eener goddelijke macht en wiens hersenen onvatbaar zijn voor het schemerlicht van het mysticisme, moeilijk is om een oordeel uit te spreken over de gevoelservaringen van hen, die met eene door hem niet nader omschreven godheid in nauwe betrekking schijnen te staan, ben ik niet van plan, mij aan eene nadere beschrijving van dit godsdienstig standpunt te wagen — te meer, omdat in dit opzicht de in godsdienstig-dichterlijke opwinding geschreven artikelen der jongeren den oningewijde niet veel wijzer maken en vooral daarvan geldt, wat Dr. A. W. van der Wijk zeide op de vergadering van moderne theologen op 15 April te Amsterdam: „dat het nevelachtige en onzekere van hetgeen de jongeren hebben geschreven het nooit ontwijfelbaar maakt, of men het met hen eens is."

Tastbaarder evenwel is de praktische uiting van het gemoedsleven dier jongeren; hunne algemeene geheel-onthouding — en voor discussie op ondermaanschen grondslag is eveneens vatbaar de wijze, waarop zij ten opzichte van den sterken drank die onthouding onder de menschen willen bevorderen.

Daaraan zal dan ook dit artikel gewijd zijn.

Ik spreek niet van „algemeene" geheel-onthouding, daarmede te kennen gevende, dat de „jongeren" niet alleen ten opzichte van het alkoholgebruik, maar in alle zaken van „weelde" de onthouding willen toepassen. Ziethier hoe, volgens het verslag in de N. Rott. Ct., Dr. van der Wijk hun onthoudingsbeginsel heeft uiteengezet:

„Den onthouder staat niet dit verwerpelijk beginsel (van het ascetisme) voor oogen, maar veeleer het streven om alleen datgene te genieten, waarvoor men na het genot met een eerlijk hart God kan bedanken. Dat is de maatstaf ter onderscheiding van gebruik en misbruik. Niet alles wat God onder ons bereik legt, geeft hij ons. Het hangt van de fijnheid van geest en gemoed af, of het hiervan den indruk maken zal van ontvangen van God of ontstelen. Kunt gij na het gebruik God danken, dan kan het geweten gerust zijn. Wij zijn verantwoordelijk voor het wel en wee van anderen. Dat is een besef dat ook onder ons gemeenschappelijk wonen moet. Schuldig wordt ieder genot dat anderen leed of ellende brengt, hoe onschuldig op zichzelf. Breng den mensch tot het inzicht dat het genot van borrels alleen al al iets mins is, dat het met anderen genoten velen ten verderve kan zijn en zijn besef van schuldig en onschuldig zal zich verleggen. Zoodra men tot het inzicht is gekomen, dat de eene helft der maatschappij des Zondags moet werken opdat de andere helft geniete, ont-

waakt het besef van den plicht tot onthouding. In onzen tijd komt alle ellende zoo schril naar voren. En de vragen of dat alles alzoo moet zijn en moet blijven, bestormen ons al heftiger. Gevolgelijk voelt men duidelijker de twee beginselen: ieder voor zich en allen voor allen. Onze maatschappij is geworden onder den invloed van beide ideeën. In welke richting zal zij zich nu voortbewegen? Dat is de vraag. Het recht van den sterkste is altijd en overal onrecht. Het verwaarloozen van den zwakke is altijd en overal zonde. Ware dit maar consequent ingezien en doordacht, hoeveel ellende ware reeds overwonnen. Met tal van voorbeelden toont spr. dit aan. Wij kunnen de heerschende levensopvatting en levenswijze niet plotseling veranderen, maar wij kunnen prediken door woord en meer door ons leven; leeren wat de bede: Uw koningrijk kome, beteekent."

Wij zien in deze korte aanhaling de geheel-onthouding van alkohol als een onderdeel van zedelijke propaganda, tot vestiging van het besef, dat men door eigen leven en werken mede verantwoordelijk is voor het stoffelijk en geestelijk wel en wee van anderen. De prediking van het Christelijke broederschapsbeginsel voor de daad de bekeering van zoodanigen door eigen voorgaan — het zich onttrekken aan de schuld van het maatschappelijk onrecht, door geen genot te willen smaken, dat anderen leed of ellende brengt — zietdaar de motieven van de algemeene geheelonthoudingsleer door dezen spreker aangevoerd.

Er is in deze beschouwingen wel iets, wat ons aantrekt, nl. het ernstige streven, de toewijding, de wil, om het leven dienstbaar en gelijk te maken aan de leer. Akeliger frazeurs dan de moderne predikanten ontmoet men zelden; in de politiek heftige aanhangers van het liberalisme met in de latere tijden een koude liefhebberij bij dezen of genen voor wat Toynbee- of ander philantrophisch modewerk, zijn zij dikwijls de ware verpersoonlijking van de bourgeoisie in haar trots, het meest krenkend, waar zij zich nederbuigt, in hare zelfgenoegzaamheid en haar egoïsme. Dat menschen, die werkelijk veel gevoelen, èn voor het Christendom, èn voor het lijden der massa, tegenover het meestal weelderige leven dezer rijkelui's vrienden willen stellen een sober bestaan, een leven te midden der armen en dezen ten dienste, met den armen Jezus als verwijderd ideaal — dat is een frisch teeken van vernieuwd gemoedsleven, van een zucht om zich te geven, van solidariteit met de verdrukten, van gevoelssocialisme. Deze menschen zijn zeer respektabel in hun ernst, om door hun voorbeeld van onthouding de armen naderbij te komen en den rijken tot een verwijt en een aansporing te zijn.

De verscherping der klassetegenstellingen in onze maatschappij, met het daarmee gepaarde opleven en opstaan der arbeiders in den klassenstrijd, heeft deze leden der burgerklasse niet in hunne klasse teruggedrongen, met heftigen wil om te blijven heerschen bezield, doch werkt op hen in tegengestelde richting, daar het hen feitelijk stelt tegenover hun eigen klasse en hen wekt tot solidariteit met het proletariaat. In hoeverre deze solidariteit zich niet alleen openbaart in het verlagen van hun levensstandaard in de richting van die der arbeiders, doch óók in het begrijpen van, het mede-opgaan in, het bevorderen van de politieke en ekonomische organisatie der arbeiders, valt thans nog niet te beslissen. Er zijn echter redenen om te vermoeden, dat ook in dit opzicht menig „jongere" op den goeden weg is.

Niet alleen dus is de ethische grond dezer onthoudersbeweging zeer sympathiek, doch ik zie in haar ook een teeken van politieke bourgeois-dekadentie. Hiermede bedoel ik, dat bij deze mannen, die achter zich een groeiende groep jonge burgers en burgervrouwen heeft, het klassebewustzijn der bourgeoisie bezig is te verdwijnen en plaats te maken voor een sterken aandrang om over te loopen naar den vijand. Zij gevoelen zich niet meer als bourgois, die heerschen en genieten willen; maar walgen van hunne klasse en geven hunne liefde aan de klasse der tot heden verachte proletariërs. Menig hunner zal daar een bodem vinden, ontvankelijker voor ernst en toewijding, voor geestdrift en zelfloutering, dan hij bij zijn eigen klasse vond; gekomen, om de proletariërs op te heffen d o o r zijne propaganda, zal hij bij hen vele edele bewonderaars en vurige ijveraars v o o r zijn streven vinden. Wat hij gaf, zal hij ruimschoots terug krijgen: ja misschien zal in streken, waar de „jongeren" werken onder een proletariaat, dat meeleeft in den klassenstrijd, „dominé" op den duur wel worden meegetrokken tot inzichten en studiën, die hem van de onthoudingsbrug, die het individualistisch denken met het socialistisch voelen verbindt, direkt voeren in het kamp der sociaaldemokratie.

II.

Hoe schoon dit alles ook moge zijn, daar is in deze geheel-onthouding veel onbeholpens en inkonsekwents; een slecht slagen bij veel braaf streven; eenige humor bij den waren ernst; iets komedie-achtigs bij de waarachtigheid van hun streven; iets opgeplakts bij den innerlijken aandrang om zich te geven, die velen hunner bezielt.

Achtereenvolgens wil ik bespreken:

1. Hoe in de praktijk deze geheel-onthouding op zichzelve weinig beteekent; en
2. dat zij èn van algemeen wijsgeerig èn van maatschappelijk standpunt niet is te verdedigen.

Daarna zal ik enkele woorden wijden aan de geheel-onthouding van alkohol in betrekking tot de verheffing van den toestand der arbeidende klasse.

Kent men het leven van enkelen dezer jonge theologen van nabij, dan weet men, dat velen hunner met ware toewijding hunne leer in praktijk trachten te brengen. De meesten hunner leven in een sober-burgerlijke omgeving, dervende de weelde der groote wereld, wel solied, maar zonder praal ingericht. Een enkele tracht zich zelfs beneden het gewoon-burgerlijke in te richten; maar bij de behoeften, die men zelf, of die de vrouw zich nu eenmaal heeft eigen gemaakt in het comfortabele ouderhuis, mislukt deze proef geregeld. Bovendien heeft men nu eenmaal het ongeluk, als predikant bijna steeds een flinke pastorie met mooien tuin voor zich gereed te vinden en daar het huis, waarin men woont, een der voornaamste elementen is van den levensstandaard, komt men er toe, beter en hooger te leven, dan eene konsekwente toepassing van bovenvermelde leer wel zou toelaten. Ook stelt „de gemeente" hare eischen aan een predikant, waarmee zij nu eenmaal geen mal figuur wil slaan, zoodat bijv. het leven als een gewoon arbeider voor den predikant zoo goed als onmogelijk is. Tot een afwerping van alle weelde komt men dus niet; van arbeidersstandpunt bezien leven deze predikanten-geheel-onthouders er nog al goed van; zouden zij hunne leer in alle

konsekwentie willen toepassen, dan zou, zooals wij later zullen zien, zelfs het vat van Diogenes nog te mooi voor hen zijn; maar ook al zouden zij slechts bij benadering hun ideaal-leven willen trachten te bereiken, dan zouden zij in de steden 3 hoog voor f 2.50 in de week moeten gaan wonen in een kale rechte huurkazernestraat met het kinderlawaai op trap en stoep, op het platte land onder de lage rieten daken voor dertig gulden per jaar, in heidestreken in houten hutten of in aarden holen in den grond en in de Friesche veenen in woonhokken, zich voedend nu en dan met brood en wortelschraapsel of met bevroren aardappelen met zout.

Thans zijn het nog nette heertjes, met vriendelijk uitziende blozende vrouwen gehuwd, de welgedaanheid der nette bourgeoisie vertoonende, de meesten met een zacht ernstigen trek van menschenliefde en zelftevredenheid op het gelaat — van die weinig gegroefde jonge gezichten, waarover het gevoel van het leed der wereld wel een weemoedigen weerschijn heeft gegoten, maar die door den heftig-nuchteren strijd om het bestaan, de worsteling om de broodkorst, de aanraking met de ellende nooit zijn verwrongen geweest.

Het is dan ook heel iets anders, van het vaste traktement, dat een predikant geniet boven de vrije woning, een deel af te staan voor liefdadige doeleinden en uit vrijen wil van enkele genoegens afstand te doen, dan bij gemis van vast traktement, zonder eenige zekerheid in de toekomst, zijn eigen broodkorf omver te schoppen, door zich aan den dienst van een of ander, niet door de bezitters gewild ideaal, te wijden. Men leert dan wel langzamerhand vele behoeften verliezen, zelfs tegen zijn wil; maar niet het gemis van genietingen, die men toch als iets onwezenlijks leert beschouwen, vormt de groote opoffering van zulk een leven: deze uit zich meer in de zorg voor het gezin, den voortdurenden strijd tusschen algemeen-maatschappelijke roeping en familieplicht, het akelig dilemma van „God of de wereld te dienen", de onontwijkbare wroeging van dierbare wezens mede op te offeren aan den dienst van het gekozen ideaal. Wie zulk een weg heeft gekozen, hem grijnst de maatschappelijke ondergang soms plotseling aan; hem hangt datzelfde Damocleszwaard van het gebrek boven het hoofd, dat de massa steeds bedreigt; en naarmate hij fijner gevoelt dan de groote menigte, die lijdt als hij, is zijn pijn scherper en dieper. Gelijkt de vrijwillige geheel-onthouding van menschen, die een voldoend vast traktement hebben met een ruime woning en mooien tuin, wel eens wat op „armoedje-spelen" — wie den bitteren ernst der armoede wil kennen en in waarheid met de massa den scherpsten prikkel der armoede, n.l. de onzekerheid van het bestaan wil deelen — hij hange de predikantenbef aan den wand en wijde zich buiten de officieele kerk aan de bekeering der moderne heidenen, of, zooals wij socialisten doen, aan de bekamping van het moderne heidendom.

(Wordt vervolgd.)

De Revolutie van de Bourgeoisie.

DOOR

F. VAN DER GOES.

INLEIDING.

I.

De kapitalistische produktiewijze heeft langen tijd noodig gehad om door te dringen, om te overwinnen.

De kapitalistische produktiewijze is de volledigste vorm van de warenproduktie. Gedurende de middeleeuwen bestond in Europa de warenproduktie gedeeltelijk. In de steden was zij algemeen en buiten de steden zoo goed als niet aanwezig. Buiten de steden was de bodem in handen van den adel en de geestelijkheid, welke lichamen den bodem hadden afgenomen van de gemeenten en van de vrije boeren. Op de kerkelijke en heerlijke goederen arbeidden de tot lijfeigenschap vervallen boeren: somtijds direct in dienst van hunne meesters; somtijds voor eigen rekening met bepaalde uitkeeringen van oogst en veestapel aan de bezitters van het land.

Dit was, aangezien het gedwongen arbeid was en geen geld werd gebruikt, hetzij om loon te betalen of om pacht te voldoen, geen warenproductie. Er werd niet geproduceerd voor ruil: wat er opgebracht werd of uitgekeerd, geschiedde in natuurlijke voortbrengselen van landbouw, veeteelt, en somtijds ook van anderen arbeid: kleine nijverheid voor huishoudelijk verbruik, vervoer, oorlog, enz.

Het is waar dat, naarmate de opbrengst van den arbeid toenam, het verkeer tusschen de landen onderling en met overzeesche gewesten zich uitbreidde, en daarmeê de behoeften van de hoogere klassen, de kasteelen en de kloosters een deel van hunne overschotten gingen verkoopen om voor het geld de goederen zich aan te schaffen, welke op hunne bezittingen niet konden worden geteeld of gemaakt. Maar dit vond eerst plaats tegen het einde van de middeleeuwen en bleef een uitzondering. Regel was, buiten de steden, geen handel van beteekenis, en alle produkten, direkt voor het gebruik, verward door lieden in min of meer strenge lijfeigenschap.

De kapitalistische produktiewijze derhalve, die alleen voor den ruil arbeidt, die gedreven wordt door eigenaren van de produktiemiddelen aan den eenen kant, aan den anderen door eene klasse van proletariërs welke enkel arbeidskracht bezit en voor loon hare arbeidskracht afstaat; de kapitalistische produktiewijze was in de middeleeuwen zeer weinig ontwikkeld. Want zelfs in de steden, waar de warenproduktie gevestigd was met een levendigen handel en een

drukke industrie, was van eene kapitalistische voortbrenging nog weinig sprake. Herinneren wij ons dat kapitaal is de in geld omgezette, in handen van de bezitters der arbeidsmiddelen verblijvende opbrengst van de arbeidsprodukten, verminderd met het loon van den arbeider. Dit geld moet bovendien rente kunnen voortbrengen: in gebruik gegeven aan andere bezitters van produktiemiddelen of van hen die in de gelegenheid zijn het te worden.

Welnu, in de middeleeuwen was het gebied van de industrie beperkt. Er was weinig koopkracht buiten de steden en slechts in weinige steden groote rijkdom. De verkeerswegen en middelen waren zeer onvoldoende, de afstanden groot, de bevolking dun, de behoefte gering. De markten bepaalden zich tot eenige weinige en overal werd het vervoer door allerlei gevaar bedreigd. Er bestond dus geen motief tot ontwikkeling van de produktie, althans niet van de produktie door nijverheid. Waarom zou men zich op groote werken toeleggen, zich inspannen voor een uitgebreide produktie? Van de zijde der rijkeren, dus, werd weinig of niets gedaan om het in kleinbedrijf of handel, in handel vooral, verdiende geld aan te wenden tot groote produktieve inrichtingen. De wetten, overigens, verboden zoodanige inrichtingen. Er was namelijk een klasse van handwerkers, in gilden georganiseerd, die een sterken invloed uitoefenden op de wetgeving. Het aantal gezellen bij een meester in dienst te nemen, was nauwkeurig omschreven, evenals het gebruik van de werktuigen, de vereischten waaraan de goederen moesten voldoen, en ook de werkuren, de feestdagen, enz. Er was, in een woord, een regeling van den arbeid, een regeling dus van het handwerk waaruit de arbeid bestond; en deze regeling belette den groei van de produktie in het groot. Deze wetgeving bleef van kracht, zoolang de klasse welke er belang bij had, politieke macht bezat. En zij bleef hare politieke macht behouden, totdat de ekonomische omstandigheden de overheerschende klasse maakten van de geldbezitters.

Namelijk zoo. — Zoolang deze omstandigheden de ontwikkeling van de produktie tegenhielden, bleef het kapitalistisch element in de maatschappij zeer zwak. De ambachtsgezellen waren eigenaars van hun gereedschap, en andere, meer kostbare arbeidsmiddelen kende men niet. Er bestond geen gelegenheid om door groote en dure fabrieken de werklieden van de arbeidsmiddelen te scheiden, en de werklieden geheel aan de bezitters van de arbeidsmiddelen te onderwerpen. Wel werd eenige meerwaarde uit den arbeid getrokken, maar niet opgehoopt in den vorm van kapitaal als thans. Openbare schuld was onbekend, particuliere belegging zoo goed als onbekend. Het verdiende geld werd aan weelde besteed, aan het koopen van politieke en andere privilegies van de vorsten; of aan liefdadigheid, publieke gebouwen, kunst, ten koste gelegd. Wij spreken hier altijd over de steden: de Italiaansche, Vlaamsche, eenige Duitsche, Parijs, Londen enz. Willen wij een datum noemen, dan kunnen wij als het jaartal waarop de veranderingen een begin namen, vaststellen het jaar 1500.

De bevolking was toegenomen, de aanraking der volken vermenigvuldigd, de afstanden ingestort, vervoer en verkeer uitgebreid, verbeterd. De prikkel om op grootere schaal dan voor de konsumptie van stadgenooten en omliggende streken te produceeren, deed zich gevoelen. Nog bestond nergens eene hoogere kapitalistische voortbrenging, maar het kleinbedrijf en de landbouw in de omgeving van de steden werden op steeds meer plaatsen van de wereld gedreven. Dit

deed den handel toenemen. Men leerde elkanders produkten kennen en op prijs stellen. Reeds vroeg in de middeleeuwen bloeide hier en daar de handel. Duitsche en Vlaamsche steden met Italië, Italië met het Oosten enz.

De handel nu, werd de revolutionneerende macht. De handel bracht het geld. Door nijverheid niet, maar door handel, was de gelegenheid geopend om rijk te worden. De handel beheerschte alles, beheerschte de nijverheid. Wie in handel geld had verdiend, werd de machtige man, en de klasse van de kooplieden de machtige klasse. De winstgevende handel was nog zeldzaam, het vervoer te water aan zeer groote gevaren blootgesteld, de handel veel avontuurlijker dan thans, — en dit alles maakte dat de weinige gelukkige personen en bevoorrechte steden die zich op dien handel met goed gevolg toelegden, dan ook enorme resultaten verkregen. De handel, zeiden we, beheerschte de nijverheid. Een gunstig gelegen haven lokte den handel, vergrootte en versterkte de stad, vermeerderde de inwoners en hunne rijkdommen. Dan stroomden de handwerkslieden en de van het land verdreven boeren naar de stad toe, of zochten bescherming onder hare muren. In de stad voegde zich een nieuwe bevolking bij de oude. Er ontstond een verschil van poorters, burgers en vreemdelingen, dikwijls arme gezellen of geplunderde boeren. Maar de kooplieden, die rijk waren geworden door den afzet met geweldige winsten van hunne uit verre landen op groote risico gehaalde waar, wilden gaarne ook in de nijverheid hun geld gebruiken. Hunne handelsrelaties stelden hen in staat de te produceeren goederen elders te slijten.

De oude gildewetten echter bedwongen hun kapitalistische drift, de gilden stonden hunne plannen in den weg. Daarentegen werden de nieuwe stedelingen niet zeer gastvrij in de gilden opgenomen. De bekrompen trots en de hebzucht van de gildebroeders deden hen met haat en angst neerzien op de vreemde werklieden, en onder hun invloed maakten de stedelijke regeeringen strenge bepalingen tegen de gevreesde concurrentie. Zoo waren de gilden zelven de oorzaak van het ontstaan eener nieuwere klasse, die der proletariërs, van alles beroofd en alleen in het bezit van arbeidskracht — de welkome buit van den rijke, die met de concurrentie onder de arbeiders, een concurrentie door de onvriendelijke houding van de gilden aangewakkerd, ten zeerste waren gebaat. Het belang van de rijken werd voortaan lijnrecht tegenovergesteld aan het belang van de gilden, van de arbeiders. Het einde was de onderwerping van de arbeiders, de verstoring van de gilden, de ontbinding van de organisatie. De stedelijke besturen raakten in de uitsluitende macht van de rijken, en door hen werden inbreuken gemaakt op de gildewetten. In geheel Europa was de oude gemeentelijke bestuursinrichting democratisch geweest, er was geen economisch verschil en dus ook geen politiek onderscheid. Nu de bourgeoisie opkwam, hoofdzakelijk en ten eerste door den handel rijk geworden, en vervolgens ook door de nijverheid, toen de gelegenheid om kapitaal te maken uit de opbrengst van het werk van anderen zich steeds uitbreidde, — nu week de gemeentelijke administratie hoe langer hoe meer af van de oude manier. In Holland was reeds in de zestiende eeuw de vergadering van „de gemeente" vervangen door de bijeenkomst van „den rijkdom" of van de vroedschap, volgens een eeuwenoude burgerlijke fiktie dat geldbezit wijsheid meebrengt. Met de stedelijke garnizoenen, onder bevelen staande van de aristokratische provinciale regeeringen, werden de gemeentelijke

schutterijen bedwongen. Het wapenbedrijf, bovendien, werd een bijzonder vak en de gemengde gewapende burgerij was niet opgewassen tegen de betaalde beroepssoldaten. Het einde was, zooals wij zeiden, de overwinning van het kapitaal, toen nog grootendeels handelskapitaal.

II.

Omstreeks en steeds meer na 1500, kwam de klasse van het kapitaal in aanzien. Wel te verstaan, in die weinige streken van de beschaafde wereld waar de handel een macht was. Ik spreek kortheidshalve niet van de Hansa-steden, noch van de Vlaamsche, noch van de Italiaansche. De Hollandsche provinciën waren de eerste die voor goed de macht verbroken van hunne vorsten, nadat de bourgeoisie den tegenstand van de georganiseerde werklieden had verbroken. Holland is het land van de wereld waar de Kapitalistische Produktiewijze het eerst werd ingevoerd, en van alle landen het snelste zich ontwikkelde.

Daarna volgde Engeland. En eindelijk Frankrijk.

Holland, Engeland en Frankrijk hebben hunne burgerlijke revolutiën gehad. Holland in 1572, Engeland in 1688, Frankrijk in 1789. Deze jaartallen beteekenen niet dat telkens een eeuw ligt tusschen het optreden van de kapitalistische produktie in deze drie landen. Het zijn alleen de tijdstippen van groote gebeurtenissen, waarin en waardoor de politieke overwinning van de burgerlijke klasse, die op deze produktie steunt, hetzij aanvangt, hetzij zich voltrekt.

In 1572 maakten deze gewesten zich vrij van de middeleeuwsche instelling, de katholieke kerk, die een zeer groot gedeelte van den grond en bodem in eigendom hield, en bovendien de belangen voorstond van een klasse welke de bourgeoisie liever onbeschermd aan zich overgeleverd zag. En vrij van een koning die de verheffing van de stedelijke burgerijen met alle kracht tegenstreefde, aan zijne hovelingen en krijgsoversten het beheer van deze landen wilde geven en zijn berooide schatkist vullen met de rijkdommen van de handelaars.

In 1688 verjoegen de Engelschen den hunnen, die al de misbruiken en nadeelen van het middeleeuwsche koningschap in de reeds geheel verburgerlijkte maatschappij wilde herstellen. — Twee andere jaartallen, in verband met de twee genoemde, zeggen meer dan lange beschrijvingen, en zijn misschien gewichtiger dan eenige van de geheele zeventiende eeuw: — 1609 en 1692. In de leerboeken vindt men ze niet of nauwelijks vermeld. Toch zijn ze ruim zoo belangrijk als de data van troonsbestijgingen, veldslagen of vredesverdragen. In 1609, namelijk werd te Amsterdam de Bank gevestigd, in 1692 de Engelsche te Londen. Vestiging van Banken, nu, is een zeker teeken van de oppermacht der handeldrijvende bourgeoisie — die haar geld niet vertrouwt op een openbare, bekende plaats, voór zij in staat is het tegen de begeerigheid van koningen te beschermen. Wat zegt een Engelsch schrijver in zijn dagboek, niet bestemd om publiek gemaakt te worden, en eerst in het begin van deze eeuw uitgegeven? — [1]) „De onveilige toestand van een Bank onder een vorst......en het gevaar van een corporatie (van kooplieden) om zooveel rijkdom en krediet te bezitten..... maakt het moeilijk om hier een Bank te hebben." De kooplieden herinneren

1) Pepys' Diary, 1659—'69. De schrijver van dit hoogst belangrijke dagboek was een hooggeplaatst ambtenaar aan het ministerie van Marine.

zich, zegt hij verder, — „hoe de overleden koning, toen tengevolge van den oorlog van Holland en Frankrijk met Spanje al het goud en zilver van Spanje (uit Zuid-Amerika vervoerd in de bekende zilvervloten waarvan Piet Hein zoo gelukkig was een te kapen) hier gebracht werd — overgehaald werd om op al het geld in den T o w e r beslag te leggen; en, ofschoon de kooplieden er in slaagden het weer vrij te krijgen, zal dit geval nooit vergeten worden." — Deze aanteekening, gedateerd 17 Augustus 1666, toen de macht van den herstelden Karel II nog groot was, stelt de revolutionnaire werking van het koopmanskapitaal in het oude Europa en de daarop steunende revolutionnaire houding van de handeldrijvende bourgeoisie, in het juiste licht.

En eindelijk, in de 18e eeuw, breidde het kapitalisme in Frankrijk zich uit, met een toenemende snelheid. Reeds in de 17e eeuw had de moderne koopmanschap en ook de nijverheid in de steden gebloeid, bovenal ten voordeele van Holland. Maar de bourgeoisie had nog niet den tijd gehad zich als heerschende klasse te vestigen. De oorlogen van Lodewijk XIV en zijne binnenlandsche politiek hadden Frankrijk geruineerd. Welvaart en weelde, weer gevestigd, vermeerderden zich onder de regeeringen van Lodewijk XV en Lodewijk XVI zoodanig, dat in de jaren vóór de Revolutie Frankrijk was geworden het eerste industrieele en kommercieele land van de wereld.

In 1789 bevrijdde de Fransche bourgeoisie zich van de overblijfselen van het anti-kapitalistische middeleeuwsche stelsel. Zij was in ieder opzicht de regeerende klasse geworden, en genoot van deze positie al de voordeelen — behalve den naam. Den nieuwen toestand te regelen, oude belemmeringen op te ruimen, de wetten in overeenstemming te brengen met de ekonomische werkelijkheid — ziedaar het doel van de groote beweging die wij met den naam van Fransche Revolutie aanduiden. Het kapitalisme, om volkomen te regeeren, moest zich geheel onafhankelijk maken van regeeringswillekeur en regeeringstoezicht. Het kapitalisme moest bovendien de onderwerping van de arbeidersklasse voltooien. De bourgeoisie, in één woord, greep naar de politieke macht. Zij regeerde, wel is waar, reeds door middel van de publieke opinie, tegen welke Lodewijk XVI nooit heeft gewaagd zich ernstig te verzetten. Maar eene klasse, die zóó ver is, wil ook den naam en de majesteit bezitten van het gezag. De andere majesteit, daarom, moest wijken. Hij verloor eerst zijn kroon en toen zijn hoofd. Hij was evenmin de slechtste koning van Frankrijk als zijne regeering de ongelukkigste voor het land. Maar de tijden waren rijp, het kapitalisme triomfeerde.

Het doel van dit artikel is de omstandigheden te schetsen, waaronder in Frankrijk de overbrenging van de politieke macht op de bourgeoisie plaats vond.

Thans is het de „vierde stand", het Proletariaat, dat de politieke macht noodig heeft om de veranderingen, sedert lang voorbereid door de ekonomische ontwikkeling, te kunnen doorvoeren. Ook wij hebben een nieuwen toestand te regelen, beletselen weg te nemen, de inrichting van het politieke leven in overeenstemming te brengen met de ekonomische mogelijkheid. Er is veel verschil en een groote gelijkheid. Wij zullen onze eigen taak beter kunnen overzien, door kennis te nemen van de wijze waarop onze voorgangers zich hebben gekweten van de hunne. —

V. D. G.

De Socialistische Beweging in Engeland.

I

De Nederlandsche Sociaaldemokraat, die wenscht in staat te zijn mede te spreken over de Internationale Sociaaldemokratie, haar werken, haar streven, hare taktiek, hare organisatie, enz. richt het oog, uit den aard der zaak, in de eerste en dikwijls eenigste plaats op die landen, waar de Sociaaldemokratische partij het sterkst is in ledental, in aanzien, in discipline, waar haren invloed op de richting waarin het schip van staat zich beweegt het krachtigst aan den dag treedt, waar de helderste koppen, de grootste denkers, de brillantste journalisten, de geduchtste agitators de zaak van het bewuste proletariaat dienen — op landen als Duitschland, Frankrijk en België in de eerste, als Italië, Oostenrijk, Zwitserland en Denemarken in de tweede plaats.

Slechts weinigen denken echter aan de Socialistische beweging in het land dat in andere opzichten voortdurend ieders aandacht trekt — zij het ook niet altijd de aandacht der bewondering — in Engeland.

Ware het niet dat onze partijgenoot J. de Gruyter in het intusschen verdwenen weekblad „De Nieuwe Tijd" en later in de „Baanbreker" zeer interessante brieven over de Engelsche beweging geschreven heeft, dat de heer F. M. Wibaut de vermaarde „Fabian Essays in Socialims", de schrijver van dit opstel Robert Blatchford's (Nunquam) niet minder vermaard en stellig populairder boek „Merrie England", benevens enkele brochures in de Nederlandsche taal hadden overgebracht, en de Redacteur van dit Maandschrift in „De(n) Nieuwe(n) Gids" in een reeks artikelen de aandacht had gevestigd op de Engelsche revolutionnaire poëzie — wellicht had niet een van hen die ijverig kennis nemen van hetgeen over de grenzen in de Internationale Partij geschiedt, eenige kennis gedragen van wat daar aan gene zijde der Noordzee geleden en gestreden, gedacht, gewrocht en, helaas, ook dikwijls bedorven wordt.

De drie voornaamste socialistische bladen, „Justice", „The Clarion" en „The Labour Leader", zijn in Nederland zoo goed als onbekend; de tendenz- en andere werken van William Morris, Edward Carpenter, J. Morisson Davidson, Sidney en Beatrice Webb, G. Bernard Shaw, H. M. Hyndman, Robert Blatchford, E. Belfort Bax, Francis Adams, Margaret McMillan, Dr. A. Russell Wallace, Walter Crane, Caroline E. D. Martyn, J. Bruce Glasier, Sydney Olivier, E. R. Pease, en tal van anderen worden slechts door weinigen gelezen; de roep der rhetorische, journalistieke en agitatorische talenten van Kate Conway, Edith Lanchester, Enid Stacey, Mary Gray, Tom Mann, George Lansbury, Joseph Burgess, Harry Quelch, Ben Tillett, John Trevor, Fred Brocklehurst, Leonard Hall, James Keir Hardie, C. Cunninghame Graham, Dr. en Mrs. Aveling, J. Hunter Watts, Dan Irving, John Edwards, H. Russell Smart, Fred Hammill, J. Shaw Maxwell, W. S. de Mattos, Alex. M. Thompson, Montagu Blatchford, Edward F. Fay, Joseph Edwards, Herbert Burrows, Pete Curran en meerderen is tot ons land niet doorgedrongen. En dit is betreurenswaardig, omdat 1° de vruchten van het wetenschappelijk denken en werken der Engelsche socialisten minstens even belangrijk zijn als die van andere nationaliteiten; 2° de poëzie der Engelsche socialistische dichters onmetelijk hooger staat dan die van andere natiën en in

vele harer uitingen gerekend mag worden te behooren tot de hoogste kunst; 3º het Engelsche socialisme zich in vele opzichten onderscheidt van het „continentale", in zijn gedeeltelijk wetenschappelijk, gedeeltelijk ethisch, gedeeltelijk idealistisch karakter een belangrijk en belangwekkend studieveld oplevert; 4º het werken der Engelsche sociaaldemokratie onder de eigenaardige, zeer bizondere toestanden en vooroordeelen van het Engelsche proletariaat, uiterst bewonderenswaardig is; en 5º de omstandigheid dat, evenals in ons land, de socialistische beweging in diverse fracties gescheiden is (zij het ook op geheel andere gronden) en dientengevolge uit de gebeurtenissen dáár, voor hier gewichtige lessen kunnen getrokken worden.

Om al deze redenen, kan het niet van belang ontbloot zijn, den lezers van „De(n) Nieuwe(n) Tijd" een blik te doen slaan in het denken, droomen, leven en werken onzer medestrijders in M e r r i e E n g l a n d.

II.

De sociaal-economisch-utopistische proefnemingen van Robert Owen en anderen ter zijde stellende en onmiddellijk het oog richtende op de moderne socialistische beweging, valt het reeds dadelijk op, hoe weinig onmiddellijken invloed de grondleggers, de groote theoretici van het moderne wetenschappelijke socialisme, de groote gidsen op den weg naar de economische en politieke vrijmaking der werkersklasse, Karl Marx en Friedrich Engels, op het Engelsche proletariaat en op de wording der huidige socialistische organisaties in Engeland hebben gehad, niettegenstaande beiden het grootste en het voor het wereld-socialisme meest belangrijke gedeelte van hun leven in dat land hebben doorgebracht.

Karl Marx vond, men weet het, het overgrootste gedeelte der bouwstoffen voor zijn „Das Kapital" in Engeland; hij diepte het op uit Engelsche blauwboeken, uit rapporten van Engelsche fabrieks-inspecteurs, uit Engelsche statistieken over Engelsche toestanden, uit eigen onderzoekingen nopens de arbeids- en levensvoorwaarden der Engelsche arbeiders.

Friedrich Engels toog reeds onmiddelijk na zijn komst in Engeland aan den arbeid, bestudeerde het industriëele stelsel, zooals het in Engeland meer dan elders der volmaking begon nabij te komen, en reeds na korten tijd zag zijn „Die Lage der Arbeitende Klassen in England" het licht. Doch daarbij bleef het, en zijn werk maakte in Duitschland en elders honderdmaal meer opgang dan in Engeland, aan welks arbeidende klasse het gewijd en opgedragen was.

Behalve deze beide heroën woonde Wilhelm Liebknecht lange jaren in Engeland en het eenige memento van zijn verblijf en werken aldaar, is de door hem mede-opgerichte „Communist Club" in Tottenham Street, London W; en misschien is de stichting dier Club, die nog steeds de verzamelplaats is van de vele te Londen wonende Duitsche Sociaaldemokraten, meer het werk van de gebroeders Scheu (waarvan Andreas Scheu nog te Londen woont en een zeer werkzaam aandeel in de propaganda neemt) en eenige anderen, dan van Liebknecht.

De oorzaak dezer omstandigheid zal waarschijnlijk moeten gezocht worden in het feit, dat genoemde en vele andere buiten Duitschland minder bekende mannen, in Engeland woonden met het lichaam, doch met den geest in Duitschland waren. Zij bevonden zich in Engeland, omdat zij daar moesten wonen, verbannen, of ge-

vlucht na deelgenomen te hebben aan oproerige bewegingen; maar hun werken was voor het Duitsche proletariaat, hunne geschriften waren bestemd voor Duitsche lezers, hunne organiseerende talenten wendden zij aan tot slagvaardigmaking der Duitsche werklieden.

Bovendien was er in die dagen bitter weinig aan te vangen met de Engelsche werklieden. Na het verloopen der Chartistenbeweging in 1856—57 (in 1856 had de laatste Chartisten-meeting te Rochdale plaats) en den dood van hare voornaamste leiders, Daniël O'Connell en Ernest Jones, was de geheele Engelsche arbeiders-klasse in een politiek-lethargischen toestand teruggevallen en begon een, aanvankelijk niet zeer groot gedeelte, zich met verdubbelde kracht op de vak-organisatie toe te leggen, waartoe het verruimde recht van vereeniging (een der gevolgen van het Chartisme) natuurlijk veel bijdroeg — het was het wordingstijdperk van het (thans) oude Trade Unionisme. Langzamerhand begon de invloed der vak-organisatie merkbaar te worden; de loonen stegen, de werktijd werd korter, de fabriekswetten begonnen den arbeid van jeugdige kinderen in sommige industriën te verbieden, de nijverheid nam een ongekend hooge vlucht.

De Trade Unions uit die dagen bestonden alleen in de vakken die eene groote mate van bekwaamheid vereischten; de Trade Unionisten bestonden uit „skilled mechanics", die een langen leertijd doorloopen hadden, zich verbeeldden de eenigste bekwame werklieden ter wereld te zijn (en het wellicht ook een poos waren) en dientengevolge lager neerzagen op de „unskilled labourers", de sjouwers, de gaswerkers, enz., dan de aristocraten, de kapitalisten, de „captains of industry" op hen, de „skilled mechanics" — en dat wil wat zeggen.

Die oude Trade-Unionisten waanden zich dan ook wezenlijk te zijn en noemden zich „the aristocracy of labour" en toen de Reform Bill (kiesrechthervormingswet) van het ministerie Derby—Disraëli in 1867 het huismanskiesrecht instelde en zij daardoor het kiesrecht erlangden, dachten zij er niet aan het te gebruiken in het belang hunner klasse — want zij rekenden zich niet tot dezelfde klasse te behooren als de ongeleerde arbeiders — maar werden „tory" of „whig" (conservatief of liberaal) en stemden als zoodanig op candidaten van een dier partijen, in den regel industriëelen, tegen wien zij, voor en na den verkiezingstijd, als Trade Unionisten voortdurenden en verbitterden strijd voerden.

Meer en meer burgerde zich onder de werklieden de idee in, dat zij alléén en uitsluitend in de Trade Unions strijd moesten voeren tegen de uitbuiting der patroons; de politiek moest er buiten gehouden worden; in het parlement behoefden de arbeiders niet door klasse-genooten vertegenwoordigd te worden — de bescherming van den arbeid door arbeidswetten, het verbieden van kinderarbeid in nagenoeg alle, en van vrouwenarbeid in vele industriën, liet men over aan hen die het grootste belang hadden bij het niet-tot-stand-komen dier in die dagen zoo hoogst noodzakelijke wetten, aan de groote industriëelen en grondbezitters. Zoo leverde en levert voor een groot deel nog het economisch en politiek doen der Engelsche werklieden een aller-belachelijkst schouwspel op: zij voeren in hunne vakvereenigingen een heftigen, onafgebroken en eensgezinden strijd tegen hunne werkgevers; zoodra is echter niet een parlements- of andere verkiezing

daar, of de mannen die het in den loonstrijd zoo broederlijk eens waren, scheiden zich in twee groepen, conservatieven en liberalen, bestrijden elkander op de bitterste (dikwijls handtastelijke) wijze, en doen alles wat in hun macht is om eenerzijds Lord GOODFORNOTHING, de landheer, en anderzijds MR. SWEATEMWELL, de katoentjes-fabrikant, een zetel te bezorgen — dezelfde personen die zij den dag vóór de verkiezing uitgeschreven werd bestreden hebben en die zij den dag na de verkiezing weder zullen bestrijden.

De nederlaag van het Chartisme, het aanvankelijke succes der Trade Unions, het naäpen der groote heeren door het meedoen aan de burgelijke partij-politieke grappenmakerij, waren en zijn nòg de grootste hinderpalen voor de socialistische propaganda, voor het vormen eener krachtige sociaaldemokratische partij.

III.

The Great Liberal Party, de Groote Liberale Partij, met haar aanhangsel van Radicalen — die niet afzonderlijk georganiseerd zijn, doch zich scharen om het Whig-vaandel — scheen in den loop der jaren bizonder veel aantrekkelijkheid voor de Engelsche werklieden te gaan bezitten. De fraaie programs dier partij, waarin den arbeiders, in den vorm van allerlei uitstekende maatregelen, een hemel op aarde werd beloofd, doch waarvan alleen bij (den partijleiders) gebleken noodzakelijkheid een gering onderdeeltje verwezenlijkt werd, lokten hen aan. De meederheid der georganiseerde werklieden werd dan ook langzamerhand liberaal en hoewel de kopstukken dier partij, wanneer deze de meerderheid in het parlement had en gezegde kopstukken het ministerie vormden, er nooit aan dachten hen eenige wezenlijke voordeelen te bezorgen, was en bleef de grootste zorg dier werklieden „to keep the liberals in power and the tories out" (het liberale ministerie te handhaven en de conservatieven erbuiten te houden).

Zoo ontstond langzamerhand de toestand, dat elke poging om een eigen, van beide partijen onafhankelijken candidaat (socialist of niet) te stellen, beschouwd werd met de grootste mate van wantrouwen; de werklieden zagen er niets in dan pogingen „to split the liberal vote" (om het liberale stemmen-aantal te verbrokkelen), en dat mogt in geen geval gebeuren. Zoover ging (en gaat in niet geringe mate nog) dit geloof dat bij elke onafhankelijke, en zeker bij elke socialistische candidatuur gesproken werd van „tory gold" (geld der conservatieven). Hiermede bedoelde men het volgende: eene verkiezing in Engeland is eene ontzaggelijk moeilijke en kostbare zaak voor den candidaat. De verkiezingskosten moeten door de candidaten-zelven gedragen worden; in Engeland bestaat het zgn. couloir-stelsel, d. w. z. elke groep van een zeker aantal kiezers kan een candidaat stellen. Dit kan gebeuren uiterlijk tot den middag van den dag (nomination day) daarvoor bepaald door den verkiezings-ambtenaar (returning officer). De candidaatstelling moet gepaard gaan met de betaling in goud der verkiezingskosten van den candidaat, hetgeen in den regel £ 150 à £ 200 (*f* 1800 à *f* 2400) beloopt. Voegt men hier nu bij de kosten van zaalhuren, drukwerken en van canvassers (lieden die de kiezers persoonlijk gaan opzoeken en hen om hunnen steun vragen), dan begrijpt men hoe kostbaar eene candidatuur in Engeland is. Zoodra kwam nu een onafhankelijk candidaat in het veld, of daar werd de kreet aan-

geheven: „tory gold", waarmede gezegd werd: de conservatieven betalen de verkiezingskosten van dien candidaat, om daardoor het stemmental der liberalen te verdeelen en dus den tory-candidaat de meerderheid te bezorgen. Zóóver ging men hiermede, dat betrekkelijk kort geleden de geheele Social-Democratic Federation (Sociaaldemokratische Federatie) door de liberalen en radicalen beschuldigd werd, geheel met „tory gold" ongekocht te zijn, om de whigs eronder te helpen, door die fameuze „splitting of the Liberal vote".

Men begrijpt hoe moeilijk het was voor de betrekkelijk weinige socialisten in Engeland, onder dergelijke omstandigheden met vrucht te propageeren voor het tot stand komen eener zelfstandige sociaaldemokratische organisatie. Het was dan ook niet vóór 1883 dat men er openlijk mee durfde beginnen. De meeste socialisten bevonden zich in die dagen, bij gebrek aan beter, in de rijen der radicalen, wier linkervleugel zij uit den aard der zaak vormden. De meesten hadden echter nog eene afzonderlijke organisatie „The Democratic Federation" geheeten, in welker boezem langzaam en voorzichtig de totstandkoming eener sociaaldemokratische organisatie voorbereid werd.

Na veel wikken en wegen verscheen in het begin van 1883 „A Summary of the Principles of Socialism" (Een kort begrip der grondstellingen van het Socialisme) op last der Democratic Federation geschreven door H. M. Hyndman en William Morris.

Deze prachtige brochure was tevens de officieele daad waarmede de Democratic Federation zich vervormde tot de Social Democratic Federation en was dan ook door het toenmalige bestuur onderteekend, ten bewijze van het feit, dat men van eene demokratische vereeniging eene sociaaldemokratische geworden was.

De namen der onderteekenaars, die dit (zeker voor Engeland) stoute stuk dorsten te ondernemen, waren: H. M. Hyndman (voorzitter), H. H. Champion (secretaris), William Morris (penningmeester), E. Belfort Bax, Herbert Burrows, R. D. Butler, W. J. Clark, H. A. Fuller, J. L. Joynes, Tom S. Lemon, James Macdonald, James F. Murray, H. Quelch, A. Scheu, Helen Taylor en John E. Williams.

Zoo zijn wij gekomen tot het oogenblik dat het socialisme in Engeland vasten vorm kreeg. De volgende bladzijden zullen gewijd zijn aan de geschiedenis der drie voornaamste socialistische organisaties, de Social Democratic Federation (S. D. F.), de Independent Labour Party (I. L. P.) en de Fabian Society (F. S.) aan de verdwenen Socialist League, aan de verschillende nog bestaande, meest ethisch of christelijk-socialistische organisaties, aan de letterkunde, van het Engelsche Socialisme, aan zijne journalistiek, wijze van optreden en agitatie, de bereikte practische resultaten, de oorzaken der verdeeldheid tusschen de drie hoofdgroepen; een korte levensschets der voornaamste figuren uit de beweging zal eveneens een plaatsje vinden en aldus hopen wij den lezers van dit tijdschrift een zoo zuiver mogelijk beeld van het interessante Engelsche socialisme te geven.

(Wordt vervolgd).

H. Polak.

Algemeene Geheel-onthouding.

DOOR P. J. TROELSTRA.

III.

Een der „jongeren" schreef mij, dat hij zich verwonderde, hoe men reeds thans kritiek durfde oefenen op de „beweging" der jongeren, daar deze toch zoo jong is, „pas enkele maanden bestaat", zoo schreef hij.

Ik twijfel er sterk aan, of deze „jongere" zich wel goed op de hoogte heeft gesteld van den oorsprong zijner geestesrichting. Hij schijnt de opleving der altruïstische gedachte en den afkeer van den geest, die de tegenwoordige bourgeoisie bezielt, nu deze zich naar buiten beginnen te openbaren bij onze jongere theologen, als een op zichzelf staand verschijnsel te beschouwen, dat men eerst bij hen moet laten uitwerken, voordat men het kan beoordeelen.

Welnu, wie TOLSTOÏ's filosofische geschriften heeft gelezen, weet wel beter. De bewegingen der tijden, alle geestesstroomingen, die uit de ekonomische veranderingen der maatschappij opwellen, openbaren zich steeds het krachtigst in enkele geniale geesten. Tolstoï is de verpersoonlijking der nieuwere onthoudingsleer: hij, die niet alleen de maatschappelijke verschijnselen op zijne wijze ontleedt, maar bovenal den indruk, dien ze op hem maken, heeft ons in zijn „L'argent et le travail" het o n t s t a a n der onthoudingsidee geschilderd. Wie bij hem gaat, om die leer te bestudeeren, heeft de vrij zwakke echo's zijner Hollandsche volgelingen hoogstens slechts noodig ter i l l u s t r a t i e van zijn betoog.

Wanneer ik hier het woord „volgelingen" gebruik, wil ik daarmede niet zeggen, dat de „jongeren" Tolstoï napraten, nadoen of zelfs hebben gelezen. De toestanden, die TOLSTOÏ heeft gezien en gevoeld, zijn internationaal, grijnzen den Frieschen dorpspredikant en den Amsterdamschen filantroop even wreed aan, als zij het den Moskouer wijsgeer hebben gedaan. De botsing, die moest ontstaan tusschen zijne christelijke levensbeschouwing en die anti-christelijke toestanden, zal zich ook bij anderen moeten voordoen. Is zijn burgerlijke opvatting van het leven en de maatschappij daarbij in puin gevallen, niet minder moest dit wel het geval zijn bij tal van min of meer gelijk aangelegde geesten, op wie het ontbindingsproces der kapitalistische maatschappij met zijn werkloosheid, armoede en geestelijke ontaarding der massa eveneens heeft ingewerkt. Alleen is alles bij Tolstoï heftiger, krachtiger, duidelijker dan bij minder geniale geesten, zoodat hij dan ook als type der geheele beweging kan gelden.

Het is een merkwaardig boek, dat werk van TOLSTOÏ, waarin een der geniaalste en edelste bourgeois ons het lijden en den zielestrijd schildert, die deze door en door onchristelijke maatschappij hem veroorzaakt. Begonnen als weldoener van geheel Moskou, dit bedelaarsnest te willen zuiveren van armoede en ongerechtigheid — bij eene volkstelling door de hulp van studenten en vrienden in staat gesteld, de armoede te peilen en de noodige voorbereidingen voor hare leniging te treffen, valt hij moedeloos ter aarde onder het verpletterend gewicht der ervaring: dat de liefdadigheid hier machteloos, ja een middel tot vergrooting der kwaal is. En dan begint hij te peinzen over de oorzaken der armoede en de middelen tot hare opheffing, waarbij hij de volgende gedachtenreeks doormaakt:

Met geld-geven zijn de armen niet geholpen; door de omstandigheden gedemoraliseerd, ligt de kwaal in hen zelve.

In de steden wordt èn rijkdom èn armoede opgehoopt. De oorzaak hiervan is de overgang van den rijkdom der voortbrengers in de handen der niet-voortbrengers.

Men ontneemt de landelijke bevolking het noodige, verteert het in weelde in de stad, lokt daardoor de verarmde landbevolking naar de steden en bederft haar door de aanschouwing van het luie weelderige leven der rijken.

Daar de arbeidsprodukten steeds meer uit de handen der arbeiders overgaan in die der niet-werkenden, wordt de maatschappelijke pyramide zoodanig omgebouwd, dat de grondsteenen aan de spits komen en de snelheid van dezen overgang neemt in meetkunstige progressie toe.

Wie zelf niet arbeidt, buit anderen uit. „Ik behoor tot hen, die door allerlei listen en lagen het arbeidersvolk het noodige ontnemen. Ik wil de menschen helpen, en het is dus duidelijk, dat ik hen vóór alles niet mag uitplunderen, zooals ik thans doe. Inplaats daarvan ben ik in zulk eene positie, dat ik, zonder ooit te arbeiden, honderden en duizenden van menschen kan noodzaken, voor mij te arbeiden. En daarbij beeld ik mij in, dat ik de menschen wil helpen. Ik zit de menschheid op den nek, druk haar neer en verlang, dat zij mij dragen zal en zonder van haar af te stijgen, verzeker ik haar en anderen, dat ik zeer veel medelijden met haar heb en haar toestand op alle manieren wil verbeteren, maar alleen niet op die manier, dat ik van haar afstijg. En dat is toch zoo eenvoudig Wanneer ik de armen helpen, dat is: maken wil, dat de armen niet meer arm zijn, dan moet ik geene armen meer maken".

Het stelsel, dat de rijken in staat stelt, anderen voor zich te laten arbeiden, wordt in stand gehouden door het geld. Het geld heeft, evenals de slavernij, ten doel, zijn bezitter te bevrijden van de natuurlijke wet van den persoonlijken arbeid tot bevrediging zijner eigen behoeften. Als de rijke den arme helpt, door hem geld te geven, stelt hij dien arme feitelijk ter hand een wissel op den arbeid van een anderen arme. Het geld is de moderne vorm van slavernij, die heer en slaaf demoraliseert, erger dan de vroegere persoonlijke slavernij het deed, daar het geld de persoonlijke menschelijke verhoudingen tusschen heer en slaaf vernietigt.

Tot welke konklusiën komt Tolstoï nu?

„Wat moeten wij dus doen? Het antwoord hierop gaf voor bijna tweeduizend jaar Johannes de Dooper. En toen het volk hem vroeg: Wat moeten wij doen? zeide hij: wie van u twee rokken heeft, geve er een aan dengene, die geen heeft en wie spijze heeft, doe ook alzoo (Lucas III : 10 en 11)". Dat beduidt volgens Tolstoï, „aan anderen alles geven, wat men over heeft, en daarom in het algemeen voortaan den menschen niets afnemen, wat men niet noodig heeft". — „Niets meer dan een rok hebben en geen geld bezitten. Maar geen geld bezitten beteekent, den arbeid van anderen niet uitbuiten en dus vóór alles met eigen handen alles doen, wat wij kunnen doen" — „Hoe meer geld iemand uitgeeft, des te lediger is hij, dat wil zeggen, des te meer noodzaakt hij anderen, voor hem te werken. Hoe minder hij uitgeeft, des te meer arbeidt hij." — „De wortel van alle slavernij is de uitbuiting van vreemden arbeid en daarom de dwang, anderen opgelegd, om te werken. Als ik dus deze uitbuiting niet goed vind en

als een kwaad beschouw, zal ik mijn recht of mijn geld niet daarvoor besteden, ik zal anderen niet noodzaken, voor mij te arbeiden, ik wil mijn best doen, mij buiten dien arbeid te redden of hem zelf te verrichten."

En wat betreft de wijze, waarop TOLSTOÏ meent, dat de armen moeten geholpen worden, zoo toont hij daartoe den weg in zijn gesprek met een zijner gasten, SPUTAJEW. Deze wilde niets weten van TOLSTOÏ's liefdadigheidsvereeniging.

„Uw heele vereeniging is onnut en er zal niets goeds van komen," zei hij met overtuiging.

„Waarom niet? Waarom is het onnoodig, dat wij duizenden of althans honderden van deze ongelukkigen helpen? Is het misschien slecht, naar het gebod van het evangelie den naakte te kleeden en den hongerige te spijzigen?"

„Ja, dat weet ik, maar dat is het niet, wat gij doet. Moet men misschien op deze manier helpen?: gij gaat op straat en iemand vraagt u om twintig kopeken; gij geeft ze hem. Is dat misschien weldadigheid? Geef hem een geestelijke aalmoes, maak hem wijzer; maar wat hebt ge hem gegeven? Wat gij hem gaaft, beteekent slechts: Laat mij met rust."

„Neen, zoo meenen wij het niet. Wij willen de ellende leeren kennen en dan helpen met geld en met de daad en werk verschaffen."

„Neen, bij dit volk kunt gij op die manier niets doen."

„Nu, wat dan? Moet men ze dan in honger en koude laten omkomen?"

„Waarom omkomen? Zijn er veel?"

„Wat, gij vraagt nog, of er veel zijn?" zeide ik, in de meening, dat hij er zoo licht over dacht, omdat hij niet wist, hoe verbazend veel van die menschen er zijn. „Er zijn in Moskou, geloof ik, een twintigduizend, en dan in Petersburg en de andere steden?"

Hij lachte. „Twintigduizend! Maar hoeveel boerenhofsteden zijn er alleen in Rusland. Zou 't een millioen zijn?"

„Nu, wat dan?"

„Wat dan?" — en zijne oogen schitterden en hij kwam in vuur — „Nu, laten wij ze onder elkaar verdeelen; ik ben niet rijk, maar ik neem direkt twee. Gij hebt een jongen in de keuken genomen, ik heb hem gevraagd, om met mij mee te gaan, maar hij is niet gekomen. Nog tienmaal zooveel, voor mijn part allen, laten wij ze onder elkaar verdeelen, gij neemt eenigen en ik neem eenigen. Wij gaan ook met elkaar arbeiden. Hij zal zien, hoe ik werk en zal leeren, hoe men leven moet. En wij gaan zitten aan dezelfde tafel en hij hoort het woord van mij en van u. Zie, dat is liefdadigheid, maar uwe vereeniging is een domme boel."

Ik was getroffen — zegt TOLSTOÏ — over deze eenvoudige woorden, maar ik kon niet nalaten, hunne waarheid te erkennen. —

„In het zweet uws aanschijns zult gij uw brood eten," zoo staat geschreven. En de geestrijke vrouw, die ons zulk een liefdevollen, maar helderen blik in het intieme leven van graaf TOLSTOÏ heeft doen slaan, ANNA SEURON (1), zag, „hoe de graaf om negen uur een vat, dat op een lage slede was vastgebonden, met water vulde en van achter uit den tuin naar de keuken trok, stapje voor stapje

(1) Graf LEO TOLSTOÏ. Intimes aus seinem Leben von ANNA SEURON. Berlin 1895.

het touw om de lendenen. En des anderen daags en den volgenden weer. Het was hem een troost, deze arbeid. Hij ontlastte daarmede een nevenmensch. Hij hielp liefdevol, ongevraagd, in deemoed. — Ja, op een dag, toen er geen water in huis was, konden de Moskouërs mede toezien, hoe de arm gekleede man met het watervat, precies als de andere waterdragers, tot de rivier ging. Hij had meer dan een uur noodig voor den weg en kwam doodmoe weer thuis."

Hij begon het schoenmakershandwerk te leeren en maakte zich zelven een paar laarzen, wat hem evenveel genoegen bezorgde, als wanneer hij met zijne boeren op het land stond te maaien. Hij kleedde zich zoo armoedig, dat men hem in zijn kiel of omgekeerde schapepels niet herkende.

Eens verklaarde hij ook, geen vleesch meer te willen eten: de mensch had geen vleesch noodig, dit was tegen zijne natuur en het vleescheten was een der oorzaken van het zedebederf. Ook hield hij toen op met de jacht, een zijner zwaarste beproevingen. „Als eene lawine," zegt Mevrouw SEURON, „overviel de onthoudingskoorts den graaf. Hij legde de bijl aan zijne lievelingszonden, éénе uitgezonderd: Eva's verlokkingen — eene bekentenis zijner vrouw, die hij trouw is." Tot zelfs van zijne veelgeliefde tabak, zijne cigarettes deed hij afstand. Hoe vaak hij ook nog mocht zondigen — bij mannen onder de 60, 70 en 80 jaar zijn geene heiligen meer, zegt Mevrouw SEURON — hij deed werkelijk zijn best, zoo sober mogelijk te leven en had ook tijden, waarin hij alles kon ontberen

IV.

Wie de ideeën van TOLSTOI, hierboven in 't kort aangegeven, vergelijkt met de redeneeringen onzer „jongeren", ziet terstond, dat zij alle appelen zijn van één boom.

In onze maatschappij beginnen rijkdom en armoede steeds scherper tegenover elkaar te staan. Vooral in de steden, waarheen de kapitalisten trekken, waarheen echter tevens onder den invloed van de agrarische krisis scharen verarmde boeren en landarbeiders zich begeven, om werk en brood te zoeken, vallen de onmenschelijke tegenstellingen zoo duidelijk in het oog. In Rusland, waar de boerenstand bovendien door een gewetenloos en oppermachtig sprinkhanenleger van ambtenaren wordt uitgezogen, misschien nog erger, dan elders.

De hoofdoorzaak dier zich verscherpende kontrasten is de verbeterde techniek van den arbeid. Niet ten onrechte worden de groote tijdperken der ontwikkeling van het menschdom verdeeld naar de werktuigen, die men ter verkrijging en bereiding zijner levensmiddelen gebruikt. De steenen, bronzen en ijzeren tijdperken liggen achter ons; thans verkeeren wij in het stoomtijdperk, waarin de droom van Aristoteles, die zich de weefstoel van zelf zag bewegen, tot werkelijkheid begint te worden. De produktieve krachten der menschheid verhonderdvoudigen zich, de sprookjes der kaboutermannetjes, die 's nachts uit de donkere aarde opstijgen, om der menschen werk te doen, worden door de werkelijkheid der met kolen gestookte machines verre overtroffen; de slavernij van den handenarbeid loopt ten einde en aan den gezichteinder gloren boven de poort der twintigste eeuw in stralende letters de woorden: De mensch heer van den arbeid. De tijd nadert, waarin de weelde van den vrijen burger van Athene tot ons terugkeert, die zich wijdde aan de harmonische ontwikkeling van lichaam

en geest en juist daarom vrij burger was van den staat, omdat hij niet alleen het formeele recht had, om dezen mede te besturen, doch er ook den tijd voor had, daar hij geen slaaf was van den arbeid voor zijn levensonderhoud, dien hij door zijne slaven liet verrichten. Hoe meer zich over geheel de wereld dat kolossale heir van ijzeren en stalen slaven, de machines, door stoom bewogen, uitstrekt, des te nader komt de tijd der vrijheid, politiek en ekonomisch, de eerste voorwaarde, om het ideaal van intellektueele en zedelijke vrijheid nader bij te komen.

Thans echter, nu de machines, nu de arbeidsmiddelen aan enkelen slechts toebehooren, vormt zich ééne klasse van kapitalisten, die de machines gebruiken om zwakkere konkurrenten dood te slaan, volwassen mannelijke arbeiders aan den dijk te zetten, vrouwen en kinderen in dienst te nemen, door het maken van groote dividenten hun kapitaal en daarmede hunne macht over producenten en konsumenten te vermeerderen. Tegenover hen, de proletarisatie der kleinere bezitters, de toenemende werkloosheid en ellende der arbeiders. Het onteigeningsproces is in vollen gang; onder den roep van: Leve het privaat eigendom! onteigenen de grootbezitters niet alleen het partikulier bezit der kleinen, maar vergrijpen zij zich zelfs voortdurend aan het eenige partikuliere bezit, dat een arbeider moest hebben, nl. zijn lichaam, zijne arbeidskracht, die zij overgebruiken en daardoor vóór den tijd sloopen en vernietigen. En zoo kweeken deze dikke parasieten aan de eene pool van het maatschappelijk lichaam („bladluizen" noemt Tolstoï ze) aan de andere pool nieuwe parasieten van werkloozen, bedelaars, landloopers, prostitués, misdadigers. En het maatschappelijk beeld der 19e eeuw is een satanische hoonlach op de leer van den Christus.

Nu komen de arbeiders in verzet, eerst dom en ongeregeld, fabrieken en machines beschouwend als de oorzaak hunner ellende, brandstichtend, loopend met het hoofd tegen den muur, gevangen door de handhavers van het moordende stelsel en gehangen aan de galg. Dan komen de vakbonden, bijna eene eeuw lang zich de vrije baan veroverend tusschen de burchten van het kapitalisme, voerend den wisselvalligen maar zeer opvoedenden guerilla-oorlog tegen de partikuliere ondernemers. En tevens wordt uit het internationale kontakt der vakbonden, uit hun behoefte aan politieke vrijheid, uit hun besef van het onvoldoende hunner pogingen, uit hun vermeerderd klassebewustzijn, de internationale en nationale politieke organisatie van het proletariaat geboren, die langs den weg der direkte hervormingen het groote doel: de internationale maatschappelijke organisatie van den arbeid, wil bereiken.

De invloed nu 1e van die scherper wordende tegenstellingen, 2e van den strijd der arbeiders tegen patroons en kapitalistische klasse en 3e van de technische revolutie in industrie en verkeer, bewerkt eene revolutie in ons denken. Het hangt daarbij van ieders aanleg, opvoeding, levenspositie en omgeving af, welke dier drie elementen hem het sterkst zullen aangrijpen en in welke richting hij zal worden voortgedreven.

De maatschappelijke tegenstellingen tusschen arm en rijk, overwerken en gedwongen leegloopen, vrouwen- en kinderarbeid en mannen-werkloosheid, overproduktie en honger, zijn geschikt, om zelfs bij menschen, wier blik bekrompen, wier fantasie gering, wier geest traag is en wier direkt belang hen konservatief

maakt, de overtuiging te vestigen, dat „there is something rotten" in onze maatschappij, ja, dat de bestaande inrichting onhoudbaar is. Is daarbij hun gemoedsleven sterk ontwikkeld, is het christelijk liefdebegrip meer dan het doode dogma in hun diepste wezen doorgedrongen, dan zullen zij zich zedelijk mede verantwoordelijk gevoelen voor de onmogelijke toestanden van heden, zij zullen, als zij rijk zijn, dien rijkdom gevoelen als eene zonde en aan het genot, dat hun rijkdom hun vergunt, zullen zij een bittere smaak van walging proeven. Radikalen, christelijke demokraten, gevoelssocialisten, individueele anarchisten en óók geheel, onthouders à la TOLSTOÏ behooren tot de breede zoom van menschen, die wel niet alle zóó sterk als ik het uitdruk, doch toch in die richting door de aanschouwing der maatschappelijke tegenstellingen zijn aangedaan. Het zijn, in één woord, menschen, die zelfs door de overgeleverde begrippen van recht en liefde aan de burgerlijke moraal ontleend, worden geleid tot een protest tegen de huidige verschijnselen der burgerlijke maatschappij en van deze eischen, dat zij zich tot een toestand van menschelijkheid en rechtvaardigheid reorganiseere.

Wie zelf deze faze van gevoelsrevolutie heeft doorloopen en daarna is gekomen tot de aanvaarding der sociaal lemokratie, kan met de noodige waardeering, doch ook met de vereischte kritiek, de verschillende geestesstroomingen, uit dezen bodem ontspringende, beoordeelen.

Hoe lang was ik niet reeds onder den indruk van „het maatschappelijke onrecht", toen ik toch voor den strijd der arbeiders nog geen oog had! In eene liberale omgeving opgevoed, maar ga rne onder arbeiders en boeren verkeerende, in kennis gekomen met personen, die zelve gevoelssocialist waren, heb ik eenige jaren van mijn leven doorgebracht in half onbewusten afkeer van de burgerlijke maatschappij, van de liberale politiek, in stilte bezield met een bepaalden haat tegen de aristokraten en rijken, die het arme volk onderdrukken. Toch hield de eigenaardige afzondering van het studentenleven mij buiten den klassenstrijd, dien ik niet kende, ja welks sterkste uitingen ik beschouwde met al het vooroordeel, waarover een jeugdige bourgeois maar kan beschikken.

Toen openbaarde zich, nadat ik mijn plaats in het werkelijke leven had ingenomen, aan mij de klassenstrijd. De bekende werkstakingen te Beets en op het Bildt, de indrukwekkende Meibetoogingen en meetings voor het algemeen kiesrecht te Leeuwarden en Heerenveen werkten op mij als openbaringen van een nieuw oplevend volk, zich organiseerende, den strijd voerende tegen de klasse der machtigen, wier voorrechten alleen met behoud van hunne vernedering kunnen blijven bestaan. Dat volk verscheen thans niet zoozeer voor mijn oog als de lijdende massa, die mijn medelijden vroeg; maar als het strijdbare leger, zich opmakende ter verwezenlijking van het ideaal, dat mij voor den geest zweefde; de sterke kracht, die de vijanden mijner schoonste gedachten klein zou maken; het vleesch en bloed, dat leven gaf aan de beste aspiraties mijner ziel; de Hercules, die den Augiasstal der maatschappij zou reinigen En juichend volgde ik hunne wapperende vanen.

Eerst daarna kwam de derde visie. De eerste was: de onhoudbaarheid van het bestaande; de tweede: de reddende kracht; de derde: de verlossing en ontknooping.

Als utopist begonnen, die haakt naar een nieuwe maatschappij, moest ik weldra

zien, hoe deze reeds bezig is te groeiën, ja, hoe de doodstuipen der kapitalistische maatschappij tevens zijn de barensweeën der nieuwe samenleving, die zich vormt uit de konsekwentiën der bestaande. Leidt deze noodzakelijk tot de grootindustrie, die in de trust hare hoogste uitdrukking vindt — de trust is tevens de noodzakelijke voorwaarde voor het overnemen der wereldindustrie door den bond der volkeren; is de werkloosheid een ontbindingsverschijnsel van het kapitalistische stelsel — zij dwingt de gemeenschap tevens, reeds thans de produktie zelve ter hand te nemen; ruïneert het wereldverkeer den boerenstand, daar het landen met hooge grondprijzen in direkt kontakt brengt met streken, waar de grond bijna niets waard en de levensstandaard der bevolking zeer laag is — die zelfde verbinding van eenmaal afgelegen oorden met de moderne wereld revolutionneert ook die streken en bereidt ook hunne bewoners voor op de aansluiting aan de socialistische wereldgemeenschap; maakt de machine steeds nieuwe groepen van arbeiders werkloos of afhankelijk — zij schept óók de gelegenheid tot betere voorziening in ons aller behoeften, dan nog ooit mogelijk was; revolutioneert de kapitalistische industrie het familieleven, plaatst zij de vrouw als konkurrent van den man op de arbeidsmarkt, grijpt zij óók reeds in in het huiselijk bedrijf — zij maakt de menschen daardoor tevens geschikt voor de sociale samenleving die veel zal onderwerpen aan de regeling der gemeenschap, wat thans nog door velen als onafscheidelijk van het huisgezin wordt gedacht. In één woord: de visie der socialistische maatschappij doemde voor mij op uit de levensverschijnselen der kapitalistische samenleving en daarmede was van den gevoelssocialist een bewust strijder in de gelederen der sociaaldemokratie gemaakt.

Ik zou niet gaarne durven beweren, dat al mijne mede-renegaten uit het burgerlijke kamp hunne ontwikkeling zóo hebben doorgemaakt, als ik. Er zijn er, aan wie zich de derde visie het eerst heeft geopenbaard, die door de studie van Darwin en Spencer zijn voorbereid voor de aanvaarding der konsekwentiën van van de evolutieleer, welke door Marx en Engels op politiek-ekonomisch terrein worden getrokken — en die eerst daarna zijn medegenomen door den stroom der arbeidersbeweging. Ook ken ik wetenschappelijke sociaaldemokraten, die nog volstrekt niet zijn onder den indruk der proletarische beweging en in de politiek met de radikalen meegaan — onder hen zijn er, op wie de eerste visie niet hevig genoeg heeft ingewerkt, om hen uit de rustige rust van hun bourgeoisleven te dringen in de gevaren, lasten en vermoeiënissen van den strijd.

Hoe dit echter ook zij, ik meen dat ik hierboven werkelijk de drie hoofdmomenten heb aangegeven, die allen te zamen of ieder afzonderlijk de verschillende gedachtenrevoluties van onzen tijd in het leven roepen.

Wat Tolstoï betreft, de Russische adellijke grondbezitter, in patriarchale verhouding levende tot zijne boeren, hij heeft wel de eerste visie gehad, sterker dan de meesten, maar de tweede niet. De Russische arbeidersbeweging, alleen in enkele industrie-centra bestaande, kan zich niet uiten; hare woordvoerders leven in vrijwillige of gedwongen verbanning; noch in de pers, noch in manifestatiën, noch in eene politieke beweging treedt zij aan het licht. Een enkele werkstaking, onder den invloed der Meibeweging in de laatste jaren uitgebroken, is in bloed gesmoord. En wat het platteland, wat Moskou betreft, zoo heerscht daar de stilte des doods onder het bijgeloovige, ontzenuwde proletariaat.

Ook het nihilisme is geene volksbeweging: het is meer een verzet van revolutionnaire bourgeois, op dezelfde wijze door de aanschouwing van het kapitalistisch ontbindingsproces aangedaan, als Tolstoï, of in opstand gekomen tegen het Czarendom wegens zijne onderdrukking van elke vooruitstrevende burgerlijke beweging. Wat juist voor den denkenden mensch de aanschouwing der nihilistische bewegingen zoo pijnlijk maakt, is het besef, dat deze menschen zoo alleen staan en dat de kolossus van het Russische arbeidersvolk nog zoo hopeloos vast slaapt.

Voeg daarbij de bespiegelende natuur van den graaf en de Russische plattelandstoestanden, waaronder hij voornamelijk verkeert, en het kan geene verwondering baren, dat Tolstoï niet gekomen is tot eene levensbeschouwing, die gebaseerd is op eene erkenning van de revolutionnaire taak der arbeidersklasse en op het aanvaarden van de socialistische produktiewijze, als noodzakelijk gevolg der ekonomische revolutie.

Ik meen hiermede tevens den oorsprong van de onthoudingsbeweging onzer „jongeren" te hebben blootgelegd. Hoewel enkelen hunner reeds vrij sterk blijken te staan onder den indruk der socialistische beweging, is toch bij hen allen het hoofdmoment nog: een gevoelsopstand tegen de maatschappelijke ontbindingsverschijnselen van armoede en werkloosheid. Evenals Tolstoï gevoelen zij diep de medeschuld der genietenden aan de ontbering, die der rijken aan de uitbuiting der armen. Ds. Van Wijk acht ieder genot schuldig, dat anderen leed of ellende brengt, hoe onschuldig het ook op zich zelf moge zijn. En Ds. De Koe zegt het Tolstoï en de socialisten vlak na, dat rijkdom de vrucht is van den arbeid van een ander. „Winst trekken van anderer nood aanschouwen wij dagelijks", zegt hij (N. Rott. Ct.) Ook bij dezen „jongere" dezelfde pijniging bij de aanschouwing van het maatschappelijk onrecht, dat hem de ziel verscheurt. „Wij zoeken vrede met God. Onze ziel dorst naar verlossing van de ellendige maatschappij. Er wordt geleden door de schuld van de menschen, dat pijnigt ons. . . . Het is eigen gewetensdrang, om zich alzoo aan Christus te geven en zijn heil te verwerven."

Dezelfde geest spreekt er uit hetgeen Ds. Van den Bergh van Eisinga in het voorjaar van 1895 schreef in de Hervorming: „Te midden van onzinnig kapitaalbejag, van flauwhartige weelde in luxe en fraaiheid, protesteere de Christusjongere met woord en daad, omdat er een volk is dat hongert naar brood en naar licht. . . . Wij zullen kampioenen voor ascese, voor ontbering zijn, zoolang als daar getreurd en gehongerd en geleden wordt onder tallooze kinderen des volks, zoolang daar van de wereld verre blijft het rijk van den eenigen Zoon des menschen".

Hetzelfde als bij Tolstoï: een protest van christelijk bewustzijn — van menschelijk medegevoel — van de sinds eeuwen geleerde en steeds teruggetrapte moraal, tegen de zedelooze verschijnselen van het maatschappelijk leven en zelfs tegen het onzedelijke uitbuitingsstelsel. Een energieke onwil van het altruïstisch denken, om zich kalm te blijven neerleggen bij de moorddadige triomfen, die het egoïsme thans viert. Maar een sterk op-leven tevens van de gelijkheidsidee, die voor alle leden der maatschappij hetzelfde recht en dezelfde gelegenheid tot genot vraagt. En bovendien voor een deel dezelfde konklusie, als waartoe Tolstoï komt: geniet zoo weinig mogelijk, opdat uwe medeschuld aan het maatschappelijk uitbuitingsstelsel zoo gering mogelijk zij.

(*Wordt vervolgd.*)

Amsterdamsche Monopolies.

DOOR

F. VAN DER GOES.

I.

Met de uitdrukking: de socialistische maatschappij groeit in de kapitalische, wordt niet bedoeld dat men aan de kapitalistische maatschappij maar een en ander zou hebben te veranderen om er een socialistische van te maken. Het gevolg van den groei der eene zal, integendeel, de geheele ondergang van de andere zijn. Maar wij bedoelen er mee, dat nieuwe vormen van produktie niet plotseling ontstaan; maar, min of meer snel opgroeiende, reeds gedeeltelijk naast andere vormen aanwezig kunnen zijn, zoodat de kapitalistische maatschappij thans instellingen kent, die, zonder natuurlijk zuiver socialistisch te zijn, met de latere, volledig socialistische, min of meer belangrijke overeenkomst vertoonen.

Trouwens, het zijn juist deze veranderingen in de werkelijkheid die de verandering in ons denken hebben veroorzaakt. Het socialistisch beginsel moet wel berusten op een begin van socialistische werkelijkheid. Zij, derhalve, die met het opgroeien van de socialistische maatschappij den spot trachten te drijven, moeten aannemen dat de socialistische theorie een bedenksel is, een uitvinding van ons brein, te verwezenlijken zoodra maar genoeg menschen met de theorie instemming hebben betuigd. De geheele kritiek van de burgerlijke staathuishoudkundigen berust op dit misverstand; en het mag ons niet verwonderen, dat bij de „revolutionnaire" dapperen, wier heldhaftige zin met het denkbeeld van groeiende sociale instellingen geen vrede kan hebben, dit misverstand wordt teruggevonden.

Nu moet hierbij nog dit worden bedacht. Wat het verschijnsel van een socialistische ontwikkeling zoo samengesteld maakt, is de omstandigheid dat de vroegere produktievormen aanleiding hebben gegeven tot het ontstaan van twee groote klassen: van de bezitters en van de werkers. De bezitters, die meer bezitten naarmate zij minder werken; en de werkers, die minder bezitten naarmate zij meer werken, hebben een tegenovergesteld belang. Terugdringen van socialistische ontwikkeling der produktie, is onmogelijk, en kan ook niet door de bezitters worden gedaan. Dat wordt ook niet ernstig getracht. Wat men ziet is het streven van de bezitters om den stroom die eenmaal niet te keeren is, te leiden volgens hun voordeel. De produktie in het groot, de samentrekking van den maatschappelijken arbeid gaat niet alleen ongestoord voort, maar de machtigste bezitters zijn het die het sterkste zich inspannen om dit doel te bereiken.

En wat dienen wij nu wel in het oog te houden? — Dit verschil: produktie in het groot is een overgang tot socialistische produktie, maar produktie in het groot gegrond op loonstelsel en winstbejag is kapitalistisch. Een broodfabriek, die al de bakkers in een stad heeft geruïneerd, is een zuiver kapitalistische instelling. Maar tegelijkertijd is het oprichten van broodfabrieken en het verdwijnen der partikuliere bakkers, een teeken van socialistische ontwikkeling. Wij willen dit niet nader beschouwen, en het hier gezegde alleen in het oog houden bij het volgende.

II.

Wij herinneren namelijk aan deze waarheden met het oog op de in Amsterdam toenemende uitbreiding van gemeentelijke exploitatie der openbare inrichtingen. Onze lezers weten, dat plannen aanhangig zijn of reeds uitgevoerd om binnen of langen tijd in eigen beheer te nemen het duinwater, het gas, de telefoon en de tram.

De eerste stap is de ontwikkeling van produktiemiddelen zoodat exploitatie door partikulieren in het klein onmogelijk wordt. In de behoefte aan water, verlichting, vervoer werd vroeger en nog niet zoo lang geleden voorzien door bijzondere ondernemers. Maar de nieuwere methode in deze bedrijven paste niet langer in de oude vormen. Het werd n o o d z a k e l ij k de kleine inrichtingen te vervangen door ééne groote, of althans kwamen de voordeelen van een exploitatie in het groot zoo duidelijk aan het licht, dat het gemeentebestuur wel niet anders kon als er voor zorgen dat ze werd toegepast. Een waterleiding voor een stad die niet al te uitgebreid is, k a n maar door één lichaam worden aangelegd en geëxploiteerd. Hetzelfde geldt van de tramwegen, een buizennet voor gas, een stel telefoondraden, enz. Dit is een mooi voorbeeld hoe de produktie in hare nieuwe vormen het oude stelsel van partikulier initiatief ondermijnt. De bourgeoisie tracht niet dit tegen te gaan, zij tracht juist de exploitatie in het groot te bevorderen . . . . maar in haar uitsluitend voordeel. Zij is meesteres van de politieke macht: zij laat zich in den vorm van concessies door het gemeentebestuur verleend aan naamlooze vennootschappen, de winsten van de nieuwe inrichting in handen spelen.

Dit is de tweede stap. Een tijdperk waarin de bourgeoisie de vruchten plukt van de verbeterde, in het groot geëxploiteerde produktiemiddelen. Het is twee handen op één buik: de regeering en de geldzak. De regeering vult den geldzak en de geldzak betaalt de regeering. De beheerders beschermen de aan hun zorg toevertrouwde „openbare" inrichtingen geheel als hun partikulier eigendom. Met het doel om winst te maken zijn ze gesticht. Gelijk iedere warenproducent tracht de verkooper van water, gas, vervoer, enz., zijn waar aan den man te brengen zoo voordeelig mogelijk voor hem. Aan den verbruiker denkt hij juist zooveel als precies noodig is om zijn waar te kunnen slijten. Aan zijne arbeiders denkt hij in het geheel niet. Hij gedraagt zich in één woord evenals de gemiddelde industrieel, die een zaak heeft als een zaak, en verder geen nieuws. Maar hij vergeet hierbij één ding. N. l., dat dat zijne zaak n i e t is een zaak als een ander. Hij mag haar, ja, voor het oogenblik zuiver-kapitalistisch exploiteeren, maar toch is de economische kern van zijn onderneming anders dan die van een gewone fabriek. Een trammaatschappij die de concessie heeft van een geheele stad, is een type van economisch verder gevorderde produktie, dan een partikuliere broodfabriek. En die kern laat zich niet onbetuigd. Hij spookt als het ware in de bureaux van de maatschappij, en laat zich door bureaukratische barschheid of kapitalistischen euvelmoed verjagen noch tot rust brengen.

Immers, de ekonomische hooger ontwikkelde inrichting, kenbaar aan de geconcentreerdheid, aan de vereeniging van deze twee eigenschappen: uitgebreidheid en doelmatigheid, doet zich voor als een monopolie. De concessie door het gemeentebestuur gegeven is de politieke uitdrukking van het ekonomische feit, dat

een stad als Amsterdam technisch het best door eene enkele trammaatschappij wordt bereden. Maar dit monopolisch karakter, het uitsluitend bevoordeelen van eene enkele onderneming, het beschermen tegen concurrentie, heeft tengevolge dat de menschen aan de op deze wijze gepriviligeerde kapitalisten hoogere eischen stellen dan aan gewone industrieelen. Terloops gezegd: een goed voorbeeld van veranderingen in onze gedachten door veranderingen van instellingen teweeg gebracht. Men redeneert niet als volgt: de concessionaris betaalt zijn uitkeering aan de gemeente en is nu vrij om te doen wat hij wil. Neen, het publiek wil meespreken in zijn zaken en geeft te kennen dat hij minder vrij is dan andere ondernemers tegenover zijn personeel. In de laatste jaren hebben wij meermalen gezien, dat een slechte behandeling van arbeiders aan de gasfabriek of trammaatschappij eenigszins werd opgenomen als een publieke kwestie. Maar de beheerders gaan voort met te doen alsof zij van deze verhouding niets begrepen, aangespoord door winsthonger en verblind door de laatdunkendheid van het machtsbesef.

Dit wordt hun val. Dit brengt ons tot de derde stap: de exploitatie van die takken der produktie welke het eerst aan partikulier initiatief en concurrentiestelsel zijn ontwassen, door de gemeente. Door de gemeente: wel te onderscheiden van door de gemeenschap.

Immers, wat is het geval? Wanneer de concessionnaris een minder inhalig, heerschzuchtig, hardvochtig individu was (nl. als concessionnaris), en de belangen van zijn klanten, van zijn werklieden wat meer behartigde, zou een gemeenteraad waarin zijne standgenooten zoo goed als onbeperkt gebieden, er niet spoedig toe over gaan hem te onteigenen. Om een meerderheid te krijgen op een voorstel, hoe gunstig ook voor het private kapitaal, om de werkkring van het private kapitaal te beperken en de winsten uit de zakken van de partikulieren te brengen in de openbare kassen, moet er al zeer weinig ten bate van de kapitalisten te zeggen zijn.

Des te meer is dikwijls tegen hen te zeggen. Hij, de ondernemer van publieke monopolies, denkt aan de verbruikers, zeiden we, precies zooveel als even genoeg is om zijn waar te slijten. Maar juist zijn karakter van monopolist brengt teweeg, dat dit even genoeg al te vaak minder dan genoeg is. Hoe de A. O. M., hoe de Duinwaterleiding Maatschappij met de Amsterdammers gespeeld hebben, is overbekend. Wij zullen hier geen ruimte besteden aan het opsommen van de grieven, trouwens door de veranderde houding van het gemeentebestuur na het vertrek van den Heer VAN TIENHOVEN voor een goed deel reeds verouderd. Genoeg; de klachten over de wijze waarop deze concessionnarissen zich van hunne taak hebben gekweten, waren voldoende motieven om de publieke opinie gunstig te stemmen voor den overgang van de verschillende monopolies in gemeentebeheer. Eenigszins heeft zonder twijfel de brutaliteit b. v. van de A. O. M. tegenover hare ondergeschikten een beetje meegeholpen om haar inpopulair te maken. De groote middenstand, altijd jaloersch, en thans jaloerscher dan ooit op de rijke heeren wien het geld in huis wordt gebracht, en zuchtende onder belastingen die men tuk is te zien verminderen met de sommen nu nog stroomende naar de aandeelhouders, direkteuren en kommissarissen —; de middenstand is er niet afkeerig van de grieven van de arbeiders te ondersteunen als een middel van oppositie tegen de monopolisten. Het is gemakkelijk riemen snijden van

andermans leer, en aangenaam daarbij voor hen die zelf worden gesneden.

Deze onteigening, dan, van enkele kapitalisten door de organen van de regeerende klasse, heeft eenige overeenkomst met de onteigening van de kapitalisten door het proletariaat. Gedroeg de kapitalistische klasse zich behoorlijk, zorgde zij er voor dat hare privilegies minder hatelijk schenen wegens het misbruik dat zij er van maakt, dan zou waarschijnlijk de drang om aan de privilegies een eind te doen komen minder sterk zijn. Maar juist dezelfde oorzaken, gelegen in het bezit van macht en rijkdom, die de maatschappelijke voorrechten van de bourgeoisie onverdragelijk maken, werken bij deze enkele vertegenwoordigers van hunnen stand. Men wil niet alleen een ekonomische verbetering invoeren, men wil voor alles zich bevrijden van een maatschappelijken druk. Het verschil tusschen deze kleine onteigening en de grootere, is gelegen in de wijze waarop. De kleine geschiedt met inachtneming van alle mogelijke voorzorgen ten bate van de onteigenden. Men weet dat in de taal van de belanghebbenden, de aanspraken van iemand die lang heeft genoten wat hem niet toekomt, den naam draagt van „verkregen rechten." Welnu, deze verkregen rechten, waarbij in het midden wordt gelaten hoe zij verkregen zijn, worden hoogst angstvallig ontzien. Dit voorbeeld zal, naar alle waarschijnlijkheid, door de uitvoerende organen van het proletariaat niet zoo strikt worden nagevolgd. — Keeren wij intusschen tot het tegenwoordige terug.

III.

Noch de slechte bediening van het publiek, noch de hondsche behandeling van hunne arbeiders, zou een geheel van kapitalistiscnen geest doordrongen gemeenteraad kunnen bewegen de exploitatie van water, gas, trams, telefoons, enz. aan zich te trekken, indien er nog niet een andere reden was, krachtiger dan de vorige. En dat is d e n o o d z a k e l ij k h e i d van gemeentelijke exploitatie. Aanvankelijk is geen dezer diensten onmisbaar. Ouderwetsche lieden gaven de voorkeur aan een regenbak, aan olielampen of kaarsen, aan huurrijtuigen, aan kruiersboodschappen. Maar tegenwoordig, gedeeltelijk om technische redenen, gedeeltelijk omdat men er zich aan went, zijn de nieuwere inrichtingen broodnoodig. Eenmaal onmisbaar geworden e n alleen mogelijk of zoo goed als mogelijk bij wijze van monopolie, — en dan uitgevoerd op eene wijze waarbij het belang van publiek en werklieden n i e t s, het belang van kapitaal en kapitalisten a l l e s is, valt de ongerijmdheid van het overlaten aan partikuliere maatschappijen zóó zeer in het oog, dat de tegenstand zelfs van verstokte bourgeois raadsleden niet langer met goed fatsoen is vol te houden.

Nu zouden — zooals wij nog in dit artikel zullen zien — zij er geen bezwaar in vinden een onfatsoenlijke oppositie te voeren, als de macht van het grootkapitaal op dit oogenblik nog onbeperkt heerschte. Maar in de laatste jaren is de middenstand, die de teekenen van kapitalistisch verval aan eigen lijf begon te bespeuren, tot eenig politiek leven opgewekt; en de veranderde samenstelling van den Amsterdamschen gemeenteraad, tot stand gekomen onder onwaarschijnlijke leuzen als „moreele politiek", heeft duidelijk doen zien dat de middenstand althans deze aanspraak maakt van geraadpleegd te worden over de saus waarmêe hij zal worden gegeten. De vertegenwoordigers van den middenstand, zooals

we reeds zeiden, gunnen ongaarne aan de grootkapitalisten hunne dividenden en hooggesalarieerde direkteursposten. Zoodat, nu de publieke diensten geen overtollige nieuwigheden, of weeldezaken of probeersels meer zijn; maar eene levensbehoefte geworden, gedeeltelijk zelfs voor de proletariërs een levensbehoefte, thans het exploiteeren anders dan door de gemeente bijna een onmogelijkheid is geworden. Eene onmogelijkheid overigens, die wij zouden beleven, indien niet de politieke invloed van den kleineren burgerstand de ekonomische mogelijkheid tot een feit maakte. Het is niet genoeg dat de ekonomische mogelijkheid aanwezig is. Zij moet door politieke maatregelen voltrokken worden. In andere plaatsen en in andere landen waar de ekomische ontwikkeling eene gemeentelijke exploitatie of wel een staatsexploitatie evenzeer zou veroorlooven, houdt somtijds de overmacht van het grootkapitaal de totstandkoming van publiek beheer terug. Er moet altijd een politieke kracht zijn, die de reaktionnaire groepen overwint.

IV.

In Amsterdam ontbreekt het aan pogingen van zoodanige groepen geenszins. „Het Handelsblad" is het orgaan van de geldmannen buiten den gemeenteraad die met spijt het terrein van hunne beleggingen en spekulaties zien verminderen; en van de konservatieve minderheid in den gemeenteraad. De oppositie van „Het Handelsblad" is vooral weerzinwekkend, wijl zij zeer onoprecht wordt gevoerd. Onbegrijpelijk is het volstrekt niet, dat personen die altijd gemeend hadden dat het publiek er voor h e n was, die altijd hun zakken hebben gevuld met penningen onttrokken aan de openbare kassen, dat zij de tegenwoordige richting van het gemeentebestuur zeer onaangenaam vinden. „Het Handelsblad" heeft hier nog een speciaal belang. Men weet dat, behalve de advertenties wat van zelf spreekt, ook de mededeelingen in de finantiëele rubriek — wat minder in het oog valt — bij „Het Handelsblad" worden betaald. Het is een kluit uit de pap als er geen advertenties en berichten van geldelijken aard van omnibus-, telefoon-, gas- en waterleidingmaatschappijen te plaatsen zijn. In een woord, iedereen zal toestemmen dat de inkrimping van het jachtveld der particuliere kapitalisten door hen en hunne handlangers verafschuwd wordt. En bovendien is het duidelijk, waarom dit gevoelen met zooveel dubbelhartigheid moet worden verdedigd. De bourgeoisie, gewoon haar klassebelang te vereenzelvigen met het openbaar belang — en er was een tijd toen dit zonder schade kon gebeuren — kan niet van zich verkrijgen ronduit te zeggen dat zij voor zich zelve spreekt. En nu is in dit geval, nu juist het algemeen belang den overgang in gemeentelijk eigendom dringend eischt, een overgroote hoeveelheid onbeschroomdheid noodig, om de burgerlijke spreekwijze vol te houden. De waarheid moet worden omgekeerd, wil men betoogen dat de partikuliere maatschappijen moeten voortgaan met de winsten naar zich toe te strijken, de stedelingen bij den neus te nemen, en de arbeiders te tyranniseeren. Het omgekeerde van de waarheid noemt men leugen, en is er eenige oefening noodig om met kans op welslagen zich van den leugen te bedienen. Wie het volgende artikeltje geknipt uit het „Handelsblad" van 28 Mei met aandacht doorleest, zal moeten erkennen dat het „Handelsblad" aan haar eersten niet is gebarsten en eene voldoende oefening heeft doorgemaakt:

In eigen beheer.

Met groote belangstelling zien wij de voordracht tegenmoet van Burg. en Weth. over de ramplannen.

Zooals wij reeds hebben medegedeeld, heeft de meerderheid van de Raadscommissie tot bijstand in het beheer der openbare werken zich vereenigd met het voorstel van den wethouder mr. Treub, om ook het tramverkeer tot een tak van gemeentelijk beheer te maken. Daaraan is verbonden: overneming van de lijnen der A. O. M., aanleg van nieuwe tramlijnen voor rekening der gemeente en de exploitatie van het geheele net van gemeentewege, en wel met electrische beweegkracht.

Zullen B. en W. zich met die plannen eveneens vereenigen? En hoe zal de meerderheid in den Raad er over denken?

Op den voorgrond staat zeker de financieele quaestie. Voor de overneming der bestaande lijnen en den aanleg van nieuwe zullen vele millioenen moeten worden uitgegeven, waarvoor natuurlijk geleend moet worden.

Reeds heeft de gemeente een nieuw telephoonnet laten aanleggen, wat betrekkelijk weinig kost. Maar ook de waterleidingen zijn reeds aan de gemeente overgegaan en de stedelijke schuld is daardoor met 12 millioen vermeerderd, behalve nog het deel der Nieuwer-Amstelsche schuld die voor de bronwaterleiding is aangegaan. De werken der Duinwaterleiding eischen tevens groote uitgaven, waartoe de Amst. Duinw.-Mij. niet in staat was en waarin nu de gemeente zal moeten voorzien, om te zorgen dat de burgerij steeds van voldoenden watertoevoer is verzekerd. De daarvoor benoodigde sommen zullen stellig zeer aanzienlijk wezen.

Dan komt de gasquaestie. De concessie aan de Imperial is opgezegd. Met Aug. 1897 kan de gemeente alle werken naasten, waarvoor dan ongeveer 18 millioen zal te betalen zijn.

Men staat dus voor een ontzaggelijke vermeerdering der gemeenteschuld, wanneer tot het nemen van al die diensten in eigen beheer wordt overgegaan. Bestaat er voldoende zekerheid, dat de opbrengst der exploitatie de uitgaven voor rente en aflossing zal dekken? En tevens vergoeden wat de gemeentekas aan uitkeeringen van de verschillende maatschappijen ontving 7 à 8 ton 's jaars)?

Men weet, dat Ged. Staten nog bij de leening voor de waterleiding hebben vastgehouden aan de eisch van betrekkelijk spoedige aflossing. Daarbij komt dat de conversie der 3½ pCt. gemeenteschuld niet zoo vlot is gegaan als het gemeentebestuur — ook al in eigen beheer — zich had voorgesteld en de nieuwe gemeentelijke 3 pCts. schuld onder pari staat.

Ons dunkt, onder zulke omstandigheden is groote voorzichtigheid geraden alvorens de gemeente nieuwe uitgestrekte takken van beheer, met al de gevolgen, ook die van pensioenen en aandrang tot uitbreidingen en goedkoope levering van diensten, voor hare rekening neemt.

In alle gevalle behoort men zich wel ten volle rekenschap te geven niet alleen van de lusten die men verwacht, maar vooral en zeker niet minder van de lasten die er uit zullen en kunnen voortvloeien.

Men ziet het, een reeks van bezwaren, meer aangeduid dan genoemd, een tamelijk vaag uitgedrukt wantrouwen in de toekomst, de insiunatie van moeilijkheden bestemd om de burgerij te doen griezelen voor een gevaar dat half is aangewezen, waar voor de grootste helft slechts wordt te verstaan gegeven. Een meesterstukje van journalistieke vaardigheid: woorden gebruikt om de waarheid meer te bemantelen dan uit te spreken. Een bewijs dat zelfs de organen van reaktie en zelfzucht welsprekend kunnen worden wanneer zelfzucht en reaktie gevaar loopen. Want al wat het „Handelsblad" hier zegt, is of een volmaakt overbodige waarschuwing tot voorzichtigheid, of een geheel ongegronde angst. De overneming van de diensten door de gemeente beteekent uit een financieel oogpunt niets anders dan dit: zal men het particuliere kapitaal de hoognoodige rente geven, den prijs waartegen het te krijgen is voor een gemeente als Amster-

dam, n.l. ongeveer 3 $^0/_0$, en de overige winsten in de gemeentekas storten? — Of zal men tevreden zijn met een vaste, betrekkelijk kleine som uit de winst (de 7 à 8 ton 's jaars door het „Handelsblad" genoemd) en het overige in den vorm van dividenden, tantièmes en salarissen aan eenige rijke Heeren thuis brengen? Men kan zich begrijpen dat ieder kapitalist, wiens portemonnaie op de rechte plaats zit, het laatste kiest; maar dat een gemeentebestuur zou verzuimen het eerste te kiezen is alleen aannemelijk wanneer het kapitaal het gemeentebestuur is. En dat, weet men, is in Amsterdam niet meer zoo geheel het geval.

Ongegrond is verder de angst van het „Handelsblad", omdat er niet een reden is, waarom, indien de gelden door partikulieren in al deze zaken gestoken, rendeerden, de gemeente er bij zou verliezen. Overbodig is hare vermaning, omdat nog altijd de macht van het kapitaal in den gemeenteraad zoo groot is, dat de oppositie waarlijk geen aansporing behoeft om goed toe te zien. Zelfs indien de gemeente voor de bedoelde werken moest leenen à 4 of 5 $^0/_0$, zou er geen het minste gevaar bij zijn. Betaalden de maatschappijen ook niet meer dan 3 $^0/_0$ en hebben zij geen prachtige zaken gemaakt?

Wij zullen waarschijnlijk nog in de gelegenheid komen den strijd van de Amsterdamsche geldmacht tegen de onteigening van de monopolies nader te beschouwen. Het „Handelsblad" laat niet af met op hare bekende, voorgewend onschuldige, gniepige manier de moeilijkheden welke zich bij de regeling van deze ingrijpende zaken voordoen, tegen het gemeentebestuur, bepaaldelijk tegen den wethouder TREUB, te exploiteeren. Op dit oogenblik is het de telefoonkwestie die bijna elken dag het „Handelsblad" aanleiding geeft tot even gezochte als vinnige aanvallen, waarbij getracht wordt de hoofdgrief: den spijt van de kapitalisten, te verbergen onder een menigte vitterijen.

Wij brengen, ten slotte, den wethouder TREUB de hulde die hij verdient. In een doortastend en manmoedig optreden ligt zijn kracht tegenover den weerstand van pers en raadsleden, die geen enkel wapen versmaden te gebruiken, behalve dat van openhartig en eerlijk verzet. Zij verdedigen met slinksche middelen een oneerlijke zaak, en met een beetje dapperheid zullen zij zonder moeite te overwinnen zijn.

Dezer dagen liet de Heer VAN EEGHEN, in den Raad een vertegenwoordiger van de monopolisten, zich vervoeren tot een zoo fellen uitval dat hij zich genoodzaakt zag zijne woorden in te trekken. Het belang van het kapitaal — het wordt voor de duizendste maal gekonstateerd — is even forsch in zijn uitdrukkingen als ieder ander maatschappelijk belang: alleen minder oprecht.

En zoo groeit de socialistische samenleving onder onze oogen op. Het is nog geen socialisme, ook in gemeente-exploitatie zijn het kapitalistische instellingen. Maar de openbare diensten, door de gemeente geëxploiteerd — vertegenwoordigen een type van arbeidsinrichting welke dichter staat bij de toekomstige gemeenschap. —

De Arbeiders in het Parlement.

In minstens drie landen is de arbeidersvertegenwoordiging van zoo veel gewicht voor de kennis van de taktiek der socialistische partijen, dat wij ook bij de grootste beknoptheid in het mededeelen, iedere maand onze geheele aflevering zouden kunnen vullen met het overzicht van de debatten. Wij kunnen dan ook zelfs in de verte niet denken aan eenige volledigheid. Wij moeten ons bepalen tot een keus, en de keus is daarom zoo bezwaarlijk, wijl telkens niet een, maar wel een dozijn gevallen zich voordoen, welke alle voor ons doel volkomen geschikt zijn. Onze leidende gedachte is natuurlijk deze, dat in de ontwikkelingsperiode die het socialisme ten onzent thans doormaakt, de kennis van hetgeen in de buitenlandsche parlementen voorvalt, van het hoogste gewicht is. Behalve in onze eigen organen, is er in de Nederlandsche pers omtrent deze onderwerpen zoo goed als niets te vinden; gezwegen van de „socialistische" bladen welke stelselmatig het parlementarische optreden vervalschen of in het geheel niet vermelden.

* * *

Dezer dagen verscheen een Duitsche brochure gelijk er vele zeer werkzame geschriften van dien aard bestaan. Het is een stenografisch verslag van twee Rijksdagzittingen, gehouden 22 en 23 April ll. Bebel heeft er een narede bijgevoegd. Aan de orde was een ook hier te lande meermalen behandeld onderwerp: de overmatige duur van den arbeid in het Bakkersbedrijf.

Zie hier de aanleiding tot dit debat.

De Keizerlijke Kabinetsorders van 4 Februari 1890 verplichtten den Rijkskanselier tot het indienen van een wetsontwerp waarbij ook van volwassen arbeiders de werkduur geregeld zou worden. Het werkelijk voorgelegde ontwerp beantwoordde reeds dadelijk geenszins aan de verwachtingen van hen die bedoelde kabinetsorders ernstig hadden opgenomen. Het debat toen gevoerd, bewees dat alleen de sociaaldemokratische partij een wettelijk geregelden maximalen arbeidsdag was toegedaan. Intusschen werd bij die gelegenheid bepaald, dat de Regeering (Bondsraad) bevoegd zou zijn in die beroepen waar de werktijd zoodanig was ingericht dat het welzijn van den arbeid bedreigd werd, een normalen arbeidsdag vast te stellen, begin en einde, duur van de tusschentijden, enz.

De Bondsraad, nu, heeft zich niet juist erg gehaast met van deze bevoegdheid gebruik te maken. De wet waarbij ze werd verleend dateert van 1 Juni 1891, en nu een paar maanden geleden, dus bijna 5 jaar later, werd de eerste verordening krachtens deze wet uitgevaardigd. Zij betrof het bakkersbedrijf. Een dag van hoogstens 13½ uur, ongerekend de tallooze uitzonderingen voor Feestdagen en andere buitengewone omstandigheden, werd voorgeschreven. Dit is zonder twijfel een verbetering, en zou ook in ons land een verbetering zijn, ten minste voor een groot getal van de bij partikuliere bakkers aangestelde gezellen. Een schande mag genoemd worden, dat dergelijke regeeringsvoorschriften noodig zijn — maar wat te zeggen van de pogingen door een gedeelte van de Rijksdagsleden aangewend, om zelfs dit voorschrift te doen intrekken?

* * *

Dit, namelijk, was het doel van de interpellatie tot den Bondsraad gericht, en

behandeld in de zittingen van 22 en 23 April, door den konservatieven afgevaardigde Von Manteuffel. Volgens de bewoordingen van de interpellatie, was de toestand niet aanwezig, welke de Regeering naar de wet van 1 Juni 1891 zou machtigen beschermend op te treden. Met andere woorden: het bedrijf in de bakkerijen zou n i e t van dien aard wezen, dat de gezondheid van de werklieden gevaar liep! ....

Ons mankeert de ruimte om de overigens hoogst belangrijke beraadslagingen, in bovengemelde brochure te vinden, ook maar bij wijze van uittreksel meê te deelen. Alle partijen, behalve „Het Centrum", in naam katholiek en in werkelijkheid de politieke vertegenwoordiging van de kleine burgerij, waaronder vele arbeiders, alle partijen hebben zich tegen de regeeringsverordening verklaard: dat wil zeggen: voor het behoud van den afgrijselijken toestand in het vak. Door sluiting van het debat kwam BEBEL niet aan het woord; hij verklaarde alleen dat ook hij zich tegen den besproken maatregel zou hebben uitgesproken omdat de regeering lang niet zoo ver was gegaan als hij noodig oordeelde. Hij schrijft dit in een nawoord van de brochure; en stelt in het licht hoe al de partijen, met inbegrip en vooral de liberale en de radicale die zich op hare genegenheid van den werkman veel laten voorstaan, gepleit hebben voor een onbeperkte heerschappij van het kapitaal.

Wij bepalen ons tot eenige mededeelingen uit de rede van den socialistischen afgevaardigde MOLKENBUHR.

* * *

De spreker begon met te wijzen op het principieele karakter van het debat. Voor de arbeiders iets doen, zei hij, is goed en wordt door allen gewild — in theorie. Komt echter de praktijk met een bepaalde maatregel, dan zijn allen het er over eens dat hij onuitvoerbaar is. De belangen van de ondernemers staan op het spel, en die gaan bij allen boven alles. De hevigste konservatieven zijn het op dit punt volkomen eens met de vrijzinnigen.

Waar blijft, vroeg hij, de eerbied voor de Zondagsheiliging bij de konservatieven die voorstellen den arbeid te regelen op 84 uur in de week, of 7 $\times$ 12 uren?

Men zegt, er zijn tusschenpoozen bij het bakken, maar veelal worden die tusschenpoozen niet gewijd aan rust, maar doorgebracht met andere werkzaamheden: hout kloven, schoonmaken, enz.

Spreker kwam vervolgens op de ongezondheid van het bedrijf, welke hij met eenige feiten aantoonde.

Daarna de praktische bezwaren tegen de regeling, die, zooals hij uitvoerig bewees, niets anders beduiden dan dat de patroons ongaarne hunne winsten verminderd zien. Als zij werk hebben voor drie knechts, zeide hij, stellen zij er slechts twee aan. Om één knecht uit te zuinigen moeten twee zich doodwerken.

Niet de kleine, maar de groote patroons zullen door de verordening worden getroffen; de kleine werken in den regel korter dan de groote.,

Nu gaf de socialistische afgevaardigde een reeks van mededeelingen over werkuren, inrichting van bakkerijen, slaap- en waschgelegenheid voor de gezellen, temperatuur en atmosfeer in de werkplaatsen, enz. Voor ieder die arbeiderstoestanden bestudeert is dit een hoogst belangrijke bijdrage. Wanneer men bedenkt,

dat honderde couranten, behalve deze brochure, het gesprokene in het geheele land verspreiden, beseft men iets van de agitatorische kracht eener zoodanige redevoering. Hier werd in een uur meer gezegd en voor een grooter getal hoorders gesproken, dan een vakvereeniging in een jaar kan bereiken.

Ook de moreele gevolgen van den overmatigen arbeidersduur en andere euvelen in het bakkersbedrijf, stelde de spreker in het helderste licht. Een van de onderteekenaars van de interpellatie is een Evangelisch predikant, die dus zelfs het kerkgaan van de bakkersknechts ten offer brengt aan den winsthonger van de patroons!

De konservatieven zijn de beschermers van het familieleven tegen . . . . de sociaaldemokratie.

Wat heeft een bakkersknecht die 18 uur voor den oven doorbrengt aan een gezin?

Ook kan in deze niet geschermd worden met gevaar van buitenlandsche konkurrentie. Bovendien hebben sommige landen reeds afzonderlijke bakkerijvoorschriften, zooals de spreker met eenige cijfers aanwees.

Het slot van zijne rede was een betoog van het algemeene nut van de verordeningen als thans door de regeering een genomen is. Toestanden komen aan het licht die anders nog vele jaren verborgen waren gebleven, en in het openbaar worden zaken besproken welke de belanghebbenden steeds hun best doen zooveel mogelijk geheim te houden.

En dit is, voegen wij er bij, van het geheele optreden der arbeiders in het parlement een van de vruchtbaarste gevolgen.

De Maand.

Van haar Parijschen correspondent bevatte de „Vorwärts" van 6 Juni een brief over de bekende inwendige partijgebeurtenissen der laatste dagen, welke wij hier als een merkwaardig stuk betreffende de geschiedenis van het socialisme in zijn geheel laten volgen.

* * *

„Parijs, 2 Juni 1896.

Het banket van de socialistische gemeenteraadsleden van Frankrijk was meer dan een feestelijke bijeenkomst.

Reeds de omstandigheid, dat, met uitzondering der Allemanisten, de verschillende richtingen van het Fransche socialisme voor de eerste keer in broederlijke eendracht de gemeenschappelijke overwinning bij de stembus van de socialistische partij vierden, geeft aan deze manifestatie een groote politieke beteekenis. De samensmelting van de socialisten trad in het licht als een tastbaar, volledig geworden feit.

Niet minder belangrijk is het verder, dat de bijeenkomst aanleiding heeft gegeven tot eene principiëele zuivering in den boezem van de partij. Daartoe heeft,

naast de redevoeringen van GUESDE, JAURÈS en VAILLANT, het meeste bijgedragen de programrede van MILLERAND.

De toenemde populariteit van het socialisme, zoowel onder het proletariaat, als in de kringen van de kleine burgerij, heeft tengevolge gehad dat bij de verkiezingen in de groote steden en vooral in Parijs, iedere kandidaat, die niet door een der geldzak-partijen gesteund werd, zich flinkweg socialist noemde. De een noemt zich socialistisch republikein, de andere socialistisch demokraat, een derde socialistisch revisionist (1) of revisionistisch socialist, of zelfs nationalistisch socialist, enz. De heele wereld wil socialistisch zijn, wijl deze titel het beste uitzicht op een overwinning geeft.

Dit verkiezings-socialisme is tegenwoordig misschien het onaangenaamste gevolg van het naast elkander bestaan van verscheidene geheel zelfstandige socialistische partij-organisaties. De door deze organisaties aangenomen regel, volgens welke de bij de eerste stemming minst begunstigde socialistische kandidaat zich terugtrekt ten voordeele van den meestbegunstigde, lijdt somtijds in de praktijk onder de veelkleurige menigvuldigheid der onafhankelijk van elke organisatie zich aanbiedende socialistische kandidaturen. Zoo werd bijvoorbeeld bij de Parijsche gemeenteraadsverkiezingen door het verwaarlozen van dien regel, de socialist PICAU door den ook-socialistischen vrijbuiter Bos, een medewerker van het radikale blad „Le Rappel" verdrongen.

Dat verder de socialistische verkiezingspropaganda, de socialistische ontwikkeling van de massa erg benadeeld wordt, zoolang geen vast bepaalde en algemeen aangenomen beginselkenmerken den eerlijken socialist onderscheiden van den ook-socialistischen stemmenhengelaar, behoeft in dit blad niet uitvoerig betoogd te worden. Op dit oogenblik beleeft Parijs het schouwspel van een Kamerverkiezingsstrijd, waarbij de socialistische kandidatuur van GABRIEL DEVILLE door den tegen-kandidaat PAUL DEGONY, overigens een zeer achtenswaardige radikale politikus, niet b. v. van het standpunt der burgerlijke hervormingen, maar in naam van . . . . het socialisme wordt bestreden ! . . . .

Het woord „socialisme" heeft namelijk hier in de politieke omgangstaal zijn werkelijken, eigenlijken inhoud verloren. Zooals de monarchisten in de Kamer in de laatste jaren meer en meer zich trachten binnen te smokkelen onder republikeinsche vlag, zooals de steilste republikeinsche conservatieven en zelfs reaktionnairen zich aan de kiezers als „vooruitstrevend" presenteeren, zoo leggen de radikalen, de aanhangers van een min of meer vergaande hervormingspolitiek binnen de grenzen en met instandhouding van de grondslagen der kapitalistische maatschappij, voor zich beslag op den naam van socialist. Ja, zij geven zich zelfs uit voor de eenig ware socialisten. Van lieverlede is het er toe gekomen, dat voor de koerantiers evenals voor de koerantenlezers socialisme en kollektivisme, van eertijds twee aan elkaar ondergeschikte begrippen, waarvan het laatste de ekonomische kern uitmaakt van het eerste, tot tegenovergestelde, elkander uitsluitende begrippen zijn geworden. Als de huichelarij, volgens VOLTAIRE, een kompliment van de ondeugd aan de deugd is, zoo mag toch de deugd niet toelaten dat zij door de ondeugd met komplimenten aan de deur wordt gezet. De hulde van het

(1) Van revisie, nl. der grondwet. (RED.)

radikalisme aan het socialisme heeft echter ten doel het socialisme te verdringen.

Om aan de voortwoekerende politieke valsche munterij een eind te maken, werd meer en meer in socialistische kringen de wensch uitgesproken, de grondbeginselen vast te stellen welke alle richtingen gemeen hadden, waarvan de erkenning voor iederen socialist noodzakelijk zou zijn. Dit is nu gebeurd door MILLERAND's programrede op het banket van 30 Mei. MILLERAND kwam daarvoor eerder in aanmerking dan de veeljarige voorvechters van het socialisme: GUESDE, VAILLANT en BROUSSE, omdat hij, niet behoorende tot een bepaalde richting, onbevangener en dus ook met meer succes het aan alle richtingen gemeenschappelijke aanwijzen kon. Als zoodanige gemeenschappelijke hoofdpunten, welke de grenzen van de socialistische partij scherp begrenzen, noemde MILLERAND de volgende drie beginselen:

Geleidelijke en voortdurende vermaatschappelijking van de kapitalistische bedrijven naarmate zij omgezet worden in monopolies van eenige weinige kapitalisten; —

Verovering van de politieke macht door middel van het algemeen stemrecht: —

Internationale verstandhouding van de arbeiders.

Bovendien is deze vermaatschappelijking geenszins te verwarren met het in beheer nemen van de produktie op den bodem van de bestaande orde.

MILLERAND legde er den nadruk op, dat „het noodzakelijke en afdoende middel tot de vermaatschappelijking van de produktiemiddelen" juist niets anders is als de „verovering der politieke macht door de socialistische partij."

De algemeene bijval, die zijn betoog ten deel viel, bewees dat deze uitmuntende socialistische leider het juiste getroffen had. Het door hem ontworpen programma kan werkelijk de instemming van alle socialistische richtingen vinden, en bovendien de theoretische verwarring doen eindigen, welke de radikalen veroorlooft hun half kleinburgerlijk, half staatssocialistisch programma voor socialisme aan den man te brengen.

Wij merken nog op, dat MILLERAND zijn vereenigings-minimumprogramma hoofdzakelijk aan het programma van de Parti Ouvrier (Marxisten. Red.) heeft ontleend. GUESDE had daarom in zijn toespraak alleen er bij te voegen, dat de vreedzame verovering van de politieke macht door middel van het algemeen stemrecht plaats zal maken voor een revolutionnair optreden — „ingeval de bourgeoisie het zou wagen de hand uit te strekken naar het eenige bestrijdingsmiddel, hetwelk tegenwoordig aan het georganiseerde proletariaat ter beschikking staat."

De op 29 Mei door den nationalen raad van de Arbeiderspartij gegeven eerepunch had overigens getoond, dat, afgescheiden van Parijs, de Sociaaldemokratische Arbeiderspartij de groote kracht van de socialistische beweging van Frankrijk uitmaakt. Deze bijeenkomst vereenigde de vertegenwoordigers der meeste en belangrijkste socialistische middelpunten van de provincie. De redevoeringen van GUESDE en LAFARGUE op het feest van 29 Mei met betrekking op den toenemenden invloed van de sociaaldemokratische (nl. de Parti Ouvrier Red.) op de andere richtingen, zijn door den avond van 30 Mei schitterend bevestigd geworden.

De kollektivitische verklaringen van MILLERAND zullen intusschen tengevolge hebben verklaringen binnen de grenzen van de socialistische kamergroep. Deze groep bevat namelijk een tamelijk getal gevoelssocialisten, die zich nooit voor het kollektivisme verklaard hebben. Een van hen, de afgevaardigde MIRMAN, zegt nu in een open brief aan MILLERAND, dat zijn redevoering de grondslagen van de parlementaristische „socialistische vereeniging" inderdaad gewijzigd had. Op MIRMANS verlangen zal de Kamerfraktie over de vraag hebben te beslissen, of zij onder de oude manier verder zal voortbestaan of zich zal moeten reorganiseeren op een nieuwen grondslag.

Welke ook de uitkomst van de fractievergadering moge zijn, kan in ieder geval het Fransche socialisme slechts winnen bij de duidelijke vaststelling van de beginselen door al zijne vertegenwoordigers onverkort te erkennen. Iedere vereeniging welke niet berust op gemeenschappelijke grondbeginselen, is inwendig zwak, omdat zij onderworpen is aan den luim van wisselende politieke en persoonlijke omstandigheden. Is daarentegen eerst een eenheidsprogram tot stand gekomen, dan zal ook de samensmelting van de organisatiën der socialistische richtingen op den duur niet kunnen uitblijven.

De kortzichtige burgerlijke staatsmannen, die reeds met genot in MIRMAN's protest het begin van een breuk bespeurden, geven daarmede alleen weer eens hun onverstand met betrekking tot het socialisme te kennen. Wat zij beschouwen als een „splitsing in het socialistische kamp", is veeleer de nauwere aaneensluiting van de zuiver-socialistische elementen, en de juist daardoor verkregen principieele afscheiding van de halve socialisten." —

* * *

Wij vinden in hetzelfde nummer van de „Vorwärts" een bericht van denzelfden briefschrijver, gedateerd 4 Juni:

„De in mijn laatste schrijven aangekondigde vergadering van de socialistische Kamerfraktie vond gisteren plaats. De uitkomst van de beraadslaging heeft de splitsingsprofeten diep teleurgesteld. Het gemeenschappelijk optreden der fraktie op den grondslag van de parlementarische en politieke aktie werd eenstemmig aangenomen. Wat het door MILLERAND ontworpen eenheidsprogramma aangaat, dit werd aangenomen met 26 stemmen tegen 9 blanko en 8 afwezigen. De volgens dat programma geformuleerde beginselverklaring zegt:

— De Kamerfraktie verklaart openlijk, dat zij, in overeenstemming met de grondgedachte van de socialisten van alle landen en met de Fransche socialistische overlevering sedert de Revolutie, streeft naar de afschaffing van het kapitalistische stelsel en van de uitbuiting van menschen door menschen, en wel door verovering van de politieke macht door het proletariaat, de vervanging van kapitalistisch eigendom door maatschappelijk eigendom en het internationale samengaan van de arbeiders. —

Zoodat, derhalve, de meerderheid van de fraktie, welke de vertegenwoordigers omvat van alle socialistische richtingen (met uitzondering van de Allemanisten, die van oudsher buiten de Kamerfraktie staan), zich heeft geplaatst op sociaaldemokratischen bodem, zonder dat daardoor de socialistische samenwerking in den algemeenen zin van het woord op eenigerlei wijze verzwakt geworden is."

* * *

De schrijver wil met deze laatste opmerking zeggen, dat ondanks het bovendrijven van de richting van den Parti Ouvrier, de goede verstandhouding van de groepen onderling in de Kamer eer versterkt dan verstoord is.

Dit geheele geval is een treffend bewijs voor de juistheid van onze stelling, dat de politieke aktie de beste waarborgen oplevert voor het behoud van zuivere beginselen.

Het socialisme is in Frankrijk al bijna zoo oud als deze eeuw, maar steeds een warboel geweest, zoowel in de theorie als in de praktijk. Alleen het optreden van het proletariaat als politieke partij, dat is: als handelende macht, brengt orde en regelmaat in den chaos. Natuurlijk niet plotseling, maar hierbij is in 't oog te houden, dat dit politieke optreden eerst in de allerlaatste tijden beteekenis heeft gekregen. —

VERBETERING.

In het artikel „Algemeene Geheelonthouding" van P. J. Troelstra in ons vorig nummer, zijn eenige zinstorende fouten blijven staan. De schrijver verzocht ons opname van de volgende verbeteringen: Men leze de derde regel van dat artikel: „listische — de koncentratie" enz.; op pag. 36, 14e regel: „door *hen* niet", inplaats van „hem"; op pag. 36, 28e regel: „Ik spreek *hier*" enz., inplaats van „niet"; op pag. 37, 17e regel: „ginsel *door* de daad — de bekeering van *zondaren*" enz., inplaats van wat er nu staat.

De Woningbouw.

Door J. H. Schaper.

Dat de regeerende klasse totnogtoe zoo bitter weinig heeft gedaan tot verbetering van de toestanden op het gebied van den bouw en het gebruik onzer woningen, bewijst wel den nadeeligen invloed, welke onze kapitalistische maatschappij uitoefent op hare meest bevoorrechte leden. De fabrieksnijverheid is aan het oog van de gegoeden meestal onttrokken. Zij zien weleens de sombere gebouwen, waarin de fabrieksslaven verkeeren en langzaam worden vermoord, evenals de schoorsteenen, die zich hoog verheffen en hun zwarte walm opstuwen tegen den blauwen hemel; maar het inwendige, het afschuwelijke van de fabriek zien ze niet of hoogst zelden, en de menschen die er in werken, sluipen na afloop van hun zware dagtaak haastig en ongekleed naar hunne woningen. Trouwens, Nederland is nu eenmaal geen fabrieksland, en lektuur over arbeidersellende laat de bourgeoisie gaarne staan voor een salonroman of een paar kolom sensatienieuws in de krant. Ook de afgebeulde bakkersgezel verschuilt zich gedurende zijnen arbeid binnen de muren van de werkplaats en verricht zijn moordenden arbeid meestal in den nacht. En zoo gaat het meer met werklieden, die in besloten werkplaatsen arbeiden, terwijl ook de land- en veenarbeider weinig door de bezittende klasse wordt opgemerkt.

Maar den bouwarbeider moeten de rijken dagelijks bezig zien. Wanneer ze maar een paar straten ver loopen of rijden of zelfs maar het raam uitkijken, zien zij in weer en wind, op ranke steigers of hooge ladders den bouwarbeider staan, die zich beijvert den gegoeden ruime, flinke en nette woningen te verschaffen, op gevaar van ieder oogenblik den hals te breken of van koude en tocht een ongeneeslijke ziekte op te doen. En geen rijke ontkomt eraan, dat eens per jaar bouwwerklieden zijne woning betreden, om daarin herstellingen of frissche verfraaiingen aan te brengen. Zoodat, al gebeuren die dingen s o m s terwijl hij in de badplaatsen geniet van de zeelucht, hij toch ruimschoots gelegenheid heeft, zijn lot te vergelijken met dat van den man, die gedurende 12, 13 en meer uren per dag genoodzaakt is te werken tegen eene geringe belooning.

Doch die vergelijking komt blijkbaar niet in hem op, werpt althans geen goede vruchten af en drijft hem — op enkele uitzonderingen na — er niet toe aan, in het openbare leven te ijveren voor wegneming van zoovele onrechtvaardigheden. Ja, persoonlijk interesseert hij er zich doorgaans niet zooveel voor, dat hij zijne dienstboden gelast, den werklieden, bezig zijn fraaie woning te versieren, terwijl zij straks weer naar een krot moeten vertrekken, een behoorlijke behandeling aan te doen. De timmerman, de metselaar, de verver en de behanger, zij zijn reeds momenteel gelukkig, wanneer ze zich in hunne werkuren eens een lekker kop koffie of een andere verkwikking zien toegereikt; maar meer en meer zien ze zich ook daarvan verstoken en brengen zij den langen dag troosteloos door met vaak een-

toonigen arbeid, zonder van de lanterfantende of zich aan geestelijk genot wijdende bewoners een glimpje belangstelling te ondervinden.

En wat het verschil in huisvesting betreft — Helena Mercier spreekt ergens in haar boekje „over Arbeiderswoningen" van „een blos van verlegenheid", die na kennisname der treurige woningtoestanden naar de wangen harer klasgenooten zou worden gejaagd, zoo vaak zij „werkman of sjouwer in het voorbijgaan door de geopende deur een blik in den marmeren gang (hunner) fraaie, ruime burgerhuizen" zien slaan. Ik zou zeggen, dat reeds de bourgeois met schaamte moest worden vervuld, wanneer hij bij een wandeling rondom de stad zijner inwoning de groote, fraaie villa's en paleizen ziet staan, voortgebracht door de menschen die ginds, vlak achter die huizen soms, in vunzige, duistere krotten verblijven.

Ik zal mijn schrijven niet trachten in te richten, om dien blos van schaamte te voorschijn te roepen. Gesteld al dat de appèlmeester der jongste werkstaking in de Friesche venen ongelijk had, toen hij zei, dat ze „het schamen al lang hebben verleerd", — dan zal dit tijdschrift onder de bezitters, die dat van noode hadden, toch te weinig worden gelezen. Maar het is mijn doel, een beschouwing te leveren over de tweeledige kwestie van den woningbouw; den woningbouw dus, voor zoover die betreft het lot der beoefenaren van den bouwarbeid, en het g e b r u i k der woningen, waarin het grootste — en niet het minst nuttige — deel der bevolking genoodzaakt is te leven.

Voor zoover het bestek van dit tijdschrift het toelaat, wensch ik dus — in zooveel mogelijk afgeronde artikelen — het geheele vraagstuk van den woningbouw te bezien, en in verband daarmede de taak, welke de wetgeving van Staat, Gemeente enz. dus de openbare besturen, hebben op zich te nemen. Maar vooral wensch ik na te gaan, wat de arbeiders, als het meest in deze kwestie betrokken, hebben te doen. Voor iemand die staat aan deze zijde van den klassenstrijd, valt daarover — bij de wankelbare houding, die zelfs bij de minst verstokten uit de bourgeoisie is waar te nemen — zoo geen nieuws, toch wellicht iets lezenswaardigs te zeggen.

I. De Veiligheid in de Bouwvakken.

Waarop moet bij den woningbouw in betrekking tot de beoefenaren van dat vak het eerst worden gelet?

Dit is zeker de wijze, waarop behoort te worden gezorgd voor de veiligheid. Want hoe hoog zelfs het loon van den arbeider moge zijn, de kans om zijn leven, zijn ledematen of op andere wijze zijn arbeidsvermogen te verliezen is altijd de meest drukkende. Een donkere schaduw wordt geworpen op allen vooruitgang in de architektuur, wanneer bij elk kunstwerk op dit gebied een aantal slachtoffers worden gemaakt onder de werklieden.

Het kapitalisme geeft echter bitter weinig om het leven van den arbeider. Niet enkel is dit zoo op het slagveld van den oorlog of dat van de fabrieksnijverheid; doch het geldt eveneens voor dat van de bouwvakken. Aannemerij, spekulatie- en revolutiebouw — kapitalistische vormen van bedrijf — deden immers hun intrede in deze vakken. Wij hebben niet meer den toestand, dat de man die wil bouwen een timmerman tot zich roept en hem opdraagt, een soliede woning te bouwen en hem later de rekening maar eens ter hand te stellen.

De gezegende „vrije konkurrentie" is er bij gekomen, en sinds lang leven wij onder het stelsel der aanbesteding. Een onbepaald getal aannemers komen bijeen, raadplegen met den architekt, zien de begrooting in en ontvangen eenige aanwijzingen. Dan wordt er gerekend, uitgezift, hier beknibbeld en daar nogeens een beetje afgekrabd, en eindelijk worden de briefjes ingeleverd, in de hoop op geluk. Of het uitkan is misschien bijzaak. Als het maar eerst gegund wordt. Straks wordt ernstig rekening gehouden met de meerdere of mindere toegefelijkheid van den architekt en de waakzaamheid van de opzichters. Met de materialen moet geducht worden geknoeid, en zooveel mogelijk wordt gespekuleerd op lage loonen der werklieden. Alles wordt kunst- en vliegwerk; van goede voorzorgsmaatregelen kan geen sprake wezen. De meest doldrieste werkman is ook de beste, vooral wanneer de aannemer er op kan bluffen, zijne werklieden te hebben verzekerd tegen ongelukken, d. w. z. tegen de geldelijke gevolgen daarvan. Men krijgt dan ook bijna geen krant in handen of men leest in de gemengde berichten van een ambachtsman uit het bouwvak, die van een steiger of ladder viel of zich op andere wijze bezeerde. En dat in de bouwvakken meer ongelukken gebeuren dan in andere takken van bedrijf, leert ons o. a. een statistiek, voorkomende in de vier verschenen afleveringen van het Arbeidsblad, uitgegeven vanwege het ministerie van arbeid in België. Daaruit blijkt toch, dat gedurende de maanden December, Januari, Februari, Maart en April j.l. onder meer het volgend aantal ongevallen in de onderscheidene takken van arbeid bij het bureau van toezicht werden aangegeven:

Schrijnwerkerij	2.
Bad- en Waschhuizen	2.
Olieslagerijen	4.
Gasstokerijen	7.
Brouwerijen	7.
Kuiperijen	8.
Scheikundige produkten	9.
Trasmakerijen	13.
Ruitenmakerijen	13.
Houtzagerijen	14.
Spiegelglasmakerijen	20.
Wolspinnerijen	23.
IJzergieterijen	27.
Vlasspinnerijen	29.
Bouwwerken	**96.**

De ongelukken in de bouwvakken zijn dus nog verscheiden malen grooter in aantal, dan die in de Wolspinnerijen en IJzergieterijen, ofschoon deze reeds een treurige hoogte hebben bereikt. En ook de jongste rapporten der Oostenrijksche arbeidersinspektie konstateeren, dat de ongevallen in de bouwvakken veel grooter in aantal zijn, dan die in andere takken van bedrijf. En zeker zijn ze niet minder ernstig.

Door vele dezer ongevallen worden de ledematen van den arbeider gekwetst, zoodat hij tijdelijk of voor heel zijn leven verminkt en onmachtig tot arbeiden moet rondloopen, terwijl hij meer dan eens dadelijk zijn leven moet inboeten.

Ten opzichte van de bouwvakken mag dan ook, evenals in andere takken van bedrijf, worden gesproken van een slagveld van den arbeid. Een slagveld, waarop ook niet ontbreekt de heldenmoed, door de strijders aan den dag gelegd. Wie herinnert zich o. a. niet dien loodgieter, die met met zijn kameraad een herstelling moest verrichten boven aan een toren ergens in Noord-Holland? De man droeg op zijn schouders een metgezel, die iets moest soldeeren. De minste beweging of siddering zou den bovenstaanden werker naar beneden doen vallen, te pletter op de straat. Daar laat deze laatste eenige druppels gloeiend heet soldeersel vallen op het gelaat van den man die onderstaat. Het vloeibare tin brandt hem in het vleesch en dwingt hem bijna zijn post te verlaten. Maar trots de ondragelijkste pijnen houdt hij stand en houdt bewegingloos zijn makker op de schouders, tot de vereischte arbeid is verricht en beiden kunnen afdalen van de gevaarlijke plaats.

Maar om tot de aannemerij terug te keeren, deze twijg van het kapitalisme draagt onvermijdelijk tot vrucht de verwaarloozing van de veiligheid van den arbeider, wanneer geen bindende macht zich er mede bemoeit. Met koortsachtige haast streeft de aannemer er naar, zoo spoedig mogelijk het werk af te leveren met zoo weinig mogelijk personeel. Hij hunkert naar de termijnen van betaling om de financiëele zaken in balans te houden. Zoo min mogelijk kan hij zich dan ook storen aan veiligheidsmaatregelen, terwijl de betrokken werklieden vaak tegen wil en dank worden meegesleept in deze roekeloosheid.

Meer en meer komt men dan ook tot het inzicht, dat buiten het partikulier initiatief om iets moet worden gedaan in het belang van de veiligheid in de bouwvakken.

Den 11 Maart 1893 werd te Amsterdam, op initiatief der Nederl. vereeniging tot voorkoming van ongelukken in fabrieken en werkplaatsen eene vergadering gehouden tot bespreking van de voorkoming van ongelukken in de bouwvakken. Drie commissiën werden door die vergadering aangewezen om de aan de orde gestelde punten nader uit te werken. Die punten waren de volgende:

A. Ten aanzien van den aanleg van spoorwegen en van waterbouwkundige werken.

1. Is in verschillende algemeene voorschriften voldoende gelet op de veiligheid en gezondheid der werklieden?

2. Vinden niet tal van ongelukken hun oorzaak in verzuim van voorzorgsmaatregelen en in gebrekkige hulpmiddelen en materiaal?

3. Is verbetering van het toezicht noodig?

4. Welke voorschriften kunnen dienen om hierin verbetering te brengen?

B. Ten aanzien van het bouwen en sloopen van andere werken.

5. Kunnen algemeene voorschriften gegeven worden voor het toezicht bij het uitvoeren van bouwwerken?

Hoe behoort dat toezicht te zijn ingericht?

Kan en moet het opvolgen van zoodanige voorschriften aan de vergunning tot bouwen of sloopen door besturen ven rijk, provincie of gemeente verbonden worden?

6. Welke zijn de voorschriften van veiligheid, welke op deze soort van bouwwerken in het algemeen toegepast moeten worden?

7. Welke speciale voorschriften kunnen er worden gemaakt voor de veiligheid der werklieden bij het sloopen van bouwwerken?

2. Welke bizondere veiligheidsvoorschriften zijn er te geven ten opzichte van:

a. het heien;

b. de inrichting en het gebruik van steigers, ladders, hangstoelen, enz.

c. alle soorten van vervoermiddelen en hijschtoestellen op bouwwerken;

d. het gereedschap.

9. Welke veiligheidsvoorschriften behooren gemeente-verorderingen op de bouwpolitie te bevatten?

10. Is een algemeene wet op de bouwpolitie wenschelijk?

Wat zal zij moeten bevatten?

Hoe zal men tot de redactie van een ontwerp komen?

Is zulk een een algemeene wet niet wenschelijk, hoe zal de werkman dan zich zelf behoeden tegen de kans op ongelukken, voortvloeiende uit de nalatigheid van den werkgever?

C. Aangelegenheden van beide soorten van bouwvakken.

11. Wanneer verzekering der werklieden tegen de geldelijke gevolgen van ongelukken beschouwd wordt als de plicht der werkgevers, welke middelen kunnen dan worden aangewezen:

om te bevorderen, dat zij zooveel mogelijk worde toegepast:

om te beletten, dat zij leide tot veronachtzaming door den werkgever van maatregelen tot voorkoming van ongelukken?

dat zij leide tot achteloosheid en veronachtzaming van voorschriften door den werkman?

dat zij leide tot het onnoodig rekken van den verplegingstijd door den getroffen verzekerde, of tot het voorwenden van gebreken? 1)

Zaterdag 14 Maart j.l. werd over deze belangrijke vraagpunten een vergadering gehouden te Amsterdam, waarin de rapporten, opgemaakt door een achttal heeren op last der Ned. Vereen. tot voorkoming van ongelukken in fabrieken en werkplaatsen, werden bediskussieerd. Verschillende afgevaardigden van werkliedenvereenigingen waren aanwezig, alsook twee vertegenwoordigers der Regeering. Het is niet mijn doel, hier verslag te doen van al wat op die vergadering werd gesproken; Het Volksdagblad leverde indertijd een uitvoerig verslag, terwijl ook de Sociaaldemokraat een beredeneerd overzicht der vergadering gaf. Doch kortelijk wil ik er op wijzen, hoe de konservatief-liberale denkbeelden der heeren rapporteurs hier in botsing kwamen met die der arbeiders, die wel zoo verstandig waren om andere beginselen te verkondigen.

De kommissie (van rapporteurs) 2) was — aldus luidt het verslag in het Vdgbl. — van oordeel, dat de werkman over 't algemeen voor eigen veiligheid heeft te zorgen; zij ziet geen heil in het geven van voorschriften, de aannemer en ook de werkman zelf dienen verantwoordelijk te zijn en de directie kan niet verantwoordelijk worden gesteld voor het door haar aangegeven werk. Het bestuur der Vereeniging had meerdere inlichtingen gevraagd, waarop de kommissie antwoordde, dat zij bij haar meening bleef en de voorkoming van ongelukken wil laten in handen der direkt-belanghebbenden, de werklieden, zoals men dat in Duitschland heeft gedaan.

---

1) Ik achtte het wenschelijk, hier dit en dergelijke stukken uit de jongste geschiedenis der bouwvakken op te nemen, vooral in het belang ook van dit tijdschrift, zoo bizonder geschikt tot archief voor arbeiderszaken. S.

2) De kommissie van rapporteurs over de vragen 1—8 bestond uit de heeren D. E. C. Knuttel, voorz.; J. A. Kloes, secr.; A. C. Paardekooper, B. van Buuren en P. Duinker; die over de vragen 9 en 10 uit de heeren J. A. Schuurman; F. J. Nieuwenhuis, secr.; J. A. Lindo, Egbert J. C. Goseling en A. Stigter; die over vraag 11 uit de heeren prof. mr. P. W. A. Cort van der Linden, voorz.; F. W. Westerouen van Meeteren secr.; mr. M. W. F. Treub en H. P. Berlage Nzn.

Men ziet, dit is het onvervalscht liberale beginsel, der Manchesterschool, het laissez faire, laissez aller (laat maar gaan, laat maar loopen). De afgevaardigde van den Timmerliedenbond, V. d. Vliet, kwam tegen deze leer op en noemde het ingenomen standpunt „een oud patroonsstandpunt."

„Door de groote konkurrentie — zeide hij — in de vakken, kan de werkman niet voldoende op zijn veiligheid letten en dikwerf komt het voor, dat de aannemers de allereerste eischen voor veiligheid der werklieden verzuimen. Waar de patroon te kort schiet, dient de werkman tegen ongelukken beschermd te worden. Toezicht van hooger hand is dus noodig." [1])

Ook de afgevaardigde Wolfswinkel van dezelfde vereeniging verklaarde zich voor het ingrijpen van den Staat. Aan de bekrompen gemeenteraden zelfs mocht niet alles worden overgelaten; een algemeene wet moest tot stand komen. Over de uitvoering behoorden de werkliedenorganisatiën mee te spreken. Ook werd er op gewezen dat de tegenwoordige algemeene voorschriften onvoldoende zijn en dat de werklieden te weinig kennis krijgen van den inhoud der bestekken. Over het algemeen waren de werklieden aan de zijde van wettelijke voorschriften, dus bemoeiïng der overheid. Zelfs wanneer bepalingen omtrent veiligheid in de bestekken zijn opgenomen, zal dat niet afdoende zijn, omdat de werkman niet steeds durft klagen uit vrees voor ontslag.

Het slot der diskussies was dan ook een overwinning van de nieuwe, van de arbeiders-denkbeelden, n.l., dat de vergadering de noodzakelijkheid verklaarde van veiligheids- en gezondheidsvoorschriften; dat deze behooren te zijn aangeplakt op het werk; dat echter hiermee de veiligheid niet voldoende is beschermd door de afhankelijkheid der werklieden van hun patroons; dat als korrektief allereerst noodig is de hulp der vakvereenigingen, het instellen van Kamers van Arbeid door de wet; dat ook de inspekteurs van den arbeid de klachten in ontvangst nemen.

---

[1]) Vergeten wij niet, dat het dit „oude patroonsstandpunt" is, 't welk ons door de leiders van den Socialistenbond nog steeds als het ultra-revolutionnaire wordt voorgesteld. „Dat de werkman voor eigen veiligheid heeft te zorgen" — „dat de voorkoming van ongelukken in handen moet blijven van de direkt-belanghebbenden, de werklieden" — het klinkt alsof men het zoo uit den mond van een „anarchistisch" of „libertair-socialistisch" redenaar heeft opgeteekend. Wegens de groote overeenkomst tusschen hunne denkbeelden en die van de patroonsklasse, noemen wij de richting van de anarchisten, type-Recht voor Allen enz., „kleinburgerlijk". Gelukkig dat de arbeiders, aan zich zelve overgelaten, hier bij monde van eenigen hunner blijk hebben gegeven van wijzer te zijn.

Indien deze genoemde Heeren inderdaad meenen dat in Duitschland geene bepalingen bestaan op het bouwen, vergissen zij zich en wel zeer erg. Onlangs kwam in een vergadering van de Haagsche timmerliedenvereeniging hetzelfde onderwerp ter sprake. De voorzitter deelde in het debat met den anarchistischen inleider mede dat hij, die in Duitschland vele jaren had gewerkt, zich aanvankelijk verbaasd had over het scherpe toezicht op de inrichting van steigers, van vloeren, enz. Uitvoerig wees spreker de voordeelen aan voor de betrokken werklieden.

(Red).

De vergadering was evenwel niet helder genoeg van inzicht, om in te stemmen met de meening van Van der Vliet, dat de vakvereenigingen de personen moesten kiezen met het toezicht belast, welke personen door den Staat worden betaald. Ofschoon in de gegeven omstandigheden deze voorslag niet geheel doelmatig schijnt, met het oog op het gebrekkige der Nederlandsche vakorganisaties, verdient deze wenk toch alle aandacht, omdat deze ons wijst op de noodzakelijkheid, dat eerlang overheid en vakvereenigingen (dus „politieke en ekonomische aktie") op het veld van den arbeid elkander de hand reiken.

En dit niet enkel wat het Rijk betreft, maar vooral ook op het gebied der gemeentelijke administratie. In dezelfde vergadering werd gewezen op de noodzakelijkheid eener rijkswet, die de gemeenten gelast, bouwverordeningen voor de veiligheid in het leven te roepen Wel hebben sommige gemeenten dienaangaande voorschriften (zoo bijv. Groningen en Den Haag); maar dat zelfs in de hoofdstad nog veel dienaangaande moet worden gedaan, bewijst het adres aan den Raad der gemeente Amsterdam, onlangs ingezonden, en hetwelk hier volgt:]

Aan den Raad der Gemeente Amsterdam.

Geven met verschuldigde eerbied te kennen ondergeteekenden, alle werkliedenvereenigingen in deze gemeente, dat het naar hunne bescheiden meening wenschelijk zoude zijn, indien er onder de bepalingen betreffende het bouwen eenige veiligheidsvoorschriften voor de werklieden werkzaam in het bouwvak, voorkwamen en waarvan de vergunning tot bouwen afhankelijk gesteld werd en wel wat betreft voor de volgende zaken:

1e. Alle bouwsteigers, waarvan geconstateerd kan worden dat het materiaal en de constructie daarvoor gebezigd in geen goeden staat verkeeren, kunnen afgekeurd en te zware belasting verboden worden;

dat verder ten opzichte van genoemde steigers de volgende punten in acht genomen dienen te worden:

a. Onder iederen steiger waarop gewerkt wordt, moet een schriksteiger aanwezig zijn;

b. de staande houten mogen niet verder dan 2 meter van elkander verwijderd staan;

c. als regel aannemen dat iedere steiger een minimum breedte heeft van 1.50 meter uit den gevel;

d. van af den 3en steiger van onderen de schakels voorzien van klossen;

e. 1 meter uit den vloer van iederen steiger een schrikdeel bevestigen;

f. het gedeeltelijk aftakelen van steigers worde verboden en het geheel goed voorzien van zwiepers en kruisen.

2e. Dat gedurende den bouw steeds de bovenste balklaag onmiddelijk nadat hij gelegd is aangewerkt en direkt met vloerdeelen of planken dichtgelegd moet worden.

3e. Dat het verboden wordt z. g. mangaten te maken in muren vlak voor trapgaten en zoolang de trappen niet geplaatst zijn, de trapgaten te voorzien van leuningen.

Adressanten verzoeken uwen Raad wel te overwegen waar in den tegenwoordigen tijd het bouwen van huizen voor een groot deel opgedragen wordt aan bouwers, die zelven niet de minste draagkracht bezitten en alzoo voor de veiligheid der betrokken werklieden niet die zorg kunnen dragen, zooals dat hoort, dit door het nemen van gepaste maatregelen tegen te gaan.

't Welk doende:

Voor de Timmerl. Vereen. „D. E. V."
" " " " „C. I. N."
" Patrimonium vak afd. Timmerl.
" Opperlieden vereeniging „N. L."
W. VAN DER VLIET,

Amst., 5 Mei '96. Da Costastraat 29.

Met het verslag van deze belangrijke vergadering, — belangrijk, omdat de

heeren hier niet alleen aan het woord waren — zijn wij gekomen, waar noodzakelijk moet worden aangeland: de zorg van de openbare besturen voor de veiligheid bij den bouwarbeid; in de eerste plaats waar het geldt de uitvoering van openbare werken, en vervolgens bij den partikulieren woningbouw.

Om verschillende redenen kan de werkman zich in dezen zelf niet redden. Dit zou beteekenen de noodzakelijkheid van oppositie tegen den patroon bij elk nieuw karwei. Steeds bestaat bij den uitvoerder de neiging om te veronachtzamen, waarbij de man die bedenkingen oppert wordt uitgelachen. De werkman, die zijn eisch streng vasthoudt, wordt telkenmale overbluft door den roekeloozen kameraad, die daardoor bij den patroon den roep van flinkheid verkrijgt. Dan wordt ook het aantal werklieden in een stad voortdurend vermeerderd met personen van buiten, die van geen onderling voornemen of usantie afweten en, wanneer de arbeiders zich al met elkander hadden verstaan, weer alles in de war sturen.

Bovendien sluit de aannemerij vaak onderaannemerij in. De gezel neemt aan van den patroon, naar omstandigheden voor- of nadeelig, per zóóveel stukken werk of, bij metselwerk, zooveel steenen. De konkurrentie onderling dwingt de werklieden tot overhaasting bij den arbeid en daarmede verwaarloozing van veiligheidsmaatregelen. Hij moet dus, hoe vreemd het ook klinken moge, tegen zichzelven worden beschermd, of liever, tegen de roekeloosheid zijner eigen kameraden.

En zelfs bij burgerwerk — dus buiten de aannemerij — heeft het kapitalisme zijn slechten invloed doen gevoelen, door te breken met voorzorgsmaatregelen, vroeger geregeld genomen. [3])

Bij alle laksheid van de regeerende klasse in dezen, is zelfs in Nederland een stapje op den weg van overheidszorg in betrekking tot de veiligheid gedaan. De Veiligheidswet is er, afgekondigd den 20 Juli 1895, welke, zooals de minister (van W. H. & N.) uitdrukkelijk op de vraag van den heer Borgesius in de Kamer verklaarde, ook van toepassing is op den bouwarbeid.

Volgens het eerste lid van artikel I worden onder de beschermde „fabrieken en werkplaatsen" verstaan door de wet:

„alle zoowel open als besloten ruimten, waar in of voor eenig bedrijf pleegt gewerkt te worden aan het vervaardigen, veranderen, herstellen, versieren, afwerken of op andere wijze tot verkoop of gebruik geschikt maken van voorwerpen of stoffen, of waar in of voor eenig bedrijf voorwerpen of stoffen eene daartoe strekkende bewerking plegen te ondergaan; een en ander voor zoover aldaar een krachtwerktuig of een oven wordt gebezigd of tien of meer personen plegen te verblijven.

„Daar, waar de werkzaamheden ten behoeve van eenzelfde bedrijf worden verricht in afzonderlijke, doch met elkander in gemeenschap staande ruimten, worden de afzonderlijke ruimten geacht een onafgescheiden geheel uit te maken."

Doch het wil mij toeschijnen, dat hoe sterk de minister ook verzekerde, dat de Regeering de toepasselijkheid van de wet op de bouwvakken dadelijk had gewild, dit maar zeer twijfelachtig is. De heele wet ziet er niet naar uit en nog

---

3) Dit o.a. te Groningen, waar vroeger steeds een man voor den ladder moest staan op te passen, terwijl tegenwoordig deze gewoonte vervalt. De politie-verordening laat dit toe.

minder deed dat het ontwerp. Dat evenwel niet ernstig met den bouwarbeid is rekening gehouden, blijkt uit de bepaling, dat op een werk minstens tien personen moeten plegen te arbeiden, om in de termen van de wet te vallen. Voor reparatiën aan gebouwen van allerlei soort en grootte — behalve de allergrootste wellicht — alsmede het bouwen van kleine woningen, helpt deze wet dus niets tot bescherming van de werklieden. En toch is het gevaar bij den herstellingsarbeid van de heerenhuizen en de huurkazernen onzer steden zoo groot! [4])

Overigens kan de wet althans voor groote karweien, waar meer dan 10 personen arbeiden, dienen. Artikel 7 stelt o. a. vast, dat bij algemeenen maatregel van bestuur wordt bepaald, wat door het hoofd of den bestuurder van eene fabriek of werkplaats, met inachtneming van de voorschriften, door den inspekteur te geven, moet worden aangewend.... (alinea *d*) „tot het voorkomen van ongevallen door werktuigen, werktuigdeelen, drijfwerken, gereedschappen of elektrische geleidingen, d o o r v a l l e n, d o o r v a l l e n d e v o o r w e r p e n, kokende of bijtende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen of door ontplofbare stoffen."

Het ligt echter veel aan de nadere u i t w e r k i n g van de wet, door middel van een „algemeenen maatregel van bestuur", of er iets goeds van zal terecht komen. En al dadelijk is het jammer, dat deze uitwerking waarschijnlijk zal worden opgedragen aan wetgevers, die niet staan onder den direkten invloed van de arbeiders, en zelve meerendeels nog de oud-liberale gevoelens zijn toegedaan. Het behoeft niet te worden betoogd, hoe noodig in dezen de d i r e k t e volksinvloed is, werkende door middel van het algemeen kiesrecht. Hoe bewogen enkele leden der bezittende klasse mogen zijn met het gevaarvolle lot van den werkman, niemand beter dan de bewust geworden arbeider zelf weet, wat noodig is om zijn leden te beveiligen tegen de aanslagen van de kapitalisten en hunne zaakgelastigden. En niet alleen dat hij het beter w e e t, dat is weilicht nog aan bedenking onderhevig; maar het b e l a n g van een bourgeois is anders dan dat van den arbeider. Gesteund door de vakorganisaties, moet dus de reglementeering van den arbeid geschieden door wetgevers, staande onder direkte kontrôle van de werklieden. De arbeidsinspektie, van rijks- of, voor de bouwvakken, van gemeentewege moet dan flink worden bevorderd, zoodat overal waar wordt gebouwd, onafhankelijke mannen toezicht houden op alles, wat invloed heeft op de meerdere of mindere veiligheid van dengeen die werkt. Die noodzakelijke onafhankelijkheid ten opzichte van de ondernemers worden verkregen door dat de arbeiders zelve de betrokken ambtenaren kiezen.

Doch bij deze kwestie behoort nog meer te worden besproken.

Ook straf- en privaatrechterlijk moet de veiligheid bij den bouwarbeid geregeld zijn door de wetgeving. Met andere woorden: de werkgever of ondernemer moet aansprakelijk gesteld worden voor de ongevallen, welke gedurende den arbeid plaats vinden. Hij heeft, in de gegeven omstandigheden, het kommando over de wijze van werken. Op straffe van ontslag moet de arbeider hem gehoor-

4) Het inmiddels afgekomen ontwerp der uitwerking van de wet bevestigt vrijwel het vermoeden, dat op de bouwwerken weinig is gelet van regeeringswege. (Noot bij de korrektie.)

zamen, want ook voor zijn rekening is de uitkomst, voor- of nadeelig, van het werk. Is hij verantwoordelijk gesteld voor eventueele ongevallen, dan is dat voor hem een spoorslag om goede voorzorgsmaatregelen te doen nemen, tegen roekeloosheid te waken en de door de arbeidsinspektie verlangde maatregelen eerlijk te doen uitvoeren. Eensdeels mag ook de werkman geen geldelijke risiko dragen voor ongelukken, hem in dienst van anderen overkomen; anderdeels moet de ondernemer, die roekeloos het leven van zijn ondergeschikten waagt om daardoor wat meer geld te verdienen, voor de strafwet verantwoordelijk zijn voor zijn handelwijze.

Art. 12 der nog niet in werking getreden Veiligheidswet verplicht — evenals nu art. 15 der Arbeidswet — wel den ondernemer, om binnen 24 uren kennis te geven aan de overheid van een ongeval, hetwelk in zijn werkplaats of bedrijf heeft plaats gehad. De inspecteur van den arbeid moet dan „een onderzoek instellen." Maar wat beteekenen deze bepalingen ten opzichte van de aansprakelijkheid van den patroon? Wat helpt een onderzoek, wanneer dat geen ander resultaat heeft dan een bladzijde in het jaarverslag des inspekteurs?

De meergenoemde Nederlandsche vereeniging tot voorkoming van ongelukken in fabrieken en werkplaatsen publiceerde verleden jaar in het orgaan dier vereeniging, „De Veiligheid", een verslag van eene kommissie, belast met het onderzoek naar de noodige veiligheidsmaatregelen in de bouwvakken. De vraag, of een algemeene wet op de bouwpolitie wenschelijk is, beantwoordde die kommissie ontkennend. En die ontkenning berustte ook op de omstandigheid, dat de strafwet voorziet in de aansprakelijkheid van den ondernemer.

Nu zijn er artikelen in onze strafwet, welke hierop toepasselijk konden zijn. De artikelen 307, 308 en 309 (titel XXI) van het Wetb. v. Strafr. luiden als volgt:

307. Hij aan wiens schuld de dood van een ander te wijten is, wordt gestraft met gevangenisstraf of hechtenis van ten hoogste negen maanden.

308. Hij aan wiens schuld te wijten is, dat een ander zwaar lichamelijk letsel bekomt of zoodanig lichamelijk letsel waaruit tijdelijke ziekte of verhindering in de uitoefening zijner ambts- of beroepsbezigheden ontstaat, wordt gestraft met gevangenisstraf of hechtenis van ten hoogste zes maanden.

309 Indien de in dezen titel omschreven misdrijven worden gepleegd in de uitoefening van eenig ambt of beroep, kan deze straf met een derde worden verhoogd, kan ontzetting worden uitgesproken van de uitoefening van het beroep, waarin het misdrijf is gepleegd, en kan de rechter de openbaarmaking zijner uitspraak gelasten.

Maar de groote kwestie is hier gelegen in de opvatting en toepassing dezer artikelen ten opzichte van den arbeid. In de veiligheidswet hadden deze bepalingen duidelijk toepasselijk moeten zijn verklaard op de onderdeelen dier wet: Welke goede wapenen bevatten ze tegen de roekeloosheid van revolutie- en spekulatiebouwers! Doch als een rechterlijk kollege, zooals wij ze in Nederland kennen, deze artikelen zal toepassen, wat zal er dan voor den arbeider van terecht komen?

De praktijk heeft ons hierop onlangs antwoord gegeven. Den 20 April j.l. stonden voor de arr. rechtbank te 's-Gravenhage terrecht twee timmerlieden en één kleermaker, beschuldigd „dat het aan hun gezamenlijke schuld was te wijten

dat G. J. Voss (metselaarsknecht) bij het verrichten van hem opgedragen metselwerk aan den voet van dien muur is gedood, door het gebruik van slechten steen en slechte muntspecie". In den avond van 4 Februari was n. l. de zijgevel van een in aanbouw zijnd huis aan de Rijkloff van Goenstraat ingestort, met het gevolg dat Voss daaronder werd bedolven en door het neervallend puin gedood.

Het rapport van de bouwkundigen — zegt het verslag in de „N. R. Ct." — constateerde een zestal fouten in den bouw (die evenwel niet allen van invloed zijn geweest op het instorten van den muur); het gebruik van ongebakken steen (klei) niet behoorlijk opgesloten; in één woord: roekeloozen bouw. Ter terechtzitting was een stuk van de gebruikte steen (klei) aanwezig, dat in korten tijd in een glas water geheel oploste.

„De wijze van herstel, zooals die door de bouwpolitie was voorgeschreven — het uitbreken van vakken — werd door de deskundigen goedgekeurd en niet gevaarlijk geoordeeld — zelfs niet bij avond — wanneer de voorschriften trouw waren opgevolgd. Dit is eveneens niet geschied Er werd zelfs een aanvang gemaakt met het wegbreken en vervangen van den slechten steen toen men wist dat de adjunct-inspecteur van de bouwpolitie afwezig was. Nadrukkelijk was door dien ambtenaar gelast, dat men kennis zou geven, wanneer men met uitbreken wilde beginnen. Dit werd ook gedaan, maar tegelijkertijd begonnen. Zooals het in den regel gaat, ging het ook hier. De bouwondernemer wierp de schuld op zijn principaal, den kleermaker, en deze op den timmerman; doch beiden wisten dat er slecht materiaal gebruikt werd en niet gehandeld is overeenkomstig de voorschriften van de bouwpolitie."

Aldus de getuigenissen van deskundigen, de architecten H. Wesstra Jr. en J. J. van Nieukerken. De leverancier der steenen had zelfs den raad gegeven, de geleverde steenen niet voor fundeering, maar voor binnenmuren te gebruiken; de kleermaker-huisjesmelker had het echter — volgens een der timmerlieden — anders gewild. Ook het getuigenis van den adjunkt-inspekteur was vernietigend voor de beklaagden. Alleen de inspekteur der bouwpolitie meende voor een deel de schuld te moeten geven aan de „gemakzucht of slordigheid" van den verongelukte (die natuurlijk niet meer spreken kon!). „Het was een gewone spekulatiebouwerij"! Doch dat de steen voor de fundeering onbruikbaar was, gaf hij toe.

Wie de schuldigen waren van dezen moord op een werkman, staat derhalve vrijwel vast. De ambtenaar van het Openbaar Ministerie zelfs, mr. Van Buttinga-Wichers, was dan ook van dit gevoelen. Hij stelde „in het licht het grove, groote verzuim dat hier begaan is en achtte de beklaagden daaraan schuldig, maar niet alleen zij, doch ook den steenfabrikant, en niet het minst den inspekteur en den adjunkt-inspekteur van de bouwpolitie," die de officier eerst mede had willen vervolgen. Veel, zeer veel hebben die ambtenaren zijns inziens op hunne verantwoording. Zij hadden moeten toezien, dat geen verkeerde dingen gebeurden, en geen verkeerde zaken — het uitbreken zonder steunen — moeten aanbevelen. Overigens wees het O. M. op de onmogelijheid om door 2 ambtenaren behoorlijk bouwtoezicht te doen houden in een stad als 's-Gravenhage. Dat achtte hij een leemte in de gemeentehuishouding.

De drie beklaagden werden strafrechterlijk verantwoordelijk geacht en het O.M. eischte dan ook voor den eersten timmerman 4 maanden gevangenisstraf, voor den tweeden 14 dagen hechtenis en voor den kleermaker eveneens 14 dagen hechtenis.

Zij die meenden dat na zulk een wèlgemotiveerden eisch van den officier van justitie (toch in den regel niet zoo werkmansvriendelijk!) de schuldigen zouden worden gestraft, al was het maar alleen om een waarschuwend voorbeeld te stellen, die zagen zich teleurgesteld. De rechtbank s p r a k de twee timmerlieden en den kleermaker-huizenbouwer v r ij, omdat z.g. niet volkomen vast stond, waaraan de instorting van het huis moet worden toegeschreven. En als het h i e r niet vaststond, wanneer zal dat dan wèl het geval zijn in de oogen van onze rechters?

Wanneer deze strafbepalingen geen doode letter zullen zijn, dan moet de beoordeeling omtrent de toepasselijkheid worden toevertrouwd aan andere rechters. En wanneer we ons vooralsnog moeten behelpen met de tegenwoordige rechterkolleges, dan moet tenminste de toepasselijkheid der betreffende artikelen door de wetgeving afzonderlijk worden aangeduid. Het spreekt van zelf, dat zoolang noch het een, noch het ander gebeurt, de arbeiders bij voorkomende gelegenheden zich op deze strafbepalingen moeten blijven beroepen, al was het maar alleen om dergelijke toestanden in een helder daglicht te plaatsen.

Doch kan deze strafrechterlijke verantwoordelijkheid alleen gelden bij spekulatiebouw, grove roekeloosheid van den kant der ondernemers of opzettelijke verwaarloozing van de voorgeschreven veiligheidsmaatregelen, — de financieële aansprakelijkheid moet steeds vaststaan. Ook in andere landen vormt de aansprakelijkheid van de patroons voor ongevallen een onderdeel der sociale wetgeving. Zoo is in Frankrijk eenigen tijd geleden door den senaat deze zaak behandeld. Een senaats-kommissie droeg als grondslag van een zoodanig wetsontwerp het volgende voor:

„In elke nijverheid, waarin het werk als gevaarlijk erkend wordt, is het hoofd der onderneming aansprakelijk voor elk ongeval, terzake van den arbeid overkomen aan zijne werklieden of beambten, tenzij hij bewijze, dat dit ongeval is te wijten aan de zware schuld van het slachtoffer. Als het ongeval is te wijten aan een onvoorzichtigheid of een geringe achteloosheid van den patroon of van opzichters of van den arbeider, aan een onverwacht toeval of aan overmacht, of als de oorzaak onbekend is, komt de schadeloosstelling ten laste van het hoofd der onderneming. Een maatregel van bestuur zal de industriën aanwijzen, waarin het werk als gevaarlijk zal worden erkend, hetzij in zijn geheel, hetzij in sommige opzichten."

De senaat nam evenwel het volgende tegenvoorstel als grondslag aan: „Het ongeval, dat voorvalt bij een gevaarlijken arbeid, verplicht hem, die dien arbeid bevolen of geleid heeft, tot schadeloosstelling, tenzij het uitsluitend veroorzaakt is door den schuld van den arbeider."

Ook in Spanje zelfs is de aansprakelijkheid der ondernemers voor ongevallen een punt van overweging voor de wetgevers.

Het zou de vraag kunnen zijn, hoe deze financieële verantwoordelijkheid is toe te passen op de aannemerij, waar die vaak wordt gedreven door kleine onder-

nemers, zonder eenig kapitaal. Maar deze vraag is gemakkelijk op te lossen, daar deze aannemers doorgaans borgen moeten bezitten voor de goede uitvoering, terwijl anders de lastgever (uitbesteder) moet kunnen worden aangesproken. Bij spekulatiebouw kan desnoods beslag worden gelegd op de panden (grond en gebouwen) van den ondernemer. De Verzekering zou in dezen stellig ook spoedig domineerend optreden, alhoewel die waarschijnlijk niet overal en altijd de kosten kan dekken.

Dat ten slotte de Verzekering tegen de geldelijke gevolgen van ongelukken een maatregel is, welke bij geen enkele bouwonderneming mag ontbreken, spreekt wel vanzelf. De werkman mag niet de minste financiëele risiko dragen, als hij werkt in dienst van anderen. Dat hij steeds de risiko van het ongeval zelf min of meer zal moeten blijven dragen, is al erg genoeg. Waar derhalve de particuliere verzekering ontoereikend is, daar moet Staatsverzekeringsdwang of, nog beter, Verzekering van Staatswege te hulp komen. Niet uit bepaalde sympathie voor de bemoeiïngen van den kapitalistischen Staat, maar omdat op geen solieder wijze, zoolang de partikuliere voortbrengingswijze heerschende is, de werkman kan worden beschermd tegen de roofzucht en de hardvochtigheid der ondernemers.

De Onderwijzersbeweging in Nederland.

De drang naar betere toestanden, in de laatste jaren in de lagere klassen van de maatschappij merkbaar, heeft ook op het gebied van 't onderwijs den fakkel des oorlogs ontstoken. Als de andere arbeiders hebben ook de onderwijzers den strijd tegen het bestaande aangebonden, daarbij geleid door deze overweging, dat niet alleen in hun materiëelen toestand verbetering moet komen, maar ook hun arbeid talrijke veranderingen noodzakelijk maakt. Want de gegevens voor het werk van de volksopvoeders zijn zoo treurig, dat de resultaten wel bedroevend moeten wezen. — We merken hier dadelijk een groot verschil op met de beweging onder de andere arbeiders. Dezen toch hebben alleen te strijden voor eigen behoeften. Bij hen zullen de werkgevers wel zorgen, dat de arbeid verbeteringen ondergaat, wijl deze toch in de eerste plaats hun ten goede komen. — Maar onze werkgever, de staat, zal en kan niet voor die verbeteringen zorgdragen, omdat hem in de eerste plaats goede inzichten betreffende onderwijs en opvoeding ontbreken en hij in de tweede plaats niet de ernstige wil heeft tot verbetering. Want niemand zal zeker beweren, dat een enkel lichaam, met de zorg voor het onderwijs belast, daartoe eenigszins competent is. Men kan nog ongeveer zeggen, wat een timmerman of ander werkman noodig heeft, om goed werk te leveren, maar wie, die geen grondige studie van het vak gemaakt heeft, durft beslissen, hoe de geest in goede banen geleid wordt. Wat al een factoren werken hier samen! We willen dit thans niet verder uitwerken, maar toch meenden we

er met een enkel woord op te moeten wijzen, om een helder inzicht te krijgen in den strijd dien wij, onderwijzers, voeren.

Dat ook de ernstige wil bij onze overheid ontbreekt, om onze arbeid vruchtbaarder te maken, behoeft voor sociaal-demokraten geen betoog. — Ook dat willen we thans niet nader aantoonen, maar slechts als feit vaststellen.

Natuurlijk moest die drang naar verbetering zich ook bij het onderwijs uiten in vereeniging van hen, die lijden onder het bestaande. De strijders sloten zich aaneen. — En zoo hebben we in ons land verschillende vakvereenigingen van onderwijzers.

Het was ons doel, over deze vereenigingen, waarin zich de onderwijzersbeweging centraliseert, het een en ander in 't midden te brengen. 't Zal misschien eenig licht werpen op deze beweging, welke ten zeerste de aandacht verdient van de sociaal-demokratische partij.

Er zijn lui, die tegenwoordig sterk ijveren voor algemeene vakvereenigingen, welke dus alle arbeiders van één zelfde vak omsluiten. Deze vereenigingen moeten dan neutraal zijn. Voor deze lieden met hunne burgerlijke denkwijze begrijpen we den gedachten-gang, die hiertoe geleid heeft. Zij denken, dat de grondslag van onze maatschappij, de kapitalistische, niet zal gewijzigd worden. Zij moeten dus gelooven, dat eene eindelijke verzoening tusschen de belangen der werkers en der kapitalisten mogelijk en noodzakelijk is. Hun strijd dus voor niets dan oogenblikkelijke verbeteringen, welke niet die bijzondere beteekenis voor hen hebben als voor ons, maakt, dat ze zich uitstekend zoo'n neutrale vakvereeniging kunnen denken, omdat het geloof met dien strijd niets te maken heeft. En we weten het, zooals ze denken, dat het behoort, zoó meenen ze de wereld te kunnen maken. — Van hun standpunt hebben ze gelijk. — Wij, sociaal-demokraten, kunnen met geen neutrale vakvereeniging genoegen nemen, of liever, we begrijpen, dat ze er voor 't oogenblik kunnen zijn, maar in 't vervolg zal die neutraliteit verdwijnen, langzaam, maar zeker. — En dat niet, omdat wij het graag willen, maar, omdat het moet, omdat de ontwikkelingsgang zóó is.

Alweer een kort aangeven van onze overtuiging, om de verdeeldheid onder de Nederlandsche onderwijzers te doen begrijpen.

Want daar lijkt het er nu heelemaal niet op, dat die schoone theorie van onze burgerlijke economen werkelijkheid zal worden. Daar heb je alleen bij 't openbaar onderwijs het Nederlandsch-Onderwijzers-Genootschap, den Bond van Nederlandsche Onderwijzers en de Sociaal-Demokratische Onderwijzers-Vereeniging. Bovendien nog eene vereeniging van onze, laten we maar zeggen, anti-revolutionaire collega's en binnen kort nog eene van de Katholieke onderwijzers. [1]) Dus minstens vijf vereenigingen in één vak op 't oogenblik, en waarschijnlijk zullen er nog meer bij komen. —

We strijden niet denzelfden strijd! Want al geldt, wat onze voor neutraliteit pleitende mannen aanvoeren, van hun standpunt voor andere vakvereenigingen, voor de onderwijzers bezit het, ook van datzelfde standpunt, geen waarde. Dit volgt uit het feit, dat we boven aangaven, hoe namelijk de strijd

[1]) Eene vereeniging voor de Katholieke onderwijzers is op dit oogenblik opgericht.

der onderwijzers niet alleen loopt over hun eigen stoffelijke behoeften, maar ook over de eischen van goed onderwijs. Als nu de inzichten over deze eischen hemelsbreed verschillen, hoe zal dan de strijd dezelfde zijn? — En dat is zoo bij de christelijke collega's en bij ons, openbare onderwijzers. Bij timmerlui, metselaars, enz. zal het geloof geen verschil maken in 't schaven van eene plank of het bouwen van een huis, dus in den aard van den arbeid. — Maar bij onderwijs en opvoeding is dat het geval wel degelijk. — Ook deze uitspraak willen we niet in dit opstel met bewijzen staven. Men zie maar weer naar de werkelijkheid. De bijzondere christelijke onderwijzers groote vijanden (wat ze qua christelijke onderwijzers moeten zijn) van het openbaar onderwijs, dat wij in elk geval beter achten dan het hunne. Zij, strevende naar de „vrije school," wij trachtende het waarlijk neutrale van 't onderwijs te versterken en te bevestigen. 't Geloof moet dus ons, onderwijzers, wel verdeelen. Daarom kan men, dit feit in aanmerking genomen, de onderwijzersvereenigingen verdeelen in groepen: de eene staande op den grondslag van het openbaar onderwijs, een tweede op die van 't Calvinisme enz., waarvan de eerste groep scherp staat tegenover de andere.

Nog eene andere oorzaak heeft verdeeldheid tengevolge, alweer door dat bijzondere, dat wij ook strijden voor verbeteringen in onzen arbeid. En dat is het feit, dat er onder ons hoofden en klasseonderwijzers bestaan, heerschers en beheerschten, waartusschen op den duur geene samenwerking in ééne vereeniging mogelijk zal blijken. Want ze staan scherp tegenover elkaar en moeten dat wel. Wij, klasse-onderwijzers — dat wordt tenminste hoe langer hoe meer de overtuiging der meeerderheid — strijden voor algeheele gelijkheid in school, gewaarborgd door de wet. Dat is volgens ons een eerste eisch voor goed onderwijs. Natuurlijk wil de stand der hoofden daarvoor niet meedoen. Dat zou gelijk staan met zelfvernietiging en dat doet geen stand. Vandaar dat hoe langer hoe meer de scheiding tusschen hoofden en klasse-onderwijzers zich zal voltrekken. Vrome wenschen helpen hier weinig. 't Kan niet anders! Waar de klasse-onderwijzers zich van hunne waarde bewust worden, en in ontwikkeling niet behoeven onder te doen voor de hoofden, moet er strijd ontstaan tusschen beide groepen. Het mindere loon van de klasse-onderwijzers berust op het goed recht van bestaan der hoofden, hunne afhankelijkheid eveneens. De emancipatie der klasse-onderwijzers zal zijn ten koste van de rechten der hoofden, moet uitgaan van het overbodige dezer heeren als zoodanig. — En welke klasse meent niet, dat ze noodzakelijk is en werkt vrijwillig mede, zich zelf rechten te ontnemen. Men zou evengoed kunnen verwachten, dat een koning republikein werd, dat de kapitalist zich zelf hielp onteigenen.

Kenschetsend voor 't bovenstaande is het proces, dat zich voltrekt in de kringen der openbare onderwijzers. Daar is die ontwikkeling het verstgevorderd en dus het duidelijkst merkbaar. Maar ook onder onze christelijke collega's begint men te spreken over eene afzonderlijke vereeniging voor de klasse-onderwijzers. [1]) 't Zal wel komen, wacht maar.

Maar waarom werd dan de Bond van Nederlandsche Onderwijzers gesticht?

---

[1]) Eene Unie van Christelijke hulponderwijzers is thans ook tot stand gekomen.

De klasse-onderwijzers zijn toch veel talrijker dan de hoofden en behoefden dus maar te trachten de meerderheid te krijgen in 't Genootschap. Oogenschijnlijk is dit zoo. — Maar men vergete niet, dat hieraan te groote bezwaren verbonden waren. Hunne afhankelijkheid juist van de hoofden, die grooten invloed kunnen uitoefenen op hunne carrière, maakte, dat het grootste deel der onderwijzers niet voor zijn gevoelens kon of durfde uitkomen in 't N. O. G. In eene afzonderlijke vereeniging kon men vrijuit zijn meening zeggen en verdedigen, en — niet te vergeten — men kon dadelijk kracht uitoefenen. Zoo is de Bond v. N. O. ontstaan. — Dit eigen vereenigingsleven van de onderwijzers heeft hen tevens opgevoed, hen vaster van overtuiging gemaakt, hen nauw aaneengesloten, zoodat nu de tijd gekomen is, dat ze zich in de oude vereeniging, het N. O. G. laten gelden. Niet, omdat ze zoo graag konverseeren met de heeren hoofden, maar enkel, wijl de oorlogswetten het gebieden. — Het N. O. G. de oude burcht der hoofden, wordt bestormd en — ze zal genomen worden, geen nood. De teekenen wijzen het aan.

En als het N. O. G. veroverd is, dan kan de Bond opdoeken. Zoo zal 't zeer waarschijnlijk gaan. Maar, zegt iemand, dan doen de bondsleden overbodig werk. Ze hebben nu eene burcht. Zullen zij zich nu in die andere, het N. O. G., nestelen, om daarna hun eerste af te breken? Dan zijn ze nog even ver. — Neen, toch niet, ze zijn dan veel verder en wel om deze redenen:

1⁰. Ze hebben hunne tegenstanders, de hoofden, dan eenen belangrijken steun ontnomen. Want het N. O. G. is nog eene kracht der hoofden.

2⁰. De invloed, die 't N. O. G. nog naar buiten heeft, tegenover publiek en autoriteit — 't zij groot of gering — is dan voor de klasse-onderwijzers.

3⁰. De onderwijzers, die om deze of gene reden geen lid wenschen te worden van den Bond, zijn dan toch met ons in één kamp vereenigd. We kunnen de beste pogingen aanwenden, hun bewustzijn als klasse-onderwijzer op te wekken.

4⁰. De instellingen, door het N. O. G. opgericht en nog thans er aan verbonden, gaan, voor zoover we er nut van kunnen trekken, niet voor ons verloren.

5⁰. De strijd wordt vlak tegenover den vijand, in zijn eigen kamp, gestreden.

6⁰. We behoeven onzen tijd, kracht en lust niet te verdeelen tusschen twee vereenigingen.

Het N. O. G. zal dus gemaakt worden tot de vereeniging van de klasse-onderwijzers. Maar vóór dat gebeurt, vóór de Bond in het niet verdwijnt, zal één feit waargenomen worden en wel dit: de onderwijzers hebben telkens eene verpletterende meerderheid bij de stemmingen over belangrijke punten in 't Genootschap, hunne mannen hebben de meerderheid in de besturen. En voor dat feit werken thans de onderwijzers in 't Genootschap en — met succes. Onpraktisch lijkt het ons van de Afd. Amsterdam III. om dit proces kunstmatig te willen verhaasten, door nu voor te stellen, Bond en Genootschap op dit oogenblik reeds te doen samensmelten. Eerst dat feit van straks en dan de Bond weg.

En hoe, als nu de Bond weer weg is, zal er dan voortaan maar ééne vereeniging zijn, waar vroeger twee waren? — Neen, even goed twee, want ongetwijfeld zullen dan de hoofden (als ze er de kracht toe hebben) eene afzonderlijke vereeniging stichten, hoewel ze misschien lid blijven van 't N. O. G. om van de instellingen te profiteeren.

Want in het Genootschap zelf voltrekt zich die scheiding tusschen hoofden en klasse-onderwijzers reeds duidelijk zichtbaar. In de laatste paar jaren zijn in de groote steden regelmatig naast elkaar twee afdeelingen van 't N. O. G. verrezen. In de eene zetelen de hoofden, in de andere de klasse-onderwijzers.

Hiermede is logisch, naar we meenen, op grond van feiten, de ontwikkeling van de beweging onder de openbare onderwijzers aangewezen, zoowel voor 't oogenblik, als in de naaste toekomst. — De tijd zal leeren, of we goed gezien hebben.

Deze beweging is voor ons van 't hoogste belang. Ze verkeert in eene belangrijke periode. Onder onze Christelijke collega's heeft die beweging dit spoor nog niet gevonden. Een bewijs, dat ze achteraan komt.

Waarom we ons zoo zoolang bezig hielden met deze beweging? — Omdat we de taak van de Sociaaldemokratie in dezen, dus van de Sociaaldemokratische onderwijzers, dus van de derde vereeniging, waarvan we tot nog toe weinig zeiden, van de Sociaaldemokratische Onderwijzers-Vereeniging willen trachten te bepalen.

Aan den Bond behoort dus in de naaste toekomst de overwinning Zijn dood zal tevens zijn de zegepraal van de bondsbeginselen in de onderwijzerswereld.

Kunnen wij, sociaal-demokraten, ons verheugen over die te verwachten zegepraal?

Om op deze vraag antwoord te kunnen geven, dienen we in 't kort na te gaan, wat ons standpunt is ten opzichte van 't onderwijs. — Daarvoor zouden we hier kunnen verwijzen naar een artikel in het Januarinummer van de Volksonderwijzer, waarin het program van de S. D. O. V. wordt uiteengezet. Dit artikel werd overgenomen in nummer 109 van de Baanbreker en zal dus misschien wel door eenigen gelezen zijn. Toch willen we voor de volledigheid den hoofdinhoud van dat artikel weergeven.

Het volksonderwijs is voor de sociaal-demokratie een wapen in den klassenstrijd. Ligt het op den weg van de bourgeoisie om het peil van de volksontwikkeling zoo laag mogelijk te houden, de sociaaldemokratische partij beijvert zich dat peil zoo hoog mogelijk op te voeren. Denkende arbeiders moeten de soldaten worden van ons leger. De domsten zijn ook tevens de gedweesten. Hoe ontwikkelder de arbeiders zijn, hoe beter besef ze zullen krijgen van den ellendigen toestand, waarin ze gehouden worden, hoe beter ze den eenig waren weg ter ontkoming zullen leeren kennen. Het onderwijs is dus eene van de direkte verbeteringen, waarvoor wij strijden. Het zal mede — en niet het minst — moeten dienen om het pad naar de socialistische samenleving te effenen.

Op dit standpunt heeft zich in haar program ook de S. D. O. V. gesteld, als ze zegt: „Overwegende, dat eene verhoogde volksontwikkeling de oplossing der sociale kwesie, d. i. de verwezenlijking eener maatschappij, die al haren leden de gelegenheid geeft tot de hoogst mogelijke harmonische ontwikkeling van lichaam en geest, zal bespoedigen, zoo is haar streven voortdurend gericht op het verkrijgen en de ontwikkeling van goed onderwijs. — Daarvoor zal zij de gebreken der bestaande onderwijstoestanden zooveel mogelijk blootleggen en de middelen ter verbetering aanwijzen". — Ziedaar dus in 't kort de taak van de S. D. O. V. aangegeven.

Op welke wijze kunnen de leden deze naastliggende plicht vervullen? — Door

't uitgeven van het orgaan, de „Volksonderwijzer" en door 't werken in andere vereenigingen. Want om zelfstandig naast de andere onderwijzersvereenigingen krachtig in 't publiek op te treden, daartoe mist de S D. O. V. de kracht. De leden moeten dus wel, om dat ze niet anders kunnen, de neutrale vereeniging gebruiken. En als het nu blijkt, dat hoe langer hoe meer de Bond voor die verbeteringen gaat werken, die wij, sociaaldemokraten, juist noodig hebben, dan kunnen we met des te meer vertrouwen den Bond gebruiken voor ons doel. — En dat is zoo! Daarvoor zie men slechts het program van die vereeniging en de brochure „Onze Bezwaren," die binnen kort zal verschijnen en de meening van den Bond weergeeft. Leerplicht, materiëele zorg voor den leerling, algeheele gelijkheid in school enz., 't zijn allen dingen, waarvoor de Bond werkt.

De leden der S D. O. V. moeten dus aan de spits van de bondsleden strijden. — Ze zorgen, dat geen enkele verbetering verwaarloosd wordt en niet voor salarisverhooging 't meeste gewerkt wordt. Ze trachten de beweging in handen te krijgen en zooveel mogelijk hunne beginselen ingang te doen vinden. Want een sociaaldemokraat kan op den duur geen genoegen nemen met eene neutrale vereeniging. — Zal dus de Bond in de eerste toekomst zegevieren, de S. D. O. V. moet eindelijk weer den Bond overwinnen. Ook de onderwijzersbeweging moet in de toekomst beslist sociaaldemokratisch worden. Daarvoor moeten de sociaaldemokratische onderwijzers dus progageeren in den Bond. De beweging onder de onderwijzers is slechts een onderdeel van de groote arbeidersbeweging. De S. D. O. V. moet dus de onderwijzersbeweging leiden, maar daarvoor dient ze in de eerste plaats te weten, hoe die beweging geleid moet en zal worden. En dan lijdt het geen twijfel, of de Bond zal zich met de politiek gaan bemoeien. Want alle verbeteringen in onzen toestand en in die van het onderwijs in de kapitalistische maatschappij kunnen niet anders dan van den staat uitgaan. Elke onderwijzersbeweging, die dus met eenig succes wil werken, moet opstaatsbemoeiing aandringen en bovendien, om deze spoediger en op de gewenschte wijze te verkrijgen, aan de politiek doen, d. w. z., zooveel mogelijk het parlement vervormen zoò, dat het gehoor geeft aan de eischen der onderwijzers. Dat ziet men aan de groote Engelsche onderwijzersvereeniging, die als punt op haar program heeft:

„Om de vertegenwoordiging der onderwijzers in 't parlement te verzekeren."

Er zitten al een paar hunner in 't Engelsche parlement. En opmerkelijk is wel het antwoord, dat de heer KETELAÀR ontving op zijne vraag, of men reeds voordeelen van deze vertegenwoordiging opmerkte. Het luidde: „We doen nu meer in een paar uur, dan vroeger in een paar maanden."

Voor die socialistische onderwijzers, die wars zijn van de politiek, is er dus, wanneer het ernst gaat worden, absoluut geen plaats in den Bond. Ik zeg nog eens, ik geloof, dat we aan werkstaking of boycotten niet behoeven te denken, onder de onderwijzers in geen geval. En wie gelooft van wel? — Maar bovendien, niet alleen, dat de onderwijzers zelf vertegenwoordigd moeten zijn in 't parlement, maar de S. D. O. V. moet er naar trachten, dat die onderwijzers daar vinden mannen uit het volk, sociaaldemokratische leden, die hen 't beste zullen begrijpen en steunen. Men denke er wel om, welk een voornaam ding het onderwijs is voor ons, sociaaldemokraten.

De S. D. O. V. zal dus beslist kleur moeten bekennen en zich zonder halfheid moeten scharen aan die zijde, waar men de politieke aktie te baat wil nemen. Dat zal ook voor de S. D. O. V. eene levenskwestie worden.

„We zullen aansporen tot handelen.

„Met praatjes komt men er tegenwoordig niet meer.

„Handelen, d. w. z. openbaar maken, hoe allerellendigst slecht het met het onderwijs en den onderwijzer gesteld is."

Aldus stelde de „Volksonderwijzer" zich voor vijf jaren aan 't publiek voor en 't werd herhaald in 't Januarinummer van dit jaar. — Maar het openbaar maken van het slechte is nog geen handelen, dat is maar praten.

In datzelfde nummer wordt gezegd: „Er was behoefte aan een blad, dat waarheid, enkel waarheid durfde geven, dat 'n hel licht durfde ontsteken over den Augiusstal van ons onderwijs." — Dat laatste heeft men gedaan. — Maar dat is nog geen waarheid geven! Laat de S. D. O. V. eens beslist aangeven, welke bezem er gehanteerd moet worden voor het reinigen van dien Augiusstal en hoe. Want wat geeft het al, of we de lui al weer vóór dien stal zetten en zeggen: zie je nu wel, hoe vuil het is, hoe het stinkt!" — 't Is beter, dat we eens komen aandragen met een flinken bezem en vertellen: „kijk, zoo moet je 'm vast hebben en nu, vooruit!" — „Wie hebben ook daar (in het N. O. G. n. l.) de nieuwe ideeën van kindervoeding en staatsbemoeiing doen hooren? — vraagt in datzelfde nummer van de „Volksonderwijzer" de schrijver van 't hoofdartikel. — En op de laatste Alg. Vergad. van den Bond spreekt een der voormannen van de S. D. O. V. als zijn gevoelen uit, dat de politiek overgelaten moet worden aan de leden, d. w. z. geen politiek in den Bond. Een broederlijk samengaan met de conservatieven dus, wat men tegenwoordig meer van die zijde ziet. — En lees dan ook eens het vier kolommen lange hoofdartikel in 't Augustusnummer van de „Volksonderwijzer" van 't vorige jaar. — Ik kan me niet begrijpen, hoe de schrijver daarvan nog lid is van het N. O. G. en den Bond. Maar we treffen meer zulke onbegrijpelijkheden aan bij die z. g. revolutionairen."

Diezelfde voorman, waarvan ik boven sprak, schrijft zwart op wit van de S. D. O. V.: „We zeggen immers in ons program, dat we staan op den grondslag der internationale sociaaldemocratie. Zegt dat al niet reeds genoeg?" (ik spatieer). — Zeg nu toch eens ronduit, voorman en geheele S. D. O. V.: wat zegt dat nu wel? Die voorman vindt ook, dat het niet het minste resultaat heeft, of de S. D. O. V. zich uitspreekt of niet. Dat kan zijn: praatjes vullen geen gaatjes, maar het handelen, zal dat ook niet het minste resultaat hebben? Zoo niet, laat de S. D. O. V. dan maar opdoeken.

Diezelfde voorman acht de S. D. O. V. te zijn eene propagandaclub. Mij goed. Waarvoor propaganda? Voor 't openbaar maken van schandaaltjes? Of voor de sociaaldemokratie? Welnu, iemand wil propaganda maken daarvoor, maar niet zeggen, op welke wijze we moeten werken! Anderen ons geloof aan den komenden socialistischen heilstaat te doen deelen, zegt nog weinig. Wie propaganda wil maken, moet zich juist uitspreken over te taktiek. Dat is geen bijkomend iets, maar hoofdzaak. Den weg naar het doel, dien moeten we kennen.

Wil de S. D. O. V. dus eene propagandaclub zijn, heel goed, maar dan moet ze zich juist uitspreken over de taktiek.

Dus, S. D. O. V. wees nu toch eens eerlijk en vertel ons, hoe 't met je staat. Wil je werkelijk iets beteekenen, dan m o e t je. Laat ons nu eens hooren, wat we aan je hebben. Ik geloof, dat er velen zijn, die dat n i e t weten. En laat je nu eens goed zien, wat je bent, dan zullen er waarschijnlijk ook meer leden bijkomen.

En dat is noodig! Je kunt wel zeggen: 't zit 'm niet in 't aantal, maar nauwe aaneensluiting van eensgezinden is toch steeds aan te bevelen en bovendien, geld kun je ook wel gebruiken. En 't zijn niet allen zwakkelingen, die buiten staan. Wil je een propagandaclub wezen, dan moet je er naar trachten, alle propagandakrachten te omvatten, opdat er eenheid zij.

Moge dit stukje historie en kritiek er toe bijdragen, dat er zuiverder toestanden in de S. D. O. V komen. Laten de sociaaldemocraten onder de onderwijzers hun taak begrijpen, zich nauw aaneensluiten en niet door eigen schuld de plaats in de voorhoede van 't bondsleger verliezen.

HUMANUS.

De Maatschappelijke Hervorming en de Katholieke Kerk.

Ik heb altijd als een onjuistheid beschouwd de frase: de maatschappelijke strijd zal ten slotte uitgevochten worden tusschen Socialisme en Katholicisme. En hoe vaak is die frase al niet neergeschreven!

Te begrijpen is het, dat de socialisten van twintig jaren geleden, het zoo inzagen. De eerste propaganda der socialistische ideeën hing zeer nauw samen met de vrijdenkers-propaganda. Een socialist was toen tevens lid van de D a g e r a a d of andere vrijdenkersvereenigingen en over 't algemeen vond men onder de vrijdenkers nogal welwillende menschen die, hoewel niets van het socialisme willende weten, of niets ervan begrijpende, toch met een beweging koketteerden, die een aan de geloovigen zoo vijandig karakter droeg.

En dat in die omstandigheden de katholieke kerk als een erger vijandin werd beschouwd, dan eenige andere kerk, kwam eenvoudig daar vandaan, dat de katholieke kerk de sterkste van alle godsdienstige organisaties is; sterk niet alleen door het getal harer lidmaten, maar vooral sterk door hare ijzervaste organisatie, door hare onwrikbare eenheid.

Maar in dezen stand van zaken is veel veranderd. Zoodra het socialisme vat kreeg op de massa, kreeg de massa ook vat op het socialisme. Het werd spoedig ontdaan van de diverse anti-klerikale of vrijdenkers-manteltjes, die er door diverse

individuen omgehangen en door vele socialisten er mede vereenzelvigd waren, maar toch in wezen er niets mede hadden uit te staan.

Nu de tijd der theoriën, der bespiegelingen, plaats begint te maken voor de tijd der praktijk, der toepassing, nu vallen de diverse manteltjes er bij neder, gaat het socialisme zich in zijne ware gedaante vertoonen en nu blijft het, van al het omhulsel van vroeger ontdaan, over als een heel nuchtere kwestie, niet van godsdienstigen of zedelijken of idealistischen, maar van gewoon stoffelijken aard; een kwestie van produktie en verdeeling der bestaansmiddelen van den mensch.

Dat nog niet elk socialist zich die voorstelling er van maakt, bewijst wel het artikel „Vrijheid door ontwikkeling" van RIENZI, in de 1e. aflevering van dit Tijdschrift. Hij zegt daarin: „De sociale kwestie is geenszins alleen een kwestie der maag, een strijd om den boterham."

Toch wel, RIENZI; de sociale kwestie, aan welker oplossing wij arbeiden, is slechts dat. Dat andere kwesties aan den invloed van den strijd om die oplossing onderworpen zijn, verandert hieraan niets.

Voor mij, en ik meen voor de geheele internationale sociaal-demokratie, als zoodanig, bestaat er geen verschil tusschen den liberalen tegenstander die oreert over vrijheid en den klerikalen die doceert over gehoorzaamheid en onderwerping aan het gezag. Voor ons bestaat slechts het kapitalisme; daartegen en daartegen alléén is de strijd gericht.

En nu komen wij met de verschillende godsdienstige organisaties, en dus ook met de katholieke kerk in botsing, omdat deze de bestaande kapitalistische maatschappij behouden willen, in het dagelijks leven steeds de partij kiezen vóór de ondernemers en tegen de arbeiders en in het algemeen zóó onder den invloed staan der kapitalistische klasse, dat zij, voor zoover zij op maatschappelijk gebied zich bewegen, feitelijk niet anders zijn dan aparte koppen van den veelhoofdigen kapitalistischen draak.

Daarom nu ben ik niet de meening toegedaan dat de sociale strijd ten slotte is een strijd tusschen katholicisme en socialisme. Deze twee zijn geen antagonisten, het zijn geen zaken die noodwendig tegenover elkander staan. Ik kan mij heel best iemand voorstellen die in allen deele zich onderwerpt aan de katholieke kerk en toch van meening is dat de ontwikkeling der maatschappij ons noodwendigerwijs moet brengen naar het socialisme. Iemand dus die tegelijk katholiek en socialist is.

En wat mij in de meening, dat de katholieke kerk ten slotte niet zal voeren den beslissenden strijd tegen het socialisme, het meest versterkt, dat is de onmiskenbare verandering die bezig is zich te ontwikkelen in die kerk zelf, en wel voornamelijk in haar standpunt ten opzichte der sociale kwestie.

De katholieke kerk is een godsdienstige organisatie, die tegelijk diep ingrijpt in het sociale leven. De kerk heeft haar vertakkingen over geheel de wereld. Ze telt aanhangers in de meest verwijderde en meest wilde streken van den aardbodem en ze telt ze in de meest ontwikkelde streken der beschaafde wereld.

Dat het sociale leven — om in Europa te blijven — in het achterlijke Zuiden van Italië en in het door de moderne industrie ontgonnen België kolossaal verschilt, zal wel geen betoog behoeven. En dat de priesters in een industrieele

streek waar de klassenstrijd fel woedt, anders denken en anders doen dan de priesters die wonen in streken waar van moderne industrie geen sprake is en men den klassenstrijd in zijn modernen vorm nog maar kent van hooren zeggen, zal wel evenmin betoog behoeven.

Dit is reeds voor 't oogenblik een feit dat in den boezem der katholieke kerk veel, zeer veel verschil van meening heerscht over het standpunt dat zij in den socialen strijd innemen moet, en dat de inzichten der kerkvorsten sinds 25 jaren veel veranderd zijn, getuigt wel de pauselijke encykliek Rerum Novarum, die een standpunt uiteenzet dat wel is vaag en zwenkend, maar juist daardoor bewijs geeft dat de kerk tot nog verder zwenken in staat is.

Het belangrijkste verschijnsel in de katholieke kerk is de opkomst der christelijke demokratie. Dit levert het bewijs dat de kerk zich niet steeds zal verzetten tegen het socialisme en de Christelijke Demokratie is de brug waarlangs de kerk zal komen tot hare eens af te leggen verklaring, dat het bestaande gezag moet worden geëerbiedigd, ook als het socialistisch is.

Even als elk ander lichaam bestaand in de kapitalistische maatschappij, is ook de kerk in hooge mate onderhevig aan kapitalistische invloeden. Om priester te worden moet men geld bezitten. Behalve een enkele uitzondering, dat iemand studeert voor rekening eener „beurs" of „stichting", is alleen de bezitter in staat zijn zoon tot priester te laten opleiden. En waar in de kerk de priesters het leidende en uitvoerende element vormen, zoo is het reeds uit deze omstandigheid te verklaren dat de kerk zoo vervuld is van kapitalistische aspiraties.

Maar.... de sociale ontwikkeling is gekomen! De gegoede middenstand en de rijke boerenstand, die de meeste priesters leverden, verkeeren in verval. De menschen die het benoodigde geld hebben om hun zonen voor priester te laten studeeren, worden immer schaarser. Uit zeer rijke kringen komen maar betrekkelijk weinig priesters. In onze omgeving komen bijna alle jonge priesters van het platteland, het zijn zoons van welgestelde boeren, of het zijn jongens uit den middenstand, wier ouders zich hebben uitgekleed om hen priester te laten worden, en die, omdat hun ouders den druk der tijden gevoelen, er zelf ook min of meer aan onderhevig zijn.

Nu is het ook een feit dat onze hoogere standen alles behalve godsdienstig zijn en de priester die de godsdienst ernstig opvat, zal alleen reeds omdat hij in de lagere kringen meer werkelijk geloof ontmoet, zich tot die lagere kringen aangetrokken gevoelen. Bovendien dringt de priester-opmerker dieper door in de maatschappelijke rampen dan eenig ander niet-arbeider.

Uit een en ander is voortgekomen dat op 't oogenblik een zeer aanmerkelijk deel der priesters van lageren rang, voornamelijk de jongeren, zeer sterk den invloed gevoelen der moderne arbeidersbeweging, en zich krachtens hun ambt geroepen gevoelen zich met de nooden des volks meer te bemoeien, of zelfs ook al omdat zij in de moderne arbeidersbeweging een gevaar zien voor de kerk zelf, en daardoor gekomen zijn tot inzichten die in beginsel wel veel verschillen van de sociaaldemokratie, maar hun toch voor 't oogenblik doet verlangen naar dingen die ook wij verlangen, een standpunt doet innemen tegenover sommige sociale verschijnselen, dat slechts weinig met het onze verschilt.

Het doet slechts weinig ter zake dat de christelijke demokratie totnogtoe

v o o r a l een anti-socialistisch karakter draagt. Dit heeft zijne natuurlijke oorzaken. In de eerste plaats hebben we te doen met menschen uit de bezittende klassen; tweedens zijn het zonen der kerk die zich totnogtoe beslist ongunstig heeft uitgelaten over het socialisme; derdens heeft de socialistische beweging totnogtoe een zeer anti-godsdienstig karakter gedragen; vierdens is de Christelijk-Demokratische beweging nog jong, en heeft zich omtrent de draagwijdte der sociale kwestie nog niet georiënteerd.

Hoofdzaak is dat de christelijke demokratie aan de arbeiders grooter invloed wil toekennen, zoowel op politiek als op maatschappelijk gebied, en dat zij de onbeperkte alleen-heerschappij van het kapitaal bestrijden wil.

Dat ze daarbij oreert over „verzoening der standen" en den klassenstrijd verloochent, bewijst alleen hare onervarenheid, en deze onervarenheid zal voor de christelijke demokratie een bron zijn van velerlei teleurstellingen. Want droombeelden als het genoemde verzoeningsidee en struisvogelpolitiek als de verloochening van den klassestrijd, zijn vol te houden zoolang men niet tegenover f e i t e n staat, zoolang men tusschen de beide partijen door laveeren kan, maar doen zich f e i t e n voor, dan moet men partij kiezen en doet men dat, dan doet men mede aan denzelfden klassenstrijd die men verloochent.

In deze heeft de geschiedenis der twee laatste jaren in België ons een goed voorbeeld opgeleverd, op politiek, en mijn eigen omgeving hier leverde ons een paar feiten op het gebied van den ekonomischen strijd tusschen kapitaal en arbeid. Omdat niets leerrijker is dan feiten, wil ik deze even bespreken.

Reeds sinds eenige jaren heeft zich in België onder de katholieke arbeiders een beweging doen gelden, voornamelijk in den tijd van de hevige kiesrechtagitatie van 1893 en den daaropvolgenden verkiezingsstrijd. Voor een groot deel was deze beweging boerenbedrog. De konservatieve katholieken, die aan elke demokratie een broertje dood hebben, exploiteerden den naam christelijke demokratie, om van zooveel mogelijk arbeiders de stemmen te winnen. Zij ruimde daartoe hier en daar op hare kandidatenlijsten een paar plaatsen in aan kandidaten der z.g. katholieke werkliedenorganisaties. Zoo werden te Brussel op hare kandidatenlijst van 18 personen 4 plaatsen ingeruimd voor de arbeiders, maar van deze 4 plaatsen moesten er twee door arbeiders, en twee door uit de arbeidersvereenigingen gekozen niet-arbeiders bezet worden. Te Gent bood men den arbeiders twee zetels, te Luik en andere distrikten, waar men toch zeker was de nederlaag te zullen lijden, was men royaal en bood de helft der zetels aan de demokraten aan. Te Antwerpen, waar de katholieken van hunne verkiezing zeker waren, deed men er in 't geheel niet aan. Ernstig echter was het te Aalst, waar de christelijke democraten den strijd aanvaardden tegen de konservatieven, en er in slaagden hun leider, den bekenden abbé DAENS, na heftigen strijd, gekozen te krijgen.

Gevolg van een en ander is, dat de Belgische Kamer een tiental katholieke demokraten telde, die, behalve de heer Daens, waren gekozen n a a s t de konservatieven en dus vleeschgeworden verzoeningsideeën waren, die de broederlijke samenwerking tusschen kapitaal en arbeid in praktijk zouden brengen.

Wat is daarvan nu terecht gekomen? De regeering, volbloed-konservatief als ze is, heeft zich verzet, als overal, tegen elke ingrijpende hervorming. Bij inter-

pellatiën over arbeiderstoestanden, koos zij de partij der ondernemers. Toen te Ronse bij de werkstaking de gendarmerie op het volk geschoten had, bracht de minister haar zijn dankbare hulde. Toen het kiesrecht voor de gemeenteraden moest vastgesteld worden, besloot de konservatieve partij tot inkrimping van dat recht in vergelijking van dat voor de Kamers. Door besliste weigering van het recht van vereeniging aan de arbeiders in staatsdienst, vertrapte zij het allereerste beginsel der burgerlijke gelijkheid.

Tegenover dit alles vertegenwoordigden de socialisten in de Kamer de aspiraties der arbeiders. Zij vormden tegenover de regeeringsphalanx het arbeidersbataljon.

De christelijke democraten stonden daar tusschenin en hadden te kiezen tusschen de eene of de andere partij; telkens geraakten zij tusschen de op elkander botsende belangen van kapitaal en arbeid in 't gedrang.

Behalve de heer DAENS, die in de meeste zaken zich schaarde bij de socialisten, en daarvoor dan ook door de kerkelijke overheid is geëxekuteerd, hebben de christelijke demokraten zich geschaard aan de zijde der kapitalisten, en het gevolg daarvan is, dat op 't oogenblik de Belgische katholieke demokratie, die twee jaren geleden werkelijk iets achter zich had, totaal geblameerd is en bij de volgende verkiezingen zal zijn gebleken, dat de arbeiders weer in grooter massa zullen stemmen op de sociaal-demokraten, als de eenige partij, die in den belangenstrijd de arbeidersbelangen vertegenwoordigt.

Wat is uit dit alles de les? De les die voornamelijk de katholieke arbeiders begrijpen zullen? Dat niet het al of niet katholiek zijn der regeerders iets ter zake doet, maar dat het er voornamelijk op aankomt, of ze al of niet kapitalisten zijn. En dat, wil men van die regeeringen iets gedaan krijgen, dit niet verkregen zal worden langs den weg, thans door de christelijke demokratie ingeslagen, maar langs den weg der sociaal-demokratie, die niet den klassenstrijd verloochent, maar zich organiseert om hem met kracht en beleid te strijden. De naaste verkiezingen in België zullen bewijzen, dat duizenden arbeiders dit in deze twee jaren hebben geleerd.

Het zij mij vergund hier af te breken, daar de thans komende bespreking van de hier plaats gehad hebbende leerrijke feiten ietwat uitvoerig moet zijn en ik ze liefst niet afgebroken had. *(Wordt vervolgd.)*

Maastricht, 1 Juni 1896.

W. H. VLIEGEN.

De Ontwikkeling van het Landbouw-bedrijf.

I. Toename van het kleinbedrijf.

Terwijl de industrie in steeds reusachtiger ondernemingen wordt saamgetrokken, scheepvaart en spoorwegverkeer in steeds grootere bedrijven zich concentreeren, de wereldhandel dagelijks op ontzachlijker schaal wordt gedreven, is integendeel bij den landbouw eene neiging tot versnippering der bedrijven bemerkbaar.

Behalve in *Oost-Pruisen*, *Hongarije*, *Rusland*, *Italië* en de „Bonanza-farms" van het Westen der *Vereenigde Staten van Noord-Amerika*, is het *grootbedrijf* eene uitzondering en geenszins vooruitgaande in de Europeesche landen. Ofschoon wij voor verschillende andere landen over betere en meer volledige cijfers beschikken, willen wij zulks alleen voor het ons nader liggende *Nederland* en *België* aantoonen.

Van de 167.423 eigenaren en pachters, die in 1893 in *Nederland* den grond bebouwden, en die meer dan één hectare in gebruik hadden, beschikten er 77.767 over niet meer dan 1—5 hect; 34.199 over 5—10, 51.940 over 10—50

1=5 hect.=46,5 pct.	5-10 hect. = 20,4 pct.	10-50 hect. = 31,1 pct.	+ 50-hect. = 2,0 pct.

en slechts 3.517 over meer dan 50 hect: of in percenten respect. 46,5 — 20,4 — 31,1 en 2,0 pCt. Van elke 100 ondernemers kan men er dus 66,9 of $^7/_{10}$ tot het kleinbedrijf rekenen. Verder waren er in 1887 nog 149.500 hectaren of bijna $^1/_{12}$ van den bodem in gebruik bij hen die *minder* dan 1 hectare exploiteerden, wat het aantal kleine bedrijven met minstens een paar maal honderd duizend komt vermeerderen, ofschoon de juiste cijfers daarvan niet zijn opgegeven.

Wanneer wij alleen de bewerkers van meer dan één hectare in aanmerking nemen, wijzen vooral de *kleinere bedrijven* in de laatste jaren op eene sterke toename. In 1884 telde men 66.842 ondernemingen van 1—5 hect., 31,551 van 5—10, 48.278 van 10—50 en 3551 van meer dan 50 hectaren, of in percenten 44,5 — 21,0 — 32,1 en 2,4 pCt., zoodat vergeleken met 1893, die van 1—5 hect. in aantal *toenamen*, de grootere bedrijven in verhouding *afnamen*.

Wanneer men onderscheid maakt tusschen de *pachters* en de *eigenaren* bemerkt men dat de toenemende versnippering van het bedrijf vooral plaats heeft voor de pachters en dan nog wel voor de kleine pachters. Terwijl van 1884—1893 het aantal *eigenaren* aangroeide van 90.496—96.324 of met 6.4 pCt. was dit voor de *pachters* 59.729—71.099 of 19,1 pCt., dus drie maal meer. De *pachters* van 1884 op 100 stellende, telde men in 1893: pachters van 1—5 hectaren = 125,0; van 5—10 hect. = 115,7; van 10—50 = 114,8 en van meer dan 50 hect. = 104,4 pachters, of eene *vermeerdering* van 25,0 — 15,7 — 14,8 en 4,4 pCt., terwijl de *eigenaren* van gelijke bedrijven slechts met 15,6 — 4,6 en 2,7 pCt. *toenamen*, en die van meer dan 50 hectaren *verminderden* van 1676 tot 1655 of met 1,0 pCt. Terwijl het aantal akkerbouwers in *Nederland* met *meer* dan 2 *paarden* of trekossen van 1880—1893 *afnam* van 37.536—32.089; *steeg* dit voor de houders van 1 paard of trekos in diezelfde jaren van 45.987—51.642, wat op toenemend *klein bedrijf* wijst.

In de verschillende *provinciën* liep dit nog al sterk uiteen. De *eigenaren* van 1—5 hectaren *verminderden* van 1884 tot 1893 met 5,6 pCt. en 1,6 pCt. in *Groningen* en *Zuid-Holland*; die van 5—10 hect. met 11,6 pCt. en 6,1 pCt. in dezelfde provinciën en met 2 pCt. in *Limburg*, terwijl zij in de andere provinciën in aantal *toenamen*. Van 10—50 hect. was er 7,9 — 2,5 — 1,0 = 0,6 en 9,0 pCt. *afname* in *Groningen*, *Friesland*, *Drente*, *Zuid-Holland* en *Limburg* en een geringe

toename in de overige gewesten. Van de groote bedrijven (+ 50 hect.) werd eene vermindering geconstateerd in Groningen van 2,8 pCt; Friesland = 5,8; Drenthe = 59,8; Overijsel = 8,1; Gelderland = 3,0; Utrecht = 25,5; Zuid-Holland = 4,2 en Limburg = 11,7; terwijl alleen Noord-Holland met = 1,3, Zeeland met = 3,7 en Noord-Brabant met = 8,7 pCt. op eene toename der grootbedrijven van de eigenaren wezen.

Bij de pachters was van 1884—1893 eene sterke toename te bespeuren onder de kleinere van 1—5 hectaren, die in die tien jaren aangroeiden als volgt: Groningen = 46,7, Friesland = 43,4, Drenthe = 28,1 Overijsel = 20,7, Gelderland = 33,8, Utrecht = 14,4, Noord-Holland = 25,8, Zuid-Holland = 19,1, Zeeland = 316, Noord-Brabant = 21,4 en Limburg = 12,0 pCt. Het aantal der pachters van 5—10 hect. nam in deze zelfde jaren vooral toe in Groningen, Friesland en Gelderland en wel met 32,2 — 35,2 en 34,1 pCt.; en die van 10—50 hect. in Gelderland, Noord-Brabant en Limburg met 27,3 — 26,0 en 23,8 pCt. De groote pachtbedrijven (van + 50 hect.) namen in aantal toe in Groningen = 18,2, Friesland = 26,0, Noord-Holland = 1,8, Zeeland = 20,8 en Noord-Brabant = 18,3 pCt., doch daarentegen af in de prov. Drenthe = 75,5, Overijsel 5,0, Gelderland = 9,1, Utrecht = 3,9, Zuid-Holland = 4,9 en in Limburg met 35,8 pCt. of met ruim een derde van het geheele aantal.

Als men de gronden, door eigenaren en door pachters bewerkt dooreenrekent, zoo werd in 1893 het meeste kleinbedrijf gevonden in de provinciën Over-IJssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg, waar de ondernemingen van 1—5 hectaren meer dan de helft van het geheele aantal bedroegen of in juiste cijfers 50 — 61 — 50 en 64 pCt. Door bedrijven van 5—10 hect. werd in diezelfde provinciën ruim $^1/_5$ van het geheele aantal ingenomen, zoodat in deze vier provinciën resp. slechts 72 — 79 — 82 en 86 pCt. van alle bedrijven boven 1 hectaren, over meer dan 10 hectaren beschikken, dus daarvan vier vijfden als kleinbedrijf kan gerekend worden. Bedrijven van 10—50 hectaren vormden in Groningen, Friesland, Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland = 48 — 47 — 53 — 46 en 52 pCt. of ongeveer de helft van het geheele aantal; terwijl het grootbedrijf van meer dan 50 hectaren vooral in Groningen, Friesland, Zuid-Holland en Zeeland werd gevonden, waar zij 7 — 4 — 4,3 en 10 pCt. van het geheel uitmaakten.

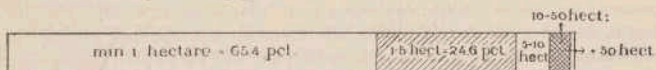
Terwijl van 1884—1893 het aantal bedrijven steeg van 150.225—167.423 of met 11.6 pCt., steeg het aantal dat in handen der pachters was van 59.729—71.099 of met 19.1 pCt., en dat door eigenaren bewerkt van 90.436—96.324 of met 6.4 pCt.; zoodat het aantal pachters dat in 1884 nog 39.8 pCt. van het totaal bedrijven uitmaakte, in 1893 reeds tot 42.5 pCt. was gestegen, wat vooral te wijten was aan de toename der pachters van 1—5 hectaren. Vooral in Friesland is het aantal pachters groot, daar zij in 1893 reeds 60.9 pCt. van alle ondernemingen in handen hadden of 2.6 maal meer dan in Groningen, waar zij slechts 23.1 pCt. der bedrijven uitmaakten. In Zuid-Holland, Utrecht

en Zeeland waren meer dan de helft der bedrijven onder beheer van pachters.

Terwijl het aantal pachters van 1—20 hect. van 1884—1893 toenam van 48.076—58.371 of met + 21.3 pCt., namen die der eigenaren toe met + 7.6 pCt. of slechts $^1/_3$; het aantal der pachters met meer dan 20 hect. steeg in diezelfde jaren van 11.653—12.728 of met + 8.7 pCt., doch de eigenaren verminderden van 12.807—12.631 of met 1.3 pCt.

Kleinbedrijf en een steeds toenemend pachtwezen zijn dus de heerschende verschijnselen van den landbouw in Nederland en voor België niet minder.

In België telde men in 1880 reeds 594.376 bedrijven van minder dan 1 hectare, 226.058 van 1—5 hect., 48.390 van 5—10 hect., 28.169 van 10—50 en 3.403 van meer dan 50 hectaren, of resp. 65.4 pCt. — 24.6 — 5.3 — 4.3 en 0.4 pCt., zoodat negen tienden van alle bedrijven minder dan 5 hectaren bewerkten en 95.3 pCt. minder dan 10 hectaren, zooals door deze grafische constructie duidelijk is aangegeven.

Daaruit blijkt hoe overwegend het kleinbedrijf in België heerscht.

Terwijl door eigenaren 179.276 bedrijven van minder dan 1 hect. en 80.160 van 1—5 hect. werden bewerkt van de 293.524 exploitatiën in eigen beheer, of 61.0 en 27.3 pCt. van de 100 ondernemingen in handen waren van kleine eigenaren, bedroegen deze getallen voor de pachters 422.100 en 146.898 bedrijven of 67.6 en 23.6 pCt., dus samen 91.2 pCt. van alle pachtbedrijven. Terwijl de ondernemingen beneden 1 hectare, van 1—5 en van 5—10 hectaren van 1846—1880 voor de Belgische eigenaren stegen met 85.6— 18.8 en 0.2 pCt., was deze stijging van de pachtbedrijven 94.0 — 41.0 en 23.7 pCt.; de grootere ondernemingen van 10—50 en van meer dan 50 hectaren daalden voor de eigenaren met 17.1 en 25.4 pCt. en voor de groote pachters met 2.4 en 19.7 pCt.

In Oost-Vlaanderen steeg het aantal ondernemingen door pachters bewerkt van 1846—1880 van 37.983 het 74.546 van die met minder dan 1 hectare en van 20.620 het 29.604 voor die van 1—5 hectare of met 96.2 pCt. en 43.7 pCt. De grootere pachtbedrijven van 10—50 en van meer dan 50 hectaren namen in diezelfde jaren af met 19.9 en 54.8 pCt. van hun aantal. De eigenaren beneden 1 hect. vermeerderden in die 35 jaren met 56.1 pCt., die van 1—5 hect. met 18.9 pCt., doch de grootere bedrijven van 10—50 verminderden met 25.9 pCt. en die van meer dan 50 hectaren zelfs met 39.2 pCt. of $^2/_5$ van hun aantal.

Terwijl in geheel België in 1846 door de pachters 1180 duizend hectaren werden bebouwd, in 1866 = 1324 duizend en in 1880 = 1271 duizend hectaren, steeg het aantal pachters in diezelfde jaren van 234 tot 423 en 624 duizend, doch het aantal eigenaren slechts van 237 tot 321 en 294 duizend, zoodat in 1880 van elke 1000 landbouwondernemers 680 tot de pachters behooren, die 623.872 van de 910.396 of 68,1 pCt. van alle bedrijven beheeren. Twee derden van alle bedrijven zijn dus in handen van pachters, en negen

tienden van alle landbouwers beschikken over minder dan 5 hectaren bouw- of grasland, terwijl èn het aantal pachters èn de versnippering van het bedrijf voortdurend toenemen.

Stelt men het aantal bedrijven in 1846 gelijk 100 dan stegen die van minder dan 2 hectaren in 1880 tot 177 en die van 2—5 hectaren tot 124, doch verminderden die van meer dan 50 hect. van 100 tot 79. Wat de oppervlakte betreft, zoo besloegen die van minder dan 2 hectaren in 1846 = 66.9 pCt. van den bodem, in 1880 = 78.0; die van minder dan 5 hect. in 1846 = 81.5 pCt. en in 1880 = 90.1 pCt., dus aanzienlijk meer; maar die van meer dan 50 hectaren veel minder, daar zij daalden van 0.8 pCt. tot 0.4 pCt. (in 1880) van de geheele oppervlakte.

Per 100 hectaren bouwgrond telde men in 1850 = 199 parcellen of bedrijven, in 1870 = 215 en in 1894 = 221, daar men toen in België 6.516.714 parcellen aantrof. Indien men het aantal côtes als ongeveer gelijk met het aantal eigenaren zou mogen stellen, dan waren er in 1894 reeds 1.180.446 of zouden 19 pCt., dus bijna een vijfde van alle inwoners grondeigendom bezitten; in Luxemburg was dit zelfs 46 pCt., in de prov. Antwerpen daarentegen slechts 12 pCt. of $^1/_8$ van het geheel. In Belgisch Limburg bewerkten in 1842 één honderd landbouwers gemiddeld 185 hectaren, doch in 1880 slechts 162 hect. meer m. a. w. waren er in 1842 één honderd hectaren bouwgrond ter beschikking van 54 landbouwers, terwijl in 1880 zich met dezelfde oppervlakte 62 landbouwers moesten tevreden stellen.

Om de algemeenheid van het kleinbedrijf in den landbouw even globaal aan te toonen; willen wij alleen nog de volgende cijfers vermelden: de bedrijven beneden 5 hectaren beslaan in Frankrijk 71.1 pCt. in Duitschland 75.8 pCt., en in Belgie 90.1 pCt. of ongeveer $^7/_{10}$, $^3/_4$ en $^9/_{10}$ van alle bedrijven. Die van meer dan 50 hectaren tellen daarbij slechts voor $^1/_{56}$, $^1/_{77}$, en $^1/_{330}$ van het geheele aantal bedrijven. In Groot Brittanië waren 55.4 pCt. of ruim de helft beneden 8 hectaren en in Ierland 19.8 pCt. of $^1/_5$ van minder dan 2 hectaren oppervlakte. In Duitschland hadden $^3/_5$ van alle bedrijven minder dan 2 hect. en bedroeg het aantal kleinbedrijven van minder dan 2 hectare in West-Pruisen 60 pCt., in Brandenburg 63 pCt., in Pommeren 65 pCt., Saksen 66$^1/_4$ pCt., Rijnland en Westfalen 70 pCt. en in Mecklenburg 80 pCt. van het geheele aantal. In Italië telde men meer dan 3 millioen kleine boeren en métayers (halfdeelers), terwijl in Zwitserland bijna enkel kleinbedrijf in den landbouw wordt aangetroffen. In de kantons Aargau en Thurgau verbiedt de wet de versnippering beneden $^1/_{20}$ hectare.

In Oostenrijk, vooral in Bohemen, Moravie en Silezië, werden vele boerengoederen in kleine bedrijven gesplitst. In Bohemen bedroeg dit van 1869 tot 1880 in het geheel 41.537, terwijl in 1887 alleen 7080 parcellen uit 683 boeren-bedrijven werden gevormd; in Moravië nam van 1869—1888 het aantal kleine hoeven van 2—5 Jochs (1$^1/_7$—2$^4/_5$ hect). toe met 67 pCt., en die met minder dan 2 Jochs (1$^1/_7$ hect.) met 74 pCt., in Tyrol, Dalmatië, Beneden-Oostenrijk en de Alpenstreken is de verdeeling van den bodem eveneens te ver doorgedreven. Van de 2$^1/_2$ millioen eigendommen

hadden in Hongarije 84 pCt. minder dan 7.6 hectaren (15 jochs) oppervlakte, en 98.81 pCt. minder dan 100 jochs.

De voortdurende toename van het kleinbedrijf door de feiten bewezen zijnde, willen wij thans de redenen onderzoeken waarom de economische ontwikkeling bij den landbouw zoo geheel verschillend is van die op industrieel gebied.

* * *

II. Groot- en Kleinbedrijf.

Al neemt het kleinbedrijf voortdurend toe, zoo is het geenszins de beste productie-wijze, in den landbouw evenmin als in de industrie. Doch terwijl bij de fabrieksnijverheid, de handel, het transport- en het mijnwezen, de centralisatie der bedrijven steeds op reusachtiger schaal geschiedt en de kleine ondernemingen snel verdwijnen, is bij den landbouw het overwicht van het grootbedrijf niet zoo sterk, en kunnen de kleine boeren en pachters nog lang weerstand blijven bieden.

Het grootste euvel voor den kleinen landbouw is het algemeen heerschende gebrek aan kapitaal. De boer is niet in het bezit der noodige fondsen om de beste gereedschappen, voldoende meststoffen en goede zaden en planten aan te schaffen; hij mist vaak het noodige trekvee en kan van machines weinig gebruik maken. De lage prijzen der granen en andere producten, de hooge pachten, renten en andere zware lasten, laten hem ondanks zijn harden arbeid slechts een sober bestaan. Een enkele misoogst, eene vaak voorkomende natuurramp, een sterfgeval in het gezin, het opzeggen eener hypotheek brengen hem aan den rand van den afgrond.

Terwijl men op de groote landen machines heeft voor het ploegen, hakken en omkeeren van den bodem, voor het wieden en behakken, voor het aanaarden van in rijen geplante gewassen; voor verschillende manieren van uitzaaien; voor het maaien van gras, klaver en koorn; voor het dorschen, zuiveren en sorteeren der granen, werkt de kleine boer met de aloude spade en ploegt met dezelfde ploeg als de reeds sinds eeuwen verdwenen geslachten. [1]) Het vervoer van zijn oogst is veel duurder dan dat van den groot-landbouwer, die geheele treinen of scheepsladingen kan verzenden; het opzoeken van koopers of markten eischt meer van zijn tijd en is voor den kleinen boer veel lastiger dan voor den grootbezitter; de rente die hij moet betalen voor de geleende gelden is meestal hooger, het crediet moeilijker te vinden, de pachten zijn voor de kleine boeren betrekkelijk hooger.

Het geheele gezin werkt van den vroegen ochtend tot den laten avond, beult zich af in weer en wind, is slecht gevoed, ellendig gehuisvest, en leeft in voortdurende zorgen en kommer. Terwijl de schrale, uitgeputte gronden slechts een mageren oogst geven, daalt de waarde daarvan voortdurend door de moordende concurrentie der overzeesche gewesten en der groote landbezitters.

---

[1]) Wanneer handenarbeid 100 uren zou eischen, vordert in Rusland bij het gebruik maken van machines het zaaien = 52 uren, het oogsten = 50, het dorschen = 54 en het wannen = 47 uur. In Engeland is het voordeel bij het gebruik van machines boven handen-arbeid als volgt: voor het dorschen van een hectoliter graan = 1.00 fr., voor het maaien van 5 hectaren = fr. 34.—; voor het ploegen van 1 hectare 30 cm. diep. = 40 francs.

In de Amerikaansche Bonanza-hoeven zijn voor 20.000 acres (8000 hectaren) 1500 arbeiders voldoende, voorzien zijnde van de noodige ploegen, oogst- en dorsch-machines; zij ploegden dieper dan met de paardenploeg en tienmaal sneller. Na allerlei verbeteringen daalden de productie-kosten in de laatste jaren met 50 pCt. en thans kunnen zij voor 35 cents per bushel (f 2.45 per hectoliter) de tarwe aan de stations leveren. In sommige streken kon men vijf jaar oogsten zonder mest te gebruiken. Terwijl men in Oostenrijk voor de grondbewerking van 1 hectare met onderhoud van paarden en ossen het dagloon van 17 mannen moest uitgeven, was in Noord-Amerika $3^1/_8$ dagloon voldoende. Het ploegloon wat in Oostenrijk 10.50 gulden eischte, was — ondanks de hooge loonen — in Canada met 4 gulden goed betaald. Zaaien is in Amerika 3 tot 4 maal goedkooper daar men zooveel breeder zaait; waar in Europa 6 arbeiders noodig zijn om één hectare te oogsten, is aldaar één man voldoende. Neemt men verder in aanmerking dat er millioenen minder voor het militairisme worden uitgegeven, dat de spoorwegen er talrijk en het transport goedkoop is, terwijl de loonen eene neiging toonen tot daling dan is de concurrentie niet zonder ernstig gevaar. Daar ook Rusland, Hongarije, de Balkan-Staten evenals Britsch-Indie en Australie granen aanvoeren op onze markten, en de ton tarwe uit Argentina voor f 24 kan geleverd worden [1]) terwijl de uitvoer uit dit land alleen steeg van 328 duizend ton in 1890 tot eene vijfvoudige hoeveelheid in 1894, dan is op een stijging der graanprijzen niet meer te rekenen. Door de betere arbeids-verdeeling, de beter gedrilde arbeiders, de volmaakter machines en gereedschappen, de aanleg van eigen spoorwegen, het bouwen van elevators, sorteer-machines en meelmolens, slaagden de groote ondernemingen van Amerika er in de bushel tarwe (1 bushel = 36 liter) te leveren tot 63 à 75 cents, terwijl dit den kleine boeren op 100 cents kwam te staan. Bij eene productie van 18 tot 20 hectoliter per hectare bij het grootbedrijf, — en in Canada steeg deze tot 22 à 25 — hectoliter, verkregen de kleine boeren slechts 13 tot $14^1/_2$ hectoliter van dezelfde bodemvlakte.

Wanneer het groot-bedrijf in niets belemmerd werd, en de kapitalistische ontwikkeling aan machines en verbeterde techniek de vrije baan kon laten, zou het kleinbedrijf weldra verdwijnen; thans kan het wegens verschillende redenen zijn taai leven bij den landbouw nog lang rekken.

Het grootbezit ontstond in de meeste Europeesche landen waar het thans wordt aangetroffen, en wel in Engeland, Oost-Pruisen, Rusland, Bohemen, Italië en Hongarije door roof en geweld, het verjagen der boeren, het in bezit nemen der vroegere gemeente-gronden of die in gebruik waren bij de vroegere lijfeigenen. Thans ware zulke gewelddadige roof in de beschaafde landen niet meer mogelijk. De oppervlakte van den bouwgrond is beperkt, terwijl de machines der industrie tot in het oneindige kunnen vermeerderd worden. Op oneffen terreinen zijn de beweegbare landbouw-machines lastig te

[1]) In 1883 kwam het eerst Argentinisch graan ter markt, in 1894 werd reeds 1561 duizend ton tarwe en 208 duizend ton meel, of $^1/_3$ van alle uitgevoerde tarwe der wereld naar Europa verzonden. De granen der onmetelijke «pampas» zullen dus eerlang de wereldmarkt beheerschen.

gebruiken, en de dierlijke arbeidskracht is bij grootbedrijf niet goedkooper dan bij het kleinbedrijf, wat bij de stoommachines wel degelijk het geval is daar eene machine van b.v. 10 paardekracht veel minder kost dan 10 machines van één paardekracht. Door samenwerking kunnen ploeg- en dorschmachines even goed door de kleine landbouwers als door de groote worden toegepast; inkoop van zaad en mest kan coöperatief even goed in het klein als in het groot geschieden. Vorst, droogte, nattigheid, hitte, storm en hagelslag teisteren even goed de groote als de kleine landen, en terwijl men in de industrie de productie door technische verbeteringen aanzienlijk versnellen kan, laat het rijpen der vruchten zich niet noemenswaard bespoedigen; de landbouw toch is een natuur-proces, voor een groot deel ontrukt aan de macht der menschen. De landbouwproducten laten zich gemakkelijk samenvoegen en verdeelen, waardoor de kleinen met groote hoeveelheden op de markt kunnen komen, wat steeds de prijzen doet verbeteren, en hen door voorschot-banken in staat zal stellen de gunstige tijden af te wachten. [1]) Voor een groot deel is de kleine boer zijn eigen verbruiker, en is de behoefte aan contant geld dus minder dan b.v. van den kleinen schoenmaker, die alle voeding, woning en kleeding moet inkoopen.

Nieuwe uitvindingen kunnen het weerstandsvermogen van de kleine boeren tegenover den grooten landbouw verminderen; op den duur zullen zij wel moeten bezwijken voor de van alle zijden opdringende concurrentie; doch veel langer dan in de industrie zullen zij zich tegen het grootkapitaal kunnen beschermen. In sommige deelen van ons land wint de kleine cultuur het nog van de groote; in Drenthe konden groote boerderijen niet bestaan, terwijl de kleine in coöperatie vereenigd, nog eenige welvaart konden veroveren; in Californië zou volgens de deskundige onderzoekingen van RUDOLPH MEYER, het grootbedrijf niet rentegevend zijn. Dat alles kan den ondergang van het kleinbedrijf vertragen, maar beletten kan het dien niet. Sommige cultures, als de intensieve aanplant van groenten en vruchten kunnen aan enkele weinigen nog tijdelijk een behoorlijk bestaan verschaffen, evenals in de industrie zal niet in alle takken het grootbedrijf zijn doodenden invloed gelijktijdig doen gelden, maar voor en na zijn alle kleinboeren, zoowel eigenaren als pachters, ten wissen ondergang gedoemd. Ondanks al zijn zwoegen, ondanks het afbeulen van zich zelven en zijn gezin, het leven in krotten en het ontberen van het meest-noodige, het gebukt gaan onder zorgen en kommer, een geestdoodend en vreugdeloos bestaan, grijnst de ruïne hen aan. De kapitalistische grijpvogels slaan hunne klauwen naar hem uit, en aan hun greep zal geen enkel landbouwer ontsnappen. De economische ontwikkeling heeft het kleinbedrijf den levensader afgesneden, het gaat onredbaar zijn ondergang te gemoet. Op welke wijze zulks zal plaats hebben, is afhankelijk van den invloed der staatsmacht, en de belangen der bezitters van het kapitaal. Waarschijnlijk zal het kleinbedrijf voorloopig nog toenemen, niet omdat zulks beter is voor de productie, doch daar dit voordeeliger blijkt voor de geldmannen.

Het aantal groote grondbezitters, die zelve hun gronden bebouwen is betrek-

---

1) In 1895 verkochten de kleinboeren in Duitschland, die niet konden wachten met den verkoop, hunne granen voor 105 mark, terwijl de grootbezitters voor dezelfde hoeveelheid 160 mark wisten te bedingen.

kelijk zeer gering. Slechts in primitieve landen als Rusland, Polen, Hongarije en Mecklenburg is dit nog regel, als een gevolg van de achterlijke ontwikkeling. „Eigen beheer van groote goederen," schrijft F. LIST, „is een bewijs van gemis aan beschaving, gebrek aan communicatie-middelen, het ontbreken van inlandsche industrie en de afwezigheid van groote steden." (K. MARX, das Kapital, deel III, 2). In Engeland, waar 4.500 personen over $^1/_2$ der oppervlakte van den bodem beschikken, is met den toenemenden handel en de opkomende industrie, het verpachten van onderdeelen in de plaats gekomen van het vroegere landheeren-bedrijf. De grondeigenaar geeft er de voorkeur aan eenvoudig de verpachter, de woekeraar in grond, de rente-inner te zijn. In Oost-Pruisen worden van de landen met meer dan 1000 hectaren slechts $^1/_5$ door de bezitters zelve beheerd; in Gelderland, Zuid-Holland, Zeeland en Limburg behooren de groote landerijen voor een ruim deel aan uitwonende eigenaren, die ze in kleine hoeven verdeelen. In de Houtrak-polders van het vroegere Y behooren van de 1200 hectaren er geen 50 aan de ingezetenen; in Voorst bestaat $^3/_5$ der landerijen uit grootbezit, maar behoorde $^2/_5$ daarvan aan elders wonenden. Het toezicht bij den landbouw zooveel moeielijker zijnde dan in de fabrieken, terwijl de fouten der bebouwing eerst later aan het licht komen en dan gemakkelijk aan regen, zaadsoort of hoedanigheden van den bodem kunnen geweten worden, noopt vele eigenaren om hunne gronden te verpachten en de zorg en de risiko der bebouwing aan anderen over te dragen. De enorme „latifundien" der Siciliaansche landheeren worden aan de „gabellotti" verpacht, die deze deelen weer in kleine stukken splitsen om ze aan onderpachters te verhuren. De landmagnaten van Bohemen gaan eveneens er steeds meer toe over om hunne gronden in kleine perceelen te verpachten, liever dan zelf de exploitatie op zich te nemen. Juist door het splitsen in kleine bedrijven, wordt het aantal concurrenten naar een lapje gronds grooter, en het totaal bedrag der pachtsommen hooger. Ierland, dat aan slechts weinig personen behoort, wordt bijna uitsluitend door kleine pachters bewerkt.

Het verdeelen der gronden bij overlijden, het streven van industrie-arbeiders en ambachtslieden om door het bewerken van een stukje grond hun inkomen te vermeerderen, werken deze versnippering van het bedrijf nog meer in de hand, zeer ten nadeele van de opbrengst van den bodem. Voortdurend wordt de scheiding scherper tusschen grondbezitters en grondbewerkers, worden de eersten steeds rijker, de laatsten steeds armer, en zwoegen zij op steeds nadeeliger voorwaarden.

De Arbeiders in het Parlement.

Wij geven ditmaal een overzicht van het optreden onzer partijgenooten in het Belgische parlement, zittingsjaar 1894—95.

Men weet dat de eerste verkiezingen onder het stelsel van algemeen stemrecht, — algemeen, behoudens de toekenning van twee en drie stemmen aan de leden van de bezittende klasse — zeer gunstig voor de arbeiderspartij uitvielen en een

socialistiche fraktie in de Kamer brachten van niet minder dan negenentwintig man.

De Bibliothéque de Propagande Socialiste bevat een brochure 32 bladzijden door Georges Grimard, waaraan de volgende mededeelingen ontleend zijn.

Nederland heeft met België gemeen dat het een bij uitstek konstitutioneel rijk is; wie er meester is van de Kamer, is meester van het land. De bourgeoisie, namelijk, in België en in Nederland oppermachtig, heeft den Staat geheel aan zich onderworpen. Het monarchaal gezag, verbonden met het militairisme en de bureaukratie, heeft in Duitschland een groote macht naast de volksvertegenwoordiging. De bourgeoisie heeft er nooit het aanzien gehad dat zij in België en bij ons geniet. En thans, nu de arbeidersbeweging zulke snelle vorderingen maakt, is in Duitschland de bourgeoisie niet eens meer verlangend naar politieke onafhankelijkheid; en zij berust gaarne in de aanwezigheid van een sterk Staatsgezag, dat op dit oogenblik hare beste verdediging is tegen het socialisme.

Maar in Nederland en in België regeert de Kamer, het machtsmiddel van de bourgoisie. De inrichting van de wetgevende machine, de parlementaire zeden, de denkwijze van de groote massa der overigens onverschillige burgers — alles heeft zich in den loop der tijden naar dit feit geschikt. Men is er aan gewend dat de meerderheid van de Kamer het land bestuurt, en dat de uitvoerende macht eigenlijk niet meer is dan de dienares van de meerderheid.

Dit zijn voor ons zeer gunstige omstandigheden. Immers, al is het denkbaar, en zelfs waarschijnlijk, dat eenmaal de regeerende klasse van den voortgang van de arbeidersbeweging te stuiten, zal grijpen naar onwettelijke middelen, en buiten de Kamer hare macht in het land zal trachten te handhaven, maar zoover is het thans nog niet. En, bij de toenemende uitbreiding om de proletarische organisatiën, is het niet meer twijfelachtig, dat zij in dat geval buiten de Kamer eene kracht zullen stellen evenredig aan de kracht thans binnen de Kamer ontwikkeld. Voorloopig echter kunnen wij de demokratische inrichtingen met zeer veel voordeel gebruiken.

De socialistische fraktie is in de Kamer opgetreden met Interpellaties, Wetsontwerpen en Begrootingsvoorstellen.

Wij zullen de voornaamste feiten van deze drie rubrieken mêedeelen.

I. INTERPELLATIES.

— In het einde van 1894 overstroomde de rivier de Lys waardoor vele arme Vlaamsche boeren groote schade leden.

Anseele, na aangetoond te hebben dat de schuld bij de regeering lag, vroeg de toekenning van een millioen franken aan de beschadigden. De regeering weigerde.

— Een ontploffing van mijngas gebeurde te Montigny aan de Sambre. Het onderzoek bracht aan het licht dat het ongeluk te wijten was aan het gebruik van springstoffen.

Het lid Furnémont verzocht de regeering het gebruik van springsotffen te verbieden. Andere leden drongen er op aan inspekteurs te benoemen uit de arbeiders. De regeering, gesteund door de meerderheid, weigerde.

— Bij beschikking van den minister van de spoorwegen is de verkoop van socialistische bladen in de stations verboden.

Een verzoek aan de regeering om dit te veranderen, werd afgeslagen.

— Tot de slechtst betaalde arbeiders behooren in België de Steenbewerkers. Zij verrichten een ontzaggelijk harden arbeid gedurende lange uren en tegen een laag loon. De aan de patroons gerichte brief inhoudende een verhoogd tarief werd niet eens beantwoord.

Het Kamerlid Schinler noodigde de regeering uit om een vergadering van de betrokken afdeelingen der arbeidsraden bijeen te roepen, en voortaan het door bedoelde vergadering aan te nemen minimumloon te doen eischen in de bestekken van openbare werken. De minister gaf toe op het eerste punt, op het tweede niet.

— De socialistische afgevaardigden stelde voor een pensioen van 600 franken te verstrekken aan oude mijnwerkers. De wet was ingediend, de interpellatie had ten doel den voorrang te vragen voor de behandeling. De Kamer stelde echter de behandeling uit. Oude en afgewerkte arbeiders kunnen wachten.

— Bij gelegenheid van eene interpellatie uitgegaan van de rechterzijde, maatregelen verlangende tegen de leiders van werklieden in het glasblazersbedrijf, verhaalden de socialistische sprekers uitvoerig al de misbruiken van het vak.

— De onderwijzer Lekeu te Chimai was kandidaat geweest voor de Kamer op een socialistische lijst. Wegens dit vergrijp was hij ontslagen. Bij een interpellatie van de socialisten, de vrije uitoefening van politieke rechten verlangende voor alle ambtenaren, ging de geheele rechterzijde met de regeering mede. Tegen de arbeiderspartij is alles geoorloofd.

— De invoering van een nieuw systeem weefgetouw had te Verviers een botsing tengevolge tusschen patroons en werklieden. Wederom in een interpellatie, betreffende maatregelen door de regeering te nemen om de nadeelen van het nieuwe stelsel voor de werklieden te beperken, zette de afgevaardigde Anseele uitvoerig al de grieven van de wevers uiteen. Hij eischte voor hen een verkorting van den werktijd; de toepassing van een zelf-werkende telmachine, om het meten op gezicht en met de hand, altijd ongunstig voor de werklieden te voorkomen; afschaffing van betaling in winkelwaren, langere rusttijden; vermindering van den vrouwen-arbeid, thans 18 uur bedragende; opheffing van het gedwongen gratis-schoonmaken van de machines, enz.

— Een werkstaking van wevers te Renaix ging gepaard met een gevecht tusschen de politie en de arbeiders. Vele burgerbladen protesteerden tegen de brutaliteit van de ordebewaarders.

Anseele bracht het geval in de Kamer. Den ellendigen toestand van het werkvolk, voor een groot deel geloovige Katholieken, schetste hij in alle onderdeelen. Bij uitzondering hooge loonen bedragen . . . . 14 franken. Na een botsing met de politie, als altijd op de hand van de fabriekanten, gaven de laatsten toe. Anseele wilde dat de Kamer in een motie deze houding zou afkeuren.

— De partijgenooten Anseele, Van der Velde en Smeets stelden voor dat de Kamer als een hulde aan de partij van den arbeid, den Eersten Mei niet zou vergaderen. Natuurlijk te vergeefs.

— De Fransche volksvertegenwoordiger Déjean zou een spreekbeurt komen vervullen te Luik. De regeering liet hem over de grenzen

zetten. De socialisten kritiseerden deze kleingeestigheid in een uitvoerig besproken interpellatie.

— Een traktementsvermeerdering van lagere staatsbeambten tot een som van anderhalf millioen franken was voorgesteld in een wetsontwerp, maar nog niet behandeld. De socialist DEFNET wendde zich tot de Kamer en de regeering om dit ontwerp spoedig op de agenda te plaatsen.

— Ten bate van de openbare wegwerkers (cantonniers), eindelijk, werd door eene interpellatie de belofte van de regeering verkregen dat hun loon gelijk gemaakt zou worden aan dat van de andere arbeiders in hunne districten.

II. VOORSTELLEN VAN WET.

— Het eerste wetsontwerp, door onze partijgenooten ingediend, had ten doel eene algemeene kwijtscheldingvan straf te verkrijgen voor alle vergrijpen van politieken aard, bij werkstakingen, in de pers, in vergaderingen, enz. sedert 1 Januari 1884.

De meerderheid was er tegen.

— Te samen met drie radikale leden stelden drie arbeidersafgevaardigden voor het tarief en de heffingswijze te veranderen van de belasting op erfenissen en den verkoop van onroerend goed. Door hen werd aangetoond dat de schatkist door de verkeerde manier waarop de heffing van de successierechten plaats vond, jaarlijks 3 mill. franken schade leed.

— Een wetsontwerp werd ingediend ten doel hebbende de positie van de openbare ambtenaren te verbeteren en te regelen.

— Een wetsontwerp werd ingediend ten bate van benadeelden door rechterlijke dwalingen: onschuldig veroordeelden en verdachten in preventieve hechtenis.

— Voorgesteld werd een direkte en algemeene inkomstenbelasting en een ingrijpende hervorming van het jachtrecht. Voor vijf franken zou ieder een jachtakte kunnen koopen, elke huurder of eigenaar gerechtigd zijn het wild op zijn terrein te dooden, en het jachtgebied van de Kroon aanzienlijk worden beperkt.

— Een hoogst belangrijk en gemakkelijk uitvoerbaar voorstel betrof de konversie van de staatsrente van $3^1/_2$ tot 3 %. Dit zou een jaarlijksche besparing zijn geweest van $6^1/_2$ millioen franken, aan te wenden als een bijdrage voor de te stichten pensioenkas van werklieden.

Onnoodig te zeggen, dat de Kamermeerderheid, die niet de werklieden maar de renteniers representeert, de onnoodig hooge rente van $3^1/_2$ % handhaafde.

— De oprichting van een algemeene arbeidsbeurs voor den landbouw en de nijverheid werd voorgesteld; en van een afzonderlijk lichaam, vertegenwoordigende de belangen van den boerenstand, in den geest van de kamers van koophandel, of kamers van landbouw.

— Een wetsontwerp werd ingediend tot regeling van het toezicht op het fabriekswezen, waarbij een belangrijk gedeelte van de taak werd opgedragen aan arbeiders.

— Een wettelijke regeling werd eveneens voorgesteld van den arbeidsduur, den nachtarbeid en de rusttijden.

Hierbij is op te merken dat dit ontwerp mede geteekend was door twee christen-democraten. In verreweg de meeste gevallen overigens stond deze fraktie tegenover de socialisten.

Een uitzondering maakte de pastoor DAENS.

III. BEGROOTINGS-VOORSTELLEN.

— Op de uitgaven voor het Koninklijke Huis werd voorgesteld — tevergeefs — de bijdrage aan den graaf van Vlaanderen, broeder van Léopold II, een van de rijkste prinsen van Europa, te schrappen.

— Bij de stemming over de Openbare Schuld hebben de socialistische leden hunne goedkeuring onthouden.

— Tegen de Oorlogsbegrooting is gestemd, voornamelijk wijl de partij eerst het aangekondigde ontwerp van legerhervorming wilde ingediend zien.

— Het budget van Justitie werd hevig aangevallen.

De afgevaardigde BERTRAND veroordeelde het verouderde strafrechtstelsel. ANSEELE signaleerde de voortdurende wetsontduiking door de patroons van alle bepalingen ten bate van de werklieden, hoe schaarsch en onvoldoende ook. Deze onthullingen maakten een diepen indruk en het gevolg was dat eenige vonnissen werden uitgesproken tegen chefs van grootere ondernemingen. De zedelijke indruk ten bate van het socialisme vooral bij niet-partijgenooten onder de arbeiders was zeer groot.

— Bij de begrooting van Financiën werd vooral gepoogd de salarissen van het lagere personeel aan dit departement te verhoogen.

— Die voor den Landbouw gaf aan VANDERVELDE de gelegenheid het agrarisch programma van de partij in de Kamer te ontwikkelen.

Een ander spreker van de partij, de geleerde HECTOR DENIS gaf in een breedvoerige rede een overzicht van het geheele landbouwvraagstuk met de oorzaken van de crisis waarin thans het bedrijf verkeert. Hij stelde voor een som van een half millioen franken uit te trekken om de gemeenten te helpen in het verkrijgen van gemeentelijk grondbezit en ten bate van de landbouwarbeiders. Het doel van het amendement was een begin te maken met het van gemeentewege gratis verstrekken van grond aan behoeftige boeren. Het amendement werd verworpen.

— De begrooting van de gendarmerie (maréchaussée en rijksveldwacht) gaf den socialisten aanleiding om te wijzen op het misbruik door de autoriteiten herhaaldelijk van de politie gemaakt.

— Zeer uitvoerig werd besproken het hoofdstuk van Openbare Werken. ANSEELE toonde aan dat de Staat, die hooge eischen stelde aan de deugdelijkheid van de materialen en van de uitvoering, zich nooit bekommerd had om het lot van de betrokken arbeiders. Hoe zij woonden, hoe zij gevoed werden, hoe betaald, was hem steeds onverschillig. ANSEELE drong er op aan dat voortaan in de bestekken bepalingen ten gunste van de werklieden zouden worden opgenomen.

— Bij buitenlandsche zaken stelde de zelfde spreker voor, de traktementen voor de gezanten, bijna één millioen franken, van de begrooting af te

nemen, en de belangen van de Belgische ingezetenen in het buitenland enkel door consuls te doen behartigen.

— Bij de begrooting van binnenlandsche zaken bepleitte DESTRÉE met warmte de zaak van letteren en kunst. Hij verlangde een ruime ondersteuning door de openbare besturen.

— Het budget van onderwijs werd voorgesteld te verhoogen met verbeteringen van de lagere salarissen, en met verplegingsgelden voor behoeftige scholieren. DENIS vroeg de oprichting van leerstoelen in sociologie.

ANSEELE sprak over de spaarzaamheid van de regeering in onderwijszaken vergeleken bij de oorlogsuitgaven. Vooral het lagere onderwijs werd te karig bedeeld. Voor de hoogescholen wordt door de Staat betaald 1000 franken, voor de middelbare 175 en voor de lagere $31^1/_2$ frank per leerling.

Ook werd voorziening verlangd in het lot van onderwijzers-weduwen en weezen.

— Het hoofdstuk van buitengewone uitgaven stelde de socialistische afgevaardigden DEFNET en VANDERVELDE in de gelegenheid een som van 500.000 franken te vragen voor de boeren die door den storm van 10 Augustus 1895 schade hadden geleden. Het begoootingsartikel werd niet bewilligd.

Ziehier het overzicht van de handelingen der socialistische Kamerfraktie voor zoover haar initiatief werd aangewend. Het overzicht zou echter niet volledig zijn zonder eenige regelen betreffende hare houding tegenover de voorstellen van de regeering en rechterzijde.

De lezer heeft gezien dat geene enkele gelegenheid werd verzuimd om hetzij direkte verbeteringen te eischen voor de proletariërs, hetzij het socialistisch beginsel te propageeren.

Nog tal van wetsontwerpen werden door de socialistische oppositie ingediend, welke hier niet zijn genoemd omdat zij gedurende dit zittingsjaar niet in behandeling zijn gekomen. Daarentegen namen onze partijgenooten deel aan de diskussie van een menigte regeeringsontwerpen. Wij zullen de voornaamste hier laten volgen.

Het succes van de arbeiderspartij bij de Kamerverkiezingen had de meerderheid angstig gemaakt. Zij wilde de gemeenten voor eene herhaling beschermen. De kiesbevoegdheid voor de gemeenten werd beperkt tot mannelijke ingezetenen boven 30 jaar, die minstens 3 jaar in de plaats hebben gewoond. Huisvaders boven 35 jaar genieten een tweede, grondeigenaars een derde stem; althans de huisvaders die minsten 5 franken betalen volgens de drie eerste grondslagen in de personeele belasting, en de grondeigenaars van minstens 150 franken huurwaarde. Zekere capaciteiten, een vierde stem. Kortom, de denkbaar grofste klassenbevoordeeling — voorgedragen als een maatregel in het algemeen belang. De socialisten hebben de wet ten scherpste bestreden, er den naam aan gegeven van de wet der vier schelmenstreken, en bij amendement voorgesteld aan allen het kiesrecht te verleenen die 21 jaar oud en zes maanden ingezeten van de gemeente zouden zijn.

— Onder voorwendsel van den landbouw te helpen, heeft de regeering, door de kapitalistische meerderheid gesteund, belastingen op levensbehoef-

ten gelegd, en zelfs het broodkoren niet vrij gelaten. De winsten die de inlandsche producenten behalen kunnen, zijn genomen uit de zakken van de stedelingen, en komen hoofdzakelijk bij de groote grond-eigenaren terecht.

Het verzet van de arbeiderspartij was te vergeefs.

— De regeering is voortgegaan met geld te vragen voor den Congostaat, waarvan LEOPOLD II de souverein is.

In het jaar 1900 zal uit de Belgische schatkist 90.000.000 franken voor den Congo zijn genomen, behalve de verplichtingen die van nu af de Kamer-meerderheid nog op zich zal nemen. De koning, zegt men, had nieuwe subsidiën verlangd als de voorwaarde waarop hij bereid zou zijn de nieuwe schoolwet te onderteekenen.

Tegen de geldverslindende en onnuttige koloniale politiek heeft het socialisme ernstig zijn stem doen hooren.

— De schoolwet is een uiterste poging om door een kerkelijke opvoeding de jeugd van de nieuwe maatschappelijke denkbeelden afkeerig te maken.

De socialisten stelden twee hoofdbeginselen voor:

1⁰. Geen schoolgeld wordt geheven op gemeente (of kantoniale) scholen.

2⁰. Schoolplicht of leerplicht van 6 tot 14 jaar.

3⁰. Het gezinshoofd krijgt 20 centimen schadeloosstelling per schoolgaand kind van 12 tot 14 jaar.

Zoowel de amendementen als bepalingen ten voordeele van het onderwijzend personeel werden afgestemd.

Hiermede zijn de werkzaamheden van de arbeiderspartij in het eerste zittingsjaar kortelijk meëgedeeld. Iets aan deze opsomming toe te voegen zal wel onnoodig zijn.

De duidelijkste toelichting, overigens, heeft de regeering van België gegeven. Met vele duizenden was, na November 1894, bij het begin van dit parlementaire jaar, het getal der lezers van de Kamerverslagen aangegroeid. De regeering, dom en brutaal als alle organen van de burgerlijke reaktie, zag de vermeerderde publiciteit met angst. Het volk mocht niet weten wat binnen de wanden van de Kamer werd gesproken — en de regeering verhoogde, verdubbelde bijna den prijs van het Verslag! —

De Maand.

Er bestaat eenig verschil van opvatting tusschen den redacteur van het orgaan der S. D. A. P. en zijn collega van dit maandschrift; niet zoozeer omtrent hetgeen in „de Nieuwe Tijd" thuis behoort, dan wel omtrent hetgeen er allereerst in thuis behoort.

Het is wenschelijk dat dergelijke kwesties niet bemanteld worden met frazes van partijbelang en dat in het openbaar, althans in partijkringen, ze worden besproken. In het nummer van 20 Juni bevat de „Sociaaldemokraat" een kort

artikel over onze vorige aflevering, dat dezerzijds volkomen gewaardeerd wordt. In een of twee huishoudelijke opmerkingen drijft onze vriend Troelstra zijne belangstelling in „de Nieuwe Tijd" zelfs zoo ver mogelijk. Echter willen we, belovende met den goeden raad, dien wij met evenveel welwillendheid aannemen als waarmeê hij werd geboden, ons voordeel te zullen doen, twee punten uit het stukje in de „Sociaaldemokraat" kortelijk beantwoorden. Zij betreffen de principieele zaken.

In de eerste plaats zegt Troelstra, dat het artikel over Amsterdamsche Monopolies, niets geeft dan beschouwingen, geen enkel feit. „Wie een stuk schrijft over Amsterdamsche monopolies kan o. i. niet volstaan met enkele beschouwingen over monopolies in het algemeen, doch dient ons feiten en cijfers te leveren, waaruit wij dan zelve de konklusie kunnen trekken, hoe het belang der ingezetenen de naasting der monopolies in de hoofdstad eischten."

Ik veroorloof mij van de meening in deze woorden uitgesproken, geheel te verschillen. „Wie een stuk schrijft," zegt Troelstra. Mij dunkt, het is de vraag wie die wie is. Een wethouder van publieke werken, een redakteur van een groot blad dat direkt wil werken op de invloedrijke kringen, zij zullen beiden niet buiten de feiten en de cijfers kunnen die Troelstra verlangt. Tegen den tijd dat de arbeiderspartij zich met de dagelijksche dingen zal kunnen bemoeien, zal het noodig zijn dat ook door ons bij de behandeling van deze onderwerpen, zoo wordt geschreven als Troelstra bedoelt, b.v., de rede van een onzer in Kamer of Gemeenteraad zou natuurlijk goeddeels moeten gewijd zijn aan de praktijk van de aanhangige dingen; niet aan de theorie alleen.

Maar „de Nieuwe Tijd," een zeer beperkt orgaan tot verspreiding van het wetenschappelijk socialisme, behoort zich bij de bespreking van wat er voorvalt, te plaatsen op een streng theoretisch standpunt, en uit de praktijk slechts zooveel meetedeelen als onmisbaar is om de theorie toetelichten. En nu had men zeer weinig „cijfers en feiten" noodig in het artikel over de Amsterdamsche gemeente-monopolies. Ieder die een weinig belang stelt in deze zaken, kan weten dat er door partikulieren min of meer grove winsten zijn gemaakt met openbare inrichtingen, welke winsten voortaan aan de burgers ten goede zullen komen, of door verlaging van prijzen, òf door verhooging van gemeente-inkomsten. Nog eens, schreven wij voor een talrijke fraktie van socialisten in den Amsterdamschen Raad, dan zouden wij zeer waarschijnlijk onze taak bij de behandeling van het onderwerp anders hebben opgevat. Maar zelfs de meerderheid van een niet-socialistischen Raad is overtuigd van het nut der naasting, zóó onweerlegbaar zijn zoowel de feiten als de cijfers. Waarom dan een zooveel grootere plaats in ons tijdschrift gebruikt om te betoogen wat niet meer ernstig wordt betwist? Neen, onze houding is en moet zijn, die van waarnemers van de gebeurtenissen om er den socialistischen pit uittehalen en dien zoo duidelijk mogelijk aan de menschen, allereerst aan de partijgenooten, te laten zien. Niet om in bijzondere gevallen argumenten en praktische gegevens te verstrekken welke aan ons niet worden gevraagd — maar om te geven de algemeene beteekenis naar socialistische opvatting, die men bij ons wellicht zal zoeken. Althans de sociaaldemokraten in ons land, gelooven wij, lezen niet „de Nieuwe Tijd" om voor zich de vraag

uitgemaakt te zien of er partikuliere monopolie dan wel gemeentelijke exploitatie moet zijn, maar om een antwoord te krijgen op die andere en veelbesproken vraag, wat de gemeentelijke exploitatie te maken heeft met het socialisme. Alle demokraten wenschen de naasting, alleen de sociaaldemokraten hebben iets te zeggen over de diepere beteekenis er van.

Later, als wij tevens eene politiek werkzame partij zullen geworden zijn, moet onze pers rekening houden met de veranderde behoefte. Wij hebben thans, meen ik, vooral te zorgen voor de verspreiding van een zuivere socialistische denkwijze.... en daarom is de redakteur van „de Nieuwe Tijd" aan Troelstra, den schrijver van de artikelen over G e h e e l - O n t h o u d i n g, ten zeerste verplicht dat hij de gaarne aan hem afgestane ruimte niet vult met feiten en cijfers over afschaffing en drankgebruik, maar aan eene preciese uiteenzetting van het verschijnsel zelf, verklaard volgens onze theoretische zienswijze.

Het tweede punt is de waardeering van de in dit tijdschrift te voeren polemiek.

In de „Sociaaldemokraat" wordt de opmerking gemaakt, dat „de polemiek met het „Handelsblad", waaraan schr. bijna drie kostbare bladzijden wijdt, gerust achterwege had kunnen blijven, te meer daar zij niet in een tijdschrift, maar in eene kourant thuis behoort." Wij kunnen dit niet inzien. Indien de stichters van de socialistische wetenschap hadden gemeend, dat polemiek alleen in bladen mag worden gevoerd, dan zou de grootste helft van hunne werken ongeschreven gebleven zijn. Wijl wij een strijdende partij zijn, en al onze studie, het geheele onderzoek van de maatschappij en van de geschiedenis, voortgekomen is uit ontevredenheid met het bestaande en de zichtbare uiting is van een nieuwe werkelijkheid die de oude verdringt en vervangt, daarom is het socialisme ééne doorloopende polemiek in de theorie, gelijk het een onafgebroken aanvalsbeweging in de praktijk is. Wij willen niet uit het oog verliezen de onderscheiden taak van kourant en tijdschrift. De kourant richt met hare polemiek zich op het verkrijgen van direkte en bepaalde resultaten; het vestigen van een meening om een aangewezen doel te bereiken of het beletten van een doel, door tegenstanders beoogd. Bij voorbeeld in verkiezingstijden om zekere kandidaten te steunen, anderen te weren, of om een voorstel in een wetgevend lichaam te doen slagen, of te doen vallen. Dit dunkt ons is de bijzondere taak van een blad: alles wat er toe kan leiden dat een groote lezersmassa op het oogenblik zelf een daad verricht of een daad verhindert. En dit wordt bewaarheid door het feit dat de arbeidersbladen eerst kunnen bloeien als de arbeiders het stemrecht bezitten, en dus regelmatig geroepen worden tot praktisch optreden.

Maar een tijdschrift dat de kennis van de beginselen wil verspreiden, moet zich bezighouden met een andere polemiek. Namelijk, het bespreken van uitingen van tegenstanders welke bijzonder treffend onze theoretische inzichten bevestigen. Als zoodanig hebben wij hier in de eerste aflevering te pas gebracht eenige opmerkingen van radikale en van katholieke zijde gemaakt over het verband tusschen maatschappij en beschaving; en in de tweede plaats een artikel van het „Handelsblad" over de monopolies te Amsterdam. Niet om lezers van het „Handelsblad" tot andere inzichten te brengen, of om den Amsterdamschen gemeente-

raad te sterken in zijn onteigeningslusten. Dit is thans de taak van het socialisme in ons land nog niet, en allerminst in dit maandschrift te bereiken. Maar om onze meening betreffende den aard van het kapitalistisch verzet met een sprekend voorbeeld te staven. Dit was het feit waarop voor ons alles aankwam. Zulke stukken zijn het materiaal voor ons wetenschappelijk onderzoek. Wil men de mededeeling van de resultaten met de vermelding van de dokumenten, polemiek noemen, ons is het wel. Mits men onderscheide, en niet vlotweg alle polemiek in een maandschrift veroordeele. Dan zou ons geschrijf eerst recht een dorre zandberg van theorie worden. Iets als een boek over dierkunde zonder afbeeldingen, of aardrijkskunde zonder een atlas. Kortom, iets ondenkbaars.

Eenigszins uitvoerig is hier over het bovenstaande geschreven, om ons standpunt duidelijk te maken, en vooral om in het algemeen nog eens aan te wijzen wat wij houden voor de verschillende funktiën van propagandablad en theoretisch orgaan.

* * *

— Teneinde te voldoen aan den eisch van een afwisselenden inhoud, zijn ditmaal de vervolgstukken van TROELSTRA, van POLAK en van den redakteur tot het Augustus-no. blijven liggen.

Behalve deze artikelen, zal de volgende aflevering bevatten een opstel van een onzer medewerkers, getiteld: de Heer F. Domela Nieuwenhuis als Marxist.

De rubriek Parlement zal gewijd zijn aan een overzicht van de verrichtingen van den bekenden socialistischen gemeenteraad te Roubaix in Frankrijk gedurende de laatste drie jaar.

* * *

— Nadat eene kommissie 25 jaar er aan gewerkt had, kwam in Februari 1896 een ontwerp van een nieuw Burgerlijk Wetboek in den Duitschen Rijksdag aan de orde.

Het plan van de regeering scheen te zijn zonder beraadslaging over de onderdeelen het ontwerp te doen aannemen.

Intusschen werd op voorstel van de sociaaldemokraten besloten den gewonen weg te volgen. In de laatste dagen van Juni zijn de beraadslagingen ten einde gebracht.

Wederom is bij deze gewichtige gelegenheid gebleken dat geen van de burgerlijke partijen meer bij machte is de openbare zaak naar behooren te besturen; dat de regeerende klasse, uit die partijen samengesteld, niet gezind is den vooruitgang te dienen en alzoo de beschaving te bevorderen zoodra het klassebelang de bestendiging eischt van verouderde toestanden, en dat alleen de arbeiderspartij genegen en in staat is de noodzakelijke hervormingen te verwezenlijken.

Zoolang op het kapitalisme de klassenstaat zich handhaaft, zal de wettelijke regeling van de persoonlijke en stoffelijke betrekkingen welke voortvloeien uit deze ekonomische en politieke gegevens, onmisbaar zijn. Maar het is niet onverschillig hoe die regeling zal wezen. Niet alleen eene maatschappij te vestigen op nieuwen ekonomischen grondslag, maar bovendien in de oude maatschappij zooveel

noodig en zoo ver mogelijk het werk te doen dat de bourgeoisie in den steek laat, is de taak van het proletariaat.

Wij geven hier een overzicht van de houding onzer partij in het debat.

Het eerste wat men van deze zijde deed uitkomen was het verlangen van de arbeiders naar éénheid in de rechtsbedeeling. Tot heden gold in Duitschland een veelvoudig recht. De oude Napoleontische Code Civil van 1804 in de Rijnlanden, het Pruisische landrecht van 1794 in Pruissen, enz. enz. Vooral de arbeiders die in verschillende streken van het rijk achtereenvolgens gevestigd zijn, hebben er belang bij dat overal een zelfde burgerlijk wetboek beslissend is. — „Zoo weinig als ik kan verlangen, zeide de rechtsgeleerde partijgenoot Stadthagen, dat hier in dezen Rijksdag de inrichting van het socialisme met wetsbepalingen wordt voorgeschreven, zoo zeer ben ik bereid, te helpen aan het tot stand brengen van een in werkelijkheid gelijkvormig recht, en daarbij te bestrijden de uitzonderingsbepalingen welke dit wetboek tegen de arbeiders bevat, teneinde te maken van dit wetboek worde wat thans de wet zijn kan en moet."

— „Een wet is en moet zijn de ideologische weerkaatsing van de staathuishoudkundige verhoudingen . . . . en, als ik moet toegeven dat de onderdrukte klasse niet onmiddellijk haar recht kan omzetten in wetsbepalingen; als het natuurlijk is, dat de wet in maatschappelijken en politieken strijd ontstaan, altijd reaktionnair is, zoo moet ik toch beslist tegen een ontwerp optreden, dat ten eerste slechts eene schijneenheid geeft en verder de strekking heeft de voorrechten van ondernemers, de voorrechten van grootgrondbezitters, de voorrechten van kapitalisten tegenover de maatschappelijk zwakken te versterken en te bevestigen.... Ik zal niet meer verlangen dan mogelijk is.... omdat thans niet meer verlangd worden kan dan overeenstemt met de maatschappelijke toestanden. Ik eisch, dat in het wetboek zal worden neergelegd, een regeling van datgene, wat als het recht van de arbeidende klasse binnen de grenzen van de tegenwoordige ekonomische ontwikkeling volstrekt noodig is.....

Dus, mijne Heeren, wij willen met U samenwerken. Iets socialistisch thans in te voeren is mijn doel niet. Wat ik nu verdedig is het belang van de werklieden in deze maatschappij; daaraan behoort niets te kort gedaan te worden, en ik verzoek u ons in dit streven behulpzaam te zijn...."

Kort samengevat was dit het streven van de socialisten:

1e. alles te schrappen wat de arbeiders aan nieuwe banden zou leggen;

2e. de eenvormigheid van het recht te bevorderen.

Ten opzichte van het eerste punt werd reeds in de commissie welke het ontwerp behandelde, eenig succes behaald. Een levenslang arbeidskontrakt, een bepaling ten gunste van patroons bij werkstakingen, een poging om belasting te heffen van de arbeiderspartijkassen, vervielen door de bestrijding van de socialisten.

Direkte, nieuwe artikelen tegen het proletariaat bevat het wetboek derhalve niet. Integendeel is het gelukt een reeks verbeteringen intevoeren.

Echter blijft het nieuwe Burgerlijk Wetboek ook in zijn tegenwoordige gedaante een zuivere klassenwet, gericht tegen de arbeiders.

Zoo zijn behouden gebleven de voorrechten van den hoogen adel en van de

vorsten tegenover hunne bedienden enz., het strenge mijnwerkersrecht en wat men het Gesinderecht noemt: de wetgeving op dienstboden in den ruimsten zin. Vervallen is intusschen het recht van lichamelijke kastijding op dienstboden toegepast, en aan de meesters is de verplichting opgelegd te zorgen voor behoorlijke slaap- en woonruimte, en voor verpleging ingeval van ziekte. De landarbeiders blijven achtergesteld bij de fabrieksarbeiders en handwerkslieden. De regeling van het jachtrecht is zeer ten nadeele van de kleinere boeren.

Dit alles is intusschen niet anders te verwachten van eene wetgevende burgerlijke meerderheid.

Ons interesseert voornamelijk de houding van de socialistische afgevaardigen. Wij geven nog een afzonderlijke mededeeling van de veranderingen in het ontwerp op hun initiatief doorgedreven. Het is zeer gewichtig, dat de verbeteringen van het Duitsche burgerlijk recht zoo goed als geheel aan de sociaaldemokratie te danken is.

* * *

— Het groote feit van de maand is de Belgische Kamerverkiezing van 5 Juli. Onze lezers weten dat de uitslag voor de arbeiderspartij zeer gunstig is geweest. Bijna honderd duizend stemmen meer dan in het najaar van 1894. Dit cijfer mag men gerust verdubbelen om een schatting te maken van den vooruitgang van het socialisme in het geheele land. Immers was bij deze verkiezing slechts de helft ongeveer van het getal kiesdistrikten waarin België verdeeld is, betrokken. En juist een helft, die slechts één socialistisch afgevaardigde in 1894 had gekozen. Deze vooruitgang is dus tot stand gekomen in gewesten waar het socialisme vroeger weinig of geen invloed had. De aftreding van Kamerleden in België geschiedt bij loting; en nu was de uitkomst zoodanig, dat onder de door het lot getroffenen maar één lid van de arbeiderspartij zich bevond. Hoeveel grooter nog zou de te konstateeren aanwas van het stemmencijfer zijn geweest, indien de provinciën Luik, Henegouwen, en de fabrieksplaatsen van Oost-Vlaanderen hadden moeten kiezen — indien de zetels op het spel hadden gestaan van de vertegenwoordigers van het socialisme.

Op het oogenblik dat wij schrijven, echter, is de groote kwestie nog onbeslist. [1]) Zal in de hoofdstad dè reaktie, zal het socialisme zegepralen? Zie hier de cijfers: Klerikalen : 90.000; Radikalen en Socialisten : 72.000; Liberalen : 40.000. Als deze aflevering in handen van onze lezers zal zijn, is de strijd gestreden. Het hoofdbestuur van de Ligue Libérale heeft besloten tot onthouding. Maar een menigte van stemmen zijn opgegaan uit de rijeh van de liberalen om hen aan te sporen de anti-klerikale lijst te steunen. Althans voor ons is het onmogelijk den uitslag te voorspellen. Behalve de genoemde partijen hebben aan de de verkiezing deelgenomen een groep van onafhankelijke middenstanders, winkeliers, kooplieden enz., wier programma was: zooveel mogelijk „zaken" en zoo weinig mogelijk belasting, wier taktiek bestond uit het stellen van een eigen kandidatenlijst, zonder klerikale of anti-klerikale kleur, en wier voorname grief

[1]) Inmiddels is de uitslag der herstemmingen bekend geworden. In alle distrikten hebben de Klerikalen overwonnen.

tegen de moderne maatschappij is de aanwezigheid van koöperatieve instellingen. Deze in België talrijke en bloeiende ondernemingen worden met dezelfde oogen aangezien als Eigen Hulp bij ons, en de enkele gemeenteraadsverkiezingen die hier onder de leuze van anti-Eigen Hulp hebben plaats gehad, geven te kennen dat ook bij ons elementen onder de bourgeoisie genoeg hebben van de oude partijnamen en hunne broodsbelangen willen voorstaan met een duidelijker devies. Ook in Brussel kan deze fraktie rekenen op een 6000 stemmen en is dus bij herstemmingen geen te versmaden kracht.

Zoover als deze groep is evenwel, naar het althans uit vele vergaderingen, dagbladartikelen en ingezonden stukken op te maken is, de massa van de liberale bourgeoisie in Brussel nog niet. Ook als de partij der commerciants, wat wel niet te betwijfelen is, op de klerikalen stemmen, en een gedeelte van de liberalen gehoor geven aan de verkiezingsleuze van de Ligue Libérale en tehuis blijven op 12 Juli, zal de z. g. „demokratische lijst" met behulp van de overigen kunnen zegevieren. Althans is het onwaarschijnlijk dat een groot getal liberalen de andere partij zullen steunen. In België is van het oude idealisme bij den strijd van klerikalen en liberalen meer bewaard gebleven dan in Nederland. Wij erkennen, dat het een kwestie van tijd is; deze veete zal verdwijnen, gelijk zij bij ons goeddeels verdwenen is. Maar op dit oogenblik nu het nog dezelfde personen zijn, die levenslang van geen anderen politieken vijand hebben gehoord als van het katholicisme, en in den straatroep van à bas la calotte hebben geëerd de uitdrukking van de hoogste politieke wijsheid, op dit oogenblik zouden zij het gevoelen als een verraad aan hunne dierbaarste overtuiging indien zij als liberalen stemden op katholieken. Met organen als „Handelsblad" en „Nieuwe Rotterdammer", met staatslieden als Van Houten, is tot heden het Belgische liberalisme niet bezocht geworden; en de rol van deze bladen bij de herstemmingen in den zomer van 1894, toen zij met de katholieken zich vereenigden tegen de demokratische strooming in hunne eigen partij, wordt thans door de liberale pers in België niet nagevolgd.

Het zijn natuurlijk de richtingen en organisatiën die de traditie van het burgerlijke liberalisme het zuiverste hebben bezwaard, welke het krachtigste optreden voor de kandidaten van de radikalen en socialisten. Bij voorbeeld, de leden van bonden voor neutraal onderwijs en de vrijdenkers; terwijl uit de provinciale liberale vereenigingen vele brieven en adressen aan hunne partijgenooten in de hoofdstad worden gericht, alle om hen te vermanen tot een ijverige plichtsvervulling in dienst van de demokratische en anti-kerkelijke idee.

Vergeten wij evenwel niet, dat de geweldige agitatie gedurende deze week, wel een der gedenkwaardigste tijdperken in de geschiedenis van België, althans dit te kennen geeft, dat men omtrent den uitslag van de verkiezing op 12 Juli ver van gerust is. De tijd toen het van zelf sprak dat kerkelijken en anti-kerkelijken tegenover elkaar stonden, is voorbij, zelfs in België, het land bij uitnemendheid van deze burgerlijke broedertwisten. Zal de agitatie voldoende zijn om de massa in beweging te brengen? Of zal zij niet bij machte blijken den haat

te verdrijven, zelfs voor een oogenblik niet, welke de bourgeoisie tegen het proletariaat bezielt?

En eindelijk moet zelfs in het gunstigste geval niet worden voorbij gezien, dat het resultaat voor een deel verschuldigd zal zijn aan een diepe verontwaardiging, gistende door heel het niet-katholieke land, wegens de blinde stijfkoppigheid en de schaamtelooze partijdigheid van de regeering thans aan het bewind. Wij verwijzen naar onze Parlementaire rubriek om de bewijsstukken. Ook in het distrikt Nijvel, waar de kansen nog beter staan voor de socialisten, n.l. met 20.000 stemmen tegen 25.000 katholieken, terwijl de liberalen over 13 à 14000 stemmen beschikken, is een tweede stemming noodig. Vallen beide distrikten in handen van de oppositie dan daalt het cijfer der regeerings meerderheid met vier en veertig leden en is het kabinet—SMET DE NAEIJER veroordeeld. Dit aanlokkelijke vooruitzicht zal zeer zeker bij vele liberale kiezers den doorslag geven — en niet de liefde voor het socialisme.

Het socialisme, intusschen, kan met gerustheid den dag van 12 Juli afwachten. De uitslag is ver van onverschillig, want de lotsverbetering van den arbeider is thans niet te verkrijgen dan met de medewerking van een gedeelte der burgerij. Daarom worden ook door onze partijgenooten alle krachten ingespannen om aan hunne kandidaten de meerderheid te verschaffen. Evenwel komt het voor de arbeiderspartij niet in de eerste plaats aan op het veroveren van zetels. De eerste eisch is het welzijn van het socialisme, om te eerder te geraken tot de omwenteling van de geheele maatschappelijke orde van thans. De voornaamste vrucht is de moreele indruk in het binnen- en in het buitenland. De vrucht, nu, als een belooning voor de bewonderenswaardige propaganda, is reeds geplukt. De geheele Europeesche pers konstateert de snelle ontwikkeling van de revolutionnaire gedachte in dit land en in de achterlijkste streken van dit land. Het is weder een waarschuwing, dat de dagen van uitbuiting, knechtschap en tyrannie geteld zijn, en het zal onze schuld niet zijn als zij weêr wordt in den wind geslagen.

Maar ook de gevolgde verkiezingstaktiek is onberispelijk en niet bestemd om de vreugde van de overwinning door het geringste zelfverwijt te verbitteren. Het samengaan in sommige distrikten met de radikalen (progressistes) vindt plaats zonder schade aan beginsel of verminking van programma. De leden van de arbeiderspartij worden gekozen op hun programma, en de radikalen op het hunne. Praktisch gaan in alle eischen thans de radikalen met de socialisten meê; en het is voor alle betrokken belangen dus goed dat beide partijen elkaar de hand reiken. Maar de toegestoken hand bevat geen aangeboden geschenk of veil gehouden beginsel. Ieder weet en wie het niet weet kan het publiek hooren uitspreken, op wien hij stemt. De afgeloopen kampagne trouwens is het beste bewijs dat het Belgische socialisme in de twee jaren van politieke aktie aan zuiverheid slechts heeft gewonnen.

Zelfs is de verwachte steun van vele liberalen een erkenning van de verdiensten der partij die hem ontvangt. Het toont aan, dat de eene helft van de taak des proletariaats, de regeling van den desolaten boedel van de bourgeoisie, samenvalt met de beste traditie van deze klasse-zelve. De bourgeoisie, voor zoover zij

het eerlijk meent en handelen wil in den geest van hare eigen idealisten, wendt zich tot — de arbeiders. Dit is de moraal van deze gewichtige verkiezing. —

* * *

— Wat zeggen wij altijd tegen de verdedigers van uitsluitend-ekonomische aktie? Dat zelfs in die gevallen waarin een werkstaking met succes afloopt, het zoo moeilijk is de resultaten te behouden — daargelaten het feit dat tegenwoordig werkstakingen somtijds worden uitgelokt als een groot voordeel voor de patroons.

Wij lezen in „Justice" van 4 Juli een aanteekening over de crisis in de kolenindustrie, welke dit volkomen bevestigt. En wel ten aanzien van een vak waarbij de arbeiders zoo uitmuntend georganiseerd zijn.

„Het punt in kwestie tusschen de mijnwerkers en hunne meesters is nu duidelijk omschreven. De eigenaren willen de loonen met 10 pCt. verminderen na den 1sten Augustus en deze verlaging moet tot een jaar van kracht zijn. De mijnwerkers verzetten zich tegen dit voorstel en verlangen dat de tegenwoordige loonstandaard gehandhaafd wordt tot Januari 1898 en willen dan een verhooging probeeren. Het is zeker dat de meesters een vermindering zullen trachten door te voeren, maar in hoever zij gezind zijn tot uiterste maatregelen over te gaan moet worden afgewacht. Toch, dat de mijnwerkers eerlang verplicht zullen zijn een loonsverlaging aantenemen, kan niet betwijfeld worden. Na zestien weken gestaakt te hebben voor een behoorlijk loon, werden zij gedwongen genoegen te nemen met een reduktie van 10 pCt, op dit behoorlijke loon, als een van de resultaten van een verzoeningsraad. Als de patroons nu de andere 10 pCt. krijgen zal er weinig overgebleven zijn van de oorspronkelijke 25 pCt. die gevraagd werden, en intusschen zullen eenige patroons hun fortuin gemaakt hebben door de sluiting van de mijnen en de prijsverhooging daardoor ontstaan."

* * *

— Het Bestuur der S. D. A. P. heeft in zijn vergadering van 28 Juni besloten aan de afdeelingen voor te stellen het besluit te herroepen volgens hetwelk onze afgevaardigden niet tegen de toelating zich zouden verklaren van den Socialistenbond op het Londensch Congres. Het is aan de afdeelingen om te beslissen, en wij maken gebruik van ons recht van partijgenoot om over het voorstel onze meening te zeggen.

Nadat het Congresbesluit, dat nu weer in stemming wordt gebracht, was aangenomen, paste het niet de kwestie van onze houding tegenover den Socialistenbond tot het onderwerp van een bespreking te maken, omdat, juist na het congresbesluit, het geval geen kwestie meer was. Nu evenwel bestaat er gereede aanleiding te zeggen dat, volgens het persoonlijk gevoelen van schrijver dezes, de afgevaardigden van deze vereeniging in de Londensche vergadering niet op hunne plaats zouden zijn. Bezien uit het oogpunt van partijtaktiek zou het ongetwijfeld wenschelijker zijn geweest dat andere nationaliteiten, de Engelsche S. D. Federation b.v., het initiatief hadden genomen tot de uitsluiting. Onze S. D. A. P. is aan te merken als de direkte tegenstander van den S. B., zoodat een voorstel onzerzijds licht aan persoonlijke motieven kon worden toegeschreven. Er is eene motie, dat deelneming aan politieken strijd den leden van den Socialistenbond

geoorloofd zou zijn; maar de Bond als zoodanig zou zich onthouden. Het zal de moeite waard wezen de gezichten van buitenlandsche partijgenooten te zien, als hun wordt meegedeeld welke voortreffelijke en praktische besluiten onder voogdijschap van den Heer Domela Nieuwenhuis hier door »Socialisten« zijn genomen. Zij, die de moeilijkheden kennen van de politieke aktie, zullen met belangstelling vernemen hoe het mogelijk is als leden, en niet als bond mee te doen aan eenige verkiezingskampagne. Maar de vraag is, of de meerderheid van het Internationale Congres, eene »socialistische« vereeniging, welker leiders met de ergste vijanden heulen van de internationale arbeidersbeweging en eene dwaze motie doorzetten omdat zij dan met eenigen schijn van reden nog kunnen beweren tot de beweging te behooren, zal willen toelaten.

Het socialisme is kenbaar aan eenige groote en algemeene beginselen; en indien achtereenvolgende congressen hebben uitgemaakt dat de verovering van de politieke macht door onze beginselen wordt voorgeschreven, kunnen zij die een anderen gedragslijn wenschen te volgen dit doen zooveel zij willen, maar zij kunnen het niet doen onder den naam van socialisme. De mogelijkheid is geenszins uitgesloten dat de aanhang van „Recht voor Allen" bekwamer is in het uitvinden van wat de arbeiders te verrichte hebben, dan eenige andere socialistische organisatie ter wereld. Maar, daar zij zelve de eenige is welke in het sektarische geloof aan de verderfelijkheid der internationale taktiek denkt zalig te worden, zoo is het niet te veel gevergd door de meerderheid, dat de tegenstanders van deze taktiek niet den zelfden partijnaam dragen. De tegenstanders van de taktiek zijn de tegenstanders van de partij. De taktiek omvat alle daden thans te doen; en het is een schrale troost dat in hun hart en zelfs met de mond de Heeren Domela Nieuwenhuis c. s. u gelijk geven in uwe kritiek van het kapiltalisme, wanneer zij u tegenwerken bij de dingen welke gij aanvat om het kapitalisme te bestrijden. Het is niet voldoende dat bij werkstakingen en loonbewegingen zij aan uwe zijde staan, want dit is volstrekt geen kenmerk van den socialistischen strijd.

En nu is de motie waarvan wij spraken geen ernstig ding. Het was een blijk van het jammerlijk opportunisme en van de halfslachtigheid welke van die zijde steeds wordt getoond, maar inderdaad wordt de politieke aktie door de leiders van den Socialistenbond voortdurend bekampt — en bekampt met de middelen welke men kent. Dit is in het buitenland voldoende bekend, en zal verder den leden van het Congres naar behooren duidelijk worden gemaakt. Om den schijn van gedreven te worden door persoonlijken afkeer te vermijden, zou het, zeide ik, beter zijn geweest door de S. D. A. P. geen voorstel tot uitsluiting te laten doen. Een andere reden van dezelfde strekking is dat de indruk in ons eigen land dieper zal zijn, wanneer gedurende den loop van het Congres telkens zal blijken, hoever het „socialisme" van de afgevaardigden van den S. B. beneden internationaal peil zich bevindt. Maar dit zijn ondergeschikte motieven, vergeleken bij de vraag: doet de S. D. A. P. hare plicht als zij niet protesteert tegen de deelneming aan het Congres door de vertegenwoordigers van den S. B?

Deze vraag is m. i. niet anders dan in den zin van het bovenstaande te be-

antwoorden. Neen, het is plichtsverzuim, plichtsverzuim als een onderdeel van het internationaal socialisme, wanneer wij niet, alle bijredenen ter zijde schuivende, ons kwijten van de taak opgelegd door de weinig eervolle omstandigheid dat bedoelde personen o n z e landgenooten zijn. Zij hebben in ons land het socialisme vermoord na het socialisme bij de arbeiders in miskrediet te hebben gebracht. Iedere fraktie is in haar land verantwoordelijk tegenover de Internationale voor hetgeen binnen hare grenzen geschiedt. Wij moeten toonen de verantwoordelijkheid te beseffen door alle medeplichtigheid aan de wandaden van de handvol menschen die de overblijfselen van de officiëele „sociaaldemokratie" hier te lande besturen, openlijk te Londen te ontkennen. En daarentegen hebben wij het recht aan het Congres te vragen, dat het onze taak helpt verlichten, door, van onze verklaring nota nemende, haar te onderschrijven door de deuren van de vergadering voor deze valsche broeders niet te openen.

De anarchisten gaan er zonder twijfel onmiddellijk uit. Eenige halfburgerlijke groepen, als de Engelsche Fabians, zullen met vrijheidsfrazen er niet in slagen de werkzaamheden van het congres te belemmeren. Het is niet meer dan billijk dat de halve anarchisten hen volgen, die schadelijker en persoonlijk minder achtenswaardig zijn, omdat zij geen heele anarchisten durven te wezen.

Het hoofdartikel in „R. v. A." van 23 en 24 Juni, getiteld „Een Dokument" en geschreven door A. Cohen, een lid van de Internationale anarchie, het schuim en tevens de hevige vijand van de internationale arbeiderspartij, is slechts de druppel die den emmer doet overloopen. In gewone omstandigheden zou niemand er op hebben gelet. De Heer Cohen is een van die dubbelzinnige belletristische anarchisten, die sedert jaren in het orgaan van den Heer Nieuwenhuis de Fransche socialisten met de drekstoffen werpt waarin te wroeten zijn lust is. Handlanger van de Hemel weet wien, is zijn pen altijd gereed te krassen als de Fransche arbeiders eenig teeken geven van hunne voortgaande krachtsontwikkeling. De strekking van zijn opstel is ditmaal, dat Duitsche en Fransche leiders de stemmingen van de Congressen beheerschen met geld. Als luimige inval van een Rotterdamschen „Uilenspiegel", of als fantasie van den Redakteur Wierdels van „de Tijd", zou deze schelmerij hare waarde hebben. In een orgaan van een vereeniging welke ditzelfde congres wil bezoeken, is het een daad zonder naam. De Nederlandsche socialisten zouden een onvergefelijke zwakheid begaan als zij hierop niet antwoorden met het voorstel thans bij onze afdeelingen aanhangig.

Buiten de deur mogen deze lasteraars van de georganiseerde proletariërs hunne plaats zoeken. De stad Londen zal van hunne soort meer exemplaren herbergen en een heenkomen zullen zij weten te vinden.

Rectificatie.

In mijn artikel in No. 2 van den N. T. is een fout geslopen. Er wordt daar gesproken van den Chartisten-leider Daniel O' Connell. Dit nu moet zijn FERGUS O' CONNOR; O' Connell had nooit iets met de Chartistenbeweging te maken.

H. Polak.

Allerlei.

Besparing van handenarbeid.

De „Daily Graphic" deelt mede dat men op de derde internationale tentoonstelling voor de schoenmakers- en lederbereidersvakken te Islington in Engeland een zeer samengestelde machine kon zien, die al den arbeid doet welke vroeger met de hand verricht werd, en het beter en sneller doet. Het ruwe leder wordt aan de eene zijde in de machine gestoken en verlaat haar aan de andere zijde in den vorm van geheel voltooide schoenen, en dat in weinige minuten. Om een denkbeeld te geven van de tijdsbesparing die aldus verkregen wordt: een der bewerkingen die, met de hand verricht, 35 minuten vereischte, geschiedt met de machine in 15 seconden, dat is 140 maal zoo snel. Socialistisch toegepast zou deze machine dus de arbeid der gemeenschap aanzienlijk verminderen en haar welzijn zeer verhoogen; als eigendom van den kapitalist echter brengt zij slechts een stijging der werkeloosheid mede, en de onmogelijkheid voor de arbeiders, wier loon zal dalen door deze nieuwe concurrenten hunner arbeidskracht, om van den lagen prijs van het schoeisel te profiteeren.

Uitbreiding van de werkzaamheid der gemeente.

FRANKRIJK. — De socialistische gemeenteraad van Roubaix, een fabrieksstad van 110.000 inwoners in het Noorden des lands, heeft te toestemming van den arrondissementsprefect verkregen (die hem in 1892 geweigerd was), voor de opening van een bureau ten stadhuize, waar een advocaat kosteloos aan ieder ingezetene rechtkundig advies zal verleenen. Deze ambtenaar ontvangt een salaris van 1500 gulden.

De socialistische gemeenteraad van Saint-Ouen, bij Parijs, heeft een apotheek opgericht, waar voor ieder ziek gemeentelid kosteloos geneesmiddelen verkrijgbaar zijn.

ITALIË. — De stad Venetië heeft een leening van een kwart millioen gulden gesloten teneinde ruime en gezonde arbeiderswoningen te bouwen. De winsten zullen besteed worden tot uitbreiding der onderneming.

ZWITSERLAND. — Drie dorpen in het kanton Walliserland bezitten een gemeentelijken molen en een gemeentelijke bakkerij, waarvan de bestuurder om de drie jaar bij stemming door de kiezers der plaats wordt aangewezen.

Tot de veelbesproken vraag in hoeverre de godsdienstige gezindheid der bevolking van invloed is op haar verhouding tot de socialistische propaganda mogen de volgende cijfers een bijdrage leveren. Wij geven daarin aan de indeeling der bevolking naar de belijdenis in de op zich zelf staande grootere landen van het Rijk na de opgaven der volkstelling van 1 Dec. 1890 in verband met het aandeel der socialistische stemmen en het totaal der stemmen die bij den Rijksdagverkiezing van 15 Juni '93 zijn uitgebracht en voegen ter verduidelijking der vraag naar sociale gezichtspunten de opgave omtrent de dichtheid der bevolking van genoemde landen, daaraan toe.

In cijfers krijgen wij het volgende beeld:

STATEN.	Op 100 inwoners waren:		Op 1 kM² Inwoners	Van 100 uitgebrachte stemmen waren socialistisch
	Protestanten	Katholieken		
Oostpruisen	85.6	13.4	53.3	9.5
Westpruisen	47.5	50.0	56.2	5.7
Brandenburg met Berlijn	91.8	5.5	103.3	40.4
Pommeren	96.1	1.8	50.5	17.5
Posen	30.9	46.5	60.5	2.0
Silezien	45.5	53.2	101.8	16.5
Saksen	92.4	7.1	102.2	27.7
Sleeswijk-Holstein	97.6	1.8	64.5	37.9
Hannover	86.4	12.6	59.2	21.8
Westfalen	47.5	51.5	120.2	16.7
Hessen-Nassau	69.5	27.3	106.1	22.3
Rijnprovincie	27.5	71.2	174.5	13.8
Hohenzollern	3.7	93.9	57.9	2.6
Koninkrijk Pruisen	**64.3**	**34.3**	**86.1**	**22.3**
Beieren	28.1	70.8	73.7	16.3
Saksen	95.3	3.7	233.6	45.7
Wurtenberg	68.9	30.0	104.4	13.9
Baden	36.1	62.0	109.9	14.1
Hessen	67.2	30.1	129.3	24.6
Mecklenburg-Schwerin	98.6	0.8	43.9	27.2
Saksen-Weimar	95.9	3.6	90.7	25.2
Mecklenburg-Strelitz	98.8	0.7	33.0	19.9
Oldenburg	77.2	21.1	55.3	19.8
Brunswijk	94.2	4.1	110.0	41.3
Saksen Meiningen	97.8	1.2	90.7	36.7
Saksen-Altenburg	98.1	1.2	129.3	41.6
Saksen-Coburg-Gotha	97.6	1.4	105.6	46.0
Anhalt	97.2	2.2	118.5	36.3
Schwarzburg-Sondershausen	98.3	0.8	87.6	33.5
Schwarzburg-Rudolstad	98.6	0.5	91.3	44.9
Waldeck	95.3	2.9	51.1	8.4
Reuss-oudere linie	97.8	1.5	198.3	56.5
Reuss-jongere linie	98.3	0.9	145.1	57.2
Lippe-Schaumburg	97.4	1.6	115.3	18.3
Lippe	96.1	3.4	105.7	9.3
Lubeck	97.3	1.5	256.9	48.5
Bremen	94.4	4.3	706.0	42.7
Hamburg	91.8	3.8	1504.8	59.3
Elzas-Lotharingen	21.0	76.5	110.5	19.4
Duitsche Rijk	**62.6**	**35.8**	**91.5**	**23.3**

Bij oppervlakkige beschouwing dezer cijfers kon het den schijn krijgen alsof de overwegend protestantsche landen zich toegankelijker voor de socialistische ideeën toonden dan de katholieke. Dit vermoeden blijkt bij nadere beschouwing niet juist te zijn.

Zoo bereiken b.v. in de beide Zuid-Duitsche Staten Wurtenberg en Baden, die bij ongeveer gelijke dichtheid van bevolking en beroepsindeeling een omgekeerde sterkteverhouding van belijdenis aanwijzen, de socialistische verkiezingscijfers bijna precies dezelfde betrekkelijke hoogte. Diezelfde verhoudingen vinden wij ook tusschen het Groothertogdom Oldenburg en de Rijkslanden Elzas-Lotharingen welke laatste ongetwijfeld eens zoo dicht bevolkt zijn. Evenzoo zijn de op socialistische candidaten uitgebrachte stemmen in de bijna voor de helft katholieke provincien Silezie en Westfalen, die tot de aanzienlijkste nijverheidsstreken van het Rijk behooren, aanzienlijk gestegen: en het voor bijna $^3/_4$ gedeelte katholieke Beijeren heeft niettegenstaande zijn overwegende landelijke bevolking het binnendringen der socialistische ideeën geen weerstand kunnen bieden. Het gaat, dunkt ons, daarom niet aan uit de getalverhouding tusschen de godsdienstige geloofsbelijdenis der bevolking en de vooruitgang der socialistische beweging in de op zichzelf staande deelen des Rijks gevolgtrekkingen te maken, die aanspraak kunnen maken op het karakter van een socialen wet.

Samentrekking van het kapitaal.

In België waren in exploitatie:

In	1870	2319	steengroeven.
„	1894	1598	dus 721 minder.
In	1850	310	steenkolenmijnen.
„	1894	223	dus 77 minder.
In	1845	91	hoogovens.
„	1894	20	dus 71 minder.
In	1845	105	ijzerfabrieken.
„	1894	48	dus 57 minder.
In	1850	590	distelleerderijen.
„	1894	229	dus 361 minder.
In	1850	45	raffinaderijen.
„	1894	33	dus 12 minder.

Deze vermindering van het aantal ondernemingen heeft geen daling der voortbrenging meegebracht. Gelijk uit onderstaande cijfers mag blijken, had het tegendeel plaats:

De	2319	steengroeven	bezigden	23662	arbeiders.
„	1598	„	„	28977	„
„	310	steenkolenmijnen	„	47949	„
„	223	„	„	117103	„
„	91	hoogovens	„	2331	„
„	20	„	„	2824	„
„	105	ijzerfabrieken	„	3304	„
„	48	„	„	13654	„
„	590	distelleerderijen	produceerden	27774	kilogram.
„	229	„	„	282629	„
„	45	raffinaderijen	„	30166	„
„	33	„	„	68255	„

Uitslag der Verkiezingen voor de Belgische Tweede Kamer

in 1894.

	Katholieken	Liberalen	Socialisten.
Brussel	93.630	61.643	40.210
Nijvel	25.577	25.347	6.719
Leuven	42.320	20.113	5.120
Antwerpen	61.142	43.237	4.871
Mechelen	32.893	14.968	1.984
Turnhout	25.514	11.176	—
Brugge	27.007	12.439	521
Kortrijk	35.031	10.140	3.721
Ostende	11.840	6.464	1.263 (1)
Ieperen	24.421	9.839	—
Thielt	15.864	8.265	—
Roesselaere	21.494	7.359	—
Veurne	7.431	3.468	—
Dixmuide	11.323	3.536	—
Namen	29.507	—	32.987 (2)
Dinant	17.660	14.950	—
Philippeville	10.879	13.944	—
Aarlen	5.244	5.779	—
Virton	8.145	8.698	—
Neufchateau	9.849	5.813	—
Bastenaeken	7.564	4.519	—
Marche	8.411	6,471	—
	521.648	293.168	96.133

(1) Deze stemmen werden behaald bij eene gedeeltelijke verkiezing in 1895.

(2) Te Namen was het eene radico-socialistische lijst.

in 1896.

	Katholieken	Liberalen	Socialisten	Handel.	Chr. Dem.
Brussel	90.067	41.011	74.452	5434	—
Nijvel	25.298	13.883	20.583	—	—
Leuven	38.768	10.553	20.539	—	—
Antwerpen	57.044	43.035	9.329	—	6.234
Mechelen	32.847	6.285	10.510	—	—
Turnhout	Geen strijd.				
Brugge	27.165	—	8.143 (1)	—	—
Kortrijk	3.196	—	6.971	7.896	9.919
Ostende	10.912	5.113	1.935	—	2.176
Ieperen	20.577	—	4.285	—	13.958
Thielt	14.964	4.669	—	—	—
Rousselaere	22.697	—	3.446	—	3.639
Veurne	6,109	4.431	254	—	—
Dixmuide	11.340	2.847	—	—	—
Namen	32.085	—	35.356 (2)	—	—
Dinant	19.187	—	14.553	—	—
Phillippeville	12.183	6.675	6.695	—	—
Aarlen	6.165	5.077	—	—	—
Virton	8.427	8.620	—	—	—
Neufchateau	11.271	7.627	658	—	—
Bastenaeken	6.965	5.320	—	—	—
Marche	9.080	6.963	—	—	—
	458.347	172.109	209.577	13.330	32.267

(1) Er waren 6000 witte briefjes.

(2) Radico-socialisiische lijst.

De Heer F. Domela Nieuwenhuis als Marxist.

DOOR

J. VAN MEEDEN.

I.

Nu ruim vijf jaar geleden, Maandag 26 Januari '91, hield de heer TREUB een voordracht in de Afdeeling Amsterdam van den sociaaldemokratischen bond. Als onderwerp had hij gekozen de houding van de radikalen tegenover de sociaaldemokratische partij (1). Het verschil tusschen de radikalen en de socialisten in Nederland, de juistheid van de denkwijze der eersten en de onhoudbaarheid van den gedachtengang der laatsten werd nader uiteengezet en uitvoerig aangetoond. Wij, radikalen, zoo was den korten zin van het lange betoog, wij willen evenals gij, socialisten, verbetering brengen in den toestand der arbeidende klasse; gij lieden loopt wat sneller dan wij, maar wij bewegen ons, hoewel met een ander einddoel voor oogen, in dezelfde richting. De socialisten zweren den dood aan het kapitalisme, geven prijs het beginsel van den persoonlijken eigendom, twee opvattingen die wij niet met u deelen en het verschil opleveren tusschen uwe en onze overtuiging. In tegenstelling met u wenschen de radikalen, dat het kapitalistme lang moge leven, daar wij den grondslag van uwe kritiek op de kapitalistische produktiewijze, de meerwaarde theorie van MARX, onjuist en de collectivistische produktiewijze, die gij voor de kapitalistische in de plaats wenscht te stellen, onmogelijk achten.

Na deze inleiding volgde een kritiek op de meerwaarde theorie van MARX. De vergadering, hoofdzakelijk uit werklieden bestaande, luisterde met wijze kalmte naar den spreker, die met groote gemeenzaamheid de waarde, de gebruikswaarde en de ruilwaarde behandelde. En het debat, waaraan deelnamen de fijnste koppen onder de socialistische hoofden, duurde tot laat in den avond en droeg niet weinig bij tot het vestigen van een hoogen dunk omtrent de leden van eene partij, die voor een dergelijk wetenschappelijke bespreking berekend schenen te zijn. En allen keerden huiswaarts, vermoeid van de inspanning, die het volgen van een wetenschappelijk debat medebrengt, in de meening dat hun theorie duchtig was aangevallen, en in niet mindere mate verdedigd. Doch hiermede was de zaak niet uit. Een aantal brochures, waaronder eene namens de sociaaldemokratische partij uitgegeven, volgden elkander op, en waren gericht tegen den heer TREUB, die de stoutheid had gehad te verklaren, dat de meerwaarde theorie en de ontleding van het kapitalistische produktieproces door MARX gerust kon worden opgeborgen in een museum van uitgediende wapenen.

Het is onze bedoeling niet nogmaals op het debat terug te komen of die ge-

1) De Radikalen tegenover de Sociaal-Demokratische Partij in Nederland, door Mr. M. W. F. TREUB. Amsterdam S. L. van Looij 1891.

schriften te behandelen. Wij willen alleen de aandacht vestigen op eene bizonderheid, die zoowel aan de aandacht van den heer TREUB als aan die der socialisten ontsnapt blijkt te zijn. In het begin van de redevoering is namelijk de volgende merkwaardige wending te vinden: „Den meesten uwer zal de theorie (n.l. de meerwaarde theorie) bekend zijn, niet uit het lijvige werk van MARX, maar voornamelijk uit het overzicht, dat de heer DOMELA NIEUWENHUIS daarvan in Kapitaal en Arbeid gaf. Ik zal daarom mijne aanhalingen ook uit de brochure van den heer NIEUWENHUIS putten." [1]) De heer TREUB ziet derhalve af van eene weerlegging van de theorie, zooals zij uit het lijvige werk van MARX Het Kapitaal kan worden geput en kiest als grondslag voor zijne kritiek de populaire behandeling, zooals zij in het boekje van den heer DOMELA te vinden is. Er wordt dus ondersteld, dat de heer NIEUWENHUIS de theorie juist weergeeft en deze onderstelling, dat moeten wij niet uit het oog verliezen, wordt door beide partijen stilzwijgend aangenomen als iets, dat boven allen twijfel verheven is. Want een oogenblik ondersteld, dat hetgeen de heer NIEUWENHUIS geeft enorme fouten bevat, die het boekje als grondslag van een kritiek op de Marxsche theorie totaal onbruikbaar maken, dan verschijnt het optreden van den heer TREUB, evenals de houding der socialisten, in een heel bizonder licht.

Het wordt voor ons dan de moeite waard oude keeien uit een sloot te hebben gehaald.

II.

De heer NIEUWENHUIS zegt in de voorrede van zijn boekje Kapitaal en Arbeid [2]): „De inhoud van dit geschrift blijft .... het eigendom van MARX .... Alleen de vorm, de inkleeding is van ons ...." Wij zullen derhalve minder moeten letten op den vorm of de inkleeding, maar alleen onderzoeken of de inhoud het eigendom van MARX genoemd kan worden.

De schrijver begint, evenals dat in Het Kapitaal [3]) het geval is, met een onderzoek van de waar, eene ontleding, die in deze brochure in eenige bladzijden is afgeloopen. Ziehier de uitslag van dit onderzoek. De waar heeft, volgens den heer NIEUWENHUIS, gebruikswaarde en ruilwaarde. Een waar heeft gebruikswaarde, wil enkel zeggen, dat zij een voorwerp is, dat door zijne eigenschappen in staat is eene menschelijke behoefte te bevredigen. Het voorwerp moet niet alleen gebruikswaarde hebben voor den voortbrenger, doch ook voor anderen, wat hij uitdrukt door te zeggen, dat een waar een maatschappelijke gebruikswaarde hebben moet. Dit alles is evenwel nog niet voldoende om een voorwerp tot waar te maken. Een waar moet tevens arbeidsprodukt wezen en bestemd zijn om door middel van den ruil aan een ander, wiens behoefte zij bevredigt, te worden overgedragen. Dit is hetgeen over de gebruikswaarde met eenigen goeden wil uit de eerste bladzijden van het werkje is op te maken. Wij behoeven ons niet verder te verdiepen in de fijnere analyse van de gebruikswaarde, die bij MARX te vinden is, omdat hetgeen de heer DOMELA geeft voor eene populaire uiteenzetting vol-

[1]) De Radicalen tegenover etc., blz. 10.

[2]) KARL MARX, Kapitaal en Arbeid bewerkt door F. DOMELA NIEUWENHUIS.

[3]) Het Kapitaal, Kritiek der Staathuishoudkunde, door KARL MARX. Vierde Druk.

doende is en de heer TREUB in hoofdzaak de juistheid van dit betoog erkent. [1])

Maar nu de ruilwaarde. De ruilwaarde, meent D., is de verhouding, waarin nuttige voorwerpen tot elkander staan [2]); arbeid is de noodzakelijke voorwaarde om aan een voorwerp ruilwaarde te geven. [3]) De vraag blijft over, hoe wordt nu de ruilwaarde bepaald? Om dit duidelijk te maken geeft de schrijver als voorbeeld het geval, dat een waar b. v. 20 el linnen achtereenvolgens tegen andere waren 1 jas, 1 tafel etc. geruild wordt, een gelijkstelling, die hij door vergelijkingen weergeeft, namelijk 20 el linnen = 1 jas, 20 el linnen = 1 tafel etc. Daar deze waren arbeidsprodukten zijn, is zoowel in het linnen als in de jas en de tafel een zekere hoeveelheid menschelijke arbeid opgehoopt. „In allen steekt dus een zekere hoeveelheid algemeen menschelijke arbeid en dus deze bepaalt de ruilwaarde van die zeer verschillende voorwerpen. Maar niet alleen ruilwaarde in 't algemeen, neen een even groote hoeveelheid ruilwaarde zit in die allen." [4]) En iets verder op dezelfde bladzijde: „Zoo is de ruilwaarde de algemeen menschelijke arbeid, die in de waar zit, gemeten naar den tijd. En dit is niet de tijd door dezen of genen benoodigd tot het vervaardigen van een voorwerp, maar de tijd, in doorsnede noodzakelijk voor het maken der waar." Volgens DOMELA NIEUWENHUIS is derhalve de ruilwaarde een verhouding, die een bepaalde hoeveelheid arbeid is, welke hoeveelheid gemeten wordt door den tijd, die in doorsnede voor het vervaardigen van een waar noodzakelijk is. Mij dunkt voor hem, die gewoon is om eenigzins na te denken, moet het vermoeden ontstaan, dat in bovenstaande bewering een niet geringe hoeveelheid onzin verborgen is. Een verhouding, die een hoeveelheid arbeid zou zijn? Een van beiden: of „de ruilwaarde is de verhouding, waarin nuttige voorwerpen tot elkander staan" en dan zouden wij gaarne eenigzins nader omtrent een dergelijke belangrijke verhouding ingelicht willen zijn: of „de ruilwaarde (is) de algemeen menschelijke arbeid, die in een waar zit" zoodat van een aantal waren gezegd kan worden: „een even groote hoeveelheid ruilwaarde zit in die allen" en dan moet, zoolang een hoeveelheid nog geen verhouding is, de eerste of de tweede bepaling van de ruilwaarde onjuist zijn.

Wij zullen zien, dat geen van beiden deugen en hetgeen DOMELA NIEUWENHUIS heeft neergeschreven een gevolg is van zijne met groote oppervlakkigheid volbrachte studie van MARX.

III.

Het eerste raadsel, dat moet worden opgelost, betreft de bepaling, die op de eerste bladzijde van het werkje Kapitaal en Arbeid, van de ruilwaarde gegeven wordt: „de ruilwaarde is de verhouding, waarin nuttige voorwerpen tot

---

[1]) De Radicalen tegenover etc., blz. 14: „Met de gebruikswaarde gaat het in hoofdzaak goed."

[2]) Kapitaal en Arbeid, blz. 1: „Ruilwaarde is de verhouding, waarin nuttige voorwerpen tot elkander staan."

[3]) Idem blz. 2: „. . . . arbeid is de noodzakelijke voorwaarde, om aan een voorwerp ruilwaarde te geven."

[4]) Kapitaal en Arbeid, blz. 3.

elkander staan." Doch de oplossing kan niet worden gezocht in deze bepaling zelf, door te zoeken naar de beteekenis, die aan deze definitie gehecht kan worden. De verklaring van het raadsel is gelegen in het antwoord op deze vraag: hoe komt het, dat de heer DOMELA NIEUWENHUIS een bepaling geeft van de ruilwaarde, die bij de physiokraten, bijvoorbeeld bij LE TROSNE (geb. 1728, gest. 1780) te vinden is? Wat is de oorzaak, dat eene physiokratische bewering als eene socialistische wijsheid wordt aangeboden? Mij dunkt de vergissing is hierin gelegen. Op bladzijde 2 van Het Kapitaal [1]) komt het volgende voor:

„De ruilwaarde verschijnt allereerst als de quantitatieve verhouding, de proportie, waarin gebruikswaarden van de eene soort tegen gebruikswaarden van eene andere soort geruild worden [6]), een verhouding, die gedurig met tijd en plaats verandert. De ruilwaarde schijnt derhalve iets toevalligs, iets zuiver relatiefs, een de waar eigen, innerlijke ruilwaarde (valeur intrinsèque) derhalve een contradictio in adjecto [7]) Beschouwen wij de zaak van naderbij."

[6]) «La valeur consiste dans le rapport d'échange qui se trouve entre telle chose et telle autre, entre telle mesure d'une production et telle mesure d'une autre" (LE TROSNE: «De l'Intérêt Social." Physiocrates, ed. Daire. Paris 1846 p. 889).

[7]) «Nothing can have an intrinsick value." (N. BARBON l. c. p. 16), of zooals BUTLER zegt: «The value of a thing, Is just as much as it will bring."

Het bovenstaande heeft de heer DOMELA in de meening gebracht, dat de ruilwaarde een ruilverhouding zou zijn tusschen nuttige voorwerpen. En deze opvatting spruit voort uit een niet begrijpen van de methode van kritiek, die door MARX in zijn boek wordt toegepast. Want wij moeten bij het bestudeeren van Het Kapitaal niet vergeten, dat dit geschrift een kritiek is op de staathuishoudkunde zooals deze wetenschap zich voor 1867 aan MARX voordeed. Hij neemt namelijk de gebruikelijke termen, gebruikswaarde, waarde, ruilwaarde enz. van de staathuishoudkundigen over, ziet welke begrippen zij hechten aan de verschillende woorden en komt dan al redeneerende tot de beteekenis, die aan die uitdrukkingen moeten worden gehecht, wil men een goed inzicht krijgen in de kapitalistische produktiewijze. Zóó moet, hetgeen hier werd aangehaald worden opgevat. MARX wil namelijk het volgende betoogen: Wanneer wij nagaan wat het eerste van de ruilwaarde gezegd is dan vinden wij bij de Physiocraten bijvoorbeeld bij LE TROSNE, dat de ruilwaarde een verhouding is tusschen verschillende voorwerpen. Dit, een oogenblik als juist ondersteld, dan moet de ruilwaarde iets toevalligs en iets zuiver betrekkelijks wezen, want deze verhouding zal, naarmate van den tijd waarop, en de plaats waar geruild wordt, veranderen. Van een ruilwaarde, die in de voorwerpen zou zitten [2]) van een innerlijke ruilwaarde, zooals terecht N. BARBON (gest. 1698) opmerkt, kan geen sprake zijn. Een innerlijke ruilwaarde is derhalve eene uitdrukking, waarbij de tegenspraak in het bijvoegelijk naamwoord innerlijk gelegen is, een contradictio in adjecto

[1]) Het Kapitaal. Kritiek der Staathuishoudkunde, door KARL MARX, Eerste Deel, Boek I. Het produktie-proces en het Kapitaal, Vierde Druk. Uitgegeven door FRIEDRICH ENGELS.

[2]) Dit is een antwoord van MARX aan den heer DOMELA NIEUWENHUIS, die spreekt van een hoeveelheid ruilwaarde, die in de waren zit.

evenals in de uitdrukking, een vierkante cirkel. Om achter de beteekenis van de ruilwaarde te komen is het noodig de zaak van naderbij te beschouwen.

Zoo ongeveer is de populaire uiteenzetting van MARX bedoeling. Het onderzoek naar de ruilwaarde begint met dezen aanhef en is in de eerste dertig bladzijden niet afgeloopen. Juist de gang van zijne analyse brengt hem bij het zoeken naar de ruilwaarde tot de ontdekking wat onder waarde moet worden verstaan. Iets wat de heer NIEUWENHUIS niet schijnt te hebben begrepen, want hij stelt zich tevreden met eene opmerking omtrent de ruilwaarde van ongeveer tweehonderd jaar geleden.

IV.

Deze vergissing zou reeds voldoende zijn om het boekje ter zijde te schuiven, indien wij een grondslag moesten zoeken voor eene kritiek op de waardetheorie. Evenwel, dit is niet de eenige, en laten wij er bijvoegen, niet de ergste dwaling. Van veel meer beteekenis is de verwarring, die in dit geschriftje te vinden is omtrent ruilwaarde en waarde. Hoewel MARX honderdmalen herhaalt en op verschillende wijzen herzegt, dat niet de ruilwaarde, maar de waarde gevormd wordt door een hoeveelheid gelijken menschelijken of abstrakt menschelijken arbeid, en dat de grootte van deze hoeveelheid door een tijd gemeten wordt, die maatschappelijk bepaald is, niettegenstaande dit duidelijk uiteengezet wordt, laat de heer NIEUWENHUIS toch het volgende drukken: „Zoo is de ruilwaarde de algemeen menschelijke arbeid, die in de waren zit, gemeten naar den tijd." Een paar regels verder is hij dit weder vergeten en spreekt over de waarde der produkten, die daalt, zoodra de tijd voor het vervaardigen der produkten noodig, daalt; en spreekt van velen, waaronder hij zich zelf natuurlijk niet rekent, die niet begrepen hebben, dat de waarde zich oplost in arbeidstijd. Ruilwaarde en waarde schijnen voor hem hetzelfde te zijn. Bij MARX evenwel niet. MARX' betoog komt namelijk hierop neer, dat de waar in de eerste plaats een gebruikswaarde is, dat wil zeggen een voorwerp, dat in staat is, door zijn eigenschappen de een of andere menschelijke behoefte te bevredigen; dat in de tweede plaats een waar een waarde is, dat wil zeggen een zekere belichaamde hoeveelheid, of zooals MARX zegt, een kristal [1]) of gelei [2]) van gelijken menschelijken arbeid of abstrakt menschelijken arbeid; dat de waardegrootte gemeten wordt door den maatschappelijken noodzakelijken arbeidstijd, dat is de arbeidstijd, die noodig is om de een of andere gebruikswaarde te vervaardigen, waarbij ondersteld is, dat de produktie plaats vindt onder gegeven maatschappelijk normale voorwaarden, en dat de arbeid, wat betreft zijn doelmatigheid en zijn intensiteit, aan een zeker gemiddelde beantwoordt. Zoo zijn in de maatschappelijke ontwikkelingsperiode, waarin enkel handwevers te vinden zijn, de produktievoorwaarden, de doelmatigheid en de intensiteit van den arbeid, anders dan in een latere ontwikkelingsperiode, waarin enkel machinewevers te vinden zijn. Zoo kan bijv. in de eerste periode de maatschappelijk noodzakelijke arbeidstijd om 20 el linnen te vervaardigen 10 uur wezen, in de laatste periode 5 uur. De waardegrootte

[1]) Het Kapitaal, blz. 4.
[2]) " " " 17.

van 20 el linnen is dan tot op de helft gedaald. In de derde plaats zet MARX uitvoerig uiteen, dat de waardegrootte van een waar uitgedrukt wordt door een bepaalden vorm, ruilwaarde genaamd. Om dat duidelijk te maken, nemen wij twee vergelijkingen: 1). 20 el linnen = 2 jassen; 2). 20 el linnen = 4 tafels. Wij zeggen, dat in de eerste vergelijking 2 jassen, in de tweede vergelijking 4 tafels de ruilwaarde is van 20 el linnen. Verder wordt aangenomen, dat de waardegrootte van 20 el linnen 10 uur bedraagt, van een jas 5 uur, van een tafel $2^1/_2$ uur. In de eerste vergelijking is de waardegrootte van 20 el linnen uitgedrukt in jassen, in de tweede in tafels, twee wijzen van uitdrukking of van waardevormen, die zooveel van elkander verschillen als een jas van een tafel. De ruilwaarde is derhalve niets anders dan een waardevorm, of zooals MARX zegt: de ruilwaarde is de verschijningsvorm van de waarde.[1] De waarde van 20 el linnen is 10 uur, de ruilwaarde achtereenvolgens 2 jassen en 4 tafels; de waardegrootte blijft standvastig, hoewel de ruilwaarde verandert. Deze vorm mag dan ook in geen geval met de waarde verward worden en wie dit doet, bewijst dat hij het a b c van de waardetheorie niet begrijpt. En er is een zekere humor gelegen in het feit, dat de heer NIEUWENHUIS weder door MARX wordt terecht gezet. Op blz. 16 merkt MARX op in een noot, omtrent den econoom S. BAILEY (geb. 1791, gest. 1870): „De weinige economen, die zich zooals S. BAILEY, met de analyse van den waardevorm hebben bezig gehouden, konden tot geen resultaat geraken, ten eerste omdat zij den waardevorm en waarde verwarren: ten tweede omdat zij onder den groven invloed van den praktischen burger, van het begin af uitsluitend de quantitatieve bepaling in het oog houden". Of nog scherper wordt in het tweede deel van Het Kapitaal[2]) over de begripsverwarring van dezen econoom gesproken: „Het spruit voort uit zijn algemeen misverstand, volgens welk ruilwaarde = waarde, de vorm van de waarde de waarde zelf is."

De onzin, die de heer DOMELA NIEUWENHUIS ons als „eigendom" van MARX aanbiedt, verschilt in geen enkel opzicht van de begripsverwarring, die wij bij zoogenaamde burger-economen aantreffen. Bij diezelfde economen, op wie van socialistische zijde met eenige geringschatting pleegt te worden neergezien. Wat evenwel bij deze staathuishoudkundigen kan worden verklaard en vergeven, kan bij den heer NIEUWENHUIS niet worden verschoond.

V.

Met recht kunnen wij nu het boekje terzijde schuiven. Zelfs niet een kleine poging is er gedaan, om de hoofdbegrippen der waardetheorie uit elkander te houden. Een eisch, die dunkt ons, aan een boekje, dat die theorie wil populariseeren, mag worden gesteld. Het is een warboel, waar geen verstandig mensch iets redelijks uit kan maken, hetgeen de heer TREUB, die wij vóór een verstandig man houden, ten overvloede bewezen heeft. Want iemand, die ook maar eenige studie van Het Kapitaal achter den rug heeft, moet dadelijk de fouten

[1]) Het Kapitaal, blz. 5.

[2]) Tweede deel, blz. 83.

ontdekken, waaraan de schrijver zich schuldig maakt. Wij slaan op die wijze twee vliegen in één klap. Wij zien nu duidelijk de beteekenis, die de wending heeft van den heer TREUB, als hij zegt voor het gemak van zijn hoorders zijn aanhalingen te putten uit de brochure van DOMELA. Was de heer TREUB ook maar een beetje eerlijk geweest, dan had hij als volgt moeten spreken: „Daar mij den tijd en de lust ontbreken, om het „lijvige" werk van MARX te bestudeeren en ik toch gaarne zijn waardetheorie wil bestrijden, zal ik voor uw en voor mijn gemak, mijn aanhalingen putten uit het werkje van den heer NIEUWENHUIS, uwen leider en voorganger in die wetenschap. Want, zoo onderstel ik, en gij, hoop ik, met mij, hij kan het wel weten. Vergis ik me in dit opzicht, dan..... had ik wel thuis kunnen blijven. Weerleg ik derhalve de waardetheorie van DOMELA NIEUWENHUIS, dan kunt gij de meerwaarde-theorie opbergen in een museum van uitgediende wapenen."

In plaats van dit betoog, geeft hij de voorkeur aan eene wending, die den schijn moet wekken dat hij een kenner is van de theorie, die hij wenscht te bestrijden en dat hij enkel door eene omstandigheid onafhankelijk van zijn wil, de mindere ontwikkeling van het publiek, genoodzaakt is zich met een populair werkje te behelpen.

En de socialisten, die aandachtig luisteren, laten zich heel grappig in de luren leggen.

De heer NIEUWENHUIS mag een wèlwillend man zijn; een goed Marxist is hij niet.

18-5/7-'96.

NASCHRIFT.

Het bovenstaande artikel was reeds geschreven, toen ik kennis maakte met een opstel getiteld: *Over de waarde der goederen* in de *Sociale Gids* van Juli '96. De schrijver is de heer CHRISTIAAN CORNELISSEN, die op eene niet onverdienstelijke manier bewijst, dat hij van de waardetheorie niet het minste begrepen heeft. De hoop, die nog kon worden gekoesterd, van althans bij dezen woordvoerder van de inmiddels verdwenen sociaaldemokratische partij eenige degelijkheid aan te treffen, verdwijnt als de sneeuwvlok op een warme hand.

Niet tegen den vorm, maar tegen den inhoud moet weder de kritiek zijn gericht. En wel in de eerste plaats tegen den inhoud van de volgende bewering [1]: „MARX, de theorie van den arbeid als maat der waarde overnemende, heeft de verdienste, de waarde te hebben ontleed in hare dubbele natuur van *gebruikswaarde* en *ruilwaarde* en bij zijn analyse kwam hij tot die scherpe definitie der ruilwaarde, sedert zoo veelvuldig besproken: *Het is alzoo slechts het quantum (hoeveelheid) maatschappelijke noodzakelijke arbeid, of de ter vervaardiging van een gebruikswaarde maatschappelijk noodzakelijke arbeidstijd, welke*

---

[1] *De Sociale Gids*, blz. 41.

de waardegrootte ervan bepaalt. (Das Kapital I Band. Derde druk in 't Duitsch blz. 6)." Dit is eene verdienste van MARX, die enkel bestaat in de verbeelding van den heer CORNELISSEN. Niet de waarde heeft MARX gesplitst, maar de waar. De waar heeft hij ontleed in een gebruikswaarde en in een waarde en het dubbele karakter aangetoond, dat zij als zoodanig bezit. Vervolgens heeft hij uiteengezet de wijze, waarop de grootte van een waarde of de waardegrootte gemeten wordt en den vorm onderzocht waardoor die waardegrootte wordt uitgedrukt, namelijk de ruilwaarde. Wat de heer CORNELISSEN noemt „een scherpe definitie der ruilwaarde" is dan ook geen definitie van de ruilwaarde, maar zou hoogstens kunnen zijn een bepaling van de wijze waarop de ruilwaarde gemeten wordt, indien wij zoo dom waren waardegrootte en ruilwaarde te verwarren. Behalve deze fout vinden wij in zijn artikel alle misvattingen, die wij bij den heer DOMELA hebben aangetroffen. Zoo ook de verwarring tusschen waarde en ruilwaarde. En deze vergissing is bij den heer CORNELISSEN gerijpt tot een wetenschappelijke overtuiging, waarvan de dwaasheid eerst goed te voorschijn komt, zoodra hij zich veroorlooft anderen de les te lezen [1]: „Zoozeer als JEVONS gebruikswaarde en ruilwaarde verwart, zoo scherp onderscheidt MARX ze: Een ding, zegt MARX, kan gebruikswaarde zijn, zonder waarde te wezen...." Niettegenstaande dat hier weer duidelijk staat waarde en niet ruilwaarde, levert dit citaat voor den schrijver niet het minste bezwaar op. Inderdaad, MARX onderscheidt niet alleen gebruikswaarde en ruilwaarde, maar niet minder scherp gebruikswaarde, waarde, waardegrootte en ruilwaarde. Evenwel gebeurt deze onderscheiding op eene wijze, die tot nu toe voor de heeren NIEUWENHUIS en CORNELISSEN verborgen is gebleven. Het is een hoofdgebrek van de klassieke staathuishoudkunde, waarvan de beste vertegenwoordigers SMITH en RICARDO zijn, zegt MARX [2], dat het haar nooit gelukt is de waarde van haar vorm, de ruilwaarde, te scheiden. En het curieuse is, dat deze twee volgelingen van MARX dezelfde fout begaan en zich wijzer wanen dan die economen.

Dat de heer CORNELISSEN elke bevoegdheid mist om andere economen te kritiseeren, behoeft geen verder betoog. Hij zegt, dat de beoefening van de economie in het officieele Nederland verre beneden het middelmatige is. Hij verwijt den heer Mr. N. G. PIERSON oppervlakkig te wezen en vraagt spottend of men niet zeggen zou, dat „menschen als Mr. N. G. PIERSON, zoo nu en dan slapen onder het schrijven." [3] De vraag is evenwel of men in economie meer middelmatig en oppervlakkig kan wezen dan deze beoordeelaar. Slaapt de heer PIERSON, dan heeft hij toch dit op zijn eveneens slapenden tegenstander voor, dat hij niet zoo onhebbelijk snorkt. De waardeleer, meent de heer CORNELISSEN, is bij „herhaling uiteengezet". Hij noemt daarbij als voorbeelden enkel het door ons besproken boekje van den heer NIEUWENHUIS en zijne gelegenheidsbrochure tegen den heer TREUB. [4] Twee geschriften van twee onbevoegden.

J. v. M.

---

[1] De Sociale Gids, blz. 43.

[2] Das Kapital, Band I. Vierte Auflage, blz. 47. Note 32.

[3] De Sociale Gids, blz. 46.

[4] Kritiek van een Radikaal op Karl Marx (door CLEMENS).

Algemeene Geheel-Onthouding.

DOOR P. J. TROELSTRA.

V.

Een kenmerk van de Tolstoïaansche onthoudingsleer is dus, dat zij geene of geen voldoende rekening houdt met het proletariaat als machtsfaktor in het ontwikkelingsproces der maatschappij en tevens blind is voor de wording der socialistische maatschappij, die voor onze oogen plaats vindt.

De onthoudingsbeweging, die de bourgeoisie moet verachten en voor het proletariaat slechts medelijden gevoelt, doch het in zijn reuzenkracht en reuzentaak niet kent — deze beweging, die wanhopen moet aan het kapitalisme, doch over wie het socialisme zijn hoopvol licht niet laat schijnen — is een merkwaardig voorbeeld van burgerlijke decadentie, een sympathieke overgangsvorm naar eene nieuwe wereldbeschouwing.

Zij is burgerlijke decadentie, het verloopen van de burgerlijke levensbeschouwing in haar eigen onmacht, de ondergang van het politieke bewustzijn der burgerklasse in de ontkenning aller politiek; de wanhopige poging, om eene maatschappij, die te niet gaat, te reconstrueeren volgens eene methode, die juist blijkens het te niet gaan dier maatschappij zelve onmachtig is en tot de ondergaande periode behoort, met wier ruïnen zij zal worden begraven of als maatschappelijke antiquiteit in het museum der geschiedenis zal worden bijgezet.

Merkwaardig blijkt de politieke decadentie dezer mannen uit de anarchistische richting, die hun allen gemeenzaam is.

Men weet, dat nog onlangs TOLSTOÏ heeft verklaard, anarchist te zijn — natuurlijk „van de goede soort." Dat anarchisme heeft met geweld niets te maken; integendeel, het spruit voort uit afkeer van alle geweld, van allen dwang. Het is de anarchistische richting, die in het werk van JOHN HENRY MACKAY zoo welsprekend wordt verdedigd tegenover de „autoritaire" socialisten of sociaaldemokraten niet alleen, maar ook tegenover de „kommunistische anarchisten" of „libertaire socialisten," zooals DOMELA NIEUWENHUIS ze wil noemen. De anarchie, zooals MACKAY die opvat, „zoekt de vrijheid van het individu, niet in de gemeenschap der goederen en in de ontkenning der persoonlijkheid, doch in de omverwerping van allen gewelddadigen dwang en van alle kunstmatige beperkingen." [1]) En die „omverwerping" moet of kan niet plaats hebben door geweld (immers het is juist de afkeer van alle geweld en dwang, die dit anarchisme deed ontstaan); neen, het is voldoende „de menschen te doen inzien, dat hunne belangen niet tegenover elkaar staan, maar dat zij elkander in evenwicht houden in eene volmaakte harmonie, wanneer zij zich vrij kunnen ontwikkelen" (pag. 399). „Il s'agissait de *convaincre* et non de *persuader*," *overtuigen* en niet *overreden*, en om die overtuiging bij de menschen te vestigen, daartoe zullen de meest verschillende wetenschappen moeten medewerken. „Men zou hierin alleen slagen, door zich goed rekenschap te geven van den toestand en

---

[1]) J. H. Mackay, Anarchistes, Paris 1892, pag. 397.

door voor te gaan met het individueele voorbeeld, welks resultaten eenmaal verwonderlijk zouden zijn." (pag. 401).

Het anarchisme van Mackay is geene „question de classe", „het hoort thuis bij elk individu, arbeider of niet, dat de vrijheid lief heeft" (pag. 178).

„Alle autoriteit (gezag) steunt op het geweld en wie spreekt van geweld, spreekt van onrechtvaardigheid. Er is geen rechtvaardigheid dan in de vrijheid, in afwezigheid van elk geweld en van elken dwang. De vrijheid rust op de gelijkheid der levensvoorwaarden voor alle menschen. Op die basis van gelijkheid den vrijen mensch stellen, onafhankelijk meester van zich zelven, die aan de maatschappij niets anders vraagt dan den eerbied voor zijne vrijheid, die geene andere wet erkent dan de wet, die hij zich zelven stelt, aan de vrijheid van anderen te eerbbiedigen: ziedaar het ideaal der anarchie.

Wanneer die mensch ten leven zal zijn ontwaakt, zal de staat hebben bestaan."

Ditzelfde anarchisme, dat ook TOLSTOÏ belijdt, vindt men zeer sterk uitgesproken terug bij onze „jongeren." Eenige maanden geleden vestigde Mr. D. A. van Eck op deze hunne eigenschap de aandacht in het „Friesch Volksblad" naar aanleiding der proefpreek van Ds. KLEIN en in „Sluit Schiedam", het onthoudersblad van den heer P. VAN DER MEULEN, schreef Ds. A. DE KOE een artikel, waarin hij elke inmenging van de wet ter beperking of verhindering van het drankmisbruik verwierp op grond van diezelfde afkeer van allen, dwang, die den grondslag van het individueele anarchisme uitmaakt. Deze mannen willen van geene wetten iets weten; de politiek is hun een gruwel, daar elke wet veronderstelt de noodzakelijkheid om er zich aan te onderwerpen, alsmede eene dwangorganisatie, om hare toepassing te verzekeren. Alleen door de vrije overtuiging der menschen, door intellectueele en moreele propaganda te vestigen, mag het doel worden bereikt.

Hiermede komt geheel overeen wat een ander „jongere" mij schrijft:

„Toen ik u verleden jaar ontmoette.... stond ik dichter bij (de sociaaldemokratie) dan thans, omdat ik niet wensch te strijden voor een leer, een soort van ekonomische dogmatiek, verketterend andersdenkenden. Maar alleen zal ik werken om te doen opleven den geest van groote liefde, gevolg van 't erkennen van groote liefde en genade, die wij ontvangen hebben.

En met het oog op zulk een geest is niet gewenscht een stel wetten, met politie om ze te handhaven, een bereiken van het doel, desnoods met geweld (revolutie of Tweede Kamer-geweld.) Waar onze bedoeling is, uit te breiden Gods Koninkrijk, waar God alleen heerscht in aller harten, daar mogen niet zijn menschelijke wetten of menschelijke heerschers of menschelijke macht.

Ons doel is alleen te maken de menschen g o e d. Dan wordt de rijke aarde vanzelf een geluksrijk. Maar geen wet heeft ooit iemand goed gemaakt, wel huichelarij in het leven geroepen.

Vandaar niet alleen ons strijden tegen economische wanverhoudingen — en hier en daar een aalmoesje geven er tegen — maar ook ons (lijdelijk) verzet tegen den geweldstaat, met politiebescherming, veroordeelingen, heerschen".

Men ziet hier de burgerlijke decadentie en de individueele levensbeschouwing in volle kracht. De staat, als organisatie harer macht, is voor de bourgeoisie het

palladium aller vrijheid en beschaving; zij gaat zoo ver van de gereglementeerde wanorde en barbaarschheid van heden „orde" te noemen en roept voor die „orde" hare getrouwen in het gelid tegen de machten, die ze willen „omverwerpen."

Weliswaar predikt diezelfde bourgeoisie tegenover den arbeider staatsonthouding, maar alleen, om den staat geheel voor zich zelve te houden en onderwijl bij werkstakingen enz. dien staat in eigen belang tegenover den arbeider gebruikende. Het eenige uiterlijke machtsmiddel der bourgeoisie tegenover het opkomende proletariaat is juist de staat.

Ziehier nu haar eigen kinderen, predikanten, aangewezen predikers en verdedigers der burgerlijke begrippen, als vijanden dier „orde" optreden, met het badwater het kind zelf wegwerpende, en zich (zij het ook zeer lijdelijk!!) verzettende tegen die organisatie van het burgerlijk geweld. Ziehier tevens, opgekomen uit den schoot der bourgeoisie, die sinds eeuwen het „gezag" liet vereeren, haar eigen kroost, elk gezag verachtende en alleen vertrouwende op het goede voorbeeld. Ziehier, in één woord, de afval der bourgeoisie van haár eigen leer en belang.

Ziehier echter tevens die afval verdedigd op gronden, aan de burgerlijke denkwijze zelve ontleend en als een nieuwe taktiek ter wereldhervorming er eene aangeprezen, die hare sanktie heeft gevonden in het meest hartelooze en burgerlijke aller bourgeoisstelsels: dat van het liberale Manchesterdom.

Geen politiek, geen staatsdwang — deze uiting in den mond dezer mannen teekent zoo echt de burgerlijke decadentie.

Ons grondende op de definitie van „politiek", die het kommunistisch manifest geeft, dat van politieke aktie der arbeiders spreekt, waar dezen als klasse optreden, zien wij in deze ontkenning der politiek ter verheffing van het volk, tevens de ontkenning van den klassenstrijd, die een kenmerk is van deze richting.

In de familie-maatschappij (gens), waar geene klassen bestonden en waar het individu opging in de familie en in den stam, kon van een Staat en van politiek geen sprake zijn; evenmin als in de patriarchale maatschappij, waar de patriarch alle macht en rijkdom voor de familie bezat en gebruikte. Eerst toen een klein deel van het volk zich macht en rijkdom hadden geüsurpeerd, toen er eene heerschende en overheerschte klasse was ontstaan, eerst toen trad de Staat op, eene geweld-organisatie, ter bevestiging der voorrechten van de heerschende klasse. De Romeinsche Staat levert ons al spoedig een voorbeeld van den klassenstrijd, waar de Gracchen tevergeefs beproeven, de plebejers te organiseeren, ter vestiging van een Staat van kleine boeren, eene poging, afstuitende op het gemis aan klasse-bewustzijn bij het ontzenuwde Romeinsche proletariaat. Een reeks van klassenstrijden, een onophoudelijke politieke strijd tusschen rijken en armen, geeft ons de Romeinsche geschiedenis te aanschouwen.

Ook in de Germaansche landen, nadat de vorsten en de kerk zich meester hadden gemaakt van een groot deel van den volksgrond, ontwikkelt zich de klassenstrijd tusschen heeren en onderhoorigen, die eindigt met de vrijwording der steden, die alras een politieke organisatie werden van handwerk en handel. De gilden waren zoowel een politieke- als een ekonomische organisatie en de invloed, dien zij uitoefenden op het bestuur der steden, werd niet alleen gebruikt tegen de heeren, doch ook tegen de gezellen.

De zich ontwikkelende bourgeoisie toonde zoowel naar boven als naar beneden, een sterk klassebewustzijn. Hare ekonomische macht was klein tegenover de gezellen, die in dat opzicht vrij wat sterker stonden tegenover hunne (kleine, niet kapitaalbezittende) patroons, dan de vakbonden van heden tegenover de kapitalistische ondernemers. Maar de bourgeoisie vulde haar kleine ekonomische macht aan met den politieken invloed, dien zij èn in het stadsbestuur, èn bij de landvorsten bezat. — Wat het eerste betreft, zoo leze men de beperkingen der vrijheid van vergadering en vereeniging tegenover de gezellen, het verbod hunner lokalen, enz., en wat het laatste betreft, denke men aan de verschillende onmenschelijke edikten in Engeland en Duitschland en elders tegen werkstakingen en andere vakbewegingen.

Het was dit klassebewustzijn, deze politieke aktie, die de overmacht der patroons tegenover de gezellen staande hield. De laatsten waren in dit opzicht juist in een zeer slechte konditie, bij hen was elke politieke aktie vrijwel o n m o g e l i j k, daar zij feitelijk geene klasse vormden. Elk gezel toch was aanstaand patroon; zijn toestand was er een van overgang.

Alleen op het platte land, waar zich eene klasse van verarmde boeren vormde, waren de elementen voor een klassestrijd aanwezig en tegen en omstreeks den tijd der Hervorming zien wij Europa dan ook ten prooi aan herhaalde boerenopstanden, die evenwel moesten afstuiten op het gebrek aan ontwikkeling en inzicht bij de boeren, het gemis van snel verkeer, de nauwe lands- en taalgrenzen, de versplintering van het territoriale en politieke terrein.

En als in de Fransche revolutie de bevrijding van de klasse der vroegere lijfeigenen, thans de derde stand, haar beslag krijgt door eene politieke beweging, waarvan de wereld de weerga nog niet heeft gezien dan zien wij in dien klassenstrijd de boeren en arbeiders het leger vormen van de bourgeoisie, die zich onderwijl ongestraft aan de vrijheid en de welvaart harer helpers en weldoeners kon vergrijpen.

Eerst in de 19de eeuw, toen de stoom het kleinbedrijf vernietigde en met de industrie den rijkdom en de macht in handen speelde van de bourgeoisie, kon het arbeidende volk zich als klasse gevoelen en den klassenstrijd voeren.

Het knecht-zijn is thans geen overgangsvorm meer; de gezel is niet meer aanstaand patroon, hij is en blijft (uitzonderingen daargelaten) arbeider, proletariër. De organisatie in de fabrieken ten bate van den patroon, leidde tot de organisatie buiten de fabrieken ten bate der arbeiders zelve. Voeg daarbij het wegvallen van allerlei lokale en nationale grenzen, het gemakkelijker wereldverkeer, de internationale uitbreiding der groot-industrie, enz. enz. en de gegevens van eene klassebeweging, dus van de internationale politieke aktie van het proletariaat zijn aanwezig.

Deze eeuw is de eeuw van den politieken bevrijdingskamp der proletariërs en de bourgeoisie ziet in dien kamp haren vijand voet voor voet terrein winnen. Duitschland, België en Frankrijk vooral zijn het tooneel van dien strijd, waar hij het zuiverst en in alle schakeeringen wordt gevoerd. Tegenover de moedige, vaak overmoedige krachtsuitingen van het in inzicht en aantal groeiënde proletariaat, zien wij de konservatieve bourgeoisie, zich belichamende in een STUMM, WOESTE, TRARIEUX en dergelijke, wier klassebewustzijn al scherper

wordt, terwijl de wanhoop van den drenkeling hen de grootste domheden laat doen. En daartusschen de overgangsvormen: gematigde liberalen, vooruitstrevenden, radikalen, christelijk-socialen, christelijke demokraten, antisemieten, eene verzameling groepen, die alle min of meer onder den indruk der arbeidersbeweging zijn en deze òf willen bestrijden, òf willen steunen, door aan enkele harer eischen te voldoen.

Onze „jongeren" nu staan buiten de politieke bourgeoispartijen: Zij hebben geen klassebewustzijn meer; zij voelen zich los van hunne klasse, daar deze hunne beste gevoelens niet bevredigt. Daar zij echter de historische taak van het proletariaat, zijne politieke zending, niet begrijpen; daar hunne opvattingen ontstaan uit een oud sentiment, doch niet uit bekendheid met en een kritischen blik op de geschiedenis der klassenstrijden; daar zij in de armen alleen ongelukkige, veronachtzaamde, menschen zien, doch geene leden der opkomende, strijdbare, wereldbedwingende arbeidersklasse — daarom hebben zij ook niet hunne plaats ingenomen in de gelederen der arbeiders in den klassenstrijd, in de politieke arbeidersbeweging — daarom zijn zij theoretische anarchisten, daarom gaan zij op in individueel peuterwerk, daarom zijn zij doode elementen in den heiligen reuzenstrijd onzer dagen.

Voor wie de maatschappelijke evolutie begrijpt, is het een uitgemaakte zaak, dat de strijd om licht en leven voor alle menschen, om vrijheid en beschaving voor allen, dat de verwezenlijking der Christelijke gelijkheidsidee de laatste schakel is in dien keten van klassenstrijden, die zich van eenige eeuwen voor Christus tot op heden uitstrekt in de Europeesche wereld.

De geschiedenis van voorheen en thans doet hem den politieken strijd van het proletariaat tegen de bourgeoisie beschouwen als de noodzakelijke herhaling van wat er plaats vond in de 18de eeuw tusschen adel en geestelijkheid en den derden stand. En wie de technisch-industrieele ontwikkeling, de concentratie der produktie in wereldlichamen, de ekonomische organisatie van de arbeiders nagaat, die weet ook, dat met de politieke overwinning van het proletariaat gepaard gaat eene zoodanige verandering in de produktiewijze, dat de overwinnende klasse de veroverde macht zal kunnen aanwenden, om de produktie te brengen aan de gemeenschap, de produktiemiddelen te socialiseeren en daarmede de klassen en dus ook den klassenstrijd te doen verdwijnen.

De „jongeren" zien dit niet.

Terwijl zij gevoels-socialisten zijn, staan zij in wetenschappelijk opzicht nog geheel op burgerlijk standpunt. Het ontbindingsproces der kapitalistische maatschappij doet hen wel de onhoudbaarheid der bestaande maatschappelijke inrichting gevoelen, en de onmenschelijke tegenstellingen, die het individualistische stelsel onder den invloed der kapitalistische produktiewijze deed ontstaan, hebben hunne zielen met pijnigende wroeging en diepen afkeer van het heerschende stelsel vervuld. Maar deze invloeden hebben nog slechts hunne sentimenten beroerd; zij hebben hunne gedachten nog slechts doen wankelen, niet positief in nieuwe banen geleid. Men ziet hier de christelijke levensopvatting zich bewust worden, dat zij toch een vreemdelinge is in deze haar vijandige wereld; de kruisiging van den Christus voltrekt zich voor de zooveelste maal aan dezen zijner discipelen; de smart van den man van Golgotha stroomt in

bloedige wateren weer door deze velden van kapitalistisch heidendom en de oude christelijk-kommunistische en altruïstische gevoelens staan weer op en loopen in witte smart-gewaden te schreien langs de krotten der armen en blijven toornend staan voor de paleizen der rijken, die zij vermanen en vervloeken. Het is Christus redivivus, met zijn sentiment van vóór 19 eeuwen eene wereld beklagend, die hij niet begrijpt en daarom niet kan hervormen. Het is de individualistische levensopvatting, die het altruïsme predikt aan de menschen, doch daarbij aan de maatschappij toelaat, indivualistisch, ja hyper-egoïstisch ingericht te blijven. Het is de tuinman, planten vermanende, schoon op te bloeien, zonder dat hij den bodem reinigt of goed bemest, of aan lucht en licht toegang verleent. Het is het droevige schouwspel van den goeden wil bij een onklaren blik, van het rein opwellende gevoel bij het onverlicht verstand, van het loopen tegen den muur der werkelijkheid, van het vechten met pennemessen tegen het onweerstaanbaar geweld eener ekonomische noodzakelijkheid. En het is en zal daarom zijn: de wanhoop en de teleurstelling van gevoelige naturen, in plaats van aangroeiende strijdlust en kracht, triomf op triomf, een hoopvol opgaan van trap tot trap naar lichter en lichter streken van meer reinheid en beschaving, van hooger genot en welvaart, van nieuwe en ongedachte menschelijkheid en liefde.

(*Wordt vervolgd.*)

Hector Denis over Alkoholbelasting.

— Een thans zeer aktueele kwestie in België is het vraagstuk van de alkohol belasting. De Kamer heeft een recht van 20 millioen frank op de sterke dranken gelegd, in een van de allerlaatste zittingsdagen vóór de verkiezingen. Wij hebben het nuttig gevonden, omdat onze partij tegen dit voorstel heeft gestemd, en dit dikwijls verkeerd wordt opgevat als een bewijs dat wij tegen alkoholbestrijding zoüden zijn, de inzichten van een bevoegd partijgenoot hier uitvoerig meê te deelen.

In een Brusselsch matigheidsgenootschap heeft HECTOR DENIS, kamerlid, de volgende rede gehouden:

HECTOR DENIS begint met te verklaren waarom hij gekomen is ter bijwoning van deze vergadering met debat. Bij afwezigheid der candidaten voelt hij zich verplicht verklaring te geven zoowel van zijn houding en stem als van die zijner vrienden in zake de branderijen en alkoholkwestie. Hij spreekt als burger voorzien van een publiek mandaat en verantwoordelijk tegenover het kiezerscorps.

Het alkoholvraagstuk biedt een dubbel gezichtspunt aan, sociaal, moreel, hygienisch en fiskaal.

Het zedelijkheidsgezichtspunt is dat van het matigheidsgenootschap, de strijd tegen een vijand, die rampen veroorzaakt welke welsprekend zijn aangetoond, en wier onverzoenlijken tegenstander hij is. Hij ook beschouwt den alkohol,

bij hoe geringe hoeveelheid ook, als een vergif. Telkenmale als het alkoholverbruik ernstig aangevallen wordt is dit een voldoening voor het zedelijkheidsbeginsel.

Het fiskaal gezichtspunt is te dikwijls dat der Regeeringen; het is zoo gemakkelijk een vermeerdering van inkomsten te verkrijgen door verhooging van de verbruiksbelastingen. Maar naarmate het zedelijkheidsdoel niet bereikt wordt, naarmate het verbruik bestaan blijft, verzwaart deze aldus verkregen belasting den druk der indirecte belastingen, die verdeeld worden ongeëvenredigd aan het inkomen.

Dat zedelijkheidsstandpunt moet in deze zaak alles beheerschen, dat bezielt de partij waartoe H. Denis behoort, daarom verdedigde hij zelf niet alleen het distillatiemonopolie van den Staat, maar zelfs van aan- en verkoop in het groot. Dat was ook het allesbeheerschend standpunt waarop de Zwitsersche regeering zich plaatste.

Tot zijn eer gebood het referendum van 1885 een onderzoek naar de middelen ter bestrijding van het alkoholgebruik en werd het monopolie van 1886 veeleer als een geneesmiddel dan als een bron voor den schatkist opgevat. Zoo komt het dat men in Zwitserland slechts fr. 2.50 per hoofd voor den alkohol betaalt, terwijl de alkohol in Engeland veel meer opbrengt, en op dit oogenblik in België meer dan 6 fr. per hoofd. Met dit voorbeeld voor oogen hebben wij verzocht dat het teveel van den opbrengst der belasting evenals in Zwitserland, besteed worden zou aan de drankbestrijding.

Het eenige ter oplossing aan de vergadering gestelde vraagstuk, was te weten of de actueele maatregel fiscaal of moreel is, omdat zij hun alleen een fiscale maatregel voorkwam te zijn hebben spreker en zijn vrienden haar bestreden.

Nimmer zal hij de omstandigheden vergeten waaronder een stemming over een belasting van 20 millioen in enkele oogenblikken afliep. Weinige dagen te voren had Denis aangetoond hoe voor '84 de verbruiksbelastingen slechts 36% der totale belastingen uitmaakten, terwijl de te verwachten begrootingen 42% beliepen, de belasting op den alkohol zal dit op bijna 50% brengen: vijftig per honderd aan belastingen ongeëvenredigd aan het inkomen.

Ongetwijfeld zijn van de getroffen verbruiksartikelen enkelen nuttig, noodzakelijk zelfs, als suiker, bier, en andere minder noodig als tabak of schadelijk als alkohol; maar als deze verbruiksartikelen blijven bestaan, wordt niet alleen den alkoholverbruiker getroffen maar anderen in grooten getale, en niet in hun schadelijk verbruik maar in het noodige, de vrouw en kinderen van den alkoholverbruiker. Men moet niet vergeten, dat niettegenstaande onzen vooruitgang vele arbeiders de normale dagelijksche hoeveelheid spijs en drank bij lange niet verkrijgen, dat voor velen het rantsoen stikstofhoudende bestanddeelen onvoldoende is. Wij moeten dus alle maatregelen duchten die niet dit doel beoogen: beperking van het alkoholverbruik.

Om deze vraag te beoordeelen moeten wij ons wenden tot onze eigen ondervinding en tot die van andere volken. 't Is niet voldoende iedere maatregel als goed te beschouwen, waarmee men voorwendt het alkoholverbruik te bestrijden. Onze eigen ondervinding kan ons reeds van dienst zijn. Van '89—'94 vermeerderde de alkoholbelasting van 28 tot 36 millioen, heeft dit op de verbruiksbe-

weging zelfs eenigen indruk gemaakt? Van 1851—'60 klom het verbruik van inlandschen alkohol van 6 tot 22 liter per hoofd.

Van 1861—'70 van 7 tot 7.5 liter.
„ 1871—'80 „ 8 „ 8.7 „
„ 1881—'90 „ 8 „ 8.88 „

De lasten hebben de verbruikstoename niet tegengehouden, welnu drukken zij dan niet ongeëvenredigd op het inkomen van het groote aantal?

Het voorbeeld van Engeland levert een nieuw bewijs. Gedurende het eerste vierde deel der eeuw is de belasting op den alkohol verdubbeld, van 333 fr. per H.L. zuiveren alkohol in 1826 is zij in 1860 op 477 fr. gebracht.

Deze enorme belasting is er in geslaagd het verbruik te vertragen. In 1860 bedraagt het verbruik per hoofd 2.15 liter, in 1875 werd dit 3.34, 2.49 in 1885 en 2.70 in 1892. Ik erken dat het tijdperk van welvaart van 1871 tot '74—'75 zich kenmerkte door verbruikstoename van alkohol, maar niet dat dit tijdperk zulk een loonsvermeerdering meebracht. Hetzelfde geldt van België.

Ja, er is in dat tijdperk meer alkohol verbruikt, maar dat verbruik heeft niet die aangegeven honderde millioenen bedragen. De feiten geven niet het recht te denken dat de loonsverhooging verslonden is door het noodlottig verbruik; dit zou een veroordeeling van de arbeidende klasse zijn hetgeen zeker niet in de gedachte ligt van hen, die H. Denis bestrijdt. Engeland toont ons reeds hoe de vermindering van alkoholverbruik verklaard wordt door de toeneming van het verbruik van bier, thee, cacao; maar zij toont ons tegelijkertijd tot welk een kolossale belastingsom men klimmen moet eer men door zulk een maatregel de toename van alkoholverbruik kan doen stilstaan. Frankrijk geeft ons een even duidelijk voorbeeld. Sinds 1856 is het tarief der belastingen verhoogd.

Wat is de loop van het verbruik geweest? Voortdurend toenemend, niettegenstaande de belasting.

In 1856 bedroeg met 60 fr. belasting per H.L. het verbruik per hoofd 2.13 L.

In 1860 met 90 fr. belasting 2.53 Liter.
„ 71 „ 150 „ „ 2.81 „
„ 73 „ 156 „ „ 2.59 „
„ 80 3.64 „
„ 85 3.85 „

De senator Claude heeft het nauw verband aangetoond tusschen het verbruik van alkohol en dat van andere bij matige hoeveelheid gezonde dranken, wijn, cider, bier.

Men zou kunnen zeggen, schreef hij in zijn uitgebreid rapport, dat de mensch in de brandewijn de hoeveelheid alkohol zoekt, die hij niet heeft kunnen vinden in het bier en de cider en die hij in den wijn zou gevonden hebben.

Hier kunnen wij een duidelijke gevolgtrekking uit opmaken.

In Holland blijft het tarief van 53 gulden bestaan tot '77 dan krijgen wij 57, eindelijk f 60 of 126 fr. per H.L. zuiveren alkohol.

Men kan zeggen, dat de voortgaande beweging van het verbruik opgehouden is.

In 1851 3.54 Liter.
„ 74 4.54 „
„ 77 5.— „

In 84 4.93 Liter.
„ 85 4.58 „
„ 92 4.50 „

Zij blijft stilstaan, maar men moet de werking der belasting verbinden met die der wet van '81.

In Zweden is de belasting ook allengs verhoogd totdat dit in '71 145 fr. per H.L. bedroeg; het verbruik was toen 5.24 liter. In '74 was dit 6.75; ik meen dat de vermindering sedert dien:

4.07 in '80
3.25 in '89

vooral verschuldigd is aan de uitbreiding van het systeem Gottenburg, ingevoerd bij de wet van 1873. Alweer een aanwijzing voor ons. Ik ontleen een belangrijke toelichting aan de ervaring van Zwitserland. Het verbruik is sterk getroffen geworden door het monopolie. Men kan zeggen, volgens het rapport van den heer Milliet, dat het van 1885—'94 met 30% verminderd is. Ook daar vertoonen bier, wijn en appelwijn overeenkomstige verhooging van verbruik.

De Heer Milliet zegt in zijn laatste rapport:

Als wij, om alle aanmerking te voorkomen, het verbruikscijfer van '84 op 180000 H.L., dat is 6 H.L. per hoofd, aannemen, smaken wij de voldoening te constateeren — zelfs de tegenstanders van de wet op den alcohol betwisten deze uitkomst niet — dat het verbruik van spiritushoudende dranken verminderd is in verbazende verhouding, stel 30%, waaraan men nog moet toevoegen dat voor '85 dit verbruik in een zeer sprekende verhouding een toenemend karakter vertoonde: waar is het dat met deze vermindering een vermeerdering in het verbruik van wijn, cider en bier in nauw verband staat.

De Heer Milliet toont aan, dat het bierverbruik van 56—50 liter bedraagt, dat van wijn van 55 à 60 tot 75 à 80 liter. De ondervinding der volken en onze eigene geven ons dus de inlichtingen, die mij mijne overtuiging en besluiten voorschreven. Het is zeker dat door de methode van verzwaring van rechten, men ontzaggelijke verhooging noodig heeft om het alkoholverbruik te doen afnemen. Tot op het oogenblik, dat dit verkregen is, zijn deze maatregelen meer fiscaal dan sociaal en zedelijk; en in dat geval hebben zij dit verschrikkelijk gevolg: het gezamenlijk inkomen der onterfde klasse te treffen, het noodzakelijk verbruik van de leden van een gezin, die geen alkohol verbruiken; een inkorting van bijna 20 millioen kan niet dan zeer droevig zijn.

Het monopolie treft naar mijne meening, den alkohol veel zekerder zonder die voorafgaande beproeving die het budget der arbeidende klassen zoo zwaar drukt.

Waardoor: 1° omdat het, als basis der produktie aannemende het gemiddeld verbruik, die kolossale rijzing en daling der produktie, die overproduktie die een verschrikkelijke aandrijving tot verbruik is, voorkomt. Wij hebben er het wreede voorbeeld deze laatste jaar van gezien, en men vergeet teveel, dat de distillateurs een wettelijke tusschenkomst verzochten om hun eigen produktie met 15% te beperken. Nog heden zijn wij getuigen van overproduktie.

2° omdat het evenals in Zwitserland, toestaat een gedeelte der inkomsten te gebruiken in den strijd tegen den alkohol.

Het groote vraagstuk beziet men daar van alle kanten: het wordt er be-

studeerd in zijn oorzaken en zijn veelvondige gevolgen. Herstellingsoorden voor alkohollijders, verpleging van verwilderde kinderen, verbetering der voeding, voedsel verstrekken aan arme kinderen, subsidies aan matigheidsgenootschappen, uitbreiding van zedelijk onderricht zoowel de verbetering der woningen, waar de openbare macht, niettegenstaande de weldaden der wet van '86, volgens mij in België, krachtig moest ingrijpen als de vermindering der arbeidsuren, alles zal samenwerking die bezoeking te bannen, alles wat de bastaansvoorwaarden, de levensrust dichter verhoogt.

De alkohol is de verschikkelijke getuige van onze levensverstoringen, de riool waarin al onze ekonomische en zedelijke ellende uitloopen.

3⁰ omdat het monopelie beter dan andere systemen een regeling van het verbruik toestaat. Ik ben voorstander, evenals de theoritici van het systeem Gottenborg den verkoop van alkohol na zekere uren en vooral Zondags te verbieden.

4⁰ omdat het monopolie beter de hervorming van onze verbruiksbelastingen voorbereiden zal.

Ik ben niet tegen verhooging der alkoholbelasting in dit monopoliesysteem, ik heb de Kamer aangetoond hoe men verplaatsen moet den druk op het verbruik in de richting van den alkohol en de tabak, welke ik wensch te monopoliseeren. Maar ik kant mij tegen iedere dadelijke verhooging die de overbelasting van den alkohol niet opheft door verlichting op het gezonde voedsel en normale voedingsmiddelen.

In de eerste plaats de suiker. Ik meen dat bier en vooral goedkoope wijn in de plaats van alkohol moeten gesteld worden. De geheele ontwikkelingsgang in andere landen toont aan, dat bier en zelfs wijn de plaatsvervangers van den alkohol zijn.

In deze richting beweegt zich de geheele linkerzijde, verklarende hunne goedkeuring niet te geven aan de vertooging van de rechten op den alkohol dan wanneer dit correspondeerde met een verlichting op den prijs van bier, azijn, wijn en koffie.

Waarom stond zij alleen met deze motie?

In deze richting zoek ik de oplossing van het geduchte vraagstuk en daarom heb ik mij met mijn vrienden gekant tegen een maatregel waarvan mij het fiscaal karakter duidelijk overheerschend scheen.

H. Denis wordt door leden der vergadering verzocht zich over verschillende punten nader te verklaren.

Zou H. Denis vóór de belasting op den alkohol stemmen als de Regeering zich verbond de gezonde dranken te verlichten?

H. Denis heeft geantwoord dat in de verklaring der linkerzijde zijn antwoord lag opgesloten. Het is niet aan hem te antwoorden, de regeering moet door daden antwoorden op de verklaring van de geheele linkerzijde.

Men heeft hem geïnterpelleerd over het bier, dat hij beschouwde als aan een noodzakelijke behoefte beantwoordende. Hij erkent dat het bier geen noodzakelijk voedsel is; hij weet dit zelf, geschreven hebbende over de eerste grondstoffen van het voedsel der arbeidersklasse, maar hij beschouwt het bier, in bescheiden hoeveelheid, in den tegenwoordigen toestand en na de vergelijkende gegevens, die de ondervinding verstrekt, als een nuttige opwekking, als iets noodigs geworden.

Men heeft hem geïnterpelleerd over de vermindering van alkoholgebruik in Zwitserland, zich hierop beroepende dat de alkohol voor de nijverheid bestemd in het verbruik weer binnensluipt.

Hij heeft de getuigenis van MILLIET ingeroepen, die in zijn hierboven aangehaalde begrooting rekening houdt met dit feit. MILLIET heeft gezegd: dit zijn op zich zelf staande gevallen en niets rechtvaardigt het vermoeden dat het hier om groote hoeveelheden te doen is.

Men heeft beweerd, dat de aan de Zwitsersche kantons toegestane 10% slechts zeer onvolkomen en gebrekkig den strijd tegen de alkohol ten nutte kwamen.

Hij heeft verwezen naar de rapporten, die der Belgische Regeering door de buitengewone parlementaire distellatie-commissie zijn voorgelegd en waarin men de wijze van optreden der Zwitsersche kantons tegen het alkoholisme samenvat.

Zij is overigens voor volmaking vatbaar. —

De Maand.

— Voor ons heeft het geval dat dezer dagen geëindigd is met het ontslag van den Amsterdamschen onderwijzer DEN HARTOG, deze groote beteekenis, dat het wederom duidelijk heeft gemaakt, welke de taak is van de arbeiderspartij.

Wij stellen er prijs op ronduit te zeggen, dat de heer DEN H. tot een politieke richting behoort die de onze niet is. Is hij om zijn „socialisme" bij velen gehaat, wij hebben hem niet lief om zijn socialisme. Wij hebben het altijd betreurd, dat een man van eenige bekwaamheid nog vrede kon hebben met de richting, de taktiek en de manieren van de club-„Recht voor Allen". Het feit waarom hij nu, naar het heet, ontslagen is, behoort te zeer tot deze manieren en taktiek, dan dat ook wij het niet volkomen zouden afkeuren. Men versta ons wel. Het is niet dat DEN HARTOG van kwa-jongens heeft gesproken, of geschreven in „De Volksonderwijzer" van „vertikken". Zelfs als hij „verdommen" had gezegd, zou het ons niet tegen hem hebben ingenomen. Maar wat wij kwalijk nemen, is deze heftigheid van toon, die niet door een kloekheid van daden bij zijne collega's ondersteund wordt. Komt eenmaal de tijd, dat de onderwijzers aan hunne eischen kracht kunnen bijzetten door te weigeren wat zij niet willen, of door te doen wat hun lust, dan is (gesteld dat men er smaak in heeft en het noodig acht) de hevigste woordenkeus niet misplaatst. Thans is zij dat wel. Toen het bleek dat de manifestatie tegen de hoofden feitelijk mislukt was, had DEN HARTOG naar huis moeten gaan, zich voornemende een andere keer de zaak beter aan te pakken, en de progaganda met dubbele kracht voort te zetten. Deze propaganda van de daad verdient afkeuring, wijl het de propaganda van een verkeerde daad was. DEN HARTOG vindt nu sympathie, wegens de wraakgierigheid waarvan hij het offer is. Maar indien de autoriteiten humaner, en vooral verstandiger waren geweest, en het met een uitbrander hadden laten afloopen, zouden *zij* aan het langste eind zijn gebleven, en had DEN HARTOG naar huis kunnen gaan

met het nare besef van de zaak benadeeld te hebben door zijn driftigheid. Bovendien, of de sterke agitatie voor dit zuivere vakbelang (de afschaffing van rangexamens) nu wel bijzonder socialistisch mag heeten, betwijfelen wij. Kortom, wij zullen het niet zijn die in deze omstandigheden allereerst het partijgevoel laten spreken. DEN HARTOG behoort tot de leiders van de anarchistische groep in de hoofdstad. Iedereen is vatbaar voor verandering en verbetering; menschen als DEN HARTOG althans. Maar tot hij zich bij de internationale sociaaldemokratie zonder voorbehoud heeft aangesloten, beschouwen wij hem zoo weinig als sociaaldemokraat als welk ander lid van welke andere arbeidersfraktie ook, die tot onze partij niet behoort.

* * *

Maar dit neemt niet weg, dat wij ons protest tegen zijn ontslag voegen bij de protesten van verscheidene dezer frakties. De organen van de meerderheid van den gemeenteraad te Amsterdam die hem verwijderde, hebben duidelijk uitgesproken dat niet een paar rare woorden, maar zijn bekend optreden als socialist, thans op hem gewroken moest worden. De Heer VAN HALL, zelfs de Heer VAN HALL, die het ontslag eervol wilde maken, zeide dat niet alleen het standje in de tram in aanmerking moest komen — maar een reeks van daden van verzet. Nu is de Amsterdamsche gemeenteraad tegen socialistische onderwijzers niet onverdraagzaam; hij heeft bekende socialistische onderwijzers benoemd, bevorderd en allen gehandhaafd op dezen eenen na. Er was indertijd een kabaal tegen THEUNISSEN, maar later is hij toch verhoogd. De wethouder VAN LENNEP, de wethouder VAN HALL zijn geen socialisten-verslinders.

Intusschen is het maar de eerste stap die moeilijk wordt gedaan. De traditie van liberaliteit, die overal teniet gaat waar zij heeft bestaan, heeft blijkbaar ook hier haar langsten tijd achter den rug. Juist dit ontslag is een bijzonder veeg teeken. Was er een levendige wensch om verdraagzaam te zijn, gevoelde de meerderheid van den gemeenteraad het oprechte verlangen geen andersdenkenden om hunne overtuigingswille eenig leed te doen, dat had zij DEN HARTOG met meer verschooning moeten behandelen dan andere ambtenaren. De verdraagzaamheid van vroeger was blijkbaar meer het volgen van een gewoonte, — een sleur kan immers evenzeer ten goede als ten kwade werken — het gevolg van een nog halfsluimerend klassebesef, dan een bewijs van opzettelijk in praktijk gebrachten rechtvaardigheidszin. Althans één geval is bekend waarin de Raad al vroeger zich kleingeestig-antisocialistisch betoonde; en de lijdelijke medeplichtigheid van zijne meerderheid aan de wandaden van de Heeren VAN TIENHOVEN en STEENKAMP tegenover socialisten, is een andere grond om te verwachten dat nu het sein eenmaal gegeven is, ook de socialistische onderwijzers aan de beurt zijn om harde maatregelen te ondervinden. Wilde men van die zijde den klassenstrijd niet, dan had de omstandigheid dat DEN HARTOG socialist was, tot een groote voorzichtigheid moeten bewegen. Een kapitalistische gemeenteraad spreekt tegenover socialisten, of wie hij er voor houdt, recht in eigen zaak. Hij heeft toevallig eenige socialisten als ambtenaren in zijn macht, hij moest het beneden zijne waardigheid achten, hun die macht de doen gevoelen anders dan in zeer buitengewone gevallen. Daarop komt de geheele kwestie neer. Nu is omgekeerd gehandeld. DEN HARTOG is zwaarder gestraft omdat hij den naam had van

socialist te zijn. Of zouden zij, die dit betwisten, durven volhouden. dat een meerderheid van beschaafde en eerlijke lieden in de Amsterdamsche gemeentelijke bestuurslichamen te vinden is, die een ambtenaar ontslaat wegens een paar ruwe woorden in drift gesproken en sedert teruggenomen? Neen, zeer duidelijk heeft hier het klasseinstinkt gewerkt; de zaak is anders geheel onverklaarbaar.

Toch is dit niet zoo duidelijk geweest als wij meenen. Merkwaardig genoeg heeft men alleen in de arbeiderspers gevoelt wat dit geval beteekende. Zelfs geavanceerde en zeer geavanceerde burgerbladen waren er blind voor. Zij pleitten verzachtende omstandigheden, wezen op allerlei bijzonderheden, gaven verstandige, wijze en zelfs vernuftige opmerkingen ten beste; pluisden — gelijk in De Volksstem — woorden van DEN HARTOG haarfijn uit, maar lieten de hoofdzaak onaangeroerd. Uit geen dezer gezelschappen is de waarschuwing tot den Raad van Amsterdam gericht, DEN HARTOG te handhaven omdat hij socialist was of heette. — De taak van de arbeiderspartij is in dit geval duidelijk gebleken. Zij is het die, al kan zij voorloopig niets doen om zulke zaken te beletten, er voor moet zorgen dat hare beteekenis begrepen wordt door allen die niet door belang of vooroordeel beheerscht worden. Het juiste gevoel voor het ongepaste van zoodanige geweldmaatregelen als thans een is gebruikt, vindt men alleen bij de socialisten. Wij nemen het de bourgeoisie niet kwalijk dat zij het gezag wil handhaven; het is om het gezag te doen, en zoolang zij het bezit zal zij het uitoefenen ook. Wij, die het noodzakelijke van den klassenstrijd inzien, zullen deze konsekwentie er van weten te aanvaarden. Een regeering, die ronduit zei en flinkweg deed wat zij zeide: alle socialisten ontsla ik uit mijn dienst — nooit zal ik een socialist ongehinderd laten als ik er kans toe zie — geen maatregel zal ik verwerpen om hen te treffen — wij zouden het niet afkeuren.

Noemden wij de behandeling van DEN HARTOG kleingeestig, dan bedoelden wij alleen te zeggen dat voor een lichaam nog schijnbaar zoo sterk als de Amsterdamsche stadsregeering, het een overdreven krachtsinspanning is een schoolmeester zijn broodje af te nemen. Wij willen wel den klassenstrijd, maar vinden deze wijze van hem te voeren al te min. Wij verwachtten wel niet anders dan vijanden te vinden in burgerlijke autoriteiten, maar over deze vijanden schamen wij ons een weinig. Wij zijn gewend een minderheid te vormen, een minderheid te blijven, het succes moet afhangen van de mate van ieders persoonlijke toewijding, en de toewijding aan onze zaak is voor ieder min of meer gevaarlijk. Deze strijdwijze geeft een zekere idealistische richting aan onze partij. En als wij dan een Amsterdamsche gemeenteraad te keer zien gaan tegen een armen onderwijzer, die van zijn akte leeft en nog een beetje liefhebberij overhoudt om met de openbare zaak zich te bemoeien — dan is de schuld van de overheid zoo groot en wordt de schuld van den ambtenaar zoo klein, dat bij ons — van al het andere afgescheiden — niets overblijft dan een gevoel van walging, meer nog dan van ergernis. Zoo maakt men den klassenstrijd tot een misselijk karikatuur van wat hij moet zijn. Mijn Hemel, zoo was hij van onze zijde niet bedoeld... Op het grootsche tooneel van deze wereldworsteling behooren dat slag spelers niet. Het zijn van een boerenkermis verdwaalde potsenmakers. Zij bederven de uitvoering die een ernstige bedoeling had en een verheven moraal. En dieper dan het hun lief is, vergunnen zij ons het gehalte der tegenstanders te doorgronden. Persoonlijk

kunnen zij zijn wat zij willen, en onze persoonlijke achting voor eenigen die dit werk bedreven of dit werk maar ten halve veroordeelden, kan dezelfde blijven; zij meenen goed te doen. Maar als leden van een strijdende klasse zijn ook de besten hunner treurige figuren.

En DEN HARTOG, die dit ontslag thuis krijgt, komt nu eerst te weten wie de eigenlijke kwâjongens zijn.

Zoo blijkt wederom in deze zaak — een uit de ontelbaar vele — dat niet de bourgeoisie, maar het proletariaat de bewaarder is van de beschaving.

***

Internationaal Kongres.

Een artikel van een der Hollandsche afgevaardigden, waarop wij meenden te kunnen rekenen, is door ons niet ontvangen. De redakteur van dit tijdschrift is verhinderd geweest het kongres bij te wonen. Wij zullen uit het verslag dat wellicht voor 15 September verschijnt, zoo mogelijk in onze volgende aflevering, de juiste bewoordingen van de besluiten en moties, met de uitslag van iedere stemming, mededeelen. Niet al onze lezers zullen wenschen een protokol te koopen; het merkwaardigste zullen zij in den „N. Tijd" kunnen vinden.

Hier volgt de woordelijke overzetting van een artikel in de „Petite Republique" over het kongres, van JAURÈS, lid van de Fransche Arbeiderspartij. Er blijkt wederom uit dat alle Fransche sociaaldemokraten voorstanders zijn van de politieke aktie. In het rumoer van het kongres werd dit feit door sommigen misschien niet genoeg begrepen. Dit artikel schijnt ons toe de juiste verhoudingen in de Fransche arbeiderswereld duidelijk en zakelijk te omschrijven.

* * *

— Wat de opportunisten en reaktionnairen mogen zeggen, het internationale socialistische kongres te Londen heeft beslissende uitkomsten opgeleverd. Het heeft, voor alle socialisten van alle landen, bevestigd de eenheid van de leer en de eenheid van de taktiek.

Wat het socialisme overal wil is de vervanging van den kapitalistischen eigendom en voortbrenging door den socialistischen. En deze ingrijpende omkeering verwacht het socialisme niet van den goeden wil der regeerende klasse, noch zelfs van den druk op haar uitgeoefend door het proletariaat. Opdat het proletariaat aan de kapitalistische klasse het monopolie van den rijkdom kunne ontrukken, moet het haar de politieke macht ontrukken; en de politieke onteigening van de bourgeoisie is de noodzakelijke voorwaarde van hare ekonomische onteigening. Dit zijn de beide gronddenkbeelden, waaromheen zich geschaard heeft te Londen het socialistische proletariaat van alle landen; en van heden af kunnen de onderdrukten klaarlijk zien wat het doel is van de sociale revolutie en welke haar weg. Er zal niet meer zijn, als in 1848, als in 1871, verwarring van denkbeelden en een duister tasten. Een enkele en eendrachtige beweging van de werklieden zal de politieke macht ontnemen aan het kapitaal om het te treffen in zijn ekonomisch overwicht; met deze twee denkbeelden, juist opgevat, diep doorgedrongen, is het proletariaat gereed voor de verovering en het beheerschen van de wereld.

Waarom dan heeft ongeveer de helft van de Fransche delegatie naar het Londensche kongres zich niet aangesloten bij de eenstemmige besluiten? Wij hebben er het geringste belang niet bij te zwijgen over die oneenigheid en hare oorzaken: ons aller plicht is het integendeel ons te verklaren met een beleefde beslistheid ten aanhoore van het Fransche proletariaat. Ik verwaarloos dus alle bijzonderheden en alle persoonlijke gevallen, om in te gaan op het hart van het vraagstuk.

De scheiding is gevallen op het behoud van de besluiten van het Züricher kongres die de politieke aktie noodzakelijk verklaarden. En met 57 tegen 56 stemmen heeft de Fransche delegatie geweigerd die besluiten te handhaven. Dit is de belangrijke stemming; vervolgens zijn er geringere verschillen geweest over de houding na die stemming aan te nemen; maar op dat oogenblik werd de voorname vraag gesteld.

Aan den eenen kant stonden al de afgevaardigden van de socialistische groepen, zonder eenige uitzondering en de afgevaardigden van de talrijke en machtige vakbonden die de noodzakelijkheid van de politieke aktie aannemen.

Aan den anderen kant waren een dozijn eigenlijke anarchisten, als MALATESTA en JEAN GRAVE; anarchistische vakvereenigingsmannen als PELLOUTIER, en „revolutionnaire" als GUÈRARD, die gelooven dat buiten alle politieke aktie en door de enkele kracht van de algemeene werkstaking het proletariaat zich kan bevrijden. Die groep was het welke verwierp of scheen te verwerpen, namens het socialistische Frankrijk, de politieke aktie. En dat konden wij niet aannemen.

Het gevaarlijke lag niet in de aanwezigheid van een dozijn anarchisten. Bij hen zijn er, zooals JEAN GRAVE, met wien het ons een eer zal zijn te debatteeren. Maar een kongres komt samen om eenstemmige besluiten te nemen op grond van dezelfde beginselen; het is geen akademie waar tegenovergestelde beginselen besproken worden. Dat de anarchisten hunne stellingen uitspreken, is hun recht, en wij zijn er ver van hun dit te willen beletten. Maar dat door middel van eenige vakbondmandaten zij doordringen tot socialistische kongressen, om de beginselen der anarchie in de plaats te stellen van de beginselen van het socialisme, is een onduldbare verwarring, is een manier van doen die onmogelijk toegelaten kan worden. Wanneer het socialistische Frankrijk uitgenoodigd wordt tot een internationaal kongres om er zijn gevoelen te zeggen, is het ongeoorloofd dat een twaalf-tal anarchisten de meerderheid komen verplaatsen in de Fransche socialistische delegatie. Daarom hebben wij verzocht een afzonderlijke sectie te mogen uitmaken, waar de tusschenkomst van de anarchie niet zou beslissen in de stemming.

* * *

De anarchisten, overigens, zijn het eerst gestraft geworden door hunne taktiek en in hun eigen strik geloopen. Want om op het kongres te blijven, beriepen zij zich op de mandaten van vakvereenigingen en konden dan wel door hunne stemmen de besluiten van de Franschen onverwerpen, maar niet op het kongres de zuiver anarchistische leer betoonen. Tot mijn groote verbazing, hebben die heftige „anti-parlementairen" deze eenigszins vernederende houding goed gevonden; en de wensch om aan het kongres deel te nemen was sterker dan hunne bezorgdheid voor de leer.

De anarchie ondergaat op dit oogenblik een zware krisis, zij is begrepen in eene geheele hervorming. Het is duidelijk dat zij hoe langer hoe meer, niet alleen de „propaganda van de daad" verwerpt, maar elk persoonlijk optreden. Zij scheidt de individualistische elementen af, en zij is er na aan toe van naam te veranderen. Zij heet meer en meer kommunistisch-anarchisme, of libertair-kommunisme, of zelfs eenvoudig antiparlementair-kommunisme. Zij komt in de vakvereenigingen, zij neemt mandaten aan voor kongressen; een stap verder en zij zal mandaten aannemen voor de Kamer. Onder leiding van mannen als HAMON en BERNARD LAZARE, zal zij weldra niet meer zijn dan een protestpartij in het socialisme-zelf, tegen hetgeen in het Marxistisch socialisme volgens sommigen te bekrompen en te autoritair is. Mijns inziens is dit een oppervlakkige en verkeerde opvatting van het Marxisme. Maar als deze laatste afscheiding ons nog van de anarchisten zal verdeeld houden, als de zekere verwording van de anarchie, de overgang naar het socialisme voltooid zal zijn, zal er geen reden zijn, waarom niet alle anti-kapitalistische krachten tezamen zullen overleggen. Maar vóór dien tijd, is het Fransche socialisme het aanvaarden van de verantwoordelijkheid van anarchistische besluiten, een van die bedriegerijen, een van die domheden, die in de politiek gelijk staan met verraad.

* * *

En op welk tijdstip verwierp een deel van de Fransche afgevaardigden alle politieke aktie, alle verkiezingswerk, alle gebruik door socialisten van het algemeen kiesrecht? — Den dag nadat de Belgische socialistische arbeiders bijna tot geweld hun toevlucht hebben moeten nemen om het kiesrecht te veroveren; op het oogenblik dat de socialisten in Oostenrijk samenkomen in reusachtige meetings en dreigende manifestaties om het kiesrecht aan de bourgeoisie af te dwingen; op het oogenblik dat de Engelsche socialisten beproeven de vakvereenigingen over te halen om een afzonderlijke politieke partij te vormen, een partij van het socialistisch proletariaat; op het oogenblik eindelijk dat de Duitsche arbeiders verplicht zijn hun stemrecht te verdedigen, aangetast door de reaktie.

Zoo gingen, zonder het te willen waarschijnlijk, maar door een betreurenswaardige verblindheid, de Fransche afgevaardigden, die schijnbaar namens Frankrijk de politieke aktie veroordeelden, tegen de algemeene beweging van het socialisme in. En, als de afgevaardigden van de andere landen gestemd hadden als zij, zou het kongres ophoudende socialistisch te zijn, gebroken hebben met de taktiek van de arbeidende klasse van alle landen, die strijdt voor het verkrijgen van hare politieke rechten. Dit is het onbewust reaktionnaire bedrijf waaraan wij niet wilden meedoen.

Maar ik weet dat vele afgevaardigden, om de politieke aktie zwart te maken, voorwendden haar te verwarren met de zuiver parlementaire aktie. En zij trachten, om ons beter te bestrijden, ons den naam op te dringen van parlementairen.

Welnu, ja! wij gelooven dat het proletariaat zooveel mogelijk vertegenwoordigers moet zenden in alle gekozen lichamen. Wij gelooven dat het beslag moet leggen op de wetgevende en parlementarische machine; en wij zijn overtuigd, dat de kapitalisten geruster zouden slapen als zij nimmer vertegenwoordigers van het socialisme ontmoetten in de Kamer of gemeenteraden.

Maar wij hebben nooit gezegd, noch zullen ooit zeggen, dat de sociale revolutie

bewerkstelligd zal worden enkel langs parlementarischen weg. Maar wij hebben nooit gezegd, noch zullen ooit zeggen, dat het socialisme zich als in een gevangenis moet opsluiten in kapitalistische wettelijkheid. Wij kunnen de wet ondergaan door de vijanden des volks gemaakt, wij zullen haar niet erkennen. Zij is eenvoudig een kracht die van waarde is zoolang aan haar het proletariaat niet een grootere kracht kunnen tegenoverstellen. En die grootere kracht zullen de omstandigheden haar wellicht kunnen geven lang voordat er in het parlement een wettelijke meerderheid is. Als nieuwe finantieele schandalen ruchtbaar worden, als de misdadige onverschilligheid van de heerschers uitloopt op een kolonialen ramp, als een hevige botsing voorvalt van de beide kamers, als bij een werkstaking weêr de partijdigheid van de regeering arbeiders neerwerpt op het bloedig plaveisel — kan het geschieden dat een groote beweging van de openbare meening en van het volk het kapitalistische stelsel omstoot, reeds lang ondermijnd. En die beweging zal zoo veel meer kans hebben op succes naarmate er een sterke socialistische oppositie zetelt in het hart van de kapitalistische bedrijvigheid, nl. in het parlement. En omdat wij alle revolutionnaire kansen willen behouden, willen wij de sociale revolutie niet opsluiten in éene algemeene werkstaking. Of wel deze werkstaking blijft een werkstaking en dan kan zij bedwongen worden, of wel zal zij het voorspel eener omwenteling zijn. Maar de revolutie, aanvankelijk als een werkstaking begonnen, zal veel minder kracht hebben dan wanneer zij plotseling en in haar geheel voorkomt uit de gebeurtenissen.

* * *

Gelooft men dat de politieke aktie ons er toe brengt onze leer te verloochenen? Maar juist heeft de socialistische kamergroep de leer duidelijk gemaakt en gebruikelijke misverstanden opgelost. En den dag vóór een verkiezing te Rijssel, is het internationale proletarische gevoel met de meeste oprechtheid gebleken.

Neen, er is niets ernstigs in den strijd ondernomen tegen hen die men „parlementairen" noemt. En, om te zeggen waar het op staat, is er in dit heele geval niets dan een wedijver van invloed en zelfzucht tusschen zekere vakvereenigingen en de partij in de kamer vertegenwoordigd.

Maar laat die slechte geest den gemeenschappelijken arbeid van het socialisme niet ophouden. De arbeidersvereenigingen hebben een uitgebreid werk te verrichten in de vakken en voor de beroepen; dat zij het vervullen en iederen dag hunne inspanning in dezen zin vergrooten. Maar indien zij waarlijk den geheelen ommekeer willen van de maatschappelijke orde, als zij inderdaad socialisten en revolutionnairen zijn, dat zij dan met ons luide verkondigen de noodzakelijkheid van den politieken strijd, en niet met de anarchisten samengaan om hen te belagen die er deel aan nemen.

Dit is de levenskwestie die de splitsing, te Londen ontstaan, stelt voor het Fransche proletariaat. Het proletariaat moet een eind maken aan al die bedekte vijandschappen, door de vakvereeniging en het politieke optreden met elkander te verzoenen. Als wij ons hebben afgescheiden op het kongres van die vakvereenigingen welke de politieke aktie schenen te verwerpen, was dit niet in haat of als een daad van strijd. Het was om ieders verantwoordelijkheid duidelijk te stellen, en om de vraag onomwonden te brengen voor de Fransche socialistische arbeiders. Onze vrienden de Blanquisten, die met ons gestemd hebben voor de

politieke aktie, hebben gedacht dat het beter was en om zelfs den schijn van een breuk met eenige vakvereenigingen te vermijden, te blijven bij hen die haar veroordeelden. Ik geloof integendeel, dat het juist omschreven verhoudingen zijn, die allen dwingen tot preciese verklaringen en daardoor het beste voorbereiden een eerlijke en ernstige verzoening.

Deze noodzakelijke hereeniging zal het proletariaat weten te verwezenlijken, door zoowel de ekonomische taktiek te versterken, welke in staat stelt zich te weren in de bestaande maatschappij, als de politieke, die veroorlooft de nieuwe maatschappij te vestigen."

* * *

Aan een artikel van Jules Destrée in „Le Peuple" van 8 Augustus ontleenen wij het volgende:

„— — een groote vergadering slaagt er altijd in haar wil duidelijk te maken. En die wil was zeer precies de deugdelijkheid van de politieke aktie te doen kennen voor de bevrijding van het proletariaat.

Het socialisme, zooals wij het hebben begrepen in België, is aangenomen door de overgroote meerderheid van de afgevaardigden, en heeft gezegepraald aan den eenen kant op den behoudenden geest van sommige oude Trade-Unions, die alleen gelooven in het initiatief van personen of van vereenigingen, — aan den anderen kant op de anarchisten, die in hun angst voor alle gezag, de socialistische macht evenzeer vreezen als de reaktionnaire tyrannie.

Twee tegenstrijdige groepen — derhalve — kantten zich daar tegen de politieke aktie.... Verscheidene malen heeft het kongres te kennen gegeven dat het deze zienswijze niet deelde, en uitgesproken dat het internationale socialisme samengaat met de richting in Duitschland voorgesteld door Bebel en Liebknecht, in Frankrijk door Jaurès en Guesde, in België door Vandervelde en Anseele.

Ik heb in de Fransche afdeeling een klemmend betoog van Guesde gehoord, die deze waarheid vaststelde: dat de politieke macht een werktuig van groote macht is; dat het mogelijk is zich er van meester te maken; en dat het dus inderdaan een misdrijf is zulk een werktuig te kunnen plaatsen in de handen van de onderdrukten, maar het liever te laten bij onze tegenstanders, die er hun gezag des te meer door bevestigen.

* * *

Dit zijn denkbeelden in België algemeen bekend, en ten onzent is het niet noodig er op aan te dringen.

Andere socialisten, echter, verkiezen de ekonomische taktiek. Wij hebben door onze koöperatieve inrichtingen, onze ondersteuningsfondsen en onze vakbonden, bewezen dat wij al het gewicht er van gevoelden.

Anderen willen een doorloopende propaganda. Uit dat oogpunt is het inkonsekwent de politieke aktie af te wijzen. Niet slechts de verkiezingen, maar de debatten in de vertegenwoordigende lichamen veroorloven een propaganda van een diepte en vruchtbaarheid zonder weêrga.

Wederom anderen hopen alleen iets van het geweld. Men kan zeggen dat met hen het kongres gebroken heeft..... Ook heeft het gebroken men hen die altijd groote woorden in den mond nemen, en die zich verbeelden het sociale

vraagstuk op te lossen achter een barrikade, den avond van een oproer. Deze woord-revolutionnairen zijn hoogst ouderwets, een zuiverder denkbeeld van de ekonomische noodzakelijkheden is in de hoofden doorgedrongen. Men begrijpt dat, als een geweldadige opstand den vorm van de regeering kan veranderen, hij zonder ernstige uitwerking moet blijven op de eigenlijke sociale inrichting; en dat, den dag na een zegepralende botsing men terug zou vinden dezelfde euvelen welke alleen de overgang van de noodzakelijke gebeurtenissen kan verdrijven.

Men kan deze ontwikkeling versnellen of belemmeren; men kan er voor of er tegen zijn; maar de sterkste menschelijke inspanning is niets bij de geduchte en samengestelde bewegingen die haren loop beheerschen."

* * *

De plaats ontbreekt ons meer buitenlandsche partijgenooten, althans in deze aflevering, aan te halen.

Dit ééne is gebleken, en wordt dan ook uitgedrukt in alle organen van onze partij — „de Sociaaldemokraat" en „de Volkstribuun" geven in hunne nrs. van 8 Augustus belangrijke beschouwingen over het onderwerp — dat de politieke strooming in de internationale beweging voorgoed gevestigd is De enkele Engelsche vakvereenigingen die alleen op de oude taktiek der werkstakingen rekenen, en de Fransche onder den invloed van anarchisten, heeft men nooit tot de internationale sociaaldemokratie gerekend. M a a r g e e n e n k e l e s o c i a l i s t i s c h e o r g a n i s a t i e h e e f t o p h e t L o n d e n s c h e K o n g r e s b e w e e r d d a t z ij d e s t a a t k u n d i g e w e r k z a a m h e d e n n i e t w e n s c h t e. Niet over deze hoofdkwestie heeft de strijd geloopen. Doch over de betrekkelijk ondergeschikte vraag: of de niet-politieke organisaties tot het kongres toegelaten zouden worden, ja of neen. En thans is er gezorgd, dat ook over deze vraag geene verdere oneenigheid zal voorvallen. Het debat over de internationale taktiek zal niet weer worden gevoerd; onze kongressen hebben den grondslag van een organisatie gekregen in het bureau van het Londensche; en de wil van het kongres is duidelijk gebleken, dat alleen de voorstanders van de politieke aktie voortaan toegang hebben. Het bureau zal te zorgen hebben dat naar deze wil wordt gehandeld. Uitgesloten zal niemand zijn die tot de sociaaldemokratie behoort; want a l l e sociaaldemokratische groepen in a l l e landen hebben aan deze taktiek het zegel gehecht van hunne instemming.

De burgerlijke pers jubelt over de „mislukking" van de bijeenkomst te Londen. Maar mij dunkt dat een wereldpartij die d e z e punten heeft vastgesteld, met voldoening op haar kongres van 1896 kan terugzien.

* * *

Wij besluiten deze aanteekeningen met een woord naar aanleiding van een artikel van den Heer P. L. Tak in het weekblad „De Kroniek".

Wij gaan uit van de voor de hand liggende onderstelling, dat de schrijver het kongres bezocht heeft als een voorstander, niet als een vijand van de arbeidersbeweging. Men heeft zijne mededeelingen dus te beschouwen als een maatstaf van de mogelijkheid om met den besten wil haar te begrijpen. En dan is het resultaat, dunkt ons, dat zelfs de beste wil niet voldoende is, en dat men in de beweging moet staan om haar te kunnen doorzien. Dit is slechts een bevestiging

van de bekende waarheid die een onderdeel is van de socialistische leer, dat thans het juist waarnemen van de maatschappelijke verschijnselen alleen geschieden kan van het klassestandpunt der proletariërs. Wie, zooals de Heer Tak, zich boven dit standpunt meent te kunnen plaatsen, zal, zelfs met al den goeden wil waarover hij beschikt, het hoogstens kunnen brengen tot het geven van blijken dat zijne quasi-onpartijdigheid slechts een uiting is van een te zwak temperament en een te beperkt inzicht, om met overtuiging en zaakkennis zich aan te sluiten bij één der partijen. Wij kunnen niet aan individueele Ueberlegenheit, maar enkel aan een innige aanraking met een strijdende massa het besef ontleenen van wat de massa bezielt. En de suffisantste toon is in deze slechts een insuffisante bedekking van persoonlijke tekortkoming; als het hart niet klopt en de oogen niet zien gelijk hart en oogen van de menigte, dan is, voor en van het socialisme, niets te zeggen als de fraaie praat eener geavanceerde journalistiek.

Wij nemen den Heer Tak niet kwalijk dat hij eene eigen meening er op nahoudt, noch ontzeggen hem het recht een meening te hebben zooals het hem gelieft. Maar waarvan men hem eenigszins een verwijt mag maken is de afwezigheid van het besef, dat wie het socialisme welgezind is zonder tot het socialisme te behooren, niet in deze twijfelachtige omstandigheden verkeert wijl hij te goed is voor het socialisme, maar wijl het socialisme te goed is voor hem. Een vijand kan uit de hoogte spreken, afkeuren, en doen wat hij wil; daarvoor is hij een vijand. Misschien begrijpt hij het, en wil hij toch een vijand wezen. Maar een vriend, die slechts een vriend is en geen partijgenoot, behoort niet zonder bescheidenheid te spreken, als een teeken van het besef, dat iets hem ontbreekt om, behalve een vriend, een partijgenoot te zijn. Wie aarzelt te kiezen, niet als tegenstander die de andere zijde heeft gekozen, maar als geestverwant die zijn aarzeling nog niet heeft overwonnen, dient in zijne geschriften iets te leggen van deze gesteldheid des geestes, die slechts voor de helft wilde en kon. Doet hij dit niet, maar gaat hij integendeel den toon voeren van een objektief, min of meer in het rechtergestoelte gezeten beoordeelaar, dan zal het niet moeilijk vallen het wezen van zijne gebrekkigheid te onderkennen in den schijn van zijn meesterschap, of schoolmeesterschap. Niemand, natuurlijk, behoeft socialist te zijn, dan die het geheel kan en wil. Maar wie nog op een afstand van de partij is blijven staan, en zijn verlangen om dit verschil hem niet als afkeerigheid aan te rekenen meermalen heeft doen blijken, moet de welwillendheid waarmede onzerzijds wij hem bejegenen en gaarne bejegenen, trachten te verdienen door een in iederen zin tegemoetkomende houding. Hij moet, in een woord, niet vergeten dat hij nog geen socialist is; en dit niet wijl hij de socialisten te zeer haat, maar omdat hij hen nog niet genoeg begrijpt. Verliest hij dit uit het oog, dan is van zijne onvermijdelijke misvattingen, — meegedeeld als kwamen zij van iemand die gelooft in het speuren van de waarheid doorgaans gelukkiger te zijn dan de heethoofden, de groote massa of de verstokten, — de indruk niet slechts aanstootelijk als foutief, maar lachwekkend door het kontrast van wat de schrijver is en wat hij voorwendt te zijn.

In het kongres-artikel van den Heer Tak vinden wij eenige van de meest voorkomende misverstanden nopens het socialisme. Zijn stuk kortelijk te bespreken

heeft dus voor ons een algemeene waarde, behalve het ernstige woord dat w richten tot den dilettant-socialist.

* * *

„Met verbazing" stelt de schrijver de vraag „aan hen die het kongres voorbereidden, wat zij toch eigenlijk bedoelden"; immers het meeningsverschil van de drie hoofdgroepen die men hier had samen gebracht was zoo groot dat het slechte resultaat — de Heer TAK konstateert de „mislukking" — daaraan moet worden toegeschreven.

Zie hier reeds dadelijk een voorbeeld van de manier waarop, naar onze meening, bijzonder de Heer TAK niet moest spreken. De verbazing, besteed aan de handelwijze van het Züricher komité dat het Londensche kongres moest voorbereiden, is een te sterke uitdrukking voor de onbekendheid van den schrijver met de bedoelingen, bedoelingen volgende uit hunne opdracht, welke dit komité moest hebben. Meent de Heer TAK, dat het komité de bevoegdheid had een andere keuze te doen dan uit deze opdracht volgde? Het kongres zou zijn een kongres van socialisten en vakvereenigingen. Onder socialisten te verstaan de afgevaardigden van alle arbeidersgroepen die, behalve een ekonomisch-socialistisch programma, de politieke aktie waren toegedaan. Wellicht even goed als de Heer TAK, wisten de leden van het komité dat verscheidene vakvereenigingen in Engeland en Frankrijk tegenstanders waren van de politiek. Maar zonder twijfel zijn het in Frankrijk niet de sterkste noch de grootste vakvereenigingen. De besluiten van de Engelsche vakcongressen worden steeds socialistischer; en indien niet het monster-verbond zich had voorgedaan van anarchisten met ouderwetsche geen-politiek mannen, dan waren de minderheden van anti-socialisten op het kongres nog veel kleiner geweest. Al te gewaagd was het dus niet een kongres van socialisten en vakvereenigingen uit te schrijven. De niet-socialistische vakbonden hooren op de kongressen o. i. niet thuis, evenmin als Patrimonium of de katholieken. Wij kunnen gerust wachten tot de logika van de feiten alle vakvereenigingen voert tot de politiek, d. i. tot het socialisme. Het volgende kongres zal zeer zeker den vooruitgang aanwijzen. De vrees voor uitsluiting behoeft ons niet te weerhouden. Thans reeds een afnemende minderheid alleen in Engeland en Frankrijk, zullen niet-socialistische vakvereenigingen over drie jaar tamelijk zeldzaam zijn. Op dit kongres, echter, hadden zij toegang. En dit kongres zal juist op Fransche en Engelsche konservatieve (of anarchistische) vakvereenigingen een nuttige werking hebben, vooral bij de Engelschen die op een goeden weg zijn, en nu voor het eerst een modern socialistisch wereldkongres van nabij zagen.

* * *

Volgt bij den heer Tak een omschrijving van eenige socialistische groepeering.

„Men had daar de groote middenpartij der arbeidersbeweging, over het alg. vast in de leer van MARX en van doctrinairen aanleg, op het voorbeeld der Duitsche sociaaldemokraten allengs meer vertrouwen hebbende in het uitzicht om als meerderheid in de parlementen de socialistische leer in de maatschappij te verwezenlijken."

Dit is, om de waarheid te zeggen, een armzalige definitie, goed voor ieder ordinair burgerblad, maar niet goed genoeg voor iemand die de klassificatie van

de arbeiderspartijen thuis als in een doosje heeft. Geen schepsel is er die als meerderheid in het Parlement aan een verwezenlijking van het socialisme denkt. Wie is de autoriteit die dit ooit heeft beweerd? Als dit „de leer van MARX" moet wezen, kunnen wij den schrijver zijn dwaze ideologische bijvoeging vergeven: van doctrinairen aanleg. Zouden werkelijk die Duitsche arbeiders zoo erg doctrinair zijn? En de leiders, BEBEL, SINGER, LIEBKNECHT, AUER, die in de praktijk, tegen allerhevigste onderdrukking, hunne partij hebben aangevoerd, hebben die bewezen uit te munten door een doctrinairen aanleg? Is wetenschappelijk hetzelfde als doctrinair? — De heer TAK noemt verder de Sociaaldemokratische Arbeidersparij in Nederland, als te staan „het dichtst bij de Duitschers". „Ook de Denen kan men hierbij rekenen". En de Belgen? En de grootste afdeeling van de Fransche arbeidersbeweging? En de partijen in Italië en Spanje? En de partij in Oostenrijk? — Neen, het is de onpartijdigheid die hier den schrijver een poets bakt. Hij wil rustig en precies klassificeeren. Hij vermijdt de in de socialistische partijpers gebruikelijke groepeering. Hij zal het anders en beter vertellen. Maar indien de heer TAK de waarheid wil weten, verneme hij dat het Duitsche socialisme niet de middenpartij is, maar de uiterste linkervleugel, dat het eerst — niet wegens eenigen aanleg maar krachtens de ekonomische omstandigheden — een niet-utopistische sociaaldemokratie heeft uitgewerkt in de theorie en toegepast in de beweging. Naarmate d e z e richting doordringt in andere landen, wordt het socialisme van een onbestemd, verward en vaag streven, een welbewuste macht onder de proletariers. Wil men onderscheiden, dan dient men de oorzaak, den dieperen grond van het verschillend socialisme althans aan te duiden. De heer TAK behelpt zich met de gangbare verdeeling in de dagelijksche pers, in een dwaze zucht om vrij te blijven van de termen en van de voorstellingswijze der „doctrinaire" socialistische richting.

Nog duidelijker wordt deze toeleg bij zijne nadere klassificeering van de Franschen. „De groep van GUESDE, trouw aan MARX, is voor parlementaire aktie, maar ALLEMANE en de zijnen, hoewel violenter, zitten ook in de kamer, en de Independenten van MILLERAND, de Union socialiste van JAURES, en het Comité Revolutionnaire met ED. VAILLANT, zij versmaden de politieke aktie niet, al zien zij haar uit verschillend oogpunt". Wij vragen, wat heeft men aan deze opsomming? Waarom de waarheid niet gezegd, dat „de groepen van GUESDE" geheel aangesloten zijn bij die van MILLERAND en die van JAURÈS, steeds aan invloed winnen en feitelijk thans d e socialistische partij uitmaakt in de Fransche nijverheidsgewesten. Waarom? omdat de schrijver vóór alles „onpartijdig" wil schijnen. Hij citeert vervolgens een uiting van ...... JAURES, die „niet zoo ver staat van het libertaire kommunisme" en dus afwijkt van BEBEL en HYNDMAN. Men doet den Heer TAK eene barmhartigheid door te gelooven dat JAURÈS hier een drukfout is. Het citaat dat hij vervolgens geeft van een woord van JAURÈS, en dat zuivere onzin is (men moet op wettelijke hervormingen aandringen die niets geven en dus het volk woedend zullen maken) is of uit zijn verband gerukt of een flauwe aardigheid.

Op de definieering van het Engelsche socialisme hebben wij aan te merken dat de aanhef: „meer dan in Frankrijk zijn in Engeland de groepen gescheiden door verschil van inzicht", door niets wordt gestaafd. Dat „de Independent Labour

Party zich minder bekommert om de theorie dan om de praktijk" is een nietszeggende verzekering; wellicht in de plaats tredende van de aannemelijker mededeeling dat de Soc. Dem. Federation, „eenigszins akademisch" geheeten, meer besliste socialisten telt. Ook dit is een symptoon van overdreven vrees zelf voor akademisch of doktrinair te worden uitgemaakt. Zelfs den Fabians wordt de vleiende onderscheiding toegelegd, dat zij „zeer ruim van taktiek" zijn, en „tot velerlei bondgenootschap bereid, mits maar praktische resultaten worden bereikt". Nu, wij weten allen welke prachtige resultaten worden bereikt met een ruime taktiek, en velerlei bondgenootschap. In de arbeidersbeweging is al lang gebleken dat eene zuivere en vruchtbare praktijk onmogelijk is zonder een scherpe, strenge theorie. De Duitschers leveren van deze waarheid het zichtbare, overtuigende bewijs.

De plaats die met deze onbeduidendheden is heengegaan had de schrijver met een dozijn volzinnen over het ontstaan van het socialisme naast en uit de oude Engelsche arbeidersbeweging, tot veel meer nut van zijne lezers kunnen vullen. Het is waar dat daarbij het quasi-objectieve standpunt verloren zou zijn gegaan....

* * *

Onze lezers weten dat vele gewichtige besluiten door het kongres genomen zijn, al werd een massa tijd besteed — niet verspild — aan den zuiveringsarbeid. Zoodat op niets berust de verklaring van den Heer Tak — tenzij op zijn gebrekkig inzicht van hetgeen zoowel die zuivering als die besluiten beteekenen — dat „geene besprekingen van eenig belang voorkwamen."

Geen wonder, na het voorgaande, dat eene zelfs korte karakteristiek van de Hollandsche anarchisten en halve anarchisten in het artikel niet wordt gevonden. Een „zekere handigheid" van Singer, de Voorzitter, zou de positie van de Heeren Domela, Cornelissen en Methöfer „minder aangenaam" gemaakt hebben en hen „ten slotte er toe gebracht" (hebben) om plechtig te verklaren dat zij heen gingen. Dit is reine kletserij. De Heer Tak weet zoo goed als wij, dat genoemde Heeren alles deden wat zij niet konden laten om van het kongres te worden uitgesloten. Een anarchistisch protest-kongres was al vooruit geregeld. Toen de uitsluiting niet volgde, dropen zij af met een beroep op de oude Internationale, daarmeê voor de zooveelste keer bewijzende dat zij van taktiekkwesties niets begrijpen. De stichters van de Internationale hebben de politieke aktie voorgestaan — maar indien dit niet zoo ware zou een verwijzing naar een strijdwijze van bijna 30 jaar geleden zeer weinig hebben geholpen. Maar onze boven de partijen zwevende beoordeelaar heeft van dit alles niets bespeurd.

* * *

De Heer Tak betreurt, niet met zijn „verstand", maar met zijn „gevoel", dat voortaan de anarchisten en de niet-politieke vakvereenigingen van onze kongressen geweerd zullen worden. Daarentegen werd zijn gevoel aangenaam aangedaan door de opmerking van een Engelsch lid dat hij „gaarne in nauwe aanraking wilde komen met iedere schakeering van opinie, enz." Ik kan alleen aan een zucht om toch vooral uiterst liberaal de zaken te „gevoelen" toeschrijven, dat iemand die het geheele kongres voor een mislukking verklaart, ten slotte zegt te verlangen naar een herhaling van deze wijze van „aanraking". Ernstig vermanend, wenscht de Heer Tak dat: „zijn woord zou onthouden en overdacht worden." Onthou-

den zal men het als een betreurenswaardig teeken, hoeveel vat zelfs op leden van een arbeiderspartij, de bedriegelijke burgerleuzen van vrijheid en verdraagzaamheid nog hebben. En als de Heer Tak er toe komt zelf over het geval nog eens te denken, zal hij moeten erkennen dat de zuivering veel eerder ware afgeloopen als de niet-anarchisten minder doctrinair in den slechten zin des woords waren geweest, en aanstonds den praktischen regel hadden aangenomen van alleen te vergaderen met gelijkgezinden.

Het slot van 's Heeren Taks artikel verdient nog afzonderlijke vermelding.

„Waarschijnlijk — zegt hij — is dit wel voor lange jaren het laatste kongres geweest waarop de schakeeringen der arbeidersbeweging zoo volledig vertegenwoordigd kunnen zijn. Volgende kongressen van afzonderlijke groepen zullen zeker beter over onderwerpen van wetgeving en andere kunnen debatteeren. Maar daaraan zal dan toch iets van de compleetheid ontbreken. Een Engelsche deputatie zonder de oude Unies kan het Engelsche socialisme, maar op verre na niet den Engelschen arbeid vertegenwoordigen. En met de revolutionnairen verdwijnt heel wat temperament uit deze bijeenkomsten."

Want „juist dat compleete", besluit hij, „die volledige vertegenwoordiging van elken vorm van de aspiratie naar beter leven en van het verzet dat opkomt in de volken, maakte, ongeacht de mislukking der werkzaamheden, dit congres mij tot een ontzagwekkende aanblik."

Ziehier inderdaad een verheven en vrijzinnig standpunt beklommen. Maar een, helaas, dat een juiste waarneming van de dingen niet toelaat. Letterlijk heeft de schrijver gelijk, „volledig" zal een volgend kongres niet wezen. Maar dat is het Londensche ook niet geweest. Aan „de schakeeringen der arbeidersbeweging" mankeerde maar even de geheele kerkelijke helft van het proletariaat. Telt de Heer Tak die niet? Rekent hij haar niet tot de arbeidersbeweging? Evenmin beschouwen wij de anarchisten, en de vakvereenigingen die niet aan socialisme doen, als onderdeelen van de arbeidersbeweging die tot een socialistisch kongres behooren. Zulke kongressen dienen niet tot bevrediging van burgerlijk-touristische belangstelling, maar om de zaken van de revolutionnaire arbeiders te behandelen. Wanneer schrijver dezes ook van ontzag-wekkenden aanblik spreken mag, zoo moet hij zeggen dat zijn respect niet door een zeer groote verzameling van afgevaardigden wordt geboden, maar door een bijeenkomst van mannen en vrouwen die de verspreide arbeidersfraktiën representeeren welke tot een klaar en vast inzicht zijn gerijpt van hun belang, hun wil en hun taak. Te denken dat uit den chaos van meeningen zich losmaken en groeien kan ééne enkele groote internationale idee — en dat als een gevolg van deze eenvormige realiteitsverhouding waarin het proletariaat in de geheele wereld allengs geraakt — is dit niet een ruim zoo verheven gedachte als de verrukkelijkheid van het groote getal zonder de eendracht? — Wij gunnen den Heer Tak het genot van het temperament der revolutionnairen. De luidruchtigheid heeft hem misleid; en als hij dieper denkt of verder ziet, zal hij ontdekken dat een sterker temperament gevorderd wordt voor den gestadigen en moeielijken arbeid van de organisatie en ontwikkeling der proletarische menigte, dan het uitbrengen van de bekende „revolutionnaire" woordenpraal bij bijzondere gelegenheden. Tot stichting, wellicht, van burgers en boeren; maar in de arbeiderskringen van de verder gevorderde landen zonder echo of applaus.

Van den heer TAK mocht men verlangen een zakelijk, getrouw en leerrijk rapport van de beteekenis van het Londensche kongres; vol van de informatie die zijne lezers behoeven en met de bescheidenheid van toon, welke den schrijver past, die, omdat hij wellicht van de galerij de beraadslagingen heeft gevolgd, niet boven de daar vergaderde menigte staat, maar nog niet gevorderd is tot een plaatsje gelijkvloers. Uit dit artikel zal niemand wiens voorstelling eenigszins verward is, eene voorstelling zich eigen maken welke beter is. Wie, b.v. zal den aard van het volgende kongres, de waarschijnlijke wijziging in het karakter, begrijpen uit de nuchtere mededeeling dat het bezoek minder volledig zal zijn? Dit kan een kind op zijn vingers natellen. Maar van den heer TAK had men mogen verwachten, dat hij een beeld van de internationale partij althans in omtrekken zou ontwerpen. Doch daartoe behoort dat men zelf zich partij gevoelt, en het zoet-water socialisme van den heer TAK gedoogt slechts de algemeenheden welke ieder geavanceerd journalist kan opmerken. Dit verdient op zich zelf geen verwijt; maar een verwijt is gebillijkt door het streven om boven de partijen zich te plaatsen van iemand die aan het partijkiezen nog niet toe is.

In de geavanceerde pers is deze schrijf- en denkwijze niet zeldzaam meer. Het werd voor ons tijd hare tekortkoming onder het oog te brengen van belangstellenden.

De Arbeiders in het Parlement.

De Socialistische Gemeenteraad van Roubaix.

Wij geven hier een overzicht van de verrichtingen van den socialistischen raad der Fransche gemeente, die in het laatste jaar het doelwit is geweest van de lasterpennen der geheele internationale kapitalistische pers.

* * *

Evenals de Parijsche commune op zeer bescheiden traktementen hare ambtenaren aanstelde, heeft de gemeenteraad van Roubaix den burgemeester niet meer dan 4800 franken toegelegd, waarvan deze 600 franken afstond aan ieder van de zes wethouders, zoodat hij slechts 1200 overhield. Naderhand is het geheele bedrag voor het kollege van burgemeester en wethouders tot 6000 franken verhoogd. Een bedrag niet geëvenredigd aan de salarissen van de bestuurders van andere groote Fransche steden; de maire van Lyon ontvangt 30.000, van Bordeaux 18.000, van Toulouse 25.000 franks.

* * *

Onmiddelijk in de tweede zitting, 27 Mei 1892, werd ter tafel gebracht het vraagstuk van k i n d e r v o e d i n g. Den 9 September bracht de daarvoor benoemde kommissie haar verslag uit. Zij adviseerde, bij wijze van proef, tot de

oprichting van gaarkeukens voor twee scholen, en vroeg een krediet van 43.600 franken; een som door den Raad verhoogd tot 73.600. Den volgenden 23 December werden de keukens geopend. De proef slaagde, en het stelsel werd tot andere scholen uitgebreid.

Gedurende het schooljaar 1893—'94 hebben 12 schoolkeukens de volgende uitkomsten opgeleverd: 239.691 maaltijden zijn verstrekt voor een som van 14.009.27 franken; de kostende prijs was 18 centiemen per maaltijd.

In hare zitting van 28 September 1894 besloot de kommissie tot de oprichting van nog twee keukens voor lagere jongensscholen. In het geheel zijn thans 12 bewaarscholen en 7 lagere scholen in het bezit van deze noodzakelijke inrichtingen, en alle scholen zouden er van genieten, zonder de moeilijkheden die de vertegenwoordiger van het centrale gezag, de prefekt, telkens aan de uitvoering van het socialistische werk in den weg stelt.

Zie hier eenige bijzonderheden van de voeding.

Spijslijst voor Maandag: vleeschsoep, aardappelen, brood, bier.
„ „ Dinsdag: groentensoep, gebraden vleesch, groenten, brood, bier.
„ „ Woensdag: zelfde als voor Maandag.
„ „ Donderdag: zelfde als voor Dinsdag.
„ „ Vrijdag: melksoep, ommelet, aardappelen, brood, bier.
„ „ Zaterdag: zelfde als voor Maandag.

Ieder kind heeft per maaltijd $^1/_5$ liter vleeschnat, 30 gram vleesch, 100 gram aardappelen, 60 gram boonen of erwten, 40 gram brood en $^1/_{10}$ liter bier. Dit is de hoeveelheid voor de zeer kleine kinderen op de bewaarscholen.

Voor de lagere scholen geldt het volgende tarief:

Vleesch: 45 à 50 gram, 35 centiliters bouillon, 150 gram aardappelen, 70 à 75 gram boonen of erwten, 70 gram brood en $1^1/_2$ deciliter bier.

De meer gegoede ouders kunnen hunne kinderen laten meê-eten voor 15 centimen op de bewaarscholen, voor 20 centimen op de andere. Alle kinderen krijgen dezelfde bons, zoodat de gevoeligheid van de arme ontzien wordt. Overigens is het getal betaalde maaltijden gering; in 1892—'93: 1454, en in 1893—'94: 2329.

* * *

Bovendien worden aan behoeftige kinderen 's winters kleedingstukken verschaft. Dit bestond reeds vóór het socialistische bestuur; het verschil met vroeger is een hooger bedrag door den gemeenteraad beschikbaar gesteld. In 1895 zijn uitgedeeld: 700 mantels, 800 broeken, 2400 wollen vesten, 1600 paar kousen, 4600 paar schoenen en overschoenen, 2860 hemden en 2800 schorten; gezamenlijk voor een som van bijna 30.000 franken.

* * *

De Fransche gemeenten heffen accijnsen, ook van voedingsmiddelen.

Deze laatste zijn te Roubaix ontlast met ruim 78.000 franken per jaar; daarentegen zijn de luxevoorwerpen verhoogd met 228.000 franken. Eene geheele afschaffing van het accijnsstelsel kan niet geschieden, ten eerste omdat de opbrengst

meer dan de helft bedraagt van het geheele inkomen der gemeente, en ten tweede omdat zelfs de poging tot afschaffing door de regeering belet zou zijn geworden.

* * *

Men heeft het socialistische gemeentebestuur verweten, dat het de openbare betrekkingen vulde met bloedverwanten en vrienden.

Dit zou niet meer zijn dan wat de bourgeois-administraties steeds deden en nog doen.

Zie hier de feiten. Twee dochters van den wethouder LEPRES, als fabrieksarbeidsters ontslagen te Roubaix en elders, zijn aangesteld bij de schoolkeukens, op een salaris van 10 franken in de week. LEPRES, de vader, ontvangt een pensioen van 400 franken voor 30-jarigen dienst bij de brandweer. Een zoon van CARRETTE, burgemeester, heeft een plaats gekregen als figurant aan den schouwburg. Een andere zoon, eveneens als socialist weggejaagd van de fabrieken, is aangesteld bij de waterleiding. Dit is alles. Nooit is een beambte wegens zijne politieke gevoelens ontslagen. Geen twintigste deel van de stedelijke betrekkingen is bezet door leden van de socialistische partij. In het geheele stadhuis is slechts één socialist werkzaam.

* * *

Wat de armenverzorging betreft, heeft de Gemeenteraad een betere regeling gemaakt, de uitkeeringen verhoogd, en een eind gemaakt aan verscheidene misbruiken. Een groote kinderbewaarplaats (crèche) waarvoor 100.000 franken werden uitgetrokken, werd einde 1895 opgericht.

* * *

Voor de arbeiders. — In de zitting van 5 Augustus 1892 heeft de Raad een som van 1000 franken aangewezen als bijdrage voor reis- en verblijfkosten van afgevaardigden naar het vakvereenigingscongres te Marseille.

In dezelfde zitting werd 10.000 franken gestemd voor een werkstaking.

In December 1894 werd een voorstel aangenomen om 50.000 franken te besteden als een uitkeering aan werkeloozen. Het weldadigheidsbureau, waarin vertegenwoordigers van de bourgeoisie, aangesteld door den prefekt, de meerderheid hebben, bracht die som tot 10.000 franken terug.

Alle werklieden in dienst van de gemeente hebben een normalen arbeidsdag van 8 uur en een minimum loon van 4 franken. In de weverijen bedraagt het gewone loon een frank minder, de werktijd is 12 à 15 uur.

* * *

Wij noemden reeds een en ander waaruit bleek de macht van den prefekt, den regeeringskommissaris aan het hoofd der departementen waarin Frankrijk is verdeeld, en als gedelegeerde van een bourgeoisregeering is hij steeds vijandig aan een gemeentebestuur samengesteld uit socialisten.

Zoo besloot in Oktober 1893 de raad van Roubaix tot de stichting van een gemeentelijke apotheek, waar de geneesmiddelen tegen kostenden prijs zouden worden verkocht. De prefekt en de regeering vernietigden het besluit. De arbeiders die nu alle apothekerswaren 50% te duur betalen, weten althans wie zij daarvoor te danken hebben.

Een ander besluit om een bureau te vestigen waar gratis rechtsgeleerde bijstand verleend werd, vond evenmin goedkeuring bij de hoogere autoriteiten.

In Augustus 1894 vernielde een zware brand de bank van leening. De gemeenteraad wilde een geldleening in den vorm van een loterij uitschrijven om de benadeelde pandgevers te hulp te komen. De regeering weigerde de loterij goed te keuren.

* * *

De gewone klacht van de organen der bezittende klasse, die de toeneming van arbeidersinvloed op de gemeentehuishouding in verscheidene landen van Europa met klimmende vrees gadeslaan, is dat van de gemeentefinantiën niets terecht zal komen. — Hier volgen eenige cijfers uit de administratie van Roubaix. Het voordeelig saldo, toen de arbeiderspartij aan het bewind kwam, bedroeg 446.780.21 franken, maar er waren openbare werken in uitvoering die dit overschot zouden verslinden.

Aan verbetering van wegen besteedde het bestuur in 1893 ongeveer fr. 40.000 meer dan het vorige jaar, en voor andere openbare inrichtingen bijna twee millioen meer. Voor scholen en openbare gezondheidswerken werd 785.000 franken uitgegeven. Onmiddellijk deed zich het gunstige gevolg gevoelen in een daling van het sterftecijfer. Van 1890 op 1894 een vermindering van ruim 12 pCt.

Ondanks de vermeerderde uitgaven sloot het budget voor 1895 met een overschot van 150.000 franken.

Een voorbeeld van verbetering in finantieël beheer. De bierbrouwerijen betaalden vroeger de accijnsgelden per abonnement, nl. een vaste jaarlijksche som, onafhankelijk van hunne productie. De socialistische gemeenteraad herstelde de regelmatige heffing per hektoliter. Dit scheelde onmiddellijk per jaar aan deze heeren 200.000 franken, een noemenswaardige verhooging van de stedelijke inkomsten. Geen groot wonder, dat de industrieelen van Roubaix en elders niet houden van arbeiders in gemeenteraden.

Een hunner heeft Roubaix verlaten — om zich te vestigen in Russisch Polen. De loonen zijn daar de helft minder: 1.50 fr. per dag. Overigens is de bevolking in 3 jaar met 10.000 vooruitgegaan; de voorspelling dat de stad weldra zou verloopen, is door niets bewaarheid.

De Ontwikkeling van het Landbouw-bedrijf.

III. De Zuigpompen van het Kleinbedrijf.

Ondanks het schamele loon voor al hun zwoegen en den harden strijd om het bestaan der kleine boeren en pachters, worden door de grondhuur, de belasting, de hypotheek-rente en den tusschenhandel, de zuigpompen steeds aangedreven en den boer de laatste druppels ontnomen. De concurrentie met de overzeesche gewesten moge doodend zijn, een mis-oogst moge den landbouwer treffen, eene ramp hem de vruchten van maanden arbeids vernielen, onverstoord gaan grondeigenaar, staat en gemeente, geldschieter en koopman voort hun deel van de opbrengst van zijn arbeid te eischen.

De graanprijzen daalden, de waarde der oogsten verminderde sterk, de pachten bleven nagenoeg onveranderd gehandhaafd, ja stegen zelfs somwijlen. Van 1840 tot 1846 was in België de gemiddelde tarweprijs 28.73 fr. en de pachtschat 68 fr., in 1895 daalde de tarwe tot 14.00 fr. dus met 51 pCt. maar steeg de pacht tot 100 fr. of met 47 pCt. De waarde der oogsten steeg in Nederland tot 1881 om daarna geregeld te dalen; van 1861 tot 1870 was de gemiddelde waarde 172 millioen gulden, van 1871 tot 1880 204.3 m. m. en in 1881 210.4 m. m. om daarna in 1886 slechts 144.7 m. m. of f 65.700.000 jaarlijks minder voor den boer op te brengen. Aan de pachtprijzen was zulks nauwelijks merkbaar; volgens een onderzoek van Stoffel te Deventer was bij eene liefdadige instelling aldaar de pachtprijs van bouw- en weiland in 1840 tot 1846 gemiddeld f 2.403, van 1853 tot 1858 f 6.465, van 1871 tot 1875 8.977 en in 1886 11.662 gulden jaarlijks; boerenplaatsen bij Deventer die in 1840 aan pacht f 435 en f 886 opbrachten, moesten in 1886 met f 1427 en f 2556 of meer dan drie maal duurder worden betaald. Per hectare bouwgrond werd in Nederland in 1836 f 28.43 als pacht gevorderd, in 1876 f 82.38 en in 1885 f 70.20; op het Kampereiland betaalde men in 1793 f 11.40 maar in 1880 f 88.53 per hectare („Sociaal Weekblad", 17 November 1888) ofschoon de graanprijzen daalden. [1]) Zoolang de graanprijzen stegen, gingen de pachten naar boven; toen zij schrikbarend daalden, volgden de eigenaren slechts schoorvoetend met de huurpenningen hunner gronden; vooral de wei- en hooilanden hielden lang hun hoogen huurprijs. Volgens bijlage H der Landbouw-Enquête was de huurprijs in 1868 op gemiddeld 100 berekend, in 1878 160 en in 1888 90. Doch intusschen waren de productie-kosten nagenoeg onveranderd gebleven, maar

---

[1]) In Frankrijk, in de stad Bourg was de prijs der tarwe per hectoliter in 1766 tot 1790 fr. 16.30; 1791 tot 1820 fr. 22.93; 1821 tot 1850 fr. 19.04; 1851 tot 1875 fr. 22.71; 1876 tot 1880 fr. 22.36; en 1881 tot 1890 fr. 18.88.

[2]) De gemiddelde prijs van 1 hectoliter tarwe was in Nederland: 1861 tot 1870 f 10.10; 1871 tot 1880 f 10.98; 1881 tot 1890 f 7.46 en in 1893 f 4.56; (Jaarcijfers 1894).

de prijs der producten tot op de helft gedaald; [2]) land dat vroeger met f 75 huur nog winst gaf, zal nu met f 30 nog vaak verlies opleveren. In den tijd der goede graanprijzen betaalde men in Roermond per morgen 15 vat van de 36 vat opbrengst of 41 pCt. van den oogst; thans nu deze 36 vat slechts f 36 opbrengen is de pacht f 30 of 83 pCt. De oogsten stegen van 22.5 hectoliter tarwe in 1880 tot 24.7 hectaren in 1893, doch de opbrengst in geld daalde van f 225 tot f 113 of tot op de helft; de pachten daalden in veel mindere mate en overschrijden niet zelden de netto-opbrengst van den geheelen arbeid des landbouwers.

Is het dan wonder dat wij in de Regeerings-Enquête lezen, dat velen „door hard werken bij sobere levenswijze een schraal bestaan vinden", dat de „welvaart sterk achteruitgaat en zij verarmen door de daling der prijzen bij hooge huren," zoodat „het bedrijf geld kostte, in plaats van winst op te leveren?"

Doch nog andere lasten drukken den landbouwer onevenredig zwaar en verhaasten zijn ondergang. Behalve eene zware grondbelasting, moet de boer een deel der belasting op de gebouwde eigendommen en van het personeel betalen, handel en nijverheid steunen de schatkist door hun patent, maar de couponknippers en ambtenaren laat men vrij. Bij die grondbelasting houdt men geen rekening met de schulden en de hypotheekrenten, zoodat soms belasting wordt geheven, zelfs waar geen netto-winst wordt genoten maar verlies wordt geleden, en men den boer dus „onbelast" had moeten laten. De afwisselende „opcenten" ontnemen alle vastheid aan de grondbelasting, die in deze slechte jaren zeer hoog is, en een noodlottigen invloed heeft op de goede bewerking en het productievermogen van den grond. In de provincie Groningen heeft men thans, met de opcenten voor Rijk, Provincie en Gemeente, van de ongebouwde eigendommen 18.6 pCt. en van de gebouwde 9 pCt., doch de aanslag van het kadaster is voor de gebouwde eigendommen wel 2 tot 3 maal de werkelijke verkoopwaarde en voor de ongebouwde ruim $1\frac{1}{2}$ maal te hoog. Daar men schuren, stallen enz. aanslaat voor hunne volle waarde is de aanslag der huurwaarde van de gebouwde eigendommen bij den landbouwer in gebruik meestal te hoog. In Bierum berekende men dat de grondbelasting voor de gebouwde eigendommen bedroeg 18 pCt. en voor de ongebouwde 12.5 van de werkelijke inkomsten. In Baarderadeel bedroegen de grond- en waterschapslasten 18 pCt. van den huurprijs en in Lekkerkerk stegen deze grond-, personeel-, polder- en dijklasten tot 18 en 23.5 pCt. der huurwaarde, en zij kwamen dus de pacht nog eens met een vierde verhoogen.

Bij elken verkoop van onroerend goed betaalt de landbouwer mutatie-rechten, en wel 6 pCt. van de waarde, doch aan de beurs worden dagelijks voor duizenden verhandeld zonder dat daarvan iets wordt geheven. Daar de klein-bedrijven veel meer van hand tot hand gaan dan de groote bezittingen, en de percentage evenredig hooger is, treffen deze lasten vooral de kleine boeren, die juist getroffen werden in tijden van achteruitgang van hun bedrijf, wanneer de gedwongen verkoop tot nadeelige prijzen hun ongeluk nog komt vermeerderen. De ruime voordeelen welke bij verpachtingen de notarissen weten te bedingen, die 10 pCt. soms 12 tot 15 pCt. eischen, werken het veelvuldig verhuren in de hand. [1]) Door hem

[1]) Verder heeft men nog de „bier- of wijnkoop", waarbij 20 cent per gulden bod na de mijning der pacht- of koopsom wordt betaald, daardoor stijgt het totaal „onraad" vaak tot 20 pCt. der pachtsom.

een registratie-recht te laten betalen bij den verkoop van roerende goederen, een zegelrecht bij het sluiten van huur-contracten, aan personeel en accijnzen hem het zijne te doen bijdragen; voor wegen, vaarten, onderwijs en armwezen zijne gemeente-belasting te verzwaren en hem nog te treffen door provinciale-belastingen en waterschaps-rechten, wordt de toestand van den boer nog slechter en zijn achteruitgang door dit opdrijven der belastingen met de hulp der staatsmacht nog versneld, daar de winsten reeds meerendeels verdwenen zijn en verliezen worden geleden.

Eene andere instelling om de onteigening der grondbezitters door te drijven zijn de verbazend snel aangroeiende hypotheken. In Noorwegen steeg hun bedrag van 1865 tot 1892 met 300 pCt. en is $^{15}/_{16}$ der waarde van alle gronden in handen van hypotheek-banken, die als rente $^{1}/_{6}$ der opbrengst van den geheelen oogst innen. In Noord-Amerika werden van 1880 tot 1889 ruim $4^{3}/_{4}$ millioen nieuwe hypotheken ingeschreven en daarvoor 623 millioen acres verpand, op 1 Januari 1890 bedroeg de hypotheek-schuld op $2^{1}/_{3}$ millioen hoeven 11.050 millioen francs. In de dertig voornaamste agricultuur staten, schatte de Census de hypotheek-schuld op 12,67 pCt. of $^{1}/_{8}$ der werkelijke waarde; in 41 Staten der Unie was 26,28 pCt. of $^{1}/_{4}$ der oppervlakte belast, terwijl dit in Kansas steeg tot $^{3}/_{5}$, Nebraska $^{5}/_{9}$ en Zuid-Dakota 52 pCt. der oppervlakte. Daar per gesloten hypotheek gemiddeld 119 acres waren verpand, met 8,08 dollars schuld per acre, waarvoor 7,07 pCt. rente werd betaald, inde de hypotheekhouder gemiddeld 119 $\times$ 8,08 $\times$ 7,07 pCt. = 67,38 dollars = 170 gulden. Door de daling der prijzen van 1880 tot 1893 leden de landbouwers van 119 acres een totaal verlies van 3634 dollars doch betaalden in die 14 jaren nog 67,98 $\times$ 14 = 952 dollars hypotheek-rente, die dus hunne verliezen nog eens met een vierde kwam vergrooten. (Neue Zeit, 1894 tot 1895).

In Nederland bedroeg de hypotheek-last in 1870 $494^{1}/_{5}$ millioen, in 1880 $808^{9}/_{10}$ millioen en in 1894 $1192^{2}/_{5}$ millioen gulden, waarvoor jaarlijks minstens 50 millioen gulden rente wordt afgenomen, terwijl de schuld jaarlijks met 30 millioen toeneemt. Oost-Gelderland en Overijssel, waar grootbezit heerscht, is weinig bezwaard; een deel van Drenthe, Noord-Brabant en Overijssel, is evenals de welgestelde boerenstand in Groningen, niet buitengewoon belast; doch op de boeren van Friesland, Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht drukken de hypotheekschulden buitengewoon zwaar. In Zeeland vindt men niet veel hypotheken, daar reeds vele landerijen wegens dwang-verkoop in handen der crediteuren zijn gekomen. Doch het meest ongunstig is de toestand in Limburg, waar vooral de kleine boeren uitermate belast zijn. In acht gemeenten der Landbouw-Enquête steeg de hypotheekschuld van 1953 duizend gulden in 1880 tot 2252 duizend in 1888 tot '89; per hectare bedroeg de hypotheek f 331 tot f 442, soms als in Buggenum f 1018, wat tegen $4^{1}/_{2}$ pCt. eene jaarlijksche rente van f 15 tot f 20 per hectare (Buggenum = f 45.80) uitmaakt, terwijl eene opbrengst aan tarwe van f 140 tot f 150 reeds bevredigend is.

Voor geheel Nederland moest jaarlijks per hoofd der bevolking aan hypotheek-rente in 1894 ongeveer f 10.— worden betaald, terwijl dit in 1874 nog slechts f 6.25 bedroeg. In 1892 toen de totaal-schuld op $1139^{1}/_{3}$ millioen gulden werd berekend, telde men 254.012 hypotheken van minder dan f 5000 en 60.060 van

meer dan dat bedrag, zoodat $^4/_5$ van alle hypotheken tot de kleine konden gerekend worden.

De hypotheek-rechten van 0.15 pCt. zijn alleszins matig te noemen, doch de vele bijkomende onkosten als salaris der notarissen, die niet zelden voor het verschaffen van geld nog provisie rekenen, maken de uitgaven bij het sluiten eener hypotheek vooral voor de kleine boeren zeer bezwarend.

Eene andere bron ten nadeele van het kleinbedrijf is de hoogere prijs, dien de niet ruim van geld voorziene boer voor zijne grondstoffen en gereedschappen moet betalen, terwijl niet zelden vervalsching van de meststoffen werd aangewezen. Slechte hulpmiddelen voor dure prijzen komen dus ook in dit opzicht zijn reeds zoo harden strijd om het hoofd boven water te houden nog moeilijker maken. Vele kleine boeren moeten hun veevoeder koopen van den winkelier, aan wien zij in ruil daarvan boter leveren. Wegens gebrek aan kapitaal is hij dikwijls gedwongen voorschotten aan te nemen van de suikerfabrikanten, wat hem belet zijn grond vrij te gebruiken en langzaam te verbeteren. Om aan de eischen van landheer en geldschieter te voldoen ziet men den onbemiddelden boer zijn vee op ongeschikte tijden tot lage prijzen verkoopen of zijn graan ontijdig en haastig dorschen.

Om de achterstallige renten te dekken, de pachtschat te betalen, het verlies van het bedrijf te vergoeden, moet hij voortdurend geld leenen, is zijn achteruitgang steeds versnellend en is de landbouw in Nederland voor de meeste kleine boeren geworden „een lastpost en een kruis." (Landbouw Enquête).

IV. Toekomst van het Landbouwbedrijf.

De gevolgen der voortdurende werking dezer zuigpompen blijven niet uit. Wel verminderden de pachten weder en hadden in 1888 ongeveer hetzelfde standpunt als in 1868 bereikt, doch wegens de verminderde opbrengst van den verkoop der oogsten, bleek zulks verre van voldoende om den ondergang der landbouwers te keeren. De belastingen daarentegen en de renten voor hypotheken en opgenomen gelden namen toe en drukten den boer in steeds hoogere mate. Daar de loonen toch reeds onvoldoende waren, kon men daarop weinig bezuinigen en bleven de produktiekosten der zoo veel in prijs gedaalde produkten nagenoeg onveranderd. Het ontbreekt den meesten landbouwers aan voldoende technische kennis, en wie deze bezitten kunnen ze door gemis aan geld of crediet niet toepassen. Gemis aan goedkoope waterwegen, voldoende afwatering en zoo nuttige bevloeiïng, wordt op vele plaatsen zwaar gevoeld; aan de verbetering der paarden- en hoornveerassen kan niet worden gedacht. Vooral lichte zandgronden zijn niet meer met voordeel te exploiteeren, en juist pachters en kleine boeren worden het eerst getroffen. Het verbrokkelen der gronden bij erfopvolging, bij gedwongen verkoop of door de verpachtende bezitters van groote eigendommen, door gemis aan geld voor het onderhouden van groote hofsteden of door de zucht van vele arbeiders en karrelui om een lapje gronds te bezitten, leidt tot ruïne en armoede.

De pachtstukken worden kleiner gemaakt daar zij dan meer opbrengen voor den eigenaar, maar de pachters verarmen; velen worden daglooner en menig keuterboertje ontstaat, vooral in Limburg waar van de 17.115 bedrijven er 10.956 of 65 pCt. slechts van 1 tot 5 hectaren grond in gebruik hebben. In geheel Nederland is zulks 46.5 pCt., in België 90.1 pCt., in Frankrijk 71.1 pCt., in Duitschland hebben 75.8 pCt. boeren minder dan 5 hectare, in Groot-Brittanië 28.6 en in Ierland 19.8 minder dan 2 hectare. Indien men voor Nederland de resultaten der gemeenten van de Landbouw-Enquête als algemeen geldend mag aannemen, zou men in ons land bijna $^1/_4$ tot de groot- en middel boeren kunnen rekenen en $^2/_5$ tot de kleine boeren; ongeveer $^2/_5$ van den grond zou dan in handen zijn van arbeiders en karrelui.

Terwijl de landbouwwerklieden door huiswerk of nevenbedrijven trachten hun schamel loon te verhoogen, dan wel van het platteland verdreven, het aantal werkloozen en onderkruipers in de steden gaan vermeerderen, trachten industriearbeiders door een lapje grond, het houden van eene koe of varken hun levenslot te verbeteren. De eigengeërfde landbouwer verarmt, en wordt huurboer, de pachten worden steeds talrijker en kleiner en de armoede neemt toe; nog meer versnippering is daarvan het gevolg en eerlang zal men slechts dwergbedrijven vinden naast het grootbezit en het moderne grootbedrijf. Doch in elk geval verdwijnt de grond uit de handen der bewerkers, de kleine bezitters verminderen in aantal, de pachters nemen toe.

In Nederland telde men van elke 100 landgebruikers in 1882 38.1 pCt, in 1887 39.7 pCt. en in 1893 41.1 pCt. pachters van 1 tot 20 hectaren; en van meer dan 20 hectaren hadden in 1882 47.1 pCt., in 1887 48.7 pCt. en in 1893 50.1 pCt. gepachte grond in bewerking. Terwijl van 1884 tot 1893 het aantal bedrijven toenam van 125.765 tot 142.064 of met 12.7 pCt. beneden 20 hectare, en met 3.7 pCt. die boven 20 hectare, was dit voor dezelfde bedrijven wat de pachters betreft met 21.3 pCt. en 8.7 pCt. het geval. De eigenaren van 1 tot 20 hectare namen slechts toe met 7.6 pCt. en die van meer dan 20 hectare namen af met 1.3 pCt. (van 1884 tot 1893); vooral in de zandgronden was deze vermeerdering van pachtgrond voelbaar. Als men het totaal der bedrijven op 1000 stelt, had men in 1884 518 eigenaren en 320 pachters van 1 tot 20 hectare, benevens 85 eigenaren en 77 pachters van meer dan 20 hectare; in 1893 geven deze cijfers 500 eigenaren en 349 pachters beneden 20 en 75 eigenaren met 76 pachters boven 20 hectare,, zoodat men in 1884 603 eigenaren met 397 pachters en in 1893 575 eigenaren en 425 pachters telde van alle 1000 landbouw-bedrijven, en dat ofschoon reeds in 1887 bijna negen twintigste van de geheele oppervlakte (44.7 pCt.) door huurboeren werd bewerkt.

Vooral in Friesland, Noord-Brabant en Limburg breidde zich het pachtwezen in de laatste jaren snel uit. De meeste pachters werden echter in 1893 aangetroffen in de provinciën Utrecht, Zuid-Holland, Zeeland en Friesland, waar zij 51.9 pCt. tot 54.8 tot 61.3 en 60.9 van het geheele aantal bedrijven in pacht hadden en in 1887 respectievelijk 53.4 pCt. tot 55.5 tot 64.2 en 62.3 pCt. van de oppervlakte der exploitaties van meer dan 1 hectare bouw- of weiland.

In België nam het aantal bedrijven door pachters bewerkt toe in 1846 van 64.8 pCt. tot in 1880 67.8 pCt. van alle landbouw-bedrijven.

Doch zoowel pachters als eigenaren gaan hunne ruïne tegemoet. [1]) Tevergeefs tracht men door den graanbouw voor de veeteelt te verlaten, door suikerbiet te planten of de ooftteelt te bevorderen, den onvermijdelijken ondergang te keeren. In Nederland daalde de oppervlakte van het bouwland van 862.192 hectare in 1881 tot 854.723 hectare in 1892; steeg de hoeveelheid met suikerbiet beplante grond van 16.136 tot 24.582 hectare, en die van het weiland van 1.132.919 tot 1.153.084 hectaren. De verhouding van bouwland tot grasland was voor ons geheele land als 42.9 pCt. tot 57.1 pCt., maar besloeg het weiland in Drenthe en Overijssel ongeveer $^2/_3$, in Zuid-Holland en Utrecht $^3/_4$ en in Noord-Holland en Friesland $^4/_5$ van het geheel. Wel nam het rundvee toe van 1436 duizend stuks in 1871 tot 1880 tot 1526 duizend in 1887; wel werden per 100 hectaren grasland in 1880 tot 130.5 stuks in 1886 echter 135.2 stuks rundvee geteeld, en vermeerderde het aantal paarden en varkens, maar het aantal schapen verminderde en die bloei was van korten duur. Door de onvoldoende bemesting van de graslanden kwam er gebrek aan veevoeder, en zag men in de bouwstreken het aantal werkpaarden en trekossen achteruit gaan. De zuivelbereiding liet veel te wenschen over, en de Deensche boter en buitenlandsche kaas verdrongen de Nederlandsche producten van de wereldmarkt. Zuid-Amerika en Australië beginnen versch rundvleesch met ijsbooten aan te voeren, het Noord-Amerikaansche spek deed de waarde onzer varkens dalen, de vleeschprijzen gingen snel achteruit. De paardenfokkerij, de bijenteelt werden verwaarloosd; te weinig pluimvee wordt gekweekt en even goed als de akkerbouwer gaat de veeboer langzaam naar den afgrond. In drie jaren (1883 tot 1886) daalde de waarde van den Nederlandschen veestapel met f 67.989.000, en de vleeschprijzen te Amsterdam van 101 cents in 1884 tot 55 cents in 1893 voor rundvleesch en van 90 tot 42 voor varkensvleesch, de boter te Delft van 163 tot 138 cents per kilo, en de Edammer kaas van 54 tot 51 cents.

De suiker-accijns en de invoerrechten beletten de productie van cider en jams en dus de vrije vlucht der vruchtenteelt, terwijl ook op dat gebied de concurrentie der verre landen zich zwaar doet gevoelen.

Pachtland en eigenland, grootbedrijf en kleinbedrijf, akkerbouw en veeteelt, op welke wijze men ook aan den grond de levensmiddelen tracht te ontwringen, alle pogingen zijn vruchteloos en kunnen hoogstens het einde vertragen; het zijn de laatste stuiptrekkingen der verdwijnende levenskracht; de catastrophe nadert, die èn klein- èn grootbedrijf dooden zal. Geen beschermende rechten, geen landbouw-crediet, geen grondverdeeling, geen landverhuizen, geen zuinigheid noch vlijt kunnen den landbouwer redden; de wetten der maatschappelijke ontwikkeling zijn sterker dan de wil der menschen, de kapitalistische samenleving geeft den doodsteek aan den boerenstand. De kleine boer kan de kluisters niet los rukken, die hem door de mannen van het geld en van het grootbezit werden opgelegd.

Want al moge het bedrijf eer de neiging hebben om zich te versnipperen, — de concurrentie van het grootbezit in enkele handen, de reusachtige vermogens der groote grondeigenaren nemen tergende verhoudingen aan. Voor Nederland

[1]) Van het jaar 1883 tot 1891 werden in Frankrijk door dwangverkoop 15.716 duizend hectare verkocht, of ging $^1/_3$ van de geheele oppervlakte in andere handen over.

missen wij de noodige statistieke gegevens, en weten wij alleen dat in de provinciën Groningen, Noord- en Zuid-Holland, Zeeland en Limburg de kapitalistische toe-eigening van grond en bodem snelle vorderingen maakt, zij het langzamer dan in andere landen.

In België moge het aantal grootbedrijven van meer dan 50 hectare slechts 0,4 pct. der oppervlakte bedragen, en van 1846 tot 1880 met ruim $^1/_5$ zijn verminderd, de enorme bezittingen van enkele bekende groote grondeigenaren en een hypotheek-schuld van 861 millioen frans (1892), het groote deel der pachtgronden dat aan groote bezitters behoort, wijzen ook hier op een klein aantal eigenaren die veel en een tal van kleine boeren die slechts weinig grond hun eigendom kunnen noemen.

Voor de andere landen vonden wij meer volledige gegevens. In Engeland en Wales waren reeds in 1873 de overgroote meerderheid der gronden in het bezit van slechts 270 duizend eigenaren, die bijna 33 millioen acres bezaten, terwijl de 702 duizend andere bezitters slechts $^3/_{20}$ millioen acres hun eigendom konden noemen. In het geheel Vereenigd Koninkrijk was de helft der oppervlakte in handen van 4500 personen of van 1 : 152.000 der bevolking. Van de 262.850 eigenaren die $32^4/_5$ millioen acres bezaten, waren 23 millioen acres of $^2/_3$ grootbezit, $7^1/_2$ millioen of $^1/_4$ middelbezit en slechts 2 millioen of $^1/_{16}$ in handen der kleine bezitters, die in aantal $^3/_5$ der eigenaren vormden.

In Frankrijk hadden 12 pCt. der eigenaren 77 pCt. van den bodem, 13 pCt. middel-eigenaren 12 pCt. en de 75 pCt. overblijvende kleine bezitters slechts 10 pCt. van de geheele oppervlakte. De $7^1/_3$ millioen kleinbezitters van minder dan 5 hectare hadden 11.222 duizend hectare, en de $7^4/_5$ millioen met een eigendom beneden de 10 hectare slechts 17.476 duizend hectare, doch de 510 duizend ($^1/_2$ millioen) van meer dan 10 hectaren samen 31.911 duizend hectaren of $1^4/_5$ maal meer, terwijl de 29 duizend grootste eigenaren van meer dan 100 hectaren in het geheel $12^1/_3$ millioen hectare bezaten of nog meer dan de $7^1/_3$ millioen kleinbezitters.

In Midden- en Zuid-Italië vindt men ondanks de landverdeeling na de afschaffing van het feodaal systeem (in 1806) nog vele gemeentelijke gronden [1]), in Zuid-Italië vele uitwonende bezitters, terwijl de bezitters der enorme latifundiën in Sicilië hunne gronden in talrijke pachten verdeelen. Grondeigendommen van 2 tot 6000 hectare zijn aldaar geene zeldzaamheid, terwijl $^2/_3$ van geheel Calabrië aan 20 baronnen behoort.

Oostenrijk had nagenoeg $^1/_5$ der gronden in het bezit van den Staat of de gemeenten, 124 feideicommissiën [2]) van 200 tot 5000 yoch (115 tot 2877 hectare) en 88 grootere van meer dan 5000 yoch; 1805 grootbezittingen waren in de grondbelasting voor meer dan 1000 florijnen aangeslagen, doch daarvan komen alleen in Bohemen, Galicië, Moravië en Beneden-Oostenrijk er 1559 voor of

[1]) Ofschoon in 1806 besloten was de gemeentelijke goederen in Zuid-Italië onder de armen te verdeelen had zulks in 1860 slechts met 60 duizend hectaren plaats gehad, van 1860 tot 1889 erden echter 379 duizend hectaren verdeeld, zoodat toen nog 414 duizend hectaren in gemeenchappelijk bezit waren gebleven.

[2]) fidei-commis = testamentaire beschikking waardoor een eigendom in zijn geheel wordt ergeërfd.

86 pCt. van het geheel. In Bohemen bezitten 362 eigenaren $1^1/_2$ millioen hectare of 27.8 pCt. van den bodem, en daarvan 33 samen 846 duizend hectare of 16.28 pCt. van de geheele oppervlakte, terwijl de prins van Schwarzenberg $3^1/_2$ pCt. in eigendom had; in Galicië is $^2/_5$ in handen van het grootbezit, $^1/_{15}$ in die van het middelbezit, en $^1/_2$ is kleinbezit, dat 89.000 boeren onderling moeten verdeelen. In Moravië hebben 145 personen het eigendom van 6.26 pCt. van den bodem, doch 10 daarvan 4.93 pCt. en één enkele 4.28 pCt. of $^1/_{25}$ van alle land; in Silezië bezitten 36 rijken 26 pCt. van den bodem. In Stiermarken behoort 6 pCt. aan slechts 177 grondbezitters en 5.3 pCt. aan de geestelijkheid, die in Oostenrijk $^1/_{11}$ van alle grootbezit in handen kreeg, waarvan de adel $^3/_5$ wist te veroveren. Het middelbedrijf verdwijnt in dat land, behalve in Noord-Oostenrijk, waar nog veel grootbedrijf en grootpachten worden aangetroffen; doch in het algemeen gaan de kleine boeren ten onder en blijft alleen zeer klein en zeer grootbezit over [1]).

De Russische adel heeft 29 pCt. der bedrijven, doch 73 pCt. van de oppervlakte: de boeren hebben 55 pCt. der bedrijven doch beschikken slechts over 6 pCt. van den bodem. Van de 100 eigenaren hebben de 85 kleine (beneden 100 deciatines) het eigendom van 8 pCt. van den bodem, de 12 middel-bezitters (100 tot 1000 deciatimes) nog 22 pCt., doch de 3 groote eigenaren met meer dan 1000 deciatines 70 pCt. van de geheele oppervlakte. In Duitschland bezaten in 1883 de groote eigenaren wier aantal $^1/_{80}$ van het geheel bedraagt, $^3/_4$ der bebouwde gronden, het grootbezit van meer dan 100 hectaren bevatte 24 pCt. van geheel Duitschland, doch in Posen 34 pCt. en in Pomeren 44 pCt. van den bodem.

Vooral in Amerika heeft de concentratie van het grondeigendom door individuen tergende verhoudingen aangenomen: Miss Henriette King bezit in Texas $1^1/_4$ millioen acres, Miller Lux in Californië 60.000 vierkante kilometer of iets meer dan de geheele uitgebreidheid van Nederland en België, terwijl 16 Engelsche Lords, niet tevreden met de inbezitneming van hun eigen land, in Noord-Amerika nog 1310 duizend acres wisten te verwerven. Mr. Clarke verpacht er 180 hoeven waarvan velen met meer dan 500 acres bouwland, de spoorweg-maatschappijen kregen van den Staat 172 millioen acres grond ten geschenke, en 29 Europeesche kapitalisten kochten er $8^1/_2$ millioen hectaren, eene oppervlakte gelijk aan het geheele eiland Ierland. De hertog van Northumberland bezit alléén meer grond dan de 703.289 Engelsche eigenaren van minder dan één hectare.

Wat moet en kan gedaan worden tegen dezen roof der gemeenschappelijke erfenis, tegen dat bijeenbrengen in de handen van enkelen van den grond en bodem, „die eenmaal aan ons allen was?"

V. De Taak van het Socialisme.

Geen teruggang naar het kleinbedrijf, dat behoudens enkele uitzonderingen bij

[1]) Van 1883 tot 1893 vond men dat in slechts 1611 onderzochte gemeenten, 2688 onafhankelijke landbouwers hun grond hadden verloren en 856 hunner daglooner, 1708 koetsier of spoorwegarbeider waren geworden, terwijl 124 hunne toevlucht moesten zoeken bij de openbare liefdadigheid. In Mecklenburg telde men voor 2 eeuwen 12000 boerenhoeven, eene eeuw later nog 4472 en thans slechts 1230 meer.

de teelt van groenten of vruchten, ten slotte moet wijken voor het goed beheerde technisch grootbedrijf, en dat, vooral zooals het nu wordt gedreven, den bodem verarmt en uitput. Wij willen den onvermijdelijken ondergang van het kleinbedrijf niet bespoedigen, doch het nog minder ten koste van de belangen der gemeenschap behouden; de kleine boeren kunnen wij, de groote boeren willen wij niet helpen, evenmin als de groote grondeigenaren.

Waarschijnlijk zullen in Europa zoowel het grootbedrijf als het kleinbedrijf van den landbouw onder eene kapitalistische samenleving beiden ten onder gaan. De verandering van bouwland in grasland [1]) kan geen van beiden redden; het gemis aan voldoende bedrijtskapitaal [2]) dwingt tot verwaarloozing der technische verbeteringen, en de lage prijzen der productie maken de bewerking der mindere gronden onmogelijk, zoodat vele hoeven braak liggen en onkruid de voormalige velden bedekt. Alleen de meest intensieve cultuur zou de oogsten doen stijgen en ons meer voedingsmiddelen kunnen verschaffen, doch de grondbezitter is zulks onverschillig. Hij rekent alleen op de meerdere inkomsten, die de extensieve cultuur, de kleine pachtstukken en het dwergbedrijf hem schenken, en dwingt daartoe de boeren, die aan hem zijn grond moeten vragen. Wel daalde de grondrente, maar jarenlang wist de eigenaar den hoogen pachtprijs te handhaven, en nog thans laat deze den kleinen boer nagenoeg geen winst meer over. Wat het lot moge wezen van den landbouwer, die de ruïne tegemoet gaat, van den landarbeider die broodeloos wordt gemaakt, van de grond zelf die wordt uitgeput of in eene woestenij ontaardt, laat hem koud, hij wil alleen tribuut en zooveel mogelijk tribuut heffen van hen die den grond bewerken, en aarzelt niet om terug te keeren tot de verouderde cultuur-methoden, tot de schadelijke dwergbedrijven. Doch hetzij hij den grond in perceelen verdeeld, dan wel in groote pachtstukken uitgeeft, de overzeesche concurrentie, de goedkoope wereld-transporten moeten den ondergang van het Europeesch landbouwbedrijf tengevolge hebben.

Ook de coöperatie kan den kleinen geen redding brengen, den zwakke niet sterk maken. Terwijl in de industrie sinds lang de overbrenging der versnipperde ambachten in eene gecentraliseerde productie-wijze in vollen gang was, begint de landbouw eerst nu daartoe over te gaan. In Duitschland telde men in 1892 slechts 866 landbouw-coöperaties voor de bereiding van boter en kaas, 708 voor den inkoop van mest, voeder, zaad en gereedschappen, en 150 andere coöperatieve vereenigingen van boerën, behalve 2647 crediet-instellingen. In Zwitserland, Oostenrijk, Frankrijk [3]) en Skandinavie begint de coöperatie een weinig te leven, en geeft zij voor de gemeenschappelijke magazijnen, inkoop van grondstoffen, en verkoop van producten soms goede resultaten. In Nederland werd zij nog weinig toegepast in de provinciën Gelderland, Groningen (behalve het Oldambt), Friesland, Zuid-Holland en Noord-Brabant; in Noord-Holland wordt zij voor de kaas-bereiding steeds meer algemeen, en in Limburg zou men er gaarne toe overgaan indien het gebrek aan goedkoop crediet zulks niet tegenwerkte.

---

[1]) In 1895 alleen werden in Engeland $^1/_2$ millioen acres $^1/_3$ (m.m. hectare) akkers in weiland herschapen.

[2]) In Norfolk beschikken de pachters thans slechts over een derde van het kapitaal, dat zij vóór 25 jaren per hectare konde gebruiken.

[3]) In 1893 had men in Frankrijk 952 landbouw-syndicaten met 353.383 leden.

Door coöperatief optreden kan men aan het kleinbezit de voordeelen van het grootbedrijf verschaffen, welke niet komen ten bate van de kapitalisten maar van de boeren zelve. Doch het redmiddelzal on voldoende blijken, het heeft in Engeland reeds zijne onmacht bewezen. In 1894 tot 1895 onderzocht men aldaar 39 landbouw-coöperatiën, die samen 4.581 acres land in gebruik hadden, en bleken deze een verlies te hebben geleden van 80.422 frs.; 44 anderen met 3.650 acres waren in 1893 met fr. 10.000 achteruit gegaan.

Slechts eene maatschappelijke regeling op socialistischen grondslag, waar de geheele productie (zoowel voor landbouw als industrie) collectief is ingericht, waar het geheele land als ééne landbouwonderneming wordt beheerd volgens wetenschappelijke beginselen, en met de beste technische organisatie, waar geen persoonlijk grondeigendom, geen waren-productie meer bestaat, en men dus niet meer voortbrengende voor de markt geen concurrentie heeft te vreezen, doch eenvoudig de voortgebrachte levensmiddelen op billijke wijze verdeelt; — slechts in zulk eene maatschappij zullen de boeren redding vinden, en de thans zoo hevige strijd der belangen tusschen landbouwers en bouwarbeiders zijn opgeheven.

In afwachting van dien tijd moeten wij vooral een open oog hebben voor het levenslot der millioenen, die met de spade in de hand, voor zwaren arbeid zulk een schamel loon verdienen, of ondanks het bezit van een lapje grond nog minder inkomen genieten Eene nieuwe klassen-splitsing worde bevorderd onder de landbouw-bevolking. Aan de eene zijde verdienen de daglooners, die geen duim breed gronds bezitten, soms geen hut noch bed, en nauwlijks voedsel vinden om te eten of lompen om zich te dekken, onzen krachtigen steun. Hun arbeidsduur moet worden beperkt, een minimum-loon worden vastgesteld, de arbeid over winter en zomer beter worden verdeeld, terwijl de leerplicht den arbeid hunner kinderen moet beletten. Ook het lot der vaste dienstboden, die altijd ter beschikking moeten staan voor het werk in het veld, voor de verzorging der dieren en den arbeid in de huishouding, moet worden geregeld en verbeterd. Den arbeiders een lapje grond, verschaffen is slechts hunne afbeuling vermeerderen, hunne afhankelijkheid vergrooten, daar zij aan den bodem gebonden zijn, en niet b. v. in de veenstreken of gedurende den hooitijd in Holland, dan wel als de Limburgers in Duitschland, [1]) elders werk kunnen zoeken. Juist onder die planters van wat kool en aardappelen, waarmede zij hun levensonderhoud aanvullen, vindt men de goedkoopste en meest onderworpen landbouwarbeiders. Ook de kleine pachters, die het beste deel der vruchten van hun arbeid aan den landheer moeten afstaan, de kleine bezitters die door schulden en hypotheken gedrukt slechts in schijn een deel van den vaderlandschen bodem bezitten, die allen kan men tot de proletariërs rekenen, tot de uitgebuiten van het kapitaal, hen allen moeten wij helpen waar en hoe wij slechts helpen kunnen. En hun aantal is legio.

In 1891 schatte men het aantal loonarbeiders bij den landbouw in Frankrijk op 2890, in het Vereenigd Koninkrijk op 1337 duizend; in 1885 in Duitschland 5882, in 1890 in Oostenrijk 2377 en Hongarije 1577 duizend, terwijl men voor België 223 duizend en Nederland 525 duizend landbouw-arbeiders vindt aange—

---

[1]) Doordat uit Limburg jaarlijks 20.000 landbouw-arbeiders naar Duitschland gaan werken, konden de loonen niet worden neergedrukt.

geven of in deze zeven landen samen $14^4/_5$ millioen. Deze millioenen moeten wij overtuigen van den strijd der belangen van bezitter en arbeider, daar het voordeel van den een ten nadeele is van den ander. Wanneer eene droge lente weinig onkruid doet opkomen is dit eene ramp voor de velen die hun brood met wieden moeten verdienen, maar een voordeel voor den eigenaar; wanneer eene nieuwe machine veel handenarbeid bespaart, vallen talrijke loonarbeiders zonder werk; wanneer de prijzen der granen stijgen ondervindt de daglooner daarvan weinig voordeel, wanneer de prijzen dalen kan de boer zelfs geen behoorlijk loon uitkeeren. Al deze proletariërs kunnen wij winnen voor het socialisme en aldus onze rangen verdubbelen.

De middel- en grootboeren, de groote eigenaren, pachters en veeteelers, alle landbouwende uitbuiters dus, zullen op onzen steun niet mogen rekenen; hen zullen wij, waar slechts mogelijk, door wettelijke vaststelling der pachten, verplichte schadevergoeding voor aangebrachte bodemverbetering, zware belasting op de erfenissen en uitbreiding van het onteigeningsrecht, verzwakken en ondermijnen.

De kleine boeren en de pachters, die zonder loonarbeiders den grond bebouwen, kunnen wij in enkele opzichten steunen door hunne lasten te verlichten, hunne belastingen en woekerrenten te verminderen, en hun crediet, vervoermiddelen en gereedschappen te verbeteren. Niet door graanrechten mogen wij hen steunen, daar deze de levensmiddelen der industrie-arbeiders duurder maken en alleen den grooten landgebruikers voordeel verschaffen. Als uitgebuite proletariër, niet als uitbuitende kapitalist, moeten wij hen bijspringen. Het eigendoms-fanatisme, dat nog zoovelen bezielt, moeten wij verzwakken, niet aanwakkeren; geen onvoldoende hervormingen van het individueel bezit, maar nationalisatie van allen grond en bodem moeten wij najagen.

Wij moeten de kleine boeren overtuigen dat hun lot onherroepelijk is beslist, dat hunne ellende zal toenemen, hun ondergang onvermijdelijk is en redding alleen mogelijk is door het gemeenschappelijk bezit en het gemeenschappelijk gebruik van alle productie-middelen. Wij zullen hem niet zijn lapje grond ontnemen, dat hij met zulke dwaze liefde vaak zoo vurig bemint, maar hem aansporen om door coöperatie de voordeelen van zijn arbeid te verhoogen, tot hij eindelijk zal inzien dat het socialistisch grootbedrijf hem meerdere voordeelen zou verschaffen, en hij vrijwillig zijn bezit afstaat aan de gemeenschap, die reeds door uitbreiding van de domein- en gemeente-gronden en de onteigening der grootbezitters een groot deel van den bodem in bezit gekregen heeft. Zal hij dan in plaats van zijn kommervol leven niet de voorkeur geven aan een gelukkig en zorgen vrij bestaan? Zal hij dan nog langer eene maatschappelijke regeling willen handhaven, die hem slechts onheil en ellende brengt?

Daaromtrent kunnen wij gerust zijn. De hardschedelige boer, thans een bolwerk der reactie, een steun van het conservatisme, de ruggegraat van het militairisme, zal eenmaal zijne belangen begrijpen en een machtige factor der revolutie worden. Hebben wij eenmaal de meerderheid der boeren gewonnen, dan hebben wij alles gewonnen, en zal het einde der landbouw-krisis tevens zijn het einde der kapitalistische maatschappij. Zoo zij het!

Juni 1896. RIENZI.

De Woningbouw

DOOR J. H. SCHAPER.

II. Loon en arbeidsduur in de bouwvakken.

De heerschappij van de kapitalistische voortbrengingswijze brengt mede, dat de arbeidskracht wordt beschouwd als een koopwaar. Daar nu de waarde van elke waar, bij onbelemmerde mededinging, wordt gevormd door de hoeveelheid arbeid, noodig tot de wedervoortbrenging (reproduktie) daarvan, geldt dit ook voor de waar arbeidskracht. In hoofdzaak wordt dus, in verband met de wet van vraag en aanbod, het arbeidsloon bepaald door de hoeveelheid levensmiddelen, die de arbeider noodig heeft om zijn lichaam in stand te houden en om opnieuw te kunnen voortbrengen. De vrije, onbeteugelde werking van dit noodlottige systeem heeft er toe geleid, dat de arbeider zelfs niet genoeg verdiende om een gezin te onderhouden, waardoor hij een nieuw arbeidersgeslacht kon nalaten, doch ook zijn vrouw en jeugdige kinderen moest doen deelnemen aan den loonarbeid.

Nu geraakt het onvervalscht liberaal-kapitalistische stelsel, de zgn. Manchesterschool, langzamerhand in miskrediet en komt men allengs tot de overtuiging, dat de nadeelige gevolgen hiervan behooren worden te beteugeld door wetgeving of andere middelen. Ook heeft het strikt genomen nooit de alléénheerschappij gehad; want ook andere faktoren kwamen bij de loonsbepaling in aanmerking, namelijk: opvoeding, intelligentie en bekwaamheid der arbeiders, voorts de behoeften, waaraan ze door tal van omstandigheden waren gewoon geraakt en eindelijk de bewuste wil om door eendracht en onderlinge solidariteit den prijs der arbeidskracht te doen stijgen boven het strikt-noodzakelijke. Ook kan de openbare meening en zelfs het doorzicht en de humaniteit der werkgevers binnen zekere grenzen een gunstigen invloed uitoefenen. Vooral is in de laatste tijden overal de overtuiging doorgedrongen, dat de wetgeving de arbeidsvoorwaarden kan verbeteren om zoo de werking der vrije konkurrentie te beperken, al zal ten slotte het gansche kapitalistische stelsel moeten plaats maken voor het socialistische.

Maar de liberale toongevers van den ouden stempel hebben alles gedaan om die gunstige invloeden tegen te houden, hetzij uit zucht om het kapitalisme van dienst te zijn, hetzij uit liefde voor hunne ingekankerde dogma's. En hoe ook gebluft wordt op de verbetering der loonen in onze eeuw en op de meerdere weelde, tegenwoordig door de arbeiders tentoongespreid — de levensstandaard van den arbeider is nog steeds uiterst laag en over het algemeen is zijn lot, vooral bij de onzekerheid van zijn bestaan, allesbehalve hoog. Zelfs dat van den bekwamen werkman is nog treurig en ook de bouwarbeider, die anders nog niet het meest te klagen heeft over den invloed der machine, sleept een zorgelijk, moeitevol en wisselvallig leven voort. — Dat leert ons een blik op de loonen, besteed in de bouwvakken. Evenals in de fabrieksnijverheid kent men ook hier tijden van bloei en van krisis, en mag tegenwoordig in vele steden volop worden gebouwd, de toevloed naar de steden veroorzaakt niet alleen gebrek aan woningen,

maar vele der nieuwaangekomen verscherpen ook de konkurrentie op de arbeidsmarkt. [1])

Een uitvoerige loontabel valt moeilijk door mij te leveren, zonder een uitgebreid onderzoek. Dit laatste zou een degelijke taak zijn der gezamenlijke vakbonden of der regeeringscommissie. — Te Amsterdam wordt sedert een paar jaren door de timmerlieden 23 cent per uur verdiend. De metselaars verdienen doorgaans een paar centen per uur meer. Met de stukadoors en steenhouwers hebben dezen de hoogste loonen. De huisschilders verdienen tegenwoordig hoogstens 20 cent per uur, en zelfs dat willen nog alle patroons niet uitbetalen. Hun loon staat in vele gevallen met dat der opperlieden en witters gelijk, wat komt, doordat het ververswerk toegankelijk is voor vele onbekwame arbeiders, die in andere vakken schipbreuk leden. Ook de stukadoors en de metselaars lijden, in mindere mate echter, aan dit euvel. In de andere plaatsen is het standaardloon der bouwarbeiders aanmerkelijk lager. Te Utrecht ontvangt een timmergezel 16, een metselaar 18 en de verver 15 cent per uur. In Den Haag en te Rotterdam krijgen de timmerlieden 20 cent, te Deventer 15, te Zwolle 14, te Groningen 16 en te Leeuwarden 15 cent per uur. De andere vakken naar evenredigheid. Wanneer men deze loonen nu beschouwt in betrekking tot de uren van arbeid in den zomer — te Amsterdam 66, elder 70 à 80 uren per week — en men neemt dan in aanmerking de tijden van werkloosheid, die in de bouwvakken geregeld terugkeeren, dan zal men toestemmen, dat het levenslot van den bouwarbeider allesbehalve heerlijk is en afsteekt bij de toenemende schoonheid der steden en der openbare gebouwen. Nu wordt wel door de bouwarbeider veel op stuk gewerkt, bij onderaanneming en kan hij daarmede, met h a r d werken, soms iets meer verdienen. Maar tal van omstandigheden leiden er ook toe, dat deze oververdienste niet veel beteekent en daarentegen ook het loon meermalen neerdrukt. In Amsterdam, waar bij het hoogste loon ook de grootste duurte van levensmiddelen en huisvesting heerscht, drukt het stukwerk, uitgevoerd door kleine baasjes, met kinderkrachten in gebruik, erg het standaardloon, zoodat de georganiseerde timmerlieden thans ernstige pogingen doen om het nadeel, daaruit voortvloeiende, tegen te gaan.

Wij zijn in onze eeuw in rijkdom zeer vooruitgegaan. De algemeene productie is enorm toegenomen en derhalve is ook de weelde der toongevende klassen grooter geworden. De werklieden moesten nu dus véél meer verdienen dan vroeger, want behoeften boven den nooddruft worden geschapen door vergelijking met die van andere menschen. Toch is, naar de meerdere onzekerheid der arbeiders, het loon der bouwarbeiders niet belangrijk toegenomen. Wij halen slechts aan wat de schrijver van de Beschavingsgeschiedenis van Nederland, C. F. VAN DUYL, zegt in zijn boek over de loonen in de 17e en 18e eeuw. „Op een plaats buiten Holland", zegt deze (op blz. 233) „verdienden in 1624 de opperlieden 12 stuivers, de gezellen 18, de metselaarsbazen 22 stuivers per dag. In 1775 bedroeg het loon voor een gezel in dezelfde plaats in den zomer 21, in den winter 18 stuivers. In 1778 was te Amsterdam het dagloon van een timmerman

[1]) De bouwarbeider op het platteland heeft het al zeer slecht; hij moet, om een gezin te kunnen bekomen, noodwendig voor eigen rekening begirnen, en dan is de konkurrentie op de dorpen zeer scherp.

31 stuivers min 4 stuivers profijt voor den baas, dus eigenlijk 27 stuivers. Te Middelburg verdienden om denzelfden tijd de timmerlieden en metselaars 25 stuivers." Men vergelijke, alvorens te oordeelen, al dadelijk eerst eens de huurprijzen der woningen van toen en nu [1]). En daarvoor werd vroeger de gezel „door den winter gesleept", terwijl hij nu, zoodra het karwei is afgeloopen, of reeds vóór dien tijd, moet afmarcheeren. Slechts enkele gezellen bij burgerbazen hebben nu nog vast werk, doch daarvoor ook dikwijls geringer verdiensten.

Wat de werktijd betreft, deze is zeer ongeregeld, verschillend naar jaargetijden en lokale toestanden. Hij varieert tusschen 11, 13 en meer uren in den zomer en 6—10 uren in den winter. Des zomers werkt vooral de gezel in burgerwerk zeer lang, vaak ook Zondags, daar de konkurrentie de patroons noodzaakt, toe te geven aan de grillen van een verwend publiek. Deze werkdag is veel te lang, en in aangenomen werk beult de werkman zich onmenschelijk af en levert slechter werk, terwijl in burgerwerk lang niet datgene gedaan wordt, wat in hetzelfde uur zou kunnen gebeuren met frissche krachten. Allebeide soorten bouwarbeiders houden te weinig tijd over voor rust, ontspanning en ontwikkeling.

En deze slechte toestanden betreffende loon en arbeidsduur klagen des te meer hen aan, die tot nu toe het beheer der zaken hadden, omdat met zeer weinig opoffering betrekkelijk veel zou kunnen worden gedaan om ze te verbeteren. Natuurlijk kan de wetgeving in het algemeen den bouwarbeider evengoed in betere omstandigheden brengen, als de arbeiders van elk ander beroep of bedrijf. Een algemeene achturenwet zal hem kunnen helpen, evengoed als den industrieelen arbeider. Maar bovendien kan hij, gerugsteund door flinke vakorganisaties, beduidend worden geholpen door het voorbeeld van de openbare besturen, wanneer deze optreden als werkgevers, zonder dat deze laatsten meer doen, dan hun zeer gewone plicht. Ik bedoel door middel van Bepalingen omtrent minimum-loon en maximum-arbeidstijd in openbare bestekken.

Rijk, Provincie en Gemeente verkeeren voortdurend in de noodzakelijkheid, zich met bouwwerken van allerlei aard te bemoeien. De aanbestedingen, door de besturen hiertoe gedaan, zijn talrijk en betreffen, behalve uitgebreide onderhoudswerken, dikwijls groote ondernemingen. Groote gemeenten hebben zelfs afzonderlijke bureelen voor gemeentewerken, waarbij bouwkundigen, — direkteuren en opzichters — en werklieden in vasten dienst zijn. — Deze besturen zijn natuurlijk

[1]) Over het lot van den werkman in 't algemeen zegt bijv. Prof. P. J. Blok: „In sommige opzichten had de werkman der 14e eeuw het zeer goed. Bij gebrek aan de noodige gegevens om de prijzen van levensmiddelen en andere behoeften te vergelijken met de loonen in die eeuw, is het voor de meeste Nederlandsche gewesten. . . . . niet goed mogelijk tot een vast resultaat in dezen te geraken. . . . Vlaanderen daarentegen verkeert in dit opzicht in een betere verhouding en duidelijk blijkt voor dien tijd, dat de toenmalige Vlaamsche werkman — was er vrede en rust in het land, kon de aanvoer der grondstof ongehinderd geschieden — tegenover de eischen der gewone dagelijksche behoeften veel gunstiger stond dan die van tegenwoordig. Houdt men hierbij in het oog, dat men voor de aangrenzende streken in Duitschland, voor Engeland over dezen zelfden tijd, voor Holland over een eeuw later tot dezelfde conclusie gekomen is, dan is er reden om met sommige schrijvers uit te roepen, dat de 14e eeuw het probleem van de verdeeling der opbrengsten van den arbeid beter heeft opgelost dan de onze." (Geschr. v. h. Ned. Volk, deel II, blz. 5.)

allereerst verplicht, behoorlijke bezoldigingen uit te keeren. Want afgezien nog van de verplichting om vóór te gaan in het toepassen van de bijbelsche spreuk: de arbeider is zijn loon waard, zijn bekwame en betrouwbare werklieden noodig. De gemeentebelangen — en dit geldt ook voor die van Rijk en Provincie — zouden anders al slecht worden gediend. Men kan er dan ook op rekenen, dat de architekten en opzichters behoorlijke salarissen genieten. Dat nu de werklieden zooveel minder krijgen, alhoewel ze méér hebben te doen, is al onbillijk genoeg. Maar naar gelang van den „stand", welke zij volgens de oud-burgerlijke denkbeelden bekleeden, moeten zij dan toch in ieder geval goed worden beloond. Dit is even noodig, als dat de staat zijn andere dienaren goed bezoldigd, om ze een onafhankelijke positie te verschaffen, zonder verleiding tot omkoopbaarheid of eenig ander winstbejag. En met het oog op de deugdelijkheid van het werk mag eveneens de arbeidstijd niet ondoelmatig lang zijn.

Maar de openbare besturen hebben ook wel degelijk moreele verplichtingen. Zij zijn tegenwoordig — hoe gebrekkig dan ook — de organen der gemeenschap, voor zoover wij in onze kapitalistische maatschappij van een gemeenschap kunnen spreken. Zij mogen derhalve niet hunne arbeidskrachten nemen tegen den allerlaagsten prijs, volgens de minimumbehoeften van de werklieden en de schommelingen van vraag en aanbod. Zij dienen een voorbeeld te geven aan de partikulieren, door de arbeiders in hun vasten dienst een loon te verschaffen, dat hun een menschwaardig bestaan waarborgt. Ze m o g e n niet de hoogere beambten, met terzijdestelling van de vrije konkurrentie, goed salariëeren, terwijl ze de werklieden laten gebrek lijden. Dit beteekent de schromelijkste ongelijkheid van behandeling; het voortrekken van de eene klasse boven de andere. De werklieden hebben dus het recht, de openbare besturen ernstig af te vragen, of ze de rechtvaardigheid in het aangezicht durven slaan, door hunne werklieden te doen lijden wegens het lage loon en te doen afbeulen door een te langen arbeidstijd. En geven ze hierop een bevestigend antwoord, dan toonen ze daarmede voor de zooveelste maal hun ware karakter, dat van te zijn de dienaren der kapitalisten alleen.

Maar geldt dit voor de arbeiders, in direkten dienst bij de openbare besturen, waarom zou het n i e t gelden bij de uitbestede werken? Volgens artikel 142 der gemeentewet moeten de gemeenten als r e g e l aannemen, de openbare werken aan een publieke inschrijving te onderwerpen. De zaak verandert hierdoor echter weinig en de arbeiders zijn bij een zoodanig werk i n d i r e k t nòg in dienst der gemeente. De gemeente-architekten en opzichters hebben dan ook, evenals bij andere gemeentewerken, het toezicht. Mag de gemeente er zich nu maar afmaken, met de regeling van loon en arbeidsduur over te laten aan de aannemers van het werk? Dit zou moeten, wanneer de partikuliere ondernemers noodwendig moesten worden vrijgelaten in dit opzicht en niet k o n d e n worden gebonden. Doch dit kan zeer gemakkelijk, eenvoudig door in de bestekken bepalingen dienaangaande op te nemen. De inschrijvers kunnen er dan op rekenen, zoo goed als ze rekenen moeten op de bewerking van een bepaald soort materiaal. De konkurrentie onderling is afgebakend en op een behoorlijke regeling ten opzichte van den arbeid kan worden gerekend.

Zonder die regeling in de bestekken, is de arbeider totaal overgeleverd aan de exploitatiegeest van den aannemer. De meest gewetenlooze ondernemer krijgt

't werk en kan deze bij gemeentewerken, door het goede toezicht op de materialen al niet veel bezuinigen, hij stelt zich schadeloos ten opzichte van de arbeidsloonen. Het is toch gebeurd te Groningen, bij den bouw eener nieuwe veemarkt eenige jaren geleden, dat de verversknechten een loon verdienden van — 4 centen per uur! Zóó wist de aannemer te profiteeren van de zwakheid der arbeiders in den winter! En het gemeentebestuur, voor wien dit werk geschiedde, zou zich niet hebben te schamen over een dergelijke uitzuigerij van de werklieden? Profiteerden tenslotte hier niet de gemeentenaren van de lage bezoldiging van een deel hunner, daar de inschrijvingssom buitengewoon laag was en het werk dus voor een prikje klaar kwam? Het ligt voor de hand, hoe slecht een dergelijk voorbeeld moet werken op partikulieren, die werk aanbesteden.

In plaats van de gewone burgers aanleiding te geven tot het betalen van een goed arbeidsloon, spoort de gemeente hen indirekt aan, zooveel mogelijk te speculeeren op de zwakheid van de arbeiders, om ze zoo over te leveren aan de bitterste armoede, in ruil voor de grootste vlijt. En dit is dom bovendien, want aan armenzorg — hetzij in vorm van geldelijken steun of in dien van geneeskundige hulp — zal de gemeente straks weer het te kort gekomene moeten vergoeden. Dan zullen alleen ongelukkige slachtoffers zijn gemaakt!

En zelfs deskundigen in de bouwvakken keuren de hier bedoelde bepalingen goed. Niet alleen dat de architekten Van Liefland en Van Nieukerken te 's Gravenhage, volgens hunne verklaringen voor de Enquête-kommissie, reeds eenigen tijd in partikuliere bestekken de bepalingen opnamen; maar ook in vergaderingen van bouwkundigen en aannemers werden ze verdedigd en toegejuicht. Zoo nam de algemeene vergadering der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst 19 Nov. 1892 te Groningen gehouden, met op één na algemeene stemmen de volgende motie aan: „De vergadering is van oordeel, dat het nuttig en plichtmatig is, in de bestekken bepalingen op te nemen, die den duur van den werkdag en den prijs van het loon vaststellen."

Mr. Treub deelt als bijlage van zijn Preadvies aan de Vereen. v. de Staath. en d. Stat. een schrijven mede van de aannemerssocieteit „de Vereeniging" te Amsterdam, naar aanleiding van de besteksbepalingen, ingevoerd door de gemeente Amsterdam. In dit schrijven leest men o.a.:

„De ingevoerde regeling voldoet iedereen goed. Wenschelijk zou zijn, dat die algemeen zou mogen worden toegepast zonder voorschriften van hooger hand. Dit wordt echter onmogelijk geacht, vooral door de scherpe concurrentie en daarom wordt het geven van voorschriften bepaald noodzakelijk geacht, om dwang uit te oefenen op eene billijke loonsregeling en om de werklieden te beschermen, dat zij niet de dupe worden van de concurrentie, die vooral aannemers uit de provincie hunne Amsterdamsche collega's aandoen, door aanwending van arbeidskracht, die te min betaald wordt."

Zoo komen er nog een viertal verklaringen van patroons en patroonsvereenigingen in voor, alle tengunste der bepalingen. — In 1894, pas nadat de gemeente Amsterdam had besloten een proef te nemen met den bedoelden maatregel, verklaarden op den 14 Februari een 80-tal Amsterdamsche aannemers, timmerbazen en metselaars, dat ze, „met belangstelling kennis genomen hebbende van de door den Gemeenteraad vastgestelde bepalingen omtrent minimumloon en maximum

arbeidstijd in de bestekken," zich verbonden om tegen 1 Aug. 1894 het loon voor alle bij hen in dienst zijnde timmerlieden en metselaars te regelen naar den loonstandaard door de Gemeente vastgesteld en eveneens den werkdag daarnaar wilden regelen, „mits de Raad voor 1 Aug. zal hebben beslist, dat de proefneming tot definitieven maatregel zal worden verheven . . . ."

Bovendien worden deze bepalingen warm aanbevolen door den gemeente-architekt D. E. C. KNUTTEL, die evenals de heeren TREUB, PIERSON en REIGER een preadvies indiende bij de Vereeniging voor Staathuishoudkunde en de Statistiek, waarvan boven reeds sprake was. Deze kwam daarin, na een uitvoerig en zakelijk betoog, tot de volgende konklusiën:

1 „Het is in het belang van het werk, dat de werklieden behoorlijk worden bezoldigd en niet te lang arbeiden:

2 Het is daarom in het belang der werkgevers hiertoe maatregelen te nemen;

3 Bij het systeem van openbare aanbesteding is daartoe de meest gewenschte weg, bepalingen in de bestekken op te nemen, regelende loon en arbeidstijd;

4 Door die bepalingen zullen uit de openbare aanbesteding eenige, de belangen der werklieden schadende, misbruiken verdwijnen en zal het karakter der openbare aanbesteding beter tot zijn recht komen;

5 De minimum loonen door openbare besturen in de bestekken te bepalen, behooren in den regel niet hooger te zijn dan die, welke in de plaats waar het werk wordt uitgevoerd, als normaal voor volslagen, hun werk verstaande werklieden kunnen aangenomen worden."

Behalve door deze en meer deskundigen, werden de bepalingen reeds verdedigd door tal van mannen uit de burgerklasse. DR. MOUTON schreef er uitvoerig over in ne „Vragen des Tijds" van 1893 — welk opstel in brochurevorm verscheen — hoewel flauwtjes en zeer voorzichtig. MR. TREUB verdedigde de besteksbepalingen sinds jaren, de heeren VAN MALSEN, JHR. D. O. ENGELEN, VAN MARKEN en anderen evenzoo. Het „Sociaal Weekblad" bepleit ze, evenals enkele andere geavanceerde bladen, sedert langen tijd. Het radikale kamerlid verdedigde, evenals anderen, in de Tweede Kamer en in de pers, en zelfs een Eerste Kamerlid, MR. FOKKER, hield een redevoering, waarbij hij aan de toehoorders een leiddraad had laten ter hand stellen, waarin onder anderen wordt gezegd:

I „De gemeente behoort, waar zij onmiddellijk als werkgeefster optreedt, bij de behandeling der in haren dienst zijnde werklieden niet onder te doen voor de particuliere patroons, die als werkgevers den besten naam genieten, en eer nog dezen ten voorbeeld te zijn, dan te volgen hen, die in het vergen van overmatigen arbeidsduur in verband met onredelijk laag (uur-) loon, òf uitkomst in eigen nood, òf een ook buitendien geoorloofde bron van voordeel zien.

IV De gemeente behoort, waar zij niet zelve als onmiddellijke werkgeefster optreedt, maar middellijk werk verschaft — door aanbesteding — er tegen te waken, dat de door haar uitgelokte mededinging uitloope op verslimmering van den toestand des werkmans. Al verbiedt de aard van de overeenkomst van aanbesteding dat de aanbesteedster ten aanzien van al de onder III genoemde onderwerpen (nopens de verhouding tusschen de gemeente als onmiddellijk werkgeefster en de werklieden) optrede tusschen den aannemer en zijne werklieden,

dit neemt niet weg, dat de gemeente althans ten aanzien van verzekering tegen ongelukken, als van arbeidsloon en arbeidsduur — behoudens door den aard van het werk gemotiveerde uitzonderingen — bepalingen kan en moet maken, die den aannemer binden."

Van verschillende zijden werden voorts pogingen gedaan om deze maatregel ingang te doen vinden. In Mei 1892 verzond het Hoofdbestuur van het Alg. Ned. Werkl. Verbond een cirkulaire aan de hoofden van departementen van algemeen bestuur, tot Gedeputeerde Staten, tot Gemeente-, Polder- en Waterschapsbesturen met het verzoek, de besteksbepalingen omtrent loon en arbeidsduur in te voeren. Er werd daarin niet gevraagd om verhooging van loon of verkorting van arbeidstijd, doch eenvoudig om de vaststelling van een „minste loonbedrag" en het begrenzen van „den dagelijkschen en wekelijkschen werktijd" overeenkomstig de plaatselijke gebruiken. — In 1895 werd een cirkulaire verzonden aan gemeenten van meer dan 5000 inwoners door de voorzitters der partikuliere arbeidsraden te Leiden, 's Hage en Amsterdam, de heeren mr. H. L. DUREKER, F. H. VAN MALSEN en C. MUYSKEN, met hetzelfde verzoek.

„De genoemde arbeidsraden", zie o. a. de cirkulaire, „zijn eenstemmig van oordeel, dat in het belang van het algemeen gewenscht is, dat bij de uitvoering van werken ten behoeve uwer gemeente de daarbij werkzaam zijnde arbeiders beschermd worden, tegen het gevaar, dat het loon ingekrompen wordt en de werktijd te veel uitgebreid, wanneer de aannemer dier werken op deze punten niet door bepalingen in de bestekken worden gebonden.

„Zij meenen, dat, waar bij het opmaken van de ramingen niet gerekend wordt op vermindering der loonen of overdrijving van den werktijd, het ook wenschelijk is bepalingen in de bestekken op te nemen, die dan daaromtrent binden.

„De opneming van dergelijke bepalingen in de bestekken van werken ten behoeve der gemeente Amsterdam heeft doen zien, dat deswege van de gemeente geene financieele offers van eenig belang gevorderd worden."

De adressanten verklaarden tot dit optreden uitgenoodigd te zijn door de partikuliere arbeidsraden te Amsterdam, Bolsward, Dordrecht, Franeker, 's-Gravenhage, Haarlem, Leiden en Zutfen.

Wat is nu evenwel in ons land gedaan overeenkomstig bovenstaande denkbeelden en wenschen, om door tusschenkomst van de openbare besturen de werklieden een weinig te beschermen tegen de hardvochtige werking der vrije konkurrentie?

Beginnen wij met de hoofdstad des rijks, die, het kan niet worden ontkend, een ferme stoot aan de zaak trachtte te geven. Den 12en Oktoker 1892 nam de Amsterdamsche gemeenteraad eene motie aan, waarbij de wenschelijkheid werd uitgesproken „om bepalingen vast te stellen zoowel betreffende het loon en de arbeidsduur als in het algemeen de rechten en verplichtingen der werklieden, in dienst van de gemeente zelve, of werkzaam bij koncessionarissen en aannemers van gemeentewerken", en besloten tot de benoeming eener kommissie „teneinde die bepalingen te ontwerpen en daaromtrent den Raad voorstellen te doen". In Januari '94 was deze kommissie gereed en deed zij uitvoerige voorstellen. Bijwijze van proef werden de bepalingen ingevoerd en den 25 Juli — hoogstwaarschijnlijk mede op aandrang van de straksgenoemde vergadering van aannemers, timmer-

en metselaarsbazen — definitief tegen 1 Augustus d. a. v. vastgesteld. Het loon werd daarbij bepaald op 23 cent per uur voor een ambachtsman en op 18 cent voor een opperman, terwijl de werktijd op 11 uren per dag werd bepaald. (Zie bijlage). De goede invloed van dezen maatregel bleek dadelijk, want in hetzelfde jaar gelukte het den timmergezellen de loonsverhooging algemeen door te voeren. Alleen 72 patroons moesten door een geanimeerde werkstaking tot rede worden gebracht.

Op het zooeven vermelde verzoek van het hoofdbestuur van het Alg. Ned. Werkl. Verbond hadden reeds vroeger eenige kleine gemeenten (Nederhemert, Idaarderadeel, Alfen, Dokkum) min of meer in de regeling toegestemd; doch of hiervan veel is terechtgekomen, is mij onbekend. Verschillende andere gemeenten wezen het voorstel van de hand. Na het voorbeeld van Amsterdam kwam — vooral door het adres-Drucker c. s. en tal van adressen van lokale werkliedenorganisaties — de zaak in verschillende gemeenteraden weer ter sprake. De Dordsche Raad verwierp in Mei '95 het desbetreffende voorstel van Burg. en Weth. De Raad van de akademiestad Leiden toonde zich niet verlichter, dan die van de oude Syndestad.

De burgemeester bepleitte hier vruchteloos de zaak. De Utrechtsche Raad liet zich omtrent de zaak rapporteeren (31 Jan. '95) o.a. door den berucht-konservatieven hoogleeraar D' AULNIS DE BOUROUILL, die deze gelegenheid aangreep om de arbeiders tegen te werken. Overeenkomstig zijn advies verwierp de Raad het voorstel en wilde van de bepalingen niet weten. De gemeenteraad van Groningen — „het Amsterdam van het Noorden"!! — sloeg het desbetreffende verzoek der Timmerl. vereeniging eveneens af, „voorgelicht" door prof. REIGER (die hier de rol speelde van D' AULNIS te Utrecht) en den burgemeester. — Daarentegen rapporteerde te Assen een raadskommissie gunstig, met uitnoodiging aan B. en W., uitvoerige voorstellen te doen. Te Schiedam werd de proef genomen, met de aanbesteding van verfwerk der gemeente. Ook in Zutfen werden onderzoekingen gedaan, met het gevolg, dat dit jaar in de bestekken van een van gemeentewege te maken machinegebouw de bedoelde bepalingen zijn opgenomen, waarbij aan een ambachtsman 15 en aan een sjouwer 12 ct. per uur zijn verzekerd, met een 11-urigen werkdag. Te Roermond werd nu onlangs door den gemeenteraad besloten, in gemeentebestekken den aannemer te verplichten, zeker loon (13 ct. per uur, wat weinig is!) uit te betalen en een werkdag van 12 uren te bepalen. Te Sneek werd bij het bouwen van een brug deze maatregel doorgevoerd. Te Middelburg was ook de zaak aan de orde. Het flinkst evenwel is Amsterdam nagevolgd door de Groninger gemeente Winschoten. In Juli 1895 werden bij de aanbesteding van een nieuw Raadhuis de besteksbepalingen opgenomen en de werkdag op 10 uren en het loon op 16 en 14 cent bepaald. Ofschoon eerst de aannemers een extra slaatje uit het geval dachten te slaan en er voor de meerdere kosten dezer bepalingen maar 5 procent hadden opgedaan, liet de Raad zich niet afschrikken en gunde zij het werk aan den laagsten inschrijver mèt de bepalingen, waarvoor hij pl. m. $2^1/_2$ procent meer kreeg. En hoewel het den ploegbaas bij dit karwei gelukt is, met den winter en dank zij den slechten stand der betrokken vakorganisaties de opperlieden beneden het officiëele loon te betalen en daaruit onaangenaamheden ontstonden, is nu weer de nieuwe gasfabriek

op dezefde voorwaarden aanbesteed. — Ik geloof echter, dat hiermede de opsomming der gemeenten met besteksbepalingen vrijwel is voltooid. Deventer trad in de laatste dagen nog toe met den bouw eener onderwijzerswoning.

Wat de Provinciale en Gedeputeerde Staten betreft — die van Friesland namen de bepalingen over op voorstel van VAN ZINDEREN BAKKER, ofschoon in voorzichtige vormen. Zeeland had ze reeds vroeger min of meer aangenomen, doch zeer gebrekkig. De Ged. Staten van Zuid-Holland stelden in hunne werken den arbeidstijd alleen vast; nu onlangs klonk de mare, dat sommige leden ook deze regeling willen aan kant doen.

(*Slot volgt*).

Ekonomisch Overzicht.

Werkstakingen in Oostenrijk gedurende 1894.

Statistieken over werkstakingen mogen eerst dan volkomen worden genoemd, als de arbeiders daaruit kunnen leeren, welke omstandigheden, zoo niet alle, dan toch de voornaamste — in acht moeten worden genomen bij loonbewegingen. Behoorlijk samengesteld, zouden zij dus steeds vergezeld moeten gaan door een overzicht van den toestand van handel en industrie, een statistiek over de werkeloosheid en van meer dergelijke factoren, die direct of indirect invloed uitoefenen op het verloop der loonbewegingen. Uit dit oogpunt bezien, is de statistiek over de werkstakingen gedurende '94 in Oostenrijk, die onlangs door de Oostenrijksche regeering werd uitgegeven, verre van volledig. Zij geeft een overzicht van het aantal werkstakingen, het aantal werkstakers, den duur en den uitslag der werkstakingen, etc., maar van het verband tusschen de loonbewegingen en de vele economische factoren, waarvan wij zooeven er een paar opnoemden, wordt geen gewag gemaakt.

Hoewel dus de Oostenrijksche statistiek ons over het belangrijkste in het onzekere laat — men weet dat de statistieken in andere landen aan hetzelfde euvel mank gaan — is zij toch in menig opzicht zeer leerzaam.

Eerstens blijkt daaruit de enorme vooruitgang van de economische actie onder de Oostenrijksche arbeiders, wanneer men ze vergelijkt met vorige statistieken, zooals in het volgend overzicht gedaan is:

Jaar	Aantal werkstakingen	Aantal werkplaatsen waar gestaakt werd.	Aantal stakers	Het percentage der arbeiders, die in de werkplaats waar gestaakt werd, het werk neerlegden	Het aantal werkdagen, die door de staking verloren gingen.
1891	104	1917	14025	34.64	247086
1892	101	1519	14123	57.36	150992
1893	172	1207	28120	61.75	518511
1894	159	2458	44075	72.58	566463
	(*a*)	(*b*)	(*c*)	(*d*)	(*e*)

Neemt men '91 als maatstaf aan, dan wijst '94, wat betreft de rubrieken *a*, *b*, *c* en *e*, een vermeerdering aan van achtereenvolgens 53, 28, 214 en 129 pCt. Belangrijk is misschien nog de vermeerdering in rubriek *d*, die een maatstaf is van de solidariteit der Oostenrijksche arbeiders. Terwijl in '91 op eene werkplaats slechts gemiddeld ongeveer $^1/_3$ van het personeel zich bij de werkstaking aansloot, klom dit cijfer in '94 reeds tot bijna $^3/_4$. Zulk eene vooruitgang mag alleszins bewonderingswaardig genoemd worden en onze Hollandsche arbeiders kunnen daaruit weer leeren hoe economische en politieke actie best eendrachtig kunnen samengaan en beiden bloeien. Men weet toch dat de arbeiders in Oostenrijk van politiek volstrekt niet afkeerig zijn. Integendeel aan hun onafgebroken agitatie in de laatste jaren is het voornamelijk te danken geweest, dat het kiesrecht uitgebreid werd. Deze uitbreiding blijft zeker nog ver van algemeen kies- en stemrecht verwijderd, maar reeds het feit, dat de regeerende klasse in Oostenrijk — ongeveer de reactionnairste die er bestaat — zich genoodzaakt zag eene concessie te doen, getuigt van de onvermoeide politieke agitatie der Oostenrijksche arbeiders, die verre van nu op hun lauweren te rusten in dezelfde richting voort blijven werken. Wij wijzen hier even op, omdat in ons land niet genoeg kan worden aangetoond, dat er landen zijn, waar èn de politieke èn de economische actie door de arbeiders in eere worden gehouden.

En als men den uitslag der werkstakingen in '94 nagaat, dan zal men moeten toestemmen, dat de Oostenrijksche arbeiders er wijs aan doen niet uitsluitend zich met de economische actie bezig te houden. Want slechts 24.53 pCt. slaagden geheel en al, 27.04 pCt. slechts gedeeltelijk en zelfs 48.43 pCt. in het geheel niet. Nog veel ongunstiger wordt de verhouding als men nagaat, dat deze 48.43 pCt. 67.44 pCt. van alle werkstakers omvat en dat de werkstakingen, die geheel en al slaagden, slechts 11.72 van alle werkstakers omvatten. Vooral de groote werkstakingen mislukten, meestal uit gebrek aan geld. Maar gebrek aan geld, wil dat niet zeggen, dat het kapitalisme in Oostenrijk de arbeiders zoodanig versuft of hun loon tot zulk een minimum heeft teruggebracht, dat van eene behoorlijke ondersteuning geen sprake kan zijn? En hebben de Oostenrijksche arbeiders, die zich van hun klassestandpunt bewust zijn, dan geen gelijk als zij met beide handen een machtig wapen als de politiek aangrijpen om door wettelijke bepalingen van allerlei aard het weerstandsvermogen hunner kameraden te vergrooten en hunne onverschilligheid — gewoonlijk het gevolg van eene buitensporige exploitatie — te verminderen?

Uit vele statistieken omtrent werkstakingen blijkt, dat vooral het voorjaar de tijd van de levendigste loonbeweging is. Voor een groot deel is dit hieraan toe te schrijven, dat seizoenbedrijven als bv. het bouwvak gedurende den winter geheel of gedeeltelijk stil liggen. Deze periode van werkeloosheid werkt gedurende dien tijd niet alleen nadeelig op de economische actie in het betreffende bedrijf, maar doet ook in andere bedrijven, waar geen of weinig technische bekwaamheid noodig is en dus de werkeloozen uit de seizoenbedrijven als plaatsvervangers gebruikt kunnen worden, haren nadeeligen invloed gelden. Ook uit de Oostenrijksche statistiek ziet men, dat het vooral de maanden Maart en Mei zijn, waar de economische actie het levendigst is. Deze twee maanden wijzen 71 werkstakingen met 35000 werkstakers aan tegen 88 met 9000 stakers in de overige

maanden. (Juni, Juli en Augustus 24 werkstakingen met 2596 stakers; September, October en November 21 met 2340; December, Januari en Februari 43 met 4082 stakers). Dat het seizoenbedrijf bij deze verdeeling een groote rol gespeeld heeft, zal wel niet in twijfel kunnen worden getrokken, als men weet, dat in 1894 bijna 34 pCt. van de stakers tot het bouwvak behoorden, die 23 pCt. van alle werkdagen, die door staking verloren gingen, op zich vereenigden. Het aandeel, dat de voornaamste andere vakken in de loonbeweging hadden, was als volgt: Textiele nijverheid met 14.33 pCt. van alle stakers en 8.05 pCt. van alle verloren werkdagen: metaalbewerkingen met 6.24 pCt. met 6.69 pCt.; houtbewerking met 22.21 en 49.85 pCt.; industrie van glas, aardewerk en steen met 14.55 en 5.48 pCt.

De duur der werkstakingen was bij het meerendeel zeer kort. Slechts 28 pCt. duurde langer dan 10 dagen en ongeveer de helft slechts 1 tot 5 dagen. Toch werpt het feit dat 6 pCt. van alle werkstakingen langer dan 40 dagen duurden een gunstig licht op het weerstandsvermogen van de Oostenrijksche arbeiders, die zeker met meer moeilijkheden te kampen hebben dan hun kameraden in andere landen, die over eene grootere vrijheid van bewegen te beschikken hebben. Om de overtuiging te krijgen, dat in Oostenrijk de arbeiders op alle mogelijke manieren worden genegerd, behoeft men slechts de verschillende oorzaken na te gaan, die in '94 werkstakingen tengevolge hadden:

Veroorzaakt werd nl. de werkstaking door loonsvermindering	in	19	gevallen	of	12.47
Ontevredenheid over de bestaande loonen . .	„	48	„	„	33.97
Ongeregelde uitbetaling van het loon	„	3	„	„	1.89
Ontevredenheid met den duur van den werktijd	„	12	„	„	7.54
Ontevredenheid over de behandeling door de superieuren	„	13	„	„	8.18
Ontslag van werklieden	„	27	„	„	16.98
Het weigeren van een vrijen dag op 1 Mei	„	9	„	„	5.66
Andere oorzaken	„	28	„	„	17.61

pCt. van alle werkstakingen.

Deze opgave houdt natuurlijk slechts rekening met de voornaamste oorzaak die telkens de werkstaking deed uitbreken. Bij vele werkstakingen werden door de arbeiders verschillende eischen gesteld, zoodat in het geheel bij 88 werkstakingen met 23.441 stakers loonsverhooging en bij 43 werkstakingen met 28929 stakers verbeting van werktijd werd gevraagd. Waar we evenwel nog op wijzen willen, zijn de hooge cijfers die in de rubrieken „ontslag van werklieden“ en „ontevredenheid over de behandeling door de superieuren” voorkomen.

Wil men nog een bewijs hebben van de aartsvaderlijke behandeling, die de Oostenrijksche arbeiders van de zijde hunner werkgevers ondervinden, dan diene nog het volgende feit: in '94 werden niet minder dan 2521 werklieden voor goed ontslagen, omdat zij het werk gestaakt hadden.

Evenwel, het zal den werkgevers op den duur niet baten. Reeds nu gaat de economische actie in Oostenrijk met reuzenschreden voorwaarts, en in de toekomst, als dank zij voor een groot deel aan de politieke organisatie der Oostenrijksche arbeiders, het terrein voor de economische actie van veel hinderpalen

bevrijd zal zijn, zullen diezelfde werkgevers zich wel tweemaa bedenken voordat zij meedogenloos duizenden werklieden op straat zetten, omdat dezen zich niet naar hartelust lieten exploiteeren.

Zondagsarbeid in België.

Het Belgische Ministerie van Nijverheid en Arbeid heeft eenigen tijd geleden een onderzoek ingesteld naar den omvang, die de Zondagsarbeid in België bereikt heeft. Het resultaat van dit onderzoek heeft het thans in een lijvig boekdeel (Travail du dimanche 505 blz. eerste deel, in België voor 4 franken — ingebonden voor 5 franken — verkrijgbaar) gepubliceerd. Deze publicatie bevat een overzicht van den Zondagsarbeid in alle takken van industrie, uitgezonderd de mijnen, metaal- en steengroeven. Het transportwezen, als niet behoorende tot de eigenlijke industrie, blijft eveneens buiten beschouwing. Er blijft dus nog een belangrijk veld van onderzoek over. Het transportwezen vooral is een terrein, waarop de Zondagsarbeid welig tiert, wat voornamelijk daaraan te wijten is, dat het vervoer van goederen in vele gevallen en dat van personen gewoonlijk in het geheel geen uitstel gedoogt. Bekend is verder, hoe vooral in het transporteeren groote groepen van arbeiders en lagere beambten niet alleen geregeld elken Zondag moeten werken, maar hun ook een vrije dag in de week slechts op zeer ongeregelde tijden en met lange tusschenpoozen wordt gegund. Een uitvoerig onderzoek zou derhalve hier heel wat ongerechtigheden aan het licht brengen, die behoorlijk in een boek gegroepeerd een prachtig materiaal zouden uitmaken voor socialistische Kamerleden en agitators. Het is dan ook te hopen, dat een tweede deel spoedig de leemte zal aanvullen, die het Belgische ministerie nog heeft overgelaten.

Het onderzoek nu, voor zoover het dit deel betreft, strekte zich uit over 1459 bedrijven met 119477 werklieden. En het resultaat? In 946 bedrijven werd of geregeld of op ongeregelde tijden des Zondags gewerkt. Opmerkelijk is het feit, dat in deze 946 bedrijven, ofschoon ongeveer 65 pCt. uitmakende van het geheele aantal (1459), dat onderzocht werd, slechts 41679 werklieden werkten of ongeveer 35 pCt. van alle werklieden (119477), die hier in aanmerking komen. Terwijl dus het onderzoek zich uitstrekte over 1459 bedrijven met gemiddeld 82 werklieden per bedrijf, komen op de 916 bedrijven, waar Zondags gewerkt werd, slechts gemiddeld 44 werklieden. De voordeelen van het grootbedrijf tegenover het kleinbedrijf komen derhalve ook hier weer duidelijk aan het licht.

Hoewel een belangrijk deel van de zooeven genoemde 41679 werklieden slechts zeer ongeregeld op Zondag werkten — onder deze rubriek vallen 13316 werklieden of 11.2 pCt. van het geheele aantal — komt het geregeld werken bij verreweg de meerderheid van de Zondagwerkers voor. Want 13651 of 11.5 pCt. werkten geregeld elken Zondag, 14712 of 12.3 pCt. geregeld om den anderen Zondag. En wel, voor het meerendeel, van 's nachts 12 tot 's morgens 6 uur; een vrij groot aantal (2612) moesten zelfs op den dag des Heeren 12 uur en langer werken.

In het geheel waren dus volgens dit beperkte onderzoek 23.8 of bijna een vierde van de Belgische werklieden „Sabbatschenners". En als het onderzoek omtrent den Zondagsarbeid van de werklieden bij het transportwezen gepubliceerd wordt, dan zal men ongetwijfeld dit percentage nog belangrijk moeten verhoogen.

Wat blijft na deze welsprekende feiten nog over van de bewering, dat het de socialisten zijn, die de menschen „goddeloos" maken. Zonder dat één socialist er de hand in heeft gehad, dwingt de maatschappelijke ontwikkeling de arbeiders tot handelingen, die lijnrecht in strijd zijn met de overleveringen van den christelijken godsdienst. Slechts in zeer geringe mate — meldt het rapport — zijn hier in België, toevallige omstandigheden, b.v. reparatie die geen uitstel gedoogde, oorzaak van den Zondagsarbeid. Wat de Zondagswerkers deden, was bijna zonder uitzondering gewoon fabriekswerk. Met andere woorden dus: een deel van de fabrikanten voert Zondagswerk in, omdat de aard van het productieproces dit meebrengt; een ander deel doet het, omdat het, wel wetende dat de tijden van voorspoed in deze kapitalistische maatschappij gewoonlijk niet van langen duur zijn, zooveel bestellingen heeft aangenomen als er maar te krijgen zijn en nu om op tijd klaar te kunnen komen de werklieden tot overwerk en Zondagswerk dwingt, hen soms niet eens daarvoor extra betalende; en ten slotte een derde deel kan zonder Zondagswerk eenvoudig niet concurreeren. Deze laatsten zijn de kleine fabrikanten, die het gebrekkige van hunne inrichting pogen te vergoeden door grenzelooze exploitatie en die in België, zooals blijkt uit het hierboven vermeld feit dat het voornamelijk het kleinbedrijf is waar Zondagswerk gebruikelijk is, een groote rol schijnen te spelen.

Men ziet, dat bij dit alles de socialisten zoo onschuldig zijn als pas geboren kinderen.

Werktijd en loonen in Zwitsersche industrieën.

In het vorig jaar stelde de Zwitsersche staathuishoudkundige Dr. Schuler eene uitvoerige statistiek samen van de loonen in verschillende Zwitsersche industrieën. Hij ging daarbij aldus te werk. Hij bepaalde zich bij zijn onderzoek tot het grootste van de drie districten, waarin de fabrieksinspectie Zwitserland heeft verdeeld. Daar tot dit district o. a. de industrierijke kartons Zürich en St. Gallen behooren, kon Dr. Schuler zeker geen gelukkiger keus doen. Uit de loonstaten van een groot aantal fabrieken kwam hij de loonen van 6500 arbeiders gedurende '92/'93 te weten, zoodat, daar het geheele district toen ter tijde 78000 fabrieksarbeiders telde, de loonen van 85 pCt van alle arbeiders hem ten dienste stonden. Verder maakte hij gebruik van de opgaven van ongelukken gedurende het tijdvak '88/'92, die hem op de hoogte stelden van de loonen van meer dan 15000 arbeiders. Uit deze gegevens stelde hij 20 loonrubrieken samen, waarvan de laagste de loonen bevat tot aan 50 cent per dag, de daarop volgende telkens met 25 cent opklimmen, totdat men eindelijk komt aan de hoogste rubriek, die de loonen boven f 5 per dag bevat.

Wij laten hier het resultaat, waartoe Dr. Schuler kwam door van de loonstaten

der fabrieken gebruik te maken, volgen. Alleen zijn de loonrubrieken tot 5 herleid en klimmen telkens met 50 cent op. De cijfers in de verschillende rubrieken drukken uit, hoeveel pCt. van de werklieden, in een van de opgegeven vakken werkzaam, het boven de rubrieken geplaatste gemiddelde loon verdienen:

	loonen tot 50 cent	loonen van 50 cent tot f 1.—	loonen van f 1.— tot f 1.50	loonen van f 1.50 tot f 2.—	loonen van f 2.— tot f 2.50	loonen boven f 2.50
textiele nijverheid.	2.4	43.0	25.9	13.7	3.7	1.2
huiden- en leerindustrie . . .	6.8	27.8	21.1	25.6	10.8	7.1
industrie van levensmiddelen .	3.8	25.1	10.5	25.6	27.0	7.9
chemische industrie	1.0	13.1	15.3	43.3	20.5	6.8
papierindustrie en graphische vakken	5.6	27.0	21.7	16.0	10.1	19.4
houtindustrie	0.9	5.5	13.5	32.3	41.0	6.9
metaal- en machineindustrie .	2.0	10.5	10.3	32.5	24.5	20.2
industrie van horloges en kleinoodiën	12.4	47.9	17.2	10.1	4.6	7.3
industrie van steen en aardewerk	0.3	9.4	17.0	56.0	11.3	5.7

Volgens deze statistiek worden dus de laagste loonen betaald in de textiele nijverheid en in de horlogemakerij benevens de industrie van kleinoodieën, de hoogste loonen daarentegen in de houtindustrie, metaalindustrie met machineindustrie, de industrie van levensmiddelen en de chemische industrie.

Uit de opgaven van ongelukken, waarvan boven sprake was, stelde Dr. Schuler de gemiddelde loonen samen in 8 industriegroepen van vier categorieën van arbeiders, naar gelang van leeftijd en geslacht:

	Mannen	Jongens	Vrouwen	Meisjes
Textiele nijverheid	f 1.52	f 0.78	f 0.95^5	f 0.73
Huiden- en leerindustrie	- 1.72	- 0.93	- 1.15	- 0.86
industrie van levensmiddelen. . . .	- 2.04^5	- 0.84^5	- 0.90	- 0.76
chemische industrie	- 1.91^5	- 0.75	- 0.99^5	- 0.75
papierindustrie en graphische vakken	- 1.62^5	- 0.72	- 0.91^5	- 0.66^5
houtindustrie	- 2.00^5	- 0.78	—	—
metaal- en machineindustrie	- 1.93^5	- 0.76^5	- 0.81	—
industrie van steen en aardewerk. .	- 1.69^5	- 1.01^5	- 1.00^5	- 0.90

De gemiddelde loonen van de vrouwen zijn dus in alle industriegroepen veel lager dan die der mannen, zelfs in twee groepen meer dan de helft lager; het onderscheid tusschen de loonen der jongens en der meisjes is daarentegen lang niet zoo groot.

Hoewel loonstatistieken eerst dan tot hun volle recht komen als men tevens de gemiddelde prijzen kent, die de arbeiders voor hunne voornaamste levensmiddelen moeten betalen, leert men uit bovenstaande statistieken toch wel zooveel, dat ook in Zwitserland de loonarbeiders over het algemeen in geen schitterende positie verkeeren.

Vergelijkt men nu deze loonstatistieken met de gegevens betreffende den werktijd der Zwitsersche fabrieksarbeiders, die men kan vinden in de nieuwe fabrieksstatistek, die alle Zwitsersche kantons omvat, dan blijkt weer voor de zooveelste maal, dat daar waar de laagste loonen betaald worden ook in het algemeen het langst gewerkt wordt.

	Uren per week.					
	65	$62^1/_2$	60	57	54	minder dan 54
	Aantal werkplaatsen.					
Textiel nijverheid	1460	88	181	19	12	8
Huiden- en leerindustrie	65	14	42	4	—	—
Industrie van levensmiddelen	358	45	122	6	3	3
Chemische industrie	87	9	53	7	3	1
Graphische vakken en papierindustrie . .	78	17	158	56	96	10
Houtindustrie.	233	31	255	3	2	1
Metaalindustrie	68	17	143	1	2	2
Machineindustrie	155	37	183	14	4	2
Industrie van horloges en kleinoodiën . .	258	33	145	6	5	19
Industrie van steen en aardewerk	210	19	57	2	1	2

De kortste werktijd heerscht volgens deze statistiek in de papierindustrie en graphische vakken, verder in de metaalindustrie, de houtindustrie, de machine-industrie en alle vakken die in de loonstatistieken de hoogste cijfers aanwijzen, terwijl in de textiele nijverheid en de industrie van horloges en kleinoodiën, waar de laagste loonen bestaan, de werktijd het langst is. De industrieën van steen en aardewerk en van levensmiddelen vormen alleen een uitzondering op den regel.

Stelt men de statistiek, betreffende den werktijd, samen niet volgens het aantal werkplaatsen, maar volgens het aantal werklieden, dan komt er in de volgorde der industrieën, wat betreft den duur van den werktijd, weing verschil:

	uren per week					
	65	$62^1/_2$ tot 65	60 tot $62^1/_2$	57 tot 60	54 tot 57	minder dan 54
	Aantal arbeiders					
textiele nijverheid	75774	5885	8695	565	361	204
huiden- en leerindustrie	2279	2005	1935	2128	—	—
industrie van levensmiddelen	6643	2582	4511	150	98	20
chemische industrie	1702	243	1571	460	78	4
graphische vakken	3981	659	3140	1185	1932	165
houtindustrie	4204	709	6362	46	15	11
metaalindustrie.	2620	2060	4250	849	45	112
machineindustrie	3924	2271	17099	556	31	40
industrie van horloges en kleinodiën	6992	974	7029	694	139	506
industrie van steen en aardewerk .	6160	1172	2146	18	94	128

Nog gemakkelijker wordt het overzicht, als men de percentages uitrekent van

het aantal werklieden, dat in de verschillende industriegroepen langer dan 10 uur moet werken:

	aantal werklieden	percentage, dat langer dan 10 uur werkte
textiele nijverheid	91484	89.26
industrie van steen en aardewerk	9718	75.45
industrie van levensmiddelen	13864	66.54
huiden- en leerindustrie	8347	51.43
industrie van horloges en kleinoodiën	16334	48.77
chemische industrie	4058	47.93
metaalindustrie	9936	47.10
houtindustrie	11347	43.29
graphische vakken.	11062	41.94
machineindustrie	23921	25.90
het gemiddelde van alle 10 industriegroepen . .	200071	66.4

Van het gezamenlijk aantal werklieden (200071) werkte 57.1 pCt. 65 uur in de week, 9.3 pCt. 62½ tot 65 uur, 28.3 pCt. 60 tot 62½, 5.3 pCt. minder dan 60 uur.

Hoewel dus in 6 van de 10 industriegroepen de meerderheid van de werklieden niet langer dan 10 uur per dag werkt en in de huiden- en leerindustrie de beide heften bijna gelijk zijn, blijkt het ten slotte toch, dat voor ⅔ van de Zwitsersche arbeiders de 10-urige werkdag nog een vrome wensch blijft. Uit de bovenstaande tabellen ziet men, wat hiervan de oorzaak is. De textiele nijverheid waar de slechtste toestand heerscht, wat den werktijd betreft, omvat de kleine helft (45.7 pCt.) van alle Zwitsersche fabrieksarbeiders, die in een van de 10 groepen werkzaam zijn. Het is deze industrie, waar tevens de laagste loonen betaald worden, die het gemiddelde cijfer voor de 10 groepen zoo ongunstig doet uitvallen. Dat het met dit bedrijf zoo slecht gesteld is, zal niemand verwonderen, die weet, dat in de textiele nijverheid in Zwitserland naast 30000 mannelijke 60000 vrouwelijke werklieden arbeiden. Dezen laatsten vormen, zooals helaas nog bijna overal het geval is; een veel gemakkelijker exploitatie-materiaal door hare mannelijke lotgenooten Het is derhalve vooral de textiele nijverheid die in Zwitserland wettelijke bescherming dringend noodig heeft. Alleen met het oog op de toestanden in deze industrie moest de Zwitsersche fabriekswet herzien en inplaats van 11 uur, 10 uur als maximum genomen worden. En buitendien — want door eigen organisatie kan ook veel bereikt worden — zou het aan de ontwikkeling van de Zwitsersche fabrieksnijverheid, die zooals uit de statistieken van de laatste jaren blijkt zich langzaam maar zeker in de richting van den acht-urigen werkdag voortbeweegt, geen kwaad doen als de vrouwelijke werklieden in de Zwitsersche textiele nijverheid, wat mede noodzakelijk de organisatie erkenden. Het moet tenminste tot dusverre daarmede treurig onder hen gesteld zijn.

Staatszorg voor oude lieden op Nieuw-Zeeland.

Nieuw-Zeeland is het land van sociale proefnemingen bij uitnemendheid. Nu weer houdt zich de volksvertegenwoordiging van deze Engelsche kolonie bezig met de bespreking van een wetsontwerp, dat als eerste begin veel voor de toekomst belooft. Het wetsontwerp, reeds in de tweede lezing aangenomen, wil aan alle personen, die twintig jaar of langer in Nieuw-Zeeland hebben gewoond en een ouderdom van 65 jaar hebben bereikt, het recht geven op een lijfrente van f 6 per week. Eenmaal toegekend, zal deze lijfrente niet meer ingetrokken kunnen worden of in beslag worden genomen. Oorspronkelijk was het plan om de kosten te dekken door eene belasting op de loonen en salarissen, die van de inkomstenbelasting vrijgesteld zijn. Men zag evenwel hiervan af, en nu zullen de gelden worden opgebracht door een aantal zegelbelastingen o. a. op hypotheken en schouwburgkaarten.

Het is zeker een verblijdend teeken, dat de Nieuw-Zeelandsche regeering een poging doet om het vraagstuk van de verzorging van onvermogende oude lieden op te lossen en daarbij democratisch te werk gaat. De oude lieden worden ondersteund zonder dat wordt voorgeschreven waar en hoe ze leven moeten, zooals bij ons stelsel van oude mannen- en oude vrouwenhuizen het geval is. Ook de bepaling, dat de uitkeering van de lijfrente, die wekelijks geschiedt, altijd en onder alle omstandigheden blijft doorgaan, verdient in alle opzichten toejuiching. Het ontwerp zou zeker, wat betreft het bedrag der uitkeering en den leeftijd, die recht op lijfrente geeft, veel voor verbetering vatbaar zijn. Op Nieuw-Zeeland, waar de achturigen werkdag overal ingevoerd is en ook in andere opzichten de werklieden er beter aan toe zijn dan bij ons, zullen dezen ook wel gemiddeld ouder worden dan hier in Europa, maar 65 jaar blijft ondanks dit alles toch een veel te hoog minimum. En wat de uitkeering zelf betreft, we betwijfelen of men op Nieuw-Zeeland van f 6 in de week eenigszins dragelijk kan leven. Maar alles bij elkaar genomen is het halve ei, dat de Nieuw-Zeelandsche regeering haren werklieden — het zullen vooral dezen zijn die van de nieuwe wet zullen profiteeren — aanbiedt, verre te verkiezen boven de leege doppen, waarmee onze werklieden zich tevreden moeten stellen.

De Maand.

— Zooals de radikalen zich de toekomst van de maatschappij denken; een heilstaat waarin het kapitalisme bewaard is gebleven, van zijne erge fouten, van alle zijne fouten zoo mogelijk gezuiverd, zoo willen zij ook zich eene arbeidersbeweging fatsoeneeren naar een model van eigen vinding.

Organen van het kapitalisme zijn zij, van een verlichte minderheid van de kapitalistische klasse. Hunne leuze is niet die van het domme en ruwe behoud, maar van het verstandige en edelaardige behoud. Zij hebben ingezien dat de bourgeoisie een krachtige aansporing noodig heeft om zooveel van hare voorrechten

prijs te geven, als noodig is om in bezit te blijven van het overige. Daarvoor gebruiken zij de arbeidersbeweging. Zij willen van de arbeidersbeweging een macht maken sterk genoeg om het konservatieve deel van de burgerij te dwingen tot koncessies. Zij denken er niet aan den klassenstrijd tot het einde uit te vechten. Zij hebben een toekomst op het oog waarin geen groot verschil van belang meer zal bestaan, en zij meenen dat door een doelmatige verspreiding van zuivere denkbeelden het aanbreken van die toekomst zal worden vervroegd. Aan den klassenstrijd willen zij voor zooveel deelnemen als dienen kan om de al te weerbarstigen te prikkelen, te overwinnen; en bij wijze van propaganda van de betere ideeën.

* * *

Nu is het duidelijk dat een fraktie welke deze taktiek is toegedaan, tot op zekere hoogte met de klassenbewuste arbeiders kan samengaan. De belangen van de arbeiders te bevorderen is haar streven; en in de praktijk is dit een programma waarop samenwerking mogelijk zal zijn. Het eenige gevaar zou wezen, dat onzerzijds te veel op de overeenkomst en te weinig op het verschil werd gelet. Dat wij onze agitatie inrichtten naar regelen welke het radikalisme, dat een onderdeel is van het kapitalisme, als zoodanig volgen mag, maar waaraan de sociaaldemokratie nimmer zich moet onderwerpen. Wij vreezen dit gevaar niet, want telkens zullen zich gevallen voordoen die ons er aan herinneren, dat het burgerlijk radikalisme een aan het onze lijnrecht tegenovergesteld doel bezit. Bij de kiesrechtuitbreiding, nu het niet aan pogingen ontbreken zal om groepen van nieuwe kiezers te vangen met fraaie programma's; en van de zijde der radikalen allereerst gewerkt zal worden voor een onnatuurlijk verbond van proletariërs en bezitters onder de leuze van een betere verdeeling van het maatschappelijk inkomen, nu is het noodzakelijk dat wij op de feiten welke het kapitalistisch karakter van deze fraktie aan het licht brengen, de aandacht vestigen.

Reeds blijkt het uit deze leuze zelve. Een maatschappelijk inkomen bestaat natuurlijk niet; het is een uitdrukking van de burgermansekonomie afkomstig, die zich gaarne van dergelijke woorden bediende om onze samenleving voor te stellen als een gemeenschap waarin het belang van één het belang van allen zou zijn. De waarheid, dat onze samenleving uit klassen met tegenstrijdige belangen is gevormd, hoopte men op deze wijze te verbloemen. Er zijn slechts inkomens van personen, verkregen door loon, winst, interest of rente. Loon is het inkomen van proletariers, de betaling van arbeidskracht dergenen die niets dan hunne arbeidskracht hebben te verkoopen. Rente, interest en winst is het inkomen van bezitters, die de arbeidsmiddelen laten gebruiken door de proletariers en de opbrengst van de produkten, verminderd met het loon, in den zak steken. Rente is de speciale naam van de huur van onroerende goederen, met op die manier verdiende penningen aangekocht; interest de jaarlijksche vergoeding voor het gebruik van zoodanige gelden; en winst de avans op waren hetzij direct uit de handen van de arbeiders, hetzij uit die van latere houders. Waar is nu het „maatschappelijk" inkomen, dat beter verdeeld zou moeten worden? Hoogstens kan men er meé bedoelen dat aan het uitbuitingsrecht min of meer bezwarende bepalingen zouden worden gesteld; meer geld te besteden aan loon, minder aan winst, interest en rente. Dit is een voortreffelijk doel — zoolang het kapitalisme

duurt. Heeft het kapitalisme opgehouden te bestaan, dan is het streven zoo overbodig geworden als het exploiteeren van een ijsfabriek aan de Noordpool. Ten eerste is het radikalisme een burgerlijke richting, omdat het uitdrukkelijk of stilzwijgend de onveranderlijkheid aanneemt van het kapitalisme, den grondslag van de burgerlijke maatschappij. Met gezegde „betere verdeeling", gelooft men, is alles gedaan wat mogelijk is, en wat bij mogelijkheid gedacht kan worden. Een anderen grondslag, een ander maatschappelijk stelsel, houden de radikalen voor een ijdele verbeelding; en leggen zich, daarentegen, met alle kracht toe op het bereiken van de utopie van een onschadelijk, heilbrengend kapitalisme. Wat de geschiedenis eenige malen heeft te zien gegeven: een volkomen gerevolutionneerde produktiewijze, gaat hun begripsvermogen te boven. Maar wat nooit is aanschouwd; een produktiewijze, welke afstand doet van hare gebreken, zich bekeert als een berouwvol mensch, en zich op laat lappen als een bouwvallige woning — terugkeert op hare schreden wanneer haar baan is afgeloopen: dat vinden zij een zeer aannemelijke voorstelling. Het denkbeeld van een nieuwe samenleving kan tot het burgerlijk brein niet meer doordringen.

De taktiek, volgens deze theoretische beginselen, kan niet anders dan haren burgerlijken oorsprong op het voorhoofd dragen.

Het radikalisme heeft de arbeiders noodig om indruk te maken op de bezitters. „De arbeiders", schrijft de redakteur van „De Volksstem" in het nummer van 5 September, moeten „worden te zamen gevoegd tot een sterk leger, hetwelk aan het streven naar een betere verdeeling van het maatschappelijk inkomen, kracht kan bijzetten." Een betrekkelijk gering aantal bezittenden vinden het een eisch van moraliteit dat deze organisatie verkregen worde.

Blijft alleen over de vraag, of de arbeiders zich veel zullen bekommeren om wat deze bezittenden een eisch van bezittersmoraliteit vinden. Het radikale ideaal, dat geen opheffing maar een verzachting van het loonstelsel verlangt, kan, vreezen wij, zoo weinig de grondslag wezen van een arbeiderspartij als bij kippen de voorkeur aan een saus om mee te worden bereid. Arbeiders die de onverschilligheid hadden afgeworpen en de onkunde overwonnen, die dus lust en kracht bezaten om te werken voor de bevrijding van hunne klasse — zouden zij bijten in het aas van de „betere verdeeling," waarvan de arbeider het beste kan weten dat het humbug is? Zoolang het kapitalisme duurt, zeiden wij, is deze hervorming in het klein alles wat bereikt kan worden om den oogenblikkelijken toestand te verbeteren. Maar wie — behalve natuurlijk hij, die in den grond het kapitalisme is toegedaan — schrijft in zijn programma eene hervorming in het klein als einddoel? De arbeiders te willen organiseeren tot een macht om het burgerlijke stelsel te redden, kan niet anders dan de taktiek zijn van een burgerlijke partij.

* * *

In deze taktiek past niets wat den klassenstrijd zou verscherpen. Een weinig strijd is welkom, want zonder dwang laat de bourgeoisie niets los. Maar niet meer dan volstrekt noodig is, is geoorloofd. Er moet een „maatschappelijk inkomen" te verdeelen overblijven: de instellingen welke de diverse soorten van inkomens voortbrengen, mogen niet verloren gaan; — en als het proletariaat

een algemeenen, revolutionnairen strijd zou strijden, is het waarschijnlijk dat van bedoelde instellingen niet veel terecht zou komen. Van den klassenstrijd zooals de radikalen hem begrijpen en permitteeren, moet een verjongd, versterkt en gezuiverd kapitalisme het resultaat zijn. Hij moet derhalve gevoerd worden volgens burgerlijke rechts-, fatsoens-, en zedelijksbegrippen. Zoo werd in de „Volksstem" — het eenige typische radikale orgaan in ons land — sterk afgekeurd de eisch van de sigarenmakers in hunne laatste beweging gesteld, dat de patroons alleen werk zouden geven aan leden van den Bond. Alsof, om zijn broodwinning te verdedigen, niet ieder het recht heeft de maatregelen te verlangen, zonder welke hij reden heeft om te vreezen dat zijn broodwinning gevaar loopt. Alle niet-leden van den sigarenmakersbond waren in de gegeven omstandigheden vijanden van de beweging, en behoorden als vijanden te worden behandeld.

Een soortgeval geval doet zich thans voor bij de staking te Maastricht. Een zevental niet-solidaire slijpers heeft, zooals men weet, het werk voortgezet. Deze lieden verzwaren den toch reeds uiterst moeielijken strijd. De woorvoerders van de arbeiders hebben hier de pijnlijke plicht met a l l e middelen op te treden tegen de verraders van de zaak hunner kameraden. In de „Volkstribuun" heeft VLIEGEN aangemaand tot een zoo scherp mogelijken boykot. Dit is verre van liefelijk. Maar de omstandigheden willen het; en een leider die uit eene valsche humaniteit de belangen van de meerderheid opofferde aan een zwakkelijk ontzien van de minderheid, zou blijk geven van voor zijn taak niet berekend te zijn. En wat is nu nog deze boykot van de Maastrichtsche zwartpooten, vergeleken bij het openlijk uitgesproken doel van de socialistische arbeidersbeweging in alle landen! De in bezitneming van alle produktieve inrichtingen zonder een half centje vergoeding, goedschiks als het kan, kwaadschiks als het moet! Een volstrekte ontkenning van alle verkregen rechten, een onteigening van alle bezitters, een vertreding van eeuwenheugende ideëen van billijkheid en rechtvaardigheid. „De Volkstem", die ook dit gevalletje in Maastricht veroordeelt — een noodzakelijke bijkomstigheid van de meeste werkstakingen en sedert jaren gebruikelijk waar werkstakingen van eenig belang zich voordoen — „De Volksstem" zal, hopen wij, nog wel iets anders beleven dan deze onschuldige demonstratie. Zij voldoet, het is waar, niet aan absolute moraliteitstheorieën bij den haard of op een zomersche wandeling uitgedacht, maar als een daad van strijd — over de noodzakelijkheid en de nuttigheid kunnen wij zoo min oordeelen als de redakteur van het radikale blad — als een daad van verweer door menschen die voor hun leven vechten, is in het geheel aan geen vraag van recht onderworpen. Zij is slechts af te keuren voor zoover zij zonder succes blijft, maar dan niet wijl de georganiseerde arbeiders te gestreng maar wijl zij niet gestreng genoeg zijn opgetreden — of niet konden optreden.

De radikale arbeiderspartij — lezen wij in „De Volksstem" — moet nog worden opgericht. Hopen wij voor hare vrienden dat de stichters zullen breken met het streven een proletarierspartij in te richten naar de burgerlijke ideëen. Voor ons, echter, die van een zoodanig streven ver staan, is het aangenaam somtijds te kunnen wijzen op den inhoud die, ongetwijfeld met de beste bedoelingen, in den vorm wordt gehuld van de radikale politiek.

* * *

— Het past geheel bij het karakter van het radikalisme, dat in het laatst verschenen nummer van „De Volksstem" de redakteur den raad geeft minder te trachten in de Kamer invloed uit te oefenen, dan wel buiten de Kamer, ekonomisch in het belang van de werklieden op te treden. Eenige gedeelten van zijn artikel konden in „Recht voor Allen" — zoover natuurlijk het artikel beginselen behandelt — geschreven zijn zonder dat men een afwijking van de anti-politieke richting bespeurd had. Inderdaad komt „De Volksstem" op een ongedachte en ongezochte wijze onze stelling bevestigen, dat de afkeerigheid van politiek het omgekeerde van revolutionnair is en samengaat met eene burgerlijke hervormingsgezindheid.

Terwijl de sociaaldemokraten zich gereed maken om de uitbreiding van het kiesrecht zooveel mogelijk voor hunne partij te gebruiken en hooge verwachtingen hebben van het parlementaire optreden voor de vespreiding van hunne denkbeelden — noemt de radikale schrijver den verkiezingsarbeid: „een zaak van een zeker gewicht, maar — niet de eenige, noch de allervoornaamste, die haar krachten vraagt." Later zal dat anders worden, lezen wij. „Zeker zal er een tijd komen, waarin de politieke actie van het meeste gewicht is, doch deze kan eerst aanbreken als de economische tot groote kracht is gekomen. Zoolang dit echter niet het geval is, zal het parlement voor radikalen en socialisten wel het onvruchtbaarste terrein zijn, waarop zij werkzaam kunnen zijn, al mogen zij, al ware het slechts met het doel om propaganda voor hunne denkbeelden te maken, het niet ongebruikt laten. Vruchten echter van eenige beteekenis zijn daar voor hen niet te oogsten".

Wij merken op, dat de Heer DE KOO zijn boekje een weinig te buiten gaat, door ook voor socialisten een gedragslijn aan te wijzen. Het is zeker een gevolg van het abuis dat hem in ditzelfde artikel doet zeggen, dat wij evenzeer „op onze wijs" een andere verdeeling begeeren van het maatschappelijk inkomen. Wij zeiden reeds dat dit wel tijdelijk ons streven kan zijn, maar alleen als middel, en dit maakt een zeer groot verschil. Hoe groot dit verschil is, blijkt uit deze burgerlijk-geävanceerde beschouwingswijze van de politieke aktie. Er moet, zoo zegt de „Volksstem", eerst een radikale arbeiderspartij worden georganiseerd, „op economischen grondslag". Elke partij, meenen wij, staat, zoo zij staat, op ekonomischen grondslag. De Heer DE KOO wil blijkbaar zeggen dat het programma van de te stichten organisatie hoofdzakelijk ekonomische hervormingen moet bevatten, tezamen uitmakende de bewuste betere verdeeling. Wat men hier onder te verstaan heeft — iets meer voor den werkman, iets minder voor den patroon — is het radikale einddoel, de „groote hervorming". Voor men in de Kamers iets beginnen kan, voor men althans kan hoopen iets te verkrijgen in de Kamer, moet voor dit programma de medewerking van de arbeiders worden ingeroepen. De Heer DE KOO ontveinst zich niet, dat dit een toer zal zijn. Wat doen wij, vraagt hij, met bekwame vertegenwoordigers in het parlement die er toch niets kunnen uitvoeren? Laat hun liever (voor de verdeeling) werken onder het volk. — Dit is een duidelijk onderscheid met de sociaaldemokratische taktiek. Natuurlijk moet er eerst een partij zijn vóor van een vertegenwoordiging sprake kan zijn. De nog kleine partij der socialisten, de nog ongearganiseerde partij der radikalen, mogen deze waarheid niet uit het oog verliezen. Maar de schrijver in „De Volksstem" bedoelt iets anders. Want hij spreekt van de mogelijkheid, dat

de radikalen, als een „heerenpartij" optredende, „in korten tijd een belangrijk aantal kamerzetels door heeren-kiezers wist te verwerven"; terwijl hij even later aanmerkt dat „slechts een betrekkelijk gering aantal bezittenden zich bij haar kan aansluiten". Ondersteld wordt dus, dat behalve heerenkiezers, ook werkmanskiezers nu reeds op de radikalen zullen stemmen. Daar de Heer DE KOO ook aan de socialisten, die toch zeker niet op heerenkiezers kunnen rekenen, denzelfden raad heeft gegeven van eerst te zorgen voor de ekonomische aktie, lezen wij in zijn artikel behalve de voor de hand liggende aanmaning om bij het begin te beginnen, dat met behulp van de radikalen de hervormingen op ekonomischen grondslag reeds tamelijk gevorderd moeten zijn eer aan eene vruchtbare verdeelingspolitiek de hand kan worden gelegd. De „ekonomische aktie" dient eerst, zeide de Heer DE KOO, tot groote kracht te zijn gekomen.

Voor ons, evenwel, die het er voor houden, dat het kapitalisme weinig goeds meer doen kan, en de hoogste inspanning der ekonomische aktie geene noemenswaarde uitkomsten zal opleveren, en die van de utopie van een hervormd kapitalisme afstand hebben gedaan, voor ons heeft de politieke aktie de grootste waarde. Het ekonomische, zouden wij geneigd zijn te zeggen, zal voor zich zelf wel zorgen. Wij moeten doen wat wij kunnen om de overgangstijden voor de proletariërs zoo gunstig mogelijk te maken; maar mogen niet vergeten wat BEBEL eens zeide op een Duitsch kongres, dat het eerste deel van ons programma — de sociale revolutie — groote kans heeft om verwezenlijkt te worden nog voor het tweede — de kapitalistische hervormingen — volvoerd is. De ekonomische aktie, daarentegen, moet voor hen die de burgerlijke wereld willen redden, de meeste bekoring bezitten. Hetzij zij zich dit doel bewust voor oogen stellen, zooals de radikalen; hetzij ze met frazes pogen te bedekken dat zij aan het proletarische revolutionnaire inzicht vreemd zijn.

De sociaaldemokratie wenscht niet te wachten op eene voor geen verwezenlijking vatbare, betere ekonomische regeling van kapitalistische verhoudingen. De ekonomische toestand is thans reeds rijp voor een socialistisch stelsel. Het is alleen de Staat die ons belet de hand aan het werk te slaan. De politieke aktie is de op dit oogenblik eenige bruikbare vorm van geweld om het verzet van den burgerlijken Staat te overwinnen. De radikale schrijver wijst op de politiek als het toekomstige wapen. Wij meenen daarentegen dat de toekomst een anderen strijd zal aanschouwen. De arbeiders zullen dan onwaarschijnlijk de radikalen aan hunne zijde vinden. De afkeuring die den boykot van onderkruipers ten deel valt, is een sprekend geval.

* * *

— De werkstaking van de meubelmakers in Brussel is voor de kennis van den ekonomische taktiek niet zonder waarde.

Ten eerste is bij deze gelegenheid weêr gebleken dat het succes van werkstakingen in de beste gevallen twijfelachtig is. Werden de resultaten niet op een of andere wijze door een wet vastgelegd, dan is het een uitzondering als er iets noemenswaards van overblijft. Vroeger mag dit anders en beter zijn geweest, tenminste in Engeland toen de oppermacht van de Engelsche nijverheid onbestreden was; thans, onder den overal toenemenden druk van de steeds heviger konkurrentie

— Het past geheel bij het karakter van het radikalisme, dat in het laatst verschenen nummer van „De Volksstem" de redakteur den raad geeft minder te trachten in de Kamer invloed uit te oefenen, dan wel buiten de Kamer, ekonomisch in het belang van de werklieden op te treden. Eenige gedeelten van zijn artikel konden in „Recht voor Allen" — zoover natuurlijk het artikel beginselen behandelt — geschreven zijn zonder dat men een afwijking van de anti-politieke richting bespeurd had. Inderdaad komt „De Volksstem" op een ongedachte en ongezochte wijze onze stelling bevestigen, dat de afkeerigheid van politiek het omgekeerde van revolutionnair is en samengaat met eene burgerlijke hervormingsgezindheid.

Terwijl de sociaaldemokraten zich gereed maken om de uitbreiding van het kiesrecht zooveel mogelijk voor hunne partij te gebruiken en hooge verwachtingen hebben van het parlementaire optreden voor de vespreiding van hunne denkbeelden — noemt de radikale schrijver den verkiezingsarbeid: „een zaak van een zeker gewicht, maar — niet de eenige, noch de allervoornaamste, die haar krachten vraagt." Later zal dat anders worden, lezen wij. „Zeker zal er een tijd komen, waarin de politieke actie van het meeste gewicht is, doch deze kan eerst aanbreken als de economische tot groote kracht is gekomen. Zoolang dit echter niet het geval is, zal het parlement voor radikalen en socialisten wel het onvruchtbaarste terrein zijn, waarop zij werkzaam kunnen zijn, al mogen zij, al ware het slechts met het doel om propaganda voor hunne denkbeelden te maken, het niet ongebruikt laten. Vruchten echter van eenige beteekenis zijn daar voor hen niet te oogsten".

Wij merken op, dat de Heer de Koo zijn boekje een weinig te buiten gaat, door ook voor socialisten een gedragslijn aan te wijzen. Het is zeker een gevolg van het abuis dat hem in ditzelfde artikel doet zeggen, dat wij evenzeer „op onze wijs" een andere verdeeling begeeren van het maatschappelijk inkomen. Wij zeiden reeds dat dit wel tijdelijk ons streven kan zijn, maar alleen als middel, en dit maakt een zeer groot verschil. Hoe groot dit verschil is, blijkt uit deze burgerlijk-geavanceerde beschouwingswijze van de politieke aktie. Er moet, zoo zegt de „Volksstem", eerst een radikale arbeiderspartij worden georganiseerd, „op economischen grondslag". Elke partij, meenen wij, staat, zoo zij staat, op ekonomischen grondslag. De Heer de Koo wil blijkbaar zeggen dat het programma van de te stichten organisatie hoofdzakelijk ekonomische hervormingen moet bevatten, tezamen uitmakende de bewuste betere verdeeling. Wat men hier onder te verstaan heeft — iets meer voor den werkman, iets minder voor den patroon — is het radikale einddoel, de „groote hervorming". Voor men in de Kamers iets beginnen kan, voor men althans kan hoopen iets te verkrijgen in de Kamer, moet voor dit programma de medewerking van de arbeiders worden ingeroepen. De Heer de Koo ontveinst zich niet, dat dit een toer zal zijn. Wat doen wij, vraagt hij, met bekwame vertegenwoordigers in het parlement die er toch niets kunnen uitvoeren? Laat hun liever (voor de verdeeling) werken onder het volk. — Dit is een duidelijk onderscheid met de sociaaldemokratische taktiek. Natuurlijk moet er eerst een partij zijn vóor van een vertegenwoordiging sprake kan zijn. De nog kleine partij der socialisten, de nog ongearganiseerde partij der radikalen, mogen deze waarheid niet uit het oog verliezen. Maar de schrijver in „De Volksstem" bedoelt iets anders. Want hij spreekt van de mogelijkheid, dat

de radikalen, als een „heerenpartij" optredende, „in korten tijd een belangrijk aantal kamerzetels door heeren-kiezers wist te verwerven"; terwijl hij even later aanmerkt dat „slechts een betrekkelijk gering aantal bezittenden zich bij haar kan aansluiten". Ondersteld wordt dus, dat behalve heerenkiezers, ook werkmanskiezers nu reeds op de radikalen zullen stemmen. Daar de Heer DE KOO ook aan de socialisten, die toch zeker niet op heerenkiezers kunnen rekenen, denzelfden raad heeft gegeven van eerst te zorgen voor de ekonomische aktie, lezen wij in zijn artikel behalve de voor de hand liggende aanmaning om bij het begin te beginnen, dat met behulp van de radikalen de hervormingen op ekonomischen grondslag reeds tamelijk gevorderd moeten zijn eer aan eene vruchtbare verdeelingspolitiek de hand kan worden gelegd. De „ekonomische aktie" dient eerst, zeide de Heer DE KOO, tot groote kracht te zijn gekomen.

Voor ons, evenwel, die het er voor houden, dat het kapitalisme weinig goeds meer doen kan, en de hoogste inspanning der ekonomische aktie geene noemenswaarde uitkomsten zal opleveren, en die van de utopie van een hervormd kapitalisme afstand hebben gedaan, voor ons heeft de politieke aktie de grootste waarde. Het ekonomische, zouden wij geneigd zijn te zeggen, zal voor zich zelf wel zorgen. Wij moeten doen wat wij kunnen om de overgangstijden voor de proletariërs zoo gunstig mogelijk te maken; maar mogen niet vergeten wat BEBEL eens zeide op een Duitsch kongres, dat het eerste deel van ons programma — de sociale revolutie — groote kans heeft om verwezenlijkt te worden nog voor het tweede — de kapitalistische hervormingen — volvoerd is. De ekonomische aktie, daarentegen, moet voor hen die de burgerlijke wereld willen redden, de meeste bekoring bezitten. Hetzij zij zich dit doel bewust voor oogen stellen, zooals de radikalen; hetzij ze met frazes pogen te bedekken dat zij aan het proletarische revolutionnaire inzicht vreemd zijn.

De sociaaldemokratie wenscht niet te wachten op eene voor geen verwezenlijking vatbare, betere ekonomische regeling van kapitalistische verhoudingen. De ekonomische toestand is thans reeds rijp voor een socialistisch stelsel. Het is alleen de Staat die ons belet de hand aan het werk te slaan. De politieke aktie is de op dit oogenblik eenige bruikbare vorm van geweld om het verzet van den burgerlijken Staat te overwinnen. De radikale schrijver wijst op de politiek als het toekomstige wapen. Wij meenen daarentegen dat de toekomst een anderen strijd zal aanschouwen. De arbeiders zullen dan onwaarschijnlijk de radikalen aan hunne zijde vinden. De afkeuring die den boykot van onderkruipers ten deel valt, is een sprekend geval.

* * *

— De werkstaking van de meubelmakers in Brussel is voor de kennis van den ekonomische taktiek niet zonder waarde.

Ten eerste is bij deze gelegenheid weêr gebleken dat het succes van werkstakingen in de beste gevallen twijfelachtig is. Werden de resultaten niet op een of andere wijze door een wet vastgelegd, dan is het een uitzondering als er iets noemenswaards van overblijft. Vroeger mag dit anders en beter zijn geweest, tenminste in Engeland toen de oppermacht van de Engelsche nijverheid onbestreden was; thans, onder den overal toenemenden druk van de steeds heviger konkurrentie

en onzekerheid in zaken, is de zuivere ekonomische taktiek een onvruchtbare strijdwijze.

* * *

In 1872 werd in Brussel een algemeene loonbeweging ondernomen. De metaalbewerkers begonnen, weldra door de schrijnwerkers gevolgd, door de steenhouwers enz. De loonen bedroegen toen 32 à 35 centiemen per uur. Het was juist na den Duitsch-Franschen oorlog, vele bekwame werklieden uit Parijs, gevluchte of verbannen kommunards, waren naar Brussel gekomen, het waren voorspoedige dagen — en de beweging slaagde. Allengs echter zijn de loonen weer gedaald en thans bedragen zij eer minder dan meer, vergeleken bij 1872.

Wat in het bijzonder den nu stakenden meubelmakers betreft, zijn de volgende oorzaken te noemen als ongunstige invloeden op het loon. Buitenlandsche konkurrentie, aanvoer van bewerkt hout uit Zweden, konkurrentie van werklieden uit de provincie die tegen zeer verlaagde spoortarieven vervoerd worden (1 à 2 franken per week); en niet in de laatste plaats de verbetering van de machines: invoering van stoomzagerijen, enz. Alleen als de arbeiders zich krachtig organiseeren en hunne eisschen door wettelijke maatregelen ingewilligd krijgen, is de werking van zoodanige ekonomische oorzaken althans gedeeltelijk op te heffen. Nog een opmerkelijk feit is, dat de loonsverhooging in die vakken niet of zeer weinig is waargenomen, welke een tien-urigen werkdag hadden weten te veroveren. Gold dus een algemeene wet op den werktijd, dan zou dit gunstige gevolg ook algemeen geweest zijn.

Thans verlangen de meubelmakers niet alleen een minimum loon van 50 centiemen per uur, maar ook den normalen arbeidsdag van tien uur.

* * *

Het hoofdorgaan van de Belgische socialistische Arbeiderspartij ondersteunt de werkstakers met alle macht, voor de zooveelste maal bewijzende hoe ongegrond de vrees is voor het befaamde „opgaan in de politiek". Niet minder zorgvuldig, ijverig en energiek strijdt thans de P e u p l e voor de kleinere belangen van een bepaald vak, als eenige weken geleden voor de grootere van het geheele proletariaat bij de verkiezingen. Alleen is opmerkelijk, dat de bijzondere woordvoerders zich met opzet onthouden van de dagelijksche leiding der werkstaking. Zij nemen zich in acht om aan de beweging geen bepaald politiek-socialistisch karakter te geven. Natuurlijk is het socialistisch element bij de arbeiders in Brussel overwegend, maar het blijft steeds wenschelijk, wat ook wij dikwijls hebben betoogd, dat deze zuivere ekonomische agitatie niet verward worde met de algemeene politiek. De katholieke meubelmakers nemen dan ook ijverig deel aan de beweging van het vak.

Emile van der Velde, uitgenoodigd om te spreken in een meeting van de werkstakers, schreef als volgt:

— „Ik wensch niet het woord te voeren in de vergadering van hedenmorgen. Ik ben van meening, dat de werkstaking geleid moet worden door uzelven of door andere handarbeiders — en niet door dezulken onder ons die niet het werkmansbestaan voeren en zich dus zouden blootstellen aan het verwijt van

de werkstaking aan te bevelen zonder de verantwoordelijkheid er van te deelen."

Het gekozen komité bestaat dan ook uitsluitend uit vaklieden.

* * *

— In verband met het bovenstaande over de moeielijkheid om met werkstakingen alléén een blijvende verbetering te behalen, beschouwe men de volgende opmerking van het weekblad „Justice" over de beweging onder de Londensche dok- of bootwerkers.

* * *

„Tijdens de groote staking van 1889 in Londen, schrijft „Justice", meenden velen dat de nieuwe (meer strijdlustige) beweging onder de vakbonden (New Unionism) het duizendjarig rijk zou doen aanbreken; terwijl zelfs sommige schijnsocialisten van meening schenen te zijn, dat er nu geen reden van bestaan voor het socialisme meer was; en zij spraken over de socialisten als lieden die een gat in de maan wilden schieten. Wij, van de Soc. Dem. Federation, hielden vol, en maakten van den nieuwen toestand gebruik tot betere verspreiding van de socialistische denkbeelden.

Terwijl wij ons best deden om de staking te ondersteunen en alles te verkrijgen wat door de zuivere vakbeweging te verkrijgen zou zijn, hielden wij niet op te zeggen dat de geheele zaak slechts een opwarming was van de ideeën van twintig jaar terug; dat eventueele voordeelen niet blijvend zouden zijn; — en dat het verdrijven van het kapitalisme het eenige middel was om van de euvelen van het kapitalisme te worden verlost.

Nu blijkt het dat wij de waarheid spraken. Sinds 1892 zijn de loonen gestadig gedaald, en de andere arbeidsvoorwaarden verslechterd. De winsten van de werkstaking — nooit van groote beteekenis — zijn op slinksche wijze aan de arbeiders weer ontnomen. En thans staan wij voor het begin van nieuwe troebelen. Men probeert alle vereenigingen in dit vak samen te smelten. Dit is een uitstekend voornemen, maar het is jammer dat de oude organisatie niet met meer geestdrift gesteund werd."

* * *

Overal hetzelfde lied: achteruitgang in organisatie, verlies van behaalde resultaten, een eindeloos beginnen aan dezelfde taak.

* * *

— Hier volgt nog een Kongres-indruk uit Engeland, meegedeeld in „Justice". De schrijver er van is een afgevaardigde geweest van de socialistische vereeniging te Bristol, een plaatselijke organisatie, naar het schijnt niet aangesloten bij een van de groote bonden. Het komt ons voor, dat zijne opmerkingen een zeer merkwaardige getuigenis vormen. Een ding is in Engeland, blijkens het gebeurde op het kongres, noodig; nl., dat de Engelsche arbeiders, als alle Engelschen juist niet erg ontvankelijk voor denkbeelden en instellingen welke zij beschouwen als van vreemde herkomst, volledig worden ingelicht omtrent de socialistische beweging in het buitenland. Het moet iederen lezer van Engelsche bladen, zelfs van „Justice", treffen, dat er niet of haast niet gesproken wordt over de arbeiderspolitiek van andere landen. De kennismaking met vreemde socialisten zal een

onberekenbaar nuttige werking zijn van het Londensche kongres. — In dit licht heeft onderstaande uiting een groote waarde.

* * *

„Nu zal ik iets zeggen — schrijft bedoelde afgevaardigde, ROBBERT S. GILLIARD aan het slot van het rapport — wat gij belangrijk zult vinden, omdat het van mij komt. Gij weet dat ik overhel naar den sentimenteelen kant van het socialisme. Gij kent mijn afkeer van de soort van gevoellooze kritiek en uitsluitingsgeest, dikwijls in „Justice" gevolgd en van de scherpte van de Soc. Dem. Federation. Onthoudt dat alles bij wat ik ga zeggen — nl., dat het kongres gered werd door niemand anders als de wetenschappelijke sociaaldemokraten. De Duitschers hielden zich goed, de Soc. Dem. F. hield zich goed, de helft van de Franschen hielden zich goed, en dit was de ziel van het Kongres. De Independant Labor Party (I. L. P.) bleef in gebreke op het belangrijke tijdstip en viel uiteen. De Fabians, die het gewicht hadden te dragen van hunne eigen beteekenis, dienden alleen als nuttelooze maar deftige sieraden, en zij hadden weinig of geen invloed op de debatten . . . .

De aanblik van het socialisme, van het liefdestandpunt, is zeer fraai; maar om veilig te gaan moeten wij toch iets anders hebben. Wij hebben noodig een solieden grondslag om op te bouwen, en het komt mij voor dat het kongres bewezen heeft dat dit de wetenschappelijke school is. Het heeft getoond het eenige veilige beginsel te zijn waarop een organisatie gesticht kan worden, machtig genoeg om alle aanvallen af te slaan. . . . . Met de lessen van het kongres voor mij, kan ik niet getrouw zijn aan mijn opdracht indien ik dit niet zeg. Ik herhaal dat alle andere richtingen van het socialisme, mijns inziens, bezweken zijn onder de scherpe beproeving van moeilijke omstandigheden; alleen de wetenschappelijke sociaaldemokratie stond onbewegelijk."

* * *

„Het gevoel, alleen, zeide ik is niet voldoende; en het blijkt uit de houding van de I. L. P. dat gevoel en wetenschap daar niet behoorlijk vermengd zijn om een stevig houvast op te leveren voor organisatie en propaganda. Fabianistische zelfverheffing en de woordenrijke verzwakkingen van socialistische beginselen en wantrouwen in de demokratie, — dit alles is heel grootsch, gelijk zelfbewuste draaischijven van het heelal plegen te zijn; maar de Fabians hebben zich gedragen als uilskuikens, hoofdzakelijk van wege hunne uitnemende statigheid en diepere wijsheid. . . . . Kortom, er blijft alleen de wetenschappelijke richting over . . . .

De wetenschappelijke sociaaldemokratie weet wat hij wil, beweegt zich gestadiglijk, volhardend, zonder afwijking op den weg naar zijn doel, ongestoord door tegenwind. Hij werpt alles van zijn pad dat hem zou afleiden van zijn rechten gang. Dit doet hij onverbiddelijk, somtijds ruw naar het schijnt, maar zijne ervaring heeft hem geleerd dat het noodig is.

De anarchie heeft reeds ten deele beslag gelegd op de I. L. P. [Wij houden dit voor een eenigszins overdreven vrees. — RED.] Fabianisme is reeds in handen van het Liberalisme en burgerlijke belangzucht. Maar geen dezer richtingen zal het uithouden tegen de S. D. F., welk feit ik toeschrijf aan hun uitsluitend wetenschappelijken grondslag, zooals de Duitsche socialisten het hebben geleerd."

Geneeskundige Praktijk in de Kapitalistische Maatschappij.

Ik geloof niet, dat iemand een te sterke uitspraak doet, wanneer hij beweert, dat de wijze, waarop de geneeskunst door het corps artsen in zijn geheel genomen, wordt uitgeoefend, in het geheel niet voldoet aan de behoeften van de maatschappij. Ik laat hier de bekwaamheid, de toewijding, in het algemeen elke individueele eigenschap der geneeskundigen buiten beschouwing; ik stel eenvoudig tegenover elkander een corps artsen, met veel geldelijke offers gekweekt, en een maatschappij, die behoefte heeft aan de hulp dezer artsen, en zoo genomen is de verschafte hulp inderdaad bedroevend. De groote steden worden overstroomd door een vloed geneeskundigen, wier eenig doel het is, hun praktijk langzamerhand te verplaatsen van de lagere naar de hoogere rangen der maatschappij: zoowel de gewone geneeskundigen als de specialisten verhoogen, zoodra zij er kans toe zien, het geëischte honorarium en weren op die wijze de oude min gegoede begunstigers, om ze door anderen uit meer gefortuneerde kringen te vervangen. En dit is geen hatelijk egoisme, maar een eisch, die het leven in de maatschappij aan hen stelt. Want wie niet alle humanere gevoelens, alles, wat een hooger plichtbesef zou voorschrijven, op zijde schuift, om alleen te zien naar het groote doel, hooger op de maatschappelijke ladder te stijgen, zoo een gaat onherroepelijk onder of laat althans bij zijn dood zijn gezin in behoeftige omstandigheden achter.

Laten wij, om dit duidelijk te maken, ons voorstellen, dat een jong en bekwaam geneesheer in Amsterdam het in zijn hoofd kreeg, het honorarium van een bezoek op een halven gulden te stellen en onder geen omstandigheden van dezen prijs af te wijken. Er is, zou deze brave man zeggen, in een stad als Amsterdam een geheele klasse van menschen, die waarlijk niet meer kunnen geven. In gezonde dagen hebben ze al moeite genoeg, het hoofd boven water te houden; om in dagen van ongeluk hoogere eischen aan hun draagkracht te stellen en als een havik neer te schieten op elken rijksdaalder, dit strijdt tegen mijn eer en geweten. Onder deze menschen wil ik mijn praktijk zoeken, om vrede te hebben met mijn leven, waaraan ik van kind af eenige ideale eischen heb gesteld. Ik ben sterk en gezond, en 25 visites per dag zullen mij niet te zwaar vallen; dit maakt 150 bezoeken in de week en ± 7500 in het jaar, alzoo een inkomen van f 3750. Dit is mij genoeg; ik heb weinig behoeften en mijn vrouw en kinderen zullen zich in de eenvoudige omstandigheden, die ik wensch en verlang, dienen te schikken. Ik twijfel er niet aan, of deze brave arts zou spoedig zijn 25 en op enkele dagen zelfs zijn 30, 40 bezoeken vol hebben. Het wordt mij te druk, zou hij op zulk een overbezetten dag zeggen; en hij zou beginnen, aanvragen van menschen, die te ver uit zijn buurt wonen, te weigeren. Doch wie door een geneesheer geweigerd is, houdt dit niet stil; die komt niet, als het hem te ver is, zegt hij aan zijn kennissen; en weldra zou de faam den kring, waarin onze vriend hechtte

te praktiseeren aanmerkelijk kleiner maken, dan hij zelf oorspronkelijk had bedoeld. Maar er is meer. In dagen van groote drukte zouden er gewenschte bezoeken noodzakelijk bij inschieten en zij, die wel liever een halven gulden, maar desnoods ook wel een gulden per visite kunnen betalen, geven er den brui van, langer als van de armen behandeld te worden, en maken van dit hun heroisch besluit evenmin een geheim in den kring hunner bekenden. En zoo loopen langzamerhand de meest gefortuneerden uit des braven praktijk weg, om vervangen te worden door anderen, die wel van plan zijn, de doktersrekening te betalen, maar als het er op aankomt, het met deze betaling, door den nood gedrongen, niet zoo nauw nemen, meenende, dat bakker, kruidenier, melk- en groenboer betere rechten kunnen doen gelden dan de klaplooper op 's menschen ongeluk. Zoo wordt dan eindelijk onze gesupponeerde brave geneesheer tot groote voldoening van zijn verstandiger confraters van de laagste sport van den Amsterdamschen ladder gedrongen en zweert aan zichzelf en aan vrouw en kinderen, met wie hij intuschen de hoogste ruzie gekregen heeft, een duren eed, zich in het vervolg niet meer door moreele overwegingen te laten leiden en als alle anderen God Mammon alleen te dienen. En wel zou hij den hemel mogen danken, wanneer al de misère, die hij tot zijn eindelijken val had doorgemaakt, zijn kracht en zijn geloof in levensmoed en levensvreugd nog niet zoover had gebroken, dat hij onbekwaam was geworden, het door de samenleving geeischt pad met succes te bewandelen; dat hij niet meer slaagde in een andere plaats want de concurentie wordt altijd grooter en het is geen aanbeveling voor een geneesheer, wanneer hij gedwongen is geweest, zich te verplaatsen; dat hij niet tot onverschilligheid, norscheid en zwaarmoedigheid verviel en weggestopt werd in de groote kist met het etiquet „gestoord geestelijk evenwicht" waarin zoovelen worden opgeborgen en tot hun gewenscht einde blijven liggen, netjes toegedekt met het bundeltje malle idealen, waarmee zij hun leven begonnen.

Het is geen godgeklaagde begeerte en geldzucht, dat hoogleeraren ongehoorde belooningen vragen voor een operatie van een paar uren en hetzelfde honorarium, om even te komen vertellen, dat een ziekte hopeloos is. De bedreiging, dat hij niet uw huis verlaat zonder zulk een stevige greep in uw geldkist te hebben gedaan, is het wapen, waarmee hij huis en persoon en leven verdedigt tegen de scharen, die hem anders zouden verpletteren. Want de geneeskundige hulp is een zeer eigenaardige, en niemand mag worden afgewezen, die biddend en handen wringend om hulp komt, zoolang men nog op zijn beenen kan staan. Wat kan de door de faam gekroonde anders doen, dan een kanon voor zijn deur zetten met de waarschuwing, dat het elken aanvrager wegblaast, wiens borst niet met de vastgestelde hoeveelheid rijksdaalders is gepantserd. Ik ken een zeer duren hoogleeraar, die op telegrafische aanvraag van een geneesheer op een Zondag een keizersnede kwam doen bij een doodarme vrouw op een Zeeuwsch plaatsje; maar niet gaarne zou ik zijn naam noemen, wetende, dat ik hem daarmee een slechten dienst zou bewijzen en dat hij zich na zulk een publicatie wel zou wachten, in een dergelijke omstandigheid op nieuw aan zijn edelmoedige en toch zoo natuurlijke opwelling gevolg te geven. Dit was een stap buiten de baan, dien men zich wel eens een enkel maal kan veroorloven, maar niet zonder schade voor zichzelf te dikwijls kan herhalen, zelfs een hoogleeraar niet.

In vele familiekringen der hoogere standen behoort de dokter om zoo te zeggen tot de equipage van het huis. Waar het geheele inwendig bestuur gespitst is op de verdeeling van den arbeid, dien de steeds in grooter aantal opduikende behoeften en behoeftetjes vorderen, daar is het geen wonder, dat ook de kunstenaar in het behandelen van lichamelijke indisposities als het ware achter de deur staat. Dit is even natuurlijk, als dat er een kapper, een kok of keukenmeid en een lakei is, die de deur opent. Veel kwaad doen hier de beide partijen elkaar niet. Er is een flink stabiel evenwicht in hun verhouding, omdat ze geen van beiden de zaak ernstig nemen, noch de in deze galante praktijk ervarene, noch de patienten. Zelfs het kleinste kind ziet hier niet meer den dokter, maar eenvoudig een bediende, die zijn opwachting komt maken, zooals het behoort, van wien het een lekker drankje krijgt met nog bonbons van mama op den koop toe en nette doosjes, zeer bruikbaar voor het bewaren van snuisterijen. De patienten zijn zoo gezond en de prakticus zoo uitgeslapen in het oneindig varieeren van onschadelijke mengseltjes, dat het geheel neerkomt op een snaakschen omgang en wederzijdsch galant tijdverdrijf, juist zooals beide parijen het wenschen. Bedenkelijker is het, dat deze hier onbewust aangenomen en onschadelijke gewoonte zich ver naar beneden uitstrekt in kringen, waarin hooge dokters- en apothekersrekeningen geen onverschillige zaken meer zijn. Daar wordt de angst voor ziekten dikwijls tot een ware manie, steeds onderhouden door de gewoonte van den geneesheer, om bij elke nietigheid terstond in te grijpen. Onder den invloeld van den al te zorgvuldigen geneesheer ontwikkelt zich daar een ware bataille tusschen ouders en kinderen, wie de baas zal zijn, waarin de eersten het onderspit delven. Het geheel ontbreken van tucht en de door de angsten der ouders en de overdreven zorgen van den geneesheer kunstmatig aangekweekte onbewuste simulatie, scheppen hier een ziekelijken geestestoestand met zijn gevolg, een vatbaarheid voor kleine infecties, die het geheele gezin in een vitieuzen cirkel doet ronddraaien. Niet altijd is de geneesheer daarbij ter kwader trouw; er zijn er genoeg, die al de kleine storingen van maag en darmkanaal, van keel en luchtwegen in alle ernst en onschuld behandelen en niet zien, dat het hier een kwestie van opvoeding en niet van geneeskunst geldt. Maar kwaad doen zij wel en velen worden hier, niet direct door de geneesmiddelen, maar door den invloed van de behandeling op het geestelijk zijn naar de andere wereld gedokterd.

Zonder geleidelijken overgang, om zoo te zeggen met een ruk, volgt op dezen een klasse van menschen, die zoo goed als nooit geneeskundigen raad inwinnen. In gevallen, waarin een algemeene ziekte duidelijk het leven bedreigt, dringt de nood, de hulp van een geneesheer in te roepen; orgaanlijden echter, waarmee het leven niet gemoeid is, wordt hier verwaarloosd, totdat dikwijls geen herstel meer mogelijk is. Oog- en oorontstekingen, verzweringen aan hand en vingers, huidtuberculose, been- en gewrichtziekten en zooveel andere krijgt de medicus hier pas te zien in vergevorderde en voor volledig herstel niet meer vatbare stadia. Het moge vreemd schijnen, dat de eene categorie den geneesheer veel te dikwijls, de andere hem veel te laat inroept en dat er geen overgang tusschen deze categorien bestaat, maar in werkelijkheid is het volkomen duidelijk, dat het onder het heerschende régime niet anders kan zijn. De vrees toch voor het inroepen van een geneesheer is alleszins gegrond; want het komt hier niet aan, zooals bij een

advocaat, op het inwinnen van een advies, waarmee men af is; de arts begint, zoodra hij geroepen is, zijn geheimzinnige behandeling, zonder dat de persoon, wien het geldt, verder iets te zeggen heeft, en waarop elke controle ontbreekt. Het is klaar, dat alleen een onverstandige angst voor de gezondheid de vrees voor den geneesheer overwinnen kan; en, waar deze angst voor ziekten er niet is en de kennis bestaat, dat vele ziekte van zelf terecht komen, daar moeten noodzakelijk bij het ontbreken van elk kennis op ziektegebied, vele belangrijke zaken onderschat en verwaarloosd worden. Zoo is het inderdaad bij den overvloed van geneeskundigen zelfs in de klasse der betalende patienten met de verschafte hulp erbarmelijk gesteld; hier een aan bedrog grenzende toestand, waarin alles behandeld wordt, wat veel beter aan een natuurlijk verloop overgelaten bleef, daar een toestand, waarin belangrijke en een behandeling het meest vereischende ziekten eenvoudig verwaarloosd worden.

Op dorpen, waar weinig concurrentie te duchten is, kan de geneesheer zich langzamerhand tot een persoonlijkheid ontwikkelen, die voor zijn taak vrijwel berekend is en die, wanneer hij zich niet, zooals zoovelen doen, door het verlangen, om geld te slaan tot verhuizing naar een grootere plaats, het algemeen vertrouwen onwaardig maakt, een zegen voor zijn omgeving is. In de groote steden echter gaan ze bijna allen den weg van het specialisme op en de wedijver van al deze specialisten, die geheel alleen op eigen kracht en inzicht zijn aangewezen en uitsluitend het vestigen van een reputatie op het oog hebben, levert een ander en niet gering te schatten gevaar op. Het aantal onverantwoordelijke ingrijpingen van onverstandige of eerzuchtige artsen is waarschijnlijk tot een verbazende hoogte geklommen en zal met het toenemen der concurrentie nog grooter worden. Over de grootte van dit gevaar kan men verschillend oordeelen; de grens tusschen wat geoorloofd en wat niet geoorloofd is, is moeielijk te trekken. Waar is het echter, dat elke groote heelkundige ingrijping en zelfs vele schijnbaar onbelangrijke een alleen door lange oefening en ervaring te verkrijgen zekerheid in diagnostiek en techniek vereischen; en dat dikwijls de beslissing, of een ingrijping gedaan moet worden of achterwege moet blijven, een juiste waardeering van vele maatschappelijke en familieomstandigheden en een helder inzicht in karakter en persoonlijkheid van den zieke vordert. En waar deze zaken zoo gecompliceerd zijn, is het duidelijk, dat het zijn bedenkelijke zijde heeft, ze tusschen den eersten den besten medicus en een omtrent eventueele gevaren en gevolgen geheel onkundigen lijder te laten bedistelen.

In de gezinnen van de behoeftigen, die onmogelijk geneeskundige hulp kunnen betalen en wier aantal oneindig veel grooter is dan dat der officieel onvermogenden, ligt een reusachtig veld van geneeskundigen arbeid braak. Het eenige, wat de armendokter doen kan, is, verstandig en geduldig in de onbewuste misère mee te leven en vooral ze onbewust te laten; van hulp is hier nauwelijks sprake. De gasthuizen voor behoeftigen zijn in de meeste steden, wat geneeskundigen dienst betreft, stiefmoederlijk bedeeld; en behoorlijk georganiseerde poliklinieken, die aan de ontzachelijke behoeften ook maar eenigszins te gemoet zouden kunnen komen, ontbreken overal. En in de academische ziekenhuizen, waar de verpleging onberispelijk zou kunnen zijn, worden, ten minste op de afdeelingen voor inwendige ziekten, de laatste dagen van vele arme stervenden, door de martelingen

van een telkens herhaald onderzoek ten dienste van het onderwijs, vergald.

Het was niet mijn bedoeling, een blaam te werpen op de werkzaamheden der geneesheeren; ze kunnen niet anders handelen dan ze doen en het bedroevende maatschappelijk resultaat is een logisch gevolg van het systeem der onbeperkte vrijheid van handelen en onbeteugelde concurrentie. Wie het verlangen in zich voelt, een hoogeren trap te bereiken, is in zijn ontwikkeling geheel aan eigen krachten overgelaten en allen, die naar hetzelfde doel streven en dus zijn natuurlijke vrienden en helpers, in belangrijke beslissingen zijn natuurlijke consulenten moesten zijn, zijn door de maatschappelijke inrichting zijn vijanden. Het eenige, wat ik wilde doen zien, is, dat ook op het gebied der geneeskunst, als op zoovele andere, het maatschappelijk belang dringend om een organisatie vraagt; die wel is waar de nadeelen van een strenge academische hierarchie niet zou kunnen ontgaan — want waar zou men haar uitgangspunt anders vandaan halen? — maar die de rechte personen zou kunnen brengen op de plaatsen, waar zij behooren en belangrijken arbeid zou kunnen geven in handen, die voor haar taak berekend zijn; die inrichtingen in het aanzijn zou kunnen roepen, waar ieder, met of zonder betaling, een eerlijk advies kon krijgen, zonder zich nolens volens aan een behandeling te moeten onderwerpen, die noch in gevolgen, noch in duur en kosten voor den belanghebbende te berekenen is; die het werk, dat er in overvloed is, maar nu niet gedaan wordt, meer onder het bereik van de geneeskundigen zou brengen en wellicht er in slagen zou, ze gelijkmatiger er en meer in overeenstemming met de behoeften over het land te verdeelen; die, niet het minst belangrijk, een weg zou zoeken tot het beperken van de nu gebruikelijke geneeskundige bezoeken aan huis, in een groot aantal der gevallen een onnoodige, nuttelooze en conventioneele, veelal zelfs een schadelijke en demoraliseerende sleur; een organisatie in het kort, die de offers, door de maatschappij voor de opleiding harer geneeskundigen gebracht, beter zou beloonen, dan nu het geval kan zijn. —

Dr. N.

De Woningbouw

DOOR J. H. SCHAPER.

II. Loon en arbeidsduur in de bouwvakken. (Slot).

Wat deed het Rijksbestuur in zake loon en arbeidsduur in openbare bestekken? Toen in 1894 te Amsterdam de bepalingen waren ingevoerd, stelde, zooals men weet, de heer C. V. Gerritsen den 5en November in de Kamer de volgende motie voor:

„De Tweede Kamer der Staten-Generaal, van oordeel, dat het wenschelijk is „bij de uitvoering der bouwwerken van Rijkswege in gemeenten waar het gebrui„kelijk is bijzondere bepalingen omtrent loon en arbeidsduur in bestekken op te „nemen, met dat gebruik rekening te houden, gaat over tot de orde van den dag."

Deze motie diende dus alleen om te voorkomen, dat in Amsterdam en waar de besteksbepalingen elders mochten worden ingevoerd, niet de Rijkswerken weer de gemeentelijke regeling in de war zouden sturen. Moest eigenlijk het Rijk

zijn vóórgegaan in het opnemen dezer bepalingen, hoeveel te meer redenen waren er, althans datgene, wat andere besturen deden, niet te bederven. Maar er was gerekend buiten de KARNEBEEKS, de RUTGERS VAN ROZENBURGS, de BEAUFORTS en andere konservatieve lichten. Met 38 tegen 36 stemmen werd in de zitting van 8 Maart 1895 de door VAN ALFEN naar den vorm gewijzigde motie—GERRITSEN verworpen!

Van welk gehalte de argumenten waren der tegenstanders, mag o. a. blijken uit de konklusie, waartoe de liberaal BASTERT kwam. Deze achtte de aanneming der motie „1⁰ o n n o o d i g, omdat — de cijfers bewijzen het — eene verhooging van loonen toch reeds is ingetreden en de prijs der levensmiddelen thans geen kunstmatige verhooging wettigt; 2⁰ n i e t g e w e n s c h t, omdat zij de vrijheid aanrandt en door hare toepassing de werkloosheid niet zal worden bestreden. Integendeel, eene van Regeeringswege voorgeschreven loonsverhooging zal den loonstandaard verhoogen en de werkgevers tot beperking van uit te voeren werken leiden." Dus: het loon is hoog genoeg, de „vrijheid (van uitzuigen) mag niet belemmerd worden, de werkloosheid moet door zulk een maatregel beperkt worden en bij loonsverhooging zullen de arme werkgevers niet meer laten bouwen! Zou die mijnheer BASTERT kunnen leven van de daghuur van een Amsterdamschen timmergezel? Als de werkloosheid door den maatregel bestreden werd volgens zijn oordeel, zou de man zeker nog anders geschreeuwd hebben, en hij maakt zijn klassegenooten een miserabel kompliment, door te zeggen, dat ze geen villa zullen bouwen of geen privaat, wanneer de werkman daaraan een eenigzins redelijk loon zal verdienen! — Het eveneens liberale kamerlid HINTZEN meende, dat deze eerste stap „g e v a a r l ij k" zou kunnen worden. KARNEBEEK vond het veel beter, „deze kwestiën zich te laten ontwikkelen volgens d e n g u l d e n r e g e l d e r e k o n o m i s c h e v r ij h e i d, d i e r e e d s z o o l a n g i n o n z e m a a t s c h a p p ij g e g o l d e n h e e f t." Ach ja, en die maatschappij ziet er voor de arbeiders immers zoo heerlijk uit!

Eigenaardig is intusschen, dat het Departement van Justitie in zijn besteksbepalingen steeds den 11-urigen werkdag heeft opgenomen; het schijnt dan toch dat vrouwe Justitia zich al weinig meer bekommert om de „ekonomische vrijheid." Overigens verklaarde bij gelegenheid der kamerdebatten de minister van Wat., Hand. en Nijv., dat de 11-urendag wenschelijk en voor een deel gebruikelijk was voor Rijkswerken. Maar waarom dan ook niet betreffende de loonregeling op beperking der vrijheid aangedrongen?

Natuurlijk, dat ook de liberale geleerden, de mannen van de officieele wetenschap, een berg van bezwaren tegen de bepalingen omtrent minimum-loon en maximum-arbeidsduur hebben. Niet alleen kwam dit uit in het Utrechtsche rapport aan den Gemeenteraad, waarvan wij straks spraken; maar vooral is door dezen slag geleverd in de V e r e e n i g i n g v o o r d e S t a a t h u i s h o u d k u n d e e n d e S t a t i s t i e k, bij monde van mr. N. G. PIERSON en prof. W. A. REIGER. Genoemde vereeniging noodigde door haar hoofdbestuur deze heeren, alsmede mr. TREUB en den heer E. C. KNUTTEL, gemeente-architekt in Den Haag, uit om haar van preadvies te dienen inzake het vraagstuk van loon en arbeidsduur in openbare bestekken. In een lijvige brochure verschenen deze preadviezen in druk (echter, even als het Verslag der algemeene debatten, niet in

den handel) om later in de alg. vergad. der Vereeniging te worden bediskusseerd.

Worden de bedoelde maatregelen in deze preadviezen door mr. TREUB en den heer KNUTTEL — waarvan wij reeds de konklusiën mededeelden — verdedigd, met argumenten aan de praktijk en de ervaring ontleend, PIERSON en REIGER trachtten in hun betoog de zaak te begraven onder een wagenvracht van theoretische bespiegelingen, van onvervalscht liberaal allooi. — Mr. PIERSON orakelt, „dat het loon niets anders is dan het aandeel van den arbeider in het door hem in gemeenschap met den kapitalist-ondernemer verkregen voortbrengsel en derhalve slechts door drie oorzaken te laag kan zijn: ten eerste, doordien hij te weinig voortbrengt, ten tweede doordien zijn voortbrengsel te weinig waarde heeft, ten derde doordien het aandeel van den kapitalist-ondernemer overmatig is." Nu is de rentestandaard laag, de zaak is dus in orde en men moet alles maar overlaten aan de vrije konkurrentie. „Of," vraagt hij, „betaalden de ondernemers tot dusver minder dan die waarde (van den arbeid n.l.), zoodat zij abnormale winsten maakten? En gaven die abnormale winsten hun geen aanleiding om hunne zaken uit te breiden en zoodoende de werkloosheid, over welker omvang zoo levendig wordt geklaagd, te beperken?" — Het komt natuurlijk in mr. P. niet op, dat door de vrije konkurrentie de bouwarbeid aan den aanbesteder beneden de waarde kan worden geleverd, doordat de werkman er bij hongerlijdt en te vroeg sterft; dat bij gelegenheden, buiten den rentestandaard om, door de aannemers enorme winsten kunnen worden gemaakt, dank zij de drukking der loonen, en dat de ondernemer in den woningbouw niet is te vergelijken met een industriëel, die overal afzetmarkten kan zoeken. (Men kan geen huizen naar den Congo of naar China sturen! De werkloosheid in de bouwvakken hangt af van de uitbreiding der steden). — Voor de rest vraagt mr. P. maar b e w ij z e n: dat bij hooger loon beter en meer wordt gewerkt, en dat de besteksbepalingen „d u u r z a a m den loonstandaard zullen verheffen." Men zou van hem het bewijs van het tegendeel kunnen vragen! Maar hoe de oud-minister zich vastklampt aan het roepen om bewijs en sofistisch de zaak wil redden, komt vooral uit bij het volgende.

Meermalen is aangetoond, dat waar de loonen het hoogst zijn, ook de arbeid het meeste waard is en de producten het goedkoopst worden voortgebracht. Daaruit volgt, dat een arbeider met een goed loon beter en vlugger werkt, dan een met laag loon en lagen levensstandaard. Nu begrijpt elk, dat men van een arbeider, die vandaag 10 cent per uur verdient, morgen maar geen dubbel werk kan eischen, als men hem 20 cent per uur geeft. Door hooger loon kan het lichaam van den arbeider beter worden gevoed en kan hij dus geleidelijk meer voortbrengen. Zijn spieren en zenuwen werken op den duur beter en nauwkeuriger. De spoorwegaannemer BRASSY deed de ervaring op, dat de goedkoope arbeider veelal duur uitkomt. „Toen hij den Grand Trunk Railway in Canada maakte, moest hij aan Engelsche polderwerkers 5 à 6 shillings per dag geven; lieden van de plaats namen met $3^1/_2$ sh. genoegen; toch verkoos hij de eersten." Ofschoon Ieren maar de helft verdienen van de Amerikanen, zegt hij, dat men bij het nemen der laatsten niet wel zal varen. „In Britsch-Indië is het loon $4^1/_2$ à 6 pence; toch kost een mijl spoorweg er evenveel als in Engeland. BRASSY spreekt van een werk, waar Franschen, Ieren en Engelschen naast elkaar arbeidden; de eersten verdienden

3, de tweeden 4, de derden 6 franken daags, en deze laatsten bleken de goedkoopsten." [1]) — Alles redenen, om niet te denken, dat opvoering van loon ook duurder werk beteekent. Maar wat zegt Mr. Pierson? „....Om ons licht te geven over den invloed van het loon op de werkkracht, had hij (Brassy) gedurende eenigen tijd het Engelsche loon aan den Ier of den Franschman moeten mededeelen, tot welke resultaten hij was gekomen. Voor zoover mij bekend is, heeft hij die proef niet gewaagd en juist dit geeft stof tot denken". [2]) — Zietdaar de drogredenaties van een liberaal geleerde!

Adam Smith, de vader der liberale leer, gaf tabellen waaruit blijkt, dat in een lakenfabriek te Elboeuf gedurende de jaren 1744—1763 verwerkt zijn: bij lage graanprijzen 5042, bij hoogere 3927 balen wol per jaar: „hetgeen slechts bewijzen kan — zegt mr. P. — dat lage graanprijzen de vraag naar laken bevorderen". Niet waar, Mr. P., als ge zóó redeneert bewijst het óók dat niet. Dat bij lage graanprijzen (dus goedkoop brood) meer werd voortgebracht dan bij hooge, kan liggen nog aan gansch andere omstandigheden, dan hier worden genoemd. Op die wijze redeneerende krijgt men door middel van statistiek bijna nimmer bewijs. Ik geloof dat, wanneer deze heeren rustig in hun studeerkamer zitten, met watjes in de ooren, en buiten den donder hooren rollen, dat alles wankelt en schudt, ze nog aan hun verschrikt binnenkomende vrouw met geleerd gezicht gaan vragen: Bewijs mij, dat die donder geen loos alarm is van een smidsjongen die op een stuk stort slaat, en dat weerlicht geen glasgloeilamp. Misschien zullen ze pas hun geleerdheid laten varen, als het professorale huis in brand staat en ze gevaar loopen van te worden verpletterd onder het neervallende puin! — Men mag Mr. Pierson's durft ten slotte bewonderen, dat hij toch te vinden is voor een beperking van den werktijd!

Nog taaier is de Groningsche professor Reiger. Deze zeurt maar het heele opstel door over de schoonheid der liberale staathuishoudkunde en overtreft zelfs Pierson in Principiënreiterei. Hij wil noch minimum-loon en maximum-werktijd voor arbeiders in vasten dienst der Gemeente, noch deze bepalingen in openbare bestekken. Alles moet blijven bij het oude, bij de vrijheid van konkurrentie. De „alleenheerschappij der wet van vraag en aanbod" is zijn heilig geloof. Hij durft er zelfs bij te zeggen, dat dit is in het balang van den arbeider zelf, die anders schade zou lijden. Maar tevens is hij bang voor de belastingschuldigen, die het meerdere loon zouden moeten behalen. Zelfs den eveneens liberalen Mr. J. A. Levy was dit verstokte konservatisme te kras en hij geeselde het in de vergadering van 28 September op de volgende geestige wijze:

„Het eenige, dat ik doen kan is de idyllische rust bewonderen, die in dat preadvies doorstraalt.

Goethe heeft eens gezegd: „Leicht bei einander wohnen die Gedanken, Doch hart im Raume stossen sich die Dinge."

Blijkbaar heeft die hoogleeraar van dien stoot nooit iets vernomen. Als door lachends beemden vliet de kalme stroom van zijne redeneering. Jammer, jammer, dat Bastiat die niet gekend heeft, hij zou er jaloersch van geworden zijn.

---

[1]) Deze gegevens geciteerd uit Mr. Pierson's preadvies zelf, blz. 14 en 15.

[2]) Blz. 15 en 16, t. a. pl.

De heer REIGER heeft blijkbaar slechts één credo, dat is: een onwrikbaar geloof in de abstracties der economie en in de wetten, die zij bij dozijnen gefabriceerd heeft. En in dat credo heeft hij voor ons thema slechts ééne formule, die is: de alleen-zaligmakende kracht op ons gebied van de wet van vraag en aanbod. Het staat te lezen op blz. 124 van zijn preadvies: de alleen-heerschappij van de wet van vraag en aanbod mag niet getemperd of verdeeld worden." [1])

Nu wij spreken over de liberale argumenten tegen de besteksbepalingen, wil ik nog wijzen op die, welke werden te berde gebracht in de vergadering van den Groningschen Gemeenteraad, welke het twijfelachtige genoegen heeft, PROF. REIGER in zijn midden te hebben. Dit vooral in betrekking tot het verband dat er bestaat tusschen deze liberale theoriën en de denkbeelden eener zekere strooming in de arbeidersbeweging.

De Voorzitter van den Raad zei in de vergadering van Mei 1896 volgens het officieele verslag het volgende:

„Men kan de bepaling wel op papier voorschrijven, maar de waarborg ontbreekt ten eenenmale, dat zij eerlijk en te goeder trouw zal worden uitgevoerd. Dit is voor spr. een reden om zoodanige bepaling niet te wenschen. Men moet de zaak overlaten aan de vrije concurrentie; men kan geen greep doen in de verhouding tusschen den werkgever en den werkman, hetgeen dan wil zeggen, zooals de heer Koch het uitdrukte, dat men den werkman in bescherming neemt tegen den werkgever. Het blijft een bescherming op 't papier."

En de oudste Wethouder, ROST, van de publieke werken, voegde er aan toe:

„Het is moeilijk om bij wijze van proef den maatregel toe te passen. Hoe wil men de uitvoering der bepaling controleeren? Indien men den werkman vraagt of de maatregel behoorlijk wordt uitgevoerd, dan zal hij bevestigend antwoorden, uit vrees voor zijn meester, anders krijgt hij gedaan werk. Men moet het overlaten aan de werklieden zich te verstaan met de aannemers, die, enkele goedgezinden uitgezonderd, in den regel uit de werklieden halen wat er in zit."

De redakteur van dit tijdschrift trok in no. 3 naar aanleiding van mijn schrijven reeds, in een noot, de parallel tusschen oud-liberalen en anarchisten of anti-

---

[1]) (Blz. 21 v. h. Verslag).

Aardig ook nam de heer KNUTTEL een loopje met de steile theoriën van MR. PIERSON en REIGER. — „Ik ben", sprak hij, „op de Hooge Burgerschool natuurlijk opgegroeid in betamelijken eerbied voor de economische wetten, ook in die van vraag en aanbod; maar bij mijn latere technische studiën viel het mij op hoe de technici tegenover de wetten op hun gebied een geheel andere positie innemen. Gij (staathuishoudkundigen) schijnt er u aan te onderwerpen als aan een fatum, maar wij trachten die wetten te benuttigen en waar dit niet kan de nadeelige werking te beperken. Wij hebben rekening te houden met de wetten der zwaartekracht, met die der communiceerende vaten enz., doch omdat water nu eenmaal naar het laagste punt moet loopen, laten wij de polders maar niet overstroomen; integendeel, wij stellen door dijken paal en perk aan die wet. Zelfs bij de overbiddelijke wet, dat alles vergaat, leggen wij ons maar zóó niet neer; integendeel, wij zoeken allerlei middelen om ons werk te konserveeren en trachten onze konstructiën zoo in te richten dat ze het langer houden. Waarom moet nu zulk een wet op ekonomisch terrein als een ijzeren noodzakelijkheid worden beschouwd, waar voor de mensch het hoofd heeft te buigen?" (Blz. 34 en 35 t. a. pl.)

Die heer KNUTTEL toont hier, sinds hij de school verliet, ook al op bedenkelijke wijze van de ware leer te zijn afgeweken!!

parlementairen; treedt hier niet wederom de roerendste overeenstemming aan het daglicht? Dezelfde argumenten worden gebezigd: „het is toch maar een maatregel op papier; die bescherming is maar gekheid". De werklieden moeten zich buiten de politiek houden en zich onderling verstaan met de werkgevers, die toch „in den regel uit de werklieden halen wat er in zit". En omdat dit stelsel van „uithalen" toch niet dadelijk weg is te nemen, daarom moet men alles maar laten waaien! Ik weet niet voor wien het grooter onzin is, voor liberale heeren of voor „revolutionaire" arbeiders. (En op internationale kongressen scharen zich de afgevaardigden der Ned. vakbonden bij de verkondigers van dezen onzin en vragen toch in eigen land weer staatspensioneering, veiligheidswetten en bepalingen in openbare bestekken!)

Dat oordeel in de Groninger Raadsvergadering was gebaseerd op het gebeurde te Winschoten. Maar ik wees er reeds op in de „Prov. Gron. Ct." of dat nu de eerste bepaling was, welke bij de eerste toepassing eenigszins was ontdoken. En of men ook politieverordeningen afschaft, als ze soms minder goed worden nageleefd. Het toezicht liet te Winschoten te wenschen over, dat is gebleken. Maar als het toezicht goed is, is ook de mogelijkheid van kontrôle aanwezig. Ik zou verschillende getuigenissen kunnen aanhalen, waarbij een deugdelijke kontrôle zeer wel mogelijk wordt geacht. ([1])

Dat neemt niet weg, dat, zooals vanzelf spreekt, dergelijke zaken niet geheel aan de wetgeving zullen worden overgelaten. Zij dienen te worden gesteund door de vakorganisatie. De opperlieden en metselaars hadden te Winschoten beter moeten zijn georganiseerd. Maar dat neemt niet weg, dat politieke en economische aktie elkander noodig hebben. De beweging te Amsterdam leert dat voldoende en de woordvoerders der timmerliedenvereenigingen maken daarvan volstrekt geen geheim, al vindt men er in het orgaan „De Timmerman" weinig over.

Ongetwijfeld kunnen bezwaren, van anderen aard, tegen de besteksbepalingen worden aangevoerd. Zoo bijv. dat het werk der Gemeente en, bij opvoering daardoor van het algemeene standaardloon, der partikulieren er duurder van wordt. Hoogstens verschillen echter de inschrijvingen met en zonder de bepalingen slechts een paar percenten. (Te Amsterdam 2.17, te Winschoten 2.5 percent; bij onderhoudswerken wordt het wat meer). Maar zelfs de invoering der bepalingen beteekent nog niet eens verhooging van loon en verkorting van werktijd. Zij kan ook slechts regeling beteekenen, opdat in slappe tijden geen verslecthering intrede. Doch ik meen, dat verhooging het doel mag en voor de arbeiders moet wezen. De belastingschuldigen betalen daar maar zeer weinig meer om, en de gemeenten verkwisten wel eens op andere wijze de gelden der ingezetenen. De gemeentekas mag geen voordeel genieten van uitzuiging. En wat partikulieren betreft: de rijken mogen noodig wat meer voor hunne weeldewerken betalen. Den arbeiders en kleinen burgers zal het zeer weinig meer kosten. De burgerij heeft belang bij een goed konsumptie-vermogen der arbeiders en de arbeiders buiten de bouwvakken mogen er een spoorslag in vinden om ook beter lot te vragen. Trouwens, de huisbazen halen er ook al uit „wat er te halen is"

[1]) Terwijl ik dit schrijf komen in «Vooruit" ook klachten voor over de slechte toepassing der bepalingen aldaar. Het blijkt, dat B. en W. de contrôle schromelijk verwaarloosden. De arbeiders zullen er echter nu beter op attent worden gemaakt.

en bekommeren zich minder om de hoogere loonen der bouwwerklieden, dan wel om de vraag naar huizen.

Men zou nog kunnen vreezen, dat het onderhoudswerk zal verminderen bij hooge loonen. Maar wie deze, als ze noodig geworden zijn, nalaat, ondervindt daarvan toch later dubbel de schade door verval van de perceelen en grooter waardevermindering. Bij dit alles nog daargelaten of bij hooger loon en korter werktijd het werk wel duurder zal worden, daar hierdoor vlugger en solieder werk mogelijk wordt.

Al die bezwaren wegen ook niet op tegen het nut dat er in steekt voor de arbeiders, dat hun levensstandaard wordt verhoogd en ze tijd en geld krijgen voor genot en ontwikkeling. Overal waar in het buitenland de besteksbepalingen werden ingevoerd, vonden ze toejuiching en navolging. In de Londensche Graafschapsraden werden ze in 1889 reeds ingevoerd. De Parijsche gemeenteraad nam ze op in 1888, en alleen doordat de meer konservatieve Regeering, door middel van den Raad van State, ze vernietigde op aanstoken van bekrompen aannemers, konden ze niet voortdurend worden toegepast. In België zijn, volgens Anseele in de Kamer, reeds meer dan 100 gemeenten het voorbeeld van de Brusselsche voorsteden gevolgd, door de bepalingen op te nemen, hetzij van min. loon, hetzij van max. arbeidsduur tevens. Nu onlangs volgden Gent en Mechelen weer. De Belgische Kamer nam eveneens de minimum-loonbepaling aan, wat echter door den Senaat werd verworpen. Waarom zou het hier niet kunnen? Enkele partikulieren en kerkbesturen deden ze nu reeds in hunne bestekken opnemen en wanneer meerdere openbare besturen die van Amsterdam en andere gemeenten volgen, zal dat wellicht steeds meer gebeuren.

En wanneer dat niet gebeurt?

Dan zal des te sterker de noodzakelijkheid aan den dag treden van Kamers van Arbeid, met wetsgeldigheid harer besluiten. Ik denk hier wederom aan den strijd der Amsterdamsche bouwarbeiders, speciaal die der timmerlieden, om de loonregeling tegenover den spekulatiebouw te voltooien en te doen uitstrekken over het stukwerk. Zij hebben met moeite de bepalingen doorgedreven, maar de voordeelen der algemeene loonsverhooging kunnen slechts met ontzaggelijk veel moeite worden behouden. Men begint alle dagen maar geen nieuwe werkstaking! De samenwerkende gezellen zonden nu een lijst rond om opgave van normale prijzen voor allerlei-soorten werk. De samenstelling moet veel arbeid en talent hebben gekost. Maar het komt mij als duidelijk voor, dat het resultaat niet bevredigend zal zijn zonder door de wet gesteunde organisaties der verschillende vakken. De Kamers van Arbeid kunnen deze organisaties zijn en daarmede wetgeving en vakbeweging met elkaar in harmonie brengen. Dan kunnen de loonen bij alle werken worden bepaald, evenals de werktijden. Dat het ook in Amsterdam nog lang niet alles van een leien dakje gaat, leert de nieuwe — en tevens reeds een paar jaar oude beweging om de volgende hoofdpunten:

1o. Vermindering tot en vaststelling van den werktijd op 10 uur per dag bij een loonsbedrag van 25 cent per uur;

2o. regeling en zooveel mogelijk vaststelling van de prijzen van het stukwerk;

3o. regeling en bespreking van de onvolwassen werkkrachten en het tegengaan van het schandelijk misbruik, dat daarvan wordt gemaakt door de z. g. „Sweaters";

4o. aanvaarding van de verplichting door de werkgevers om de werklieden te verzekeren tegen ongelukken.

De patroons bekommeren zich nu weinig om deze eischen. — En wanneer zelfs de betrekkelijk sterke timmerliedenorganisaties het niet houden kunnen zonder wetgeving, wat dan bijv. de huisschilders met hun konkurrentie van oude schippers en koekebakkers en hun dientengevolge overal in den lande bedroevend slechte vakorganisatie? Ook de behangers — bij de week betaald en bij het jaar aangenomen, waarbij ze 's winters leven bij de genade der patroons — hebben wettelijke voorziening dringend noodig.

De gansche geschiedenis van besteksbepalingen omtrent minimum-loon en maximum-arbeidstijd leert ons vooral, dat de arbeiders op eigen kracht moeten bouwen en niet te veel moeten hopen op hulp van bovenaf. Er wordt wel over gepraat, de heeren weten wel hoe het moet; maar ze doen te weinig. Zelf moet de arbeider dus aanpakken. Niet willen afsmeken de gunst der openbare besturen, in handen der bourgeoisie; maar naast stevige vakorganisaties zelf die besturen binnendringen om er te doen wat noodig en nuttig is. De weg daartoe is de verovering van het algemeen kiesrecht en deelname aan de politiek over punten waarover men het eens is. Dit geldt voor de lotsverbetering in het algemeen, voor die der bouwvakken in het bijzonder. De werklieden hebben allerminst reden, het kapitalistisch stelsel onbelemmerd te laten woeden, totdat het is afgeschaft. Het een èn het ander moet plaats hebben.

De arbeiders der bouwvakken zijn overal in Europa wakker, tegenwoordig. In Engeland (Londen) Duitschland en België (Brussel) stonden ze op om een beter leven, meer genot en rust. Het is waar dat de bouwarbeider in onze eeuw van vaste gezel bij één patroon met vooruitzicht op geregeld werk, proletariër is geworden: iemand, die geheel afhangt van de arbeidsmarkt en geen plaats bekleedt in het gezin van den baas. Maar het voordeel daarvan is ook, dat hij meer klassebewustzijn heeft opgedaan, onafhankelijker is van zijn tegenwoordigen patroon en door dat alles meer geschikt voor een massabeweging, evenals de fakrieksarbeider. Als alle krachten op elk terrein ingespannen worden om beter loon en korter werktijd, dan zal straks de bouwarbeider niet alleen meer behoeven te zwoegen en te sloven, doch ook kennis kunnen maken met de artistieke zijde van het schoone bouwvak en zijn grootsche rol in de geschiedenis der wereld.

BIJLAGE.

Bepalingen *omtrent minimum-loon en maximum-arbeidstijd in bestekken der gemeente Amsterdam.*

Artikel 1. Den aannemer wordt de verplichting opgelegd, van zijne werklieden, die bij da uitvoering van de in dit bestek beschreven werken werkzaam zijn, geen lager loon te betalen dan:

aan een ambachtsman 23 ct. per uur;

aan een handlanger, opperman of sjouwer 18 ct. per uur.

Art. 2. Zij, die den leeftijd van 23 jaar nog niet bereikt hebben, mogen voor niet meer dan 20 pCt. deel uitmaken van de werkkrachten, terwijl geene werklieden beneden 14 jaren worden toegelaten.

De aannemer zal aan die werklieden geen lager loon betalen dan:

aan een ambachtman of sjouwer tusschen 14 en 16 jaren 5 cent per uur
" " " " " " 16 " 18 " 9 " " "
" " " " " " 18 " 20 " 15 " " "
tusschen 20 en 23 jaren 20 ct., aan een sjouwer van denzelfden leeftijd 17 ct. per uur.

Ook voor werklieden in vasten dienst bij den aannemer en voor hen, die wegens invaliditeit of hooge leeftijd niet als volle werkkrachten kunnen worden beschouwd, kan, op aanvrage van den aannemer, door de Direktie afwijking van de minima worden toegestaan.

Art. 3. De uitbetaling van het loon zal aan de werklieden persoonlijk moeten geschieden vóór of op Vrijdag van iedere week, hetzij op het werk zelf, hetzij aan den winkel, waar zij in den regel werkzaam zijn.

De opzichter der Gemeente moet bij die uitbetaling worden toegelaten.

Indien de werkman niet in staat is zijn loon op eene der genoemde plaatsen in ontvangst te nemen, kan door de Direkte een afwijking van den gestelden regel worden toegestaan.

Art. 4. Den aannemer wordt de verplichting opgelegd, zijne werklieden, werkzaam voor het in dit bestek bedoelde werk, niet langer te doen arbeiden dan 11 uren per etmaal.

Art. 5. Zoowel overschrijding van dezen maximalen werktijd van 11 uren per dag als doen werken op Zondag is alleen geoorloofd onder goedkeuring der Direktie.

Deze verleent die goedkeuring slechts dan, als het belang van het werk de gevraagde afwijking dringend vordert.

Art. 6. Wordt langer gewerkt dan den maximalen werktijd, zoo wordt voor het overwerk aan den werkman betaald:

voor het 1e uur 10 pCt; voor het 2e uur 20 pCt; voor het 3e uur 30 pCt; voor verdere uren5 0 pCt. boven zijn uurloon.

Art. 7. Wordt op Zondag gewerkt, dan wordt het uurloon van den werkman met ten minste 50 pCt. verhoogd.

Art. 8. De rust- en schafttijden worden, in verband met plaatselijk gebruik, seizoen en aard van het werk, door den aannemer in overleg met de Directie geregeld.

Art. 9. Het is den aannemer geoorloofd bij het stuk te doen werken.

Indien zulks echter, naar het oordeel der Directie, aanleiding geeft tot minder zorgvuldige bewerking, tot te geringe verdienste, of tot overmatigen arbeid, kan het door haar worden verboden.

Art. 10. De aannemer is verplicht de daartoe in het bestek aangewezen onderdeel van werken binnen deze Gemeente te doen vervaardigen.

Art. 11. De bovenstaande bepalingen gelden ook voor de op het werk gebezigde werklieden in dienst van onderaannemers, in dier voege, dat de aannemer zelf tegenover de Gemeente aansprakelijk blijft voor de stipte nakoming dierbepalingen.

Art. 12. De aannemer moet elken betaaldag aan de Direktie schriftelijk doen kennen de namen en, voor zooveel die beneden die 23 jaar zijn, de leeftijd der werklieden welke, hetzij in zijn dienst voor de uitvoering van deze werken, hetzij op het werk in dienst van ondernemers, werkzaam zijn, met vermelding van hun beroep, van hun uurloon, van de uren, gedurende welke door ieder hunner bij het stuk of in daghuur gewerkt is, en van het door hen bij ieder dier werkwijzen verdiende loon.

Art. 13. De aannemer is verplicht een exemplaar der bepalingen van deze afdeeling op het in dit bestek bedoelde werk te doen aanplakken en er voor te waken, dat het tijdens den geheelen duur van het werk aangeplakt blijve, ter plaatse door den opzichter der Gemeente aangewezen.

Art. 14. Ingeval van overtreding van eene of meer der bepalingen dezer afdeeling, kan de werkman, behoudens zijn rechten uit eigen overeenkomst, niet op grond van art. 1353 B. W. een rechtsvordering tegen den aannemer aan de overeenkomst tusschen de Gemeente en den aannemer ontleenen. Alleen de Gemeente kan deswege rechten tegen den aannemer doen gelden. De werklieden kunnen te dien einde klachten bij Burgemeester en Wethouders inbrengen.

b. De inschrijvingsbilletten moeten inhouden:

1° de som, waarvoor de inschrijver zich tot de uitvoering van het werk verbindt, met inachtneming der voorgaande bepalingen;

2° de som, waarvoor de inschrijver zich, met weglating dezer bepalingen, tot de uitvoering van het werk verbindt.

Burgemeester en Wethouders beslissen, desgewenscht na raadpleging van den Gemeenteraad, aan welke inschrijving op den een of anderen voet zij de voorkeur geven.

Ekonomisch Overzicht.

Werkstakingen in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

Het Arbeidsdepartement van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika heeft onlangs eene uitvoerige statistiek gepubliceerd betreffende de werkstakingen, die van 1 Januari 1881 tot en met 30 Juni 1894, dus in eene periode van $13^1/_2$ jaar, in dit land uitgebroken zijn. Deze statistiek laten we hier volgen:

Jaar.	Aantal werkstakingen.	Aantal werkplaatsen, waar staking voorkwam.	Gemiddelde duur van de werkstaking in dagen uitgerekend.	Aantal werkstakers.
1881	471	2928	12.8	129521
1882	454	2105	21.9	154671
1883	478	2759	20.6	149763
1884	443	2367	30.5	147054
1885	645	2284	30.1	242705
1886	1432	10053	23.4	508044
1887	1436	6589	20.9	379726
1888	906	3506	20.3	147704
1889	1075	3786	26.3	249559
1890	1833	9424	24.2	351944
1891	1718	8117	34.9	299064
1892	1298	5540	23.4	206671
1893	1305	4555	20.6	265914
1894 (eerste 6 maanden)	896	5154	37.8	482066
gedurende het tijdperk 1881–1894	14390	69167	25.4	3.714406

Wat bij deze statistiek onmiddelijk in het oog valt, als men de laatste 7 jaar vergelijkt met de voorafgaande jaren, is de toeneming van het aantal werkstakingen en werkstakers, zoowel als die van het aantal werkplaatsen, die door eene staking getroffen werden. Iets minder duidelijk is op het eerste gezicht de kolom, aanwijzende den duur der werkstakingen, daar hier de getallen der verschillende jaren niet zooveel van elkaar afwijken als in de andere kolommen. Maar ook hier valt eene belangrijke toeneming te constateeren. Gaat men de eerste zeven jaar (1881–1887) na, dan blijkt dat de gemiddelde duur der werkstakingen over dit geheele tijdvak 22.5 dagen bedraagt, terwijl dit cijfer, wat de laatste $6^1/_2$ jaar (1888—1894 betreft, tot 27.5 opklimt. Een belangrijk verschil, dat aantoont hoe in verloop van tijd bij den Amerikaanschen werkman het weerstandsvermogen grooter

is geworden, hij met toenemende hardnekkigheid den kapitalist aanvalt of zich tegen diens aanvallen verdedigt.

Daar alleen opgegeven wordt de gemiddelde duur der werkstaking per werk plaats en niet die per staker, is eene nauwkeurige berekening van het quantum arbeid, dat door al de werkstakingen gedurende 1881—1894 verloren ging, onmogelijk. Men kan alleen met groote zekerheid zeggen, dat dit verlies verscheidene millioenen werkdagen bedraagt.

In overeenstemming met dit enorme verlies van arbeid is het geldelijk verlies zoowel door de arbeiders geleden als door de patroons. De eersten zijn hierbij het kind van de rekening, want $^2/_3$ van de kosten vallen op hun hoofd. Terwijl het verlies van de patroons geschat wordt op ruim 237 millioen gulden of f 3150 per werkplaats, bedraagt dat van de arbeiders aan loonen 476 millioen gulden of f 116 per man. Bij deze berekening zijn evenwel niet alleen de werkstakingen maar ook de uitsluitingen gedurende de $13^1/_2$-jarige periode, die we hier beschouwen, in aanmerking genomen. Daar in de uitsluitingen gedurende dit tijdperk 6067 werkplaatsen met 366690 werklieden betrokken waren, treft het genoemde geldelijk verlies iets meer dan 4 millioen werklieden. Daarbij komt nog de ondersteuningsgelden aan de stakers verstrekt, die zeker voor verreweg het meerendeel door de arbeidende klasse zijn bijeengebracht en in het geheel ongeveer 38.2 millioen gulden bedragen hebben.

Ongelukkigerwijze is evenwel het resultaat van dezen kostbaren loonstrijd niet zeer bevredigend te noemen, want van de $13^1/_2$ jaren zijn er 9, gedurende welke het meerendeel van de werkstakingen ongunstig voor de werklieden afgeloopen is, zooals men uit het volgende overzicht kan zien.

	Volkomen overwinning		Gedeeltelijke overwinning		Volkomen nederlaag	
jaar	percentage van het aantal werkplaatsen.	percentage van het aantal stakers.	percentage van het aantal werkplaatsen.	percentage van het aantal stakers.	percentage van het aantal werkplaatsen.	percentage van het aantal stakers.
1881	61,37	42,93	7,00	13,50	31,63	43.57
1882	53,59	29,58	8,17	4,60	38,24	65,82
1883	58,17	36,82	16,02	11,37	25,74	51,81
1884	51,50	35,86	3,89	3,43	41,61	60,71
1885	52,80	47,54	9,50	9,83	37.70	42,63
1886	34,45	38,46	18,82	14,60	46,58	46,90
1887	45,61	33,61	7,19	6,96	47,17	59,43
1888	52,22	27,83	5,48	7,54	42,30	64,63
1889	46,49	28,89	18,91	25,00	34,60	46,02
1890	52,64	45,12	10,01	13,76	37,34	41,11
1891	37,87	27,01	8,29	7,65	53,84	65,34
1892	39,31	29,58	8,70	7,95	51,99	62,47
1893	50,82	23,32	10,32	15,71	38,79	60,45
1894 eerste zes maand	13,49	13,49	15,66	18,34	69,51	68,17
ged. de periode 1881—1894	44,49	32,00	11,25	12,46	44,23	55,50

(Van de uitsluitingen verliep 40,33 proc. voor de werkgevers in alle opzichten gunstig, 9,58 proc. ten deele gunstig, terwijl zij bij 47,75 proc. hun doel in het geheel niet bereikten).

Gemiddeld slaagde dus slechts $^{1}/_{3}$ van de werkstakingen volkomen, en iets meer dan de helft in het geheel niet. Vooral de laatste 4 jaar wijzen een bizonder ongunstig percentage aan; bij $^{2}/_{3}$ van de werkstakingen leden toen de werkstakers een volkomen nederlaag. Merkwaardig is verder, dat naarmate de werkplaatsen meer personeel omvatten, in die mate ook de uitslag voor de stakers ongunstiger wordt. Want de werkplaatsen, waar het succes voor de werklieden volkomen was, hadden een personeel van gemiddeld 38.6 werklieden; het gedeeltelijk succes komt voor bij werkplaatsen met een gemiddeld personeel van 59.5 werklieden; de volkomen nederlaag bij werkplaatsen met een gemiddeld personeel van 67.4 werklieden. Daaruit mag men de gevolgtrekking maken, dat de concentratie van het kapitaal in Amerika en daarmee de toeneming van de machtmiddelen van den kapitalist geen gelijken tred houdt met den groei van de organisatie der Amerikaansche arbeiders, met de toeneming van hun weerstandsvermogen. Te verwonderen is dat niet, voor zooverre het de periode 1881—1894 betreft. Men moet niet vergeten, dat de Amerikaansche industrie juist in dat tijdperk eene geheele omwenteling ondergaan heeft. Zoolang de Vereenigde Staten hun koorn gemakkelijk in Europa konden verkoopen, werden telkens nieuwe stukken land ontgind en met graan bebouwd. Dit had ten gevolge, dat er telkens meer arbeidskrachten voor den landbouw noodig waren, wat in zoover op de fabrieksbevolking in de steden terug werkte, dat hier de opeenhooping van fabrieksarbeiders werd tegengegaan, dat de concurrentie tusschen hen verminderde. Hooge loonen kenmerkten dezen tijd, die evenwel spoedig eindigde toen de graanproduktie zulk een omvang nam, dat de Amerikaansche landbouwers meer en meer hun graanprijzen moesten verlagen. In Europa schreeuwden de landbouwers moord en brand over de Amerikaansche concurrentie, verlangden van de regeering bescherming, door middel van invoerende rechten, die zooals men weet ook in verschillende landen verleend werden. De graanbouw in Amerika, die toch al aan overproductie begon te lijden, kreeg daardoor een geweldigen slag, ging toen een tijdperk van crisissen te gemoet en de fabrieksarbeiders in de steden moesten ook ditmaal weer een groot deel van de gevolgen dragen, maar thans in ongunstigen zin. Niet meer zooals vroeger slorpte het landbouwbedrijf een aantal arbeidskrachten op, groot genoeg om de vraag naar werk in de steden in overeenstemming te houden met het aanbod daarvan. Vergroot werd deze wanverhouding tusschen vraag en aanbod door de massaas landverhuizers uit Europa, waar destijds de algemeene toestand van handel en industrie verre van schitterend was. Vermeld zij slechts, dat ongeveer 7 millioen landverhuizers gedurende 1881—1894 naar Amerika vertrokken, een aantal grooter dan in eenig tijdperk van gelijken omvang te voren (gedurende 1850—1870 bedroeg het gemiddeld aantal landverhuizers per jaar 250.000, gedurende 1871—1880 ongeveer 295.000, gedurende 1881—1890 ongeveer 520.000). De Amerikaansche industrie kon al deze arbeidskrachten niet absorbeeren en het landbouwbedrijf kon het evenmin. Wie hier de lachende partij waren, zeker niet de Amerikaansche arbeiders in de groote steden, die achter zich het industrieele reserveleger, het aantal werkeloozen, met den dag zagen aangroeien en daarmee

het gevaar zagen toenemen dat zij òf hun arbeidskracht goedkooper aan den kapitalist moesten verkoopen òf vervangen zouden worden door de vele werkeloozen, die honger leden en voor een spotprijs zich in dienst van het kapitaal wilden stellen.

Maar wel verheugden zich de kapitalisten, die eindelijk het oogenblik gekomen zagen, dat goedkoope arbeidskrachten hen in staat stelden voor zich de inlandsche markt te veroveren en desnoods later op de buitenlandsche als meerderen tegen de Europeesche industrie op te treden. En die tevens onder de aankomende landverhuizers een groot aantal technisch ontwikkelde werklieden, bekwame en ijverige handelsbedienden vonden, om hun zaken technisch en commercieel zoo in te richten als het oogenblik het verlangde.

Maar om de inlandsche markt te veroveren, diende men eerst de concurrentie van de Europeesche industrieelen onschadelijk te maken. En zoo kwam het, dat, terwijl in Europa onder de landbouwers meer en meer stemmen opgingen, die bescherming tegen den grooten graantoevoer uit Amerika vroegen, in Amerika onder de industrieele kapitalisten een sterk verlangen naar invoerende rechten op industrie-producten uit het buitenland zich openbaarde. Men weet, dat de Amerikaansche industrieelen hun doel bereikten en dat van de reeks van pogingen, om de nationale industrie tegen de buitenlandsche concurrentie door invoerende rechten te beschermen, de meest ingrijpende de Mac-Kinley-wet is geweest, die in 1890 tot stand kwam en in vele opzichten bijna gelijk stond met een verbod van invoer. Maar al die beschermende rechten bevorderden niet alleen de ontwikkeling van de Amerikaansche industrie, voor zoover het de afzonderlijke industrieele ondernemingen betreft, maar ook de vorming van groote bonden van firma's, die onder den naam van trusten, kartels, ringen bekend zijn, en in hoofdzaak ten doel hebben de prijzen van de waren op eene zekere hoogte te houden, wat zij in hoofdzaak door gemeenschappelijke verdeeling van de markt en gemeenschappelijke regeling der productie pogen te verkrijgen. Want door die bescherming werd wel den buitenlandschen concurrent geweerd en werden de industrieele ondernemingen in het binnenland versterkt, maar de Amerikaansche fabrikant, die van zijn buitenlandschen vijand verlost was, had nu ook tegenover zich een niet minder te duchten binnenlandschen vijand, zijn concurreerenden collega, die ook van de bescherming profiteerde, evenals hij. Hoe meer de binnenlandsche markt voor de nationale industrie gemonopoliseerd werd, hoe meer zich daardoor de verschillende fabrieken tot reusachtige ondernemingen ontwikkelden, wien tevens het geweldige leger van landverhuizers en werkloozen, dat goedkoope arbeidskrachten leverde, ten dienste stond, des te spoediger werd de markt veroverd, maar ook des te eerder stond men voor eene overvolle markt en voor een crisis, daar de Amerikaansche kapitalisten, zoolang zij onafhankelijk van elkaar produceerden, geen rekening hielden en ook niet konden houden met het feit, dat de binnenlandsche markt zich slechts langzaam uitbreidde in vergelijking van de ontwikkeling der productie. Zoo brak reeds in 1894, drie jaar nadat de Mac-Kinley-wet in werking trad, een crisis uit, grooter dan men ooit te voren gedurende de voorafgaande 20 jaar gekend had. Dergelijke crisissen moesten een tweeledig gevolg hebben; zij lieten aan den eenen kant slechts de grootste ondernemingen, die over het meeste kapitaal te beschikken hadden, in het leven, maar

vermeerderden aan den anderen kant ook de vrees voor elke nieuwe crisis. Want de overblijvenden uit de economische schipbreuk waren thans aan elkaar gewaagd; de zekerheid, dat niet gij maar uwe tegenstanders in den eerstkomenden storm zou ondergaan, verminderde meer en meer en daarmee ook het gevoel van onafhankelijkheid, dat in vroegere tijden zich tegen eene onderlinge samenwerking verzette. De economische basis, waarop de Amerikaansche kapitalisten thans stonden, dreef hen dus van zelf tot het verlaten van hun individueel standpunt, tot de vorming van patroonsbonden, wier doel wij hierboven hebben aangegeven,

Wij komen thans tot ons uitgangspunt, de Amerikaansche arbeiders en hunne werkstakingen terug. Hun schuld was het zeker niet, dat het tijdperk 1881—1894 zich zoo weinig voor de economische actie leende. Van twee kanten werden zij bedreigd. Tegenover hen stonden de werkgevers, voor een deel in bonden, trusts, enz. vereenigd, wier macht als kapitalisten verdubbeld werd door de bescherming hen door den Staat door middel van hooge invoerende rechten verleend en achter hen drong zich tegen hen op een steeds grooter wordende schare van werkzoekenden, een leger van onderkruipers. Bood zich ooit een schoonere gelegenheid voor den Amerikaanschen werkgever aan om de loonen te verlagen, in het algemeen den toestand van zijn werklieden terug te brengen op hetzelfde niveau als dien van de Europeesche? De door ons hierboven gegeven statistieken laten ons den uitslag zien van deze reusachtige worsteling, die zich in hoofdzaak tot de industrierijke staten New-York, Illinois en Pensylvanië beperkte.

Een jaar na de groote crisis, was de algemeene malaise van den Amerikaanschen handel en industrie het grootst, het percentage van de volkomen nederlagen was het eveneens. Vooral deze crisis heeft voor de Amerikaansche industrie een nieuw tijdperk geopend. Zij veroorzaakte eene belangrijke vermindering der loonen, deed het industrieele reserveleger onrustbarend aangroeien, maar verschafte daardoor ook de mogelijkheid, dat de Amerikaansche industrie niet alleen op de binnenlandsche, maar ook op de buitenlandsche markt als een te respecteeren macht kon optreden. Men weet, dat in 1895 weer een nieuwe periode van bloei niet alleen voor de Amerikaansche maar ook voor de Europeesche industrie begonnen is, die tot op het oogenblik voortduurt en naar alle waarschijnlijkheid — de jongste gebeurtenissen in Oost-Azië, Zuid-Afrika, Rusland wettigen deze veronderstelling — nog lang zal aanhouden. Ja, er wordt zelfs beweerd, dat we aan het begin van een nieuwe industriëele ontwikkeling staan, waarbij alles wat we tot durverre kennen, slechts kinderspel is. De mogelijkheid is derhalve niet uitgesloten, dat ook voor de Amerikaansche arbeiders een beter tijdperk tegemoet gaat. Zij hadden tot dusverre, voor zooverre het de vakorganisatie betreft, met vele moeielijkheden te worstelen. Een sterke vakorganisatie veronderstelt een groote mate van onderling vertrouwen, men moet elkaar jarenlang kennen, weten wat men aan elkander heeft, voordat blijvende samenwerking mogelijk is. De scherpe kanten moeten eerst afgesleten zijn, dan pas kan men eene gemeenschappelijke taktiek verwachten, zoo hoog noodig voor eene arbeidersbeweging Maar hoe kan van zoo iets sprake zijn, als jaarlijks 500000 landverhuizers uit verschillende landen, wier begrippen omtrent taktiek en wier inzicht in de economische verschijnselen de meest tegenstrijdige zijn en die wat zij daaromtrent in hun vaderland hebben geleerd als onfeilbaar middel ook voor de Amerikaansche

toestanden aanprijzen, de arbeidersbevolking steeds vlottende houden In dat opzicht is zeker de toestand voor de Amerikaansche arbeiders veel verbeterd. Tegelijk met den nieuwen bloei van de Europeesche industrie, die wij nu beleven, neemt de landverhuizing sterk af, wat de jongste statistieken duidelijk aantoonen, en tevens oefent, nu de bevolking van Amerika is aangegroeid van 50 millioen in 1880 tot ongeveer 70 millioen op het oogenblik, de landverhuizing, al zou zij weer tot gemiddeld 500 duizend per jaar aangroeien, thans minder invloed uit dan 15 jaar geleden. Maar aan den anderen kant moet men toegeven, dat de Amerikaansche kapitalist in vele opzichten tegenover zijn arbeiders zich in eene voordeeliger positie bevindt dan de Europeesche tegenover de zijne. Het tijdperk van industriëele ontwikkeling, dat hij achter den rug heeft, heeft zijne positie als kapitalist in ongekende wijze versterkt, de organisatie van de werkgevers is er al voor een groot deel, en stevig ook, terwijl die van de arbeiders alles behalve ontzagwekkend is. En daar het zeker nog wel een heelen tijd zal duren voordat al die nieuwe elementen onder de Amerikaansche arbeiders, die behalve oneenig over of onverschillig omtrent organisatie ook nog gescheiden zijn door de taal, hetgeen hun organisatie in den eersten tijd na hun komst in het nieuwe vaderland zeer bemoeilijkt, het eens zijn geworden en zich vrijwillig onderwerpen willen aan eenzelfde discipline, doet men goed niet al te optimistisch te zijn wat betreft de economische actie der Amerikaansche arbeiders in de eerstvolgende jaren.

Vakorganisatie in Duitschland.

Van algemeene bekendheid is, dat de ontwikkeling van de vakvereenigingen in Duitschland geen gelijken tred heeft gehouden met den vooruitgang der politieke arbeidersbeweging daar te lande. Niet alleen is de sociaal-democratische partij in Duitschland de sterkste politieke partij, die dit land kan aanwijzen, maar ook in het buitenland heeft tot dusverre geen politieke arbeidersbeweging zich tot zulk een hoogte weten op te werken als de Duitsche. Wat evenwel de vakorganisatie betreft, deze is bij de Duitschers al niet heel veel beter of slechter dan bij andere naties, Engeland en misschien Denemarken uitgezonderd. Wie daaromtrent nog in twijfel mocht staan, leze slechts het onlangs verschenen bericht van de generale commissie der Duitsche vakvereenigingen, dat een overzicht bevat van den stand der vakbeweging in Duitschland gedurende het jaar 1895.

Wij nemen uit dit bericht de volgende statistiek over.

Jaar.	Centrale organisaties.	Aantal leden.	Aantal vrouwelijke leden.
1891	62	277659	—
1892	56	237094	4355
1893	51	223530	5384
1894	54	246494	5251
1895	53	259175	6697

Buitendien bestaan nog een aantal plaatselijke vereenigingen, die niet tot de een of andere centrale organisatie behooren, maar daaromtrent bestaan geen betrouwbare cijfers. Alleen kan men zeggen, dat hun gezamenlijk ledental slechts een klein deel uitmaakt van dat der centrale organisaties.

Vergeleken met '94 wijst dus het jaar '95 een vooruitgang van 12681 georganiseerde arbeiders aan. Dit cijfer zou nog grooter zijn, als niet de Saksische bond van mijnwerkers, die ongeveer 8800 leden telde, door de overheid ontbonden was geworden. Een verblijdend teeken is voorzeker de vermeerdering van het aantal vrouwelijke leden, dat sterker is toegenomen dan het aantal mannelijke leden.

Op het eerste gezicht lijkt eene organisatie van $^1/_4$ millioen arbeiders heel wat. Maar men moet niet vergeten, dat dit aantal slechts 5 pCt. vertegenwoordigt van alle Duitsche arbeiders in de industrie werkzaam.

Bovenstaande statistiek toont verder aan, welk een invloed de stand van handel en industrie op de vakorganisatie uitoefent. In 1894 kwam, zooals bekend zal zijn, in Duitschland weer wat verbetering in dat opzicht, en wij zien tegelijkertijd het ledental der vakorganisaties toenemen. Daar die verbetering tot op het oogenblik aanhoudt, mag men verwachten, dat ook '96 eene belangrijke versterking van de Duitsche vakbeweging zal aanwijzen. Van de herleving van handel en industrie hebben de vakvereenigingen niet alleen geprofiteerd, wat betreft het ledental, maar ook wat de loonbewegingen aangaat. Geen land wees in den loop van '96 zulk eene omvangrijke loonbeweging aan als Duitschland; vooral het voorjaar van '96 is rijk geweest aan welgeslaagde loonbewegingen, die in hoofdzaak draaien om loonsverhooging en verkorting van werktijd. Maar reeds in '95 herleefde de economische actie onder de Duitsche arbeiders, wat uit de opgaven betreffende de ondersteuning van werkstakers in het verslag der generale commissie duidelijk blijkt. In '94 bedroeg die ondersteuning in het geheel 107800 gulden, in '95 daarentegen 143900 gulden. Daar evenwel, eveneens tengevolge van de herleving van handel en industrie, de uitgaven voor de ondersteuning der werkeloozen van f 143850 in '94 verminderden tot f 117600 in '95 en die ter ondersteuning van reizende vakgenooten van 207800 in '94 tot 179160 in '95, wordt de vermeerdering van de uitgaven voor werkstaking ruimschoots door deze vermindering vergoed. Daar verder op het einde van het jaar 1895 f 984000 in kas was, of f 192660 meer dan op het einde van '94, hebben de Duitsche vakvereenigingen alle reden om verheugd te zijn over den tegenwoordigen gang van zaken.

Concentratie van Kapitaal in Engeland.

Dat de concentratie van kapitaal zich niet alleen tot de industrie beperkt, maar ook in den handel zich meer en meer doet gelden, zal den meesten van onze lezers wel reeds lang bekend zijn.

Maar al mag dit verschijnsel als algemeen bekend verondersteld worden, het heeft toch altijd zijn nut telkens weer door nieuwe voorbeelden daarop te wijzen. Daarom maken wij melding van de oprichting van een aantal nieuwe handels-

vennootschappen, die volgens de Berlijnsche „Molkerei-Zeitung," waaraan deze mededeelingen ontleend zijn, in den laatsten tijd in Engeland opgericht zijn geworden.

Een bekende firma te Londen met filialen te Manchester en in andere steden van Engeland, die boter exporteert, heeft zich korten tijd geleden veranderd in eene naamlooze vennootschap met een kapitaal van 4 millioen 200 duizend gulden. Eene kleine firma eveneens te Londen heeft dit voorbeeld gevolgd en is nu geworden tot eene naamlooze vennootschap met een kapitaal van 840 duizend gulden. En men verwacht, dat binnen kort andere firma's hetzelfde zullen doen.

De handelaars in het klein, die alle reden hebben eene dergelijke concentratie van het kapitaal te vreezen, zitten ondertusschen ook niet stil en pogen door onderlinge vereeniging aan de dreigende concurrentie van het groot-kapitaal het hoofd te bieden. Zoo weet datzelfde vakblad te melden, dat zich in het noorden van Engeland een consortium van kleine handelaren in boter heeft gevormd, die thans te zamen over een kapitaal van 6 à 7 millioen gulden te beschikken hebben.

Als op deze wijze van twee kanten de concentratie van kapitaal bevorderd wordt, hebben wij socialisten alle reden ons daarover te verheugen. Want zooals ons de ervaring leert en voor zoover we dit uit den tegenwoordigen stand der socialistische wetenschap kunnen opmaken, moeten wij eerst het proces van concentratie, tenminste voor de voornaamste takken van bedrijf, doormaken voor er van eene socialiseering der productiemiddelen en middelen van vervoer sprake kan zijn. Hoe eerder dat geschiedt, des te beter. Daarom nemen wij van verschijnselen, als de hierboven gemelde, met genoegen nota.

Beroepstelling in Duitschland.

De voornaamste uitkomsten van de beroepstelling, die 14 Juni 1895 in Duitschland gehouden werd, zijn geweest, nadat men ze vergeleken had met die van de beroepstelling van 1882 dat:

1. het aantal in handel en industrie werkzame personen veel sneller toeneemt dan het aantal personen, werkzaam in het landbouwbedrijf;

2. het aantal personen, die hun eigen kost moeten verdienen, sneller toeneemt dan de geheele bevolking;

3. het aantal vrouwen, die het een of ander beroep uitoefenen, sneller toeneemt, dan het aantal mannen, die zich in dezelfde conditie bevinden.

In 1882 telde Duitschland 45.222.113 inwoners, op 14 Juni 1895 was dit aantal tot 51.770.284 geklommen. De vermeerdering bedraagt ongeveer 14,5 proc. Van de personen, die in 1882 een beroep uiteefenden, waren 8.364.96 werkzaam in het landbouwbedrijf, 6.396.465 in de industrie en 1.570.318 in den handel. Dertien jaar later waren de cijfers achtereenvolgens: 8.292.692, 8.281.230 en 2.338.508. Het landbouwbedrijf wijst dus slechts een vermeerdering van 0.68 proc. aan, de industrie daarentegen van 29.47 proc. en de handel van 48.92 prsc. In 1882 waren 43,38 proc. van alle personen, die een beroep uitoefenden, werkzaam in het landbouwbedrijf, in 1895 slechts 36.19 proc. In 1882 behoorde 42.51 proc. van de geheele bevolking tot de landbouwbevolking, waartoe ook de huisgenooten van den uitoefenaar van een beroep gerekend worden, 35.51 proc. tot de industriebevolking en 10.02 tot de handelsbevolking. In 1895 waren deze

cijfers achtereenvolgens 35.74, 39.12 en 11.52. Het landbouwbedrijf wordt dus door de snelle ontwikkeling van handel en industrie geheel op den achtergrond gedrongen.

Terwijl in 1882 bijna 39 proc. van de bevolking een beroep uitoefende, waren in 1895 deze percen'cijfers reeds gestegen tot iets meer dan 40 proc.

In het landbouwbedrijf nam sinds 1882 het aantal mannen, die een beroep uitoefenden, af met 2.84 proc., het aantal vrouwen daarentegen toe met 8.61 proc.

Wat de industrie betreft, hier nam het aantal mannen met 28.29 proc. toe sinds '82, het aantal vrouwen met 34.97 proc. Voor den handel gelden de volgende cijfers: eene vermeerdering van 38.26 proc. van het aantal mannen en eene van 94.43 proc. van het aantal vrouwen.

N.

De Arbeiders in het Parlement.

Aan het Duitsche Partijkongres is naar gewoonte een uitvoerig verslag gegeven van de verrichtingen onzer afgevaardigden in den Rijksdag.

Wij laten hieronder eenige bijzonderheden volgen.

Onze lezers weten, dat de viering van het vijfentwintig-jarig jubileum van den slag bij Sedan in September 1895 en de daarop volgende feesten voor het vijfentwintig-jarig bestaan van het Duische rijk in het begin van dit jaar, gepaard gingen met een scherper optreden tegen de sociaaldemokratische partij. De arbeiderspers is niet in geheel gebleven de opgewondenheid van de burgerorganen behoorlijk te beantwoorden. De socialisten loochenden niet de wenschelijkheid van een politiek en ekonomisch vereenigd Duitschland; maar niets was er dat hun aanleiding kon geven met vreugde terug te zien op een kwart-eeuw, de periode van onderdrukking, willekeur, geweld en rechtsverkrachting waaraan de regeeringspartijen zich tegenover de arbeidersklasse hadden schuldig gemaakt. Betoogingen als de bedoelde, bovendien, exploiteeren en versterken de gevoelens van rassen- en klassenhaat; zijn gericht tegen buitenlandsche vijanden en binnenlandsche „kwalijkgezinden;" en de socialisten kunnen moeilijk meêdoen aan feestelijkheden in lijnrechten strijd met hunne beginselen en hun belang.

Deze duidelijk uitgedrukte afkeer, nu, gebruikte de regeering, eenstemming daarin gesteund door de organen van de bourgoisie, als een voorwendsel om met de bestaande wetten het socialisme met nieuwe hevigheid te bekampen.

Het in Berlijn begonnen proces tegen het partijbestuur, als schuldig aan overtreding van de vereenigingswet welke verbiedt dat politieke lichamen met elkaar in verbinding staan — een bepaling die, onpartijdig toegepast, alle staatkundig leven in Duitschland vernietigen zou; het beruchte, en sedert door de onzen verloren proces, gaf aanleiding door een krachtig optreden in het parlement. De kritiek bij deze gelegenheid door de sprekers uitgebracht op de reaktionaire vereenigingswet en vooral op de volkomen willekeurige toepassing, zoodat in werkelijkheid zij dienst doet als een uitzonderingswet tegen de sociaaldemokratie, heeft ongetwijfeld de door het proces toegebrachte schade vele malen vergoed.

Terwijl in ons land soortgelijke machtsmisbruiken door autoriteiten aanleiding geven tot geschrijf in partijbladen en eenige protesten in alleen door partijgenooten

bezochte vergaderingen, komt in Duitschland de propaganda, vervat in de redevoeringen van de parlementsleden, ten goede aan de geheele volksmassa.

Onnoodig te zeggen dat een wetsontwerp ingediend door de fraktie, om liberaal en eenvoudig geformuleerd vereenigingsrecht, gelijk voor vrouwen en mannen, in het geheele rijk te vestigen, niet werd aangenomen.

Slechts werd aangenomen een zoogenoemde noodwet, met de eenige bepaling dat wetsvoorschriften in de verschillende staten welke het samenwerken van vereenigingen tot heden beletten, opgeheven zouden zijn. Voor het overige stelde de volgzame meerderheid van den Rijksdag zich tevreden met de toezegging van den kanselier, dat de bondsregeeringen genegen waren elk in haar eigen gebied het verbod van verstandhouding te doen verdwijnen.

Daarmeê werd het vereenigingsrecht overgelaten aan de wetgevende lichamen in de bijzondere staten, meerendeels afhankelijk van een beperkt kiesrecht. In deze omstandigheden is van een ingrijpende hervorming geen sprake. Niettemin is eenige verbetering aan het optreden van de socialistische afgevaardigden te danken; ongerekend de gunstige gevolgen van het uitvoerige en scherpe debat, waarbij de schreeuwende misstanden en de druk waaronder het vereenigingsleven in Duitschland thans verkeert, werden onthuld.

* * *

Overeenkomstig het besluit van den vorigen partijdag, stelde de fraktie voor dat de Rijksdag de regeering (Bondsraad) zou uitnoodigen een wet in te dienen tot bepaling van den dagelijkschen arbeidsduur van alle personen in loonbetrekking op a c h t u u r.

Tot heden is dit voorstel niet in behandeling gekomen. Wij herinneren aan vroegere voorstellen van de socialistische partij, om geleidelijk den normalen arbeidsdag in te voeren, beginnende bij 10 uur, vervolgens 9 en eindelijk na enkele jaren den arbeidsdag overeenkomstig het internationale kongresbesluit van Parijs in 1889.

Het bestuur noemt in zijn verslag het besluit van den partijdag „wellicht niet zeer gelukkig", en inderdaad schijnt het dat de meerderheid der afgevaardigden in deze meer op het wenschelijke dan op het mogelijk hebben gelet. T h a n s bij de wet een algemeenen acht urendag voor te schrijven zal wel niemand voor uitvoerbaar houden. Zou er een vakvereeniging te vinden zijn die zich een goeden uitslag voorstelde van een agitatie voor de onmiddelijke toepassing van deze leuze? Het streven naar een normalen arbeidsdag van acht uren heeft als tijdelijk doel een groote waarde; schoon men ook bij dit punt — gelijk trouwens a l l e vakvereenigingen wel weten — het goede niet moet verwerpen ter wille van het betere. Getroost aanvaarde men i e d e r e verkorting van den werktijd, bedenkende dat zeer mogelijk het geheele loonstelsel zal opgehouden hebben te bestaan nog eer de ideale arbeidsregeling verkregen is.

Toch zijn in het verslagsjaar diepgaande diskussiën gevoerd over het onderwerp van arbeidsduur naar aanleiding van een voorstel van den bondsraad om op de b a k k e r ij e n van toepassing te verklaren een bepaling in de arbeidswet (Gewerbe-Ordnung, § 120), volgens welke de regeering gemaachtigd is maatregelen te nemen voor beperking in die beroepen waar de gezondheid der arbeiders gevaar loopt door overmatige werkuren.

Wij hebben in een vorige aflevering van dit debat melding gemaakt, en kunnen nu volstaan met deze enkele herinnering.

* * *

Een andere gewichtige zaak die in den loop van deze rijksdagzitting ter sprake kwam, was de hervorming van de arbeidersverzekering. De volgende motie werd door de fraktie aanbevolen:

> De staatspensioneering gaat in na het 60e in plaats van na het 70e jaar.
> Invaliden-uitkeering zal voortaan bedragen de helft van het loon, per jaar berekend, door de betrokken personen verdiend. (De uitkeering is thans $^1/_6$ van de jaarlijksche verdienste plus $^1/_6$ van het plaatselijk dagloon).

Deze motie bleef in de minderheid. Daarentegen heeft de regeering dezer dagen (begin September) een voorstel ingediend tot wijziging van de verzekeringswet, zoodat dezen winter uitvoerige beraadslagingen over dit onderwerp te verwachten zijn.

* * *

Niet onbelangrijk was de houding van de partij tegenover een regeeringsvoorstel betreffende de margarine. In zoo verre het strekken kon om vervalsching van boter te beletten, kon het rekenen op steun van de arbeidersafgevaardigden. Maar de margarine is eenmaal een onmisbaar en algemeen volksvoedsel geworden. Daarom mogen wij nimmer toestemmen in maatregelen die in het belang van de grondeigenaren, de boter tegen de konkurentie van de margarine beschermen. Dit zou neerkomen, niet op goedkoopere en betere boter, maar op duurdere en slechtere margarine. Zoo wilde men de kleuring van margarine die bij boterfabrikatie ook plaats vindt, verbieden, om het uiterlijk, bij boter vergeleken, minder aangenaam te maken. Ook wenschte men beperkende bepalingen te stellen aan den verkoop, in een zelfde winkel met boter; enz. Tegen deze agrarische kunstgrepen ten nadeele van de arbeidersbevolking kwamen de socialisten op. Het einde was dat de regeering haar eigen ontwerp, door de burgerlijke partijen bedorven, moest terugnemen.

* * *

Tegen de stemmen van de socialistische leden werd een nieuwe suikerwet aangenomen. De uitvoerpremie — een direkte bevoordeeling van de fabrikanten — is verdubbeld, en het geld hiervoor gevonden uit een verhooging van de accijns met ruim 10 pCt en een matige bedrijfsbelasting. De opbrengst van de nieuwe accijns bedraagt 20 millioen mark. Kleine boeren, die niet werken voor den uitvoer, krijgen natuurlijk niets van de premie.

* * *

De fraktie verzette zich tegen een typischen eich van den neringdoenden middelstand, die door de meerderheid werd ingewilligd. Nog strenger dan volgens reeds bestaande bepalingen werd namelijk aan koöperatieve vereenigingen verboden waren te leveren aan niet-leden. Men weet, dat ook in Nederland de tegenstanders van Eigen Hulp dergelijke voorschriften verlangen ter bescherming van de winkeliers. Natuurlijk kunnen de arbeidersvertegenwoordigers niet meêgaan met deze belemmeringen van het billijke streven om niet meer voor zijne levensbehoeften te betalen dan strikt noodzakelijk is. De strijd tegen de koöperatie is bovendien een zelfzuchtige, utopistische en bekrompen poging om in de kapitalistische

maatschappij een direct gevolg van kapitalistische verwording: de vernietiging van den middenstand, tegen te gaan. Parapluiefabriekanten zouden op overeenkomstige gronden een wet tegen het schijnen van de zon kunnen verlangen.

* * *

Over de houding van de partij bij de behandeling van het nieuwe Burgerlijk Wetboek deelden wij reeds een en ander mede.

De woorden waarmeê het rapport eindigt luiden:

De overige parlementarische werkzaamheden van de fraktie vorderen geen nader bericht. Het is bekend hoe in het duel-debat; in de bespreking der mishandelingen in het leger; bij de toename van de pensioensuitgaven; bij de gruwelijke voorvallen in de koloniën; in de plannen tot konverteering van de rijksschulden; in de aanstalten tot uitbreiding van de vloot; — onze vertegenwoordigers streden vooraan in de oppositie. De socialistische fraktie ziet terug op de groote inspanning van winter en voorjaar. Wijl wegens de verdaging van de zitting vele voorstellen, die anders niet in behandeling waren gekomen, weer op de dagorde zullen verschijnen, zal ook in de eerstvolgende maanden meer dan anders gelegenheid zijn de dringendste eischen van de arbeidersklasse in het parlement voor te staan en tot oplossing te brengen.

De Maand.

— De radikalen vragen nog wat de sociaaldemokratie eigenlijk voor een partij is? Wil zij hervormen, wil zij vernieuwen, is zij bereid het kiesrecht te gebruiken voor oogenblikkelijke verbeteringen, of gaat zij alleen met het nieuwe kiesrecht werken om grondwetsherziening te verkrijgen en vervolgens algemeen kiesrecht?

De Heeren van den Radikalen Bond hadden eerst het eene gehoopt, zeiden zij op hunne algemeene vergadering dezer dagen gehouden; maar later meenden zij het andere te moeten vreezen. Vader Kerdijk, overigens, had het al in de gaten gehad. Hij schrijft in de October-afl. van de „Vragen des Tijds", dat de sociaaldemokraten niet alleen daarom geen begeerlijke bondgenooten zijn wijl ze welgezinde radikaal-liberale elementen zullen afstooten; maar zij zijn bovendien sterk tegen het privaatbezit en nemen oogenblikkelijke verbeteringen toch maar als op rekening ontvangen van de groote onteigening.

Met den besten wil om onze radikale broeders het socialistisch a b c te helpen leeren, doen hunne vragen ons evenwel aarzelen met het antwoord. Hoe, indien het alternatief, dat zij stellen, bij nader inzicht bleek er geen te zijn? Indien wij, volkomen genegen om iedere wenschelijke en bereikbare hervorming aanstonds te helpen verwezenlijken, tevens ons de vrijheid voorbehielden volgens het revolutionnair beginsel te handelen telkens als met eenige kans op succes de gelegenheid zich presenteerde? Men zal in ieder geval vreemdsoortige vrienden aan ons hebben. Het radikale systeem berust op eerbied voor de wet, uit beginsel. Wij, daarentegen, respekteeren de wet alleen zoolang zij sterker is dan wij. De radi-

kalen willen langs zuiver wettelijken weg het kapitalisme zoodanig oplappen dat het langer duurt dan zij nu meenen te mogen verwachten. De wettelijke weg is voor ons slechts de propaganda waarmeê wij ons tevreden stellen bij gebrek aan beter. Kunnen wij door intimidatie, door een groote werkstaking, door een plotselinge manifestatie van den onwil der arbeiders een of ander gedaan krijgen — waarom zouden wij het dan laten? Het is waar dat wij met onwettelijke middelen — maar die in den strijd voor de vrijmaking van het proletariaat steeds gewettigd zullen zijn — ons het hoofd nog niet breken. Maar niemand waarborgt onzen eventueelen radikalen bondgenooten, dat dit zoo zal blijven, of niet zeer spoedig zal veranderen. De Belgische socialisten hebben verleden jaar op het punt gestaan de algemeene werkstaking uit te roepen tegen de voorgestelde gemeentekieswet. Dit is maar bij wijze van voorbeeld. Wij behoeven zoo ver niet te gaan om andere moeilijkheden te vinden. Tegen het hoofdstuk van de staatsschulden, tegen het Huis des Konings zouden de socialisten waarschijnlijk wel, de radikalen zeker niet hunne stemmen uitbrengen. De bezwaren zouden al beginnen bij de verkiezingen. Wij hebben er voorproefjes van gehad. Vroeger bij agitatie voor stemrecht zeiden de radikalen altijd dat wij er socialistische propaganda van maakten. Zij hadden gemakkelijk spreken, want agitatie voor stemrecht *zonder meer* is reeds als zoodanig *radikale* propaganda. Gesteld dat wij een wettelijk arbeidskontrakt verlangen, en wij stellen dat, samen met de radikalen, voorop; wanneer de kandidaat een socialist is, zou hij dan niet mogen zeggen *waarom* hij een arbeidskontrakt verlangt? Natuurlijk om de werklieden minder afhankelijk van het kapitaal te maken, en daardoor betere strijders voor het socialisme. De radikalen eischen het om de werklieden met het kapitalisme te verzoenen; de socialisten, om hunne weerbaarheid tegenover het kapitalisme te vergrooten. Met welke boodschap moet nu de kandidaat voor zijn radikaal kiezerspubliek komen? Dat is een moeilijk geval. Zegt hij niet de geheele waarheid — en dat zal minder gemakkelijk te vermijden zijn naarmate een programma meer van zulke punten bevat — dan behoeft hij niet te rekenen op socialistische stemmen, en hij wordt dadelijk als socialistisch kandidaat onmogelijk. Verzwijgt hij niets, zullen dan de radikalen, straks met de Kerdijkianen aangevuld, hem begeeren tot hunnen vertegenwoordiger? Tot hun schoenpoetser waarschijnlijk niet eens. En indien de kandidaat een radikaal zal zijn, ja, dan zullen onze mannen hem kunnen nemen, denkende beter een arbeidskontrakt dan geen arbeidskontrakt. Maar, zien zij kans een socialist te kiezen, dan zullen zij geen radikalen nemen.

* * *

Mij dunkt dat de kwestie van samen gaan met de radikalen niet in het algemeen kan worden beslist, maar voor de distrikten afzonderlijk zal moeten worden opgelost.

Zijn er radikalen, die in een distrikt geen eigen kandidaat willen stellen, omdat zij er niet sterk genoeg zijn, en hunne stemmen geven aan een sociaaldemokraat, wijl zij liever een werkmansafgevaardigde hebben dan een burger, zoo is er geen reden waarom wij dezen steun zullen afwijzen. Wij weten dat zij onze geestverwanten niet zijn. Wij kunnen in sommigen hunner, eerlijke utopisten zoo hoog waardeeren als met utopisten doenbaar is. Zij geven blijk van welwillendheid

door een onzer te verkiezen — al is het een verkiezing die in een anderen zin van het woord hunne verkiezing niet zou zijn. Wanneer wij nu in dit geval de radikale stemmen aannemen — hoe zouden wij ze kunnen weigeren? — zonder van ons programma iets te laten vallen, ons verklarende voor radikale hervormingen maar met bijvoeging van de wijze waarop wij ze beschouwen en zonder welke ze voor ons geen zin hebben, dan is er onzerzijds niets misdaan noch iets verlet.

Zullen de sociaaldemokraten in een distrikt geen kandidaat stellen maar den radikaal steunen, omdat er geen kans bestaat een socialist af te vaardigen, dan kunnen zij het doen met een gerust geweten. Het kiesrecht is een wapen tot verdediging en aanval. Den vijand wordt eenige afbreuk gedaan door de verkiezing van een radikaal. Maar wij zeiden dat de radikalen het behoud van het kapitalisme bedoelen door verbetering — een bond „van orde door hervorming". Toch zullen wij hen in sommige gevallen kunnen steunen, want het is niet de eerste vraag wat zij bedoelen, maar wat zij doen. Bijna iedere verbetering in den toestand van de proletariërs werkt revolutionnair; daarom behoeven wij de verwezenlijking van het radikaal programma niet te vreezen — want voor zoo ver het te verwezenlijken is, helpt het ons meer dan dat het ons hindert. Wat in dit programma uitvoerbaar mag zijn, is gunstig voor ons; en wat ons ongunstig is, is niet uitvoerbaar. Eenig kwaad kan in het steunen van een radikaal, waar anders slechts kans overbleef voor een reaktionnair, niet gelegen zijn; mits, natuurlijk, het geschiedt met volkomen doorzicht van den toestand, een duidelijke verantwoording van onze positie en het behoud van een ongerepte onafhankelijkheid.

* * *

Doch dit is maar een onderdeel van de kwestie die thans in de pers aan de orde is, de houding van onze partij bij de aanstaande verkiezing.

Moeten wij zelfstandig blijven of met andere demokratische groepen tot overeenstemming trachten te komen?

Deze vraag kan alleen van beteekenis zijn voor een beperkt getal distrikten, omdat er slechts eenige zijn waar ons optreden iets zal beduiden. Mij dunkt dat onze partijgenooten moeten trachten overal waar zij kunnen arbeiderskomité's te vormen om bij de verkiezing de leiding in handen te nemen. Waar zulke komité's met onze medewerking ontstaan, daar geven wij natuurlijk onze zelfstandigheid prijs in *dezen* zin, dat de partijgenooten zich verbinden den kandidaat van het komité te steunen. Het spreekt vanzelf dat wij niet kunnen medewerken aan een komité dat een tegen ons gericht programma zou stellen. Waar men sterk genoeg is, inviteere men andere organisaties tot samenwerking op *ons* programma. Maar overigens is het meedoen met anderen geen verlies van onafhankelijkheid in den zin van ontrouw aan het beginsel. Immers wij weten dan *waarom* wij ons tevreden stellen met helpers, die niet alle eischen met ons gemeen hebben. Wij blijven in de arbeiders-verkiezingskomité's wie wij zijn. Komt het komité er toe een onzer kandidaat te stellen, hij weet wat hem te doen staat. Hij verdedigt het programma van het komité, — als socialist. Het komité verlangt bepaalde punten door hem in de Kamer aan te roeren; maar, door de voorkeur te geven aan een socialist, wil het een socialistische kandidatuur. Hem wordt last

gegeven deze punten voor te staan; punten die in zijne richting liggen, anders had hij de kandidatuur niet aangenomen; maar hem wordt tevens gezegd: wij vertrouwen u, den sociaaldemocraat, onze algemeene belangen toe, wij eerbiedigen uw socialistisch beginsel.

Deze arbeiderskomité's kunnen reeds dadelijk dienstbaar gemaakt worden aan socialistische propaganda. De beteekenis van alle direkte hervormingen stelle men in het licht. De onvoldoendheid van alle gedeeltelijke verbeteringen heeft men te betoogen. Het klassenkarakter van den strijd make men duidelijk. Er zijn overal arbeidersgroepen, die spoedig tot onze partij zullen toetreden, zoodra zij nader kennis aanknoopen. De socialistische idee, bijna om hals gebracht door de trawanten van zekere Heeren, begint weer te herleven. De anarchistische warhoofderij en smeerpoetserij hebben wij van ons afgeworpen. De oplichters, de zotten, de praatjesmakers, staan niet in onze rijen. Een zuiveringsarbeid, die bijna de dood geweest is voor het lichaam, maar noodzakelijk was voor zijn betere gezondheid. In deze omstandigheden kunnen wij van de nauwere aansluiting met andere a r b e i d e r s-frakties niets dan goeds verwachten voor ons — en ook voor hen. Zulke komité's, laten wij het ronduit zeggen, zijn oefeningsscholen voor de sociaaldemokratie, evenals b. v. bestuurdersbonden het nu reeds veelal waren. Tijd is het, en meer dan tijd, dat wij onze denkbeelden dragen onder het arbeidersvolk. Dat wij, van een sekte die wij waren, van een partij die wij zijn, overgaan in de klasse die wij moeten worden. Geen andere leer dan de onze spreekt van een volkomen vrijmaking van den werkman. Zelfs zij die nu nog maar ten halve voelen dat zij slaven zijn, zullen door deze leer worden bekeerd, zoodra zij haar hebben leeren verstaan. En zonder nu taktloos en onbescheiden een socialistischen kursus aan de verkiezingskomité's op te dringen, kunnen wij bij de behandeling van i e d e r punt rekenschap afleggen van de wijze waarop wij de dagelijksche politiek beschouwen. Daarmede openen wij nieuwe gezichtspunten en verwijden wij de horizon van alle arbeiders die in klerikaal of radikaal aas nog niet de tanden hebben gezet. Zelfs zal het aan verburgerlijkte arbeibeidersgezelschappen niet geheel weggegooid zijn.

Zoo kan reeds de voorbereiding ten deele de vervulling zijn van ons programma, dat meedoen aan verkiezingen noopt ook tot organisatie van de revolutionnaire krachten. Houden wij, als goede partijgenooten, dit programma in het oog, zoo kan niets dan winst de uitkomst zijn der nu volgende politieke aktie. Moeilijkheden voorzien wij niet. Rijp overleg zal altijd noodig wezen; maar aan den zuiveren sociaaldemokratischen geest, waarin onze jonge partij aan den arbeid zal gaan, twijfelen wij geenszins.

* * *

— In Berlijn hebben, ter gelegenheid van het internationale Dames-Kongres volksvergaderingen plaats gevonden (23 Sept. en volgende dagen, waar door een aantal vrouwelijke partijgenooten het woord gevoerd is.

Klara Zetkin was de eerste spreekster. Als een uitmuntende bijdrage tot de kennis van de sociaal-demokratische opvatting der vrouwenkwestie, deelen wij hier hare rede hoofdzakelijk mede.

* * *

„Het internationale kongres voor vrouwenarbeid, dat hier bijeen is, werd bijeengeroepen door burgerlijke voorstandsters van vrouwenrechten en draagt een volkomen burgerlijk karakter.

Voor de eerste maal zijn ook de z.g. leidsters van de proletarische vrouwenbeweging uitgenoodigd; wij hebben evenwel bedankt. Wij erkennen dat wij met de burgerlijke beweging een reeks van hervormingseischen gemeen hebben, die hierop neerkomen dat aan de geslachtsslavernij van de vrouw een einde wordt gemaakt. Wij willen echter niet alleen deze slavernij, maar de klasseslavernij van het proletariaat afschaffen; ons scheidt de klassenstrijd en evenmin als de sociaaldemokratie er aan denkt deel te nemen aan de kongressen van de burgerlijke demokratie, met welke zij ook een reeks van politieke eischen gemeen heeft, zooals zij ver blijft van de kongressen van sociale hervormers, vredesapostelen, in één woord van al dergelijke goede menschen en slechte muziekanten in den sociologischen zin — zoo hebben wij ook bedankt voor deze vergaderingen.

De rechteloosheid van onze sekse is geen band, sterk genoeg om deze tegenstrijdigheden teniet te doen; het klassenbelang overtreft het geslachtsbelang. Deze tegenstelling is niet het werk van klassenhaat en fanatisme zooals in vriendelijke onnoozelheid op het kongres beweerd wordt, maar zij is vervat in de ekonomische toestanden. De kapitalistische produktie en hare maatschappelijke nevenverschijnselen hebben de voorwaarden geschapen van de moderne vrouwenbeweging. Niets is zotter dan de bewering van hare mannelijke tegenstanders, dat zij het produkt is van eenige dwaze oude vrijsters. Zij is evenmin het werk van eenige sterke persoonlijkheden. Als wij willen zien hoe weinig macht de individuën hebben in de geschiedkundige ontwikkeling, dan moeten wij teruggaan naar den tijd van de Renaissance. Reusachtige figuren waren toen talrijk, die in hunnen trots alles verpletterden wat tot dusver rede en gebruik was geweest. Daaronder waren vrouwen. Vrouwen leerden aan de hoogescholen; vrouwen zetten pausen af en benoemden pausen; in hunne teedere handen liepen de draden der politiek, en toch konden zij geen vrouwenbeweging in het leven roepen.

Nu is de vrouwenonderdrukking zoo oud als de historische maatschappij, maar eerst de kapitalistische produktiewijze heeft de moderne vrouwenkwestie en de moderne vrouwenbeweging geschapen. Niet ophitsers hebben het gedaan — de trouwe revolutiemaker van alle tijden: de verandering in de produktiewijze heeft het gezin als sterke maatschappelijke eenheid ondermijnd; het gezin waarin de vrouw niet slechts haar levensonderhoud vond maar ook een ernstige en waardige levenstaak.

Hoe is de positie van de vrouw tegenwoordig? Zij die tot de opperste tienduizend behooren zijn vrij, wijl zij geld genoeg bezitten om hare individualiteit te kunnen ontwikkelen. Worden haar in het eigen land de inrichtingen van onderwijs ontzegd, zoo kan zij de duurste privaatlessen nemen of wel in het buitenland een hoogeschool bezoeken. Alle genietingen van het bezit kan zij ten volle waarnemen. Rechtens, echter, is ook deze vrouw onderworpen aan den man in het gezin; en in welk gezin! In een door het bezit zedelijk verdorven gezin, gebouwd op een geldhuwelijk. Hier wordt de vrouw niet getrouwd om hare persoon, maar om haar geld. (*Zeer juist!*) Daarom vergaat en verdort het familieleven in deze kringen. De man heeft bijzitten, de vrouw een vriend van den huize,

De vrouw is een luxemeubel, een ornament! (*Bravo!*) Indien een vrouw uit die klasse zich in den strijd begeeft, dan is het in den strijd voor de veiligheid van haar bezit; den zelfden strijd dien de bourgeoisie tegen de gepriviligeerde standen heeft gevoerd: — den strijd tegen alle verschillen die niet berusten op het vermogen! (*Levendige toestemming*). Die vrouwen wachten zich wel op te treden voor de politieke gelijkstelling van de vrouw, zij bezitten zooveel maatschappelijken invloed dat het stemrecht voor haar niet van overwegend belang is. Kenmerkend voor dit deel van de vrouwenbeweging is het ingrijpen van den Heer von Stumm, den type van het kapitalisme. Het was een goedkoope komedie toen hij als een vriend van de vrouwenbeweging zich voordeed in den Rijksdag; in waarheid verdedigde hij slechts de belangen van het kapitaal. (*Bijval*).

De tweede afdeeling in de vrouwenbeweging wordt voorgesteld door de vrouwen van den middenstand en kleine burgerij, en de zoogenaamde geleerde vrouwen. In deze kringen doet de konkurrentie met het groote kapitaal zich hevig gevoelen. Het getal huwelijken neemt af, de „verzorging" van de dochters wordt moeilijk, het getal der gezinnen wordt grooter waarin het bedrijf van den man niet voldoende oplevert om volgens den stand te leven. Daarom verlangen deze vrouwen in de eerste plaats gelijke beroepsvrijheid met den man.

Deze strijd ontmoet veel sterkeren weêrstand, ten eerste omdat de vrouw uit den middenstand minder socialen invloed bezit dan de vrouw uit de hoogere klasse, en bovendien omdat door de openstelling van alle beroepen voor de vrouw de felle konkurrentie van den man nog verzwaard wordt. Daarom spreken de doktoren, professoren en andere ooren (*groote vroolijkheid*) zooveel van de zwakheid van het vrouwelijk brein, van de natuurlijke bestemming van de vrouw, enz. enz.

Dit is echter alleen vrees voor de konkurrentie, vrees voor de enorme uitbreiding van het geleerde proletariaat. In Rusland en Amerika is merkwaardigerwijze de strijd voor de beroepsvrijheid van de vrouwen nooit bizonder hevig gevoerd, omdat daar niet zooveel overtollige verstandelijke krachten zijn, omdat daar de medewerking van de vrouw voor de beschaving noodzakelijk schijnt. De beweging van de vrouwen uit den middelstand leidt tot het terrein der staatkunde; daarom eischen die vrouwen hun politiek recht.

Eenzijdig zou het zijn alleen op de ekonomische motieven te wijzen om dit deel van de vrouwenbeweging te verklaren. De ekonomische motieven zijn slechts de diepere oorzaken, daarnaast werken ook zedelijke beweegredenen. De vrouwen willen niet slechts hun brood verdienen, maar ook een ernstig levensdoel najagen. In de lagen van deze klasse vinden wij die tragische konflikten, die Nora-figuren die, om een geestelijk levensideaal te bereiken, een zwaren kamp voeren. De verwezenlijking van de eischen dezer vrouwen kan den val van het kapitalistisch stelsel slechts het huisgezin verhaasten.

De proletariersvrouw, eindelijk, merkt op hoe het gezin door de uitbuitingsnoodzakelijkheid van het kapitaal verstoord wordt.

De vrouw is gedwongen een onzedelijke konkurrentie te voeren met den man, haar arbeid wordt op de jammerlijkste voorwaarden door het kapitaal gekocht. Zij maakt zich daardoor maatschappelijk onafhankelijk van den man, maar vervalt in de slavernij van het kapitalisme. De man had voorheen het recht de vrouw met zweepen te tuchtigen, maar het kapitaal geeselt haar met schorpioenen.

(*Bravo*) Daarom strijdt de proletariersvrouw niet tegen de mannen van hare klasse, maar vereenigd met de mannen bestrijdt zij de kapitalistische maatschappij. (*Stormachtige bijval*) Het doel van haren strijd is niet de vrije konkurrentie van mannen en vrouwen, maar de politieke heerschappij van het proletariaat, die voeren zal tot de socialistische samenleving.

Deze samenleving zal alle tegenstrijdigheden en vijandigheden van de kapitalistische maatschappij, de tegenstelling van hoofd- en handarbeid, van mannenarbeid en vrouwenarbeid, van stad en land oplossen, omdat alleen zij haar oplossen kan. Niet een nieuwe klassenheerschappij wil zij vestigen, maar iedere overheersching onmogelijk maken.

Immers, het einddoel van het socialisme is het nieuw-Hellenisme, zoo als ik het wil noemen. Maatschappelijke grondslagen moeten worden gelegd, zoodat iedere persoonlijkheid, zonder verschil van geslacht of van ras, geroepen kan worden van het leven een kunstwerk te maken. (*Stormachtige bravo's*)

In dezen klassenstrijd zijn aanrakingspunten tusschen de burgerlijke en de proletarische vrouwenbeweging. De proletariersvrouw, evenals de vrouw uit de middenklasse en de vrouw uit de opperste tienduizend, behoeven de politieke rechten. Als wij de burgerlijke vrouwenbeweging kritiseeren, doen wij het omdat zij zoo zwak en onzeker strijdt voor hare leuzen; maar in beginsel erkennen wij de mogelijkheid van een evenwijdig met de onze zich bewegende aktie. Aan een vereeniging is echter niet te denken. De gemeenschappelijke hervormingseischen worden overtroffen door de klassentegenstellingen van bezittenden en niet-bezittenden. De strijd van de sociaaldemokratie is een beschavingsstrijd in den besten zin van het woord. De burgerlijke vrouwen hebben enkele harer hoog geprezen, wijl zij gaven van haren overvloed. Hoe verhoudt zich daarbij de offervaardigheid van het proletariaat? Iedere penning, die gegeven wordt, is het steentje van weduwen en weezen, komt van hen die hongeren en ontberen. Ieder uur, gewijd aan het hooge doel, wordt niet van de ledigheid genomen, maar is ontrukt aan de korte rustpoos van de slavernij. En evenwel brengen honderdduizenden mannen en vrouwen — naamloos, onbekend, dagelijks deze offers uit het zuiverste idealisme. Dit zijn de ware helden van dezen tijd. (*Luide bijval*). Geen monument wordt voor hen opgericht, dat hebben zij ook niet noodig. Wanneer de gedenkteekenen van de winnaars van veldslagen en van vereerde vorsten lang tot stof zijn vergaan, zal eene blijvende stichting van hen getuigen — de socialistische maatschappij! Wij rekenen het ons tot een hooge eer, als proletariersvrouwen in dezen strijd te staan. Wij ruilen met geen burgerlijke vrouwen. Moge de almacht der politie tegen deze beweging zich keeren, wij roepen haar en de overige wereld toe: — gij houdt ons tegen, maar gij overwint ons niet!

(*Stormachtige, lang aangehouden bravo's*).

* * *

— Wij waren in de vorige aflevering niet meer in staat een verslag te geven van het Engelsche vakvereenigingskongres te Edinburg geopend op Maandag 7 September.

Nu plaatsen wij hier een verkort meegedeeld kritisch rapport, opgenomen in de sociaaldemokratische „Justice”. Onze lezers weten dat dit weekblad het orgaan

is van de meest geavanceerde socialistische organisatie in Engeland, de Social democratic Federation.

* * *

„Het kongres heeft onze verwachtingen geheel vervuld en moet een even volstrekte teleurstelling geweest zijn voor onze vijanden.

Wij meenden te weten dat het socialisme zoover is doorgedrongen in de vakvereenigingen, dat geen huismiddelen er in zouden slagen de socialistiche gedachten van het kongres uittesluiten, of daar aan den vooruitgang van het socialisme een hinderpaal te stellen. De uitkomst heeft onze verwachting volkomen bevestigd, en moet ten eene male de hoop hebben vernietigd van hen die geloofden dat, als zekere „leiders" maar van het kongres waren buiten gesloten, de overige afgevaardigden door kapitalistische vleitaal of spotternij verleid zouden worden terug te komen op de socialistische uitspraak welke zij reeds gegeven hadden.

Woensdag werd de verlangend tegemoet geziene diskussie over de socialistische resolutie van het Norwicher kongres uitgelokt door een motie van de Powerloom Overlookers Associationom die resolutie te vervangen door de volgende:

›Het kongres geeft als zijn meening te kennen, dat het noodzakelijk is voor het behoud van de Engelsche nijverheid, dat in staatsbezit moet ouergaan het land, de mijnen, de delfstoffen, in gemeentelijk bezit de waterleiding, de kunstlicht-ondernemingen en de tramwegen, en belast het parlementaire komité met het voorstellen en bevorderen van wettelijke maatregelen in dezen zin.‹

De diskussie deed evenwel uitkomen dat in het kongres een sterke strooming was tegen het herroepen van de Norwicher resolutie, zoodat dit deel van de motie achterwege bleef. Na de uitlegging, gegeven door den voorzitter, volgens welke ieder kongres moties aannam voor zijn eigen parlementaire komité, zoodat de resolutie thans te nemen niet kan geacht worden een vroegere te niet te doen, werd de motie met groote meerderheid goedgekeurd. De socialisten hadden geen reden om tegen te stemmen.

Vóór het debat over de socialistische motie, had het kongres zich uitgesproken voor betaling van parlementsleden; een warmere ondersteuning door vakvereenigingen te verleenen aan koöperatie; wijziging van de wet op de gedwongen winkelnering, zoodat verboden zou zijn alle loonsvermindering voor levering van grondstoffen, kracht, warmte of licht; afkeuring van de houding der regeering tegenover de loonbeweging; en een motie ten gunste van herziening van het kadaster. Bij de beraadslaging over dit punt werd aangevoerd dat landnationalisatie afdoende was. Toch nam het kongres de motie aan met een groote meerderheid.

Maar dit is slechts een van de gevallen, waarin het kongres zich een slag in het gezicht heeft gegeven bij de behandeling van vraagpunten waarvoor weinig belangstelling gevoeld wordt; daarmee bewijzende hoeveel beter de verstandige manier is, toegepast door de veel gelasterde internationale kongressen. Daar wordt elk stel resoluties eerst onderzocht door een goed bezette kommissie van deskundigen.

Maar niet alleen in besluiten van deze soort toonde het kongres gebrek aan konsekwentie. Woensdag werd de vraag behandeld om af te wijzen de vertegenwoordigers van bladen, niet volgens de regeling van den Typografenbond gedrukt. De verslaggevers van eenige couranten trokken zich terug. Nu werd

echter, terwijl deze plechtige uitsluiting plaats had, een circulaire verspreid van de Typografische vereeniging te Glasgow, volgens welke JAMES MAWDSLEY, een van de meest bekende kongresleden, een geregelde medewerker was geweest van een avondblad in die plaats, eveneens geleverd door niet-reglementairen arbeid. Het kongres liet MAWDSLEY met rust. Terwijl een blad de Scotchman beweert, dat een aantal afgevaardigden zich gehaast hebben, na bedoelde reporters te hebben uitgesloten, aan de redactiën van die couranten te verzoeken de plaats van de uitgeslotenen te mogen innemen om haar een verslag te geven van het congres — voor een bagatel!

Zoo bewijzen de oude vakvereenigingsmannen hunne karaktervastheid en hun praktischen zin, vergeleken bij de ijlhoofdige socialisten, die het kongres een slechten naam zouden geven.

Donderdag werd een socialistische resolutie over opvoeding verworpen voor een bijna gelijkluidende, maar niet zoo uitgesproken socialistische motie.

Een besluit ten gunste van de oprichting van een verkiezingsfonds werd met groote meerderheid afgestemd. Aangenomen met 88 tegen 52 een motie voor de vrijlating van gevangen anarchisten.

Tot de laatst behandelde resoluties behoorde een afkeuring van de slachting der Armeniers; de wenschelijkheid dat de vakvereenigingen zich zouden uitspreken over het houden van een Internationaal Vakcongres in 1898; en een protest tegen de onwelwillende houding van de regeering tegenover de vertegenwoordigers van de geörganiseerde arbeiders.

Een besluit ten gunste van wettelijke verbodsbepaling, door socialisten voorgesteld, tegen kinderarbeid onder 15 jaar en nachtarbeid onder 18 jaar, werd aangenomen tegen een heftige oppositie van de zijde der wevers en spinners.

De samenstelling van het Parlementarische komité toont weinig verandering, en er is weinig hoop dat eenigzins vooruitstrevende maatregelen door het Kongres besloten meer zullen uitwerken dan vrome wenschen, als zij moeten uitgevoerd worden door een troep kortzichtige reaktionnairen. Aangenaam, evenwel, is de mededeeling dat onze partijgenoot Thorne met groote meerderheid benoemd is tot voorzitter van het Parlementarische komité.

Alles goed beschouwd heeft het Vakvereenigingskongres van 1896, ondanks sommige tekortkomingen, nuttig werk gedaan. Het heeft beslist geweigerd de wijzers van het socialistische uurwerk achteruit te zetten. Bovendien heeft het, ongerekend een vermakelijk vertoon van meerderheid, de besluiten en den arbeid van het Internationale Kongres van Londen praktisch goedgekeurd.

* * *

Wij hebben aan deze opmerkingen van ons broederorgaan „Justice" slechts toe te voegen dat onzes inziens deze twee feiten vast staan:

1e. Dringt de sociaaldemokratie steeds verder in de vroeger geheel op burgerlijken voet georganiseerde en schijnbaar hopeloos verburgerlijkte Engelsche vakvereenigingsmannen.

2e. Heeft de groote meerderheid hunner althans dit verouderde standpunt achter den rug, van uitsluitend ekonomische aktie te willen.

* * *

— De inrichtingen van kommercieelen en industrieelen aard gedreven door socialisten, al dan niet ten voordeele, geheel of gedeeltelijk, van de socialistische propaganda, zijn kapitalistische instellingen.

Zelfs indien het een zaak betreft die geheel voor de propaganda bestaat, b. v. de uitgave van een blad, kan zij alleen op kapitalistische grondslagen gevestigd worden en volgens kapitalistische regelen worden bestuurd. Al het geld dat wij gebruiken voor ons doel, voor zoo ver het geen vrijwillige bijdragen zijn van proletariërs, vertegenwoordigt onbetaalden arbeid. De duizenden guldens door de Vorwärts gestort in de Duitsche partijkas, zijn geslagen uit het werk van drukkers, zetters, papiermakers, kolporteurs, administrateurs en redakteuren. Daar is niets tegen te doen: willen wij geld hebben, dan moeten wij het maken op de eenig mogelijke manier. Allerminst is dit strijdig met eenig beginsel, want ons beginsel veroordeelt niet het aanwenden van het kapitalistisch systeem in bepaalde gevallen, maar het kapitalistisch systeem in 't algemeen.

Het eenige, wat wij van onze instellingen kunnen maken, het eenige waaraan onze instellingen moeten beantwoorden, is de hoogst-mogelijke volkomenheid welke thans te bereiken is.

Wij behooren den loonstandaard, die in eenige plaats geldende is, dikwijls ten koste van een moeilijken strijd behaald, niet te drukken maar integendeel hooger op te voeren. Dit zelfde betreft de werkuren en de overige arbeidsvoorwaarden. Niets van hetgeen wij in onze programma's verlangen, dat als oogenblikkelijke verbetering van het stelsel eenige beteekenis heeft, mag worden gemist. Niets van hetgeen wij beschouwen als voor onmiddelijke opheffing vatbare misbruiken, mag worden geduld. Bovendien, wijl alle betrokken personen, besturende en uitvoerende, verbonden zijn door den nauwen band van de proletarische solidariteit, zal van een kapitalistische hooghartigheid aan de eene, van kruipende slaafschheid aan de andere zijde, geen sprake zijn.

* * *

Bedenkt men verder aan welke eischen, uit deze algemeene afgeleid, in het bijzonder moeten voldoen onze koöperatieve produktie- en konsumptieinrichtingen, de werkplaatsen en magazijnen, door vereenigingen van socialistische arbeiders gesticht, dan vindt men als eerste noodzakelijkheid dat het loon zoo hoog zij als de konkurrentie van burgerlijke, aan partikulieren of maatschappijen toebehoorende ondernemingen veroorlooft. Dat de arbeiders-leden hunne waren duurder betalen om de arbeiders-geëmployeerden meer te kunnen salarieeren, is noch een wenschelijke, noch een houdbare toestand. Aan den anderen kant zou het ongeoorloofd zijn, dat, naar kapitalistische voorbeelden, eene onevenredig hooge belooning van het besturend personeel de loonen drukte van het produceerend personeel. Het is noodig bij de bepaling van beider inkomen den loonstandaard te raadplegen, van kracht in verschillende beroepen. Een ingenieur zooveel te betalen als een aardwerker, is een onbillijkheid, wijl de gemeenschap der koöperatie in dit geval meer op den arbeid van den ingenieur dan op den arbeid van den aardwerker zou overhouden. In onze maatschappij is dit ook geen manier van op den duur de konkurrentie te verdragen. Wij onderstellen dat alle rangen en afdeelingen van het werk bezet zijn door personen volgens ieders geschiktheid, en niet de hoogere of aangenamere verdeeld door gunstbetoon en protektie.

Verder behoort niet alles wat gewonnen wordt, uitgekeerd te worden als loon. Behalve de reservefondsen, die het bedrijf noodig maakt, zullen de leden aan gedeelten van de winsten bestemmingen willen geven die niet samenhangen met de eigenlijke taak van de koöperatie. Zij zullen bladen willen subsidieeren, werkstakingen steunen, getiraniseerde arbeiders bijstaan, geld geven voor verkiezingen — de socialistische propaganda willen bevorderen. Een groote partij in een groot land beschikt over uitgebreide fondsen, samengesteld door vrijwillige bijdragen. Maar in een klein land, al bestaat er een groote partij, heeft men behoefte aan de winsten van de koöperatie. Het komt hier op neer, dat de arbeiders, behalve hunne geringe vaste kontributie, de voordeelen die anders de tusschenhand geniet, besteden aan de propaganda.

De werkuren zullen teruggebracht moeten worden tot een minimum dat de konkurrentie verdraagt. Lager is het niet geoorloofd te gaan; geen gehechtheid aan sleur mag er van terughouden het minimum zoo spoedig mogelijk te bereiken; en steeds zij men op middelen bedacht om het minimum te doen dalen.

Wij weten dat, behalve lage loonen en lange dagen, de inrichting van de werkplaatsen geteld moet worden tot de oorzaken, die den levensduur van het proletariaat verkorten. De koöperatieve inrichtingen zullen het ideaal van een gezonde fabriekmatige inrichting niet kunnen bereiken, omdat een gezonde fabriek zou ophouden een fabriek te zijn. Maar het mogelijke is voor hen een dringende eisch.

De arbeidsvoorwaarden — stukwerk of vast loon — moeten beantwoorden aan de algemeene beginselen hier aangegeven. Bij afwezigheid van het klassenverschil tusschen bestuur en werklieden, zal het stukwerk niet altijd kunnen ontbreken. Waar de meerwaarde — eenige bron van kapitaal in de moderne maatschappij — niet vloeit in de zakken van kapitalisten, maar gebruikt wordt in den aktieven en passieven strijd tegen het kapitalisme en de administreerende leden zonder persoonlijk belang zijn, integendeel onderworpen aan het dikwijls scherpe toezicht van het geheel der betrokken personen, daar verliest de uitbuitingswijze die men stukwerk noemt, veel van hare verschrikking. Zelfs schijnt het, dat het stukwerk, toegepast door arbeiders die niet afhangen van een meester, maar in dienst zijn van hunne medearbeiders en geene superieuren kennen dan de gekozen vertegenwoordigers van de leden der koöperatie, de billijkste loonsbepaling is.

* * *

De voornaamste socialistische koöperatieve inrichting in België, de *Vooruit* te Gent, die van onberekenbaar nut is voor de ontwikkeling van het socialisme in geheel België, is het doel geweest van een lasterkampagne, begonnen door den trouwen helper van allen die de internationale sociaal-democratie treffen — het blad *Recht voor Allen*.

Wij hebben ons in bijzonderheden over de wijze, waarop de betichtingen in de wereld kwamen, niet te mengen. Genoeg, dat de geheele Belgische reaktionnaire pers zwelgde in de gelegenheid kwaad te spreken van de arbeiderspartij, ditmaal getroffen in een van hare schoonste instellingen en in den persoon van een harer achtenswaardigste leden, Anseele, het hoofd van de „Vooruit".

Herhaalde en diepgaande behandeling van de uitgebrachte beschuldiging heeft plaats gevonden. Het zou te veel ruimte innemen en met den aard van deze

rubriek in ons tijdschrift niet strooken, ging men hier al het gebeurde verhalen.

Wij deelen hier alleen den uitslag mede van het onderzoek.

Verlangt men een socialistische inrichting — gelijk half in onwetendheid, half in kwaadwillige koppigheid vele tegenstanders voorgeven te willen — dan beäntwoordt de Vooruit niet aan den eisch. Maar volkomen beantwoordde Vooruit aan de eischen welke men in deze maatschappij mag stellen.

Gebleken is het volgende — ontleend aan de Peuple van 5 Oktober —.

* * *

1e. De Vooruit betaalt aan hare naaisters 50% hoogere loonen dan de klerikale en liberale patroons.

2e. De meisjes werken niet langer dan 8 uur per dag.

3e. Het zweet-stelsel is er onbekend, aangezien de meeste naaisters meer doen dan deze in 8 uur en dat ditzelfde werk in zes uur wordt geleverd.

4e. Dat geen aftrekking van loon plaats vindt voor die naaisters, die de vastgestelde taak niet hebben verricht.

5e. Dat de „Vooruit" nimmer een centiem voordeel heeft genoten van het overwerk (nl. het werk dat binnen de 8 uur gedaan wordt boven het vereischte minimum); omdat 60 pCt. van de opbrengst in geld wordt uitgekeerd, 15 pCt. in hare weêrstandskas en 25 pCt. in het fonds bestemd voor pleizierreizen.

6e. Dat de andere werkgevers nooit desgelijks hebben gehandeld, maar op het overwerk hebben gespeculeerd om de loonen te verlagen, terwijl de „Vooruit" zich van de verkregen uitkomsten bedient om de loonen te verhoogen.

7e. Dat de vermindering van werkuren onmiddelijk geleid heeft tot verhooging van de loonen.

8e. Dat de wijze van werken steeds met de meisjes overlegd geworden is, en in haar voordeel geregeld.

9e. Dat er geen tyrannie bestaat aan de „Vooruit", maar eer eene mate van vrijheid, waarvan somtijds misbruik wordt gemaakt.

10. Dat Anseele, „de tyran", altijd de bemiddelaar is geweest bij geschillen.

11. Dat men hem hoogstens kan verwijten niet nauwkeurig genoeg toe te zien.

12. Dat elk dezer feiten gebleken is in twee partijvergaderingen, even als in de kommissie van onderzoek; en dit met overgroote meerderheid.

13. Dat niettemin de burgerpers voortgaat te doen alsof 10 menschen gelijk hebben als 2000 andere het tegendeel bewijzen.

14. Dat de „Vooruit" misschien vervolgd zal worden, omdat zij onverdiende salarissen heeft uitbetaald en gratificatiën gegeven, waartoe zij niet verplicht was. (De arbeidsinspekteurs hebben n.l. gemeend dat de „kortingen" van 25 en 15 pCt. onwettig waren).

15. Dat de burgerbladen bestuurd worden door onverbeterlijke leugenaars in dienst van de rooverbende Cartouche & Co. (De Co. is, helaas, in Amsterdam gevestigd aan het Damrak.)

16. Dat alle leden van de partij nu de waarheid kennen, dat de organisatie van de Gentsche socialisten zal blijven bloeien, ondanks de jaloerschen en de boozen. Eerlijk duurt het langst.

Iets over de beteekenis der Waardetheorie.

DOOR A. B.

Het is een gangbare meening, dat de waardetheorie van MARX met het socialisme niets te maken heeft; dat, indien het gelukken mocht deze theorie te weerleggen, de hoofdeisch van de socialisten onaangeroerd blijft. De eisch om de produktiemiddelen te brengen in handen van eene Gemeenschap spruit niet voort, meenen velen, uit eene theorie, maar is de vrucht van eene door het praktische leven verkregen ervaring.

Deze meening is heel duidelijk uitgesproken in een opstel van PAUL FISCHER, dat in de eerste serie van de Berliner Arbeiter Bibliotheek [1]) is opgenomen. Dit zeer lezenswaardige artikel heeft de bedoeling een inzicht te geven in de waardetheorie van MARX en tevens een inleiding te zijn voor hen, die het voornemen koesteren MARX te bestudeeren. Na eene uiteenzetting van deze merkwaardige theorie bespreekt de schrijver de houding van de officieele wetenschap. „De burgerlijke economen", schrijft hij, „hebben de waardetheorie verklaart voor het voornaamste bolwerk, waarmede het socialisme staat of valt." Volgens zijne meening is deze opvatting niet alleen verkeerd, maar levert tevens het bewijs van een slecht inzicht omtrent de beteekenis van deze grondstelling. Aangenomen zelfs, verklaart PAUL FISCHER, dat deze theorie onjuist is, dan nog zou het socialisme onaangeroerd blijven. Ook zonder deze leerstelling zou men tot de slotsom worden gebracht, dat het noodzakelijk is de produktiemiddelen te brengen in handen van eene Gemeenschap. „Men behoeft slechts een helderen blik te werpen op de wereld om ons heen, aandachtig de verschijnselen in de tegenwoordige maatschappij te beschouwen om noodzakelijkerwijze van zelf te komen tot de slotsom: gemeenschappelijk eigendom der produktiemiddelen." Het spreekt dunkt me van zelf, dat indien een socialist zoo denkt over de waardetheorie, de tegenstanders met verwondering vragen, wat dan toch die waardetheorie te beteekenen heeft. En PAUL FISCHER, die dit blijkbaar heeft gevoeld, laat dan ook zeer terecht de burgerlijke economen vragen, wat voor den duivel de socialisten toch met hun waardetheorie willen. En op deze, volgens onze meening zeer juiste vraag, geeft hij het volgende antwoord: „Zooals wij hebben gezien kan men met behulp van de waardetheorie, gelijk MARX haar heeft opgesteld, den sleutel vinden, die voor een goed begrip van alle economische verschijnselen in de hedendaagsche maatschappij noodig is. Zij kunnen ten slotte tot deze theorie worden teruggebracht. Alleen de waardewet is in staat op bevredigende wijze op te

---

[1]) Berliner Arbeiter Bibliothek. Herausgegeben von MAX SCHIPPEL, Erster Band. Heft 9.

helderen en een voldoende verklaring te geven van de economische verschijnselen in de maatschappij, evenals de atoomtheorie het eenige houvast is voor een voldoende verklaring van alle scheikundige verschijnselen en den grondslag levert, waarop alle andere scheikundige wetten kunnen worden opgebouwd. De waardetheorie zoowel als de atoomtheorie zijn wetten, die uit waargenomen feiten zijn afgeleid, uit de werkelijkheid zijn geabstraheerd, wetten, die werken onverschillig of de menschelijke geest zich daarom bekommert of niet."

In dit antwoord op de vraag der burgerlijke economen ligt tevens, meenen wij, de weerlegging opgesloten van zijne bewering. Want een oogenblik ondersteld, dat de waardetheorie onjuist is, dan zouden wij volgens de bewering van den schrijver zelf „een voldoende verklaring" der economische verschijnselen in onze hedendaagsche maatschappij moeten missen. Het eenige houvast, dat dan overblijft, is „de heldere blik." Maar reeds ENGELS heeft in zijn „Dühring's Umwälzung der Wissenschaft" [1]) gewezen op het weinig betrouwbare van een dergelijk houvast. Een heldere blik evenals een gezond verstand zijn geen voldoende grondslagen, waarop een dergelijk belangrijk verlangen, als de hoofdeisch der socialisten inhoudt, mag worden gevestigd. Zonder eenen theoretischen grondslag zou het er slecht uitzien, en het debat over het al of niet juist zijn van den socialistischen eisch hierop neerkomen, dat men allen, die het niet met u eens zijn, zou moeten beschuldigen van niet te beschikken over een helderen blik of een gezond verstand. Deze bewijsvoering mag voor de socialisten uiterst streelend wezen, maar brengt ons geen haar breed verder. Als wij, om een voorbeeld te geven, met een helderen blik en zeer aandachtig de verschijnselen in onze hedendaagsche maatschappij beschouwen, dan kunnen wij tot de slotsom worden gebracht, dat er een concentratie van kapitaal plaats grijpt. De bezitters van de groote kapitalen slokken de kleine kapitalen op. Als dit zoo door gaat, zoo kunnen wij redeneeren, dan zal ten laatste slechts een klein aantal bezitters van groote kapitalen overblijven en zal de moeite, die het groote leger van onterfden zich zal moeten getroosten om die heeren te onteigenen, gering zijn. De theoretische verklaring van dit verschijnsel heeft tot uitgangspunt de waardetheorie van MARX. Hij bewijst, dat deze samentrekking van kapitaal steeds voortgaat, dat dit verschijnsel een levensverschijnsel is van eene kapitalistische maatschappij. In zooverre wij derhalve in de werkelijkheid zien gebeuren wat MARX voorspelt, in zooverre zijn deze verschijnselen eene bevestiging van de juistheid eener theorie, die natuurlijk niet de verschijnselen teweegbrengt, maar als hulpmiddel dient om deze verschijnselen te verklaren. Steunende op deze juistheid kunnen wij dan beweren, dat deze concentratie zal voortduren en wordt het mogelijk om te beoordeelen of de eisch van de niet-bezittenden, gemeenschappelijk eigendom der produktiemiddelen, eenmaal praktisch uitvoerbaar zal zijn. Want niet omdat de proletariërs deze verandering w e n s c h e n, of omdat door eene dergelijke omwenteling een groote hoeveelheid leed en ontbering zou worden voorkomen, kan deze eisch worden gesteld, maar omdat de ontwikkelingsgang van de maatschappij het inwilligen van dien eisch mogelijk maakt. Is nu de waardetheorie onjuist, dan, dit spreekt van zelf, kan althans voorloopig dit verschijnsel van

[1]) Derde druk blz. 7.

concentratie der produktiemiddelen blijven bestaan. Ook de eisch van het proletariaat zal vooreerst niet worden gewijzigd. Maar als de waardetheorie onjuist is, dan moet een andere verklaring van het verschijnsel worden gegeven of worden aangetoond, dat de ontwikkelingsgang is, zooals men gaarne wenscht, dat hij wezen zou. Doet men dit niet dan blijft de mogelijkheid bestaan, dat een andere theorie gevonden wordt, die dan de juiste blijkt te zijn. Stel dat eene andere theorie gevonden wordt, die aangeeft dat de ontwikkeling van de hedendaagsche maatschappij als volgt plaats zal hebben. De kapitalistische produktiewijze brengt mede een concentratie van kapitaal, maar indien deze samentrekking een bepaalde hoogte bereikt heeft, dan begint langzamerhand weder een decentralisatie, die den stand van zaken brengt op een reeds vroeger verlaten punt. Men zou kunnen zeggen, dat indien de beweging van deze ontwikkeling moest worden voorgesteld door een lijn, zij het beste door een gegolfde lijn zou worden voorgesteld. De top van elke golf stelt een centralisatie, de bodem een decentralisatie van het kapitaal voor. Nimmer evenwel zal de centralisatie zoover gaan, dat een onteigening van de kapitaalbezitters, derhalve het brengen van de produktiemiddelen in handen van eene Gemeenschap mogelijk is. Deze theorie, indien zij juist is, kan derhalve bewijzen, dat de kapitalistische produktiewijze steeds zal voortduren en nimmer zal plaats maken voor een hoogeren vorm, de socialistische. Is deze theorie de juiste, dan zou het met de socialistische hoofdeisch slecht gesteld zijn. Daar de ontwikkeling van eene maatschappij zich niet regelt naar onze w e n s c h e n, maar integendeel wij onze eischen en wenschen t e r e g e l e n hebben naar den gang van die ontwikkeling, zou het proletariaat haar eisch op den duur moeten laten vallen, gedwongen door de omstandigheden, die menschen met gezond verstand en helderen blik dwingen te erkennen, dat hun eisch een onmogelijk te verwezenlijke eisch is geweest. Dit zou degenen boven het hoofd hangen, die de volgende bewering van den heer FISCHER onderschrijven: „Wanneer ik namelijk beweerde, dat de waardetheorie onjuist is, zou ik door zulk een bewering niets anders doen dan vaststellen, dat volgens mijne persoonlijke meening deze poging om theoretisch een aantal economische verschijnselen en feiten te verklaren mislukt was; desniettegenstaande bleven die feiten zelf onveranderd voortbestaan. Zoo zou b.v. met de omverwerping van de waardetheorie ook tevens de v e r k l a r i n g v a n h e t o n t s t a a n der meerwaarde te niet worden gedaan, maar geenzins de voortbrenging van de meerwaarde zelf, welke een in het oogspringend feit is van algemeene bekendheid, onafhankelijk van iedere theorie. Verwierp ik de atoomtheorie, dan zouden zich waterstof en zuurstof nog steeds in dezelfde verhouding tot water verbinden.” Hier verdient bewondering de bedaardheid, waarmede de schrijver verklaart, dat, indien hij de waardetheorie zou verwerpen, hij n i e t s anders doet dan constateeren, dat een theoretische verklaring van een aantal economische feiten mislukt is. Het is eene gelijksoortige bewondering, die degene verdient, die, nadat plotseling zijn stoel wordt weggeschopt, met groote bedaardheid op een anderen zetel plaats neemt. De opmerking, dat de feiten toch blijven bestaan, is een zwakke troost, vooral als men bedenkt, dat de eigenaardigheid van feiten juist in hun bestaan gelegen is. Het is in deze kwestie niet alleen te doen om het constateeren van verschillende feiten, maar ook om het juiste verband tusschen de feiten aan te toonen.

Het is hier niet de eenige vraag òf de dingen gebeuren, maar in welke volgorde, welke samenhang er is tusschen de eene gebeurtenis en de andere. Wij moeten namelijk trachten de wetten op te sporen, die de ontwikkeling van de verschijnselen beheerschen. De werkeloosheid bijvoorbeeld is een verschijnsel, dat niet moeilijk te constateeren valt. Ook kan met cijfers worden aangetoond, dat, zelfs wanneer de kapitalistische produktiewijze een tijdperk van bloei is ingetreden, dit verschijnsel nog voort bestaan blijft. Men kan namelijk beweren, dat het hedendaagsche stelsel van voortbrenging steeds een zeker aantal menschen veroordeelt om werkeloos te zijn, dat wil zeggen gebrek te lijden. Dit zal ieder, die inzage wil nemen van statistische gegevens, toegeven. Doch wat niet door iedereen wordt toegegeven is de verzekering, dat dit verschijnsel steeds grootere afmetingen zal aannemen, zoodat het minimum werkeloozen zelfs gedurende een tijd van kapitalistisch welvaren grooter wordt. Want al wordt de werkeloosheid geconstateerd, daarmede is niet aangetoond, dat deze kwaal erger worden zal en nog veel minder is dan bewezen, dat het ooit mogelijk zal zijn dit verschijnsel te doen verdwijnen. Het geloof of de hoop of de wensch eenmaal van dien ramp bevrijd te worden, is niet voldoende. Er moet worden uiteengezet, dat de ontwikkeling van het maatschappelijk organisme zoodanig is, dat het eenmaal praktisch uitvoerbaar wordt om aan allen, die willen en kunnen, arbeid te verschaffen. Over dit laatste loopt dan ook voornamelijk de strijd, en indien er geen theoretische bewijsvoering bestaat omtrent de mogelijkheid eener vervulling van dezen goedgemeenden wensch, dan is het ja van den een van evenveel gewicht als het neen van den ander.

De omverwerping van de waardetheorie, meent de heer Fischer, doet tevens de verklaring van het ontstaan van de meerwaarde te niet, doch in geen geval de voortbrenging van de meerwaarde, wat een in het oog springend van iedere theorie onafhankelijk algemeen erkend feit is. Dit laatste vooral lijkt mij een zeer stoute bewering. Vooral als men in het oog houdt, dat Marx de eerste geweest is, die dit vrij ingewikkelde proces heeft uiteengezet en dat, zonder een goed begrip van de waardetheorie, de kwestie van de meerwaarde niet te begrijpen is. De meerwaarde-theorie is eene door eene zeer uitgebreide en diepgaande studie van de kapitalistische productiewijze verkregen verklaring van de wijze, waarop het in een kapitalistische maatschappij aan een aantal menschen gelukt om te leven van den arbeid van anderen. Dat namelijk het grootste deel der menschen gedwongen is te werken niet alleen voor zich en voor hun huisgezin, maar, dat zij, onbewust, een groot gedeelte van hun leven besteden om anderen een onbezorgd leven te verschaffen. Hoe dit gebeurt en hoe de schijn telkens dit wezen van de kapitalistische productiewijze verbergt, is door Marx uitvoerig aangetoond. Een „algemeen erkend feit" is de voortbrenging van de meerwaarde volstrekt niet, indien men tenminste erkent, dat ook anderen dan enkel socialisten hun meening mogen hebben omtrent het wezen van maatschappelijke verschijnselen. Het aantal economen is legio, die trachten aan te toonen, dat de kapitalist niet leeft ten koste van anderen, dat wat de socialisten meerwaarde noemen een billijke belooning is van hen, die het kapitaal verschaffen, dat wil zeggen, volgens deze heeren, voor hen, die zoo goed zijn anderen in de gelegenheid te stellen om arbeid te verrichten. Deze wijze van arbeiden voor anderen is geen in het oog-

springend feit, zooals bijvoorbeeld de gedwongen arbeid van een Russischen boer. Wanneer een Russische boer gedwongen wordt om drie dagen in de week zonder eenige vergoeding te werken op den bouwgrond van den landheer, dan kan met recht worden gezegd, dat dit een in het oogspringend en algemeen erkend feit is. Doch het aantal dergenen is niet gering, die volstrekt niet toegeven, dat in onze maatschappij hetzelfde gebeurt als met den Russischen boer plaats vindt, dat, hoewel de vorm anders, het wezen hetzelfde is. Indien de voortbrenging van de meerwaarde zoo voor de hand lag, als de heer FISCHER meent, dan zou de inspanning niet zoo groot zijn, die nu de socialisten aan den dag leggen om de slachtoffers van die produktiewijze dit verschijnsel, zoo goed en zoo kwaad als het gaat, duidelijk te maken. Naarmate de proletariërs leeren inzien, hoe zij geexploiteerd worden, in dezelfde mate zal hun verzet toenemen, indien tegelijkertijd wordt aangetoond op welke wijze een organisatie van den arbeid kan worden verkregen, die vrij is van elke exploitatie.

Het beroep op de atoomtheorie, dat, al zou deze theorie onhoudbaar blijken, waterstof en zuurstof zich steeds in een bepaalde verhouding zouden verbinden, biedt denzelfden troost aan als de bewering, dat indien de verklaring der feiten onjuist is, die feiten nochtans bestaan blijven. Juist de atoomtheorie levert het bewijs, dat voor een praktisch handelen een theoretische grondslag noodig is. De atoomtheorie is een hypothese, dat is eene onderstelling, die niet direct bewezen kan worden. Om te verklaren, dat een bepaalde gewichtshoeveelheid van een stof, b. v. waterstof (H), zich steeds verbindt met een eveneens bepaalde gewichtshoeveelheid van een andere stof, b. v. chloor (Cl.), wordt aangenomen, dat iedere stof (materie) uit een groot aantal deeltjes bestaat, die zoowel langs mechanischen als chemischen weg niet meer te deelen zijn. Zulk een deeltje noemt men een atoom. De atomen van een zelfde stof zijn alle gelijk, dat wil zeggen zijn even groot en hebben hetzelfde gewicht. Evenwel de atomen van verschillende stoffen onderscheiden zich onderling door hun grootte en gewicht, en het aantal atomen is derhalve even groot als het aantal chemische elementen. Neemt men als gewichtseenheid het gewicht van een atoom waterstof, dan is het atoomgewicht van een atoom Chloor = 35^5. Een verbinding tusschen beide stoffen zal dus plaats moeten hebben in gewichtshoeveelheden, die zich verhouden als 1 : 35^5. Twee kg. waterstof en een en zeventig kg. chloor vormen een verbinding van drie en zeventig kg. chloorwaterstof of zoutzuur (HCl).

Deze atoomtheorie is de grondslag geweest voor de ontwikkeling van de scheikunde, waarvan de praktische toepassing geheele industrieën in het leven heeft geroepen.

Een fraai voorbeeld is de vervaardiging van aniline-kleurstoffen. Deze industrie heeft haar ontstaan te danken aan de ontwikkeling van de organische scheikunde. Langs theoretischen weg is gevonden, dat, door in de plaatsstelling (substitutie) of door toevoeging (additie) van atomen, uit één stof een geheele reeks andere stoffen konden worden afgeleid. Daardoor zijn afvalprodukten de grondstof geworden voor nieuwe industrieën. Het afvalprodukt van de gasfabrikatie, de steenkolenteer, levert door distillatie benzol, toluol, xylol etc. die tot kleurstoffen worden verwerkt, en thans de produkten zijn van eene industrie, die sedert het begin van 1860 vooral in Duitschland een groote vlucht genomen heeft. Zonder eene atoomtheorie

zou deze ontwikkeling niet denkbaar zijn. Indien de atoomtheorie onhoudbaar zou zijn gebleken dan mag men aannemen, dat een dergelijke vooruitgang niet zou hebben plaats gevonden.

Mij dunkt, de bewering, dat de waardetheorie van weinig belang is voor het socialisme, kan niet worden volgehouden, door hem die weet van hoeveel gewicht een goede theorie voor praktisch handelen is. Wat wèl kan worden volgehouden is de bewering, dat men een goed socialist kan zijn zonder iets van de waardetheorie te begrijpen. Dit komt geheel overeen met de ervaring. Men kan een goed en zeer verdienstelijk agitator zijn zonder te zijn ingewijd in de theoretische vraagstukken, die in de economie thuishooren. Evenals het mogelijk is een goed arbeider, een uitstekend opzichter te zijn in een aniline-kleurstoffenfabriek zonder iets te begrijpen, zonder zelfs ooit gehoord te hebben van de atoomtheorie Maar wij meenen, dat evenals op zulk een fabriek aan hem, die de leiding op zich heeft genomen, de eisch mag worden gesteld van niet alleen praktisch maar ook theoretisch te zijn onderlegd, evenzoo van degenen, die de hoofdleiding eener socialistische arbeidersbeweging in handen hebben, mag worden verlangd, dat hun de waardetheorie en wat daaruit voortvloeit niet vreemd is. In beide gevallen is deze ontwikkeling een grondslag voor een degelijken vooruitgang. Hier is een heldere blik of een gezond verstand wel een noodzakelijke, maar niet de eenige eisch.

Hiermede beweren wij niet, dat het wenschelijk is dat iedere propagandist een theoretisch wel onderlegd mensch moet zijn. Integendeel. Het groote werk de slapende en trage massa der proletariërs wakker te schudden en in beweging te brengen moet het zéér verdienstelijke werk blijven van hen, die uit deze klasse zijn voortgekomen. Zij zijn de dragers van de belangen hunner klasse en spreken de taal, die door hun klassegenooten het beste wordt verstaan. De theoretische ontwikkeling, waarop wij doelden, zullen wij in het algemeen bij hen niet vinden, omdat de omstandigheden dit niet hebben gewild. Elke poging om deze propagandisten in kennis ' stellen met theorieën, die zij niet kunnen beheerschen, werkt in de hand en doe. het gevaar ontstaan, dat in de plaats van de degelijke en praktische lieden, die berekend zijn voor hun taak, wij een groep voorgangers krijgen, bestaande uit quasi-wetenschappelijke ijdeltuiten en blufferige halfweters, die de beweging ontzaggelijk schaden. Doch in iedere socialistische beweging zijn lieden te vinden, die niet voortgekomen ui' de klasse der proletariërs, de ontwikkeling bezitten die voor economische studiën noodzakelijk is. Aan deze meestal afvalligen uit de bourgeoisie mag naar onze meening de eisch worden gesteld, dat zij, meer nog dan op een directe propaganda, zich moeten toeleggen op en alles in het werk stellen om de wetenschap vooruit te helpen, die een betrouwbare richtsnoer zal leveren voor hun handelen. Zij zullen goed doen te zorgen een nauwkeurige studie te maken van de wetten, die de maatschappelijke verschijnselen beheerschen, opdat zij hun invloed kunnen gebruiken om te voorkomen, dat de proletariërs eischen stellen en verlangens koesteren, die in strijd zijn met den loop van de maatschappelijke ontwikkeling. Want elke vergissing in de te volgen gedragslijn komt neer op de hoofden van de arbeiders zelf, vertraagt de beweging en vermeerdert het lijden der massa.

Wij zijn ons bewust, dat deze eisch aan deze groep van agitators gesteld niet

gering is. Vooral in een klein en achterlijk land, waar aan de intellectueele krachten in de arbeidersbeweging reeds zoo vele moeilijk te vervullen eischen gesteld worden. Doch naarmate de beweging toeneemt zal de behoefte aan theoretisch en tevens praktisch goed onderlegde leiders meer en meer worden gevoeld.

In tegenstelling met den heer Paul Fischer, die meent, dat het socialisme zeer weinig met theorieën te maken heeft, zouden wij willen zeggen, dat het socialisme zuiver theoretisch kan worden opgevat. Men zou degenen, die deze opvatting bezitten, theoretische socialisten kunnen noemen in tegenstelling met de agitators, de propagandisten, die zich direct tot de proletariërs wenden en die men als praktische socialisten kan aanduiden. De theoretische socialist verhoudt zich tot den praktischen, als de scheikundige tot den praktischen scheikundige, den technoloog. De scheikundige, in het algemeen, is het in de eerste plaats te doen om zoo zuiver mogelijk de scheikundige theorieën na te gaan, nieuwe verbindingen te zoeken en te trachten de eigenschappen van die verbindingen op te sporen. Of de resultaten van zijn onderzoekingen van direct praktisch belang zijn is een vraag, waarmede hij zich niet inlaat, of die hij hoogstens in de tweede plaats beantwoorden zal. De technoloog daarentegen vestigt voornamelijk zijn aandacht op die scheikundige processen, waarvan hij een praktische toepassing verwachten mag. Niet alles wat de theoreticus vindt, is van belang voor den prakticus. Doch de laatste zou verkeerd doen, indien hij geen kennis nam van de onderzoekingen van den eerste.

Wat de atoomtheorie is voor den scheikundige is de waardetheorie voor den theoretischen socialist. Dit is zijn eenig houvast. Hij behoeft geen socialist te zijn, omdat hij deernis heeft met het lijden van het proletariaat, of zoo veel goeds verwacht van eene socialistische produktiewijze, of omdat hij in zoo hooge mate symphatiseert met eene arbeidersbeweging. Al deze dingen kunnen hem koud laten. Hij stelt alleen belang in de verschijnselen voor zoover zij een bevestiging of ontkenning zijn van de theorie, waarvan hij aanhanger is. Een kapitalist is voor hem een even belangrijke en fraaie verschijning als een proletariër. Hoe zuiverder zij zich als zoodanig gedragen, hoe aangenamer hem dat is. En al de overwegingen waarmede een praktisch socialist heeft rekening te houden: hoe het vertrouwen der arbeiders te winnen, of de eene dan wel de andere taktiek moet worden gevolgd, of Piet of Klaas een schoft is of een engel enz. enz., al deze op een gegeven oogenblik zeer belangrijke vraagstukken zijn voor dengene, die het socialisme opvat enkel als een kwestie van theorie, van niet veel gewicht.

Wij meenen niet, dat dit standpunt uit een proletariërs-oogpunt erg fraai of erg sympathiek is, of dat men door dit standpunt in te nemen en er zich naar te gedragen heel veel volgelingen onder de arbeiders maken zal. Maar wij hebben zulk een inzicht ter sprake gebracht, om aan te duiden, dat de waardetheorie niet de geringe beteekenis heeft, die Paul Fischer haar geven wil.

6/10 '96.

Algemeene Geheel-Onthouding.

DOOR P. J. TROELSTRA.

VII.

Het is thans, meen ik, overbodig, verder de methode der „jongeren" te ontleden, die door hare ontkenning van alle politiek het laisser-aller der liberalen in hardheid overtreft, daar de liberalen in de praktijk toch steeds verschillende concessies aan hunne leer hebben gedaan, terwijl het laisser-aller bij de „jongeren" een wijsgeerig, ja ethisch stelsel is geworden.

Wat ik thans heb te doen, is het standpunt der geheel-onthouders toetsen aan de eerste regelen der ekonomie.

Wanneer men eene zedelijke of maatschappelijke leer predikt, doet men het, om haar zoo mogelijk algemeen toegepast te krijgen. Zoo moet men ook bij de beoordeeling der houdbaarheid en nuttigheid der onthoudingsleer zich het geval voorstellen, dat zij algemeen wordt gehuldigd.

Wij hebben ons dus de ekonomische gevolgen af te vragen van een algemeen streven, om zoo weinig mogelijk te genieten — „niets meer dan één rok te hebben" zooals TOLSTOÏ zegt — zoo weinig mogelijk geld uit te geven — zoo weinig mogelijk voor zich te laten werken — geen genot te smaken, dat anderen leed of ellende brengt (hetwelk ds. A. W. VAN WIJK „schuldig" noemt).

Wat dit laatste betreft, zoo is er geen enkel genot te smaken in onze maatschappij, waarop niet de schuld kleeft, die ds. VAN WIJK wil vermijden. Het eenvoudigste, wat men kan eten, is brood en wie de armoede en ellende, den overmatigen kinderarbeid op het platte land kent, die in de zomerweken schoolverzuim stereotyp maken — die zal weten, dat er aan elken broodkruimel als het ware bloed kleeft. Ook is er geen vak, waarin zulk eene menschenmoordende uitbuiting bestaat als in het bakkersvak — ook die vreeselijke schuld rust op het gebruik van brood. Zóó maak ik mij sterk, van elk artikel van verbruik, hoe eenvoudig ook, aan te toonen, dat het besmet is met den vloek van uitbuiting, van diefstal aan de gezondheid, de levenslust, het loon dergenen, die het mede hebben vervaardigd. Wie God dankt voor zijn dagelijksch brood, moet daarbij terwille van dien God-zelven van schaamte blozen over de door-en-door zondige wijze, waarop dat brood in zijne handen is geraakt.

Men gevoelt onmiddellijk, waar hier de kwaal zit: niet bij den genieter, niet bij het genotmiddel, maar in het maatschappelijke stelsel, waaronder de voortbrenging plaats vindt. Het is mogelijk, dat iemand met een flesch wijn minder maatschappelijke zonde inslikt, dan met een snee roggebrood. Dat hangt af van de toestanden in den wijnbouw enz., vergeleken met die in den graanbouw. Als het genieten van met leed en ellende voor anderen voortgebrachte zaken medeplichtigheid aan die zondige wijze van voortbrenging beteekent, dan is alle genot zondig en het genot van weelde-artikelen niet meer zondig, dan dat van gewone levensbehoeften.

Tolstoï besluit zijn merkwaardig boek „Hoe is mijn leven?" met deze vergelijking:

„Wanneer ik naar de wilden reis en zij mij onthalen op coteletten, die ik lekker vind, en als ik dan des anderen daags verneem, dat die smakelijke coteletten uit het vleesch van een gevangene zijn gemaakt, die gedood werd, om er deze coteletten van te kunnen maken — en wanneer ik het niet goed vind, menschen te eten — dan zal en kan ik zulke coteletten niet meer eten, hoe algemeen ook het gebruik moge zijn, om menschen te eten en hoe onbeteekenend ook het voordeel moge zijn voor den gevangene, die toch veroordeeld is, opgegeten te worden, ook wanneer ik zijne coteletten weiger. Misschien zal ik ook menschenvleesch eten, als de honger mij daartoe dwingt; maar ik zal er geen gastmaal van aanrichten en niet deelnemen aan een gastmaal van menschenvleesch en ik zal zulke gastmalen niet bezoeken, noch mij er op beroemen, dat ik daaraan heb deelgenomen."

Deze vergelijking gaat letterlijk op voor alle genot in de bestaande maatschappij. De statistieken der sterfte, niet alleen voor kinderen, maar ook voor volwassenen in de arbeidersklasse, geeft een langeren levensduur voor de bourgeoisie, dan voor de arbeiders. Die meerdere arbeiders zijn vermoord door de maatschappij. De arbeid der vrouwen in de fabrieken doodt vele kinderen in het eerste levensjaar. Als gij drinkt uit een gewoon glas, of eet uit een grof aarden bord, aan de fabrieken van Regout gemaakt, hebt gij te bedenken, dat volgens het getuigenis van dr. J. Nijst voor de Enquête-kommissie de meeste kinderen te Maastricht beneden het jaar sterven, omdat de moeders drie weken na de bevalling weer aan het werk moeten zijn en dus den kinderen de borst niet kunnen geven.

Wij zijn werkelijk door den honger gedwongen, coteletten van menschenvleesch te eten en wanneer nu de een of ander uit afkeer daarvan zoo weinig mogelijk eet, kan ik mij dat zeer goed verklaren. Maar als hij dan gaat roepen over de straten, dat andere menschen zijn voorbeeld moeten volgen, zeg ik tot hem:

„Halt! gij zijt thans bezig, het omgekeerde te doen, van wat gij beoogt. Gij zijt een tegenstander der menscheneterij en gij wilt trachten, het getal offers van dat barbaarsche stelsel zoo gering mogelijk te maken. Daarom roept gij de menschen toe, zoo weinig mogelijk te eten. De voorraad arme gevangenen, die nu eenmaal gedoemd zijn, gegeten te worden, raakt dan minder snel op; maar de menscheneterij blijft bestaan. Ja, door de etenden in den waan te brengen, dat zij minder schuldig zijn, wanneer zij per maand één mensch verorberen, dan wanneer zij er twee oppeuzelen, kweekt gij bij de kleine eters een gevoel van zelfvoldoening, dat zeer gemakkelijk zou kunnen overgaan in berusting in het stelsel van menscheneterij, dat onze maatschappij tot eene schande is. Tracht liever allen, die in de termen vallen, om gegeten te worden (en die toevallig het grootste contingent der bevolking vormen) te vereenigen, om de eters te verhinderen, zich aan hen te vergrijpen. Door uwe krachten aan dien arbeid te besteden, doet gij vrij wat nuttiger werk, dan door de gulzigheid der etenden te bekampen."

Om tot de kapitalistische voortbrengingswijze terug te keeren: — men meene niet, hare euvelen te bestrijden, door weinig te genieten. Het is waar, dat er door degenen, die arbeiden, veel geleden en ontbeerd wordt; maar nog grooter

persoonlijk en maatschappelijk euvel is de werkloosheid! Zou de propaganda der onthoudingsleer het door hare voorstanders gewenschte gevolg hebben, dan zou de produktie ten zeerste verminderen en met haar de loonen; de levensstandaard der rijken zou dalen, maar daarmede zou eene daling van dien der arbeiders gepaard gaan. De geheel-onthouders zouden misschien hierin willen voorzien, door hetgeen zij minder aan weelde uitgeven, aan de armen te schenken; maar deze grootere filantropie zou eene nog grootere mate van afhankelijkheid en demoralisatie tengevolge hebben, dan reeds thans bestaat. Eene algemeene verzakking van het toch reeds zoo lage peil onzer samenleving zou niet kunnen uitblijven.

Het reaktionnaire der geheele beweging treedt hierbij duidelijk aan het licht. De weelde van onzen tijd, die vele goede en slechte hoedanigheden bevat, is het noodwendig bestanddeel eener maatschappij, berustend op de volgende beginselen:

1⁰. de normale wijze, waarop de groote massa aan den kost moet komen, is: mede-arbeiden aan de produktie;

2⁰. de ontwikkeling der techniek heeft het maatschappelijk voortbrengingsvermogen tot eene verbazende hoogte opgevoerd;

3⁰. de normale wijze, waarop men een deel der voortbrenging kan verkrijgen, is: het te koopen;

4⁰. de voortbrenging, staande buiten het beheer der georganiseerde maatschappij, is in handen eener kleine minderheid, die over alle voortbrengingsmiddelen beschikt;

5⁰. niet de redelijke behoeften der maatschappij en harer leden, doch de kansen op winst zijn de motieven tot de produktie;

6⁰. waar aan den eenen kant het voortbrengingsvermogen der maatschappij aangroeit en daarmede aan den anderen kant het verbruiksvermogen der groote massa geen gelijken tred houdt, tracht men winst te maken met het vervaardigen van weeldeartikelen voor de rijken, omdat de produktie van nuttige voorwerpen voor de groote massa op haar gebrek aan koopkracht afstuit.

7⁰. samentrekking der nijverheid en der kapitalen in enkele handen moet niet alleen de gelegenheid voor, maar ook de behoefte aan het voeren eener groote weelde doen toenemen en bevordert de ontwikkeling der luxe-nijverheid, die aan zeer vele arbeiders werk en brood geeft.

Ziethier de ekonomische oorzaken der toenemende weelde in onze dagen, die zich het ergst openbaart bij de rijken, doch die krachtens de zucht tot navolging en de ijdelheid bij de menschen, door de minder rijken wordt nagevolgd.

Als men die weelde zou wegnemen, als de meerderheid der rijken geheel-onthouders werden, zou men bv. de diamantindustrie en de goud- en zilvernijverheid zien verdwijnen.

Die verdwijning zou met toenemende werkloosheid en lagere loonen gepaard gaan en de algemeene inkrimping der weeldeproduktie zou de koopkracht der arbeidende klasse dus verminderen.

Inplaats dat de ellende, wier aanblik tot geheel-onthouding voerde, door haar werd verminderd, zou zij aangroeien en de langzame geestelijke en lichamelijke menschenmoord van thans zou grootere verhoudingen aannemen.

Het moge voor hen, die alle weelde uit den booze achten, eene treurige gedachte zijn; maar waar is het, dat zij, in haren monopolistischen vorm als voor-

recht der heerschende klasse, een noodzakelijkheid is voor de arbeiders-zelve, zoolang dezen moeten leven van den arbeid, hun door de kapitalistische klasse opgedragen en zoolang het lage koopvermogen der massa de produktie dwingt, zich toe te leggen op het vervaardigen van luxe-artikelen voor de rijken.

Dit alles verandert, zoodra de produktie niets anders ten doel heeft dan de bevrediging der menschelijke behoeften - wanneer alle winstbejag van partikulieren is uitgesloten — en wanneer de regeling van den arbeid plaats heeft door de gemeenschap en ten bate der arbeiders.

Dan zal beperking der produktie van alles, wat overtollig is, geene nadeelige gevolgen voor de arbeiders, doch slechts meer vrijen tijd medebrengen en waar de machines dan in nog veel sterker mate dan thans aan het werk kunnen worden gezet, zal, bij stijgende voortbrengst van noodzakelijke levensbehoeften en nuttige zaken, met de uitbuiting van menschen door menschen, de overspanning in de fabriek en op het bureau, de verwaarloozing van kinderen tengevolge van den arbeid der moeder, den arbeid van te jeugdige personen, geheel kunnen worden gebroken.

Het vervaardigen van kostbare en schoone zaken behoeft daarom niet te worden gestaakt. Als ik mij niet vergis, zijn onze „jongeren" ook geen vijanden van weelde op zichzelf, doch van de vaak domme en barbaarsche en steeds gemonopoliseerde klasse-weelde van heden. Wij zien echter vooral in de laatste jaren een streven naar weelde opkomen, dat iedereen oprecht moet toejuichen, in beginsel althans. De openbare gebouwen in de laatste jaren hier en elders gebouwd, toonen eene herleving van den kunstzin en de behoefte aan openbare weelde, die de zeventiende eeuw kenmerkte, wat de wereldlijke, en de middeleeuwen, wat de kerkelijke gebouwen aangaat. In die richting kan de weelde zich ontwikkelen, zonder nadeel voor wien dan ook, naast de machinale nijverheid terrein scheppend voor kunst en kunstnijverheid, die aan mannen van talent en smaak werk geeft.

De barbaarsche weelde onzer rijken, in het tentoonstellen hunner rijkdommen bestaande, zal, dunkt mij, voor het nageslacht even dom en dwaas lijken, als een ontwikkeld mensch thans de zilver- en goud-étalage op en aan de hoofden, kleeren en schoenen der plattelandsbewoners in sommige streken van ons land voorkomt.

De weelde, veredeld tot kunst, zal uit de partikuliere woningen der rijken verhuizen naar de talrijke openbare gebouwen, waarin het komend geslacht het grootste deel van zijn tijd doorbrengt, in de koncert- en schouwburgzalen, de musea en vergaderlokalen, de restauraties en leeszalen, de stations en arbeidsbeurzen, de kerken en scholen, de administratiegebouwen en fabrieken, enz.

Op het gebied van eten en drinken zal de hoogere beschaving, die een schooner omgeving, beter opvoeding en ontwikkeling en de ekonomische vrijheid medebrengen, zeer zeker een vereenvoudigenden invloed uitoefenen, vergeleken bij de weelde, thans aan de tafels der rijken te vinden. Of het vegetarisme en de onthouding van alkoholhoudende dranken zullen toenemen, is thans moeilijk te zeggen; dat de dronkenschap, die zuster der overspanning en uitputting, in eene redelijke maatschappij niet kan tieren, spreekt wel van zelf.

Voor zeebaden, gezondheids- en vakantiekolonies, studiereizen zal voor allen, die er behoefte aan hebben, de gelegenheid openstaan. Daar reizen dan geen geld

kost en overal kosteloos logies en voedsel zijn te verkrijgen, staat de wereld voor ieder open. Wat thans in dat opzicht tot de luxe behoort, is in de socialistische maatschappij kommunistisch bezit.

De gemiddelde weelde in de socialistische maatschappij zal, vergeleken bij de tegenwoordige, dan ook zeer groot zijn en geen geheel-onthouder kan daartegen bezwaar hebben.

De mensch toch heeft behoefte aan schoonheid en genot en het is die behoefte mede, welke hem prikkelt tot daden van kunst, van opoffering en volharding, die zijne geheele omgeving ten goede komen.

De opvoedende kracht, de revolutioneerende werking van schoone publieke gebouwen op het volk, kan m. i. niet licht worden overschat. Onwillekeurig begint het daardoor hooger eischen te stellen aan zijn eigen omgeving, die zoo schril afsteekt bij de ruime en schoone lokalen, die het meermalen betreedt. Zijn levensstandaard gaat daardoor omhoog en de prikkel tot ontwikkeling en tot organisatie ter verbetering van zijn lot wordt scherper.

Wordt daarentegen algemeene geheelonthouding het parool — ontstaat er een algemeen streven van de beter gesitueerden, om hun levensstandaard te verlagen tot het peil der armen, dan doodt men den prikkel tot den strijd voor meer en hooger levensgenot, dan ontneemt men aan de arbeidende klasse het revolutionaire element.

De lagere levensstandaard, die hiervan het gevolg zou zijn, zou verlaging der loonen tengevolge hebben, wat weer met meer uitbuiting der arbeiders door de exploiteurs gelijk staat.

Nogmaals springt ons dus het konservatieve en reaktionaire der onthoudingstheoriën in het oog, tegenover het socialisme, dat genot voor allen wil en de rijken niet verzoekt, wat minder menschenvleesch te gebruiken; doch door de organisatie, de bewustmaking en den politieken strijd der geëxploiteerden het stelsel van menschenexploitatie uit de maatschappij wil verwijderen.

VIII.

Ik mag niet van mijn onderwerp afstappen, zonder een vorm van onthouding te bespreken, die vooral in den laatsten tijd in ons land op den voorgrond is gesteld, nl. het lijdelijk verzet.

De weigering van Van der Veer, om zijne schuttersplichten te vervullen, heeft de mannen van het lijdelijk verzet ook bij ons op de been gebracht en niet alleen onze „jongeren", maar ook hun geestelijk hoofd Tolstoï, hebben in brieven en artikelen hunne instemming met die daad uitgesproken. Onbekendheid met het onschuldige wezen onzer schutterij heeft Tolstoï daarbij vervoerd tot eene overdrijving, die de zaak min of meer komisch maakt.

Wat Van der Veer betreft, die zich een principiëel tegenstander toont van elken vorm van militarisme, op grond van zijn afkeer van alle geweld en doodslag, zoo heeft deze, door zijne overtuiging met schuttersarrest te bezegelen, wat wel niet zoo erg, doch in elk geval een persoonlijk offer is, zijne daad m. i. aan de kritiek onttrokken. Men kan natuurlijk met hem verschillen over de beteekenis zijner daad; óók over de vraag, of het militarisme door het georganiseerd optreden der massa ter vestiging der socialistische maatschappij, dan wel door zulk

individueel optreden zal vallen — maar dat die eene daad van VAN DER VEER de publieke opinie meer tegen het militarisme heeft ingenomen, dan tal van meetings en vergaderingen, staat vast.

Nu komen onze jongeren en schrijven brieven aan VAN DER VEER, die zijne daad prijzen. Ja, eenigen van hen zijn met of zonder hem op openbare vergaderingen opgetreden en hebben de jongelieden aangeraden hun militieplicht niet te vervullen.

Wanneer nu die heeren in hun partikulier leven hetzelfde systeem volgden, dat zij in VAN DER VEER toejuichen en den militieplichtigen ter navolging aanprijzen, dan zou ik, met alle reserve van kritiek op die methode van werken, hun optreden niet mogen afkeuren.

Maar ik neem het hun thans kwalijk, dat zij jonge menschen daden aanraden, die dezen met den strafrechter in aanraking brengen, terwijl zij zelve het „lijdelijk verzet" tegen het militarisme en tegen den dwangstaat in het algemeen niet in toepassing brengen.

Vooral bij het aanprijzen van i n d i v i d u e e l verzet mag geëischt worden dat de raadgever zelf voorgaat.

Waar nu die predikanten in het genot van knappe pastories met tuinen en een vast traktement, zelve zich onderwerpen aan al den dwang, dien de wet hun oplegt en gehoorzaam de belasting betalen, waarmede niet alleen het militarisme, maar de geheele dwangorganisatie van onzen staat op de been wordt gehouden, daar hebben zij m. i. het recht verbruid, anderen voor het verzet te laten opdraaien. B e l a s t i n g w e i g e r i n g is al het minste, wat men, volgens het systeem der „jongeren", van hen mag eischen. De nadeelige gevolgen daarvan zijn lang zoo erg niet voor hen, als eene volhardende weigering voor den militieplichtige kan zijn. Zoodra zij in dit opzicht het voorbeeld geven, hebben zij recht van spreken; zoolang zij anderen aanzetten tot de groote offers, waar zij zelve voor de kleinere terugdeinzen, hebben hunne brieven van instemming en hunne redevoeringen weinig waarde.

Hetzelfde geldt voor TOLSTOI, die mooi praten heeft, maar waar hij zelf het lijdelijk verzet in praktijk brengt, dit doet op een manier, die al heel gemakkelijk voor hem is. ANNA SEURON deelt het volgende voorval uit 'sgraven leven mede:

„De graaf werd door het gerecht van Tula opgeroepen, een eed af te leggen in eene zaak, waarin hij als getuige was geroepen. Kalm stond hij voor den rechter. Maar toen het oogenblik van den eed was aangebroken, zeide hij luid: „Ik ben hier gekomen, niet om den eed te doen, maar om het gerechtshof te zeggen, dat de rechter geen recht heeft een eed te vorderen en de mensch niet den plicht een eed af te leggen". Daarbij legde de graaf 100 roebel als boete op tafel en ging heen".

Voor iemand, die roebels genoeg heeft, is het eene aardige liefhebberij, eeden te weigeren. Maar voor iemand, die zelf de aktieve daad doet, een deel van het geld naar den ontvanger te brengen, waarmede het door hem verfoeide geweld- en moordstelsel wordt onderhouden, is het ongeoorloofd, l ij d e l ij k v e r z e t te prediken.

Wat het stelsel van lijdelijk verzet op zich zelf aangaat, zoo acht ik het

overbodig, hieraan veel woorden te besteden. Dat het verzet van één mensch tegen bestaande instellingen propagandistisch kan werken, is niet te ontkennen. Maar voor ons socialisten, die de oorzaak van den oorlog in laatste instantie zien in de ekonomische en politieke inrichting der maatschappij, is elke propaganda, die zich tegen het militarisme alleen richt, van weinig wezenlijke waarde.

Van der Veer heeft blijkbaar reeds het socialistische standpunt verlaten en is verwaterd tot een gevoelsanarchist, die zich, uit pure vrees om anderen kwaad te doen, door den eersten den besten woesteling zonder tegenweer zou laten ombrengen. Daarmede echter bestrijdt men noch het militarisme, noch zijne steeds nieuwe gruwelen barende moeder het kapitalisme. De organisatie, politiek en ekonomisch, van het proletariaat, de revolutionaire sociaaldemokratie — ziedaar den St. Joris, die den draak van het militarisme zal dooden. En tot die organisatie draagt de daad van Van der Veer niets bij — ja, de propaganda voor het „lijdelijk verzet" als het eenige middel, om de bestaande misstanden te bestrijden, is juist geschikt, om minder bewuste elementen weg te lokken uit den georganiseerden strijd der arbeidende klasse tegen de bourgeoisie, die met het kapitalisme het militarisme noodig heeft tegen hare vijanden binnen- en buitenlands en voor hare spekulatieve ondernemingen.

SLOT.

Wie de menschen wil verbeteren, werke mede aan de maatschappelijke vervorming, en wie de maatschappij wil hervormen, moet haar begrijpen. Een historisch, politiek en ekonomisch inzicht is hiervoor noodzakelijk. Op het gemis daarvan, op de ontkenning van den klassenstrijd, stuit de algemeene geheelonthouding af.

Dat wil niet zeggen, dat op een bepaald gebied en binnen zekere grenzen het beginsel der geheelonthouding niet met vrucht zou kunnen worden toegepast. Waar de meeste medici hebben uitgemaakt, dat alkoholgebruik schadelijk is, is geheelonthouding van alkoholische dranken iedereen aan te raden.

Verspreiding van kennis omtrent de schadelijke gevolgen van het drankgebruik is dus een nuttig werk, zoolang de meerderheid der menschen meent, dat een borrel „geen kwaad kan" of „wel goed is". Vooral ook dient het opkomend geslacht bewerkt te worden, om te voorkomen, dat de drinkgewoonten van thans zich op het geslacht der toekomst overplanten.

En zelfs wanneer men het „matig gebruik" van alkohol niet schadelijk vindt en alleen de dronkenschap wil tegengaan, is er veel voor te zeggen, toch het „gebruik" te bestrijden, omdat de grens tusschen gebruik en misbruik zoo moeilijk is te trekken.

Menschen, die voor zichzelve geen gevaar loopen, in misbruik te vervallen, doch het gebruik nalaten, om door hun voorbeeld zwakkeren goed voor te gaan, doen dus een nuttig werk.

Vooral zij, die de arbeidersbeweging willen vrijhouden van elementen, die haar bederven, en die beseffen, dat het proletariaat bij zijn strijd zelfbeheersching en nuchter denken broodnoodig heeft, zullen uit hunne omgeving den drankduivel

steeds trachten te weren en de propaganda voor de geheel-onthouding door woord en voorbeeld bevorderen.

Dat is nog iets anders, dan die propaganda zelf ter hand te nemen. Ook in dit opzicht is verdeeling van arbeid wenschelijk en men kan de propaganda voor geheel-onthouding veilig overlaten aan die flinke groep van mannelijke en vrouwelijke propagandisten, die zich in Nederland reeds heeft gevormd.

Daarbij rust op ons sociaaldemokraten de taak, steeds de betrekkelijke waarde van dergelijk individueel bekeeringswerk in het oog te houden en aan te toonen. Dat het drankmisbruik een maatschappelijk verschijnsel is, hetwelk zich juist aan de beide polen der maatschappij bij de armen en door arbeid afgebeulden en bij de rijken en luien — het sterkst openbaart, behoeft hier niet nader te worden aangetoond. Dat daarom in eene goed ingerichte maatschappij alle drankmisbruik vanzelf zou verdwijnen, geloof ik óók niet. Eerst, wanneer de ekonomische basis der maatschappij ieder in staat stelt, zich volgens zijn aanleg te ontwikkelen en met niet overmatigen arbeid zich een zorgenvrij bestaan te verschaffen, zal de tijd voor eene vruchtbare intellektueele en moreele propaganda, óók tegen den sterken drank, zijn aangebroken. Waar erfelijke en andere physieke eigenschappen menigeen tot drankmisbruik voorbeschikken, zal die propaganda dan in de medische en psychiatrische wetenschap een grooten steun moeten vinden. En waar dan de georganiseerde maatschappij de produktie beheerscht, zal in de kampagne tegen den alkohol de beperking der alkoholproduktie tot de produktie voor de medicijnkast een groote rol spelen.

Hoe sympathiek ons elk eerlijk gemeend en door altruïsme geleid streven ook is, zoo kan de strijd tegen den alkohol in onze ontredderde maatschappij te weinig resultaat hebben, dan dat wij een sociaaldemokraat zouden kunnen aanraden, daarvan zijn hoofdwerk te maken. Slechts datgene, wat de klasse der arbeiders versterkt, heeft duurzame waarde voor de verheffing der menschheid uit hare zonden en ellenden van thans. De vak- en de politieke bewegingen der arbeiders zijn daarom de groote motoren der beschaving. Die bewegingen zijn echter sterker, naarmate zij, die haar vormen, flinker en vastberadener zijn. Al kan ook het weren van den drank uit onze gelederen slechts voor een klein deel die flinkheid en vastberadenheid bevorderen, zoo hebben wij niets te verachten en te verzuimen, wat ons dienen kan in onzen strijd.

Marx zegt ergens: „De materialistische leer, dat de menschen produkten der omstandigheden en der opvoeding, en dat veranderde menschen dus produkten van andere omstandigheden en veranderde opvoeding zijn, vergeet, dat de omstandigheden juist door de menschen worden veranderd en dat de opvoeders zelf moeten worden opgevoed. . . . Het samenvallen van het veranderen der omstandigheden en der menschelijke werkzaamheid kan slechts als zich vervormende werkelijkheid (umwälzende Praxis) gevat en rationeel begrepen worden.” [1])

Diegenen onder de socialisten, die met de bewering „alleen door veranderde ekonomische omstandigheden kan het drankmisbruik worden bestreden” het optreden der drankbestrijders meenen te hebben weerlegd, vergissen zich totaal in

---

[1]) Engels, Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie. 2e Auflage, blz. 60.

de beteekenis der woorden, die zij uitspreken. Het socialisme leert, dat geheel de „bovenbouw" der maatschappij — wetten, zeden, denkbeelden — de uitdrukking der bestaande produktiewijze is in de samenleving, de harten en hersenen der menschen. Ook op de ekonomische omstandigheden — de armoede of welvaart — der verschillende maatschappelijke groepen en klassen oefent de bestaande produktiewijze een beslissenden invloed uit. Zoo is de grootindustrie bezig, den middenstand te vernietigen en de klassen van proletariërs en kapitalisten scherp tegenover elkander te stellen, en zoo groeit de socialistische idee met de socialistische produktiewijze, die in de trust en de staats- en gemeentelijke exploitatie hare voorbereiding vindt. De socialistische ideeën echter, die onder den druk dier wijziging in de produktiewijze, die in den aard der kapitalistische industrie zelve ligt, zich ontwikkelen, drijven de menschen weer tot daden, die de wijziging in de produktiewijze bespoedigen. Diezelfde ideeën brengen de menschen tot veranderingen in de wetgeving, die op hun beurt weer de socialisatie der industrie en het kapitalistische ontbindingsproces bevorderen.

Niet de menschen maken de maatschappij — het is de ekonomische grondslag, de produktiewijze der maatschappij, die de menschelijke ideeën en verhoudingen regelt — maar dat sluit niet uit, dat prediking van begrippen wel degelijk een zekeren invloed kan uitoefenen. Mits die begrippen de uitdrukking zijn van den maatschappelijken ontwikkelingsgang, zich aanpassen aan de bestaande behoeften en toestanden der menschen.

En waar thans, onder den invloed der maatschappelijke ontwikkeling, uit het proletariaat zich vormt een leger bewuste, strevende, strijdende menschen, daar zal allereerst onder hen de prediking van alles, wat beneveling doet wijken en kracht en helderheid schenkt, een open oor en een luide echo moeten vinden. Dus ook de propaganda tegen den alkohol, die valt in de richting der ideeën in de arbeidersbeweging, heeft onder haar kans van slagen.

De reden daarvoor is, dat alkohol ontzenuwt. Alles, wat het leven niet lager en onbeduidender, doch schooner en genotvoller en rijker maakt, lacht het strijdende proletariaat aan. Waar de kale leer der algemeene geheelonthouding met haar totaal negatief karakter het niet verder brengt dan tot een lijdelijk verzet van personen, daar zijn het de lachende beemden der heerlijke toekomst, waar schoonheid is en overvloed, wier aanblik de verdrukte klasse van het proletariaat tot aktieve organisatie en positieven strijd kan brengen.

Wij willen ons onthouden van alles, wat schadelijk is voor onze gezondheid en ons de macht veroveren, om alles te genieten, wat aangenaam is voor den mond of schoon voor het oog of liefelijk voor het gehoor en verheffend voor onzen geest.

De Socialistische Beweging in Engeland. [1]

DOOR

HENRI POLAK.

II.

In geen land ter wereld vertoont de socialistische beweging zulke vreemde en vreemdsoortige schakeeringen als in Engeland, of juister: als in Groot-Brittannië. Hier te lande is zij verdeeld in twee groepen: die der Sociaal-Democratische Arbeiderspartij, wier program is het program der groote Wereld-partij der proletariërs, wier taktiek is de taktiek der Internationale Arbeidersbeweging, en die van den Socialisten Bond, wiens program is eene niets-zeggende, zinlooze „Beginselenverklaring", die zich kenmerkt door volslagen afwezigheid van beginselen, wier taktiek is de taktiek van eeuwig-durende, vervelende protesten, waarvan niemand nota neemt, protesten tegen de klasse-justitie, tegen de bloedwet, tegen de schutterij, een en ander gekruid met vage aanduidingen van „economische" actie, de groote waarde van „de daad", van „organisatie tot geweld", en van alles behalve vage leugens en lasteringen betreffende Nederlandsche „parlementairen" en buitenlandsche sociaal-democratische personen, instellingen en partijen.

In Frankrijk bestaan evenzeer twee groepen, die van de Parti Ouvrier, de zoogenaamde Guesdisten, en die van de Partie Ouvrier Socialiste Revolutionnaire, de zoogenaamde Allemanisten. Beide groepen zijn „parlementair", of, met andere woorden, zijn sociaal-democratisch. De laatste dweept echter nog vrij sterk met de Algemeene Werkstaking (het stokpaardje vooral van Guérard, den voorzitter der Vereeniging van Spoorwegpersoneel, die echter in de Economische Commissie van het Internationaal Congres, evenals Lavaud, de secretaris der P. O. S. R., het denkbeeld eener internationale algemeene werkstaking prijs gaf, en zich wilde tevreden stellen met het voorstellen van een onderzoek naar de mogelijkheid van eene nationale algemeene werkstaking) en heeft nog droombeelden van eene bloedige één-dagsch revolutie die de zaakjes op éénmaal zal in orde maken. Omtrent het deelnemen aan verkiezingen voor alle vertegenwoordigende en besturende lichamen en aan den parlementairen arbeid, bestaat echter tusschen beide partijen geen meeningsverschil.

Duitschland en België hebben elk slechts ééne Sociaal-Democratische Partij. De zoogenaamde „Onafhankelijken" in het eerste land zijn minder dan onbeteekenend in aantal en invloed, terwijl in het laatstgenoemde land een stuk of wat „revolutionnairen" zelfs niet bezitten iets dat lijkt op de gewone anti-democratische parodieën van arbeiders-organisaties.

In Denemarken, Zweden en Noorwegen heeft men uitsluitend Sociaal-Demo-

---

[1] De houding van een gedeelte der afgevaardigden van de Independent Labour Party op het jongste Internationaal Congres en de nawerking dier houding in deze organisatie maakten eene gedeeltelijke herziening van dit artikel noodzakelijk. Dit, gevoegd bij vele en velerlei bezigheden, is oorzaak, dat het tweede gedeelte eenige maanden later verschijnt dan de bedoeling was. H. P.

cratische partijen. „Revolutionairen“, „Libertairen“, enz. zijn daar onbekend.

De Arbeiderspartij in Italië heeft een aantal afgevaardigden in de Kamer; hare taktiek is dus blijkbaar, evenals die der Zwitsersche partij, terwijl in Spanje en Portugal de Socialistische organisaties nog in wording zijn. Wat er evenwel bestaat, is beslist sociaal-democratisch.

* * *

In Engeland echter is de toestand geheel anders en geheel bizonder. Er bestaan daar te lande vier organisaties: de Social Democratic Federation (Sociaal-Democratische Bond), de Independent Labour Party (Onafhankelijke Arbeidspartij), de Fabian Society (Genootschap der Fabians) en de Labour Church (Kerk van den Arbeid).

Buiten en behalve deze hoofdgroepen, zijn de Engelsche socialisten, evenals de Engelsche hervormden, in tal van kleine groepjes en sekten verdeeld. Zoo treft men aan de Isocratic Party, de Labour Brotherhood, de Hammersmith en de Bristol Socialist Societies, benevens een aanzienlijk aantal kleinere lokale vereeniginkjes, zonder program, zonder taktiek, zonder organisatie, zonder doel. Bovendien bestaan er nog tal van genootschappen, wier doel is het vestigen van communistische kolonies in Engeland, waarvan reeds eenige dat doel in zooverre bereikt hebben, dat de kolonies er zijn; over hare inrichting en de bereikte resultaten later meer.

Van de vier genoemde hoofdgroepen de twee voornaamste, de beide eerstgenoemde, nemende, is het noodig in de eerste plaats te onderzoeken waarom zij die de I. L. P. stichten het met de S. D. F. niet konden schikken, en wat de beide organisaties gescheiden houdt, ondanks vele welgemeende pogingen door vele welmeenende en invloedrijke mannen aangewend, om ze tot één National Socialist Party te doen ineensmelten.

Het program der Social Democratic Federation wier stichting in het Juni-nummer van dit tijdschrift besproken werd, luidt, na de jongste herziening van de jaarvergadering van 1894, als volgt:

Doel:

Het gemeenschappelijk of collectief bezit der middelen van voortbrenging, verdeeling en ruil, te besturen door een democratischen staat, in het belang der geheele gemeenschap en de algeheele ontvoogding van den arbeid van de heerschappij van kapitalisme en groot-grondbezit, nevens de instelling van sociale en economische gelijkheid tusschen de beide seksen.

Middelen:

I. Alle bestuurders of beheerders te kiezen door gelijk direct kiesrecht van volwassenen en te onderhouden door de Gemeenschap.

II. Wetgeving door het volk, op deze wijze, dat geen wetsontwerp wet zal worden, dan na goedgekeurd te zijn door de meerderheid des volks.

III. De afschaffing van het staande leger en de instelling van eene nationale Burgerwacht. Het volk beslisse over oorlog of vrede.

IV. Voor alle burgers kosteloos, gelijk, verplicht, openbaar, hooger zoowel als lager en technisch onderwijs.

V. Kostelooze rechtspleging voor allen.

VI. De middelen van voortbrenging, verdeeling en ruil, met inbegrip van den grond, worden verklaard te zijn en behandeld als gemeenschappelijk of collectief bezit.

VII. De voortbrenging en verdeeling van maatschappelijken rijkdom wordt geregeld door de Gemeenschap in het gemeenschappelijk belang van al hare leden.

Palliatieven:

Als middelen noodig om de toestanden onzer bestaande maatschappij te verbeteren, vordert de Social Democratie Federation onmiddelijk:

De verplichte bouw van gezonde arbeidswoningen, welker huurprijs niet hooger mag zijn dan noodig is om de kosten van oprichting en onderhoud te dekken.

Vrij, verplicht, openbaar en technisch onderwijs met vrij onderhoud der kinderen in alle staatsscholen.

Verbod van arbeid van kinderen onder 16 jaren, in alle beroepen en bedrijven; onder oplegging van zware straffen aan alle werkgevers die deze wet overtreden.

Wettelijke vaststelling van den normalen werkdag in alle beroepen en bedrijven op acht uren of minder, of op acht en veertig uren per week, met straf-bedreiging voor alle overtredingen dezer wet.

Eene progressieve belasting op inkomens boven £ 300 per jaar. Nationaliseering der spoorwegen.

Gemeentelijke exploitatie der gas-, water- en electrisch licht-leveranties, benevens der omnibus- en tramweg-diensten en dergelijke monopolies, in het belang der geheele gemeenschap.

De uitbreiding der postspaarbanken, zoodat zij in zich opnemen alle particuliere instellingen, die winst maken door geld- en crediet-operaties.

Nietig-verklaring der nationale schuld.

Landnationalisatie en organisatie van landbouw- en nijverheidslegers onder staats- of gemeentelijk beheer op coöperatieve grondslagen.

Als middelen om deze doeleinden langs vreedzamen weg te bereiken, staat de Social Democratie Federation voor: Salarieering van leden van het Parlement en van alle lokale lichamen; Betaling der officieele verkiezingskosten uit de openbare kassen; Algemeen Kiesrecht voor volwassenen; Eén-jarige zittingtijd der Parlementen; Proportioneele vertegenwoordiging; Herstemmingen; Afschaffing van het Koningschap en het Hoogerhuis; Scheiding van Kerk en Staat; Uitbreiding der bevoegdheden van provinciale, stedelijke en gewestelijke raden; Voldoende pensioneering van ouden en invaliden; De stichting van gemeentelijke ziekenhuizen; Gemeentelijk beheer van voedsel- en steenkolen-leverantie; Afschaffing van het huidig stelsel van armhuizen nevens het verschaffen van nuttig werk aan de werkeloozen; Staatsbeheer der reddingbooten; Wetgevende onafhankelijkheid voor alle deelen des rijks.

* * *

De Independent Labour Party is zeer jong; zij dateert van 1893. Hare stichting wordt door haren Algemeenen Secretaris TOM MANN, in een vlugschrift, getiteld: The I. L. P. its history and policy (De I. L. P. hare geschiedenis en taktiek) als volgt omschreven:

„Deze successen [1]) dreven de vooruitstrevende Trades Unionisten aan, de zaak [2]) op het jaarlijksche Trade Union Congres, dat jaar te Glasgow te houden, te brengen, waar, na een geanimeerd debat, eene resolutie ten gunste van onafhankelijke arbeiders-vertegenwoordiging, met eene kleine meerderheid werd aangenomen. Ongelukkiglijk was het Parlementair Comité van het Trades Union Congres samengesteld uit mannen, die, hoewel terecht hooggeacht om hunne degelijkheid en bekwaamheid als organisators en leiders op den ouden weg, voor het grootste gedeelte door politieke, en in sommige gevallen door geldelijke banden, gebonden waren aan een der plutocratische partijen; en bijgevolg viel er niets dan passieve vijandelijkheid te verwachten.

Nadat men hen voldoenden tijd had gelaten om een aanvang te maken, gevoelde men dat verder uitstel zoowel nutteloos als gevaarlijk zou zijn; en op initiatief van de mannen van Bradford werd in die stad bijeengeroepen eene vergadering van alle vereenigingen die gunstig dachten over de stichting eener Onafhankelijke Arbeidspartij.

Deze vergadering had plaats op 13 en 14 Januari 1893. Tegenwoordig waren honderd en vijftien afgevaardigden, waarvan de meesten gezonden waren door Onafhankelijke Arbeiders-organisaties. Bestuurdersbonden en afdeeling der Social Democratic Federation en der Fabian Society waren eveneens vertegenwoordigd.

Men was het er over eens, dat de verschillende onafhankelijke arbeiders-organisaties zich zouden aaneensluiten onder den naam van Independent Labour Party, waarvan de plaatselijke vereenigingen afdeelingen zouden vormen.

Men gevoelde echter sterk, dat de vertegenwoordiging der arbeiders in het parlement op zichzelve nutteloos zou zijn, tenzij de Partij eene economische basis had, en dientengevolge werd de volgende resolutie met bijna algemeene stemmen aangenomen:

„Dat het doel der Independent Labour Party zal zijn het bevorderen van het Gemeenschappelijk Bezit van alle Middelen van Voortbrenging, Verdeeling en Ruil."

Een program, de onmiddelijke eischen der Partij belichamend, werd ook opgesteld en aangenomen.

Dus verklaarde de I. L. P. bij hare oprichting zich beslist ten gunste van het Socialisme; eene positie die zij nooit, zelfs niet voor een enkel oogenblik verlaten heeft."

Het hier bedoelde program bevatte zeven eischen, gelijk aan de hoofdeischen

(1) Het behalen van 2749 stemmen door BEN TILLETT in West-Bradford, en de verkiezing van JAMES KEIR HARDIE in South West Ham, bij de algemeene verkiezingen van Juni 1892.

(2) Onafhankelijk optreden bij verkiezingen.

van alle socialistische organisaties. In April 1895 had te Newcastle-on-Tyne de derde jaarvergadering der I. L. P. plaats, waarop het program herzien werd. Het bevat nu zeven en twintig hoofd-eischen, gerangschikt onder vier hoofdstukken: Van den Landbouw, van de Nijverheid, van de Maatschappij en de Opvoeding, van den Fiscus. „Men was van meening," zegt alweer TOMM MANN, [1]) „dat de socialisten in het algemeen zich te zeer tevreden hadden gesteld met het verkondigen van de leer en zich niet in voldoende mate hadden toegelegd op het specificeeren van bepaalde eischen, waarnaar de leden die verkozen zouden worden in de lokale besturende lichamen, zouden moeten handelen; vandaar de elaboratie van het program." Het program verschilt dan ook wel in bewoordingen, doch niet daadwerkelijk van dat van de S. D. F.

* * *

Bij eene vergelijking van het eerste gedeelte van het program der S. D. F. (Doel) met de Bradford'sche resolutie der I. L. P., blijkt onmiddelijk, dat er geenerlei verschil in einddoel dier beide organisaties bestaat. En evenmin bestaat er eenig wezenlijk verschil tusschen de middelen waarmede zij het gemeenschappelijk doel trachten te bereiken.

Er was een tijd dat de leider van den Nederlandschen Socialisten Bond, vertrouwende dat de persoonlijke vriendschap die de leider der S. D. F., H. M. HYNDMAN, hem toedroeg, hem den moreelen steun der S. D. F. zou bezorgen bij zijn perfiden strijd tegen de internationale sociaal-democratie, het in het door hem geredigeerde orgaan van dien Bond voortdurend voorstelde, alsof de taktiek der S. D. F. gelijk was aan die van den Socialisten Bond, terwijl daarentegen de I. L. P. bij herhaling werd genoemd „een verkiezings-allegaartje," opgericht met het doel een stuk of wat „politiekers" (het woord was toen nog niet uitgevonden, doch de bedoeling bestond) in het Parlement te brengen, om scheuring te maken in de gelederen der bewuste proletariërs, om de vakbeweging te vernietigen, haar minstens te negeeren, of haar te „misbruiken" voor de doeleinden van meergenoemde „politiekers."

Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat men te doen had met een der welbekende fantaisiën van gezegd orgaan. De I. L. P. was een kind van het nieuwe, socialistische Trade Unionisme, van het vakvereenigingswezen der miskende *unskilled labourers*, der ongeleerde arbeiders, die, gesteund door belangrijke minderheden in de oude *Trade Unions*, die der *skilled mechanics*, der bekwame ambachtslieden, geen vrede hadden met den enkelen zgn. economischen strijd, d. w. z. met de oude en verouderde taktiek van werkstakingen en *labour disputes*, en zeker niet met het feit dat verschillende *Trade Union officials* (gesalariëerde bestuurderen), zooals HENRY BROADHURST, SAM WOODS, BEN PICKARD, THOMAS BURT, J. H. WILSON en anderen, wegens het groote aantal stemmen dat zij in de districten waar hunne respectieve Unions gevestigd waren, door de Liberale Partij candidaat gesteld werden, om, na hunne verkiezing, in het Parlement niets te zijn dan blinde volgelingen der kopstukken dier partij, in plaats van verdedigers der rechten der

([1]) The I. L. P. in 1895, Labour Annual 1896, London, W. REEVES.

arbeiders, wier leiders zij heetten te zijn. Het nieuwe Trade Unionisme kon geen vrede vinden met een taktiek, die eenerzijds strijd voorschrijft tegen de patroons in loon- en arbeidsgeschillen, en anderzijds samengaan met diezelfde patroons in politieke aangelegenheden. Het kon geen vertrouwen stellen in mannen, die in den loonstrijd zich voordeden als de bitterste vijanden der werkgevers, terwijl zij met en nevens diezelfde werkgevers zich beijverden om zoo weinig mogelijk te vervullen de beloften van allerlei mooie wettelijke maatregelen, den werklieden tot verbetering hunner toestanden bij de stembus beloofd. In één woord: het nieuwe Trade Unionisme wilde niet langer een economischen strijd tegen de kapitalisten, nevens politieke vrede met de kapitalistische klasse, doch wenschte den economischen en politieken strijd te doen samengaan. De lieden die men individueel bevocht in hun kwaliteit van uitbuiters, wilde men ook collectief bevechten in hunne uitbuiters-organisatie, de Staat. En toen het den leiders van het nieuwe Unionisme gebleken was, zooals natuurlijk te voorzien was, dat het Parlementaire Comité van het Trade Union Congres (het lichaam dat alles regelt hetgeen het gemeenschappelijk naar buiten optreden der aan dit jaarlijksche Congres deelnemende Unions betreft), grootendeels bestaande uit de zooeven genoemde Liberal Labour Men, hoegenaamd geen nota nam van de Glasgow'sche resolutie, en dat het volgende Congres, dat van Bradford, deze resolutie met veel grooter meerderheid (65) opnieuw aannam, om onmiddelijk daarna de mannen die haar een jaar lang genegeerd hadden, opnieuw tot leden van het Parlementair Comité te kiezen, sloegen zij, gesteund door mannen van grooten invloed, als ROBERT BLATCHFORD en JOSEPH BURGESS, op eigen gelegenheid de handen aan het werk, om buiten het Parlementair Comité, de grondgedachte der Glasgow'sche resolutie van 1892 te verwezenlijken.

De oorspronkelijke idee bij de oprichting der I. L. P. was dus het vormen eener partij, bestaande uit leden der Trade Unions, onafhankelijk van de beide groote bestaande politieke partijen, met het doel in het Parlement den strijd te voeren tegen het kapitalisme, nevens den strijd daarbuiten, tegen den kapitalist. Zoo schrijft dan ook TOM MANN in het vroeger genoemde vlugschrift:

> „De I. L. P. staat daarom als de politieke uitdrukking en den niet-officieëlen mond van het socialistische Trade Unionisme. Hare leden zijn overtuigde Trade Unionisten; elke paragraaf van haar program, zoowel als haar einddoel, zijn bij herhaling aangenomen door congressen van Trade Unionisten, en ondanks de oppositie van vele leiders, neemt zij de positie in, van de eenige politieke partij te zijn, die bereid is te bevorderen en te strijden voor het geheele program van het Trade Unionisme.
>
> De I. L. P. wijdt op het oogenblik haar aandacht hoofdzakelijk aan industriëele kwestiën en vermijdt het, zoover mogelijk, de aandacht der arbeiders af te leiden van het economische doel, door neven-kwesties als de afschaffing van erfelijke wetgevers, de scheiding van kerk en staat, en andere zaken, waaromtrent zij echter, als de tijd ervoor gekomen is, volkomen in staat zal zijn zich uit te spreken en met beslistheid te handelen.
>
> De houding der partij in het Parlement werd scherp omschreven door haren voorzitter, JAMES KEIR HARDIE. Het is een houding van besliste vijandschap tegen elke kapitalistische regeering en van onverzwakt voor-

opstellen van industriëele eischen, ongeacht of zulks het ministerie van het oogenblik gelegen komt of niet. De bedoeling hiervan is niet zoozeer het Parlement, zooals het thans is samengesteld, over te halen deze zaken af te doen, waarop slechts weinig hoop bestaat, doch om de aandacht van het publiek te vestigen op de economische kwalen der maatschappij en om de noodzakelijkheid aan te toonen van het socialisme, als het eenige geneesmiddel.

De I. L. P., hoewel hoofdzakelijk georganiseerd voor politieke doeleinden, bepaalt zich volstrekt niet daarbij alléén. Zij werkt ook vrijwillig mede aan de coöperatieve- en vak-bewegingen, werkstakingen aanbevelende en steunende, als zulk optreden wenschelijk mocht geacht worden, en aan organisatie in alle vormen. Zij is inderdaad bereid alle middelen aan te wenden — uitgezonderd moorden en bommen-werpen, welke middelen zij aan hare kapitalistische tegenstanders overlaat — om het doel dat zij zich voorstelt te bereiken."

* * *

Het behoeft dus niet verder betoogd te worden, dat de I. L. P. niet is en nooit was „een verkiezings-allegaartje". Sinds het jongste Internationaal Congres is dan ook de opinie van den leider van den Socialisten Bond ten haren opzichte geheel veranderd; echter niet omdat hij het verkeerde van zijne oorspronkelijke zienswijze heeft ingezien, doch om redenen van geheel anderen aard, die wij later zullen ontmoeten.

Nu de aanleiding tot de oprichting der I. L. P. ons bekend is, rijst onmiddelijk de vraag, waarom het noodig was, ter bereiking van dit doel eene afzonderlijke partij te organiseeren; waarom niet de S. D. F., eene sinds jaren bestaande socialistische organisatie, met precies hetzelfde einddoel, te bereiken met precies dezelfde middelen, gebezigd werd om uiting te geven aan den politieken wil van het jonge economische leger. En het vreemde van het organiseeren eener nieuwe partij springt des te meer in het oog, als men bedenkt dat ROBERT BLATCHFORD, TOM MANN, BEN TILLETT en andere oprichters, destijds leden waren der S. D. F. of die organisatie sinds korter of langer tijd verlaten hadden.

Om de aanleiding tot deze vrij vreemde daad goed te begrijpen, is het noodig om een betrekkelijk groote stap terug te doen, en wel naar de eerste jaren van het bestaan der S. D. F.

(Wordt vervolgd.)

Een nieuw verschijnsel.

DOOR J. DE WACHTER.

Nu de beweging ten gunste van de oprichting van werkliedenkiesvereenigingen in kracht toeneemt, in plaats van zooals velen verwacht hadden terstond op niets uit te loopen en reeds in enkele plaatsen van ons land men tot die oprichting is overgegaan, worden de sociaaldemocraten gesteld voor de vraag, van welke beteekenis de nieuwe faze is waarin thans de werkliedenbeweging in Nederland komt te verkeeren; welke maatregelen de soc. dem. arbeiderspartij

heeft te nemen, opdat de thans halverwege tot bewustzijn komende proletariërs een sterk en volledig besef krijgen van hun toestand en hun belangen.

Ik meen, dat deze formuleering der kwestie de juiste is. De sociaaldemocraten hebben bijv. niet te vragen, wat geëischt mag worden van de thans in afzonderlijke kiesvereenigingen samenkomende arbeiders. Dit zou onpraktisch zijn, en onrechtvaardig. Want welke lieden zijn het, die thans aldus zich bijeenvoegen? Leden van afdeelingen van de sociaaldemocratische arbeiderspartij? Neen, want die hebben het niet noodig zich nog eens ter verwezenlijking van hun doel te vereenigen. Dus, revolutionairen van gisteren, die de dwaasheid van hun beleden onthoudingsbeginsel inzien, en anderen, mannen die zich over beginselen nog nimmer hebben warm gemaakt, die afgaan op neigingen, die handelen naar een vaag besef van hun belang, eerst tot handelen gedreven, nu het kiezerschap hun ten deele de verantwoordelijkheid daarvan doet gevoelen. Van deze lieden te eischen een klaar begrip van het gewicht van elk hunner politieke daden; een juiste kennis van de ontwikkeling der arbeidersbeweging in Nederland, in samenhang met en ten deele als gevolg van de internationale arbeidersbeweging; een besliste, welomschreven keuze voor hun standpunt, zou zijn een kind om een boodschap sturen. Het mag niet worden gevergd, en wie het vergt, zal de gevolgen van zijn onverstand moeten dragen. Onpraktisch en onrechtvaardig is het dus, het alternatief te stellen, òf u onthouden van organisatie, ter uitoefening van uw kiesrecht, óf u aansluiten bij de sociaaldemocratische arbeiderspartij. Het zou schoon zijn, indien de sociaaldemocraten het mochten doen. Het zou schoon zijn, indien zij in een belangrijk aantal der honderd kiesdistricten en der elfhonderd gemeenten afdeelingen hadden, groot of invloedrijk genoeg, om het visch-noch-vleesch-volk te dwingen, een weinig haast te maken met zijn emancipatie. Nu echter hebben zij, gedachtig aan het gering aantal hunner jaren, en de teederheid hunner kracht, geloovig tevens in hunne roeping van wereldveroveraar, het verschijnsel, dat aan den dag treedt zonder hunne hulp, kortweg te beschouwen als een onmiskenbaar feit; zij hebben zich af te vragen, onder welke omstandigheden het voor de betrokken lieden kan strekken tot volledige erkenning van hun positie, en dus tot bewuste keuze van hun stelling in den klassenstrijd; onder welke omstandigheden hen vaster zal kluisteren in de gevangenschap der kapitalistische overheersching. Het antwoord zal voor de werkzaamheid der sociaaldem. arbeiderspartij in de naaste toekomst van overwegend belang zijn.

* * *

De oorsprong der werklieden-kiesvereenigingen is anti-burgerlijk. Programmen, statuten, zij hebben ze nog zoo goed als niet, maar dit staat vast: het zijn vereenigingen van werklieden, gesticht ter behartiging van de werkliedenbelangen in het bijzonder. Mij dunkt, de sociaal-democraten mogen zich hierover verheugen. Bij al het kwaad, dat de kunstmatig gevoede afkeer van politiek aan de s. d. arbeidersbeweging heeft gebrouwen, heeft hij althans dit goede te weeg gebracht, dat zelfs de halfbewuste proletariër instinctmatig begrijpt, dat hij het van de heeren niet moet hebben. Het eenige werkliedenlichaam, dat nog al eens gepolitiseerd heeft, het Alg. Ned. Werkliedenverbond, is zoo regelmatig van een koude

kermis thuis gekomen, dat de Nederlandsche arbeider van de heeren die tot nog toe de lakens hebben uitgedeeld, niets voor zichzelf verwacht. De heer HELDT heeft, al de petitionnementen, die zijn Verbond in den loop van vijf-en-twintig jaar met nul op het rekest uit den Haag teruggekregen of in het geheel niet teruggekregen heeft, in één bundel verzamelende, op het juiste oogenblik dit beser nog eens opgefrischt. Gaarne zij hem daarvoor gepaste dank gebracht. Ook de heeren hebben het hunne gedaan. Hun eigen kiesrecht-gescharrel heeft hen misschien meer geschaad dan de propaganda der sociaal-democraten. Wie nu nog in mr. KERDIJK iets anders ziet dan een goedaardig, maar onbruikbaar man, in HELDT meer dan de te vroeg naar verre gewesten gekomen zwaluw, moge zich aansluiten bij de Liberale Unie, met haar program van dertien hervormingen in het dozijn; vóor dergelijke lieden tot het socialisme komen, moet de maat van hun teleurstellingen eerst overloopen. Wij kennen de oude heerenpartijen te goed, om niet met gerustheid hen aan hun lot over te laten. In districten, waar het socialisme ban noch achterban heeft, mogen zij éclaireursdiensten verrichten, en geloovige en ongeloovige conservatieven bestrijden. Maar waar werklieden als zoodanig tot een kiesvereeniging zich hebben aaneengesloten, zijn wij een schrede verder, en opent zich voor de sociaal-democraten een terrein van rusteloos propageeren. Grootendeels onbewust misschien, is daar bedektelijk erkend de klassenstrijd; de afkeer voor de radicale bourgeoisie is er een factor, de afkeer voor het socialisme eveneens. Want de sociaal-democraten mogen er geen doekjes om winden: zijn de bourgeois-partijen gehaat, het socialisme in het algemeen, de soc. dem. arbeiderspartij in het bijzonder, zijn het ook. Niet te vergeefs is het zaad van het wantrouwen gestrooid; niet te vergeefs hebben revolutionairen de parlementairen voor politieke eerzuchtduikelaars uitgemaakt — en, helaas! de scheldpartijen in de socialistische organen, het gebrek aan zelfbeheersching, waaraan de woordvoerders van beide kanten schuldig staan, hebben den naam van het socialisme verdacht gemaakt bij een gróote massa toeschouwers, die voor socialistische denkbeelden geenszins onvatbaar zouden zijn geweest. Napleiten is wauwelen; maar ter vermijding van nieuwe taktische fouten in de toekomst behooren de sociaal-democraten te erkennen, dat persoonlijke debatten remedies zijn, erger dan de kwaal. Vooral nu door de politieke evolutie, waarvan wij getuigen zijn, het om Domela hokkende groepje meer en meer op schelden en verdachtmaken is aangewezen, past aan de propagandisten der soc. dem. arbeiderspartij een waardige onthouding van het oprapen der vuiligheden waarmede naar hen zal worden geworpen, gelegenheid te over als zij, overwinnenden, zullen hebben op den uit hunne daden sprekende ernst te wijzen. Geen lid van de soc. dem. arbeiderspartij, of hij moet groote erkentelijkheid gevoelen jegens haar voormannen. Aan hen is het te danken, dat thans het klassebewustzijn zich kan doen gelden, en de werkliedenwereld in Nederland niet is een gemakkelijke prooi voor den meest belovende der bourgeoisie. Hun moed, hun offervaardigheid, hun inzicht in het internationaal karakter der werkliedenbeweging, hun slagvaardigheid wekken bij hun volgelingen een gerechtvaardigden trots. Aan dezen de plicht, om wanneer zij bemerken, dat in de hitte van den personenkamp, de omstanders, om wie het te doen is, zich van de vechtenden afkeeren, hunne aanvoerders daarop opmerkzaam te maken, ter voorkoming van krachtverspilling en erger.

Vermijden de sociaaldemokraten zooveel mogelijk afkeerwekkende kabalen, dan kunnen zij met gerustheid de vorming van afzonderlijke werkliedenkiesvereenigingen aanschouwen. Spreekt er uit dit verschijnsel een anti-burgerlijke tendens, het gevaar bestaat, en moet onder de oogen worden gezien, dat deze onder den voet geraakt, en als eenmaal de schrik voor het politieke werktuig voor vertrouwheid er mede heeft plaats gemaakt, kan de aanraking met andere partijen tot vertrouwlijkheid, ja tot aanhankelijkheid voeren. Evenmin als de sociaaldemocraten, zullen de radicalen tijd, geld en moeite sparen, om hun meening bij zoovelen mogelijk ingang te doen vinden. Partijgroepeering tot in het oneindige is in dezen tijd niet meer mogelijk. Zoo zeker als de fraseurs der Liberale Unie zich in de oud-liberale en de radicale partijen zullen oplossen, waarbij het niet twijfelachtig is, of de conservatieven zullen daarvan het meeste profijt hebben, zoo zeker zullen afzonderlijke werkliedenkiesvereenigingen binnen korten tijd naar rechts en links worden getrokken, en gansch niet onmogelijk is het, bij de talrijke nadeelen die den naam socialist met zich draagt, dat menig werkman, zelfs indien hij socialistisch gevoelt, bij den radicalen bourgeois steun zoekt. Wij hebben ons op een versterking der zoogenaamd zuivere democratie voor te bereiden.

* * *

Maar wij behoeven niet te verwachten, dat uitsluitend, nog minder eenwiglijk de radicalen de massa met zich zullen sleepen dergenen die thans in werkliedenkiesvereenigingen samen komen. Het door de Domelafractie geleverde contingent staat er borg voor, dat het klassebewustzijn niet geheel en al onder den voet zal geraken, en het feit zelf, van een eigen kiesvereenigeng te hebben, zal bij menig lid dat bewustzijn aanwakkeren. Deze omstandigheid reeds is voor de sociaal-democraten van groote waarde. Een deel van de op deze wijze georganiseerde arbeiders zal nimmer vergeten welke klove van beginsel er ligt tusschen hen en burgerlijke politieke groepen, waarmede samenwerking ter bereiking bijv. van algemeen kies- en stemrecht op gegeven oogenblikken gewenscht kan zijn. En daar een deel van hen het nimmer zal vergeten, hangt het goeddeels van dezen af, of ook de anderen er aan indachtig, er van overtuigd zullen zijn. Hier nu is het punt, waar de soc. dem. arbeiderspartij hardnekkige, nimmer aflatende propaganda heeft te voeren. Het onderscheid tusschen eigen streven en dat der democraten uit de bourgeoisie kan nimmer klemmend genoeg worden betoogd. Haar halfslachtigheid, haar beginselloosheid, haar karakterloos opportunisme, haar hangen aan leuzen zonder tot den oorsprong er van door te dringen, de tegenstrijdigheid in de verschillende punten van haar program, haar onmacht om afdoende verbetering te brengen in den toestand der arbeidende klasse, deze punten bieden voor den sociaal-democratischen propagandist voortdurend houvast, om den arbeider te toonen, hoe roekeloos hij doet de verbetering der wereld te verwachten uit de handen der burgerlijke democratie. De radicalen mogen de vooruitstrevende liberalen bespotten om hun halfheid — zelf hebben zij evenmin een beginsel, dat geheel hun denken en handelen beheerscht. Hun sociaal program is zoo goed als dat der Liberale Unie een samenraapsel van maatregelen, die een buitenlandsch staatssocialisme ter bestrijding der sociaal-democratie heeft

ingevoerd, of die het resultaat waren van een verder dan de onze gevorderde werklieden-beweging. Zij houden er noch een internationale, noch een nationale economische overtuiging op na; de een behoort tot deze, de ander tot die school, aan een enkele zijn zijn eigen denkbeelden voldoende. Sommige van hen zijn zeer consequente liberalen, door den naam alleen aangetrokken, anderen hellen over naar den kant der sociaaldemocratie, en tusschen deze twee uitersten ligt een verscheidenheid van overtuiging, of gebrek aan overtuiging, even bont als in de Liberale Unie valt waar te nemen; maar minder aan den dag getreden nog, wijl de partij slechts enkele vertegenwoordigers in het parlement heeft, en dezen er meestal zwijgen; wijl bovendien het kritiseeren van anderen totnogtoe haar voornaamste bezigheid is geweest. Wordt zulk een groep eenmaal meerderheid, of zelfs een minderheid van beteekenis, dan zal ook haar niets dan het streven om de macht te behouden, meer binden. Tegen een zakelijke, met verstand en kennis gevoerde kritiek is het program der radicale partij niet bestand. Op de beloften van deze democraten, aan de werklieden gedaan en te doen, valt dus niet te rekenen. Worden de puntjes gezet op de i's, dan springt de radicale partij uiteen. Vooral wanneer zij eenig machtsvertoon kan gaan ontwikkelen, is zulk een partij een toevlucht voor allerlei politieke daklozen, en wij zullen zien, wat er van de politieke moraliteit terecht komt, zoodra de radicalen wat in de melk hebben te brokken.

De nimmer rustende kritiek op haar karakter door de sociaal-democraten, de juiste verklaring harer daden gesterkt door het klassebewustzijn der werklieden staan er ons borg voor, dat de arbeidersgroep der radicale partij een kweekplaats zal worden voor sociaaldemocratische denkbeelden. Zelfs mogen wij de verwachting koesteren, dat van haar woordvoerders de scherpzinnigsten, de kundigsten, de minst bevooroordeelden, gelijk in Frankrijk reeds geschiedde, langzamerhand onze krietiek niet alleen, maar geheel onze verklaring der economische ontwikkeling als de juiste gaan erkennen, en tot socialistische denkbeelden worden bekeerd.

En behalve buiten het Parlement, hoe kunnen in de Kamer zelf de socialistische propagandisten niet telkens weder de vergelijking tusschen hunne denkbeelden en die der simpel-democraten ten hunnen gunste doen uitvallen! Hier alleen een constateeren van misstanden, en een lukraak streven naar verbetering, bij genen een wetenschappelijke verklaring, juiste kennis der oorzaken, een stelselmatig op het hart der zaak afgaande krietiek.

De werkman, die van zijn stembiljet gebruik heeft gemaakt, zal nieuwsgierig zijn naar het resultaat zijner bemoeiing; het zal hem niet kunnen ontgaan, hoeveel helderder de eene criticus zijn toestand inziet dan de ander. Het wordt de tijd der „Reden zum Fenster hinaus", en onze eenige vrees is in krachten te kort te zullen schieten. Dan, welken onmiskenbaren invloed zal een sociaaldemocraat oefenen op de werklieden-parlementsleden, die, door werklieden-kiesvereenigingen afgevaardigd, nog hangen tusschen hemel en aarde. Wij mogen hopen op een kleine groep, die, wel verre van in den Haag te verwateren, daar in hechte samenwerking een ongekende menigte materiaal verzamelt, en het naar buiten draagt, ten voordeele van de propagandisten die den boer op gaan.

Stellen wij ons aldus de veelbewogen toekomst voor, dan houdt de vorming

van afzonderlijke werklieden-kiesvereenigingen op dit oogenblik, buiten de sociaal-democraten om, naast een herinnering aan hun geringe macht van heden, de schoone belofte voor de toekomst van sociaal-democratisch beginsel in. Het verschijnsel aanmoedigen kunnen de sociaal-democraten moeilijk doen daar zij de afzonderlijk gaanden liever naast zich, als partijleden, zagen. Het verhinderen is ommogelijk, het belemmeren ervan zou onvergeeflijke krachtverspilling zijn.

Nog één opmerking. Het klassebewustzijn dringt door tot in de gelederen van den R. C. Volksbond en Patrimonium. Als de heer Kater doorgaat op den weg, dien hij bij de werkstaking—Regout is gegaan, zal dit verbond zijn leden bij tientallen zien vluchten. Beide organisaties tellen teleurgestelden, ontevredenen van de beste soort. Bij dezulken echter pleegt een heftige afkeer voor den socialistischen naam en leuze te bestaan. Waar kunnen zij zich, in een overgangstijd, die noodig is, om hun vooroordeelen te boven te komen, voor hun politieke neigingen beter bevrediging vinden, dan in neutrale organisaties, die, evenmin voor de eeuwigheid geboren, van deze, ijverige, lieden voortreffelijke diensten kunnen aannemen?

Laat ons hiermede het zwijgen doen tot deze zaak. Van een al te rustige zekerheid zou het getuigen, indien de sociaaldemocraten ook de ongunstigste teekenen des tijds aanzagen zonder de handen uit te steken, en te trachten hunnen invloed te doen gelden. Zij zouden het geloof in de eindelijke bevrijding van het proletariaat niet waard zijn, indien zij niet deden wat in hun macht staat, om die bevrijding zooveel mogelijk te bespoedigen. De sociaaldemocraat, die met de armen over elkander argument aan argument sluit, en glashelder bewijst, dat de afschaffing van het privaatbezit niet alleen noodzakelijk, maar ook onvermijdelijk is, en verder zich van den strijd onthoudt, heeft voor de werkliedenbeweging geen waarde. Te beweren, dat de honger de massa ten slotte wel tot hen zal drijven, en daarop gelaten wachten, zou misdadig zijn. Maar wie doet wat in zijn vermogen is, kan ook verder de verschijnselen zien komen en gaan, in het blijde geloof aan de toekomst. Hij wendt zijn invloed aan, opdat zijn denkbeelden zoo spoedig mogelijk worden verbreid.

En zoo hij niet de voldoening heeft, een helder begrip en een juist inzicht aan te treffen in de economische ontwikkeling, reeds het ontstaan van een vaag klassebewustzijn bij de werklieden, geeft hem gerustheid voor de toekomst. Waar zij, met uitsluiting van niet-lotgenooten, ook zonder scherp omlijnd doel voor oogen, zich organiseeren, teneinde hun gemeenschappelijk gevoeld belang in de keuze van een vertegenwoordiger te verpersoonlijken, daar is een vruchtbare bodem aanwezig voor het zaad der sociaaldemocratische denkbeelden. Het overige hangt van omstandigheden af. En van de omstandigheden hebben zij zelf een goed dee in handen.

Ekonomisch Overzicht.

Werkstakingen in Italië.

Volgens de mededeelingen van het Italiaansche bureau van statistiek nam het aantal werkstakingen en werkstakers in 1894 vergeleken met dat van voorafgaande jaren belangrijk af. Daarentegen nam het gemiddeld aantal dagen, gedurende

welke de Italiaansche werkman staakte, toe. Wat de Italiaansche loonbeweging aan uitgebreidheid verloren heeft, werd ruimschoots vergoed door het grootere weerstandsvermogen, dat de Italiaansche gezellen in vergelijking met vorige jaren aan den dag legden.

Jaar.	Aantal werkstakingen.	Aantal werkstakers.	Aantal der verloren werkdagen.	Gemiddeld aantal dagen van staking per arbeider.
1889	125	23322	216000	9,3
1890	133	38402	168000	4,4
1891	128	34733	258000	7,4
1892	117	30800	217000	7,0
1893	127	32109	234000	7,3
1894	104	27595	323267	11,7

Hoewel in deze statistiek een paar werkstakingen ontbreken, waarvan geen nadere bizonderheden bekend zijn, is zij toch volledig genoeg om daaruit bovenstaande conclusie te mogen trekken.

Van de werkstakers in '94 waren 19766 mannen, 3890 vrouwen en 3939 kinderen. Meer dan een vierde deel van de stakers waren dus vrouwen en kinderen; in dat opzicht verschilt de Italiaansche loonbeweging veel van die in andere Europeesche landen, waar naar verhouding het mannelijk contingent bij werkstakingen gewoonlijk grooter is.

Bij 12 werkstakingen in 1894 kwamen ongeregeldheden voor van min of meer ernstigen aard, zooals handtastelijkheden, bedreigingen etc., die eene veroordeeling van de daders tengevolge hadden; bij 11 werkstakingen bleef het alleen bij een beetje herrie maken in of in de nabijheid van fabrieken.

Van slechts een klein gedeelte der werkstakingen is de uitslag niet bekend. Dit geldt zoowel voor het jaar '94 als voor de jaren '92 en '93 en de periode 1878—1891, waarvan nadere bizonderheden bekend zijn en die wij hier thans laten volgen. Tevens maken wij opmerkzaam, welke verschillende resultaten men verkrijgt, als men de eene maal den uitslag berekent naar het aantal werkstakingen en de andere maal naar het aantal werkstakers.

A Procentsgewijze uitslag berekend naar het aantal werkstakingen.

Jaar.	Aantal werkstakingen.	Volkomen overwinning.	Gedeeltelijke overwinning.	Nederlaag.
1878—1891	998	16 pCt.	43 pCt.	41 pCt.
1892	114	21 „	29 „	50 „
1893	121	28 „	38 „	34 „
1894	103	34 „	28 „	38 „

B Procentsgewijze uitslag berekend naar het aantal werkstakers.

Jaar.	Aantal werkstakingen.	Volkomen overwinning.	Gedeeltelijke overwinning.	Nederlaag.
1878—1891	254688	25 pCt.	47 pCt.	28 pCt.
1892	30189	29 „	19 „	52 „
1893	31628	29 „	44 „	27 „

Daar ons geen gegevens ten dienste staan, wat betreft de procentsgewijze uitslag voor 1894, berekend naar het aantal werkstakers, kan alleen voor het tijdperk 1878—1893 een vergelijking mogelijk zijn. Maar dan ziet men ook een groot verschil. In de statistiek A neemt het percentage van de volkomen overwinningen snel toe; statistiek B daarentegen wijst nauwelijks eene vermeerdering van het aantal volkomen overwinningen aan. Dit moet, dunkt ons, daaraan worden toegeschreven, dat de kleine werkstakingen over het algemeen een veel gunstigeren afloop hadden dan de groote en het heeft dus den schijn alsof de kracht van de Italiaansche arbeiders voornamelijk in kleine loonbewegingen zit en hunne schouders nog te zwak zijn om de gevolgen van een grooten strijd met goed gevolg te dragen.

Bij alle verschil tusschen beide statistieken, bestaat er toch in dit opzicht overeenstemming, dat beide het jaar '92 als een ongunstig tijdperk voor de Italiaansche arbeiders aanwijzen. De helft van de werkstakingen ging toen geheel en al verloren en tevens de helft van de werkstakers leed een volkomen nederlaag.

Gunstiger wordt de uitslag als men van de vele oorzaken, die al deze werkstakingen ten gevolge hadden, alleen de eisch om loonsverhooging in aanmerking neemt. Zooals in bijna alle statistieken, betreffende werkstakingen, neemt ook in de Italiaansche de eisch om loonsverhooging een voorname plaats in. Men kan zeggen, dat ongeveer bij de kleine helft der werkstakingen een dergelijke eisch gesteld werd. En het is daarom een verblijdend teeken, dat de gevallen, waar loonsverhooging geëischt werd en ook verkregen — rekent men het ongunstige jaar 1892 er buiten — zich vermeerderd hebben.

Gedurende 1878—1891 toch werd bij 17 proc. van alle werkstakingen, waar loonsverhooging gevraagd werd, deze ook geheel en al verkregen; in 1892 waren deze percentcijfers tot 23, in 1893 tot 30 en in 1894 tot 39 gestegen. Van de werkstakers gedurende 1878—1891, die loonsverhooging vroegen, werd aan 29 proc. het gevraagde ten volle ingewilligd, terwijl in 1892 het 17 en in 1893 het 45 proc. waren, die een volkomen succes met hun vraag om loonsverhooging hadden.

Behalve gevallen van eene volkomen inwilliging kwamen ook nog gedeeltelijke loonsverhoogingen voor. Zoo werd gedurende 1878—1891 bij 46 proc. van alle werkstakingen, waar loonsverhooging gevraagd werd, eene gedeeltelijke loonsverhooging bereikt. In 1892 daalde dit percentcijfer tot 33, in 1893 steeg het weer tot 35 en in 1894 tot 39. Van de werkstakers, die eene loonsverhooging vroegen, kregen een gedeeltelijke loonsverhooging 49 proc. in 1878—1891, 30 proc. in 1892 en 35 proc. in 1893.

Alles bij elkaar genomen, valt er dus vooruitgang te constateeren.

Toestanden in het Zwitsersche schoenmakersvak.

Een nuttig werk verrichtte het Centrale Bestuur van den Zwitserschen schoenmakersgezellenbond, door het uitgeven van eene brochure, waarin uitvoerig de toestanden in het Zwitsersche schoenmakersvak geschetst worden en tevens de verbeteringen worden opgenoemd, die het allereerst noodig zijn. Een voorbeeld, dat wij ter navolging aan onze vakvereenigingen, die voorloopig op dit gebied

nog betrekkelijk weinig gepresteerd hebben, gerust kunnen aanbevelen.

De brochure begint met een overzicht te geven van de ontwikkeling der Zwitsersche schoenenindustrie. Wij stippen daaruit aan, dat in 1888 nog slechts 33 schoenenfabrieken bestonden, in 1895 daarentegen reeds 52 fabrieken. Opmerkelijk is daarbij, dat het gemiddeld aantal werklieden per fabriek eveneens is toegenomen en dat het vrouwelijke personeel sneller is aangegroeid dan het mannelijke. In 1888 toch waren op de 33 schoenenfabrieken werkzaam 3755 werklieden, wat gemiddeld 114 werklieden per fabriek uitmaakt. In 1895 werkten in de 52 fabrieken 6567 werklieden; hier is dus het gemiddelde cijfer 126. Van de 3755 werklieden in 1888 waren 1865 of ongeveer 50 proc. vrouwen; onder de 6567 werklieden in 1895 waren 3345 of ongeveer 51 proc. vrouwen. De vermeerdering is dus wel niet groot, maar de snellere toeneming van den vrouwenarbeid in vergelijking met dien der mannen blijft desniettemin een onloochenbaar feit.

De werktijd in deze fabrieken is nog verre van den achturendag verwijderd. En het is derhalve niet te verwonderen, dat eene verkorting van den werkdag een van de voornaamste eischen van de Zwitsersche schoenmakersgezellen is. In 27 fabrieken met 1382 werklieden wordt wekelijks gemiddeld 65 uur gewerkt, in 8 met 1799 werklieden $62^{1}/_{2}$ uur, in 14 met 1289 werklieden 60 uur en in 2 met 2079 werklieden 57 uur. Wij maken hierbij onze lezers opmerkzaam, dat uit deze opgave blijkt, dat in de 27 fabrieken met een gemiddeld personeel van 51 ongeveer 11 uur per dag gewerkt wordt, dus $1^{1}/_{2}$ uur langer dan in de 2 grootste fabrieken, waar 1000 het gemiddelde personeel en $9^{1}/_{2}$ uur de gemiddelde dagelijksche werktijd is. Hier heeft men dus een voorbeeld van de voordeelen, die het grootbedrijf in den tegenwoordigen tijd meebrengt. Tegenover den 11- en 10-urigen werkdag in de schoenfabrieken staat de 15- tot 16-urigen werkdag in de kleine werkplaatsen van de schoenmakersbazen, die slechts een paar gezellen in dienst hebben. Hier treffen wij alle misères aan van het kleinbedrijf, dat zich alleen door buitensporige exploitatie op de been kan houden. De werkplaatsen zijn over het algemeen miserabel en dienen soms tevens tot slaapplaats der gezellen, wanneer deze bij den baas inwonen.

Dat inwonen bij den baas is eveneens iets, waartegen de georganiseerde gezellen in Zwitserland opkomen, en niet zonder reden. Want bij dit systeem kan men nooit goed zeggen, wat een arbeider verdient. Wel krijgen de gezellen, die bij den baas inwonen, f $2^{1}/_{2}$ à f $5^{1}/_{2}$ per week en worden de kosten voor het onderhoud der gezellen door de bazen te Zurich geschat op f $5^{1}/_{2}$ à f 6 per week en te Genève op f 8 per week. Maar deze laatste opgaven blijven steeds onbetrouwbaar. Want wie garandeert, dat de levensmiddelen door de bazen aan hunne gezellen verstrekt, werkelijk de volle waarde vertegenwoordigen van de hierboven genoemde geldbedragen? Knoeierij is hier zoo gemakkelijk, daarentegen contrôle zoo moeilijk. Zoodat wij ons ten volle kunnen vereenigen met de houding van de Zwitsersche gezellen, die niet alleen den toestand der werkplaatsen verbeterd willen hebben, maar tevens er op aandringen, dat het inwonen bij den baas zal worden afgeschaft en plaats maken voor een zuiver loonsysteem.

Tenslotte deelt de brochure nog het een en ander mee over de loonen in de schoenenfabrieken. Zij gaat hierbij uit van de statistische gegevens, die de

fabrieksinspecteur SCHULER bij elkaar heeft verzameld. Jeugdige personen — en volgens SCHULER maken deze 30 proc. van het geheele personeel in de schoenenindustrie uit — beginnen met 35 cent per dag te verdienen. Het gemiddelde loon van alle arbeiders bedraagt f 1.30 per dag, van alle mannelijke volwassen arbeiders met uitzondering van het personeel, dat tot de administratie behoort, f 1.68 per dag, wat met een weekloon van 10 gulden ongeveer gelijk komt. Deelt men de schoenmakers-gezellen naar het loon in verschillende categorieën, dan blijkt, dat 52.7 proc. van de werklieden in de schoenfabrieken f 1 en minder per dag verdienen, 23.6 proc. f 1.50 tot f 1, 13.9 proc. f 2 tot f 1.50, 8.6 proc. f 2.50 tot f 2 en 5.2 proc. meer dan f 2.50 per dag.

Verder staan nog ten dienste de gegevens, door de vakvereenigingen in verschillende plaatsen verstrekt, die de volgende gemiddelde weekloonen voor de gezellen vermelden: Lausanne f 9.50, Luzern f 9.12, Winterthur f 9.80, Bern f 10, St. Gallen f 9.50, Genève f 8.75, Locle f 11, Neuenburg f 9.37, Biel f 7.12, Bazel f 8.90, Zurich f 8.67 tot f 9.40. Onnoodig te zeggen, dat loonsverhooging ook onder de dringend noodige verbeteringen door de Zwitsersche gezellen wordt opgenomen. Buitendien eischen zij nog de afschaffing van het accoordwerk, de levering van het materiaal direct door den eigenlijken werkgever aan de arbeiders (dit is dus tegen het stelsel met tusschenpersonen gericht) en schadeloosstelling van den tijd, die met wachten op het leveren van materiaal verloren gaat.

Met al deze eischen kan men zich ten volle vereenigen maar of de Zwitsersche gezellen ook in staat zijn, hetgeen zij verlangen, binnen korten tijd te bereiken, als van den kant der werkgevers ernstig weerstand wordt geboden, betwijfelen wij. Want zoowel van de arbeiders in de schoenfabrieken als van hen, die bij kleine bazen werken, zijn nog slechts een klein gedeelte georganiseerd. Men schat het aantal georganiseerde arbeiders in het schoenmakersvak op 500 à 600. Wat wil dat zeggen naast de duizenden, die buiten elke organisatie staan! In de brochure wordt er op gewezen, hoe de groote en kleine patroons veel beter georganiseerd zijn dan de werklieden. Hun bond telt 1200 leden. Dat is voorzeker geen bemoedigend teeken. Als de Zwitsersche schoenmakersgezellen niet beter hunne eigen belangen behartigen, zullen de verbeteringen, die de georganiseerde werklieden verlangen, nog langen tijd een vromen wensch blijven.

Deze kleine schaar onder de Zwitsersche schoenmakersgezellen die de kracht der organisatie waardeert, heeft zich desniettemin reeds dapper geweerd. Sinds 1880 kwamen 27 loonbewegingen en 9 werkstakingen in het schoenmakersvak voor, waarvan 13 geheel en al slaagden, 10 een gedeeltelijk resultaat hadden en 4 geheel verloren gingen.

Men zou reeds met een minder gunstigeren uitslag tevreden zijn. Zoodat men gerust mag zeggen, dat al is de toestand onder de Zwitsersche schoenmakersgezellen, wat organisatie betreft, nog verre van volkomen, al moet het feit, dat de patroons beter georganiseerd zijn dan de werklieden, een bedroevend verschijnsel worden genoemd, er volstrekt geen reden is aan een betere toekomst voor de vakorganisatie der Zwitsersche schoenmakersgezellen te twijfelen.

N.

De jongste Renegaat.

DOOR F. VAN DER GOES.

Ik wil niet zeggen, dat allen, die de sociaal-demokratie grondig verstaan, daarom vertrouwbare en ijverige propagandisten zouden zijn; men heeft er, die hun licht onder de korenmaat van hunne zelfzucht, hunne vrees, hunne traagheid verbergende, de vlam hunner wetenschap eenzaam en doelloos laten verteren, maar ik wil zeggen, dat er geene ijverige en vertrouwbare propagandisten zullen wezen bij hen, die de sociaal-demokratie slechts oppervlakkig kennen.

Want van dezulken, die niet eenen vasten grond van *weten* onder de voeten hebben, wordt het *willen* te zwak bevonden bij de ernstige beproeving welke vroeger of later iederen strijder voor onze zaak komt treffen. Het beslissende oogenblik, namelijk, komt aan de deur van allen onzer éénmaal luide kloppen. Wee hem, die dan weigerachtig, aarzelend of traag is in het volgen van de roepstem. Voor den tweeden keer zal hem de keuze niet worden hernieuwd. De boodschapper, die ons noodigt, is geen deemoedig schuldeischer die, telkens afgewezen, telkens zijn bezoek herhaalt. Maar veeleer is hij een naijverige en snelle godsengel, die onaangekondigd en onverwacht binnentreedt, met gevouwen armen kort maar op den drempel vertoeft, en zwijgende zich afwendt en de vleugelen rept tot verder gaan, indien hij heeft gelezen in uw oog weifeling of ongetrouwheid.

Iemand, nu, die op zijn tocht als wegbereider van de sociaal-demokratie dezen hoogeren gezant nog niet heeft ontmoet, kan slechts wenschen, dat hij zuiver moge worden bevonden, wanneer de ure van plotselinge verantwoording voor hem zal slaan. Hij die waardig is geacht zijn tocht te vervolgen, zie toe dat hij niet struikele of dwale. Maar die voor eenige verleiding was bezweken en het onderzoek niet doorstond, vindt, zoo ooit, niet spoedig de middelen en wegen tot herstel. In den regel verliest hij het goede spoor voor altijd, vallende van kwaad tot erger. Het is al veel, indien de sociaal-demokratie hem niet tot vijand krijgt; somtijds wordt uit hem een vijand, bitterder dan de andere.

Zulke beslissende oogenblikken hebben zich voorgedaan in het leven van de twee mannen die aanvankelijk, schoon niet beiden evenveel, het meest voor de sociaal-demokratie in Nederland hadden gedaan. Eerst viel C. Croll; hem volgde na eenigen tijd F. Domela Nieuwenhuis. De persoonlijke vijandschap van Croll tegen Nieuwenhuis heeft Croll op den verkeerden weg gevoerd. Hij verloor, tegelijk met zijne achting voor den stichter, het vertrouwen in het beginsel der partij. Breken met Domela Nieuwenhuis was voor hem hetzelfde als breken met het socialisme. Hij schreef een brochure waarin hij, behalve zijn grieven tegen den persoon, zijn bezwaren tegen het stelsel meêdeelde. Croll miste de sterke overtuiging noodig om socialist te blijven, toen hij van den leider der socialisten

zich afscheidde. Hij deed een verkeerde keuze, geplaatst voor de moeielijkheid socialist te blijven en tegen DOMELA NIEUWENHUIS op te treden, en de verleiding van tegelijk zijn vriendschap en zijn meening te veranderen.

Wij zouden dit voorbeeld van CROLL niet aanhalen indien wij er mede wilden bewijzen, dat in zulke dingen noodzakelijk kwade trouw in het spel is. Niet onmogelijk dat hij tot de verwerping van het beginsel een weinig gedreven werd door persoonlijken hartstocht; en dat eenige van de slagen, terecht gekomen op de leer, bestemd zijn geweest voor den man. Maar hoofdzakelijk is hier bedoeld, dat geen gebrek aan karakter, maar gebrek aan kennis oorzaak was van den val.

Hoe ongunstig de tijdsomstandigheden waren voor iemand die, als socialist, zich tegen den heer NIEUWENHUIS had willen verzetten, zoo zou toch, indien CROLL een dieper inzicht van het socialisme had bezeten, niets hem hebben belet zich uit de partij terug te trekken zonder meer. Broodzorgen maakten van hem, die zijn betrekking had verloren, een burgerlijk journalist; maar zelfs in deze positie die hem niet verplichtte tot eene anti-socialistische houding, had hij zijne anti-socialistische gevoelens gevoegelijk kunnen verzwijgen. Nog eens, het was geen haat of een booze zucht om menschen te treffen in hunne overtuiging; nog minder een onwaardige poging om het zijn nieuwe patroons naar den zin te maken, die CROLL in zijne brochure zich deed richten tegen het socialisme. Veeleer bleek er uit, dat hij het socialisme nooit recht had begrepen. Verder dan de burgerlijke demokratie was CROLL niet gekomen. Persoonlijke motieven voerden hem in de partij, persoonlijke motieven wierpen hem er uit. Op zijn nagedachtenis hecht zich geen smet. Zijn geval bewijst alleen dat de sociaal-demokratie slechts ten halve wordt gediend door voorstanders, die niet geheel met hare theorie vertrouwd zijn.

* * *

CROLL herhaalde in zijn brochure de platte misverstanden omtrent de mate van vrijheid, welke in de socialistische maatschappij zou overblijven voor de personen die haar samenstellen. Onderdrukking van minderheden, gedwongen regeling van bezigheid, verplettering van het individu door de gemeenschap; — hersenschimmen die alleen bewijzen dat in het brein, waarin zij huizen, voor het denkbeeld van geene andere maatschappij plaats is, dan een her- en vervormd kapitalisme. Ja, ongetwijfeld: een kapitalistische maatschappij met aan haar hoofd een almachtige staat, die over de productie-middelen zou beschikken en kapitalistisch laten exploiteeren door een klasse van begunstigde individuën, wier politiek en ekonomisch overwicht door directe staatshulp nog verzwaard zou zijn . . . . is geen zeer bekoorlijke fantasie. Maar minder dan iets anders gelijkt zij op de socialistische gemeenschap, waarin geen ekonomisch verschil en dus geen tegenstelling van vrijen en onvrijen bij mogelijkheid kan bestaan. Vrijheid en onvrijheid zijn historische toestanden, en de namen voor begrippen van het aangename en onaangename voor de menschen uit deze toestanden voortvloeiende. Het socialisme brengt een werkelijkheid, waarin de bestaande voorwaarde van heerschen en dienen ontbreekt en de namen van de begrippen dus hunnen zin hebben verloren, alleen als geschiedkundige herinneringen leven.

Dit, echter, zijn geen bijkomstigheden waarover meeningsverschil denkbaar is, maar zaken die den grondslag raken van de socialistische theorie. Wie de waar-

heid hier aangeduid niet in zich heeft opgenomen, en evenwel zijn plaats onder de theoretische verdedigers van het socialisme wil handhaven, zal haar vroeger of later moeten opgeven. Hij vindt, bij moeilijke omstandigheden, niet in zijn binnenste de stevigheid die hem staande houdt. Hem is blijven mankeeren het fundamenteele besef van de revolutionnaire strekking van de sociaal-demokratie; hoe en waarom zij de herschepping en niet de hervorming is van de bestaande orde van zaken. Het laatste woord van de socialistische eischen is tot hem niet doorgedrongen; en onze eerste woorden hebben met de burgerlijke demokratie zoo veel overeenkomst, dat wie hen alleen heeft verstaan en het overige niet, — den tegenwind van de publieke opinie, waaiende uit den hoek van de burgerlijke demokratie, op den duur niet bestand zal zijn. Bovendien vindt bij de burgerlijke demokraten hij al de eigenschappen terug die hij in propagandisten liefheeft — personen voor niemand onderdoende in toewijding en ernst. Indien dan de kern van het socialisme hem niet onthuld is geworden, zal het samenstel van burgerlijk-demokratische bezwaren, enkel te weêrleggen door de ontvouwing van het wezen onzer theorie, niet slechts hem onweêrlegbaar toeschijnen, maar te eeniger tijd zal hij zelf aan deze bezwaren een steun geven. Toevallige, b. v. persoonlijke oorzaken kunnen van hem een socialistisch agitator maken; komt echter iets anders deze vrijheid tegenwerken, dan houdt hij op een socialist te wezen — in zoo ver iemand kan eindigen te zijn wat hij nooit recht is geweest. Het toeval heeft gegeven, het toeval heeft genomen; en alleen het toeval was te prijzen. Het oogenblikkelijk verlies is somtijds groot, maar de blijvende winst veelal grooter. Personen als de bedoelde vertegenwoordigen een gevaar voor de partij, want niemand kan zeggen wanneer zij zullen worden overrompeld door den slag welke hen afvallig maakt. Wat men van John Burns verneemt, doet denken dat hem de verzoeking bemeesterd heeft toen het moment was gekomen om te kiezen tusschen de rol van een min of meer aanzienlijk volksleider buiten en vooral in het parlement en andere politieke of administratieve lichamen — en die van den eenzelvigen, in de machtige wereld van de burgerlijke demokratie impopulairen, beginselvasten spelbreker, den sociaal-demokraat. Zijne grieven tegen het socialisme in zijn land — van hoeveel valschheid men hem terecht moge beschuldigen — bewijzen dat de kritiek van onze leer, zij het met of zonder voorbedachten rade, berust op onkunde van onze leer. Het is mogelijk, willen wij aannemen, dat John Burns opzettelijk miskent wat hij beter weet dan vele anderen; maar toch mag van hem in dit verband hier worden gesproken. Want in dat geval toont hij voortreffelijk te weten wat de verontschuldiging is van renegaten: nl. dat zij nooit recht tot de partij hebben behoord.

* * *

Domela Nieuwenhuis bezweek voor de bekoorlijkheden van den burgerlijk-revolutionnairen of anarchistischen trant, toen de verkiezingen in den zomer van 1891 ongunstig voor hem als socialistisch kamerlid eindigden. Het is waar dat hij reeds vroeger blijken had gegeven van het gemis eener overtuiging, sterk genoeg om weerstand te bieden aan de verlokkingen die hem omringden. Nog altijd en toen meer dan nu, was het gemakkelijker bij een arbeiderspubliek dat het socialisme hoofdzakelijk beschouwde als een aanleiding om zijn vijandschappen lucht te geven en nog niet gevorderd was tot de erkentenis van de klassetaak die het wachtte, oogen-

blikkelijke opwinding te wekken, dan blijvende verstandelijke en politieke organisatie te vestigen. De bijna onoverkomelijke bezwaren van het laatste, maakten de verleiding van het eerste gevaarlijker. Zij bracht NIEUWENHUIS ten val. De inkt was niet opgedroogd in de pen waarmêe hij zijne brochure over Vier jaar klasseregeering had geschreven — of Wat met algemeen stemrecht gedaan had kunnen worden — toen hij het hoofdbeginsel van de sociaal-demokratische taktiek aangreep in de felste, van persoonlijken wrok brandende artikelen.

Hoe kort was het geleden dat hij de quasi-diepzinnigheden van CROLL's anarchisme had weerlegd? Het waren dezelfde dingen die hij nu tegen de internationale partij aanvoerde. Men moet in vroegere geschriften van DOMELA NIEUWENHUIS — gelijk een der medewerkers van de Nieuwe Tijd onlangs heeft gedaan — hebben opgemerkt dat hij ook belangrijke misvattingen van het socialistisch stelsel niet wist te onderscheiden van de waarheid, om te kunnen gelooven dat zijn nieuw systeem niet louter valschheid was. De fouten van zijn karakter en de slechte invloeden van zijne omgeving vertegenwoordigden een onafgebroken bedreiging voor de zuiverheid van zijn socialistische propaganda. Ik wil alleen zeggen dat toen het er op aankwam zoo velerlei gevaar weerstand te bieden; en in het beslissende oogenblik van zijn leven hij moest hervatten den moeilijken arbeid der politieke organisatie, juist na een harden slag zijne persoonlijke ijdelheid toegebracht, en de eerste stappen op den weg naar politieken invloed wêer van nieuws af moesten worden beproefd, DOMELA NIEUWENHUIS in eene innige vertrouwdheid met de socialistische theorie den steun niet vond dien hij behoefde en dit gemis de direkte aanleiding was tot zijn afval.

***

Aan deze vroegere histories is herinnerd om duidelijk te maken wat ik te zeggen had over het jongste geval van dezen aard; n.l. het vijandig optreden tegen de sociaal-demokratie door den redakteur van het maandschrift De Dageraad, A. H. GERHARD.

De ergernis was niet gering, en de teleurstelling bij velen nauwelijks minder, toen voor twee jaar bekend werd dat GERHARD, die het manifest had geteekend waarin werd opgeroepen tot het vestigen van een nieuwe socialistische organisatie, zelf geen lid was geworden van de S. D. A. P. Zooals ik weet, is GERHARD in gebreke gebleven van deze houding, die een onthouding was, openlijk rekenschap te geven. Men kende GERHARD's onmatige liefde voor populariteit, waaraan o.a. toe te schrijven was geweest dat hij, socialist van ouderen datum en nimmer met de Recht-voor-Allen-manieren tevreden, den zedelijken moed had gemist van in den Sociaal-demokratischen Bond tegen deze richting, de bovendrijvende, zich te verzetten. Intusschen nu anderen de kat de bel hadden aangebonden, en GERHARD werkelijk de oproeping had onderteekend, mocht men verwachten dat hij, met de anderen, zich zou hebben getroost de zon van de populariteit tijdelijk schuil te zien gaan achter de onweêrswolken, die boven het hoofd van de protesteerende leden en niet-leden samendreven. Het bleek evenwel dat men GERHARD's noodlottige geneigdheid om bij allen de mooie man te blijven, had onderschat. Welke met duizend maren doorzulte, weidsch opgezette verklaring ditmaal 's mans scheeve gangen zou moeten rechtpraten, kan schrijver dezes slechts

raden. Zooveel is zeker, dat tot heden A. H. Gerhard niet als lid van de Arbeiderspartij is ingeschreven. Ook hem, toen voor den gezochten spreker en drager van zijn vaders naam, de tijd aanbrak om zich te doen kennen als iemand die zijne overtuiging meer liefhad dan het handgeklap van de menigte, en terwille van het socialisme afstand te doen van de reputatie van gevierd socialist die zich met geene „persoonlijke kwesties" ophield en boven „de twistende partijen" stond, ook hem heeft het beslissende oogenblik onvoorbereid gevonden de betere keuze te doen. Begonnen, derhalve, met een daad van ontrouw is vervolgens de daad van vijandschap niet zeer lang uitgebleven.

* * *

De heer Gerhard schrijft in het Oktober-nummer van de Dageraad, in een woord Van de Redactie, het volgende:

Is er — vraagt hij — nog wel behoefte aan lektuur over de vrije gedachte? Het wordt door velen ontkend. Zoo door hem die meent, „dat de kerk hoofdzakelijk, zoo niet uitsluitend steunt op de economische afhankelijkheid van de massa. — Maak die massa economisch vrij — zoo luidt diens advies — en de kerk zal van zelf te gronde gaan! In een kapitalistisch-ingerichte maatschappij de vrije gedachte willen bevorderen, is het paard achter den wagen spannen."

„De strijd — vervolgt Gerhard — door een vereeniging als de Dageraad aangebonden, zou dus overbodig zijn, omdat hij eigenlijk voorbarig is.

Een dergelijke opvatting is zeer komiek en men kan hoogstens zijn schouders ophalen over de naiviteit van lui, die, in spijt van wat men dag aan dag kan waarnemen, toch nog steeds de ontzettend remmende kracht der kerk tegen allen vooruitgang miskennen."

Deze komieke opvatting, echter, is slechts gedeeltelijk de meening van het socialisme. De kerk, meenen wij, is een van de instellingen waarvan de regeerende klasse zich bedient om de arbeiders aan banden te leggen. Wij voeren daarom den direkten strijd niet tegen deze instelling maar tegen den staat, de sterkte van de bourgeoisie, waarmede alle machtsoefening staat en, eenmaal, valt. Kan het geschieden dat de gelden, thans voor de kerk besteed, een in onze oogen betere bestemming krijgen, dan zullen wij ons best doen het te bevorderen. Socialistische afgevaardigden stemmen tegen elke kerkelijke subsidie. Wij zijn tegenstanders van de kerk, zooals wij tegenstanders van het militairisme zijn. Het leger en de kerk belemmeren ons in de verwezenlijking van onze plannen: wat wij kunnen doen om deze strijdmiddelen te verzwakken, zullen noch mogen wij verzuimen. Leest men, derhalve, in de woorden van Gerhard dat wij de kerk van zelf te gronde willen laten gaan, dan is dit een onware voorstelling van onze taktiek. De kerk, als vijandin van de revolutionnaire arbeiderspartij, vindt steeds de sociaal-demokratie als vijand op haar weg.

* * *

Neen, de heer Gerhard kan zijne schouders laten waar zij zijn. De deugd der naiveteit is de onze niet. De remmende kracht van de kerk achten wij niet gering. Het prediken van onderworpenheid, de beschikking over liefdadige fondsen, de invloed op iemands stoffelijke positie en wereldsche loopbaan — dit alles ten bate van de heerschende, en ten nadeele van de onvrije klasse, is ons van stukje tot beetje bekend. Wij zullen dit bedrijf kritiseeren en zooveel mogelijk

tegengaan. Zijn de arbeiders door de geestelijkheid aangemaand tot berusting, dan brengen wij hun de wereldsche partijdigheid en gelddienerij van pastoors en predikanten onder het oog. De filantropie, zeggen wij, worde een openbare dienst, waartoe de kerken bijdragen in belastingen op haar bezit. Tyrannie en gunstbetoon, waardoor vooral de werklieden in hunne vrijheid belemmerd worden, kan men door organisatie van hunne klasse neutraliseeren. In één woord, waar de invloed van de kerk wordt gevoeld als een positieve en ons kwalijkgezinde macht, daar bestrijden wij haar met de ons behoorende daadwerkelijke machten.

Maar dit, wij weten het, is niet de manier waarop de eigenlijke vrijdenker de kerk bestreden wil zien; althans niet de manier waarop hij haar bij voorkeur bestrijdt.

Hij wil dat men de leden van hunne kerk afkeerig zal maken, hij vleit zich in die richting werkzaam te zijn. Hij wil de godsdienstige idee vervangen door de „vrije gedachte". Hij is, in één woord, de vertegenwoordiger van de burgerlijke levensbeschouwing en denkwijze, welke men de ideologie heeft genoemd. De gedachten, dus, zijn voor hem geen gevolgen van maatschappelijke oorzaken; het geheele denkproces met al zijne objekten en vormen niet een voortbrengsel van het maatschappelijk samenzijn van het menschelijk geslacht, in wezen en werking het wisselende produkt van wisselende maatschappelijke organisaties. Maar voor de ideologen is de gedachte omgekeerd een individueel, al het overige regeerende vermogen — die ook maatschappijen maakt en hervormt. Van dat gezichtspunt is de anti-godsdienstige agitatie in den zin van GERHARD volkomen logisch. Met aan verouderde geloofspunten verslaafde arbeiders sticht men geen nieuwe wereld. De „vrije gedachte" moet voorafgaan aan de vestiging van de vrije maatschappij. Man voor man, en liefst zooveel tegelijk, moeten de christenen en andere geloovigen, door het vlijtig lezen van anti-theologische geschriften, zich bekeeren tot het ongeloof; met overeenkomstige maar naar den inhoud tegenovergestelde middelen bewerkt als waarmede anderen bekeerd zijn tot het geloof.

* * *

Het is hier de plaats niet veel meer te zeggen van de burgerlijke godsdienstbestrijding. Ik kom er op als voorbeeld van GERHARD's anti-socialistische uitingen. Weinig zal nog noodig zijn om te bewijzen dat het de zuiver burgerlijke ideologie is.

Reeds uit de aangehaalde woorden van GERHARD blijkt dat de burgerlijke atheïsten het voorzien hebben op de kerk als zoodanig, als godsdienstig instituut. Onze aanvallen gelden de kerk als wereldlijk lichaam. De socialisten zouden zeggen, volgens GERHARD, — maak de massa ekonomisch vrij, dan valt de kerk van zelf. — Niet precies. Als de massa ekonomisch vrij is, zeggen wij, dan moet de massa zelf weten wat voor kerk en of zij een kerk begeert. Wij hebben niet, en verschillen daarmeê van GERHARD c. s., een anti-klerikaal dogma; wij verstouten ons niet een vrij volk te verbieden den godsdienst aan te hangen, die hem zou bekoren. Mag het een vrije gedachte heeten zekere ideëele voorstellingen voor altijd in den ban te doen? De socialistische zienswijze is met deze veroordeeling van een idee door en krachtens een ander idee geheel onvereenig-

baar. Ook wij zijn gekant tegen elk godsdienstig geloof. Maar wij meenen, dat, zoo de godsdienst bestemd is te vallen, dit niet zal gebeuren door kritiek van den ideëelen inhoud, maar door ondergraving van den materieelen, dat is den maatschappelijken grondslag. De maatschappij waarin de mensch vrij is, in den zin van vrij van dwang door menschen en vrij van zorgen voor zijn stoffelijke behoeften, zullen de levensvoorwaarden van godsdienstige denkbeelden niet aanwezig zijn. Wijl de maatschappelijke omstandigheden, waaraan het socialisme is ontsproten, evenmin die voorwaarden bevatten en wij daarom atheïsten zijn, behaagt ons dit vooruitzicht. Wij hebben redenen om te meenen dat de levensvoorwaarden van godsdienst nooit zullen terugkeeren — een ekonomische kwestie, die hier alleen genoemd behoeft te worden. Natuurlijk, voor zoover ons begrip van n o o i t reiken mag. Daarom spreken wij van verouderde godsdienstige denkbeelden. Wij zijn niet, gelijk de burgerlijke politieke en filozofische hervormers, bijzonder gebeten op een van de sociale of wijsgeerige instellingen, die tot den bovenbouw behooren van de ekonomisch-maatschappelijke fundamenten. Allerminst winden wij ons op tegen den ideëelen weerschijn, waarvan de godsdienst een onderdeel is. Wij zijn voor ons overtuigd dat de godsdienst verdwijnen en de kerk vallen zal in de nieuwe maatschappij; maar overigens niet minder overtuigd dat, mochten wij ons in deze toekomstberekening vergist hebben, geen ideologische strijd ons zal helpen. En voorts, behoort dus de godsdienst niet in het socialisme, in het kapitalisme behoort hij zeer zeker. En dus zou het werkelijk het paard achter den wagen spannen zijn, ons nu tegen den godsdienst, tegen de godsdienstige idee te richten. Een waarheid, welke zich voordoet in het feit hetwelk de trouwste Dageraadsman wel niet zal loochenen, dat nooit of bijna nooit een geloovige bekeerd is door een opzettelijk daartoe ondernomen propaganda. Waarmeê ik niet bedoel dat vereeniging of tijdschrift overbodig zouden zijn. Er zijn bestaansredenen, die buiten het hier behandelde omgaan.

* * *

De heer Gerhard schrijft nog dat het, van een historisch standpunt, — „een tamelijk grappig verschijnsel uit onze dagen is, hoe de radikaalste vooruitstrevers, de sociaal-demokraten, zich angstvallig bemoeien om de sociaal-demokratie van de „blaam" te zuiveren, dat zij anti-godsdienstig, alias anti-kerkelijk zou zijn".

Het socialistisch gevoelen, ziet men, werkt bij den heer Gerhard het meest op de lachspieren; maar een zoo geducht onderzoeker was toch wel een weinig al te vroolijk gestemd toen hij op deze wijze slechts de kluchtige zijde van deze afwijkende meening bespeurde. Te lachen, bovendien, is hier niets. Wij verwachten, zeide ik, geen herleving van den godsdienst. Wij bestrijden iedere kerkelijke inmenging in arbeiderszaken. Maar tot onze beschouwing van het wezen van elk ideeëel systeem en van den godsdienst in het bijzonder behoort de eerbied voor de hooge geestelijke verheffing in de zuivere vormen van het religieuze leven door talloze geslachten genoten. Het verschijnsel g o d s d i e n s t heeft als zoodanig onze warme sympathie. Wij willen deze dwaling van voorheen niet geven voor de waarheid van thans.

De godsdienstige bourgeoisie komt ons achtenswaardiger voor dan hare ongeloovige nazaten. Voor een deel behoort de vrijdenkerij tot de teekenen van het verval der burgerlijke beschaving. De moderne bourgeoisie heeft, ja, bevonden

dat met bepaalde technische ontdekkingen de feitelijke inhoud van godsdiensten niet strookte — maar daarentegen is zij niet meer bij machte het oude idealisme te verstaan van haar eigen klasse. Wij, de idealisten van tegenwoordig, gevoelen in de ziel ons verwant aan de idealisten van vroeger. Daarom is de anti-kerkelijke politiek, die wij moeten en willen voeren, voor ons een delikaat punt. Daarom beleven wij het „tamelijk grappige verschijnsel", dat wij ons in acht nemen, angstvallig is het juiste woord, om het overblijfsel van idealisme dat in deze booze wereld, door vele armen nog is bewaard, niet met ruwe hand te verstoren. Daarom behoort elk goed sociaal-demokraat zijne partij vrij te houden van de blaam, dat zij eenige vorm van idealisme niet zou weten te eerbiedigen. Ik zou niet graag de misselijke moppen, waarop deze redacteur in zijne laatste bladzijden den lezer onthaalt, onder de oogen brengen van een vromen man of vrouw.

God, zeide men, heeft een wonderwerk verricht in de schepping van den mensch; maar om billijk te zijn, moet men erkennen dat de mensch zich zelf heeft overtroffen toen hij het Godsbeeld maakte. Hiervoor blind te zijn, is een teeken van geestelijke bekrompenheid, welke men bij den ergsten femelaar nauwelijks zal vinden. Dit mag op hare plaats zijn in de tegenwoordige faze van de burgerlijke beschaving — het klassenbewuste proletariaat houdt er zich liever vrij van. De zeer komieke of tamelijk grappige gezichtspunten van A. H. GERHARD, zijn wij blijde niet tot de onze te kunnen maken.

* * *

De diepere grond van al dit misverstand, zeiden we, is de ideologische beschouwing, die het *denken* houdt voor den oorsprong van alle dingen. Geen wonder dat men in dat geval het vrije denken boven het onvrije verkiest. Hoe zuiverder de gedachten zijn, hoe beter de inrichtingen welke de denkende mensch zal stichten. En wat is nu het gevaar dat de „vrije gedachte" bedreigt? Wel, natuurlijk de gehechtheid aan een of andere meening, welke, zelfs indien zij juist is, aanleiding kan geven tot eenzijdigheid bij hare voorstanders, verkettering van andersdenkenden, enz. Iedere meening heet in de ideologische spreekwijze een *dogma*. Voor niets is men in het ideologische kamp meer bevreesd dan voor dogma's. Meent gij u sterk te gevoelen in eene overtuiging — pas op, gij zijt een dogmatisch man; en de verdienste van een tegenovergestelde meening moet u noodzakelijk ontgaan. De „vrije gedachte", dit is het eenige wat u kan redden — indien gij nog niet reddeloos verloren zijt.

In dezen trant richt de heer GERHARD waarschuwende woorden tot de sociaal-demokraten. „Het dogma der Manchester-school hoopt men te vernietigen door het sociaal-demokratisch dogma." . . . „Geen dogma, zoowel pedagogisch en ekonomisch als religieus mag ons te heilig zijn, om zijne deugdelijkheid te onderzoeken, de kritiek er op te overwegen en om het na rijp beraad desnoods te laten vallen." Het is waar dat GERHARD het sociaal-demokratisch dogma *heeft* laten vallen, en wel in het slijk van zijn eigen warhoofderij; maar tot welke mate van rijpheid zijn voorafgaand beraad is gekomen, werd ons tot heden slechts te gissen gegeven. Doch deze geheele uitweiding is een l . . . euterpraatje. Het werken met de abstractie van een „zelfstandig, d. i. logisch en onbevooroordeeld denken in alle richtingen", — voert tot dezen wijsgeerigen onzin. Want, gesteld dat men het sociaal demokratisch dogma in alle richtingen, onbevooroordeeld en

logisch heeft onderzocht, geheel zelfstandig — en met de konklusie dat het juist is — in naam van welke boven de bijzondere waarheid verheven algemeene waarheid is het dan nog geboden of veroorloofd te blijven twijfelen? Men kan zich hebben vergist, en anderen kunnen beter zien. Maar wat heeft men aan het beter inzicht van anderen? Is het de „vrije gedachte" die ons bevestigt in de gevonden waarheid, of doet hechten aan het mogelijk abuis? Ligt de waarheid in onze dwaling, of de dwaling in onze waarheid?... Ik acht het onwaarschijnlijk dat de heer GERHARD in een persoonlijke Voorzienigheid gelooft; maar wie waarborgt hem dat zijn beraad op dit bijzondere punt niet eene andere hersenwerking is geweest dan het vrije denken? Is hem de inhoud van de „vrije gedachte" geopenbaard? Waarom dan niet aan den Paus, die ook officieel onfeilbaar heet. Weet hij zeker dat het atheïstisch dogma de waarheid bevat, en het sociaal-demokratisch dogma niet?

Laat ons bescheidener zijn. Het absolute denken dat tot de absolute waarheid zou voeren en voor welker hemellicht ieder dogma zou verbleeken, — wij kennen het niet. Door het te gebruiken in onze redevoering komen wij tot ongerijmdheden. De maatschappelijke beschaving heeft ons denkvermogen ontwikkeld en de kennis van een aantal objekten onder ons bereik gebracht. Met veel moeite hebben wij eenige stukken geleerd van hetgeen door menschen kenbaar is, en niet ten onrechte leerstukken genoemd. Zekere waarheden van vroeger zijn door latere ervaring vervangen. Daaronder de kerkelijke dogma's; die evenwel niet verworpen zijn omdat zij dogma's, maar omdat zij kerkelijk waren. Deze leerstukken vertegenwoordigen de aan ons bekend geworden waarheid; zij zijn de resultaten van de uiterste inspanning van het denkvermogen, en daarom maatschappelijke produkten. Het eene leerstuk maakt voor het andere plaats; maar een waarheid, samengesteld uit andere elementen dan uit deze leerstukken, is onbestaanbaar. Evenmin als een wijze van denken die niet zou leiden, indien zij tot iets leidde, tot de formuleering van nieuwe leerstukken. Beschimpen wij dus de dogma's niet, die de eenige uitdrukking zijn van door menschen vatbare waarheid. Voor ons is niets absoluut dan het betrekkelijke. Wij moeten met die maatschappelijke produkten, ook in het geestelijke, ons redden. Een onfeilbare keurmeester, in ons brein gesteld, is een hersenschim. Meenen wij in eene overtuiging vast te staan, dan doen wij wel er naar te handelen; veilig in het bezit van het hoogste wat door menschen kan worden bereikt. Misschien zullen zij zich een betere later verwerven, misschien een minder goede; maar steeds zullen het min of meer volledige fragmenten zijn van door de maatschappelijke ontwikkeling kenbaar geworden objecten, — hunne weerspiegeling in het voor deze functie steeds bekwamer wordende verstand — maar nimmer „vrije gedachten".

En nu is deze eenvoudige filosofie een ontdekking, die bijna uitsluitend zichtbaar werd in het maatschappelijk halfrond van het proletariaat. Door het denken over zijne positie, kwam het tot de wetenschap niet slechts van zijne positie, maar van het denken. Het proletariaat zag de plaats van zijne klasse in de maatschappij; en dit schouwspel gaf den sleutel tot de kennis van de maatschappij. Daartoe behoorde de waarheid, dat het denken een in de samenleving gekweekte menschelijke kracht is. Wie dit verwaarloost, kent het socialisme niet. Wie van het socialistisch dogma spreekt, dat het Manchester-dogma zou moeten

vernietigen, miskent het socialisme. Evenmin als wij de godsdienstige denkbeelden willen bestrijden door andere denkbeelden, meenen wij dat de handelingen van de klasse die in de liberale ekonomie haar klassebelang heeft geformuleerd, bestreden moeten worden door ekonomisch betoog. Het is voor onze geestverwanten noodig te worden ingelicht omtrent de waarde van de liberale ekonomie; maar zij kan niet worden overwonnen eer hare materieele bestaansvoorwaarden zijn weggenomen. De taktiek van het socialisme, door GERHARD aangeduid, is het karikatuur weerkaatst in de troebele wateren van de burgerlijke ideologie.

* * *

En nu is van deze principieele misvatting de stap tot direkte vijandschap niet groot. Al het gezegde komt hierop neer, dat GERHARD socialist was buiten het socialisme. Dit was zijn inwendige zwakheid, die van hem een belager der sociaal-demokratie maakte, toen de genoemde bijkomende motieven zijn trouw aan de partij beproefden. Wat te denken van een „logisch, onbevooroordeeld en zelfstandig onderzoek", dat als slotsom komt tot de bekende banale insinuatie, ditmaal door den heer GERHARD uitgedrukt in de verwachting — dat liberalen, monarchisten en anarchisten hun plezier wel zullen op kunnen in een toekomstigen sociaal-demokratischen staat".

Onkunde is het in een socialistische samenleving, vervolging van personen wegens meeningsverschil te vreezen. Onderdrukking, onderstelt een op klassenverschil gegronde machtsorganisatie. Maar in deze periode van strijd tusschen de sociaal-demokratie en de burgerlijke fraktiën, door GERHARD genoemd, is het een direkte laster haar een zoodanige neiging te verwijten. Zoo licht komt men, zonder het klare inzicht van het beginsel, tot daden van valschheid tegen de partij. De heer GERHARD, zoo hij wil dat men hem niet van opzettelijke leugentaal zal blijven beschuldigen, dient de feiten te noemen welke hem recht geven de sociaal-demokratische partijen te betichten van tyrannie en vervolgingswoede.

En daarbij te denken, dat deze fameuze „vrije gedachte" in hare voorstelling van het socialisme precies overeenkomt met de meest bekrompen lafheden van de groote pers, de verkochte dienaren van het kapitalisme!

Landbouw en Socialisme.

DOOR SOCIETAS.

Onze vriend RIENZI schreef in de Juli- en September-aflevering van dit Tijdschrift over de ontwikkeling van het landbouwbedrijf een artikel, dat een nadere bespreking ten volle verdient.

Ofschoon er in dat opstel veel is, wat mij aantrekt, zijn er toch eenige punten, waaromtrent ik met den schrijver in gevoelen verschil. Waar ik met hem mee ga, hoop ik nog eenige argumenten ter versterking aan te brengen en, waar mijn opinie van die van R. afwijkt, de gronden van mijn oordeel aan te geven.

Het komt mij voor, dat bij elke bespreking van landbouwtoestanden en bij het

aangeven der middelen, die tot verbetering kunnen leiden, men behoort te beginnen met eene splitsing der personen, die bij het landbouwbedrijf zijn betrokken, omdat de behartiging van belangen der eene soort niet in zich sluit, die der andere. Reeds in vroegere opstellen heb ik daarop gewezen. (Zie *S. D.* van 8 Februari 1896.) Dáár onderscheidde ik tusschen:

1o. den grondeigenaar-pachttrekker (meestal op een andere plaats wonende, dan waar de gronden gelegen zijn),
2o. den tegenover hem staanden grondgebruiker-pachter,
3o. den grondeigenaar-gebruiker,
4o. den grondeigenaar-gebruiker, die tevens pachter is, en
5o. den veldarbeider.

Deze verschillende categorieën van personen hebben soms gelijke belangen, in andere gevallen staan ze lijnrecht tegenover elkander. Zelfs komt het voor, dat de een of andere maatregel voor eenzelfde categorie in een deel van het land voordeelig, in een ander gedeelte nadeelig zou kunnen werken. Invoerrechten op granen bijv. zou den grondgebruiker-pachter, die uitsluitend weiboer is en zijn vee ook op den stal mest (vet maakt), benadeelen door den hoogeren prijs, dien hij voor de voedergewassen moet betalen, terwijl ze den grondgebruiker-pachter, die uitsluitend zijn vee vetweidt en daarbij tevens graanboer is, zouden bevoordeelen, althans tijdelijk. Van lieverlede zou natuurlijk het grootste voordeel getrokken worden door den grondeigenaar, die in den vorm van verhooging van pachtsom, of in niet-verlaging daarvan, de winst zou opstrijken.

Dat we ons met den grondeigenaar-pachter niet behoeven in te laten, in zoo ver, dat we er niet op bedacht behoeven te zijn om zijn toestand te verbeteren, ben ik met RIENZI eens; doch men moet, om de macht die het groot-grondbezit van zelf medebrengt, wel degelijk rekening met hem houden. Volgens de jaarcijfers bedraagt de geheele oppervlakte bouw- en weiland in ons land, voor zoo ver het geëxploiteerd wordt, bij uitgestrektheden van meer dan 1 H.A. 1.849.500 H.A.; daarvan is in gebruik bij eigenaren 1.023.700 H.A. en bij pachters 825.800 H.A. Zoo bezien is nog altijd het grootste gedeelte van den bebouwden bodem in eigendom bij den gebruiker van den grond. Doch dit is slechts schijnbaar. Want een groot deel van die oppervlakte is bezwaard met hypotheek en hoewel juridisch dus de grond aan den gebruiker toebehoort, is de hypotheekhouder feitelijk de vruchttrekker door middel der hypotheek-rente. Deze laatste is nog wel zoo bezwarend als de pacht.

Welk gedeelte der ingeschreven schuld, die in 1874 bedroeg *f* 581.795.000 en in 1895 reeds geklommen was tot *f* 1.217.016.000, kleeft op de gronden, die bij eigenaars in gebruik zijn, is niet met zekerheid uit te maken, doch hoogst waarschijnlijk zal dit een hoog cijfer aanwijzen. Dit ligt voor de hand, omdat juist de gebruikers van den grond het meest hebben te lijden gehad van den tegenspoed der laatste jaren. Op hen drukt het volle gewicht der risico van een bedrijf, dat meer dan eenig ander is blootgesteld aan de kansen van het weer en aan die der wisselende prijzen. Het is dan ook een niet te weerspreken feit, dat de laatste jaren getuigen waren van tal van executiën van boerderijen als gevolg van de daarop rustende hypothecaire schuld. Heeft zoodanige executie plaats gehad, dan is het gevolg daarvan, dat het goed wordt gezuiverd van de

daarop klevende hypothecaire schuld. En niettegenstaande deze voortdurende „zuivering" nemen we het verschijnsel waar, dat de hypothecaire schuld in plaats van dalende, aldoor rijzende blijft. De grondeigenaar-pachttrekker is het niet ten wiens laste de aangroeiende schuld komt. Zijn risico is in verhouding tot die van den gebruiker gering en zijne vermindering van inkomsten treedt eerst langzaam in, zoodanig dat hij zijne levenswijze er naar kan inrichten; althans wanneer dit noodig is. Maar in de meeste gevallen zal het niet noodig zijn, omdat zijne gewone verteringen ver onder zijne revenuen bleven.

Geheel anders is het met den grondeigenaar-gebruiker, die slechts een bestaan, gewoonlijk niet veel meer dan dat, op zijne hofstede vond. De enorme prijsvermindering der producten, een ietwat schraal jaar, zijn factoren, die in staat zijn om binnen korten tijd hem te noodzaken, de goederen onder hypothecair verband te brengen. Is hij eenmaal daaraan toe, dan verslindt de rente der schuld weldra de inkomsten en staat de executie krachtens de onherroepelijke volmacht, die in de hypotheek-akte is gegeven, voor de deur.

De grondeigenaar-gebruiker is in veel gevallen in slechtere conditie dan de pachter. De laatste huurt periodiek in en kan dan bij elke nieuwe inhuring vermindering van pachtsom voor de toekomst bedingen. Nu wil ik al dadelijk toegeven, dat dit niet zooveel te beteekenen heeft als men oppervlakkig zou zeggen, doch daarover straks. Ik wil alleen maar zeggen, dat er dan althans gelegenheid is, om pachtwaarde en pachtsom met elkaar in overeenstemming te brengen, terwijl juist ingeval het goed met hypothecaire schuld bezwaard is, het rentebedrag, dat uit de opbrengsten moet gevonden worden, constant is.

Nu zal wellicht iemand opmerken, dat toch ook de rente-voet gedaald is en in overeenstemming daarmede de hypotheek-rente zal zijn verminderd. We zullen zien wat daarvan waar is.

Ook weer volgens de jaarcijfers (blz. 83) bedroeg de rente der ingeschreven schuld over 1895:

beneden $4^1/_2$ %	*f*	471.843,000.—
$4^1/_2$ % tot beneden 5 %	„	256.668,000.—
5 % en daarboven	„	488.516,000.—

Vormt bijna het bovengenoemd bedrag van *f* 1.217.016,000.—

Deze interesten vormen een zeer eigenaardig contrast met een rentevoet van 3 à $3^1/_2$ %.

* * *

Men zal wellicht zeggen, dat dit al zonderling, bijna onwaarschijnlijk klinkt, dat zoo hooge rente wordt uitgekeerd bij zooveel waarborg als vast goed gewoonlijk aan den schuldeischer schenkt. Doch de verklaring daarvan is niet zoo moeielijk.

Eensdeels vindt zij haren grond in het standvastige der hypothecaire schuld. Zonder gedwongen verkoop, de executie van het goed, heeft er gewoonlijk geen aflossing plaats, omdat de schuldenaar niet in staat is uit de opbrengsten van den grond aan schulddelging te denken. Andersdeels legt de wet een hinderpaal in den weg om de eenmaal vastgestelde percenten te verminderen. De schuldeischer zelf is tot zoodanige vermindering niet geneigd, en daar men zijne toestemming

niet kan verkrijgen, moet de schuldenaar naar een ander omzien, die hem geld tegen minder rente wil leenen. Heeft hij dien gevonden, dan nog is het hem in de meeste gevallen onmogelijk, om van den lageren rentevoet te profiteeren. Volgens art. 1437 no. 2 B. W., kan de schuldenaar den schuldeischer noodzaken om de aflossing aan te nemen (tenzij voor een zekeren tijd de onaflosbaarheid is vastgesteld, wat gewoonlijk het geval is), en den geldschieter in de rechten van den schuldeischer doen treden; om deze subrogatie (onderschuiving) van waarde te doen zijn, moet zoowel de akte van geldopneming als van kwijting bij authentieke akte verleden worden.

Ik schreef daarover vroeger: „Zoodra de rentevoet dus gedaald is, bijv. met $^1/_2$ pCt., en de schuldeischer wil aan den schuldenaar dienovereenkomstig geen vermindering toestaan, wat is dan eenvoudiger dan dat de schuldenaar een anderen geldschieter opzoekt en hem (tegen verminderde rente) laat treden in de rechten van den oorspronkelijken schuldeischer?"

„Doch nu komt de belastingwet tusschen beide en zegt: heel goed, ga je gang, maar... geef mij dan eerst $1^1/_2$ pCt. registratierecht. $1^1/_2$ pCt. in eens betalen of niet profiteeren van eene renteverminderimg van $^1/_2$ pCt., ziedaar de keus, die de schuldenaar te doen heeft. Het is gemakkelijk te raden, dat er voor hem geen denken aan is, om van den verlaagden rentestandaard te profiteeren."

Hierbij komt nog een andere factor in aanmerking. Om dit alles tot stand te brengen is de hulp van een notaris noodig, daar zoowel de akte van geldopneming als die van kwijting notarieel moeten verleden worden. Nu weet ieder, dat een notaris, niettegenstaande hij aan een bij de wet geregeld tarief gebonden is, toch met de meest brutale vrijpostigheid elke wettelijke bepaling, die hem in zijne berekening van gemaakte kosten en salaris bindt, negeert en dat ongestraft doet, omdat het Openbaar Ministerie, dat op hem heeft toe te zien, het best zich van zijn plicht denkt te kwijten, door er in het geheel niet op te letten. Menschen, die veel met notarissen zijn in aanraking geweest, hebben het dan ook al lang opgegeven, om van het gezag, dat met de uitvoering der wetten is belast, iets te verwachten, dat aan de menigvuldige afzetterijen dier „mannen van vertrouwen" paal en perk kan stellen.

Behalve dus de bezwarende belasting in geval van verandering van schuldeischer bij verlaging van den rentevoet, komt er nog de buitensporige rekening van den notaris bij en dit neemt den lust, om van voordeelige economische omstandigheden partij te trekken, voor goed weg.

Zoodoende wordt volgens matige berekening elk jaar ruim 16 millioen aan rente boven den rentevoet opgebracht. Voor wie nog mocht twijfelen aan het monopolistisch karakter van het groot-kapitaal, zijn deze cijfers leerzaam.

* * *

Maar er zijn banken, die zich ten doel stellen, om door geldleening, tegen waarborg in vast goed, in de behoefte aan kapitaal bij den landbouwer te voorzien. Deze zullen zeker wel wat billijker in hun eischen zijn en er wel voor zorgen, dat de landbouwer gevrijwaard wordt tegen al te groote vorderingen van den particulieren geldschieter.

Wij zullen zien, wat van deze bewering waar is.

Het zal ongeveer drie jaren geleden zijn, dat ik een onderzoek instelde naar de voorwaarden, waarop z. g. landbouwbanken crediet verstrekken. Ik had daarvan zooveel gehoord, dat mij ongeloofelijk voorkwam, dat ik besloot, mij, hetzij rechtstreeks, hetzij door middel der agenten, tot die inrichtingen te wenden, ten einde met juistheid te kunnen oordeelen of werkelijk hun eischen zoover de perken te buiten gingen als mij werd medegedeeld.

Volgens de statuten van het „Zuid-Hollandsch Landbouwcrediet", gevestigd te 's Gravenhage, stelt zich deze inrichting ten doel om op soliede en billijke voorwaarden aan hare leden crediet te verschaffen tegen voldoende persoonlijke of zakelijke zekerheid.

Behalve de aandeelhouders heeft de vennootschap crediet trekkende leden. Elk toegelaten lid stort in de kas der vennootschap 15 pCt. van het bedrag zijner deelneming, ten behoeve van het waarborgfonds, benevens zoodanige bijdrage in de onkostenrekening als in verhouding der deelneming zal blijken te behooren.

De directeur geniet een salaris van *f* 4000 's jaars, van de commissarissen en adviseurs is het honorarium niet bekend.

De winstverdeeling geschiedt volgender wijze: de aandeelhouders genieten 5 pCt. van hunne storting, de credietgenietenden (d. z. dus de schuldenaren) 3 pCt. van hunne stortingen.

Het restant der winst wordt als volgt verdeeld: 40 pCt. voor de aandeelhouders, 25 pCt. voor de directie, 15 pCt. voor de commissarissen, 10 pCt. voor het reservefonds en eindelijk 10 pCt. voor de credietgenietenden te zamen.

Over het toegekend crediet kan door het lid slechts voor $^2/_3$ beschikt worden.

„Intusschen wordt er naar gestreefd de berekening van rente en kosten voor soliede credietnemers zoo voordeelig mogelijk te doen zijn."

Deze bijvoeging is stellig geschied als beroep op het gevoel van dankbaarheid, dat in het gemoed van elk credietgenietende noodzakelijkerwijze wordt opgewekt, wanneer hij met deze inrichting in aanraking komt.

De rente is dan ook zoo laag mogelijk gesteld. Hoor maar:

„Is de rentestand 4 pCt., dan betaalt men (alle kosten inbegrepen) niet meer dan *f* 5.25... per maand voor elke *f* 1000 geleend geld, d. i. 6.3 pCt. per jaar.

Om nu dit lage interestbedrag te motiveeren wordt niet anders geleend dan tegen „voldoende persoonlijke of zakelijke zekerheid".

Toch bedraagt de interest nog meer dan het genoemde bedrag van 6.3 pCt., want, zooals ik zeide, elk lid stort 15 pCt. van zijn geopend crediet en krijgt daarvan slechts 3 pCt. terug, zoodat alles bij elkaar genomen het bedrag van den interest neerkomt op $6^1/_2$ à 7 pCt.

Deze maatschappij geeft zich niet uit, het moet tot hare eer gezegd worden, voor eene liefdadigheids-instelling.

Landbouw-crediet en landbouw-failliet zijn kinderen van één stam.

De lezer begrijpt zeker wel, dat zulk eene instelling g e d w o n g e n is om op de genoemde voorwaarden geldleeningen aan te gaan; deed ze dat niet dan zou er in 't geheel geen winst worden gemaakt en daar deze de ziel is van elke onderneming zonder welke zij reden van bestaan mist, heeft ook deze vereeniging van meest adelijke heeren zich een bescheiden deel verzekerd. Veel is 't wel niet, maar toch de moeite van 't opstrijken waard.

De *Amsterdammer* van 5 April 1895 geeft de uitkomsten van het jaar 1894. In aanmerking nemende de groote opofferingen, die zich de aandeelhouders getroosten om hun geld in de onderneming te steken, de enorme inspanning, die er noodig is, om wat pandbrieven aan de markt te brengen en hypotheekakten naar een vastgesteld formulier in elkaar te flansen, kunnen wij een gevoel van medelijden niet onderdrukken, wanneer wij er aan denken, met welk een gering bedrag die sukkels zich moeten tevreden stellen.

Uit dat verslag dan blijkt, dat het kapitaal (van *f* 500.000) is verdeeld in aandeelen van *f* 1000 onder 188 houders. Hypothecaire leeningen werden aangevraagd tot een bedrag van *f* 2.635.325 terwijl afgelost werd voor *f* 1.192.555. Op ult°. December bedroeg het geheele saldo hypothecaire schuldvorderingen *f* 8.958.710 gewaarborgd door eene waarde aan vaste goederen van *f* 15.276.664 volgens taxatie.

Tot verkoop van verbonden goederen moest 14 maal worden overgegaan. Bij 5 werd eenig verlies geleden, dat op winst en verlies is afgeschreven. Aan pandbrieven werd gecreëerd *f* 1.410.500, in 't geheel was in omloop of in portefeuille *f* 8.985.300. De extra reserve bedraagt *f* 12.575 en het reservefonds *f* 20.738.

In 1894 werd een netto winst gemaakt van *f* 37.005, zoodat het dividend kon bepaald worden op 14½ pCt.

Het „Noord-Hollandsch Landbouw-Crediet" vordert eene storting van 10 %, zoodat geleend wordt 90 % van het geopende crediet. Rente 1 % boven het bankdisconto, d. w. 5 à 5½ %, stel . . . . 5 %
1 % daarboven . . . . 1 „
¼ provisie per 3 maanden, alzoo per jaar . . . . 1 „

Samen . . . . 7 %

behalve de kosten.

De Utrechtsche bank leende geld tegen 1 % boven bankdisconto. Zoo zou ik kunnen voortgaan met het opnoemen van de eischen der instellingen, die „de hulp in nood" der landbouwers zijn. Ik acht het medegedeelde voldoende, om te doen zien, dat zoodra de landbouwer in geldnood komt, hij dadelijk eene behulpzame hand vindt, die niet zal nalaten hem van den wal in de sloot te stooten.

* * *

Van een eigenlijk gezegd landbouw-crediet, d. i. zoodanig een waarbij geen waarborg in vast geld wordt gegeven, is bij ons te lande ternauwernood sprake. Slechts hier en daar komen zij voor. Zoo bestaat er eene te Goes, welke is opgericht in 1868. Over 1891 had zij aan voorschotten gegeven *f* 227.510. Ook te Helvoirt werd in 1893 een crediet-vereeniging opgericht, ten doel hebbende om aan landbouwers onderling crediet te verschaffen. De statuten dezer vereeniging komen voor in het landbouwweekblad van 16 December 1893.

Ons land steekt in dit opzicht zeer ongunstig af bij Duitschland, waar de „Schulze-Delitzsche Vorschuss-Vereine" en de „Raiffeisensche Darlehnkassen" reeds sedert 1850 werken en waar alle winst na aftrek van de noodzakelijke kosten van administratie ten goede komen aan de aandeelhouders (d. z. de credietgenietenden). Alleen van de laatste bestaan er 1700 en de verleende credieten loopen over millioenen.

Bij ons te lande is het met het losse crediet in den landbouw treurig gesteld. De landbouwer is geheel aan den geldschieter overgegeven. Meestal valt hij in de handen van den notaris, die ook door middel hiervan hem geheel in de macht krijgt.

Bij verkoopingen van vee of landbouwgereedschappen op crediet wordt gewoonlijk 5 pCt. per half jaar in rekening gebracht. Naar de Landbouw-Enquête-Commissie mededeelt, wordt in Achtkarspelen en Ferwerderadeel 10 pCt. per half jaar betaald. Het is dus niet zonder gevolg gebleven, dat de wetten op den woeker zijn afgeschaft.

Het hypothecair crediet drukt op den grondeigenaar-gebruiker, het losse, dus het eigenlijke landbouwcrediet, op den grondgebruiker-pachter.

De laatste heeft bovendien de pachtsom te betalen, en deze is ook weer gedurende den termijn der pacht een standvastig bedrag, dat geen rekening houdt met de veranderlijkheid van de prijzen der producten, of met de geheele of gedeeltelijke mislukking van den oogst. Want ofschoon we in het B. W. een paar bepalingen aantreffen (de artt. 1628 en 1629), die de risico van den oogst gedeeltelijk brengen ten laste van den verpachter, zoo worden deze voorschriften zonder uitzondering door het contract op zijde gezet en draagt de verpachter nooit in de rampen, die den gebruiker overkomen. Van vergoeding voor aangebrachte verbeteringen is natuurlijk nooit sprake, maar wel loopt de pachter gevaar om door schuld van den verpachter al de aangebrachte verbeteringen, zelfs gedurende den loop der pacht, kwijt te raken.

Welk pachter onderzoekt ooit of soms het gepachte met hypotheek bezwaard is? Niemand. En toch is het van het meeste gewicht dat te doen. Want wordt het goed tijdens den loop van den pachttermijn door den schuldeischer verkocht, dan verliest daardoor de gebruiker al de aangebrachte verbeteringen, zonder er eenig profijt van getrokken te hebben (art. 1230 B. W.).

Ten opzichte der „verbeteringen" door den pachter aangebracht, steekt onze wetgeving al zeer ongunstig af bij wat te dien opzichte in Engeland voor recht geldt, waar bij de Holding Act van 1883 deze kwestie is geregeld. Deze wet onderscheidt drie soorten. De 1e soort behoeft de toestemming van den verhuurder, zij zijn van ingrijpenden aard, als daar zijn de vergrooting of oprichting van gebouwen, de verandering van bestemming der gronden door wei- in bouwland aan te leggen, groenten te planten enz.; voor de 2e soort is kennisgeving aan den eigenaar voldoende, zij heeft betrekking op de drainage, terwijl voor de 3e soort noch toestemming noch kennisgeving aan den eigenaar noodig is, zij hebben dan ook alleen betrekking op al die verrichtingen, welke bij een goed beheer der gronden noodzakelijk zijn, zooals bemesting, grondmenging en derg.

Wat in Engeland alzoo reeds een 12-tal jaren als recht gegolden heeft, kan hier te lande nog geen genade vinden in de oogen onzer burgerlijke economen, getuige de discussiën, die daarover plaats hadden op de jongste vergadering der vereeniging voor Staathuishoudkunde en Statistiek.

Aarts-Conservatieven als Prof. D'AULNIS en de Middelharnissche rentmeester VAN DEN BROEK worden er toegejuicht, wanneer zij beweren dat ons pachtstelsel ongeveer niets te wenschen overlaat.

Ik heb in het bovenstaande slechts zeer weinige punten gereleveerd, om aan

te toonen, dat onder de tegenwoordige omstandigheden zoowel de grondeigenaar-gebruiker als de pachter noodzakelijkerwijze achteruit *moet* gaan. Zoowel op den een als op den ander drukken zware lasten, die het ondoenlijk maken om het hoofd boven water te houden. Natuurlijk geldt dit niet voor de eigenaar-gebruikers, die groote uitgestrektheden in hun bezit hebben. Waar hunne verteringen altijd zijn gebleven beneden de opbrengsten der goederen, mogen zij geleden hebben door den druk der tijden; zoolang het hun blijft gelukken, om de goederen vrij van hypotheek te houden en zij alzoo niet tusschen de ijzeren vingers van het groot-kapitaal te komen, hebben zij ook niet te kampen met de lasten die aan hunne vakgenooten worden opgelegd.

* * *

De pachter die tevens eigenaar is, heeft gewoonlijk op hem, die alleen pachter is, niets voor. Dikwijls hebben de inkomsten der eigen goederen moeten dienen tot betaling der pachtsommen van de gehuurde en toen ze ook daaruit niet meer gevonden konden worden, moest hij zich in schulden steken en van af dien dag kan gerekend worden, dat hij ten ondergang is gedoemd.

Ik sprak er boven van dat de met schulden belaste eigenaar soms nog slechter er aan toe was dan de grondgebruiker, die uitsluitend pachter is. Om het reeds aangevoerde is er voor zulk een eigenaar geen denken aan, om den schuldenlast te verminderen, evenmin om het bedrag der jaarlijks op te brengen rente te verlagen. Alzoo blijft het gewicht van den periodiek op te brengen cijns met gelijke zwaarte drukken; zelfs bestaat er groote kans, dat het van jaar tot jaar erger wordt. De persoon, die alleen pachter is, heeft daarentegen nog de gelegenheid om nà afloop van elken pachttermijn de pachtsom in overeenstemming te brengen met de gebruikswaarde. Dit loopt evenwel niet zoo'n vaart als men ons wel eens wijs maakt, zooals bovengenoemde heer v. d. Broek het wilde doen in een artikel voorkomende in de „Vragen des Tijds". De eigenaars hebben zeer schoorvoetend eenige pachtsvermindering toegestaan, omdat zij anders geen pachters konden vinden, doch van evenredige vermindering, dus van zulk eene, die in overeenstemming is met de lagere producten-prijzen, is geen sprake.

Wij beschikken over geen cijfers, die met juistheid de daling der huurprijzen aangeven, maar onze ondervinding raadplegende bedraagt zij gemiddeld denkelijk niet meer dan $^1/_4$ hoogstens $^1/_3$ van haar vroeger bedrag. Eene hectare, die in voorspoedige jaren *f* 90 deed, zal nu nog wel *f* 60 halen [1]. Vergelijkt men daarmede de daling van de marktprijzen der producten, dan springt de onevenredigheid in het oog:

[1]) De landerijen toebehoorende aan de gemeente Deventer gaven van 1885—1891 zelfs eenige *vermeerdering* van pacht aan. De huurprijzen waren:

	1885	1891
Oost-Wechel	*f* 1400.—	*f* 1410.—
Midden-Wechel	„ 1146.—	„ 1150.—
Groot-Velde	„ 449.—	„ 500.—
Stormink	„ 1071.—	„ 1085.—
Klein Douwel	„ 627.—	„ 630.—
Steenbruggen	„ 747.—	„ 750.—

[*De Grond aan Allen*, No. 1 van 1894/95.]

Gemiddelde marktprijzen der producten per H.L.:

	1861—1870.	1893.
Tarwe	*f* 10.10	*f* 4.55½
Spelt	„ 4.75	„ 3.—
Rogge	„ 7.60	„ 3.86½
Wintergerst	„ 6.05	„ 3.44
Zomergerst	„ 6.05	„ 3.49
Haver	„ 4.15	„ 3.43½
Boekweit	„ 7.35	„ 4.77½
Boonen	„ 8.30	„ 5.18½
Erwten	„ 10.40	„ 7.93
Stamboontjes	„ 12.37	„ 9.72½
Aardappelen	„ 2.40	„ 1.42
Winter koolzaad	„ 13.25	„ 7.76½
Zomer oliezaad	„ 15.85	„ 11.54

Men ziet dat de hoofdgewassen tarwe, rogge, gerst, koolzaad de grootste vermindering hebben ondergaan, sommige er van tot onder de helft zijn gedaald.

Waar de marktprijzen der producten met de helft dalen, zouden de pachtsommen in evenredigheid lager dan de helft moeten zijn om gelijke economische verhouding tusschen eigenaar en gebruiker te bewaren. De pachtsom vormt niet de eenige vergoeding voor de verkrijging der vruchten. De kosten daarvan zijn samengesteld uit pachtsom + bewerking + bemesting + onderhoud + rente van bedrijfskapitaal enz. Ook al vermindert de eerste, de laatste blijven constant. Nu treft ons eene eigenaardigheid, die geheel in overeenstemming is met het monopolistisch karakter van den privaten grondeigendom, n.l. dat bij verminderde productie (hier uitgedrukt in minderen geldopbrengst) er eerst in de laatste plaats aan gedacht wordt, om dat in rekening te brengen bij de bepaling der pachtsom. De arbeid moet alles lijden vóór het kapitaal wordt aangetast. Consequent gevolg van zijne overmacht, ja, maar ook een nieuw bewijs dat, van welke zijde men de economische verhoudingen ook bekijkt, men telkens tot het besluit moet komen, dat alles op zijn kop staat.

Ik meen door het bovenstaande het eenigszins duidelijk te hebben gemaakt, dat de positie voor de bij den landbouw betrokkenen, die ik in de 2e, 3 en 4e categorie noemde, niet benijdbaar is. Op enkele uitzonderingen na, die ik aanwees, hebben zij geen belang bij het in stand blijven der tegenwoordige verhoudingen. Zij allen gaan gebukt onder eene cijnsplichtigheid ten behoeve van het groot-kapitaal, dat hen verarmt, hunne naaste omgeving doet hongerlijden, het geheele platteland ondermijnt en ten slotte alleen ten goede komt aan de grondeigenaren, die in elke heffing een nieuw middel vinden om hunne belastingschroef nog vaster aan te draaien. Feitelijk is het grondmonopolie eene belastingheffing, met dit onderscheid dat de gewone belasting althans de bestemming heeft om ten bate der gemeenschap te strekken, terwijl deze uitsluitend in dienst is gesteld van het particulier belang. Vielen alle pachtsommen toe aan de gemeenschap (deze laatste niet te verwarren met den Staat zoals we dien thans kennen), dan behoefde van opvoering ervan geen sprake te zijn. Wie zou het wel-

varen van **allen** begeeren ten koste van een **gedeelte**? De vraag zelf sluit reeds eene tegenstrijdigheid in.

(*Slot volgt*).

Werkliedenpensioen door Staatshulp.

DOOR H. OVERBERG.

Het strijdprogram der Soc. Dem. Arbeiderspartij verlangt o.a. „**Verzekering der arbeiders tegen ziekte en ongelukken, invaliditeit en ouderdom, op kosten van den staat en de werkgevers, en onder contrôle der belanghebbenden.**" Over dit punt is, bij de vaststelling in '95, geen of in ieder geval geen ernstig debat gevoerd. Toch is er aanleiding, nu de werkliedenverzekering dringender aan de orde wordt gesteld, te overwegen, of inhoud en formuleering beide van deze zinsnede niet eenige wijziging behoeven. Deze overweging zal te pas komen aan het slot van dit relaas, welks bedoeling is, den stand der kwestie eenigszins zuiver te stellen. Ik wil beginnen met de herinnering aan eenige punten uit de parlementaire geschiedenis van het vraagstuk ten onzent.

De eerste enquête-commissie, waarin o. a. zitting hadden de tegenwoordige Minister van Waterstaat, VAN DER SLEIJDEN, en de tegenwoordige Kamerleden BEELAERTS VAN BLOKLAND, BAHLMANN, BORGESIUS, HELDT en VAN ALPHEN, gaf in haar verslag van den 27 Juli 1887 betreffende dit onderwerp mede het volgende te lezen:

[Er is] „geconstateerd, dat de verhouding tusschen patroon en werkman in menig geval van beide zijden wordt opgevat als niet veel anders dan een handelsaangelegenheid, waarbij de wet van vraag en aanbod alleenheerscheres is en geenerlei hoogere drijfveeren de daden der handelende partijen behoeven te besturen; waarbij althans de zorg van den werkgever voor zijne tot den arbeid onbekwaam geworden werklieden zich hoofdzakelijk of uitsluitend oplost in het beheeren of in het leven roepen van ziekenfondsen, die gevoed worden door kortingen op de loonen en door boeten, soms op vrij willekeurige wijze aan de arbeiders opgelegd; waarbij langdurige trouwe diensten slechts aanleiding geven tot een vereerend geschenk, met gelijktijdige loonsverlaging wegens verminderde werkkracht, of in elk geval verzuimd wordt intijds de noodige maatregelen te treffen, om den werkgever in staat te stellen afgeleefde werklieden behoorlijk te verzorgen."

In haar conclusie meende deze commissie: „het onderwerp der **voorzieningen** in het belang van **den werkman en zijn gezin** bij **ongevallen, ziekten, ouderdom** of **overlijden** ernstig ter overweging te moeten aanbevelen."

De tweede enquête-commissie stelde in haar eindverslag (8 Januari 1894) als conclusie, dat in overweging moet worden genomen „de wettelijke regeling van **verplichte verzekering** van werklieden **tegen invaliditeit**

ten gevolge van ouderdom, met geldelijke bijdragen van de werkgevers, de werklieden en den staat."

Intusschen beloofde, bij het optreden van het Ministerie-Tak, in '91, de troonrede:

„Maatregelen....... tot verzekering van oude en verminkte werklieden zullen, naarmate het door den wetgever bevolen onderzoek vordert, worden ontworpen."

In een adres, den 17 April 1892 door de algemeene vergadering van het Alg. Ned. Werkliedenverbond aan de koningin-regentes gezonden, leest men omtrent deze zinsnede o. a.:

„Niets schijnt onze vergadering noodiger toe. Aan geen maatregel bestaat grooter behoefte dan aan zulk een, waarbij de werklieden verzekerd worden voor hun ouden dag en voor het lot, dat zoovelen treft, op veelal nog middelbaren leeftijd invaliede te worden en daardoor buiten staat om door hun gewonen arbeid en veeltijds ook door elken anderen arbeid, in hun onderhoud te voorzien."

„Onze vergadering meent te mogen aannemen, dat met verminkte werklieden bedoeld worden de talrijk velen die invaliede worden tengevolge van ziekte, zwakte, vergroeiïng enz., al zulke invaliditeit, waarvan niet of hoogst moeielijk rechtstreeks een oorzaak kan worden aangewezen, doch die vrij algemeen verband houdt met den aard van den arbeid door den invaliede verricht of een gevolg is van den nadeeligen invloed der bewerkte grondstoffen of producten, en die in 't algemeen te zwaar of te ongezond, inzonderheid nadeelig is geweest voor den betrokken persoon, met het oog op diens zwak of niet gezond lichaamsgestel; hierbij mag vooral niet buiten rekening worden gelaten, dat verreweg de meeste arbeiders niet vrij zijn in de keuze van beroep of bedrijf en zij meestal genoodzaakt zijn om elke bezigheid aan te pakken die voor de hand komt, al weten zij soms ook dat zij nadeelig is voor hun gezondheid, omdat het gezin gewoonlijk op de opbrengst er van voor levensonderhoud wacht."

. . . .

„Voorts nog veroorlooft onze vergadering zich den wensch te doen kennen, die mede sedert een reeks van jaren in de werkliedenkringen wordt gekoesterd, dat niet slechts de werklieden, maar bij overlijden ook hun weduwen en weezen verzekerd mogen worden."

„Deze verzekering is een niet minder groote behoefte dan die van de mannen.... De hulpbehoevendheid waarin de werkliedengezinnen, beurtelings of aanhoudend, verkeeren, tengevolge van onverzorgde oude of invaliede mannen en vrouwen, weduwen en weezen, is een zóó algemeene oorzaak van ellende en armoede, onkunde en zedeloosheid, dat verheffing der werkende en lagere klasse tot een hooger standpunt en meer menschwaardigen levenstoestand, bijna onmogelijk blijft."

Het schijnt, dat het vertrouwen in de toezegging van het ministerie-Tak bij de afzenders van dit adres groot was. Een besluit, om een geschrift uit te geven voor rekening van het Alg. Ned. Werkliedenverbond, waarin o. a. denkbeelden zouden worden beoordeeld en ontwikkeld, die konden strekken om de verzekering algemeen te doen worden, bleef onuitgevoerd. Het geschrift werd voorloopig overbodig geacht. De minister TAK VAN POORTVLIET spiegelde den veteraan van het Verbond POST, die met zijn vrienden ter audientie kwam, voor, dat hij nog

wellicht zou deelen in het genot van pensioen. Er is een wetsontwerp gereed gemaakt in de bureaux van het Ministerie van Waterstaat. Het Kabinet VAN HOUTEN vond dit, en nam zich voor, het in te dienen. De troonrede van '94 kondigde aan een voorstel „tot het openen der gelegenheid, om door het Rijk gewaarborgde lijfrenten te verkrijgen." Het vertrouwen maakte plaats voor teleurstelling; de motie Heldt werd ingediend (6 Dec. '94), waarbij deze afgevaardigde verklaarde, dat het openen eener dergelijke gelegenheid ter voorziening in de nooden van den ouden dag van den werkman ontoereikend is; de gecombineerde vergadering (5 Maart '95) van gedelegeerden van A. N. W. V., „Patrimonium" en R. C. Volksbond werd gehouden, waarin Kater, aan de belofte van '91 en de wijze waarop die scheen te zullen worden ingelost herinnerende, de woorden sprak: „Wij kunnen slechts lezen wat in rond Hollandsch gezegd is M. H., gevloeid is uit koninklijken mond, die allerminst bedoeld kan hebben, rustige, bedaarde, maar onder den druk zeer lijdende Nederlandsche werklieden te misleiden. Dit deed en doet Oranje nooit!"

Het adres, door de besturen van deze drie lichamen aan de Tweede Kamer gezonden, vroeg de instelling eener staatscommissie, aan wie zou worden opgedragen te onderzoeken, „op welke grondslagen een algemeene pensioenverzekering voor den ouden werkman zou behooren te worden gevestigd." Daarbij werd uitgegaan van de overweging: „Een pensioen- of lijfrenteverzekering voor den werkman, die den vollen last dier verzekering uitsluitend op het werkmansgezin legt, heeft hoegenaamd geen levensvatbaarheid en voorziet derhalve niet in de behoefte."

Den 28sten en 29sten Maart kwam de motie van den heer HELDT in behandeling. Zij was ongeveer gelijkluidend met de hier het laatst aangehaalde zinsnede, ze behoeft dus niet afzonderlijk te worden vermeld. Bij de toelichting zeide de voorsteller o. a. het volgende:

„In 't bijzonder wensch ik op te merken, dat, waar in mijne motie de benaming werklieden wordt gebezigd, ik die benaming ook in mijne rede zal bezigen, dit alleen plaats vindt bij gebrek aan eene benaming, die even duidelijk te kennen geeft wat wordt bedoeld, maar niet om daarmede op eenigerlei wijze eene grens te trekken. De eenige grens die bij een eventueele wettelijke regeling kan worden gesteld is mijns inziens een hoogste loonbedrag of een bedrag van inkomen van hen, die, niet rechtstreeks in loondienst werkzaam zijnde, daarom niet minder aanspraak zouden mogen doen gelden op de voordeelen, welke eene wettelijke regeling zou kunnen doen afwerpen."

Uit de over deze motie gevoerde debatten, zal ik geen aanhalingen doen. Zij kenmerken zich door een bij uitstek politiek karakter. Er zij slechts uit meegedeeld, dat de heer LELY, Minister van Waterstaat in het kabinet TAK VAN POORTVLIET, verklaarde, naast het plan tot een rijks-lijfrente-bank, die door een bijdrage van den staat (de spreker noemde het cijfer: 7½ millioen) zou worden gesteund, nog een ander bij hem bestond, zeer kort vóor zijn aftreden in overweging genomen, om nl. in overleg met zijn ambtgenooten van Financiën en Justitie de benoeming te beramen van een staatscommissie, die zou hebben te onderzoeken, of naast een rijks-lijfrente-bank nog verdere maatregelen moesten worden genomen, ter verzekering van het lot van den ouden werkman.

Na tweemaal te zijn gewijzigd, werd de motie-HELDT, eindelijk luidende:

— „de Kamer, van oordeel,

„dat verzekering van het lot van oude werklieden door een pensioenstelsel wenschelijk is,

„verzoekt de regeering, te doen onderzoeken, op welke grondslagen en op welke wijze die verzekering zal kunnen en behooren te worden geregeld," —

aangenomen met 63 tegen 5 stemmen. Een dertigtal van de honderd Kamerleden was van dit debat weggebleven.

Laat mij ten slotte vermelden de benoeming, op den 31sten Juli 1895, van eene commissie bestaande uit 21 heeren, aan wie werd opgedragen:

„te onderzoeken, of naast de instelling van eene Rijkslijfrentebank en naast de regeling der verzekering tegen ongelukken maatregelen bij de wet behooren te worden genomen, om te bevorderen dat werklieden en met deze gelijk te stellen personen, die door ouderdom of door invaliditeit blijvend ongeschikt zijn om in hun onderhoud te voorzien, recht erlangen op geldelijke uitkeeringen; en bij bevestigende beantwoording dier vraag een of meerdere daartoe strekkende wetsvoorstellen met memorie van toelichting en raming der geldelijke gevolgen te onderwerpen."

Er blijkt dus, dat achtereenvolgens is verlangd:

voorziening in het belang van den werkman en zijn gezin bij ongevallen, ziekten, ouderdom of overlijden; verplichte verzekering van werklieden tegen invaliditeit ten gevolge van ouderdom, met geldelijke bijdragen van de werkgevers, de werklieden en den staat;

verzekering van oude en invaliede werklieden, en bij hun overlijden, van hun weduwen en weezen;

een algemeene pensioenverzekering voor den ouden werkman;

een algemeene pensioenverzekering voor allen wier inkomen blijft beneden een aangewezen bedrag; —

terwijl, nadat de vorige regeering (ministerie Tak) had beloofd:

maatregelen tot verzekering van oude en verminkte werklieden, —

uit haar nalatenschap door de tegenwoordige werd aanvaard:

een rijkslijfrentebank, die aan den werkman de gelegenheid opent, onder waarborg van den staat, misschien met een staatsbijdrage, zich te verzekeren.

Toegezegd is tevens een verzekering tegen ongelukken.

Wat nu door de belanghebbenden in de eerste plaats wordt verlangd, daarvan is de formuleering tot heden in vlottenden staat gebleven; ook mag worden aangenomen, dat de inhoud van het verlangen niet bij de verschillende groepen van belanghebbenden hetzelfde is. Maar dit staat vast, dat de regeering, door vast te houden aan de oprichting van een Rijkslijfrentebank, en door het mandaat der staats-commissie met die bank te bezwaren, zooveel mogelijk ontweken is het blijvend element in het verlangen der werklieden: algemeene pensioenverzekering.

Thans verluidt niettemin, dat de commissie, die (waarom?) in het verborgen werkt, verplichte verzekering wil. Niet dus „het openen eener gelegenheid", maar het scheppen van een dwang. Aan zulk een dwang is een staatsbijdrage onaf-

scheidelijk verbonden. Eigenaardig is dit bevestigd door de behoudende liberalen, van wie, bij de behandeling der motie-HELDT in de Kamer, zeker niet met de bedoeling, om een zoo algemeen mogelijke werkliedenverzekering binnen den kortst mogelijken tijd ingevoerd te krijgen, een streven uitging, om niet alleen het onderzoek naar de verzekering tegen den ouden dag, maar naar een verzekering „die in alle gevallen voorziet", aan een staatscommissie op te dragen. „Wanneer," zoo sprak de heer DE BEAUFORT, „men staatsdwang wenscht . . . . . derhalve de tusschenkomst van den staat, waardoor verplichtend wordt gesteld verzekering tegen den ouden dag alleen, dan zou een dergelijke dwang bijna onmenschelijk kunnen worden genoemd, indien men niet een zeer groote plaats inruimt aan de staatshulp; want wanneer de arbeider gedwongen wordt zich te verzekeren tegen den ouden dag, dan zijn de personen, die bij zwakke gezondheid er zoo goed als zeker van zijn, dat zij nooit den leeftijd zullen bereiken om te worden toegelaten tot pensionneering, gedwongen, met die wetenschap, van het kleine daggeld dat zij verdienen en veel meer noodig hebben wegens den slechten staat van hunne gezondheid, nog geld af te zonderen, waarvan zij nooit de vruchten zullen plukken."

Anders:

„Het komt mij voor dat de wettelijke bepaling, waarbij alleen werd opgelegd dwang tot verzekering, zonder eenige verdere tusschenkomst van den staat, onder de lagere standen eene ontzaglijk groote ontevredenheid zou teweegbrengen; dat dit de allergevaarlijkste maatregel is, die men zou kunnen nemen. Wanneer men staatsdwang oplegt, moet dat, mijns insziens, tot onvermijdelijk gevolg hebben staatshulp en wel op vrij ruimen voet."

(Wordt vervolgd.)

William Morris.

DOOR HENRI POLAK.

Looking Backward (Het jaar 2000) had mij bekeerd en tot een kwasi-begrijpend gevoels-socialist gemaakt. BELLAMY's prozaïsch Utopia had mijne oogen geopend voor de verkeerdheden, onrechtvaardigheden en zotternijen der hedendaagsche maatschappij en voor die oogen gesteld een visioen van hetgeen mij destijds toescheen eene ideale samenleving van broeders en zusters, wier voortbrengings- en verdeelingswijze bovendien wetenschappelijk juist en practisch uitvoorbaar leek.

Dat boek moest niet alleen furore maken door het nieuwe der conceptie (ik kende toen nog niet de Utopias van PLATO, van MORE, van CABET, enz.), doch de massa in beweging brengen, electriseeren. De menschen moesten voelen het juiste, het logische, het onweerlegbare van dat boek en zouden ongetwijfeld morgen aan den dag de handen aan het werk slaan tot verwezenlijking van de idee belichaamd in dat boek. Architect BELLAMY had heden het plan geteekend, het ontwerp gereed gemaakt, — morgen zouden „de menschen" naar het ontwerp aan het bouwen gaan, en overmorgen zouden „de menschen", dezelfden, het gebouw betrekken.

* * *

De ontnuchtering bleef niet uit, evenmin als haar gevolg: het blijken der noodzakelijkheid van ernstige, degelijke studie van het maatschappelijke vraagstuk en al wat er op betrekking heeft.

Eerst economie. Ik doorworstelde DE BRUIN KOPS, las VISSERING met eenig genoegen en vond de lectuur van PIERSON's boek niet onbelangwekkend, ook uit een puur letterkundig oogpunt. Ik peuterde wat in STUART MILL en toen kwam MARX. Later volgde er nog wat van ENGELS en anderen, een scheutje DE LAVELYE, een beetje JEVONS, enz.

Maar lang vóór dat al die geleerdheid verzwolgen was, had ik leeren inzien dat er heel wat ontbrak aan de wetenschappelijke juistheid van BELLAMY's productie- en distributiesysteem, had ik leeren begrijpen dat de letterkundige waarde van BELLAMY's boek niet bijster groot was en instinctmatig een afkeer gekregen van de „gemaszregelde" toekomstmaatschappij van Looking Backward.

* * *

Het zag er uit, alsof ik zonder klaargemaakte toekomst-maatschappij zou moeten voortleven en werken, zou moeten voort-propageeren zonder eenig benul van de samenleving die komen moest — welk benul mij later bleek vrij overbodig te zijn.

Het toeval was mij echter genegen en speelde een boek in mijn handen, getiteld News from Nowhere (letterlijk „Nieuws van Nergens"), door WILLIAM MORRIS.

WILLIAM MORRIS?

Wie had in Nederland ooit gehoord van WILLIAM MORRIS? Geen mijner kennissen had den naam ooit hooren noemen. Toch moest die WILLIAM MORRIS een socialist zijn, blijkens den inhoud van zijn boek en een literair kunstenaar van den allereersten rang, blijkens den vorm waarin die socialistische inhoud gegoten was. En in geen van beide capaciteiten was hij hier te lande bekend bij lieden die den naam kennen moesten.

Dit vloeide voort uit de feiten, dat de Engelsche socialistische beweging van jongen datum en van bitter weinig beteekenis was, waardoor hare voormannen, met uitzondering van HYNDMAN, buiten Engeland nagenoeg volslagen onbekend waren, en dat MORRIS niet behoorde tot de mode-dichters „waarmee men dweepte" en dus door de slaafsche naäpers en napraters hier te lande niet gekend was. Hoogst merkwaardig is het echter dat iemand als VAN DEYSSEL zelfs, MORRIS niet scheen te kennen, misschien zelfs nu nog niet kent, blijkens zijne bewering onlangs in De Kroniek geuit, ter gelegenheid der interessante polemiek DIEPENBROCK-TAK c.s., waarin hij (V. D.) botweg betoogde, dat er absoluut geene letterkundige artisten zijn, die tevens het socialisme toegedaan zijn.

* * *

WILLIAM MORRIS, geboren in 1834, was de zoon van zeer welgestelde ouders. Zijne opvoeding was die van alle rijkelui's zonen in Engeland: eerst de public school en dan de klassieke training der universiteit, in dit geval Oxford.

Hij wijdde zich aan de schilderkunst en kwam al spoedig in kennis met ROSSETTI en BURNE-JONES, de beide groote Pre-Raphaëlieten. Hij bracht het in de schilderkunst niet tot eene zeer aanzienlijke hoogte, doch zijn meesterschap als dichter trad reeds aan het licht bij zijn eerste werk The Defense of Gue-

nevere dat in 1858 verscheen. Achtereenvolgens verschenen nu The Life and Death of Jason; zijn hoofdwerk The Earthly Paradise, Love is enough, vertalingen van de Aneïde en The Odyssey, en The Roots of the Mountains.

Bizonderlijk voelde MORRIS zich aangetrokken tot de Noorsche en IJslandsche sagen. De Vikings, de heldenfiguren der Noorsche kronieken, de onversaagde krijgslieden en zeevaarders, waren zijne geestelijke lievelingen; hij had misschien wel zelf Viking-bloed in zijne aderen. Hij zag er, met zijne forsche gestalte, gezond-roode gelaatskleur, vollen baard en los-golvende haren uit als een zeeman, leek alles behalve op een conventioneele dichter en had niets van het verfijnde voorkomen van TENNYSON of het verwijfde van SWINBURNE. De Noorsche en IJslandsche Folk-lore was zijne geliefdste uitspannings-studie. Met den IJslander ERIK MAGNUSSEN bewerkte en vertaalde hij een groot aantal sagen en legenden. In aansluiting met zijne Noorsche studiën schreef hij bovendien het groote en grootsche dichtwerk The story of Sigurd the Volsung and the Fall of the Nibelungs.

* * *

MORRIS was onbewust altijd socialist geweest. Zijn Earthly Paradise en zijn Roots of the Mountains leggen er op menige plaats getuigenis van af. Maar meer nog dan die enkele passages, wordt dit bewezen door den afkeer van het vulgaire, het gemeene, het burgerlijk-gewone, het eenvormige, akelig-doodsche dat alle voortbrengselen der moderne, kapitalistische, commerciëele productiewijze kenmerkt.

Met eenige gelijkdenkende vrienden stichtte hij dan ook, na den dood zijns vaders, een fabriek van artikelen voor huishoudelijk gebruik, van behangselpapier, zijden weefsels, borduurwerken, en andere decoratieve kunstproducten, benevens eene drukkerij. De drukkerij was gevestigd in zijn huis, Kelmscott House, aan The Mall: de Theemskade van het Londensche district Hammersmith. Tot aan zijn dood bleef MORRIS, bijgestaan door WALTER CRANE en anderen, de spil dezer werkplaatsen, wier voortbrengselen van ontzaglijken invloed zijn geweest en nog zijn, op de veredeling der versieringskunst.

Want MORRIS was bovenal craftsman, zooals hij zich zelf zoo gaarne betitelde. Hij kende niet en wilde niet kennen hetgeen men „kunstnijverheid" noemt. De kunst en het ambacht waren voor hem onafscheidelijk. Arts and crafts waren voor hem geen afgescheiden dingen; zijn art was craft, zijn craft was art.

Hij teekende zelf de patronen voor zijn behangselpapier, hij sneed ze zelf in hout en drukte ze met handpersen op zijn eigen drukkerij.

Hij sneed zelf de matrijzen zijner lettertypen, teekende en sneed zelf de versieringen zijner kapitalen, de randen en verdere decoratieve verluchtingen, voor elk boek afzonderlijk, en drukte, als CAXTON en PLANTIJN, pagina voor pagina, op handpersen, met de meest mogelijke nauwgezetheid en toewijding. Onnoodig te zeggen dat al het moderne „mooie" drukwerk, met zijn niets-zeggende, zotte lijntjes en krulletjes en haaltjes en sterretjes en half-cirkeltjes en versierde letters en malle kleur-combinaties, hem een gruwel was.

Hoe bewonderde hij de bouwwerken, de drukwerken, de versieringen, de schijnbaar ruwe, forsche nijverheidsvoortbrengselen der middeleeuwen — hoe haatte en verafschuwde hij het gladde, het gelikte, het gestereotypeerde der hedendaagsche. Lees eens dit stukje uit News from Nowhere (de negentiende-eeuwer, verplaatst in de maatschappij der toekomst, zit aan met eenige zijner nieuwe vrienden):

„Ik wilde haar juist over deze zaak spreken, toen de lieve dienstertjes tot ons kwamen, glimlachend en zoetjes babbelend, als vogeltjes in het riet aan den rivieroever, en begonnen ons middagmaal vóór ons te plaatsen. Evenals het ontbijt, was alles gekookt en voorgediend met een goede smaak, die blijk gaf dat zij die het toebereid hadden er belang in stelden; maar er was geen overlading, noch in hoeveelheid, noch in de toebereiding; alles was eenvoudig, hoewel in zijn soort uitstekend; en het werd ons duidelijk gemaakt, dat het geen feest was, doch een gewoon maal. Het glas, aardewerk en zilver waren zeer schoon in mijne oogen, gewoon aan de studie der middeleeuwsche kunst; maar een negentiende-eeuwsche man van de wereld zou ze waarschijnlijk ruw en onbehouwen gevonden hebben; want het aardewerk was pottenbakkerswerk met lood geglazuurd, doch prachtig versierd, en het eenige porcelein was hier en daar een stuk oud Oostersch. Het glaswerk, hoewel elegant en vreemdsoortig en zeer verschillend van vorm, was ietwat groffer en hoornachtiger van oppervlakte dan de handelsartikelen der negentiende eeuw. De meubelen en andere benoodigdheden der hal waren gelijk aan het tafelgerij, fraai van vorm en prachtig versierd, doch zonder het commerciëele gladde van het werk der timmerlieden en meubelmakers onzer dagen. Over het geheel was er eene totale afwezigheid van wat de negentiende eeuw „comfort" noemt — dat is: benauwend ongemak; zoodat ik, afgescheiden zelfs van de bekoorlijke opwinding van dien dag, nooit mijn middagmaal met zoo veel genoegen gegeten had."

* * *

Zijne studie en toepassing der decoratieve kunst leerden hem alras den oorsprong van het grof-leelijke onzer kapitalistische produkten kennen, deden hem vreezen dat het in de kapitalistische maatschappij wel altijd leelijk zou blijven, dat alles steeds leelijker zou worden en dat de algemeene ontwikkeling der kunstsmaak, de algemeene vereenzelviging van de kunst en het ambacht alléén mogelijk ware in eene samenleving die niet op kapitalistisch commercieelen grondslag zou rusten. Deze ideëen heeft hij belichaamd in zijn werk The Decorative Arts their Relation to modern Life, dat in 1878 verscheen, en dus geconcipiëerd en geschreven was, vóór hij eigenlijk socialist geworden was. In 1882 echter, na zijn overgang tot het socialisme, verscheen zijn Hopes and Fears for Art, waarin ronduit verklaard en aangetoond wordt, dat alléén door en met het socialisme dat ideaal bereikt kan worden. Deze dingen werden nog duidelijker toegelicht in zijn Signs of Change, dat van 1890 dateert en waarin dezelfde denkbeelden ontwikkeld worden als in WALTER CRANE's Claims of Decorative Art, door den heer JAN VETH in onze taal overgezet, onder den titel Kunst en Samenleving.

* * *

Het is de natuurlijkste zaak ter wereld, dat iemand die zoo over de uitkomsten van het kapitalistisch-commercieele stelsel dacht, die zoo diepen afschuw van het vele leelijke in onze maatschappij, had, als MORRIS, ten slotte socialist moest worden.

Hij werd het dan ook en na het socialisme grondig bestudeerd te hebben (vooral het historische gedeelte van MARX's Kapital boezemde hem groote belangstelling in), werd hij een der oprichters van de Social Democratic Federation, door zijn naam glans en invloed gevende aan de nieuwe partij. Met HYNDMAN schreef hij de beroemde brochure A Summary of the Principles of Socialism, die feitelijk was het oprichtings-manifest der zooeven genoemde S. D. F., en waarin de door MORRIS geschreven gedeelten onmiddellijk te herkennen zijn. HYNDMAN scheef het economische gedeelte, MORRIS het historische en het ethische.

Vanaf dien tijd was hij een der ijverigste propagandisten van het socialisme in Engeland, eerst in het verband der S. D. F. en nadat hij zich met Dr. en Mevr. AVELING in 1881/ van dat lichaam had afgescheiden en de Socialist League gesticht had, in deze nieuwe organisatie, wier orgaan Commonweal geruimen tijd door MORRIS geredigeerd werd.

MORRIS was een bezielend spreker; die hem eens gehoord had, vergat den indruk nooit. Overtuiging, geestdrift, bemoediging, aanvuring en kennis spraken uit zijne redevoeringen, welker vorm, het behoeft van een man als MORRIS nauwelijks gezegd te worden, uiterst schoon was.

Toch was hij niet zuinig met zijn sprekersgave. Hij sprak zoowel op groote meetings, als op wijkvergaderingen in kleine zaaltjes, in de openbare parken, zoowel als op de hoeken der straten. Hij sprak met evenveel gloed en toewijding voor tien, als voor tienduizend personen. Meer dan dat. Hij droeg de overtuiging met zich om, dat ieder socialist alles moest geven voor de zaak wat hij geven kon. Daarom schreef MORRIS niet alleen couranten en brochures, doch colporteerde ze ook in de straten en op de meetings, als het noodig was. En moesten er manifesten of strooibilletten verspreid worden, MORRIS was er bij en deed wat de onontwikkelste, de minste aanzienlijke zijner partijgenooten deed — hij, de geniale dichter en schrijver, de groote kunsthervormer en kunstenaar.

Zijne groote dichtersgaven wijdde hij natuurlijk evenzeer aan de zaak die hij liefhad en voorstond.

Engeland heeft eene reeks revolutionnaire dichters van hoogen en van den eersten rang aan te wijzen, als geen enkel ander land. SHELLY, FRANCIS ADAMS, ERNEST JONES, EDWARD CARPENTER en tal van anderen hebben Engeland een onuitputtelijken rijkdom van heerlijke strijdzangen geleverd. Maar MORRIS staat bovenaan. O, hoe wenschte ik een sprankje van MORRIS' godsgave te bezitten, om zijne socialistische verzen in het Nederlandsch te kunnen overbrengen — zijn rhytmisch Socialist Marching Song, waaruit de zware dreunende voetstappen van het oprukkende proletariaat ons in de ooren bonsen:

„Hark! the rolling of the thunder!
Lo! the Sun, and lo! thereunder
Riseth wrath and hope and wonder,
And the host comes marching on."

of zijn wonderschoon, profetisch The Day is coming:

»Come hither lads, and hearken, for a tale there is to tell,
Of the wonderful days a-coming, when all shall be better then well."

. . . .

of zijn bemoedigend en opwekkend All for the Cause:

„Hear a word, a word in season, for the day is drawing nigh,
When the Cause shall call upon us, some to live and some to die".

. . . .

of zijn lustig, rustig Socialist Drinking Song!

* * *

MORRIS heeft in dienst van het socialisme, behalve tal van brochures en couranten-artikelen, veel geschreven. In de eerste plaats zijn News from Nowhere dat in conceptie en zeker in vorm oneindig hooger staat dan Looking Backward. Die News from Nowhere en de daarin vervatte beschrijving der toekomst-samenleving gelezen heeft, krijgt een onweerstaanbaar heimwee, een brandend verlangen naar die toekomst en moet gaan strijden voor die toekomst.

Dan nog hebben wij zijn Dream of John Ball, een dag met John Ball, met WAT TYLER het hoofd der boerenopstand in Engeland. Dit werk is bovendien een prachtstuk van middeleeuwsch Engelsch en onze redenaars die Engelsch kennen, zouden wèl doen kennis te nemen van de toespraak, die John Ball vóór den slag tot de boeren van Kent houdt. De prachtige satire A King's Lesson is aan John Ball toegevoegd.

Met ERNEST BELFORT BAX schreef MORRIS bovendien het historisch-wetenschappelijk werk Socialism: its Growth and Outcome, in 1893 verschenen, terwijl bij zijn dood de verschijning van een nieuw utopisch werk op de Kelmscott Press, de drukkerij van MORRIS, voorbereid werd.

* * *

MORRIS was een tijdlang anarchist en met hem werd de Socialist League anarchistisch. Het anarchistisch element doodde die organisatie, zooals het elke organisatie doodt, en er bleef niets van over dan de kleine, niet-anarchistische Hammersmith Socialist Society, die hare vergaderingen in MORRIS' woning hield. MORRIS wendde zich echter al spoedig van het anarchisme af en werd en bleef een beslist voorstander van de sociaal-democratie en hare taktiek. In een interview dat een der medewerkers van het Engelsche partijorgaan Justice met hem had in 1894, verklaarde MORRIS op de vraag: „Gij denkt dus dat politieke middelen de eenige beschikbare zijn?" het volgende:

„Op dit oogenblik, ja. Ik geloof dat wij eene partij moeten stichten. Eene partij met afgevaardigden in het parlement en met volledige controle op die afgevaardigden, zou sterk worden. De reactionnaire partij zou concessie op concessie moeten doen, totdat ze over den rand gedrongen werd, waarna zij zich waarschijnlijk op genade of ongenade zou overgeven. Dat is de geschiedenis geweest der meeste volksbewegingen in ons land. Men kan niet beginnen met oproer — daar moet men toe komen, als alle andere middelen uitgeput zijn. Ik wil hier niet mee zeggen, dat men zich moet onthouden van elke daad, omdat er misschien burgeroorlog uit ontstaan kan, zelfs als de uitslag van dien burgerkrijg twijfelachtig is; maar die daad moet te rechtvaardigen zijn. Bij de verbazende macht der moderne legers, moet alles

gedaan worden om het oproer te wettigen. Wij hebben immers gezien, dat de soldaten niet aarzelen op het volk te vuren, zoolang er geen twijfel bestaat omtrent de wettigheid dier handeling. Menschen met stroppen om den nek, kunnen niet goed vechten — en zóó zou thans de toestand zijn bij een oproer. Wij moeten trachten een stelling in te nemen, waardoor wij het oproer kunnen wettigen. Wij moeten trachten aan de achterzijde der revolverkanonnen en geweren te komen; dan zal geweld waarschijnlijk veel minder noodzakelijk en stellig doeltreffender zijn."

* * *

Morris werd door alle socialistische partijen, vereenigingen en groepen in Engeland gelijkelijk vereerd, aangebeden. Hij was de Bayard, de ridder zonder vrees of blaam van het Socialisme. Geen enkele smet kleefde er aan den Chieftain, zooals de Engelsche partijgenooten hem zoo gaarne noemden. Zijne positie in de beweging was uniek. Hij alléén was de man die de verdeelde socialistische groepen in Engeland tot ééne machtige partij had kunnen vereenigen — en hij zou het stellig gedaan hebben, als de dood geen einde aan zijn welbesteed, eervol leven had gemaakt. Door het sterven van Morris is het ideaal van een United Socialist Party in Engeland voor zeer lang, voor onbepaalden tijd verschoven. Morris' dood heeft een leegte gemaakt, die nooit zal kunnen gevuld worden. Een figuur als Morris wordt slechts eenmaal in de duizend jaar geboren. En de smart die de Engelsche partijgenooten voelden door het heengaan van Morris, werd het diepst en eenvoudigst uitgedrukt door Robert Blatchford, toen hij in zijn blad schreef: „Het is mij alsof het er niet op aan komt wat deze week in de Clarion staat — want William Morris is dood."

Organisatievormen van het Kapitaal.

DOOR J. SAKS.

De Nederlandsche sociaal-democratie heeft zich tot dusver vrijwel moeten bepalen tot de taak, die gezegd wordt niet kwalijk met den Hollandschen aard te strooken: de kat uit den boom te kijken en zorg te dragen dat het bij deze leerzame bezigheid niet aan belangstellende omstanders ontbreekt. Wij hebben onze diverse buren ijverig bezig gezien: de Belgen ploeterende met hunne coöperatie, de Duitschers met hun politiek, de Engelschen met hun vakbeweging. Dit heeft onze activiteit misschien niet in dezelfde mate verhoogd als het door velen verondersteld wordt onzen critischen blik te hebben gescherpt. Verdronken, ofschoon zij nauwelijks water hadden gezien, hebben deze de coöperatie veroordeeld en de politiek verdoemd. De vakbeweging — een sociale partij kan ten slotte niet leven van de betweterij alleen — is als eenig overgeblevene, het troetelkind geworden. Zij is principieel tot haar oer-vorm teruggebracht, zij is neutraal geworden en — een paar vakken uitgezonderd — heeft zij in haar strijdvaardigste uiting, de werkstaking, geleid tot een beslister échec, dan die men aan de beide verworpen

strijd- en organisatievormen kan verwijten. Ofschoon vóór een twintig jaar begonnen, is onze socialistische beweging nauwelijks aan haar begin. Voor beide, uiteenloopende, richtingen in het Hollandsche socialisme geldt het verledene als de leerzame historie van wat men vermijden moet.

Wij hebben tot onze schade moeten bespeuren, dat men niet kan profiteeren van een anders voorgaan, dan op koste van zelf achteraan te komen. Aan ons is de fatale stelling bewezen, dat een sterke proletarische beweging niet kan gedijen in een economisch achterlijk en traag zich ontwikkelend landje. Nederland is voor het socialisme een slechte school; wij willen hiermede geen kwaad spreken van de onderwijzers maar wenschen alleen iets ongunstigs te zeggen van de leerstof, die het biedt. De hoogere maatschappelijke organisatie, die zoowel de in 't oog springende bewijzen als de opmerkzame leerlingen schept voor het positief-propagandistisch onderricht voltrekt zich met snellen gang en op breede schaal buiten de grenzen van het gebied waarop wij ons verstaanbaar trachten te maken. Wij leven in ons land van veeteelt en landbouw, die beide, hoewel in ongelijke mate, ongeschikt zijn voor een met de groot-industrie vergelijkbare technische organisatie; onze industrie is gering en voor het belangrijkste deel geconcentreerd in eenige uithoeken. Wij handelen wat op onze markt met waar, die het buitenlandsche proletariaat voor ons maakt en schacheren op onze beurs met meerwaarde, die het buitenlandsche proletariaat voor ons produceert... Dit is eenigszins de economische toestand, en onze „revolutionnairste" geesten kunnen in dezen anachronistischen toestand, waar handwerk en manufactuur in menig vak niet of nauwelijks door de moderne machine zijn verdrongen nog naar hartelust zwelgen in achttiende-eeuwsch-rationalistische frazen over h e t gezag en d e vrijheid. — De economische ontwikkeling voltrekt zich ook hier, zeker maar langzaam. Wij missen de agiteerende drijfkracht, die de dalende honderdtallen putten uit het snelle rijzen der enkelen, met wie zij gisteren nog op een bijna gelijke economische hoogte stonden; slechts hier en daar in 't klein kan men bij ons opmerken de plotselinge klassenscheiding, die een splijting gelijk, in groot-kapitalistische landen als de Vereenigde Staten en het Duitsche Rijk na '71 door den krachtigen industrieelen groei is uitgevoerd. Men kan den invloed daarvan afmeten aan het verschil in levensvatbaarheid der arbeidersbeweging in het landbouwende Oldambt, waar de rijkwordende bazen hun klassenverschil met de knechts en meiden beleedigend constateerden door deze van hun tafels te verwijderen en in het veeteelende N.-Holland, waar men de patriarchale zeden meer ontziet, waar de knechts arm gebleven en de boeren langzamerhand arm geworden zijn en met een taaie regelmaat uit hunne vette polders verhuizen naar de straten der hoofdstad waar zij de illusie hunner vroegere welvaart trachten te bewaren, door de melk bij halve kannen te verkoopen, die zij vroeger bij emmers molken. De gelegenheden zijn bij ons dun gezaaid, waar men onder zulk een hartige instemming, als de voorzitter der A. N. D. B. dezer dagen, van werkgevers kan spreken als van „een bende parvenu's." Vorm noch vervorming onzer productie zijn bijzonder suggestief. Wij zijn nog niet het leerzame tijdperk van het kapitalisme binnengetreden, dat met zijn kartels en trusts naar alle waarschijnlijkheid het voorportaal vormt van het zich opbouwend socialisme. En de schrijver dezer regels, die zich voorstelt in de volgende bladzijden het

karakter en den groei dezer nieuwere formaties te bespreken, staat, waar hij voldoen wil aan den eisch der aanschouwelijkheid en zijn beweringen toetsen aan voor zijn lezers gemeenzame hollandsche toestanden, voor het traditioneele bezwaar van aan apen te moeten demonstreeren wat menschen zijn.

Dat deze kapitalistische organisaties zich tot dusver bijna uitsluitend in het buitenland hebben gevormd kan intusschen geen afbreuk doen aan het groote belang ze te kennen voor een partij, die zich een fractie noemt der herrezen Internationale. [1] Het juiste begrip van de handelingen der zusterpartijen veronderstelt een helder inzicht in de positie van den vijand niet minder dan in hun eigen organisatie. De op het Londensche Congres voorbereide internationale parlementaire commissie geeft blijk, dat het afzonderlijk marcheeren welhaast zal leiden tot een gezamenlijk slag leveren. De internationale trust zal haar weerga vinden in den internationalen vakbond, wat hare economische, en wat haar politieke uitingen betreft, in de internationale Sociaal-Democratie in wier rijen men meer en meer zal moeten kampen voor belangen wier kring ver buiten de grenzen der eigene nationaliteit reikt. — Niet alleen evenwel, noch voornamelijk zijn deze kapitaal-formaties dienstig tot het verkennen van vreemd terrein. De kartels en trusts — die ons bovendien door hun prijsvormend karakter direkt als consumenten hunner waren treffen — zijn de wel verre, maar vaste punten die ons poolshoogte veroorloven te nemen omtrent onze eigen plaats in de economische wereld; de vaste punten, waarheen wij de stippellijnen van den weg onzer eigen productie in de naaste toekomst kunnen trekken. Zij toonen, dat en hoe onze kapitalistenklasse, die in 't algemeen met geduldige bezorgdheid gewoon is af te wachten, welke vruchten zonneschijn en regen in de economische atmosfeer hun zullen leveren, deze apennatuur zullen afleggen voor de meer menschelijke faculteit den oogst hunner broodboomen te beveiligen voor de teisterende invloeden der economische wetten.

* * *

Opkomst en wezen van het kapitaal.

De geschiedenis der beschaafde volken in de laatste vier eeuwen is die van de ontwikkelingsvormen van het kapitaal.

Kapitaal is de drieëenheid der begrippen: gebruikswaarde, waarde en meerwaarde. Gebruikswaarde is de van alle productiewijzen onafhankelijke consumtieve hoedanigheid, bruikbaar te wezen. Waarde veronderstelt de metamorphose van het bruikbare produkt tot waar, tot een voor ánderen bruikbaar en — naar den maatstaf van gelijken maatschappelijk-noodzakelijk daaraan te besteden arbeidstijd — in ruil tegen een ander te geven produkt. Kapitaal ontstaat met de mogelijkheid, dat op grondslag van gelijke-waardenruil een der warenbezitters nochtans meer waarde ontvangt dan hij geeft. De oplossing van deze schijnbare paradox geeft het optreden eener warensoort, wier gebruikswaarde het is, meer dan haar eigen waarde voort te brengen, die in de consumtie haar waarde vergroot. Kapitaal

[1] Hoe sommige leiders zelve nog sukkelen aan de theoretische kortzichtigheid die zij tot voorname taak hebben te bestrijden, kan blijken uit de houding van het half-parlementaire candidaat-kamerlid VAN DER ZWAAG, die volgens een verslag van de Sociaal-Democraat eenige dagen geleden verklaarde: wat betreft de hedendaagsche grondbeginselen en de wetenschap der Sociaal-Democratie slechts te rade te gaan met de feiten, die hij rondom zich waarnam.

ontstaat zoodra de economische evolutie aan iemand tot levensvoorwaarde stelt op de warenmarkt niet zijn persoon noch zijn arbeidsprodukt, maar van zijn, persoon voor bepaalden tijd te verkoopen de bruikbaarheid om te arbeiden: bij het in ruil bieden van de arbeidskracht, de waar, voor wier reproductie minder arbeidstijd noodig is dan zij zelve doelmatig kan worden aangewend. De steriele waarde is dan vruchtbaar geworden: kapitaal is meerwaarde voortbrengende waarde.

Men kan het met deze kenschetsing van het kapitaal oneens zijn zonder nochtans te ontkennen, dat het ontstaan van wat als zijn bestaansvoorwaarden is aangewezen gebonden is aan de vervulling van zeer bepaalde maatschappelijke condities. Het optreden van het kapitaal, niet in eenig technisch vroegontwikkelde productietak, maar als algemeen economisch verschijnsel, het vestigen van zijn invloed als motor van een maatschappelijk onmisbaar productiestelsel, veronderstelt de scheiding van een belangrijk deel der producenten van hunne productiemiddelen: zij staan op de warenmarkt voor den kooper met leege maar arbeidskrachtige handen. Maar tevens staan zij noch als slaaf noch als horige, maar als juridisch vrije personen tegenover de bezitters der arbeidsmiddelen, als proletariers tegenover kapitalisten. Zal evenwel het kapitaal kunnen gedijen dan moet het tegenover een voldoende hoeveelheid van de zeer bijzondere waar arbeidskracht een evenredige kunnen stellen van de zeer algemeene: geld, en dit, wil het voldoen aan de eischen, niet van den direkten, persoonlijken maar van den indirekten, algemeenen ruil, van de warencirculatie en tevens aan de accumulatieve neiging van het kapitaal-zelf, moet bestaan uit het internationaal erkende, rottende noch roestende goud of zilver., Geld en arbeidskracht in vrije ruilverhouding vergt het zich snel voortplantend kapitaal als zijn voedingsbodem. De tijd, die deze eischen verwerkelijkte, is door de burgerlijke historici, welke zich met deze materieele overwegingen het hoofd niet braken, om het belang hunner ideologische gevolgen als het begin van een nieuw wereldhistorisch tijdvak aangenomen. Als onbedoelde hulde aan de Marxistische historische critiek stelden zij als het uitgangspunt dezer nieuwe periode het zeer materieele feit der ontdekking van Amerika.

In tegenstelling met de kapitalistische productiewijze, die de gebruikswaarde slechts in zooverre respecteert als de meerwaarde het eischt, is de feodale in haar wezen gericht op de consumtie. De bruikbare zaken worden gemaakt en verlangd, kinderlijk-eenvoudig om haar bruikbaarheid. Het handwerk is de primitief-technische basis van deze naar burgerlijke schatting onnoozele economie. Ruil en markt zijn eng begrensd; elke kleine kring van stad of gebied houdt zich door tollen en muren en keuren met naïve zelfzucht afgesloten naar buiten om haren lokalen samenhang te kunnen handhaven. In deze kleinbedrijvige economische kringetjes wordt in aansluiting met het doel der productie het belang van den consument gediend door vaststelling der speelruimte van loonen en prijzen. In dit samenstel van economische cellen is bijna geen andere dan een intracellulaire warenbeweging: de handel in ruimer kring bedoelt de meest onwezenlijke maatschappelijke behoefte te dienen: de weelde. De middeneeuwsche gezel is bezitter van zijn productiemiddelen, de boer lost zijn feodale verplichtingen in met het verrichten van vastgestelde persoonlijke diensten en de levering van een bepaalde hoeveelheid, niet voor accumulatie geschikte naturaliën: er zijn

geen vrije bezitters van de waar arbeidskracht. Aan de producenten ontbrak het kapitalistische gemoed en aan den handel de ziel zoolang geen levenwekkende goudstroom de aderen vulde van dit zich organiseerende economische lichaam en contact bracht tusschen zijn nauwelijks causaal verbonden cellen. De waar ontbrak waarin elke andere zijn waarde uitdrukt: het geld, de waardevorm, waarin elk kapitaal zijn beweging begint en eindigt. Zoo anti-kapitalistisch was het karakter der middeneeuwsche productiewijze, dat haar moraal, de beginselleer van hare behoeften, van de twee voorloopers der meerwaardevorming — waarbij het kapitaal in dienst staat der consumtie en leeft van den ongelijken waardenruil — de eene, den handel geringschatte en den ander, de woeker verachtte en verbood. Pecunia pecuniam parere non potest: geld kan geen geld baren.

Het laat zich hooren, dat een dergelijk bijna kunstmatig samenstel, dat zulk een economisch knutselwerk, geen ingrijpende wijziging in haar bouw kan verdragen zonder ineen te storten. De Kruistochten leidden de emancipatie der kleinburgerlijke verhoudingen in, daar zij, het Oosten en het Westen met elkander in nauwer ruilverband brengende, de algemeene warenbegeerte opwekte. De levendiger handel leidde tot een klimmende arbeidsverdeeling en een steeds meer gedifferentieerde warenproductie. Meer en meer werd in den drang naar vrije economische beweging getornd aan de gildebanden, die het de opkomende bourgeoisie eerst na eeuwen gelukken zou geheel te verbreken. De keuren en tollen werden lastposten, het bijzondere voordeel een algemeen nadeel. Nochtans zou het verwijderen of verlichten dier bezwaren de baan niet hebben vrijgemaakt voor het optredend kapitaal, had niet de drager bij uitnemendheid van de feodale belangen aan de tegenwoordige bourgeoisie het precedent gesteld zijn macht in te zetten voor het stelsel, dat hem zelf vernietigen moest: de adel, in zijn inkomsten beperkt tot de leveranties der boeren uit wie overigens zoo weinig viel te slaan of te rooven, dat zelfs de keizer er zijn recht verloor, zag zich tegenover de stijgende macht der warenproduceerende steden genoopt tot de gelijke dorperheid van de voortbrenging in te richten niet naar eigen, maar naar vreemde behoeften, tot warenproductie en handel. De adel ontdeed den bodem die hij exploiteeren wilde van zijn lastig aanhangsel en vulde met de verjaagde boeren de rijen van het zich formeerende proletariaat; hij bracht hun communaal in zijn persoonlijk bezit en trok de oude marken binnen de uitbuitingssfeer van het kapitaal. Hij bracht op de markt de noodzakelijkste der waren, de voor het leven onmisbare producten van landbouw en veeteelt en schonk daarmede aan het kapitaal zijn dwingende macht van maatschappelijke onmisbaarheid. En dat alles om het geld. Het woekerkapitaal kwam nu te stade om in de behoeften van het industrieele te voorzien en de opbrengst der zonde ging de werken dienen der deugd die de adel uit zijn nood had gemaakt. Wel bezaten de middeneeuwen reeds hun goud- en zilverbergwerken, die in Duitschland, als om het nauwe verband te voorspellen tusschen goud en kapitaal, reeds op groot-kapitalistische wijze werden geexploiteerd [1]). Maar wat zij leverden stond in geen verhouding tot de steeds dringender vraag naar den algemeenen waardetolk die de connectie mogelijk maakte tusschen de vele elkander vreemde waren op de

[1]) Gesch. des Sozialismus. KAUTSKY: Kapital und Arbeit im Bergbau. Bld. 75—94.

zich concentreerende markten. De alchemie, naar den steen der wijzen zoekende, zocht de vervulling eener maatschappelijke, meer dan eener persoonlijke behoefte. Zij zocht te vergeefs, maar zij zocht niet alleen: „Goud en specerijen, maar voornamelijk goud was het doel der Portugeesche ontdekkers, het doel van COLUMBUS, van zijn hooge beschermers en hun opvolgers." [1]) Met Amerika werd een nieuwe wereld ontdekt, die de oude hielp vernieuwen.

En het jonge kapitaal, voldaan in zijn levenseisch van vrijheid, geld en arbeidskracht deed nu in zijn vruchtdragende zwelling alle feodale banden springen en revolutioneerde het middeneeuwsche leven tot in zijn hoogste uitingen, tot in zijn godsdienst, zijn kunst en zijn philosophie.

(Wordt vervolgd.)

De Partijdag der Duitsche Sociaal-Demokratie.

DOOR W. H. VLIEGEN.

Door het partijbestuur der S. D. A. P. daartoe aangezocht, reisde ik op 11 en 12 October j.l. naar het „Thüringer Land", alwaar te Gotha de Sociaal-Demokratische partijdag zou gehouden worden.

Wetende dat de eerste dag van een acht-daagsch kongres in den regel verloren gaat met formaliteiten van allerhanden aard, verslagen en rapporten die ons weinig belang inboezemen, arriveerde ik op 't kongres zelf op Dinsdagmorgen.

Toen ik de groote vierkante zaal, gelegen in het dorp Siebleben, ongeveer $^{3}/_{4}$ uur van de stad Gotha af, binnentrad, loeide er precies een storm van hilariteit door de zaal verwekt door SCHUHMEIER, den Oostenrijkschen partijgenoot, met een zelfde missie te Gotha als ik en die de humoristische snaar aan 't bespelen was.

Ik liet mij daarna voorstellen en begroette, namens de S. D. A. P., het kongres in de termen die door de Nederlandsche partijpers genoeg bekend geraakt zijn.

Ik kreeg toen een plaatsje aan een tafel, waar ik zonder het gezocht te hebben een observatiepost had, die mij in staat stelde van het innerlijke partijleven in Duitschland meer te vernemen dan ik ergens elders had kunnen ervaren. Mijne dischgenooten waren n.l. BEBEL en AUER, de twee mannen die in praktische partijpolitiek de meest gezaghebbenden zijn. En bij de totale afwezigheid van geheimzinnigheid in het partijleven, bij de bijkans cynische openhartigheid waarmee alles, ook het onverkwikkelijkste, openlijk werd behandeld, kreeg ik nog al het een en ander te weten, dat voor het beoordeelen van tal van feiten te pas zal kunnen komen.

Deze partijdag had geene bizondere beteekenis. Geen enkele „groote" kwestie stond aan de dagorde. De agrarische vraag was 't vorig jaar behandeld, de vakvereenigingskwestie had te Keulen den partijdag in beslag genomen, het standpunt der partij is in alle actueele vragen vastgesteld, dit geheele kongres was beschikbaar tot het doen van huishoudelijke zaken, tot het wasschen van vuil linnen enz.

---

[1]) EHRENBERG: Das Zeitalter der Fugger.

Niettegenstaande dit, of misschien wel juist daardoor, werd met vele zaken veel gewichtigs te berde gebracht.

Ik wensch geen verslag te geven van den partijdag, ik wensch slechts in 't algemeen een schets te geven van de indrukken die ik er opdeed en daarom geef ik niet weer de resoluties die er werden aangenomen, doch bepaal mij tot een schets van enkele punten in de debatten die ik bijwoonde.

Ik viel met mijn neus in de boter, men had, SCHUHMEIER en mij terwille, even onderbroken een debat over kunst.

Een jaar geleden is als redakteur van het „Unterhaltungsblatt", de „Neue Welt" opgetreden EDGAR STEIGER, een kunstkritikus van naam te Leipzig, en deze heeft de Neue Welt gebruikt om zijne kunstrichting, de naturalistische, een uitingsmiddel te geven. Hij heeft daarmede gekwetst al de resten van oud-burgerlijk „fatsoen" die in de partij aanwezig zijn en een berg van gekwetst „Anstandsgefühl" dreigde hem thans te verpletteren.

Aan dit oud-burgerlijk gedoe paarde zich echter ook iets anders. Wie Zola gelezen heeft, heeft ook, althans in den beginne, iets kwetsends gevoeld in het vreeselijk platte van vele schilderingen en vaak krijgt de meer ontwikkelde lezer van die platheden onder 't oog die hij gevoelt, dat vermeden hadden kunnen worden en dat de situatie die men weergeven wil, evenzeer in overeenstemming met de waarheid, op minder onwelvoeglijke wijze weergegeven had kunnen worden.

Aan den anderen kant zijn „STEIGER und Genossen" ook geen mannetjes zonder haar op de tanden en het debat was levendig, geanimeerd, snedig, soms tintelend van geest en verwekkend stormen van hilariteit.

Erg fijngevoelig is men onder de Duitsche partijgenooten niet. Men zegt elkaar de dingen in 't gezicht zooals ze zijn of zooals men meent dat ze zijn en zoo hoorde STEIGER zijne kunstrichting en kunstopvattingen bestempelen als uitwassen van burgerlijk verval, als goede lektuur voor geblaseerde doordraaiers, slechts dienende tot bederf van zeden en moraal, en moesten de tegenstanders van die richting het voor lief nemen te worden vergeleken bij Droogstoppelige zwetsers, bij oude wijven die alles wat natuurlijk is met hunne „o foei's" en „ajakkes" te lijf gaan.

Het toppunt van geanimeerdheid wist partijgenoot SCHOENLANK te doen bereiken, die den afgevaardigde FROHME, welke het ergst van leer getrokken had tegen STEIGER en o.a. gezegd had dat de ziel des volks door hem vergiftigd werd, vergeleek bij CICERO, die eens in den Romeinschen Senaat CATILINA een zelfde beschuldiging toewierp. „Neen, mein lieber FROHME", vervolgde SCHOENLANK, „de partijdag is geen Romeinsche Senaat, STEIGER is geen CATILINA en jij bent geen CICERO".

Een storm van gelach begroette deze en dergelijke oorvegen en in 't algemeen kwam het mij voor dat in dit debat de winnende kant STEIGER was. De Hamburgers die den aanval begonnen waren, trokken hun resolutie van afkeuring terug en verklaarden tevreden te wezen met den loop der diskussie, daar de redakteur der Neue Welt thans de opinie der partij kende, en daar wel zijn voordeel mee zou doen.

In 't algemeen stond het niveau dezer diskussie zeer hoog. Dit althans bleek er uit dat het Duitsche proletariaat leest, veel leest. Die „Neue Welt" heeft onge-

veer 220.000 exemplaren oplage. Dat een partij als de onze de behoefte gevoelt in een vraagstuk als de litteraire beweging een standpunt te kiezen, is een bewijs van stijgende kracht, een bewijs dat het proletariaat ook op dat gebied zijn invloed wil doen gelden.

Minder verkwikkelijk, maar toch minstens even beduidend was het debat over de „Vorwärts", het centrale orgaan der partij. De Duitsche partijgenooten zijn n.l. niet tevreden met de „Vorwärts". Zij biedt hun niet wat zij van een groot dagblad verwachten, de berichten uit andere landen zijn te tendenzieus en passen wel in een klein agitatieblaadje, maar niet in een groot dagblad dat tot voornaamste taak heeft een courant, een nieuwsblad te zijn.

Voornamelijk hierbij kwam de onbevangenheid voor den dag, waarmee de Duitsche partijgenooten hun zwakheden in 't publiek bespreken. De „Vorwärts" werd kort en goed een prul genoemd en met een onverbiddelijkheid, die aan hartelooslieid grensde, zeide FISCHER het ronduit, dat, zoolang LIEBKNECHT aan de „Vorwarts" was, de toestand niet verbeteren zou.

En hoewel protest opging, bemerkte ik heel goed dat het gros der geletterde, der gezaghebbende deelnemers aan het kongres het hiermede eens waren.

Na deze punten van discussie kwam de parlementaire werkzaamheid der Rijksdagfraktie ter sprake en daarbij een lange reeks van voorstellen die de verschillende partijgenooten in de verschillende deelen des rijks gaarne doorgevoerd zagen. Het voornaamste daarvan had betrekking op de gebrekkige uitvoering der wet op de verzekering tegen ouderdom en invaliditeit.

In 't algemeen moet 't geen verwondering baren dat juist in sociaal-democratische kringen groote ontevredenheid veroorzaakt wordt door gebrekkige arbeidswetten, en vooral door deze.

De ouderdomsrente welke men ontvangt krachtens deze verzekering vangt eerst aan op 70-jarigen leeftijd. Dit is een leeftijd die door industrie-arbeiders slechts heel zelden wordt bereikt, dus het aantal dat geniet van deze rente is voor industriekringen vreeselijk gering. Daarentegen hebben de industrie-arbeiders de hoogste loonen en waar de bijdrage tot verkrijging dier verzekering stijgt of daalt naar gelang het loon dat doet, daar zijn de bijdragen voor de industriearbeiders veel hooger dan voor de landarbeiders.

Als uitkomst daarvan gaf MOLKENBUHR cijfers op: in het landbouwdistrikt Oldenburg waren op iedere 1000 inwoners 15 genieters van ondersteuningsrente, in het industriedistrikt Altona slechts 1.5 dus 1/10 daarvan.

Sinds het in werking treden der wet kregen in de provincie Oost-Pruisen 19140 personen de ouderdomsrente, in Berlijn, dat $^{3}/_{4}$ meer arbeiders heeft als die provincie, slechts 2900.

Waar de sociaal-democratie trots alle pogingen de land-proletariërs aan te trekken, toch nog steeds geacht kan worden te zijn de partij der industrie-arbeiders, daar spreekt het van zelf dat dergelijke bezwaren vooral van haar zwaar wegen.

Veel indruk maakten in dit debat twee sprekers, SCHWARZ uit Lubeck en BÖMELBURG uit Hamburg. De eerste sprak over den toestand der zeelieden. In de Chineesche wateren was een Duitsch schip vergaan, de Iltis; toen het vergaan van dat schip niet meer te ontgaan was naar het oordeel van den kapitein, had deze de bemanning bij elkaar laten aantreden en het vlaggelied zingen. Met verontwaardi-

ging en aandoening protesteerde SCHWARZ. Als een schip vergaat, dan is 't geen tijd om te zingen, dan moet gewerkt worden aan de redding en een kapitein heeft geen recht om zoo zijn manschappen te vermoorden. Daverend applaus loonde den welsprekenden zeebonk voor zijn protest.

Verder was leerrijk in zijn rede hetgeen hij aanvoerde als bewijs dat de organisatie van zeelieden thans hoe langer hoe meer mogelijk werd door de nieuwere techniek. Vroeger bleef een zeeman maanden, jaren onderweg. Thans vaart de massa korte einden, is op vrijwel geregelde tijden thuis en daarmede is de mogelijkheid der organisatie geschapen.

BÖMELBURG besprak de verzekering tegen ongelukken en voerde o. a. het ergerlijke feit aan dat men aan de werking dier wet vreeselijk beknibbelt. Hij voerde aan dat, terwijl het aantal ongelukken kolossaal steeg, het aantal personen dat „erwerbsunfähig" verklaard werd, gedaald was van 2337 in 1889 tot 855 in 1894. De artsen weigeren iemand met één arm, met één been, met stijve handen of andere stijve ledematen, eenvoudig als zijnde niet geheel en al buiten staat zijn kost te verdienen, als „erwerbsunfähig" te verklaren.

Dat is een punt dat, nu er toch sprake van is dat wij spoedig een dergelijke wet zullen krijgen, ook voor ons zijne aktualiteit bezit.

Hoewel de redevoering, of liever de redevoeringen van BÖMELBURG meer agitatie- dan beraadslagende speeches waren, luisterde toch het geheele congres met welgevallen naar dezen welsprekenden metselaar, die van al de sprekers die ik hoorde, mij het meest charmeerde, BEBEL niet uitgezonderd. Fransche geestdrift, een klokheldere stem, glasheldere betoogtrant, dat alles maakte dat men naar hem luisterde, met genoegen, met onverdeelde aandacht.

BEBEL sprak over het Internationaal Congres en meende dat het groote doel van dit congres: het winnen van de Engelsche vakvereenigingen voor de sociaaldemocratie, niet was bereikt. In 't algemeen was zijne tevredenheid met het congres niet groot. LIEBKNECHT althans had betere opvattingen ervan. Dit debat verloor zich ten slotte in een discussie over de meerdere of mindere onbeduidendheid van het anarchisme, hetwelk door den afgevaardigde GRENZ uit Leipzig min of meer in bescherming genomen werd. Daar hij zich op Holland beriep, meende ik even de materialistische gronden te moeten aangeven waarom in ons land het anarchisme nog een tijdje eenige beteekenis heeft gehad, welke gronden o. i. zijn: de achterlijkheid van ons land op industrieel gebied en het sterke klein-burgerlijke karakter dat dientengevolge onze beweging had; en de mislukte landarbeidersbeweging, welke oorzaken natuurlijk aangevuld zijn door het gebrek aan wetenschappelijke elementen in de partij.

Behalve die van GRENZ liet zich geen enkele stem hooren ten voordeele van de toelating der anarchisten op het congres.

Nu kwam een prettig uur. AUER zou refereeren over de „organisatie" en bracht daarbij de bijdragen voor de partijkas ter sprake. AUER is de trouwe waker voor de munitie, die op de centen kijkt, 'n tweede FORTUIJN, even „witzig", maar zijn „witz" is kalmer, ietwat streelend. Hij zet je al streelende in 't zonnetje. Uit zijn mond kwetst de waarheid niet.

Het is nu in Duitschland als blijkbaar overal: het geld voor de partijkas komt bijna uitsluitend uit de groote steden. Berlijn en Hamburg geven te zamen

61,000 Mark, dat is een groot derde deel van de inkomsten der partij. Slechts een 200 plaatsen zonden iets aan de partijkas, de meeste nog maar kleine beetjes, en daartegen ging AUER te keer en klopte de lieden op de zakken.

Intusschen, als men weet dat al deze bijdragen vrijwillig zijn, want de Duitsche partij kent geen contributie, dan is er toch een aardige dosis offervaardigheid aanwezig.

Na deze punten te hebben hooren afhandelen, was het Vrijdagmiddag geworden en de tijd die ik op het congres wilde blijven, verstreken. Ik reisde dan ook af, blij in de gelegenheid te zijn geweest de krachtigste sociaal-democratische partij der wereld zoo van nabij te hebben leeren kennen.

Voor wie alles wat men van verre ziet, beschouwt als rozegeur en maneschijn, zou zulk een kennismaking van nabij, een tegenvaller zijn; voor mij, die in Nederland het ongeloofiijke aan onverkwikkelijks heb genoten, was het een meevaller.

Want al zit ook in de Duitsche partij veel wat anders en beter wezen kon, al zijn ook daar personalia niet uitheemsch, al zit er misschien veel onverkwikkelijks, als er sprake is van het beginsel en van de partij, dan zwijgt al het andere. En toch geeft het niet den indruk als zat er een ijzeren discipline onder. De aanvoerders zijn alles behalve kruidjes-roer-mij-niet, waaraan men men niet raakt.

Wel een kruidje-roer-mij-niet is het beginsel. Wie daaraan raakt, die krijgt den wind van voren. Het klassenstandpunt wordt streng gehandhaafd. De afgevaardigde LEGIEN maakte een verschil tusschen sociale politiek en partijpolitiek en het bekwam hem niet best.

Inderdaad, het is onzin: een partij die sociale politiek voert, moet natuurlijk d i e politiek voeren die haar de eenig goede dunkt, en nooit kan of mag er dus sprake zijn van twee soorten sociale politiek, waarvan de eene soort goed is voor de vakvereenigingen en de andere voor de politieke partij.

Ik reisde Vrijdag-middag van Gotha af en overschreed Zaterdag-morgen weer de Nederlandsche grens, bij mij zelven den wensch koesterende, spoedig in Nederland eene waardig filiale van de internationale sociaal-democratie te mogen bezitten, van die sociaal-democratie, waarvan ik thans de grootste en machtigste afdeeling van nabij heb leeren kennen.

Technisch Overzicht.

INLEIDING.

In dit overzicht zullen wij trachten door korte aanteekeningen een indruk te geven van den vooruitgang der kapitalistische produktiewijze. De overweging, dat deze produktiewijze de moeder is van de socialistische, moet te weeg brengen, dat de aanduidingen, die wij maandelijks denken te geven, de belangstelling van

iederen socialist kunnen wekken. Hoe grooter de technische ontwikkeling van het heden is, hoe dichter wij tot een toekomst naderen, waarin eene organisatie van den maatschappelijken arbeid mogelijk wordt. Een nieuwe of verbeterde machine, een nieuwe handelsweg, eene praktische toepassing van eene tot nu toe voor de praktijk nuttelooze theorie, mogen wij niet onverschillig voorbijgaan.

Het spreekt van zelf, dat het ons doel niet zijn kan de technische verschijnselen in de hedendaagsche maatschappij in alle bizonderheden na te gaan. Om iets te noemen: eene beschrijving van de onderdeelen eener machine, hoe zij werken en zich bewegen, behoort niet thuis in dit tijdschrift, maar is een onderwerp voor een vakblad. Ons is het hoofdzakelijk te doen om haar bestaan te melden, aan te geven in hoeverre zij aan haar doel beantwoordt en aan te stippen de gevolgen, die hare invoering kunnen medebrengen.

Ook voor de toekomst is het volgen van de technische ontwikkeling van heden van veel belang, omdat eene socialistische produktiewijze een zeer hooge technische ontwikkeling onderstellen doet. Want de eischen, die men gewoon is aan de gemeenschap der toekomst te stellen, zijn niet gering. Zij zal zorgen, pleegt men te zeggen, dat alle onaangename en voor de gezondheid schadelijke werkzaamheden door machines worden verricht; aan allen, die willen en kunnen arbeiden, zal zij arbeid verschaffen en er zal overvloed zijn van eten en drinken.... in het kort de opgaaf moet zij vervullen, dat allen in voldoende mate hun materieele behoeften kunnen bevredigen.

Om dit te bereiken moet men behalve over een goede organisatie ook over voldoende produktiemiddelen kunnen beschikken. Dat wil zeggen over produktiemiddelen, die het doel, dat men bereiken wil, kunnen treffen. Om bijvoorbeeld een half millioen menschen van brood te voorzien, zoodat ieder 's morgens zeker is een versch broodje te vinden, behoort méér dan een beroep op der menschen gemeenschapszin of een voldoende hekel aan de kapitalisten. Zoodra wij praktisch werkzaam willen zijn, en hierop zal het toch aankomen, is de kennis van den stand der hedendaagsche techniek onontbeerlijk. Want zoodra wij eischen stellen, die technisch niet uitvoerbaar zijn en ook vooreerst onuitvoerbaar blijven, zal ieder praktisch ontwikkeld man ons den rug toekeeren. Wil men den nachtarbeid van den bakker afschaffen en toch 's morgens versch brood verlangen, dan rijst dadelijk de vraag of dit met de hedendaagsche produktiemiddelen kan worden bereikt. Weten wij, dat de stand van de techniek zoodanig is, dat dit doenlijk moet zijn, dan kan deze eisch gesteld worden zonder den niet te verwaarloozen weerstand van die menschen te ontmoeten, die meer geven om een versch broodje dan om het leven van een bakker.

De kennis, van wat met de hedendaagsche produktiemiddelen in eene kapitalistische organisatie bereikt wordt, geeft een inzicht van wat met die zelfde middelen in eene socialistische organisatie zou te verkrijgen zijn.

I.

Electrisch straatvegen.

Een van de vele nieuwe toepassingen der electriciteit is eene machine bestemd om straten te vegen. De uitvinder Reynolds woont in Montreal, Amerika. Zij is

een wagen op vier wielen, die ruim 2 meter breed, 7 meter lang en 3 meter hoog is. De electrische motor, die in deze wagen geplaatst is, brengt behalve het voertuig ook de borstels in beweging, die het vuil moeten opnemen. Tevens zijn die borstels naar buiten verplaatsbaar, zoodat een straat, breeder dan de wagen, in eens kan worden schoon geveegd. De handenarbeid vervangt zij niet geheel, daar het vuil, dat zich aan de kanten van den weg ophoopt, naar het midden verplaatst moet worden. De snelheid, waarmede deze wagen werkt, is 9 tot 12 kilometer per uur. Behalve deze machine, die goed voldoet, is een tweede veel grootere in aanbouw. Deze zal moeten vegen met een snelheid van 40 kilometer per uur. De straatweg van Amsterdam naar Haarlem kan derhalve met deze machine in een goed half uur worden schoon geveegd. Deze groote snelheid schijnt in de Amerikaansche steden geen bezwaren op te leveren.

* * *

Produktievermeerdering en prijsvermindering van aluminium.

De onderstaande statistiek geeft een goed overzicht omtrent de groote toename van de produktie en de eveneens enorme prijsvermindering van het aluminium. In den tijd van 10 jaar '84—'93 is de jaarlijksche hoeveelheid van dit metaal ruim 2400 maal grooter geworden; de prijs daarentegen 12 maal kleiner.

Jaar.	Kilogram.	Prijs per Kg.	Totaal-prijs.
1884	67	*f* 49.50	*f* 3317.—
1885	128	„ 49.50	„ 6336.—
1886	1362	„ 49.50	„ 67417.—
1887	8162	„ 18.—	„ 146916.—
1888	8626	„ 18.80	„ 162168.—
1889	21550	„ 11.20	„ 241360.—
1890	27821	„ 8.50	„ 236478.—
1891	68100	„ 3.60	„ 245160.—
1892	108000	„ 3.60	„ 388800.—
1893	155000	„ 4.10	„ 635500.—

De prijsverlaging in '91 en '92 is het gevolg van eene buitengewone concurrentie der fabrikanten onderling. Hoewel de prijs reeds laag is, is zij nog zeer hoog in vergelijking met het ijzer bijvoorbeeld, die 6 à 10 cts. per kilo bedraagt.

* * *

Lucifersproduktie.

In Barberton in Amerika, staat Ohio, heeft The Diamond Match Company een fabriek, waarin op één dag worden gemaakt: 12.356 gros, dat wil zeggen 1.779.264 lucifersdoozen en, daar in iedere doos 100 lucifers zitten, geeft dit eene produktie van 177.926.400 lucifers per dag. Op deze manier kan die fabriek per jaar 64.943.136.000 lucifers maken, dat is voor ieder inwoner van de 70 millioen van Amerika 927 stuks per jaar of bijna 3 lucifers per dag. Het belangrijkste is, dat deze hoeveelheid door slechts 340 arbeiders met 13 machines gemaakt wordt.

De grootste lucifersfabriek in Engeland, waar 8000 werklieden werken, kan de hoeveelheid niet maken, die in deze fabriek te Barberton vervaardigd wordt.

* * *

Spoorwegtelegraphie.

De lengte van de telegraafdraden in gebruik bij de spoorwegen in Engeland in 1869 bedroeg 43.526 kilometers, in 1894 daarentegen 158.873 k.m., dat is bijna viermaal zooveel. Met deze draadlengte zou men derhalve ruim drie en een half maal de aarde kunnen omspannen. Het aantal telegraaftoestellen vermeerderde van 10.121 in 1869 tot 130.339 in 1894, ongeveer dertien-voudig.

* * *

Ontwikkeling van de stoomvaart.

Deze ontwikkeling kan het beste worden waargenomen bij de stoomvaart op den Atlantischen Oceaan. De eerste stoomboot ging van Savannah, staat Gregoria, naar Liverpool 22 Mei 1819. Het was een zeilschip ingericht als raderboot. De kolenvoorraad was zeer gering en slechts 48 uur werd van de stoomkracht gebruik gemaakt. De reis duurde 28 dagen. Het eerste schip, dat de geheele reis onder stoom bleef was de Royal William in het jaar 1833. Eerst in 1847 werd de eerste handelslijn geopend van Boston naar Liverpool door de stoomboot United States; de reis duurde 13 dagen. Een goed overzicht geeft het onderstaande staatje, wat betreft de verkorting van den tijd van overtocht tusschen New-York en Liverpool.

Jaar.	Overtocht in		
	Dagen.	Uren.	Minuten.
1840	17	—	—
1846	15	—	—
1847	13	—	—
1851	9	20	16
1852	9	17	12
1855	9	9	24
1863	9	8	3
1869	7	22	3
1882	6	22	—
1889	5	19	18
1896	5	7	23

Een vergelijking tusschen de stoombooten van het jaar '40 en thans kan het beste verkregen worden door eenige bizonderheden te melden van de stoomboot Brittania, die in 1840 van Boston naar Liverpool voer in 17 dagen, en de St. Paul een boot van de International Navigation Company, die thans vaart tusschen New-York en Southampton in 6 dagen, 5 uur en 22 minuten.

De Brittania was 63 meter lang, 10 meter breed, en had 6 meter diepgang. De machines hadden 403 H.P. (paardenkrachten) en het kolenverbruik bedroeg 38 ton (1 ton = 1000 kg.) per dag. De snelheid was 8 knoop (1 knoop = 1.852 k.m.) en zij kon 90 eerste klasse passagiers vervoeren.

De St. Paul is een transatlantische boot, die wat grootte betreft alleen door twee schepen van de Cunard lijn overtroffen wordt n.l. door de Campania en de Lucania. De afmetingen van de St. Paul bedragen in meters: 168 m. lang, 19 m. breed en 12^7 diepgang. De machine heeft 20.000 H.P. dat is 50 maal sterker dan van de Brittania; de gemiddelde snelheid bedraagt 2^5 maal meer, dat is 20^8 knoop. Het kolenverbruik is 310 ton kolen per dag. Van deze hoeveelheid krijgt men het beste een indruk door zich voor te stellen een kolentrein van een en dertig wagens. De inhoud van dien trein wordt in vier-en-twintig uur verstookt.

De St. Paul vervoert 1700 personen. Van dit aantal zijn 300 eerste klasse, 175 tweede en 775 derde klasse passagiers tezamen 1310 personen. In de machinekamer en in de ketelruimte werken 175 man en er zijn 170 kelners aan boord. De inrichting is met alle gemakken voorzien, die men in de moderne hotels aantreft. Voor een reis van New-York naar Southampton worden, als het aantal passagiers voltallig is, onder anderen de volgende hoeveelheden levensmiddelen ingeslagen: 13.600 k.g. vleesch, 10.000 oesters, 217 k.g. koffie, 1300 k.g. boter, 1300 k.g. suiker, 16.000 k.g. aardappelen, 15.000 eieren, 140 vaten meel. Elke reis kost aan de maatschappij *f* 12.500 per dag, derhalve ruim *f* 75.000 één overvaart van Amerika naar Engeland.

Het volgende staatje geeft een overzicht omtrent de ontwikkeling van de stoomvaart gedurende tijdvakken van tien jaren. Hierin is opgegeven het kenmerkende onderscheid wat den bouw der stoombooten betreft.

Tijdvak	Ontwikkeling der constructie.	Keteldruk in atmospheeren	Kolenverbruik in kilogrammen per paardenkracht per uur.
1845—55	IJzer in plaats van hout	0.7 — 1.4	2 — 1.6
1855—65	Schroef in plaats van raderen . .	1.4 — 2.5	1.6 — 1.3
1865—75	Compound in plaats van enkelvoudige machines	2.5 — 4.5	1.3 — 0.9
1875—85	Staal in plaats van ijzer en triple compound machines	4.5 — 8.5	0.9 — 0.8
1885—95	Twee schroeven, quadruple expansie en geforceerde trek	8.5 — 14.	0.8 — 0.6

Opmerkingen. Het verschil tusschen een compound machine en een enkelvoudige machine is hoofdzakelijk hierin gelegen, dat een hoeveelheid stoom die reeds eens gewerkt heeft, nogmaals gebruikt wordt. Bij een triple wordt die hoeveelheid stoom driemaal, bij een quadruple viermaal gebruikt. Een druk van een atmospheer is gelijk aan den druk, die een gewicht van een kilogram uitoefent op een oppervlakte van een vierkante centimeter. Het kolenverbruik wordt berekend in kilogrammen per paardenkracht. Onder een paardenkracht verstaat men den arbeid, die noodig is om een gewicht van 75 kilogram in één seconde één meter omhoog te heffen. Men ziet uit dit staatje, dat de keteldruk steeds wordt opgevoerd en dat men poogt het verbruik van kolen te verminderen. Dat dit van belang is blijkt hieruit, dat b. v. de transatlantische boot St. Paul een machine heeft van

20.000 paardenkrachten, dat, indien het verbruik per uur daalt van 2 op 1 Kg. dit zou schelen 480 ton kolen of een kolentrein van 48 wagens per dag. Om het vuur onder den ketel beter te laten branden blaast men lucht onder de roosters; dit heet geforceerde trek, in tegenstelling met den gewonen toestand, waarin, zoo als men dat uitdrukt, de ketels werken met natuurlijken trek. Alles is een kwestie van geld. De hooge druk der ketels, de geforceerde trek enz. maken evenwel de bediening steeds lastiger en gevaarlijker, en het leven der stokers ondragelijker.

* * *

Tramwegen.

Tien jaar geleden bestonden te Chicago vier tramweg-maatschappijen met een kapitaal van 286 millioen gulden, de lengte van den weg bedroeg 144 kilometer. Thans zijn er 29 maatschappijen met een kapitaal van 4680 millioen gulden; de lengte van den weg bedraagt 547 k.m. De paardentram is zoo goed als verdwenen. De beweegkrachten verhouden zich uitgedrukt in het aantal kilometers van de wegen: bewogen worden door middel van: electriciteit 432 k.m., kabels 67, paarden 28, stoom 18 kilometers. Londen heeft slechts 5 k.m., waar mechanische beweegkracht wordt toegepast. Op de overige 218 k.m. rijden paardentrams.

* * *

Drukpersen.

Een van de grootste drukpersen in de wereld is geplaatst in de drukkerij van de Amerikaansche courant The New-York World. Deze pers is een zoogenaamde rotatiepers, die werkt met acht rollen en naar den uitvinder Hoe genoemd wordt: de Hoe Octuple Rotatiepers. Zij drukt, snijdt, vouwt en telt 96.000 couranten van acht zijden in het uur. Dat is 1600 couranten per minuut of bijna 27 couranten in de seconde. Het papier loopt door de pers met een snelheid van 52 kilometer per uur, derhalve tien maal sneller dan een voetganger. Deze machine levert tevens de couranten in bundels van 25 stuks. Alleen om dit enorme aantal weg te nemen zijn 10 mannen en jongens voortdurend bezig. De pers is ruim 4 meter hoog en $7^1/_2$ meter lang. Men is van plan nog twee andere machines te plaatsen. Dan stijgt de produktie tot 780 duizend couranten per uur. Hiervoor is noodig 42 duizend kilo papier. Als men aanneemt dat een paard een gewicht kan trekken van 2000 Kg., dan wordt de produktie van deze drie machines per uur voorgesteld door een rij van 21 vrachtkarren elk met een paard.

* * *

Snelle boterbereiding.

Bij de bereiding van boter uit melk is een bepaalde tijd noodig voor het afroomen, en het karnen. Dit is voor onzen tijd natuurlijk te lang. De opgave is om de boter direkt uit de melk te kunnen bereiden. De machine van Salenius, een Zweed, voldoet aan deze opgave. Het toestel is een soort centrifugaal machine. Van boven wordt de melk ingegoten en van onderen loopt de boter er uit. Hij brengt twee soorten in den handel. Een voor 900 liter melk en een ander voor 700 liter melk per uur. De toestellen werken uitstekend en de bediening is hoogst eenvoudig.

* * *

Couranten in Groot-Brittanje en Ierland.

In 1846 waren er in Groot-Brittanje 551 couranten, waarvan 14 dagbladen; 12 in Engeland en 2 in Ierland Thans zijn er 2355 couranten. Hiervan zijn 202 dagbladen, waarvan 156 in Engeland, 7 in Wales, 19 in Schotland, 18 in Ierland en 2 op de eilanden van Engeland worden uitgegeven.

* * *

Vuurtorenlichten.

De vuurtoren Eddystone ligt in het Kanaal in de nabijheid van de haven van Plymouth. In 1759 was de lichtsterkte 67 normaalkaarsen. Nu 147 jaar later bedraagt de lichtsterkte 80.000 normaalkaarsen. Rekent men een straatlantaarn op 16 n.kaarsen dan geeft deze vuurtoren evenveel licht als 5000 straatlantaarns.

* * *

IJzerproductie in Duitschland, Luxemburg en Oostenrijk.

Het volgende staatje geeft eenige cijfers omtrent den vooruitgang van de ijzerproduktie in deze landen; namelijk het jaar 1852 vergeleken met 1896.

	JAAR		
	1852	1896	
	Ton	Ton	
Oostenrijk	226.616	1.072.300	Een ton = 1000 KG.
Duitschland en Luxemburg . .	256.860	5.380.039	

In 1852 was derhalve de ijzerproduktie in beide landen ongeveer gelijk. In 1896 is de produktie in Duitschland met Luxemburg vijf maal grooter. Om zich een voorstelling te maken van de hoeveelheid van 5.380.039 ton kolen, kan men zich denken een kolentrein, die geplaatst is op een rechtlijnige spoorweg tusschen Madrid en Moscou. Die trein, gevuld met 5.380.039 ton kolen, is dan zoo lang dat de locomotief in Madrid en de laatste wagen in Moscou staat. Stelt men zich verder voor, dat die trein zich beweegt met de gewone snelheid van een goederentrein, ongeveer 50 kilometer per uur; dat men komt aan een overweg, waar juist voor het aankomen van dien trein de sluitboomen gesloten worden, dan is men verplicht drie dagen te wachten, voor dat de laatste wagen gepasseerd is.

P.

Economisch overzicht.

Zout als Staatsinkomst.

Op een eigenaardige wijze verkrijgt het Zwitsersche kanton Aargau een deel van zijne inkomsten. De kantonnale regeering heeft namelijk de zoutgroeven, die zich in het kanton bevinden, aan particulieren in exploitatie gegeven, maar

daaraan tevens de voorwaarde verbonden, dat de exploitanten aan haar gratis zooveel zout zullen leveren, als voor het kantonnale verbruik noodig is. Dit quantum bedroeg in 1895 iets meer dan 3 millioen kilogram, die door de regeering aan de bewoners verkocht werden tegen den geringen prijs van 5 cent per kilo, dat is dus heel wat goedkooper dan wat wij voor ons zout moeten betalen (8 cent per kilo). Buitendien moeten de exploitanten nog een zeker bedrag in geld geven (*f* 22 500 in '95), zoodat de regeering in het geheel ongeveer *f* 175.000 uit de zoutgroeven trok, waarvan na aftrek van de betrekkelijk geringe onkosten voor den verkoop *f* 127.500 als zuivere winst overbleef. Het contract met de exploitanten duurt tot 1 Januari 1907. Of het misschien nog niet voordeeliger zou zijn als het kanton Aargau de zoutgroeven eens zelf exploiteerde?

* * *

De Achturen-dag in Rusland.

Volgens een Russische courant, de *Russkja Wedomosti*, heeft de firma BENKENDORF te Baku, eigenaar van een naphtafabriek, den achturigen arbeidsdag in hare werkplaats ingevoerd. En het resultaat is geweest, dat de firma daarbij niet alleen geen schade heeft geleden maar dat zelfs hare arbeiders thans in 8 uur meer doen dan vroeger, toen de werktijd langer was.

Zoolang de beweging voor de invoering van den achturendag van de fabrikanten zelf uitgaat, bemoeit de Russische regeering er zich niet mee, maar wee, als de arbeiders of derde personen er zich mee bemoeien; dan wordt zij terstond onderdrukt. Dit ondervond de Semstwo (vertegenwoordiging) van het district Nowotorschok in het gouvernement Twer, die aan haar bestuur had opgedragen om te zamen met eene commissie, uit geneesheeren bestaande, aan de regeering een verzoekschrift te overhandigen, waarin verzocht werd den achturigen werkdag in de fabrieken in te voeren. Aan het plan kon echter geen gevolg gegeven worden, daar de districtsoverheid dit verbood. De Semstwo heeft nu besloten bij den Senaat zijn beklag te doen.

* * *

De textiele nijverheid in Rusland.

Van de ontwikkeling der textiele industrie in Rusland krijgt men een klein begrip, als men leest, hoe de Russen reeds druk bezig zijn hunne Duitsche concurrenten van de binnenlandsche markt te verdringen.

	Waarde van den invoer uit Duitschland.		
Zijde en zijden artikelen	in 1890 13,98 millioen gulden,	in 1895 2,28 millioen.	
Ruwe ongeverfde zijde	„ „ 11,76 „ „	„ „ 0,90 „	
Wol en wollen artikelen	„ „ 13,80 „ „	„ „ 11,64 „	
Ruwe schaapswol	„ „ 1,68 „ „	„ „ 4,26 „	
Uitgekamde wol	„ „ 5,58 „ „	„ „ 2,28 „	
Ongedrukte katoenen en linnen artikelen	„ „ 1,74 „ „	„ „ 1,68 „	
Wollen garens	„ „ 3,30 „ „	„ „ 2,04 „	

Volgens deze opgave verminderde dus de invoer van bovengenoemde artikelen met 26,76 millioen gulden, hetgeen toegeschreven wordt aan den enormen vooruitgang der textiele industrie in Rusland gedurende de laatste 10 jaren.

* * *

De economische actie der Engelsche arbeiders.

Zijn voor de arbeiders in Groot-Brittannië de vooruitzichten slechter geworden om langs economischen weg verbetering in hun toestand te verkrijgen? Eene vraag, die door vele Engelsche socialisten bevestigend wordt beantwoord, alhoewel de statistieken van de laatste jaren geen duidelijk antwoord daaromtrent geven, zooals men uit de volgende gegevens kan zien.

Procentsgewijze uitslag berekend naar het aantal werklieden, in geschillen met patroons betrokken:

Jaar.	Volkomen overwinning.	Gedeeltelijke overwinning.	Nederlaag.	Uitslag onbekend.
1889	23.6 proc.	56.2 proc.	12.0 proc.	8.2 proc.
1890	54.4 „	16.8 „	25.9 „	2.9 „
1891	25.6 „	36.7 „	34.8 „	2.9 „
1892	27.5 „	51.4 „	19.9 „	1.2 „
1893	62.9 „	24.7 „	12.2 „	0.2 „
1894	22.1 „	34.2 „	42.1 „	1.6 „
1895	24.1 „	47.1 „	27.9 „	0.9 „

Zelfs in het ongunstigste jaar behaalde dus nog eene belangrijke meerderheid (ongeveer $^3/_5$) van de werklieden een volkomen of gedeeltelijk succes. Dat het voorlaatste jaar een hooger maximum van nederlagen aanwijst, dan het jaar '91, is nog geen voldoende reden om te veronderstellen, dat het volgende maximum dat van het jaar '95 overtreffen zal. De beide minima, nl. die van de jaren '89 en '93, zijn ongeveer gelijk en eerst de statistieken van '96 en van een paar volgende jaren zullen leeren of het volgende minimum boven of onder de beide voorgaande zal blijven. De verbetering, die sinds '94 in den Engelschen handel en industrie is ingetreden en die tot op het oogenblik blijft aanhouden, laat verwachten, dat het percentage van de nederlagen sinds '95 nog belangrijk minder is geworden. In ieder geval zal men over meer gegevens moeten kunnen beschikken om een oordeel uit te spreken dan de hierboven genoemde, welke wij geput hebben uit het orgaan van het Engelsche Departement van Arbeid, de Labour Gazette.

* * *

Eene nieuwe Amerikaansche trust.

De bekende American Standard Oil Company, de grootste trust, die er op het oogenblik bestaat, is onophoudelijk bezig met hare machtssfeer uit te breiden. Volgens de *New-York World* is zij in onderhandeling getreden met de verschillende gas-maatschappijen van New-York en Brooklyn, met het doel al deze in ééne groote maatschappij te vereenigen. Daarvoor is een aardig centje noodig, maar de Oil Company heeft over zoovele millioenen te beschikken, dat het op een millioentje meer of minder niet aankomt. Om onze lezers een denkbeeld te geven van het kapitaal, dat deze nieuwe maatschappij zal vertegenwoordigen, deelen wij hen mede, dat te New-York en Brooklijn reeds bestaan een Consolidated Gas Company met een kapitaal van 84 millioen gulden, een Standard Gas Light Company met een kapitaal van 24 millioen, een Equitable Gas Light Company met een kapitaal van 9.6 millioen, een Mutual Gas Light Company

met een kapitaal van 8.4 millioen en een Central en een Northern Company, ieder met een kapitaal van 1.2 millioen gulden. Bij elkaar genomen, wordt dat dus ongeveer 128 millioen gulden.

Wie de dupe van deze nieuwe concentratie van kapitaal zullen zijn, behoeven wij onze lezers zeker niet te zeggen. Men zegt, dat te New-York de productiekosten van 1000 kubieke voet gas (28.32 M³.) 92½ cent bedragen, terwijl het wettelijk maximum op *f* 3 is vastgesteld. Nu, dit maximum zal wel spoedig bereikt worden als de nieuwe trust eenmaal tot stand is gebracht. Want, zegt de *World*, het doel van de Oil Company is om „een monopolie in het leven te roepen, dat voor altijd de gastoevoer voor elk huishouden en voor elken winkel zal controleeren." En kan men er bijvoegen, deze contrôle zal zeker niet in het voordeel van de consumenten uitvallen. Het eenige lichtpunt is, dat die contrôle niet zal zijn „voor altijd", zooals genoemd blad in zijn bezorgheid meent. Ook het Amerikaansche volk zal ten slotte gaan inzien, dat eene gemeentelijke exploitatie toch wel zoo prettig is — tenminste in een democratischen staat — als eene particuliere, die tot resultaat heeft eenige gewetenlooze kapitalisten tot millionnairs te maken ten koste van een paar millioen inwoners.

* * *

Ondergang van het klein bedrijf.

Met welke rassche schreden het klein-bedrijf in Amerika zijn ondergang te gemoet gaat, leeren de volgende cijfers, die wij aan de *New-Yorker Volkszeitung*, het orgaan van de sociaal-democraten te New-York, ontleenen.

In 1870 telde men in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika 185,133 industrieele kapitalisten, die ieder over een kapitaal van minder dan *f* 25,000 te beschikken hadden. In 1890 was dit aantal geklommen tot 217,717, maar terwijl in 1870 het gezamenlijk kapitaal van deze kleine kapitalisten 35 pCt. vertegenwoordigde van het geheele nationale industrieele kapitaal, was dit percentage in 1890 reeds tot 11 pCt. geslonken. Aan den anderen kant beschikten in 1870 de 66,968 kapitalisten, met een kapitaal grooter dan *f* 25,000, over 65 pCt. van het nationale industrieele kapitaal en de 137,698 kapitalisten in 1890, die tot dezelfde categorie behoorden, over 89 pCt.

Terwijl de kapitalisten van de eerste soort in 1870 over een gemiddeld kapitaal van *f* 8750 beschikten en gemiddeld 5 arbeiders konden exploiteeren, was in 1890 hun gemiddeld kapitaal slechts *f* 7960 en hun gemiddeld personeel hetzelfde gebleven. Daarentegen, wat een vooruitgang aan den anderen kant! Het gemiddeld kapitaal van de kapitalisten, met een vermogen boven *f* 25,000, steeg van *f* 51,000 in 1870 tot *f* 104,860 in 1890, werd dus meer dan tweemaal grooter, en het gemiddeld aantal arbeiders klom op van 16 in 1870 tot 24 in 1890.

Deze ontwikkeling, zegt de *New-Yorker Volkszeitung*, oefent op het weerstandsvermogen van de arbeidende klasse een noodlottigen invloed uit. In de takken van industrie, waarin het klein-kapitaal de overhand heeft, treft men ook nog de hevigste concurrentie tusschen de werkgevers aan. Hier kunnen derhalve de arbeiders met meer gevolg hun economischen strijd voeren, dan in de grootindustrie. Het is dan ook een feit, dat de bedrijven, waarin de economische actie tot nu toe een werkzaam middel is gebleven, voor het grootste deel tot die takken van nijverheid behooren, waar het klein-kapitaal den doorslag geeft. Daartoe

behooren o. a. de schrijnwerkers, de meubelmakers, de schilders en behangers, de stukadoors, de metselaars, de loodgieters, de leidekkers, de koper- en blikslagers, de draaiers, de bakkers, de kleermakers, voor zoover ze niet tot de confectie-industrie behooren, de slotenmakers, de zadelmakers, de kuipers en de sigarenmakers. Onder al deze vakken vindt men er slechts drie n.l. die van de kuipers, de metselaars en de leidekkers, waar een gemiddeld kapitaal van meer dan *f* 15,000 aangetroffen wordt.

Het grootere weerstandsvermogen der werklieden in deze vakken blijkt o. a. uit den loonstandaard, die hier geldt en die over het algemeen hooger is dan het gemiddelde loon, dat de Amerikaansche arbeider ontvangt. Zoolang nu nog een groot deel van de Amerikaansche arbeiders in dergelijke bedrijven werkte, was het verklaarbaar, dat men aan de politieke actie weinig waarde hechtte, want langs economischen weg was er nog veel te verkrijgen. In 1870 stonden naast 1,116,981 werklieden, in het groot-bedrijf werkzaam, 937,005 werklieden in het klein-bedrijf. De verhouding was toen reeds 55 : 45; het klein-bedrijf was al in de minderheid, maar vertegenwoordigde nog in ieder geval een te groote macht, om de arbeiders tot het besef te brengen, dat de economische actie niet de eenige weg is om tot hun doel te geraken. Maar daar in 1890 reeds 3,403,341 werklieden in dienst van het groot-kapitaal stonden, naast 848,274 werklieden, werkzaam in het klein-bedrijf, rechtvaardigt niets meer de oude tactiek van het meerendeel der Amerikaansche arbeiders. Want $^4/_5$ van hen heeft thans met omstandigheden rekening te houden, die een andere tactiek noodzakelijk maken. In het groot bedrijf staan de arbeiders tegenover een machtiger vijand dan in het klein-bedrijf. Invoering van nieuwe machines, vorming van patroonsbonden, invloed op de wetgevende lichamen, dat alles bereikt de klasse van het groot-kapitaal veel gemakkelijker dan de kleine werkgevers. En juist daardoor wordt de economische actie zeer bemoeilijkt, zoodat de ontwikkeling van de kapitalistische voortbrengingswijze de arbeiders van zelf er toe brengt naar een ander middel uit te zien, n.l. de politieke actie, zonder daarom evenwel het andere, de economische actie, als geheel waardeloos te versmaden.

Is het derhalve te verwonderen, dat ook in Amerika onder de arbeidende klasse meer en meer stemmen opgaan, die, wijzende op het voorbeeld van andere landen, de werklieden aanraden zich tot een zelfstandige politieke partij te organiseeren.

N.

Landbouw en Socialisme.

DOOR SOCIETAS.[1])

II.

Waar het zoo duidelijk is, dat het grondeigendom, in gemeenschap gebracht, ten voordeele zou strekken zoowel van hen die hem thans in gebruik hebben, als van hen, die in geen directe betrekking er toe staan, daar zou men verwachten, dat allen zich zouden vereenigen, om een toestand in het leven te roepen en middelen te beramen, welke tot het doel kunnen leiden. Wanneer men vermeent op het platteland, van de categorieën van personen, die ik noemde, steun te ontvangen, dan zou men ten zeerste dwalen.

Reeds vroeger heb ik de redenen daarvan uiteengezet. Ze zijn te vinden in het bovenaangehaalde no. van de *Sociaal-Democraat* [2]). Elke beweging op agrarisch gebied zal van de vereenigde veldarbeiders moeten uitgaan. Zij alleen voelen tot nu toe waar de schoen wringt. Waar de 2e, 3e en 4e categorie [3]) nog altijd in de hoop leeft, dat veranderde omstandigheden, die zonder hun toedoen uit de economische ontwikkeling kunnen geboren worden, hun toestand zal verbeteren, bestaat voor de arbeiders daarvoor niet de minste kans. De loonslavernij, waarin zij zijn bekneld, mag bij betere tijden minder drukkend zijn, haar karakter verandert daardoor niet. De voortdurend kleinere vraag naar arbeidskrachten vermindert hunne kansen voor de toekomst en snijdt de hoop op een eenigszins dragelijk bestaan voor goed af. De mogelijkheid om zelf toegang tot den grond te verkrijgen gaat met zulke bezwarende voorwaarden gepaard en de eischen van den grondeigenaar drukken met twee-, driedubbele zwaarte op hunne schouders. Want o diepte van wijsheid en rechtvaardigheid, die van alle kanten in het gronduitbuitingssysteem doorstraalt, arbeidersland kost altijd den twee-, drie-, soms vierdubbelen pachtprijs van den grond, die aan boeren verhuurd wordt. De armsten betalen de hoogste pacht. Dit schijnt internationaal. Althans de heer ALDRIDGE, die kort geleden voor landnationalisatie ons bezocht, vertelde dat het in Engeland precies hetzelfde was. Voor ons rijst de vraag welken weg wij, lettende op de bestaande toestanden en op den gang der economische ontwikkeling, hebben in te slaan.

* * *

RIENZI heeft in het Juli-nummer van dit tijdschrift door cijfers, aan officieele gegevens ontleend, aangetoond dat het groot-bedrijf af- en het klein-bedrijf toenemende is. Hij heeft dit gedaan door te wijzen op het aantal grondgebruikers van 1—5 H.A., van 5—10 H.A., van 10—50 H.A. en van 50 en meer H.A. Jammer, dat niet kan opgegeven worden, welke oppervlakte van den bodem door de kleine, welke door de groote bedrijven wordt beslagen. De jaarcijfers geven daarover evenmin licht. Met deze onvolledige gegevens moeten wij ons dus behelpen, van hoeveel belang het ook zou zijn voor eene juiste beoordeeling

---

[1]) Zie eerste gedeelte N. T. 1e Jaarg., No. 8 bld. 274.

[2]) S. D. van 8 Febr. 1896, zie N. T. 1e Jaarg., No. 8 bld. 275.

[3]) De grondgebruiker-pachter, de grondeigenaar-gebruiker en de grondeigenaar-gebruiker, die tevens pachter is. Zie N. T. 1e Jaarg. No. 8 bld. 275.

van den toestand en vooral voor een goed inzicht in den gang der ontwikkeling precies te weten, hoeveel grond op 't oogenblik door den veldarbeider voor eigen rekening wordt bebouwd, hoeveel hij voor den ondernemer bewerkt.

Intusschen dit staat vast, dat er meer grond in handen van den kleinen man komt dan vroeger het geval was.

Wie alleen let op de ontwikkeling van het bedrijf in de industrie, staat eenigermate verlegen met het feit, dat men op landbouwgebied eene juist tegenovergestelde werking waarneemt.

De reden van het ontstaan dier kleine bedrijven is uit verschillende factoren samengesteld.

Men zal zich herinneren, dat op 10 Mei 1886 eene wet is aangenomen, die ten doel had om de verdeeling der markgronden in de hand te werken. Die markgenootschappen waren vereenigingen van personen, die gezamenlijk gebruiks-, soms ook eigendomsrechten op gronden, binnen eene zekere begrenzing gelegen, konden doen gelden. Daar hun bestaan reeds van eeuwen her dateerde, was het in vele gevallen moeielijk hun oorsprong na te gaan, veelal ondoenlijk om met juistheid elks recht te bepalen, en evenzeer leverde het tal van bezwaren op, om hem, die uit het verband wilde gaan, het hem toekomende toe te bedeelen. Gevolg van dezen ongeregelden toestand was, dat aan de landerijen, die in de mark begrepen waren, niet altijd de noodige zorg werd besteed en alzoo de gronden niet tot groote produktiviteit werden gebracht. Dit was de schaduwzijde van deze gemeenschappen. Hare lichtzijde, die waarlijk niet gering mag geschat worden, wanneer men op de tegenwoordige plattelandstoestanden let, bestond hierin, dat ieder die deelgenoot in de mark was, (en dat waren er velen) tegen volkomen verarming was gevrijwaard. Dat dit werkelijk het geval was, kan ik bevestigen uit eene herinnering uit mijne jeugd. Ik leefde toen onder eene landbouwers-omgeving in eene kleistreek. Bijna de geheele bevolking was bij den landbouw of de veeteelt betrokken, de gegoeden als boeren (meestal eigengeerfden), de kleinere man als arbeider. Dezen laatsten behoorde geen grond in eigendom en gewoonlijk was hij ook geen pachter. Doch de polderwegen waren het terrein, waarop hij zijn vee gratis kon weiden. Die kleiwegen (niet begrind) waren òf over de geheele breedte òf in de taluds (hellingen) met gras begroeid; ze werden weinig bereden, zoodat de plantengroei daar niet belemmerd werd. Daglooners, die slechts een heel klein beetje van hun dagloon overhielden, waren daardoor in staat een geit, later een kalf te koopen. Met hun allen stelden ze een jongen aan, die het toezicht over het vee voerde en zoo werd onder diens leiding elken dag van het weiseizoen de kudde langs de wegen gezonden, waar ze het noodige voedsel opdeden. Het hooi werd verkregen uit de grienden (boschjes van wilgen rijshout); gewoonlijk was dit de vorm, waarin het schoonhouden werd betaald. Op deze wijze gelukte het menig dagloouer, om zich in zijn stand te verheffen en langzamerhand op bescheiden voet een boerderijtje te gaan drijven. Later zijn al die polderwegen verpacht en is de gelegenheid om op die manier zijn economischen toestand te verbeteren, den veldarbeider voor goed afgesneden. Wanneer ik naga, welken invloed deze hoogst bescheiden openstelling van den grond voor den arbeider had, dan kan ik mij voorstellen

van welken invloed het markgenootschap op de arbeidende bevolking van een dorp of gehucht moest hebben.

Onze wetgever, in plaats van de gebreken, die aan de marken kleefden, weg te nemen, den rechtstoestand der deelgenooten te regelen, heeft het in zijn economische wijsheid goedgevonden er in eens een streep door te halen, door ze te onderwerpen aan de gedwongen verdeeling, zoodra één der gerechtigden dit vordert. De gevolgen zijn niet uitgebleven; de gemeenschappen verdwijnen met elk jaar en, wanneer het 't groot-kapitaal gelukt, om er zijn roofzuchtigen klauw in te slaan, slokt het alles op. Zoolang evenwel de kleine, op zich zelf staande boerderijtjes vrij van schuld kunnen blijven, vormen zij nog een waarborg tegen de vraatzucht van het groot-kapitaal.

De vermeerdering van het klein-bedrijf is niet in de eerste plaats toe te schrijven aan de vermindering van welvaart der groote boeren. Veel hangt hier af van den aard van het bedrijf in vroegere jaren. Streken, waarin de vlas-industrie overheerschend was, hebben langzamerhand dit bedrijf zien inkrimpen en eindelijk op niets zien uitloopen. De arbeiders zijn gebleven en de werkeloosheid is daar een chronisch verschijnsel geworden. Het lot van den vlasarbeider besprak ik vroeger in de *Sociaal-Democraat*. Ik merkte er destijds bij op, hoe het in gebruik krijgen van een stukje grond eene levenskwestie voor hem is en hoe de grondeigenaar, van zijn verlegenheid gebruik makende, hem een brokje afstond tegen een zoo buitensporigen prijs, dat er onmogelijk loonend werk op verricht kon worden. Als vorm van uitbuiting op landbouwgebied is dit het ergerlijkste staaltje. Zonder overdrijving kan hier gezegd worden, dat er zweet en bloed kleeft aan de penningen door den tobbert bijeengegaard, om toch maar de gunst te erlangen 't volgend jaar niet aan de deur gezet te worden, zonder hoop eenig werk voor zijne tot arbeid willige hand te vinden.

Tuk op de hoogere pacht, werkt de grondeigenaar de gebruiksuitgifte in kleine stukken in de hand en vermeerdert op die wijze het dwergbedrijf.

Het klein-bedrijf levert in den regel meer op dan het groote. Er wordt meer zorg aan besteed. Het heele huisgezin geeft er zijn arbeidskracht aan; wat aan mest kan worden bijeengescharreld wordt in den grond gebracht; afwatering, bevloeiing, schoonhouden enz. komen beter tot hun recht dan bij groote uitgestrektheden. Alzoo vermeerdering van zorg en arbeid, die ten goede komt aan... den grondeigenaar, die er geen vin voor verroert. Hij profiteert er dubbel van; eerstens door reeds bij den aanvang eene hoogere pacht te bedingen, tweedens door die pacht bij nieuwe inhuring nog op te drijven wegens de vermeerderde gebruikswaarde, die het goed verkregen heeft door den arbeid van... een ander!

Wat bij het klein-bedrijf geldt, is ook van toepassing, doch in mindere mate, bij het verpachten van losse landen. Afgescheiden van de hofstede, met welke ze vroeger een geheel vormden, brengen de losse stukken gewoonlijk hoogere pacht op en die vermeerdering van pachtsom wordt weer geklopt uit de zakken der minder gegoeden.

De afneming van korenbouw en de daarmede gepaard gaande uitbreiding van de bietencultuur werkt het klein-bedrijf evenzeer in de hand. In 1860 waren 6.580 H. A. bezet met suikerpeeën; in 1893 besloegen zij eene oppervlakte van

28.379 H. A. (jaarcijfers bl. 108). Kan dan de bietenbouw niet op een groote boerderij gedreven worden? Zeer zeker. Maar wie geen landbouwwerktuigen heeft, kan haar evengoed drijven, omdat alle machinale arbeid door de suikerfabriek wordt verricht en de rest door den arbeider zelf, zonder ander gereedschap dan een schrepel en een spa. Niet gering is ook de invloed te achten van het voorschot, dat door de fabriek wordt gegeven, waardoor elke arbeider in staat wordt gesteld om de kans te wagen.

Is het wonder, dat onder deze omstandigheden het klein-bedrijf toeneemt? Me dunkt het ligt voor de hand en ook, dat de verbrokkeling der bedrijven nog lang zijn grens niet bereikt heeft.

* * *

Onze partijgenooten, die over den landbouw hebben geschreven, hebben dit verloop met leede oogen gadegeslagen en redeneerende uit wat op industrieel gebied heeft plaats gehad, voorspellen zij het einde van het klein-bedrijf, de opslorping van al die boerderijtjes door de groote, en algeheele omwenteling in den landbouw in de richting, die deze in Amerika heeft ingeslagen en betreuren daarbij de „verbrokkeling", die zou moeten uitloopen op totale vernietiging van den kleinen man.

Onze vriend Rienzi is van gelijke meening als hij schrijft:

„Geen teruggang naar het klein-bedrijf, dat behoudens enkele uitzonde-„ringen, bij de teelt van groenten of vruchten, ten slotte moet wijken voor „het goed beheerd technisch groot-bedrijf, en dat, vooral zooals het nu wordt „gedreven, den bodem verarmt en uitput. Wij willen den onvermijdelijken „ondergang van het klein-bedrijf niet bespoedigen, doch het nog minder ten „koste van de belangen der gemeenschap behouden; de kleine boeren kunnen „wij, de groote boeren willen wij niet helpen, evenmin als de groote grond-„eigenaren."

Met het allerlaatste ben ik het geheel eens. Niemand minder dan groote grondeigenaren zou ik genegen zijn de behulpzame hand te bieden; alzoo zou ik hen nooit vermindering van grondbelasting hebben toegestaan, wat Rienzi billijk schijnt te achten (zie bl. 162 van zijn art. N. T. No. 5). Ik ga nog een stap verder en zou geen enkel grondeigenaar willen helpen, hetzij groot, hetzij klein, want voor de personen, wier richting wij voorstaan, is het te doen om het gebruiksrecht, voor de gemeenschap om den eigendom, niet als middel tot uitzuiging, maar om de uitzuiging van den privaatpersoon te beletten. Groot of klein, in handen van den particulier vormt dit meest belangrijke deel der arbeidsmiddelen een monopolie aan welks begin en einde staat belasting van den eenen individu op den anderen. Zoudt gij, Rienzi, despoten willen maken van de thans ontberenden? Immers neen, en dat zoudt ge ongetwijfeld doen, wanneer ge de kleine boeren in hun eigendom aan den blooten grond zoudt willen handhaven.

Is het werkelijk te betreuren, dat het klein-bedrijf zich uitbreidt, het groote al langer hoe kleiner wordt?

Ik geloof het niet. Om twee redenen:

1. Het is niet waar, wat R. zegt, dat het klein-bedrijf den bodem uitput.
2. Het klein-bedrijf eenmaal ontheven van de uitbuiting, waaraan het thans

onderworpen is, is beter voor den veldarbeider, dan dat hij in loonarbeid zijn kost verdient of liever niet verdient.

Ad 1. Hierboven heb ik reeds opgemerkt, hoeveel zorg aan kleine stukjes grond door den arbeider en zijn gezin kan besteed worden en werkelijk ook wordt besteed. Juist, dat voortdurend, zoo te zeggen dag aan dag, in aanraking komen met den bodem, dat telkens opmerken wat er aan gedaan kan en moet worden, het bewustzijn dat hij zijn bestaan geheel of gedeeltelijk daarop moet vinden, de wetenschap, dat alles wat hij door zijn arbeid en zijn zorg in den grond brengt in den vorm van vruchten er weer uitkomt, en niet het minst, dat van den ijver, dien hij aan den dag legt, zijn welvaren voor een goed deel afhankelijk is, nopen den arbeider, om wanneer hij maar eenige zekerheid heeft, dat hem zijn lapje niet zal worden afgenomen, alle krachten aan te wenden ten einde zoo veel mogelijk er aan te ontwoekeren. Hij weet dat dit niet anders kan dan door intensief den grond te bebouwen en daarom is al zijn doen en denken gericht op verbetering van het hem in gebruik gegevene. Ga het maar na, overal waar kleine cultuur bestaat, altijd zult ge vinden, dat de gronden bij arbeiders in gebruik over het algemeen in veel beteren toestand verkeeren dan die welke tot grootere boerderijen behooren. Vooral sedert den achteruitgang der laatste jaren is de verwaarloozing van den grond in groote boerderijen opvallend en men heeft geen oog voor den feitelijken toestand, wanneer men beweert, dat het klein-bedrijf uitputting van den grond meebrengt. Juist het tegendeel is waar. In Amerika, waar R. zich op beroept, bestaat het systeem van roofbouw. Ook zonder dat het ons verteld was, zouden we het weten uit de opbrengsten per H. A., die wat tarwe betreft 10 à 15 H. L. bedraagt.

Dit wil natuurlijk niet zeggen, dat in eene eenigszins verwijderde toekomst, wanneer het belang van één in dat van allen zal worden opgelost, het niet mogelijk zou zijn om doelmatig ingerichte groote boerderijen, waarin van wetenschap en machinerie in vollen omvang kan worden gebruik gemaakt, een even goede, zelfs eene betere bebouwing zou kunnen verkregen worden, dan thans wordt gevoerd op de dwergbedrijven, maar voor de naaste toekomst hebben beschouwingen daarover geen waarde. In de ontwikkeling van het landbouwbedrijf ligt het niet, zooals door R. zelf is aangetoond om thans zijn heil te zoeken in het groot-bedrijf. Trouwens al zouden we theoretisch kunnen aantoonen, dat dit op 't oogenblik de weg was, dien betreden moest worden, de feiten zelve zouden ons spoedig genoeg tot inkeer brengen.

Ad 2. Veronderstel we konden de schrikbarende last, die thans aan het kleinbedrijf in den vorm eener buitensporige pachtsom is opgelegd, wegnemen (ik hoop straks aan te toonen, dat dit mogelijk is), dan komt de arbeider op gelijken voet te staan met elken landgebruiker, met dit onderscheid, dat hij geen ondernemingswinst rekent en zijn bedrijfskapitaal in evenredigheid kleiner zal zijn, omdat hij geen loonen heeft uit te betalen. Door den meerderen arbeid, die op het goed verricht wordt, krimpen de dagen van gedwongen werkeloosheid in en zijn arbeid is rechtstreeks loonend voor hem. De boer (groot-bedrijf) produceert voor de markt, de arbeider ook, maar in de eerste plaats voor eigen behoeften, waardoor hij wat dàt deel betreft onafhankelijk wordt van de prijzen der

producten. Is de uitgestrektheid grond zóó groot, dat hij er een bestaan op vindt, dan heeft hij eene groote mate van vrijheid veroverd, die niemand hem kan afnemen. Doch zoolang hij niet een bestaan vindt op bij hem in gebruik zijnden grond, zal het restant moeten aangevuld worden door den boer op te gaan. Dit is werkelijk een zeer bezwarende omstandigheid, die evenwel gedeeltelijk kan worden opgeheven door de vaststelling van een korten normalen arbeidsdag bij de wet of uit kracht van eene overeenkomst, zooals die op Flakkee gebruikelijk is en waarvan ik uitvoerig mededeeling deed in het *Friesch Volksblad* van 6 September j.l. no. 1217.

Het komt mij voor, dat de arbeider, die op niet bezwarende voorwaarden grond in gebruik krijgt ter oppervlakte van 3-5 H.A., in veel betere positie verkeert dan hij, die eenvoudig loonslaaf is, afhankelijk van de grillen van een meester, ternauwernood in staat, om in den tijd dat er werk is van het verdiende te leven, altijd in de onzekerheid verkeerende, of bij eenige verslapping van de werkgelegenheid arbeid te vinden is om in zijn onderhoud te voorzien en voortdurend in het vooruitzicht verkeerende om gedurende een aantal weken van het jaar geen werk te hebben en alzoo aan de armvoogdij te worden overgeleverd.

Kan het daarom als vast worden aangenomen, dat gebruiksuitgifte van grond de economische positie van den tegenwoordigen veldarbeider versterkt, dan staat het aan ons om in die richting te werken en gebruik te maken van zijn grooter weerstandsvermogen die hij daardoor verkrijgt.

De vraag is nu maar hoe het ons kan gelukken, om hem tot grondgebruiker te maken. Mij dunkt de weg is daarvoor aangewezen.

Zal de grond in gemeenschap kunnen komen, dan ligt het 't meest voor de hand, om met het gemeentelijk grondbezit te beginnen. Dit nu is te verkrijgen door het in het leven roepen eener goede onteigeningswet, die aan de gemeentebesturen het recht geeft (liever nog de verplichting oplegt) om gronden tot het genoemde doel in het eigendom der gemeente te doen overgaan. Waar bij het tot stand komen van een zoodanige wet voornamelijk op gelet moet worden, is, dat men niet te veel voor de gronden geeft om in staat te zijn ze tegen zeer billijke vergoeding in gebruik aan de arbeiders te kunnen afstaan. Kweekt men op deze wijze een welvarende landelijke bevolking dan krimpen de armenlasten in, zoodat ook de hoofdelijke omslagen en soortgelijke belastingen komen te vervallen.

Maar zal men wellicht beweren, door zoo te handelen werkt men de zin voor gemeenschap meer tegen dan men hem aanwakkert, dan is elke arbeider een boer in 't klein en worden de voordeelen, die aan 't groot-bedrijf eigen zijn, hier gemist.

Het komt mij voor, dat wie zoo redeneert niet genoeg let op de toestanden, die uit bovenstaande maatregelen moeten voortvloeien.

Het is waar, er ontstaan tal van kleine bedrijven, (dit is juist een bewijs dat men werkzaam is in de richting, die door de economische ontwikkeling wordt aangewezen) welke zoo dadelijk niet zullen genieten van de voordeelen eener betere techniek, die kosten uitspaart. Maar niets belet, dat velen zich met elkander kunnen verstaan over de aanwending van machines en verbeterde landbouwge-

reedschappen. Het ligt zelfs voor de hand, dat de gemeente deze tegen den kostenden prijs zal beschikbaar stellen, zooveel mogelijk tot gemeenschappelijk gebruik. Dit werkt de coöperatie in de hand. Als van zelf zullen er zaai- en verkoop-vereenigingen ontstaan en dit wekt zeer den gemeenschapszin op, want niets werkt in die richting het zekerst, dan dat men uit de feiten ziet, dat het belang van allen dat van den enkeling in hooge mate bevordert. De bezwaren, die zoo dikwijls tegen de dwergbedrijven zijn gemaakt, vallen daardoor weg, nu juist al de kleintjes te zamen van het voordeel der groote kunnen profiteeren. De grond wint in produktiviteit door zulk eene regeling. Dat deze nog heel wat kan vermeerderd worden bleek ons nog kort geleden.

De gemiddelde opbrengst per H. A. van tarwe bedraagt in Amerika ongeveer 15 H. L., in Rusland nog minder en bij ons te lande 21.1 H.L. in 1891; 25.5 H.L. in 1892 en 24.7 H.L. in 1893. Dat is dus nog al een belangrijk verschil. Doch welken invloed intensieve cultuur heeft, waar men tevens zich op de veredeling van zaaikoren toelegt, kan blijken uit wat mij uit zeer vertrouwbare bron werd medegedeeld, nl. dat de heer D. R. Mansholt te Westpolder dezen zomer 56 H. L. van de H. A. oogstte!

Zekere heer Heine, het landbouwbedrijf uitoefenende op het kloostergoed Hadmersleben in de provincie Saksen, heeft niet alleen door diep ploegen en spitten en verstandige bemesting, maar ook door verzorging en goede keus van zaad het volmaaktste geleverd, wat tot heden op het gebied der landbouwpraktijk is voorgekomen. Het koren wordt op Hadmersleben zeer wijd uitgezaaid en gedurende den geheelen groeitijd zijn arbeiders bezig met het verwijderen van elk, ook het kleinste onkruid. Dank zij dien onafgebroken arbeid, heeft de grond ook zulk een graad van reinheid verkregen, dat men dagen achtereen op deze korenvelden kan rondwandelen zonder een enkele onkruidplant te ontdekken. Komt dan de oogst, zoo worden op ieder korenveld de best ontwikkelde aren uitgezocht en daarvan neemt men weder de schoonst ontwikkelde korrels. Daarmede wordt dan voortgewerkt. Aldus heeft Heine, op akkers van 5 H. A. en meer, opbrengsten van 4952 tot 5329 kilo's tarwe per H. A. gekregen. Daar slechts 100 kilo voor uitzaaiing noodig zijn, levert dus de oogst bij Heine het 49- tot 53-voud, tegen het 8- tot 9-voud, dat het middencijfer is voor het Duitsche rijk. Deze uitkomsten zijn, naar Heine's overtuiging, nog voor vermeerdering vatbaar, want opbrengsten, die hem kort geleden nog onmogelijk schenen, zijn nu reeds overtroffen. Hier komt nog iets bij. Zooals men weet, zijn bij extensieve cultuur de opbrengsten zeer afhankelijk van het weder; bij Heine daarentegen bleken ze in verrassende mate standvastig. (Landbouwkundig Tijdschrift 1895 afl. 5 bl. 313.)

Zoo ziet men wat er uit den grond bij doelmatige bewerking kan worden getrokken. Zoodra nu de gemeente een rechtstreeksch belang heeft bij de grootere productiviteit van den bodem, zal zij ook het mogelijke doen, om die te helpen verhoogen. Zij kan het doen door de middelen die ik aanwees, maar ook door een voldoende crediet ten behoeve der gemeentenaren te openen zoolang dit noodig is. Hare tusschenkomst is ook weer van direct voordeel voor de landgebruikers, omdat deze dan niet in de handen behoeven te vallen van particuliere woekeraars of woekerende bankinstellingen. Naarmate de welvaart toeneemt,

wordt de gemeente financieel solieder, en zal de vergoeding, die zij voor opname van geld heeft te geven, verminderen.

De weg tot het brengen der goederen in handen der volle gemeenschap loopt langs de gemeenschap in den vorm van dorp of gemeente.

Nu moge deze weg wat lang, de opoffering, die men er zich voor moet getroosten, wat groot schijnen, toch zal men deze richting kiezende spoediger tot eenig resultaat komen, dan door de bewering, dat het voornaamste arbeidsmiddel door de gemeenschap zoo maar in bezit genomen moet worden. Men kan dit wel voorstellen en bepleiten, doch ik vrees, dat men dan nog langer werk zal hebben dan langs den weg, dien ik voorstelde.

Zij, die tegen de feiten in willen beweren, dat het klein-bedrijf door het groote wordt opgeslokt of doodgedrukt, kennen meer waarde toe aan eene opgezette theorie, dan aan de economische ontwikkeling, zooals ze in cijfers voor ons ligt. Door daarop met nadruk te wijzen hoop ik hen te hebben bekeerd. Konden zij het over zich verkrijgen om ons te steunen in den strijd *tegen* het privaat en voorloopig *voor* het gemeentelijk grondbezit, dan zouden zij daardoor eene zaak bevorderen, die de eerste stap is om het doel te bereiken, dat is uitgedrukt in punt IX van het partij-program onder de leuze:

De grond aan allen.

Noot bij de vermindering van vrachtprijzen (zie vorige afl. v. d. N. T.

Nader is ons gebleken, dat ten opzichte van sommige der typen gemeenten, waarin door de Landbouw-enquête-commissie een onderzoek werd ingesteld, het gemiddelde der huurprijzen, (in guldens) in de verslagen is opgegeven en wel over de jaren:

		1868	1878	1888 per H. A.
VOORST.	Klei binnendijks	100—140	100—140	80—100
	Goed zand	80—100	80—100	60—80
	Hoeven kleiland	40—60	40—60	40—60
	Hoeven zand	—	25—50	20—40
LOSSER.	Boerderij	16—20	16—20	16—20
	Vlochtland	20—40	20—40	20—40
RUINERWOLD.	Boerderij	46	—	37
VEENDAM.	Zeer puik bouwland	60	80	66—70
FINSTERWOLDE.	Reidwolderpolder	150—148	145—153	123—122
ACHTKARSPELEN.	Weiland	40—80	65—130	40—80
FERWERDERADEEL.	Bouwland boerderij	94	108	54—81
	» los	91—108	108	67—81
TWISK.	Landerijen	70	150	80—100
VENHUIZEN.	Los weiland	—	160—170	100—110
BLOKKER.	Weiland	—	200	85—130
	Bouwland	—	240	80—120
ILPENDAM.	Zware gronden	80—100	120—140	80—100
WORMER.		30—60	50—100	40—85
NAARDEN.	Hooiland binnendijks	49	79	46
	» buitendijks	93—105	135—240	86—152
	Weiland binnendijks	—	140	96
ZEVENHUIZEN.	Weiland	40—80	50—100	40—80
	Bouwland	40—70	50—87	40—70
BARENDRECHT.	Weiland	50—90	60—105	50—90
	Bouwland	50—60	80—90	50—60
SLIEDRECHT.	Griendland	90	112—120	50—60
	Hooiland	35	75	53
	Weiland	65	96	93
PUTTERSHOEK.	Bouwland	—	60—70	40—60
SKROOSKERKE.	Bouw- en Weiland	60—80	45—60	45—60
SCHOONDIJKE.		—	50—70	45—55
DEURNE.	Bouwland	—	13—32	10—25
	Weiland	—	21—37	16—30
HAAREN.	Bouw- en Weiland	30	30	30
ZEVENBERGEN.	Hoeven	—	75—97	50—75
BERCHEM.	Bouwland	—	40—100	25—70
	Weiland	—	40—70	40—70
	Hooiland	—	30—90	30—90
HEIJTHUIZEN.	Hoeven	11—23	15—30	10—20
BEEK.	Bouwland	40—60	65	25—50

De Woningbouw.

DOOR

J. H. SCHAPER.

III. Werkloosheid in de bouwvakken.

De laatste jaren waren voor de arbeiders uit de bouwvakken lang niet de ongunstigste; in vergelijking met voorgaande werd er zelfs vrij veel gebouwd. En toch is, wanneer ik dit schrijf, de werkloosheid reeds weer aan de orde van den dag, manifesteeren de Amsterdamsche timmerlieden, metselaars en huisschilders reeds weer door werkloozen-optochten en deed alweer de openbare macht haar „plicht" door de broodelooze werklieden met geweld uit elkander te jagen. De gemeenteraad van de hoofdstad beraadslaagde over een adres van een komité uit de vakvereenigingen in de bouwvakken [1]) en de onwil en de koude gevoelloosheid van den voorzitter konden niet voorkomen, dat tenminste werd besloten, een kommissie te benoemen, welke zoo spoedig mogelijk voorstellen zal doen „tot spoedige leniging van de gedwongen werkloosheid en de gevolgen daarvan". Dit besluit is in de gegeven omstandigheden weinig troostvol voor de werklieden; maar dat de openbare besturen worden bezig gehouden met de kwestie der werkloosheid, vooral die der bouwvakken, is in elk geval goed. Wij zullen zien waarom.

---

[1]) Zoocals men weet stelde dit komité een onderzoek in naar den stand der werkloosheid. Ter notificatie van deze poging tot werkloozenstatistiek en het oordeel van bedoeld komité, drukken wij hier een circulaire door haar verzonden gedeeltelijk af:

Door de besturen van verschillende vereenigingen in de bouwvakken is, naar aanleiding van de groote werkloosheid onder hunne leden, een onderzoek ingesteld naar den omvang en den duur der werkloosheid, onder de werklieden in het bouwvak hier ter stede. Zij hebben hiertoe gedurende drie dagen de gelegenheid opengesteld voor alle werkloozen in de bouwvakken om zich op te geven. Het resultaat van dit onderzoek is dat nu op de lijsten voorkomen de volgende werkloozen:

	aantal	aantal kinderen
Timmerlieden	222	423
Metselaars	44	121
Opperlieden................	93	225
Stucadoors	43	113
Schilders	105	271
Steenhouwers...............	3	4
Gravers en Heiers	37	101
Behangers	4	10
	551	1263

De besturen der vereenigingen in de bouwvakken zijn van oordeel, dat het doel van de inschrijving, nl. om den omvang der werkloosheid te leeren kennen, niet is bereikt. Slechts een zeer klein gedeelte der werkloozen heeft zich aangemeld. Als voorbeeld kan dienen, dat de werkloosheid in een der grootste vereenigingen der timmerlieden alhier bedraagt 20 procent en de ondervinding heeft geleerd dat de werkloosheid bij de onvereenigden steeds grooter is, dus zouden er alleen een 800 à 900 werklieden in dit vak zonder werk moeten zijn. De resultaten die eenige jaren geleden met een dergelijke inschrijving bereikt zijn waren vollediger.

De veiligheid en het loon, benevens de arbeidsduur in de bouwvakken, heb ik kunnen behandelen [1]) zonder nog direkt in botsing te komen met de tegenwoordige orde van voortbrenging. Hoewel ten opzichte van ongevallen en de nadeelige gevolgen van dien voor den arbeider, evenals van het lage loon en den langen werkduur ook op den huidigen grondslag der maatschappij lang niet genoeg kan worden gedaan, is het door wetgeving en vakorganisatie toch mogelijk, op dit gebied beduidende verbeteringen aan te brengen.

Moeilijker evenwel gaat dit ten opzichte van de werkloosheid. Deze is een rechtstreeksch gevolg van de kapitalistische wanorde in de productie en hoe hooger de particuliere voortbrengingswijze wordt opgeschroefd, hoe sterker de werkloosheid zal worden. Zij is de schaduw, welke de vervolmaking der machine en de arbeidsverdeeling op den voet volgt.

In den laatsten tijd heeft onder burgerlijke hervormers de idee der verzekering tegen werkloosheid vrij wat veld gewonnen. Er zijn sociaal-politiekers, die zich de kapitalistische maatschappij voorstellen met zulk een netwerk van verzekeringen, dat de arbeider, alhoewel voortstrompelende op den weg van loonslavernij, toch ten naasten bij gedekt zou zijn tegen eventualiteiten als ziekte, ongeval, werkloosheid, ouden dag, groot kindertal enz. Met een „minimum van bestaan" zou hij de allerslechtste tijden doorkomen en aldus toch voor den hongerdood zijn gevrijwaard. Men zou hem er op die wijze aan doen gewennen, drie vierde van het jaar op half rantsoen te leven. Deze staatssocialistische illusiën kan ik moeilijk deelen of overnemen.

Wat betreft andere soorten van verzekeringen — als tegen ziekte, ouden dag, enz. — kan ik hier in geen beschouwingen treden, daar ze niet speciaal of voornamelijk de bouwvakken betreffen, doch den arbeid in het algemeen. Wat de pensioneering betreft, wil ik er hier enkel op wijzen, dat in den bouwarbeid premiënbetaling door werkgever en werkman nog ondoelmatiger is, dan in andere takken van bedrijf. De bouwarbeider heeft toch dikwijls geen patroon en nimmer een vaste. Nu zou men den werkgever in de bouwvakken gedurende het drukke seizoen een aanmerkelijk hoogere premie kunnen laten betalen, dan andere; evenzoo den werkman. Maar, genomen bij andere bezwaren tegen bijdragen door patroon en gezel, valt hier zooveel tegen te zeggen, dat de verwerpelijkheid dadelijk opvalt, wanneer men dit stelsel vergelijkt met een eenvoudige pensioneering van Staatswege.

De verzekering tegen werkloosheid geheel op particulier initiatief, is een opnieuw te voorschijn gehaald denkbeeld van „De Timmerman", het orgaan van den Alg. Ned. Timm. Bond. De Trades-Unions in Engeland verwezenlijkten het reeds tientallen van jaren geleden. Zoo vind ik in het werkje van G. Howell de opgaaf, dat de vereenigde timmerlieden en schrijnwerkers van 1867 tot 1894 aan werklooze kameraden uitbetaalden 474.377 pond sterling. Dit brachten de leden door contributiën bijeen. Maar de loonen der Engelschen waren ook steeds bijzonder hoog en de economische omstandigheden zijn sedert het begin der Trades-Unions-beweging zooveel slechter geworden voor den arbeider, dat zoo

[1]) Zie *N. T.* Jaargang 1, no. 3 en no. 5.

goed als onmogelijk zal zijn, de loonen tot deze hoogte op te voeren, vooral daar werkloosheid steeds grooter afmetingen aanneemt. Nu wil „de Timmerman" een afzonderlijke loonbeweging voor de verzekeringspremie. Dit mag in theorie mooi zijn, maar de levensstandaard is niet zoo hoog onder de arbeiders, dat een met ontzaggelijk veel moeite verkregen loonsverhooging niet des zomers kan worden opgebruikt. Een krachtige beweging, gepaard gaande met een werkstaking, zal ook waarschijnlijk niet gelukken in den zomer voor een resultaat in den winter. De algemeene opinie is er dan niet warm genoeg voor en vooral in de bouwvakken is deze hoog noodig, daar bij een staking in deze vakken veel van het publiek afhangt.

Alleen bij een wettelijk verplichte werkloozenverzekering, waarbij de werkman een behoorlijke premie moest betalen, zou een beweging om die premie door loonopslag op de werkgevers te verhalen, eenige kans hebben. Maar ook dan nog zou het zeer te bezien staan of het omgekeerd den patroon ook eerder gelukte, zijne bijdrage uit het loon der gezellen te slaan. De economische kracht van den arbeider is nog in vele gevallen zoo luttel, dat wel eerst ernstig rekening mag worden gehouden met de vraag, of een zaak als de beteugeling der werkloosheid niet op andere en radicaler wijze kan en behoort te worden tot stand gebracht.

De verzekering tegen werkloosheid met premiebetaling door patroon en werkman, met bijslag door den staat, zou vooral ten opzichte van de bouwvakken zeer vele moeilijkheden opleveren. Dit vooral om de langdurige, telkens terugkeerende perioden van werkloosheid. Vandaar dan ook, dat vele voorstanders van de werkl.-verzekering deze soort werklieden willen uitsluiten. Zoo bijv. mr. H. S. Veldman in het „Handelsblad", nr. 21044, verschenen in Januari '96. Hij constateert het bestaan van beroepen met eene „kampagne", waarin in sommige jaargetijden grof geld (?) wordt verdiend, doch na afloop waarvan geregeld werkloosheid intreedt. Hij gelooft, dat dezen niet tot de verzekeringsplichtigen moeten behooren. De bouwvakarbeiders moeten nu ongetwijfeld tot die „seizoen-arbeiders" gerekend worden. Ook dr. A. Kuyper wil in zijn „Proeve van Pensioenregeling" hen van de verz. tegen werklh. uitsluiten, wier werkloosheid eene normale (!) krachtens den aard van het vak is. Mr. Ch. Raaijmakers schijnt voor de dadelijke toelating van die soort werklieden ook bevreesd te zijn; in zijn Ac. proefschrift over dit onderwerp schrijft hij op pag. 71 en 72, dat men zou moeten aanvangen „met die arbeiders, die regelmatig op eene fabriek werkzaam zijn, en diegenen, die een eigenlijk ambacht uitoefenen." Even later wil hij uitsluiten o.a. de stukadoors, omdat die gewoonlijk alleen in het voorjaar werk hebben (hij bedoelt misschien de wit-kampagne). „Een bijzondere regeling zal — zegt hij — wel noodig zijn voor die werklieden, die regelmatig tot een langdurige werkloosheid verplicht zijn in een of ander seizoen; zooals dan ook te Basel-stadt is voorgesteld voor de werklieden in de bouwvakken en de aardwerkers". — Als men echter de bouwarbeiders wil uitsluiten of extra wil laten betalen (want dáár zal die afzonderlijke regeling op neerkomen [1]) dan heeft òf voor ons land de

[1]) Ch. Raaijmakers zegt op pag. 87 van voormeld geschrift:

»Men zal een hoogere premie moeten heffen van arbeiders in die beroepen, waarin grooter gevaar voor werkloosheid bestaat. Bijvoorbeeld voor arbeiders in de bouwvakken ...."

geheele verz. t. werkl. geen zin òf zij wordt voor deze categorie van arbeiders onmogelijk.

In de praktijk zijn deze bezwaren dan ook gebleken. De op 24 Juni 1895 in ingevoerde werkloozenverzekering in de Zwitsersche stad St. Gallen is na een proeftijd van anderhalf jaar zoo slecht bevallen, dat zij door de burgers tegen Juni 1897 wederom is afgeschaft. De verzekering, waarin door werklieden, gemeente en kanton werd bijgedragen, was vooral onder de eersten impopulair, zoodat velen zelfs naar naburige plaatsen togen om zich aan de verplichting tot deelname te onttrekken. Niet alleen dat de opgaven tot het lidmaatschap slecht inkwamen, zoodat velen moesten worden veroordeeld wegens verzuim, maar ook de premie-betaling ging slecht. Zooals voor de hand ligt waren de arbeiders met geregeld terugkeerende werkloosheid het meest met den maatregel ingenomen. Doch tal van andere werklieden werden verplicht tot vrij hooge premiebetaling, zonder dat ze ooit uitkeering erlangden. Nu mag dat den bouwambachtsman toelachen, een maatregel die lijnrecht indruischt tegen het billijkheidsgevoel van vele lotgenooten, is niet in stand te houden. Wilde voor de bouwarbeiders de verzekering eenigszins goed en duurzaam worden, dan zouden staat of gemeente zeer veel moeten bijdragen. En als dat gebeuren moet, is er voor deze organisaties heel wat beters te doen.

Het spreekt van zelf, dat de invoering van den tot op 8 uur verkorten werkdag ook zeer veel in deze richting zou kunnen doen en dat de wetgeving hiertoe dient mede te werken. Maar ten opzichte der beteugeling van de werkloosheid diene vooral staat en gemeente als w e r k g e v e r hunne bemoeiingen uit te breiden.

Weliswaar is de bouwarbeid niet de verst gevorderde tak van bedrijf in de ekonomische ontwikkeling en kan men hem als h a n d w e r k („manufaktuur") tegenover de i n d u s t r i e plaatsen. Doch afgezien daarvan, dat ook in de bouwvakken de machine reeds veel doet, alsook, dat de aannemerij eigenlijk reeds kapitalistisch bedrijf is waarbij de arbeider p r o l e t a r i ë r werd, moet een nauwkeurige beschouwing leeren, dat b e t e r e r e g e l i n g van den arbeid in deze vakken allereerst noodig is. Loopt reeds de industrie in het honderd op de manier, waarop zij tegenwoordig gedreven wordt, bij den bouwarbeid is dit nog erger en organisatie door de gemeenschap nog noodiger. Niet slechts met het oog op de periodieke werkloosheid, afhangende van de jaargetijden, maar ook omdat de bouwarbeid in onmiddellijk verband staat met d e g r o n d k w e s t i e en den a a n w a s d e r s t e d e n. Terwijl ik deze laatste faktoren laat rusten tot een volgend artikel over den woningbouw, wat betreft het g e b r u i k van dit arbeidsproduct, wensch ik thans eerst mijn bewering te staven ten opzichte der werkloosheid.

Des zomers wordt in den huidigen stand van zaken natuurlijk het meest gebouwd. Dat „natuurlijk" heeft hier dubbele beteekenis. De natuur toch duldt bij de intreding van de wintervorst bijv. geen metselarbeid, daar de kalk dan bevriest of krachteloos wordt. Ook het gevaarlijke karakter van den bouwarbeid pleit tegen diens beoefening bij koud weder. Hij vereischt, om ongelukken zooveel mogelijk te voorkomen, de volle lenigheid van een werkman. Maar even

natuurlijk geldt dit enkel voor buitenwerk. In de binnenvertrekken kan, als eenmaal een gebouw zoover staat, gestookt en dus verwarmd worden. De arbeid der bouwvakken moet dus worden verdeeld in zomer- en winterwerk. Des zomers kan allerlei werk in de open lucht gebeuren, terwijl in den winter binnenwerk kan plaats hebben.

Deze verdeeling is zoo eenvoudig, dat ze reeds lang regel geworden was, wanneer we niet leefden onder de gezegende „vrije" voortbrenging, waarbij elk, die geld, krediet, of ondernemingsgeest heeft, kan doen en laten wat hij verkiest op het veld van productie. — Wat betreft het herstellingswerk heeft de concurrentie der zoogenaamde burgerpatroons het publiek totaal verwend. De eene werkgever vangt gaarne den ander een klant af, en daardoor is er 's zomers een koortsachtige haast om alle menschen in ééns te gerieven. Het gevolg is, dat het werk wordt afgeraffeld, vaak met onbekwaam volk en dat alles in één seizoen wordt afgedaan. Ofschoon veel geschikt was om 's winters bij vuur en licht te worden gedaan, wil het publiek 's winters geen timmerman, verver of welk werkman dan ook in huis hebben, anders dan wanneer het zijn schoorsteen van het dak ziet waaien of iets dergelijks. Zelfs geen klein reparatiewerk wordt geduld. Met beleefde en dringende vlugschriften en krantartikels een beroep doen op de inschikkelijkheid helpt patroons en gezellen evenmin iets als het den bakkers iets helpt als ze het publiek verzoeken, zich terwille van hun medemenschen van het eten van versch brood te willen onthouden. Tenminste, de resultaten zijn doorgaans luttel. En dan moet het werk nog voor een koopje gedaan worden.

Wanneer evenwel de georganiseerde arbeid zei: Nu, in den zomer geschiedt het buitenwerk en straks, als het koud is, het andere, dan had men het werk over het gansche jaar verdeeld, terwijl het publiek spoedig goed- of kwaadschiks genezen zou zijn van zijn grillen.

En ook met het andere werk — de algemeene huizenbouw — zou zóó kunnen worden gehandeld. Des winters konden deuren, ramen en kozijnen en vele andere zaken vooruit worden gemaakt, om ze des zomers te gebruiken. De aftimmering van geheele gebouwen zou desnoods tot den winter kunnen wachten, zoodat men 's zomers alleen de muren optrok en het groote werk deed. Voor den metselaar zou in het koude seizoen zeker wel werk te vinden zijn aan de karweien, al was het ook als helper der timmerlieden (vroeger werd het metsel- en timmervak toch grootendeels door denzelfden persoon beoefend). Dat in regendagen de metselaar en de stukadoor hun gewone loon moesten ontvangen, met of zonder reserve-arbeid, spreekt vanzelf. Was de arbeidsregeling aan de georganiseerde gemeenschap — dus eigenlijk aan de arbeiders zelven — dan kon ook gemakkelijk ander, licht te leeren werk voor de bouwarbeiders gezocht worden. Doch eer het daartoe kwam, zou de ongerijmdheid van den te langen arbeidsdag zeker reeds duidelijk algemeen zijn ingezien, omdat men dan ook een goed overzicht had van het te verrichten werk en den beschikbaren tijd. Een regeling in verband daarmede kon dan volgen.

Deze georganiseerde gemeenschap kennen wij nu nog niet en alles ongeveer is overgeleverd aan de nukken van particulieren. Maar toch valt in de richting van het boven aangegevene reeds iets te doen. Wij moeten er naar streven,

dat meer en meer Staat en Gemeente, — de eenige vertegenwoordigers in het heden, van wat men nu reeds de „gemeenschap" zou kunnen noemen, — den bouwarbeid ter hand nemen. In de eerste plaats bij het bouwen van openbare werken. In de tweede plaats echter tot den bouw van arbeiders- en andere woningen, als werkverschaffing voor arbeiders uit de bouwvakken. Dat kan nu reeds gebeuren.

In „De Timmerman" van December '96 lees ik, behalve wat ik boven reeds besprak, het volgende: „Bij eenig nadenken en met de resultaten voor oogen, die Staats- en Gemeentehulp hebben afgeworpen, kan gekonstateerd worden, dat deze zoo min als de weldadigheidsgenootschappen van godsdienstigen of filantropischen aard in staat zijn om de gevolgen van de werkloosheid te keeren". Wat de schrijver verstaat onder nadenken en welke resultaten hij op het oog heeft, weet ik niet; maar ik geloof, dat zulk een uitspraak totaal ongemotiveerd is. Staat en Gemeente beginnen hier en daar pas in goede handen te komen. Moet men ze nu reeds den rug toekeeren met het oog op resultaten van die instellingen, zooals ze zich nu voordoen?

Verzekering tegen werkloosheid op eigen kosten is voor den werkman onmogelijk met de tegenwoordige loonen. De werkgever zal zijn premie trachten te verhalen op het loon der gezellen of op de klanten. In het laatste geval is het beter voor het werk, dat ze dat betalen als belastingplichtigen dan als werkgevers, wat ook billijker is. Met het oog op den slechten staat der vakvereenigingen is echter de kans op betaling van het leeuwenaandeel door den werkman het grootst. Het denkbeeld: Verzekering tegen werkloosheid geheel door den Staat, is echter ongerijmd en filantropisch tegenover de produktieve werkverschaffing door bouw van woningen van Staats- en Gemeentewege, terwijl het laatste tevens meer het beginsel: de arbeid door de gemeenschap nadert. Voor Staatsdwang op kapitalistischen leest, behoeft men niet zoo bevreesd te zijn, wanneer maar — en dat zal het gevolg zijn van de beteugeling der werkloosheid — de vakorganisaties benevens Kamers van Arbeid voor het juiste evenwicht tusschen politieke en ekonomische aktie zorgen kunnen.

Het spreekt vanzelf, dat, wanneer de regeerende klasse, uit vrees voor het socialisme, liever den weg der verzekering inslaat en dus — zooals Karl Kautsky in de „Neue Zeit" het onlangs uitdrukte — de werkloosheid erkent als een gevestigde inrichting van onze maatschappij, wij daartegen niet in alle gevallen behoeven te opponeeren. Op een of andere wijs moet tegen die vreeselijke kwaal iets worden gedaan, hoe dan ook, en wij hebben toe te zien of het ook eer nadan voordeelig voor ons is. Ook moet erkend worden, dat van de verzekering tegen werkloosheid te Bern en Basel-stadt (aan welke laatste de Staat jaarlijks 25.000 franks subsidie schenkt) de getuigenissen iets gunstiger zijn.

Maar wij als arbeiders hebben in dit opzicht een grootere taak te verrichten, waaraan reeds terstond met kans op resultaten kan worden begonnen.

De Rede van Treub. *)

DOOR W. DE GRAAF.

Van deze toespraak mag niet te veel worden gezegd. De ernst, die gewoonlijk bij eene professorale rede past, is hier niet op zijn plaats en even verkeerd als eene ernstige opvatting omtrent het rouwbeklag van een aanspreker, die bij een sterfgeval zijn diensten komt aanbieden. Ook deze man had immers even goed goeden morgen of goeden middag kunnen zeggen en het is zijn schuld niet, dat zijn baantje medebrengt dingen te zeggen, die zoo nu en dan ernstig gemeend zijn. Wij van onzen kant zijn niet zoo onbillijk den heer TREUB kwalijk te nemen, wat hij doet en zegt krachtens zijn ambt, dat nu eenmaal medebrengt het woord te voeren over ernstige onderwerpen. En als wij nu het een en ander willen opmerken, dan zal dat meer naar aanleiding dan over den inhoud van zijne toespraak zijn. Zoo lijkt het ons, om te beginnen, een nuttige taak aan te geven de wijze, waarop eene professorale rede als die van den heer Treub pleegt te worden ineengezet.

Aan alle universiteiten in Nederland vindt men onder de studenten vereenigingen, die zich ten doel stellen hare leden gelegenheid te geven zich in de welsprekendheid te oefenen. Die vereenigingen of clubs dragen f r a a i e of geheimzinnige namen. Het ledenaantal is meestal niet groot en de vergaderingen hebben plaats op de kamers der verschillende clubgenooten. Alles gebeurt bij zulke gelegenheden in het klein, wat later, zooals zij dat uitdrukken, in de koude maatschappij plaats vindt. Zoowel wat den vorm als wat den inhoud betreft, beoefenen zij de burgerlijke welsprekendheid. In die oogenblikken is alle gemeenzaamheid verdwenen. Zij zeggen niet meer jij en jou tegen elkander, maar u, geachte spreker, geachte inleider, geachte of zeer geachte verdediger. Zij worden dan opgevoed in en bootsen de vormen na, die zij hebben waargenomen bij hun vaders, ooms, neven en verdere mannelijke bloedverwanten, zoodra deze lieden verplicht zijn in het openbaar het woord te voeren. Hier zijn de kweekplaatsen voor die burgerlijke welsprekendheid, waarvan de hoogste lof is uitermate „parlementair" te zijn. Dat wil zeggen, die wijze van spreken, die in de Tweede Kamer inheemsch is, de tamme en zoetvleiende praat van lieden, die met elkander onderwerpen bespreken, waarover zij het in hoofdzaak eens zijn en derhalve alleen netjes kijven kunnen over de mate, waarin anderen geplukt dienen te worden.

De traditie brengt mede, dat een der leden het onderwerp inleidt, waarvan gedebatteerd zal worden. Dit onderwerp wordt óf opgegeven óf door hen zelven gekozen. In ieder geval ziet degene, die als inleider zal optreden, zich meestal geplaatst voor het vraagstuk een uiteenzetting te geven van een onderwerp, waarvan hij geen bizondere studie gemaakt heeft en niet meer weet, dan verondersteld mag worden tot de algemeene ontwikkeling der studenten te behooren.

---

*) De ontwikkeling der staathuishoudkunde tot sociale economie. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt in de staathuishoudkunde en statistiek aan de gemeentelijke universiteit te Amsterdam op den 23sten November 1896, door Mr. M. W. F. TREUB.

Een inleiding bijvoorbeeld: over den invloed van de gilden, over het recht der vrouw, over de nadeelen van het protectionisme en de voordeelen van den vrijhandel, over de ontwikkeling van de staathuishoudkunde tot sociale economie.... schudt men maar niet zoo uit de mouw, vooral als de gewone voorwaarde gesteld is, dat de rede niet te kort mag wezen. Dit feit, dat zij telkens geplaatst zijn voor de moeilijkheid een voordracht te houden over iets niet tot hunne bizondere studie behoorende, maakt, dat deze jongelieden langzamerhand een zekere handigheid bereiken om deze moeielijkheid te overwinnen en op den duur er in slagen een voor een leek degelijk en niet weinig geleerd vertoog te houden. Om dit te bereiken moet men kunnen beschikken over boeken, die, liefst zoo kort mogelijk, een overzicht geven omtrent alles wat van het onderwerp bekend is. Zulke boeken zijn op de universiteits-bibliotheken te vinden en vooral de lexicons zijn in dit opzicht niet genoeg te waardeeren hulpmiddelen. Het onderwerp wordt dan historisch behandeld. Zij gaan na wat de Grieken, als het kan wat de Egyptenaren, er van dachten, wat de Romeinen meenden, hoe in de middeleeuwen, in de vorige eeuw en in het begin van deze eeuw de denkbeelden waren, om dan te eindigen met aan te geven, wat zij, ten gevolge van hunne korte studie, denken, meenen, gelooven, hopen, en dikwijls ook vrij zeker weten hoe de gang van zaken wezen zal. Deze diletanten in de welsprekendheid doorspekken ook gaarne hun toespraak met latijnsche of grieksche spreuken of met aanhalingen uit de geschriften van bekende en beroemde auteuren, zeggende: zooals bijvoorbeeld Plato zoo terecht opmerkt, de geniale Cicero zoo juist zegt, de geleerde Erasmus zoo bewonderenswaardig aangeeft. Ook al die kleine handigheden, die door redenaars worden toegepast om te ontwijken wat zij niet goed weten of niet hebben kunnen vinden: dit ligt buiten onze bespreking, het zou ons te ver voeren, het korte tijdsverloop laat niet toe, wij zullen u niet met cijfers vermoeien enz. enz. zijn hier in embryonalen toestand aanwezig. Deze methode zeer nuttig en geheel onschuldig in het dartele studentenleven heeft dit eene groote gevaar, dat deze jongelieden, indien zij eenmaal hun koude maatschappij zijn ingetreden, niet alleen een zekere vaardigheid van het woord te voeren hebben verkregen, maar tevens een groote handigheid hebben opgedaan, die hun de stoutmoedigheid geeft in het openbaar te spreken over dingen, waarvan zij zich een zeer oppervlakkige kennis eigenmaakten. Het vroegere doel in het publiek dragelijk te kunnen spreken is voorbijgestreefd. Zij verstaan nu de kunst te spreken zonder iets te zeggen. De schaduwzijde van deze beoefening der welsprekendheid kan men, zooals bekend is, in de duistere bladzijden vinden, waaraan onze kamerverslagen zoo rijk zijn.

Nu lijkt ons de rede van den heer Treub een niet slecht geslaagde inleiding van zulk een twistgesprek op een gezellig studenten-debating-avondje. Het toeval heeft hem gesteld voor de moeilijkheid te spreken over onderwerpen, waarvan hij geen bizondere studie gemaakt heeft, en die behooren tot een gebied, waarop zijn arbeid tot nu toe vruchteloos geweest is. Zijne toespraak, die gericht is tot edelachtbare, edelgrootachtbare, weledelhooggeleerde, weledelzeergeleerde, weledele heeren en tot allen, die niet zoo gelukkig zijn zich in een burgerlijken titel te mogen verheugen, is geheel volgens de aangegeven methode, eenigszins

verbeterd, ineengezet. Na een mopje over de „final utility" brengt hij dadelijk de historisch-lexiconische methode in toepassing. De beeldspraak, de ideeën en zegswijzen zijn alle welbekenden en hebben de stadsbibliotheek tot woonplaats. Zooals J. B. SAY zegt, VISSERING schrijft, niemand minder dan STUART MILL aangeeft, gelijk TAINE verhaalt, zooals QUESNAY zegt, zijn de geijkte afwisselingen van historische beschouwingen over de economische wetenschap, die met gemeenplaatsen over de physiokraten beginnen en .... met de ideeën van den geachten inleider en een latijnsche spreuk eindigen, die de ziel van en de kapsule op de ledige flesch vormen.

Maar wij zouden professor TREUB groot onrecht doen, indien wij geen melding maakten van dat gedeelte en zijn toespraak, dat iets meer wil wezen dan onze appreciatie te denken geeft. Het zijn die bladzijden, waarin de heer PIERSON de deur wordt gewezen. Professor TREUB kan namelijk het werk van zijn voorganger niet dengenen onder zijn leerlingen aanbevelen, die „willen leeren wat de staathuishoudkunde in haar tegenwoordigen stand leert en is." Over deze stoutmoedigheid mogen wij misschien glimlachen, maar toch valt niet te ontkennen, dat wie in die kringen verkeert voor een dergelijke uitspraak over een geduchte hoeveelheid burgerlijken moed behoort te beschikken. Het is wel geen wereld of hoofdstad schokkende gebeurtenis, er ontstonden geen volksoploopen of gedrang op de Beurs, maar het is toch een zeer merkwaardig feit. Het is de moed van een in een liberaal katholieke familie opgevoeden jongeling, die op een goeden zondagmorgen tegen zijn mama zegt, dat hij niet meer naar de kerk gaat; tegen zijn papa, dat hij het verdomt. Ook dit is geen wereldschokkende gebeurtenis, maar de familie, die het aangaat, is geduchtig van streek. Voor de moeder is hij het verdoolde schaap en de verloren zoon. Zij gevoelt de daad van haar lieveling als een verwijt aan haar zelf gericht, een gevolg van haar verkeerde opvoeding en bespeurt iets van vrees voor de gevolgen hiernamaals, waar de moeder gestraft kan worden voor de daden harer kinderen. De vader evenwel is over deze, volgens hem, vooroordeelen heen. Het geloof is voor hem nog enkel maar een kwestie van fatsoen en.... wat een slecht voorbeeld voor de andere kinderen! En als de zoon hardnekkig blijft weigeren en doof is voor smeekgebeden, vermaningen of bedreigingen, dan blijft hij voor de moeder de verloren zoon, maar voor den vader de verdomde kwâjongen.

En het wil ons toeschijnen, dat de heer TREUB, deze verloren zoon van eene Nederlandsche Alma Mater, bij de deftige oude heeren onder zijn gehoor een niet geringe onbehagelijkheid heeft teweeggebracht met zijne mededeeling omtrent den heer PIERSON en dat zij, zonder op de strakke gezichten iets te laten blijken van hunne ongerustheid en verontwaardiging, hebben gedacht: die verdomde kwâjongen.

***

De heer TREUB is geen geleerd, maar een handig man. Indien het toeval gewild had, zou hij met evenwel gemak hoogleeraar in de aesthetika zijn geworden en ook dan, zonder twijfel, den een of anderen ouden sok van de beenen hebben geslagen. Nu hij tot hoogleeraar in de staathuishoudkunde benoemd is, moet de

heer PIERSON dien rol vervullen. De verdienste dit te hebben volbracht moet dezen nieuwen professor worden toegekend.

Deze daad is een verblijdend teeken en een betrekkelijke frischheid, zooals de blijdschap van en de frischheid voor den arbeider eener suikerfabriek betrekkelijk is, die op eenen snikheeten namiddag in de maand Augustus uit zijn smoorheete werklokalen treedt. Wij, die gewend zijn aan stilstand, scheppen vreugde uit iederen vooruitgang. Maar ook nu zullen wij goed doen ons niet te veel van deze verbetering voor te stellen en geen hooge verwachtingen te koesteren, omdat ook professor TREUB de slechte gewoonte niet kan laten varen om er een eigen economische theorie op na te houden. Nu de heer PIERSON verdoemd is, verrijst de heer TREUB. Waarschijnlijk weer een nieuwe Nederlandsche marskramer, die met den afval van buitenlandsche waar den boer op gaat. In plaats van zich tevreden te stellen zijn leerlingen zuiver objectief te onderrichten, hen opmerkzaam te maken op de voornaamste hedendaagsche economische theorieën, die trachten een verklaring te geven van de voornaamste maatschappelijke verschijnselen, zoodat zij later op de hoogte zijn van hun tijd en zelf kunnen kiezen, moeten zij nu worden ingeënt met eene theorie, die belooft verband te brengen tusschen economie, recht en moraal. Die zal aangeven wat de regelen zijn, die de volkswelvaart beheerschen, waarbij wij tevergeefs hebben gezocht, wie, in tegenstelling met vroeger, met dit cursief gedrukte volk bedoeld worden. Hij verklaart, dat de wetenschap, die hij beoefent, in een overgangsperiode verkeert en zich onledig houdt met hare reden van bestaan te onderzoeken.[1]) Hij mag wel voorzichtig zijn. Want de gemeenteraad, die hem door deze benoeming onschadelijk maakte, mocht in hare geringschatting van dien zetel, zoo ver worden gedreven, dat zij geen geld meer beschikbaar wil stellen voor iets, waarvan de reden van bestaan nog moet worden onderzocht. Wij voor ons willen het beste hopen en blijde zijn, indien van zijn onderricht niet moet worden verklaard: het is weder een poging om ledige emmers te vullen met een ledig vat.

Het belangrijkste van de toespraak hebben wij tot nu toe achterwege gelaten, en wel om deze eenvoudige reden, dat wat voor ons van deze rede het belangrijkste is, er niet in voorkomt. Hoewel het kenmerk van eene op het einde der negentiende eeuw gehouden redevoering, n.l. iets, het komt er niet opaan wat, van de socialisten te zeggen, aanwezig is, wordt toch geheel gezwegen over hunne economische theorieën, kortelijk samengevat in de uitdrukking: de Marxistische school.

Ons dunkt die school moet voor iemand, die zegt gaarne historisch te willen denken en onderzoeken, wel de aandacht waard zijn. En als in een toespraak, die ten doel heeft aan te geven, dat de economie zich in die richting bewegen moet, niets daarover voorkomt en enkel wat de socialisten betreft de grofste gemeenplaatsen bevat, dan moet daarvoor een bizondere oorzaak aanwezig zijn. Voor den heer Treub zijn die theorieën zonder eenig belang of, om zijn vroegere bewering te gebruiken, zij zijn opgeborgen in een museum van uitgediende wapenen. De verontschuldiging, dat deze spreker niet op de hoogte van deze

[1]) blz. 36 .... ik begon met te bewijzen dat de staathuishoudkunde in een overgangstijdperk verkeert en bezig is de grondslagen van haar eigen raison d'être, haar eigen bestaan op nieuw te onderzoeken.

theorieën is, lijkt ons geen afdoende verklaring. Wat men niet weet, kan men leeren en de heer Treub, die lang niet dom is, zou wel gezorgd hebben daaromtrent voldoende te zijn ingelicht, indien deze wetenschap, wat voor een opportunistisch man als hij hoofdzaak is, van direct belang was. Indien hij, en hier ligt het zwaartepunt van onze redeneering, tegenover socialistische economen stond, die hij niet ongestraft kon voorbijgaan. Zijn rede is daarom een spiegel voor onze eigen zwakheid. Onze theoretische ontwikkeling is een waardige tegenhangster van de ontwikkeling der Nederlandsche arbeidersbeweging. Deze professor, die niet gewoon is verder te zien dan zijn eigen land klein is, kan nu volstaan met onze economie te negeeren en over socialisten terloops eenige wanbegrippen ten beste te geven. Want de stand van zaken in Nederland komt in het kort hier op neer. Wat de proletariërs aangaat zoo bestaan zij voor een groot deel uit de slapende menigte, die, in tegenstelling met een gewoon mensch, dieper insluimert naarmate zij meer geslagen wordt. Voor een ander deel uit de veel over organisatie pratende arbeiders, de in den huiselijken kring of aan de toonbank zwetsende proletariërs, die goddoome dit en dat zullen doen, maar die, nauwelijks den drempel van het kantoorlokaal van hun patroon overschreden, plukkend aan hun petjes, in slecht gekozen bewoordingen hun nederig verzoek stamelen, om daarna hetzij met een barsch woord de deur te worden gewezen of zich met een vriendelijk praatje tevreden stellen. Of uit een nog kleiner getal, die reeds eenige organisatie heeft, maar nog niet de hoogte bereikte, waarop het noodzakelijk gevonden wordt, dat door hen betaalde en onafhankelijke bestuursleden hun belangen behartigen. Of waar zij die hoogte bereikten nog zonder veel protest in eigen kring kan worden gezegd, dat deze mannen, zooals zij dat uitdrukken, vreten van hun centen. En hoe groot is de kleine menigte, die, behalve van een vakorganisatie, ook van een politieke organisatie willen gebruikmaken? De S. D. A. P. . . . .
. . . .
wij moeten maar goeden moed houden.

De vorderingen, die in ons land de socialistische economie, de theorieën van Marx en Engels gemaakt hebben, zijn uiterst gering; waarmede wij niet bedoelen met geringschatting te spreken over de verdienstelijke artikelen van onze partijgenooten, waaronder in de eerste plaats de heer Van der Goes dient genoemd te worden, die de meer algemeene socialistische gezichtspunten hebben uiteengezet. Wij hebben hier het oog op die zuiver economische beschouwingen, welke kategorieën als waarde, prijs, kapitaal, grondrente enz. behandelen, waardoor men zich speciaal beweegt op een gebied, waarop burgerlijke economen als de heer Treub zulk een hoog woord voeren. Wat dit betreft, kan men, hetgeen gedaan is om hier die economie ingang te doen vinden, wat de quantiteit aangaat, in den binnenzak van zijn overjas bergen zonder eenigen hinder te ondervinden, hetgeen, dit laatste namelijk, niet van de qualiteit kan gezegd worden. Het ons welbekende en in dit tijdschrift reeds behandelde boekje „Kapitaal en Arbeid" en eene eerste aflevering eener vertaling van „Das Kapital" zijn de eenige op het bovenaangegeven doel gerichte pogingen. Het eerste, dat weten wij reeds, is een volkomen waardeloos werkje, dat bovendien niet op eigen studie berust,

maar naar een Duitsch boekje, dat eveneens MARX wil populariseeren, is samengeflanst.[1]) En wat die eerste aflevering van de vertaling betreft, zoo gelooven wij, dat men de finantieele mislukking van deze onderneming niet behoeft te betreuren. Een plagiaat en een mislukte vertaling is alles, waarop wij ons beroepen en den tegenstander wijzen kunnen.

En de heer TREUB zou terecht zijn antwoord op eene beoordeeling van onze zijde kunnen samenvatten in deze repliek: indien mijn rede zoo slecht is als gij betoogt, dan is dit, met uw verlof, hoofdzakelijk uw eigen schuld.

---

[1]) De heer VAN MEEDEN heeft dit boekje van DOMELA NIEUWENHUIS opgevat als het resultaat van eigen studie. En hiertoe was alle reden. In zijn »woord vooraf" vestigt de heer NIEUWENHUIS den indruk alsof het »graven in de mijn der wetenschap door Marx ontsloten" ook zijn arbeid geweest is. Iemand, die niet met Marx boek »den grondslag van het wetenschappelijk socialisme" bekend is, het recht mist mede te spreken. En het zal daarom wel een zonderlinge indruk maken, dat de man, die dit betoogd met hooge borst, niet heeft geschroomd, zonder met een enkel woord er gewag van te maken, eenvoudig het Duitsche boekje »Grundzüge der National-Oekonomie" van C. A. SCHRAMM om te werken.

Dit geschrift, waarvan de eerste uitgave reeds in 1875, dat is zes jaren voor het verschijnen van het boekje van NIEUWENHUIS, uitkwam, bevat dezelfde vergissingen waarop de heer VAN MEEDEN gewezen heeft, maar is niettemin als geheel veel beter. Sommige gedeelten zijn door NIEUWENHUIS bijna woordelijk overgenomen. Om deze bewering te controleeren behoeft men alleen de volgende bladzijden te vergelijken: blz. 2 (14de regel v. b.) tot blz. 3 (10de regel v. b.) van DOMELA met de blz. 26 (15de regel v. b.) tot blz. 27 (9de regel v. o.) van SCHRAMM; blz. 4 (15de regel v. o.) tot blz. 5 (4de regel v. b.) van D. met blz. 47 (9de regel v. b. tot onderaan) van S; blz. 5 (10de regel v. b.) tot blz. 5 (10de regel v. o.) van D. met blz. 46 (22ste regel v. o. tot onderaan) van S; blz. 15 (15de regel v. o.) tot blz. 16 (10de regel v. o.) van D met blz. 81 (5de regel v. b.) tot blz. 82 (12de regel v. b.) van S. enz. enz. (Voor de vergelijking is hier gebruik gemaakt van het boekje van SCHRAMM tweede druk te verkrijgen bij de Buchhandlung des „Vorwärts" in Berlin, prijs ƒ 0.25.)

Is het op zich zelf reeds bedenkelijk, wanneer iemand onder zulke omstandigheden in zijne voorrede zegt, dat „de vorm en de inkleeding" van hem zijn, maar „de denkbeelden van MARX", nog bedenkelijker lijkt ons een andere handeling van NIEUWENHUIS, die niet heeft geaarzeld de copie van zijn plagiaat aan MARX ter inzage te zenden. Gelukkig is MARX door omstandigheden verhinderd geweest een eenigzins nauwkeurig onderzoek in te stellen naar de hem aangeboden waar, en heeft hij zich met een vriendelijk en beleefd in algemeene termen vervat briefje van de zaak afgemaakt. Indien de heer NIEUWENHUIS meent zich dergelijke vrijheden te mogen veroorloven tegenover hem, dien hij noemt „den onversaagden denker, den edelen strijder voor de rechten van het proletariaat" en aan wien hij „als blijk van zijne eerbiedige hulde" het werkje opdraagt, dan mogen wij ons afvragen wat hij zich dan wel zal veroorloven tegenover hem, die niet zoo hoog in zijn achting staat aangeschreven.

Werkliedenpensioen door Staatshulp.*)

DOOR H. OVERBERG.

In mijn vorig artikel bracht ik bijeen de verlangens onzer arbeiders, ten opzichte van hun pensioneering, en de wettelijke maatregelen in wording, bestemd om aan die verlangens tegemoet te komen. Tusschen het een en het ander ligt een groote afstand. Allerminst kan hierover de sociaal-democraat zich verwonderen.

---

*) Zie N. T., Jaarg. I, N°. 8, pg. 283.

Wilde de burgerlijke wetgever van heden voldoen aan de wenschen, in onze arbeiderswereld gekoesterd, hij zou van het kapitaal aanmerkelijk grooter offers moeten vergen, dan dit geneigd is aan de geëxploiteerde massa te brengen. Het is geraden, wèl te onderscheiden, waarmede het gemiddeld slag werkman tevreden zou zijn, en wat de sociaal-democraat eischt. Het komt mij voor dat Heldt, Kater en Passtoors voor het oogenblik de regeering luide zouden loven, die aan hun mannen een ouderdoms- en invaliedenpensioen verzekerde van ƒ 4 à ƒ 5 wekelijks, het bedrag, door het partij-bestuur der S. D. A. P. genoemd, of van ƒ 250 per jaar, wat de heer de Koo wil toekennen aan ieder, die zelf één derde deel van de daarvoor noodige premie heeft betaald. Ja, zelfs een getrouwe nabootsing van de duitsche „Invaliditäts- und Altersversicherung" zou vermoedelijk bij onze werkliedenbevolking nog bewonderaars vinden. Maar dit alleen, omdat het nederlandsche publiek de duitsche sociale wetgeving slechts van hooren zeggen kent, uit toasten van opgewonden standjes als mr. Levy. Nu de werklieden stem in het kapittel krijgen, komt er onder de machthebbenden een onbestemde neiging om ook aan sociale maatregelen te doen. Dat het niet meer is dan een stemming, bewijst het feit, dat op de programs van alle politieke partijen het arbeiderspensioen voorkomt, in verschillende nuances getint, terwijl geen enkel program, ook niet dat dergenen die hiertoe staatshulp en een bijdrage uit de staatskas onvermijdelijk achten, een eenigszins behoorlijke dekking der daartoe vereischte kosten aanwijst. Onder zulke omstandigheden is het verklaarbaar, dat men, ter zake moetende komen, zich van alle moeilijkheden afmaakt met een vluchtige verwijzing naar Duitschland, „waar men alles zoo netjes in orde heeft", naar de „Invaliditäts- und Alterversicherung", die „de kroon" heet „op het grootsche gebouw der werkliedenverzekering".

De sociaal-democraat is voorzichtig met het geven van zijn lof aan deze wet. Hij weet, dat zij afkomstig is van Bismarck, en een van de middelen, waarmede deze een harnas van tevredenheid wilde smeden om het hart van den duitschen arbeider, ter bescherming tegen de propaganda der sociaal-democratie. Hij neemt kennis van de feiten en vindt: dat na een halve eeuw, als de wet in haar volledige werking is, de arbeider zal betaald hebben, van af zijn 17de jaar, wekelijks 7, 10, 12 of 15 pfennig (100 pf. = 1 mark; 1 mark = ± 60 cts), al naarmate hij was gerangschikt in de eerste, tweede, derde of vierde loonklasse, en zal ontvangen, zoo hij geheel invaliede is, 115.20 à 162.— M., 124.20 à 266.40 M., 131.40 à 344.40 M., of 141.— à 448.20 M. invaliedenpensioen, òf, zoo hij, zonder invaliede te worden, zijn 70ste jaar heeft volbracht, 106.80 M., 135.— M., 163.20 M. of 191.40 M. Gemiddeld zal, wanneer de pensioenen eenmaal tot het maximum zijn geklommen, het invaliedenpensioen 225, het ouderdomspensioen 135 M. bedragen. In het eerste jaar waren de gemiddelden 113.51 en 125.08 M.

Met deze cijfers voor oogen, kunnen wij de duitsche wet niet anders noemen dan een aalmoezenwet, een wet, die een deel van de armenzorg overneemt. De doctrinaire econoom Maurice Block berichtte in een verslag aan de „Académie des Sciences morales et politiques" dan ook het volgende: „Duitschland leeft onder het régime der verplichte openbare armenzorg; de gemeenten zijn er gehouden de armen te hulp te komen, en naar mate het noodig is, kan de staat

ze er toe dwingen. De gemeenten kwijten zich nauwgezet van haar taak, en naar gelang van omstandigheden kennen zij een jaargeld toe aan haar armen. Welnu, wat de wet van '89 aan de ouden van dagen biedt, is niet anders dan een dergelijk jaargeld, dat hen ervoor behoedt, van honger te sterven, maar geen schaduw van welvaren geeft. De wet verandert slechts den naam van de weldaad. Bij de openbare armenzorg heet zij onderstand, aalmoes; bij de verzekering jaargeld of pensioen; in beide gevallen bedraagt zij jaarlijks 140 à 150 mark. Het wezenlijk verschil tusschen de twee stelsels bestaat hierin, dat de verzekering berust op premies, jaarlijksche stortingen die moeten worden gedaan; de verzekerde behoudt zijn staatsburgerlijke waardigheid en de gemeente ziet haar lasten verminderen...." Zoo is het. De grondgedachte der duitsche wet is geweest, den arbeider juist zooveel pensioen te geven, als „voor het voorzien in zijn nooddruft in een goedkoope plaats toereikt; (für notdürftigen Unterhalt an billigem Orte ausreicht — woorden uit de memorie van toelichting bij de „Grundzüge zur Alters- und Invalidenversicherung der Arbeiter".) In alle onschuld is dan ook de meening te kennen gegeven, dat de gepensionneerde werklieden zich op het platteland zouden gaan vestigen en... goedkoope leveranciers van arbeid worden voor de groote grondbezitters. Inderdaad wijst de hoogere tax van het invaliditeitspensioen, bij het ouderdomspensioen vergeleken, uit, dat de Rijksdag heeft bezegeld de stelling der regeering, volgens welke het ouderdomspensioen niet is een op stal zetten van een oud paard, maar een tegemoetkomen van den 71-jarige bij zijn broodwinning. Dr. BÖDIKER, de president van het „Reichs-Versicherungsambt", verontschuldigt zich op de volgende wijze over de lage uitkeering van het invaliditeits- en ouderdomspensioen, lager dan de uitkeering der verzekering tegen ongelukken, die tot twee derde gedeelten van het loon bedraagt. Dit onderscheid, zegt hij, is billijk, „want een ongeluk, dat iemand plotseling overkomt bij den arbeid, is een ramp die hij niet kon voorzien; het langzaam verdwijnen der arbeidskracht daarentegen, tengevolge van ziekelijkheid, gebreken, verzwakking door ouderdom, is overeenkomstig den natuurlijken gang van zaken, en moet door ieder zorgzaam werkman tijdig onder de oogen worden gezien." Hij spreekt van een „zedelijke verplichting van ieder individu, om tegen dergelijke onheilen allereerst, naar de mate zijner krachten, een voorziening te treffen". De arbeider dus, die zich verbeeldt, tegen de gevolgen van invaliditeit en ouderdom te zijn verzekerd, wordt door den meest deskundige in deze zaak uit den waan geholpen. Neen, mijn vriend, zegt deze, hiermede moet gij nog beginnen. En doe het gauw, want het is u een zedelijke verplichting. — Maar waarvoor, zal hij antwoorden, betaal ik dan mijn 7, 10, 12 of 15 pfennig? — De gemeenten gingen te zwaar gebukt onder financieele lasten, mijn vriend!

Dit staat dus reeds vast: onze dankbaarheid zou niet groot zijn, indien de duitsche „Invaliditäts und Altersversicherung" zonder meer voor Nederland werd klaargemaakt. Wij zouden er bij winnen, dat de verzekerde arbeider, die het tot 71 jaar heeft gebracht, of geheel invaliede is geworden, een recht heeft op een onderstand, die in ieder geval de uitkeeringen van menige diaconie en armbestuur te boven gaat, en den bedeelde zijn staatsburgerlijke rech-

t e n niet doet verliezen. Daarentegen zou de arbeider worden gedwongen wekelijks zijn stuiver of anderhalf te storten — juister: 47 weken van ieder jaar, periodes van ziekte uitgesloten — zonder dat van een onbezorgden, eervollen ouden dag voor hem in het minst sprake kan zijn, laat staan dat hij bij overlijden zijn vrouw, of bij invaliditeit zijn gezin voor gebrek zou kunnen vrijwaren.

Maar het is niet deze anderhalve stuiver alleen, die de werkman betaalt. De patroon is verplicht, wekelijks hetzelfde bedrag te storten voor de verzekering van den arbeider als deze. Nu klagen sommige patroons erover, dat op deze wijze op hen de geheele premie neerkomt. Want, zeggen zij, er ligt ons zooveel aan gelegen, dat de verzekering populair wordt, dat wij in godsnaam maar de geheele premie betalen, en niet, wat ons recht is, de helft der premie korten op het loon van den arbeider, dien wij in dienst hebben. Dit zijn de patroons, die van de wet tevredene arbeiders verwachtten, en bedrogen zijn uitgekomen. Naarmate zij zich hiervan helderder bewust worden, zal dus hun geneigdheid om de premie in haar geheel te betalen, afnemen, en zullen zij meer gaan gelijken op het normale type patroon, dat van den aanvang af juist naar het tegendeel heeft gestreefd, nl. het afwentelen van den premielast op de schouders der arbeiders. Dat een onmiddellijke loonsverlaging hiertoe niet het eenige, zelfs niet het bij voorkeur aangewende middel is, zal wel geen afzonderlijk betoog noodig hebben. Bedektelijk wordt deze taktiek der patroons vrij algemeen erkend. Zoo schreef in een ander verband Ph. Falkenburg in de „Telegraaf": „De arbeider mag zich overtuigd houden, dat het deel der premie, 't welk door den patroon wordt betaald, door hemzelf is verdiend, dat de premie in haar geheel een deel uitmaakt van het hem toekomende loon, dat hem alleen niet terstond in geld is ter hand gesteld".

Maar ook hiermede is de verzekerde nog niet aan het einde van zijn bijdragen gekomen. Het pensioen bestaat, behalve uit de door de premies gekweekte rente, uit een rijksbijdrage van 50 Mark. Deze som wordt opgebracht door de belastingbetalers, en de rijksschatkist wordt voor een aanzienlijk deel gevuld door hooge invoerrechten op de eerste levensbehoeften. Dat deze rechten, wel niet uitsluitend worden verhaald op de arbeiders, maar toch op hen meer dan op de andere klassen drukken is klaar.

Zoo is dus het resultaat, dat de duitsche arbeider, in plaats van op zijn ouden dag, of wanneer hij tot werken ongeschikt is geworden, af te hangen van de genade van het armbestuur, dat hem een aalmoes toereikt, en zijn staatsburgerlijke rechten te verliezen, dien aalmoes rechtens betrekt bij het postkantoor en, officieel gesproken, vrij man blijft. Voor deze verandering in zijn toestand betaalt hij, in baar geld, in lager loon en in duur brood wekelijks ongeveer 10, 13½, 16 en 20 ct., naar gelang van de loonklasse, waarin hij is aangeslagen. Deze berekening is natuurlijk geen wetenschappelijk juiste. Wetenschappelijk gesproken betaalt hij zijn pensioen voluit. Maar praktisch heeft de invoering der verzekering voor hem het genoemd gevolg.

Het partijbestuur der S. D. A. P. heeft in zijn schema van pensioneering, dat voorloopig als agitatiemiddel diensten kan bewijzen, den 60-jarigen leeftijd gesteld voor het ontvangen van ouderdomspensioen. In Duitschland heeft men eveneens

zeer wel begrepen, dat de arbeider met zijn klacht: zeventig jaar word ik toch niet, (eigenlijk zou het 71 moeten zijn) in den regel gelijk heeft. Door deskundigen is daarom een berekening gemaakt, hoeveel er als rijksbijdrage gevergd zou worden, indien het ouderdomspensioen inging na het volbrachte 60ste jaar. Voor de jaren 1897—1900 was het antwoord: 755,000,000.— M. Over het tijdperk 1891—'94 betaalde het rijk 40,137,500.— M. Nu was in de laatstgenoemde jaren de wet voor het eerst in toepassing, en haar werking dus nog veel minder volledig dan zij van 1897—1900 zal zijn. Maar het verschil is toch te groot, dan dat er ernstig aan zou kunnen worden gedacht, dat in Nederland vooreerst een pensioenwet zal worden ingevoerd, die tegelijkertijd bij invaliditeit (de door ongelukken veroorzaakte invaliditeit nog uitgezonderd, waarvoor in Duitschland een aparte regeling is getroffen) en bij ouderdom ook maar een karige som verzekert.

Is de duitsche wet ontoereikend voor de verzekering van een ouderdoms-pensioen, ook het invaliditeits-pensioen, dat zij waarborgt, is, behalve dat het op in het algemeen te lage uitkeeringen berust, nog in andere opzichten onvoldoende. Bij de verzekering tegen ongelukken ontvangt ieder een schadeloosstelling die tengevolge van een ongeluk bij den arbeid geheel of gedeeltelijk, voor goed of tijdelijk invaliede is geworden. De onderhavige wet echter geeft alleen recht op pensioen, wanneer de verzekerde geheel en al invaliede is geworden. Om dit te constateeren, is een zeer omslachtige formule uitgedacht „Erwerbsunfähigkeit", zegt de wet, „ist dann anzunehmen, wenn der Versicherte infolge seines körperlichen oder geistigen Zustandes nicht mehr im stande ist, durch eine seinen Kräften und Fähigkeiten entsprechende Lohnarbeit mindestens einen Betrag zu verdienen, welcher gleichkommt der Summe eines Sechstels des Durchschnitts der Lohnsätze nach welchen für ihn während der letsten 5 Beitragsjahre Beiträge entrichtet worden sind, und eines Sechstels des dreihundertfachen Betrages des nach § 8 des Krankenversicherungsgesetzes vom 15 Juni 1883 festgesetzten ortsüblichen Tagelohns gewöhnlicher Tagearbeiter des letzten Beschäftigungsortes, in welchem er nicht lediglich vorübergehend beschäftigt worden ist." De korte inhoud van deze lange tirade is, dat de arbeider moet kunnen aantoonen, niet meer dan een derde gedeelte te kunnen verdienen van het gemiddelde wat hij in de laatste vijf jaren verdiende.[1]) Neem een arbeider, die jaarlijks *f* 600 verdiende, ziek wordt en langzaam wegsukkelt. Het tweede jaar verdient hij nog *f* 500, het derde *f* 400, het vierde *f* 300 en het vijfde *f* 200. Zijn gemiddelde loon was dan in de laatste vijf jaren *f* 400. Zoolang nu de man, die toen hij op kracht was, *f* 12 per week had, nog *f* 3 kan maken, is hij niet volgens de wet invaliede. Hij kan het kunststuk volbrengen, in het zesde jaar af te dalen tot *f* 150, in het zevende tot *f* 120, in het achtste tot *f* 75, en nog is hij, naar de wet, niet invaliede. Dit voorbeeld is misschien een zeldzaam

---

[1]) Letterlijk: Ongeschiktheid, om zijn kost te verdienen, wordt geacht aanwezig te zijn, wanneer de verzekerde tengevolge van zijn lichamelijken of geestelijken toestand, niet meer in staat is, om door loonarbeid, binnen zijn kracht en bekwaamheid vallende, te verdienen een bedrag, gelijkstaande met de som van één zesde van den tax waarnaar voor hem in de laatste vijf jaar (5 × 47 weken) premies zijn gestort, en een zesde van het 300-voud van het gemiddelde dagloon van een gewoon loonarbeider, vastgesteld volgens § 8 der wet op de verzekering tegen ziekte van 15 Juni 1883, op de plaats, waar hij het laatst, en niet maar in losse dienstbetrekking, werkzaam is geweest.

voorkomend geval, maar het langzaam achteruitgaan van iemands arbeidskracht, en in verband daarmede van zijn loon, is een zeer veelvuldig verschijnsel, waarmede de wet maar al te weinig rekening houdt.

Op nog een en ander bezwaar heb ik te wijzen. Is een verzekerde eenmaal inderdaad, door ziekte of verzwakking, volgens de wet invaliede geworden, dan ontvangt hij als minimum 115.20 tot 141 M.; dit, zoo hij 5 jaar lang heeft gestort. Heeft hij langer gestort, dan ontvangt hij meer. Wie dus in zijn jeugd invaliede wordt, moet tot straf voor die brutaliteit, zoolang hij nog leeft, met minder toekomen dan een ander, die een of meer tientallen van jaren zijn gezondheid behoudt. Dit is zooals het behoort, kon men in de memorie van toelichting bij het ontwerp lezen, „want, wilde men alle invalieden een gelijk percentage van hun loon als rente waarborgen, zonder in aanmerking te nemen hoe lang zij premie hadden gestort, dan zouden de arbeiders die vroeg in het genot der rente treden, door het uitsparen van premies een belangrijk voordeel hebben boven hen die eerst na jaren lang te hebben bijgedragen, de weldaden der wet deelachtig worden". Het is te verleidelijk, om niet ook nog de volgende zinsneden uit dit staatsstuk te citeeren. „In beginsel zou weliswaar, daar wij met een verzekering te doen hebben, die op wederkeerigheid berust, waarbij de een aanvult, wat de ander te weinig stort, over dit bezwaar kunnen worden heengestapt; immers het geldt bevrediging van een sociaal-politieke behoefte, waarbij de doorvoering van een absoluut rechtvaardige verhouding tusschen de praestatie van den individu en de tegenpraestatie die wordt gewaarborgd, nimmer is te bereiken. Maar het zou practisch het nadeel hebben, dat jonge lieden een naar verhouding te hoog pensioen kregen; verder, dat de prikkel, om door zoo lang en zoo regelmatig mogelijk aan den arbeid te blijven, zijn pensioen te verhoogen, wegviel, en dat het vooruitzicht op de voordeelen, te verkrijgen door het uitsparen van bijdragen, een sterke aansporing zou zijn om ziekte voor te wenden. Veeleer behoort het bij de opvoedende taak van de wet, om de trouwe en aanhoudende aanwending der arbeidskracht in de hand te werken".

Ik kom thans tot een gebrek in de „Invaliditäts und Altersversicherung," dat aan den grondslag van haar techniek kleeft, en misschien uit haar eigenlijke bedoeling; een tegenwicht te vormen tegen de sociaal-democratie, moet worden verklaard. De verzekering tegen ongelukken, die voor de onderhavige wet den weg baande, was in haar eerste uitgave voornamelijk een verzekering voor arbeiders, werkzaam in fabrieken, in inrichtingen, waar vele arbeiders bijeen zijn, waar de moderne productiewijze het verst was gevorderd, en dus ook de bodem voor de sociaal-democratie het vruchtbaarst. De ambachtslieden werden in den kring getrokken, voor zoover hun werkplaats van een motor was voorzien, en dus naar een fabriek aardde, voor zoover zij aan bouwwerken arbeidden, en zij dus de klasse vormden dergenen, wier arbeid sedert eeuwen met vele en groote gevaren is verbonden. Het verzekeren van den landarbeider daarentegen werd in den beginne niet zóo dringend noodig geacht. Eerst twee jaar nadat de stamwet was aangenomen, werden ook de land- en boscharbeiders onder de naar wettelijken dwang verzekerden opgenomen.

Toen dus in '88 en '89 de „Invaliditäts und Altersversicherung" in behandeling kwam, was men over één muur reeds heen: er werd geen scheiding meer gemaakt tusschen arbeiders in fabrieken en arbeiders op het land; dienstboden, handelsleerlingen, kantoorbedienden die niet meer dan 2000 mark verdienen, werden bij het leger der verzekerden gevoegd. Op hen allen kon het begrip loonarbeider worden toegepast, en de wet was nu eenmaal een sociale wet, haar strekking was om Duitschland met tevreden loonarbeiders te begiftigen: men zag niet op een enkelen loonarbeider meer of minder. Maar men zag voorbij, dat menig schoenlapper, die er een of twee knechts op nahoudt en met den weidschen titel van patroon prijkt, eerder zelf een aalmoes noodig heeft, dan op grond van zijn patroonsheerlijkheid te worden gedwongen tot het betalen voor zijn knecht of knechts. Of liever, men zag het niet voorbij; maar het eenmaal aangenomen beginsel was te dierbaar, om het terwille van de huisindustrieelen prijs te geven. De kleine luiden, die terecht of ten onrechte gelden voor de hechte basis van troon en altaar, konden wachten; om de proletariers was het te doen. Door de geheele werkelijke verzekering van den duitschen arbeider loopt de verwaarloozing van de thuiswerkers en de zelf als knecht meewerkende kleine bazen. In de memorie van toelichting der wet op de verzekering tegen ziekte staat te lezen: „de toestand van deze klasse van nijveren, wier leden een overgangsvorm te zien geven tusschen zelfstandige en onzelfstandige handwerkslieden, en in hun economische omstandigheden van de laatsten nauwlijks te onderscheiden zijn, biedt in de verschillende streken en beroepen een zoo groote verscheidenheid, dat de vraag, of zij tot verzekering moeten worden gedwongen, slechts ter plaatse kan worden beantwoord, en ook de organisatie, noodig voor de toepassing van dien dwang slechts door bijzondere, aan de plaatselijke verhoudingen evenredige voorschriften kan worden tot stand gebracht." In overeenstemming hiermede werd de verzekering dezer lieden afhankelijk gemaakt van afzonderlijke bepalingen — die nog in den schoot der goden rusten.

Bij de verzekering tegen ongelukken is de huis-industrie geheel uitgesloten, bij de verzekering tegen invaliditeit en ouderdom heeft men aan den bondsraad de bevoegdheid gelaten om „zelfstandige nijveren, die in eigen werkplaatsen, in opdracht en voor rekening van andere nijveren, gebezigd worden tot het vervaardigen van nijverheidsproducten", onder de wet te brengen. Voor de textielindustrie heeft de bondsraad hiervan gebruik gemaakt, gelijk hij ook, overeenkomstig een dergelijke bevoegdheid, binnen de grenzen der verzekering heeft gebracht zekere categorien van werklieden, mannen en vrouwen, die niet geregeld als zoodanig bezig zijn. Ik noem als voorbeeld een arbeidersvrouw, die uit schoonmaken gaat. Met dit al is echter onze schoenlapper, die een eigen baas is, en niet voor een fabriek werkt, nog niet geholpen. Hij heeft als knecht moeten storten, en kan dat, baas geworden, blijven voortzetten. Zijn premie verdubbelt dan, want de helft, die vroeger zijn patroon betaalde, komt nu ook voor zijn rekening, daar hij zijn eigen patroon is geworden. Maar bovendien wordt het bedrag van zijn premie verhoogd met 2 pfennig wekelijks, want een man, die zoo gelukkig is, patroon te zijn, krijgt van het Rijk niets cadeau, maar

moet ook voor de 50 mark, die uit de schatkist bij ieder jaargeld wordt gevoegd, de premie betalen. Slechts wanneer het hun zóó tegenloopt, dat hij geregeld niet meer dan één knecht kan houden, is hij van deze laatste bijdrage vrijgesteld — indien hij, voor hij patroon werd, reeds vijf jaar was verzekerd.

(Wordt vervolgd.)

Technisch Overzicht.

2.

Postrijtuigen voor buslichtingen.

In groote steden gebeuren de buslichtingen met postwagens, die nadat alle bussen zijn geledigd, naar het kantoor terugkeeren, waar de brieven gesorteerd en gestempeld worden. Om dit tijdverlies te besparen heeft men in New-York deze rijtuigen ingericht als een postkantoor in het klein, waar de brieven, zoodra zij uit de bus komen, worden gesorteerd en afgestempeld. Komen deze postwagens aan het hoofdbureau dan zijn alle brieven voor de verzending gereed. Deze instelling moet zeer goed voldoen.

* * *

Ontwikkeling van de produktie en verkeersmiddelen in Groot-Brittanje en Ierland.

De volgende statistiek geeft een goeden indruk, omtrent de ontwikkeling van de produktie- en verkeersmiddelen in Groot-Brittanje en Ierland van 1837 tot 1896.

	1837	1896	
Spoorwegen	1600	34000	Kilometers.
Spoorwegkapitaal	360	12000	Millioen gulden.
Sneltrein snelheden	70*	96	Kilometers (per uur).
Reizigers	24**	1000	Millioen.
Ontvangsten van het goederenvervoer	18	528	„ gulden.
Koopvaardijvloot (met koloniën).			
a. Stoomschepen	70	6500	Duizend ton.
b. Totaal	2^{3}	10^{5}	Millioen „
Gewicht van den in- en uitvoer	140	700	„ „
Kolenproduktie	65	200	„ „
„ per inwoner	2^{34}	4^{73}	Ton.
Ruwijzerproduktie	3	7^{9}	Millioen ton.
„ per inwoner	1	2	Ton.
Onderzeesche telegraafkabels	0	260	Duizend kilometers.

De bevolking bedroeg in 1837 ongeveer 29 in 1896 daarentegen 39 millioen inwoners, zoodat uit bovenstaande duidelijk blijkt, dat de produktie en verkeersmiddelen in veel grootere mate zijn vooruitgegaan dan de bevolking.

* In 1847.

** In 1843.

* * *

Automatisch telefoneeren.

Voordat men met een telefoon een gesprek kan beginnen moet het volgende geschieden: 1. het hoofdbureau opschellen, 2. wachten op „hallo" roepen, 3. nummer opgeven, waarmede men verbonden wil worden, 4. wachten op „voorwaarts" roepen, 5. opschellen, 6. wachten op „hallo" roepen. Bij deze verrichtingen kunnen allerlei onaangenaamheden voorvallen voor hem, die geen tijd te verliezen heeft. Lang op antwoord wachten, verkeerd verstaan, verkeerd verbinden, ontijdig afbreken van de verbinding enz. enz. vergissingen, die voor een deel aan het hoofdbureau voor een deel bij de sprekers gelegen zijn. Het denkbeeld ligt voor de hand om het telefoneeren zoo in te richten, dat ieder abonné zich zelf verbinden kan met wien hij wil. In South Dakota, Amerika, is door WALLACE A. HOUTS een patent genomen op zijn zoogenaamde automatische telefoon, die zoodanig is ingericht, dat honderd abonnees zich ieder oogenblik onderling kunnen verbinden. Bij dit systeem doet men het volgende: 1. een kruk plaatsen op het nummer, waarmede men spreken wil, 2. opschellen, 3. wachten op „hallo" roepen. Het aantal verrichtingen is derhalve tot op de helft verkort. Vergissingen van het hoofdbureau zijn uitgesloten, omdat op het hoofdbureau de telefoonjuffrouwen vervangen zijn door een automatisch verbindingstoestel. Dag en nacht kan van de telefoon worden gebruik gemaakt.

Het gebrek van deze uitvinding is, dat maar honderd abonnees onderling zich kunnen verbinden, zoodat deze wijze van telefoneeren niet in steden, waar duizenden zijn aangesloten, kan worden toegepast. Evenwel moet op 't oogenblik in Engeland door de directie der posterijen en telegraphie proeven worden genomen met een automatisch systeem van den ingenieur APOSTOLOFF, waarbij een willekeurig aantal verbindingen kan worden verkregen. De voordeelen van dit stelsel zijn de volgende:

1e. Een automatisch toestel maakt, dat men directe verbinding krijgt met een of meer personen, die met hetzelfde net verbonden zijn.

2e. Elke geabonneerde kan zich in gemeenschap stellen met een ander telefoonnet van een andere stad, hoever die ook verwijderd zij; de gelijktijdige aansluitingen tusschen de steden worden slechts begrensd door het aantal telefoondraden.

3e. Bij het systeem van APOSTOLOFF kan een gehouden gesprek door geen ander persoon afgeluisterd worden; wanneer men in gesprek is met een of meer personen kan men zelf beletten, dat zij de aansluiting verbreken.

4e. Om aansluiting te verkrijgen heeft men niet meer noodig dan een halve minuut, terwijl in gewone omstandigheden men tegenwoordig (in Engeland; niet in Amsterdam) een half uur of minstens een kwartier moet wachten, voordat de telefoniste de gevraagde aansluiting maakt.

5e. Het systeem van APOSTOLOFF kan zonder moeite op alle gewone telefoonnetten worden toegepast, zonder vermeerdering der draden tusschen de geabonneerden en het centraal station.

Indien deze middelen juist blijken te zijn, dan zal het niet zoo heel lang duren of dit stelsel wordt overal ingevoerd. Het gevolg hiervan is, dat de telefoonjuffrouwen geheel overbodig worden. De uitvinding van de telefoon gaf brood

aan een aantal menschen; de uitvinding van de automatische telefoon slaat hun dit brood weder uit de hand.

* * *

Ontwikkeling van den woningbouw.

De grootste gebouwen vindt men in het zuidelijke gedeelte van New-York tusschen The City Hall Park en The Battery. Het St. Paul Building heeft 25 verdiepingen en de fundaties liggen 9 m. (meter) onder, de gevel verheft zich 93 m. boven de straat. Het gebouw is geheel van ijzer en steen en het gewicht, wanneer het bewoond is, bedraagt 19859 ton (1 ton = 1000 kg.) Het merkwaardigste gebouw is het postkantoor, met aan de voorzijde 27, aan de andere zijden 25 verdiepingen. De hoofdafmetingen zijn als volgt: oppervlak fundeering 1395 m², kroonlijst 102 m. en de koepels aan de voorzijde 116 m. boven de straat. De fundatie ligt 11 m. onder den grond, zoodat het geheele gebouw 127 m. hoog is. Een aanzienlijke hoogte indien men bedenkt dat de Westertoren te Amsterdam 60 m. hoog is. Aan staal werd een gewicht van 9000 ton gebruikt en het dood en levend gewicht is 50000 ton. Ook de woningen World en Surety, ieder achtereenvolgens 89 en 94 m. boven den grond, behooren tot de grootste en steken hoog uit boven de andere woonhuizen, waarvan de hoogte gewoonlijk 12 tot 20 m. bedraagt.

Dit in de hoogte bouwen heeft zijn oorzaak in de duurte van den grond. Zoo werd voor de plek, waar het gebouw van de levensverzekering Manhattan staat, betaald *f* 4200 per vierkante meter; voor The Surety Building met een oppervlak van 625 m² ongeveer *f* 4628 tot *f* 7543 per m². Hieruit volgt, dat, om de kosten goed te maken, men zorgen moet zooveel huurders bijeen te brengen als mogelijk is, wat men door dit systeem van bouw tracht te bereiken.

Economisch Overzicht.

Achteruitgang van de loonen der Engelsche landarbeiders.

In de laatste jaren zijn de loonen van de Engelsche landarbeiders steeds achteruit gegaan. Ook in het afgeloopen jaar is deze vermindering vrij belangrijk geweest. Volgens officieele gegevens toch bedroeg het gemiddelde loon, dat de Engelsche landarbeiders gedurende den oogsttijd van '96 verdienden, ongeveer 2 proc. minder dan hetgeen zij gemiddeld in 1895 ontvingen. In 1896 kregen zij voor hun werk gemiddeld 72 gulden 60 cent. Zelfs in den druksten tijd waren er in vele landbouwdistricten arbeidskrachten te veel, want de invoering van machinale schovenbinders, die meer en meer in Engeland in gebruik komen, had een aantal arbeiders overbodig gemaakt. Deze wanverhouding tusschen vraag en aanbod wordt nog versterkt door den achteruitgang van den Engelschen landbouw tengevolge van de overzeesche concurrentie. Veel bouwland wordt in weiland veranderd en de landarbeiders zijn van deze economische ontwikkeling onder het stelsel van het bijzonder eigendom de dupe.

* * *

Groot-grondbezit in Australië.

Een van de grootste grondeigenaars van Australië is een zekere Mr. S. M. Caughey, een schapenfokker, wiens weidegronden een oppervlakte beslaan van

12150 K. M.² of ongeveer ⅓ van Nederland. Deze gronden liggen in de kolonie Nieuw-Zuid-Wales in de omgeving van de stad Jerilderie, 700 K.M. zuid-westelijk van Sydney en in de landstreek Riverina. In het laatste jaar werden op het grondgebied van Caughey meer dan een millioen schapen geschoren.

* * *

De sociale beweging in Engeland gedurende het jaar 1896.

Sociale wetgeving. De conservatieve partij in Engeland, die op het oogenblik aan het bewind is, maakt weinig haast met het vervullen van de beloften, die zij tijdens de verkiezingsperiode, toen het gold de liberale partij te verdringen, aan de arbeiders gedaan heeft. Zij toont zelfs duidelijk haar onwil om een deel van het beloofde in vervulling te brengen. Wat zij in 1896 voor de arbeiders tot stand heeft gebracht, is slechts luttel. Aan het ministerie van handel werd de bevoegdheid gegeven mee te werken tot het oprichten van verzoeningsraden en tot het bijleggen van geschillen tusschen patroons en werklieden, wanneer beide of een van beide partijen daartoe een verzoek doet.

De wet, die deze bepalingen bevat, is bekend onder den naam van „Conciliation Act." Dit is het eenig belangrijke wat op sociaal gebied door de Engelsche regeering in 1896 ten uitvoer is gebracht en men kan derhalve begrijpen, dat de Engelsche arbeiders hun vertrouwen in deze regeering meer en meer beginnen te verliezen. Zelfs deze „Conciliation Act" is in haar soort geheel en al onvoldoende. Want als een van de partijen, hetzij werkgevers, hetzij patroons, weigert de bemiddeling van de regeering te aanvaarden, dan is men even ver als vroeger. Van de arbeiders, wien elke steun welkom is, is zulk eene weigering niet te verwachten, maar wel van de patroons, vooral van hen, die zich machtig genoeg wanen om hunne arbeiders de wet voor te schrijven. Reeds nu zou men een treffend voorbeeld kunnen aanhalen van de weinige uitwerking, die genoemde wet heeft. Op het oogenblik, dat wij deze regels schrijven, is in de steengroeve van Lord Penhryn, gelegen in het graafschap Wales, een strijd uitgebroken, waardoor thans duizenden werklieden, waaronder vele huisvaders, op straat staan. Het ministerie van handel bood zijn bemiddeling aan, maar Lord Penhryn verklaarde, dat hij de tusschenkomst van een derde persoon niet kon dulden, zoodat dank zij het onvolledige van de „Concilation Act" de regeering thans niets meer kan doen.

Ten slotte zij nog melding gemaakt van de fabriekswet van 1895, die op 1 Jan. '96 in werking is getreden en eenige zeer goede bepalingen bevat. Zij maakt eene betere contrôle op het zweetstelsel, ook uit een hygienisch standpunt, mogelijk, beperkt het toestaan van overwerk, breidt de verantwoordelijkheid van de patroons tegenover hunne werklieden in verschillende opzichten uit, past op alle waschinrichtingen de fabriekswetten toe en evenzoo op alle bakkerijen, die tot dusverre niet onder deze wetten vielen en verbiedt het bakken in kelderlokalen.

Economische actie. Voor de georganiseerde arbeiders was 1896 een gunstig jaar. Handel en industrie verkeerden over het algemeen in een tijdperk van bloei, wat de economische actie ten zeerste begunstigde. Dit blijkt o. a. hieruit, dat de meeste loonbewegingen een gunstig resultaat hadden en dat de arbeiders betrekkelijk

weinig tot eene werkstaking hun toevlucht behoefden te nemen. De patroons konden van hun winst gemakkelijk wat afstaan en waren tevens bang door eene werkstaking den goeden gang van hunne zaken te bederven. Het resultaat was dan ook, dat groote groepen van werklieden eene loonsverhooging van 60 cent en ƒ 1.20 per week kregen en dat de normale werktijd verkort werd, wat evenwel niet wegneemt, dat in vele industrieën overwerk tot regel werd tengevolge van de vele bestellingen, die de patroons kregen. Het succes van deze loonbewegingen had weer tot gevolg, dat vele arbeiders lid van eene vakvereeniging werden, zoodat het aantal georganiseerde arbeiders in 1896 steeg (volgens John Burns) van $1^1/_3$ millioen tot $1^1/_2$ millioen. Met deze vermeerdering ging tevens gepaard een streven om de vakvereeenigingen meer en meer te centraliseeren, ze tot groote vakbonden samen te smelten. In de kolenmijn-industrie waar reeds een paar groote vakbonden bestaan, tracht men zelfs deze in éène enkele organisatie samen te vatten en het schijnt dat men reeds een heel eind het doel nabij is.

Socialistische beweging. Let men alleen op de socialistische partijen in Engeland, zooals de Sociaal-Democratische Federatie en de Onafhankelijke Arbeiderspartij, dan bespeurt men zeker vooruitgang, maar vergeleken bij de $1^1/_2$ millioen in vakvereenigingen georganiseerde arbeiders, lijken de socialistische partijen met hun ledental van eenige tienduizenden toch nog vrij onbeduidend. En of daarin in de naaste toekomst veel verandering zal komen, wie zal het durven zeggen? In Engeland zijn de burgerpartijen met hun tijd meer meegegaan dan misschien in eenig ander land van Europa. Dit is een van de voornaamste oorzaken geweest, die de vorming van eene machtige zelfstandige arbeiderspartij van politieken aard in Engeland verhinderd heeft. Van de houding van deze burgerpartijen in het vervolg, zal het dan ook hoofdzakelijk afhangen, of de Sociaal-Democratische Federatie en de Onafhankelijke Arbeiderspartij dat zullen worden, wat de Sociaal-Democratische Partij voor Duitschland is, of niet. Dat de burgerpartij, die tegenwoordig aan het bewind is, de conservatieve, als zij doorgaat zich tegen de hervormingen, door de arbeiders verlangd, te verzetten of op den langen baan te schuiven, zich spoedig de vijandschap van de kiezers onder de arbeidende klasse op den hals zal halen, mag als zeker worden aangenomen. Men mag dus verwachten, dat de kans voor de liberale partij, om weer aan het bewind te komen, grooter zal worden, als zij ten minste voeling weet te houden met hetgeen thans door de meerderheid van de Engelsche arbeiders verlangd wordt. En dat is geen kleinigheid. Want al zijn de Engelsche socialistische partijen slechts klein, de hoofden van de Engelsche arbeiders worden er daarom niet minder door met socialistische denkbeelden gevuld. De propaganda, zoowel van de socialistische partijen, als van die kleine, maar invloedrijke groep van personen, voor het meerendeel uit de bourgeoisie voortgesproken, bekend onder den naam van Fabian Society, heeft reeds wonderen verricht. Dat bewijzen de congressen der vakvereenigingen, die thans met groote meerderheid resoluties aannemen, waarvan de strekking collectivistisch is. Op het congres, dat in het vorige jaar van 7 tot 12 September te Edinburgh gehouden werd en waar 145 organisaties, met iets meer dan een millioen leden, door 350 afgevaardigden vertegenwoordigd waren, werd eene resolutie aange-

nomen, waarin de nationalisatie van den grond, de mijnen en de spoorwegen wenschelijk werd verklaard. Het congres van de mijnwerkers-federatie, dat in de tweede week van deze maand (Januari 1897) te Leicester plaats had, nam ongeveer eenzelfde standpunt in. En alhoewel over het algemeen de Engelsche arbeiders nog tegen eene zuiver collectivische resolutie, n.l. eene, die de nationalisatie van alle productiemiddelen verlangt, gekant zijn, de aanneming van eene zoover strekkende resolutie, als de hierboven genoemde, bewijst toch reeds hoezeer de Engelsche arbeiders voor socialistische denkbeelden ontvankelijk zijn geworden. Wil de liberale partij dus van de klimmende vijandschap tegen de conservatieve partij profiteeren, dan zal zij met die socialistische strooming rekening hebben te houden. En dat zal haar alleen gelukken, als zij een program weet samen te stellen, dat èn min of meer collectivistisch getint is èn tevens de belangen van dat deel van de bourgeoisie, dat zij vertegenwoordigt, behartigt. Een uiterst moeilijk vraagstuk voorwaar, daar het hier geldt, tegenstrijdige belangen, zoodanig van alle scherpe kanten te ontdoen, dat beide partijen er vrede mee hebben. Er wordt dan ook beweerd, dat de verdeeldheid, die er thans in de liberale partij heerscht, voor een groot deel aan deze moeilijkheid moet worden toegeschreven. Gelukt het aan de leiders van deze partij, hun aanhangers onder de bourgeoisie te overtuigen, dat zij wat moeten prijs geven om veel te behouden, dan zullen de Engelsche arbeiders, hunne oude traditie volgend, hunne stemmen wel voor het meerendeel op de candidaten van liberale partij uitbrengen en zullen de socialistische partijen blij mogen zijn, als ze in een paar kiesdistricten eene respektabele minderheid vormen. In het afgeloopen jaar hebben zij dit reeds bereikt. Zoo werden op Tom Mann, bij eene herstemming in North Aberdeen, 2479 stemmen uitgebracht, tegen 5300 op de tegenpartij. Keir Hardie vereenigde in East Bradford 1953 stemmen op zich; zijne tegenpartij 11,400 stemmen. Daarentegen kreeg bij de verkiezingen te Southampton, de socialistische candidaat Gibson slechts 273 van de 10.000 stemmen, die er ongeveer uitgebracht werden. Gelukkiger waren de socialisten bij de verkiezingen voor den gemeenteraad en andere lichamen van localen aard. In November werden 2 leden van de Sociaal-Democratische partij in 19 van de Onafhankelijke Arbeiderspartij tot gemeenteraadsleden gekozen, zoodat thans in Engeland, volgens eene opgave van de Labour Annual, die evenwel onvolledig is, 3 van de eerstgenoemde en 44 van de laatstgenoemde partij in den gemeenteraad zitting hebben. Verder zitten in gemeentelijke commissies voor armenzorg 4 afgevaardigden van de S. D. F. en 23 van de O. A. P., in schoolcommissies 2 van de S. D. F. en 41 van de O. A. P. en in de districtsvertegenwoordigingen 22 van de O. A. P., welke cijfers eerder te laag, dan te hoog genomen zijn. Ten slotte wijzen we nog op de invloedrijke betrekkingen, die socialisten in vakvereenigingen bekleeden. In '96 werd het lid van de Onafhankelijk Arbeiderspartij, George Sarnerss, tot algemeenen secretaris benoemd van de vakvereeniging der vereenigde machinebouwers, een der grootste organisaties in Engeland. Thorne, lid van S. D. F., is secretaris van den bond van gaswerkers en voorzitter van het parlementaire comité van het Trade-Union-congres.

Multatuli over Socialisme.

DOOR F. VAN DER GOES.

I

De laatste bundel BRIEVEN VAN MULTATULI is thans verschenen. Allen, die belang stellen in de denkbeelden en in het leven van den grooten schrijver, zijn dank verschuldigd aan mevrouw HAMMINCK SCHEPEL, weduwe DOUWES DEKKER, die deze uitgave verzorgde. Hare taak in de eerste plaats was het, de letterkundige nalatenschap van DOUWES DEKKER te doen strekken tot nut en stichting van de lezers van MULTATULI. Tevens heeft zij een uitgebreide verzameling nieuwe gegevens toegankelijk gemaakt voor de jongeren, die zijne nagedachtenis het beste meenen te eeren door in zijne geschriften te zoeken naar bijdragen tot de kennis van 's meesters historische figuur.

Het wordt langzamerhand mogelijk de plaats te bepalen die MULTATULI in zijn tijd vervulde, en wel omdat zijn tijd van den onzen veel verder verwijderd is dan met het getal jaren wordt aangeduid. MULTATULI, in één woord, is een van de laatste merkwaardige mannen, opgestaan binnen den kring van de burgerlijke beschaving in ons land. Sedert, evenwel, is de leiding van den vooruitgang overgegaan op personen uit andere gezelschappen; en, schoon niemand mag ontkennen dat de beschaving van de bourgeoisie nog veel achtenswaardige wetenschap en benijdbare talenten bevat, moet iedereen toegeven dat de kennis van de groote maatschappelijke vraagstukken en de wil om hen ten algemeene nutte op te lossen, uitsluitend wordt gevonden bij de klasse van de arbeiders. Noch zijn deze vraagstukken afzonderlijk van andere te behandelen en te beslechten. Er is niets in de geheele samenleving dat met hen niet onmiddelijk of middellijk is verbonden. De kwestie is niet, naast de bestaande geleerdheid, kunst, litteratuur; naast de geestesbeschaving, nu ook te zorgen voor een meer rechtvaardige of een overvloediger genieting van stoffelijke goederen. Maar de kwestie is de vestiging van een geheel ander stoffelijk stelsel — overvloediger en rechtvaardiger — zonder welke verandering de bestaande geestesbeschaving vroeger of later zou vergaan. Zeggen wij, dus, dat uit de arbeidersklasse voortaan de leiders van den vooruitgang komen en meer uitsluitend zullen komen, dan bedoelen wij niet dat een werkman als zoodanig beter kan vioolspelen of schaken of een studievak beoefenen, of een dagblad redigeeren, of een onderneming besturen, dan een lid van de burgerklasse — maar wij bedoelen dat geen persoonlijke bekwaamheden of goede wil bij de bourgeoisie bij machte zijn den geestelijken teruggang van hare klasse te stuiten, wijl de maatschappelijke omstandigheden waarin zij is geplaatst, het goede zelfs, dat uit haar mocht voortkomen, ten kwade keeren. Daarentegen bevorderen de maatschappelijke omstandigheden, in welke het proletariaat zich bevindt, de ontwikkeling van zedelijke en verstandelijken deugden — wij spreken van het klassenbewuste proletariaat dat den strijd voor zijn vrijmaking heeft ondernomen.

Iemand, bijvoorbeeld, die een talentvol kunstenaar is en tot de bourgeoisie behoort, kan zich niet losmaken van de bijgedachte aan de verkoopbaarheid van

zijn werken (tenzij hij verkeert in den uitzonderingstoestand van andere inkomsten te hebben), en men weet dat de overgang van kunstwerken in handelswaar met het wezen van de kunst strijdig is. Bij de bourgeoisie is er haast geen geleerde die niet gekweld wordt door bezorgdheid over zijn karrière; en, als hij niet wordt gekweld, is het omdat deze bezorgdheid van hem heeft gemaakt den gedweeën dienaar van de machthebbenden. De beste industrieel is de scherpste uitzuiger, de knapste koopman de onverbiddelijkste strijder op het slagveld van de konkurrentie. Er zijn nog andere gevallen, die overduidelijk maken dat, wanneer eenmaal een produktiewijze haren tijd heeft gehad en in de periode van verval is gekomen, de instellingen door haar gevestigd, plaatsen van moreel en intellectueel verderf worden van de klasse welke door de produktiewijze tot aanzien is geraakt en haar ten eigen bate wil bestendigen. Deze gevallen zijn die waarin alle regeeringspersonen en openbare ambtenaren verkeeren. De kapitalistische produktiewijze heeft het menschdom in twee helften verdeeld, waarvan de bevoorrechte een inrichting heeft getroffen om de misdeelden in bedwang te houden. Zoolang alles goedgaat, teweten, zoolang de misdeelde helft nog een redelijke portie krijgt en het kapitalisme nog tamelijk in de behoeften van allen kan voorzien, gevoelt de bevoorrechte helft zich niet zoozeer de meesteres dan wel de leidster van de maatschappij. Dit tijdvak heeft in het kapitalisme wel niet lang geduurd en is nergens volledig in de werkelijkheid overgegaan. Maar in het algemeen kan men toch zeggen dat de vijandelijke verhouding van bourgeoisie en proletariaat behoort tot de latere tijden, mede een teeken is van den teruggang van het kapitalisme. Deze toestand, eenmaal aanwezig, demoraliseert alle personen die in een of andere betrekking medewerken tot de handhaving van het openbaar gezag, dat is, van het gezag der bourgeoisie. De vorsten, de ministers, de regeeringsmeerderheden en de burgerlijke oppositiepartijen in de volksvertegenwoordiging, de rechters en de geringste agent van politie — allen gevoelen zich vijanden van de arbeiders en zijn krachtens hun ambt gedwongen als zoodanig te handelen. Dienstijver, nauwgezetheid, plichtsbetrachting, zoo deze deugden aanwezig zijn, maken zij van hare bezitters des te ijveriger handlangers van de bourgeoisie in den onverpoosden, met afwisselende hevigheid gevoerden strijd van de klassen.

Kortom — de algemeene verwording van de burgerlijke beschaving, aan de hoofdtrekken van welk in onze kringen genoegzaam bekend verschijnsel ik hier den lezer herinner, is zichtbaar, niet zoozeer in het gebrek aan bekwame of talentvolle mannen bij de bourgeoisie, maar in de verkeerde toepassing van bekwaamheden en de onnuttigheid van talenten in haar midden. En, aan den anderen kant, is het intreden van de geestelijke rijpwording van het proletariaat minder merkbaar aan het toenemend getal van buitengewone personen daarin geboortig, dan wel in het gelukkig gebruik van kundigheden en de heilzame werking van talent.

In elk land, derhalve, waar een socialistische beweging zich heeft ontwikkeld, die de politieke organisatie is van de revolutionnaire of hare klassentaak zich bewuste arbeiderspartij, bevinden zich twee voor elkaar bijna geheel gesloten kringen van beschaving. Binnen de grenzen van de eene is alles ontaarding

verval, valschheid, verspilling van gaven, onvruchtbare wetenschap, hopelooze goede-wil. In de andere: vooruitgang, verheffing, nuttige aanwending van alle geestelijke vermogens, het gedijen van elk zaadje edelmoedigheid gestort in dezen grond, het succes van ieders inspanning ten bate van het gemeene welzijn.

En, gemeten met den tijd als maatstaf van veranderingen, ligt er een eeuw tusschen de beschaving van de burgerij en de beschaving van het proletariaat. Voor ons is het alsof de groote mannen van de burgerij vele jaren geleden hebben geleefd. Zooals het ons mogelijk is te zeggen, welke noodzakelijke beperkingen door de tijdsomstandigheden gesteld waren aan de algemeene, politieke of sociale inzichten van staatslieden en wijsgeeren uit de 17e of de 18e eeuw, zoo kunnen wij aanduiden op welke wijze de denkbeelden van de burgerlijke publieke personen, onze tijdgenooten, door de motieven werden bepaald die hunne beschavingskring beheerschen.

In dit artikel beproef ik een bijdrage te leveren tot de kennis van MULTATULI als voornaam burgerlijk denker. Mijne gegevens ontleen ik aan genoemden bundel Brieven.

II.

Is in de Havelaars-zaak aan MULTATULI recht wedervaren? Hij-zelf klaagde tot het laatst dat dit niet was geschied. Heeft men dan onder de pressie van zijn optreden een ingrijpende verandering gebracht in de behandeling van de inlanders in onze koloniën? Een ingrijpende verandering onderstelt de opheffing van de kapitalistische exploitatie van het wingewest, en dit heeft MULTATULI-zelf zoo min geëischt als verstaan.

Maar MULTATULI, zegt men, heeft den stoot gegeven aan een beweging ten gunste van onafhankelijk onderzoek, het voorbeeld van een vrijmoedige, nietsontziende kritiek van maatschappelijke verhoudingen en overgeleverde denkwijze. Dit is zonder twijfel het geval geweest. Willen wij, echter, het niet laten bij deze algemeene verzekering en ons nader vergewissen omtrent de voorwerpen van deze kritiek en de uitgebreidheid van het onderzoek, dan vinden wij spoedig de kenmerken van de burgerlijke geesteswereld buiten welke MULTATULI nimmer is getreden.

In dezen bundel zijn brieven opgenomen gericht aan voor het meerendeel bekende personen, MULTATULI's aanhangers en vrienden. Ik wil geen hunner iets onaangenaams zeggen en aannemen dat zij allen de beste redenen hebben gehad voor hun publieke gedragslijn; maar zooveel schijnt mij zeker dat uit de bijna volstrekte afwezigheid van eenigen blijvenden invloed ten goede door MULTATULI's min of meer intieme geestverwanten te weeg gebracht, reeds met eenige zekerheid kan worden afgeleid dat de vloek van onvruchtbaarheid zijn arbeid heeft geslagen. Door eene min of meer kortstondige dweeperij met het excentrieke, hebben schier al zijne leerlingen of bijzondere vereerders het van MULTATULI ontvangene voldoende betaald geacht. Rechtstreeks uit de school van MULTATULI is niemand afkomstig van hen, die tegen de overmacht van de reaktie den eenig mogelijken revolutionnairen strijd onzer dagen hebben opgenomen.

Zij die uit de school van Multatuli afkomstig zijn, hebben na een jeugdige periode van buitenissigheid, òf weldra het betere deel der karrière-makerij gekozen, òf zijn in een moeras van algemeene, doellooze oproerigheid - met - woorden blijven steken. Hierbij zijn niet gerekend de zeer velen die, zooals Douwes Dekker zelf ergens schrijft in dezen bundel, door het begaan van allerlei oppervlakkige vreemdsoortigheden, zijne gelijken of althans zijn medestanders denken te zijn — die 'n en 't schrijven, van de lange ij's de puntjes weglaten, enz.: allerkleinste symbolen van Multatuli's ongewoonheid en die iemand van eenigen smaak, al vond hij ze op zich zelf nog zoo fraai, reeds daarom in zijn eigen pennewerk zou vermijden. Hier is alleen sprake van het betere slag der Multatulianen, die althans eenmaal in hun leven de ernstige begeerte in zich hebben gevoeld en in het openbaar daarvan getuigden, den strijd voor recht en waarheid in den geest des grooten voorgangers mee te strijden. Van hen geldt wat ik zeide: zij hebben den strijd spoedig opgegeven en zijn rustige burgers geworden, of zij zijn onrustig gebleven maar doen meer kwaad dan goed.

Ten aanzien van de bekende volgelingen en vrienden van Multatuli kan nog een bijzonderheid worden opgemerkt. Namelijk dat zij tot schijnbaar aan elkander fel tegenovergestelde uitersten van partijen behooren. De ironie van de geschiedenis wil, dat twee van de mannen aan wie Douwes Dekker in dezen bundel afgedrukte brieven schreef, thans zitting hebben in het bestuur van de Amsterdamsche kiesvereeniging G r o n d w e t, de konservatiefste bent, wellicht, in geheel Nederland. En wie van de nu werkzame publieke personen zijn mede uit Multatuli's school afkomstig? — de groep anarchisten en vrijdenkers die — wij zagen het onlangs aan A. H. Gerhard, die wel geen anarchist maar toch vrijdenker is — in openbare of half bedekte vijandschap leven met de sociaal-demokratie. Schijnbaar alleen is er een groote afstand tusschen deze twee soorten van Multatulianen. Beide kunnen zich op dezelfde woorden van Multatuli beroepen. Het individualisme van den bourgeois is de grondslag van de levens-filosofie van de eene en van de andere richting. Het individualisme, gelijk het ook in deze brieven aan verschillende geadresseerden tot bestrijding van het socialisme door Multatuli wordt voorgestaan, en door konservatieven en anarchisten nog altijd tegenover het socialisme wordt gehandhaafd. Het is waar dat niet alleen in de woorden, maar ook in de daden tusschen beide scholen van Multatulianen verschil schijnt te bestaan; maar het blijkt spoedig dat dit verschil enkel de daden betreft, welke men zegt te willen, en niet de daden die feitelijk worden verricht. De waarheid is dat de strijd van onzen tijd, de werkelijke strijd, gevoerd wordt tusschen de socialisten en hunne tegenstanders. Wie niet voor de socialisten is, is tegen hen. Het eerste doel van den strijd is, onzerzijds, het veroveren van de politieke macht, anderzijds, het bewaren van de politieke macht. Als filosofie is de afkeer van konservatieven en anarchisten tegen het dienstbaar maken van de staatsmacht aan arbeidersbelangen precies hetzelfde; en, zoover deze afkeer zich uitspreekt in daden die voor ons de verovering van de staatsmacht bemoeilijken, zijn deze daden de elementen van één en dezelfde taktiek.

De invloed van Multatuli, derhalve, moet o p d i t o o g e n b l i k volstrekt

ongunstig worden genoemd. MULTATULI, die de LASSALLE van Nederland had kunnen zijn, een onvergelijkelijk schrijver en redenaar van een revolutionnaire partij, een man van een aansporende en wegsleepende kracht, zooals niemand voor hem bij ons ooit heeft bezeten, een geniale opruier van de massa, die met de striemen van zijn satyre en de brandfakkel van zijn hartstocht een in waarheid vreeselijke strijder zou zijn geweest aan het hoofd van een gesloten en doelbewuste menigte —; MULTATULI vervult thans in de werkelijkheid onzer dagen de rol van patroon van wijsneuzen en frazeurs en groene hemelbestormers, of is de komfortabele medeplichtige van de reaktie, die alle recht heeft, en zelfs te goeder trouw misleid kan worden om zich met zijn gezag te dekken.

III.

In korte woorden — want het is mij in dit artikel niet te doen om een studie in bijzonderheden van den geheelen MULTATULI, en ik geef slechts opmerkingen die in algemeene trekken zijne verhouding tot den modernen klassenstrijd moeten aanduiden — in korte woorden is het te zeggen waarom noodzakelijk MULTATULI, nu het er niet meer op aankomt bij de bourgeoisie zekere veranderingen in denkwijze en daden te bewerkstelligen, waar de invloed van de bourgeoisie stoffelijk en geestelijk moet worden vernietigd, wel een historische figuur van overgroote beteekenis is, maar geen werkzame agent in den aktueelen strijd.

Het beheerschende motief in het leven van DOUWES DEKKER is zijn ervaring als Indisch ambtenaar. Hij heeft dit geval van den beginne opgevat en kon het niet anders opvatten dan als een wapen tot burgerlijke oppositie. Het was zijn doel niet de kapitalistische exploitatie van de buitenlandsche bezittingen af te schaffen, het was zijn doel deze exploitatie te verbeteren. Merkwaardig is dat als men in een debat hem de vraag stelde of de fouten die hij aanwees elders niet werden gevonden, hij, volgens een plaats in een dezer brieven, deze vraag minachtend voorbijging. Inderdaad was deze vraag — zij moge een uitvlucht zijn geweest voor die haar deed — in zijn systeem uiterst moeilijk te beantwoorden. Wanneer DEKKER, wien het aan geen wereldkennis en scherpte van opmerking ontbrak, zich had willen overtuigen, dat in alle koloniën van Europeesche rijken onregelmatigheden voorvallen en dikwijls gruwelen erger dan door hem gebrandmerkt of door hem geleden, dan zou zijn oppositie een anderen vorm hebben aangenomen. Ongetwijfeld gevoelde hij dit — maar hij had dezen vorm noodig en maakte zich daarom af van de lastige vraag in het debat. Hij had dezen vorm noodig: de onderstelling dat de Nederlanders, als zij maar wilden, aan alle afpersing in de Oost een eind konden maken, en dat, deden zij het niet, dit een bewijs van hun slechten wil en overigens van hun gebrek aan edelmoedigheid en aan liefde voor recht. Dit zoo zijnde, volgde er uit dat degeen, die zich de hem bekend geworden euvelen zoo sterk aantrok dat hij zijn broodwinning er aan gaf en alles in het werk stelde om hen verholpen te zien, een zeer buitengewoon man moest wezen. Er volgde verder uit dat dien buitengewonen man de taak was opgelegd — krachtens zijn zuiverder begrip en grootere eerlijkheid — zijne landgenooten tot een beter inzicht te bekeeren. En, toen ten slotte bleek

dat al zijne inspanning wel in de verbeelding- en gedachtenwereld zekere resultaten bereikten — dat de lieden rilden bij zijn aanklacht en zijn werken gretig lazen en hem veel lof en geestdrift wijdden — maar de werkelijkheid onveranderd en onverbeterd liet, toen volgde logisch de slotsom dat de Nederlanders al een zeer armzalig en verdorven ras waren, te lui, te zelfzuchtig en te onverschillig om te verwezenlijken wat zij prezen op het papier en toejuichten met den mond.

Dieper en dieper in deze onvermijdelijke misvatting zich nestelende, en, met artistieke behagelijkheid de schoonheid van zijn vergeefschen kamp en edelaardige smart genietende, dwaalde hij al verder en verder van de waarheid die, had hij haar eenmaal begrepen: beter gezegd, hadden de tijdsomstandigheden hem geopenbaard het verband tusschen de grieven die hij wilde wreken en de algemeene zonde van de k l a s s e zijner vijanden — van hem zou hebben gemaakt den geniaalsten, den eersten van de revolutionnaire leiders van het proletariaat in Holland. Maar — en zie hier wederom een bewijs dat de maatschappelijke ontwikkeling, schoon zij door het optreden van personen bevorderd kan worden, zich door geen persoonlijke bemoeiïng laat vervangen, zoodat zelfs een uitverkoren individu als MULTATULI, indien hem de maatschappelijke gegevens ontbreken die noodig zijn om onder de leiding van groote mannen zich te ontwikkelen tot belangrijke historische gebeurtenissen, slechts een gering resultaat kan bereiken, en zelfs gevaar loopt in eigen verkeerdheden zich te verstrikken — maar de scheiding der maatschappelijke klassen was in ons land omstreeks de jaren, dat DOUWES DEKKER zich een oordeel vormde over de publieke zaak, nog zelfs niet begonnen. Zou het, mogen wij vragen, ondenkbaar zijn geweest dat toen of althans later, in de jaren van het ontstaan, in de jaren van het verschijnen en eerste succes van den M a x H a v e l a a r, een Nederlandsch publicist door zijne scherpzinnigheid den dieperen grond had gevonden van de euvelen tegen welke hij protesteerde? Een kalm, een beschouwend wijsgeer, die de buitenlandsche socialistische beweging en litteratuur kende, zou reeds, zeggen wij in 1860, hebben kunnen opmerken dat wat MULTATULI had gezien en had geleden de noodzakelijke verschijnselen van kapitalistische kolonisatie waren, zoo oud als het kapitalisme en bestemd niet eerder te verdwijnen dan het kapitalisme. Zoodat, wie de grieven van HAVELAAR wilde verhelpen, zich niet moest wenden tot een fiktief Nederlandsch „volk", en allerminst tot kamerleden, ministers of koningen die de direkt belanghebbende roovers en aanvoerders van roovers waren, maar tot de klasse van de Nederlandsche natie welke in het moederland vooral niet minder scherp werd verdrukt door de zelfde lieden die de Javanen mishandelden en hielpen mishandelen. Ik bedoel dat deze overgang van het bijzondere tot het algemeene reeds dertig of veertig jaar geleden niet ondenkbaar zou zijn geweest.

DOUWES DEKKER, echter, was geen kalm waarnemer maar een ijverig medespeler in de komedie dezer wereld. Geen groot wonder dat iemand die zoo hevig het bijzondere had gevoeld, dat hem vrij onverwachts was overvallen; die naar de Oost ging, niet als de kritikus van een ekonomisch wereldstelsel, maar als een idealistisch jonkman, besloten dapper zijn plicht te doen en zoo rechtvaardig mogelijk te zijn in dienst eener regeering die hem en zijns gelijken slechts ge-

bruiken kon als handlangers van afpersing, — geen wonder dat Dekker levenslang bleef onder den indruk van het speciale dat hem toen was wedervaren.

Wij zullen in het vervolg van deze beschouwingen zien dat later, toen de ekonomische ontwikkeling ook bij ons een scheiding tusschen proletariërs en bourgeoisie te weeg had gebracht, het voor Multatuli te laat was geworden zich bij de proletariërs aan te sluiten. —

Over Professoren en Socialisme.

door

J. SAKS.

I.

W. Sombart. Sozialismus und Soziale Bewegung im 19. Jahrhundert 1896.

Om niet te worden misverstaan, wanneer ik zeg, dat dit boekje groote kans heeft aan sommigen een teleurstelling te bezorgen, is het noodig er bij te voegen, dat zijn schrijver te Breslau professor is in de economie. Als iemand wiens kwaliteiten zulk een officieelen stempel dragen, zich gelieft uit te laten over het socialisme, dat dit zoozeer mist, dan meent ieder die al zoo ongeveer weet wat er in de economische wereld te koop is, met vrij groote zekerheid te kunnen zeggen, hoe laat het is. De heeren hebben gewoonlijk tenauwernood den haan hooren kraaien en men mag al blij zijn wanneer zij hun lezers het relaas besparen hunner benauwde droomen over den róoden haan met zijn begeleidende verschrikkingen van moord en doodslag. Zooals ondeugende kinderen bij dag soms rondsollen met vleermuizen en andere nachtdieren, zoo heeft reeds menig pas letterwijs geworden socialistje zijn baldadige lust gekoeld aan een professor, die te vroeg was uitgefladderd. Een professor omver te praten kan iemand behalve het nut der oefening, de illusie verschaffen het hoogste ornament der bourgeois-wetenschap te doen duikelen in de laagte waarin het behoort; de klapperende, ijle vlag neer te halen, die de geheele muffe lading van burgerlijk misverstand moet dekken. Is men eenmaal verlost uit den ban hunner omzichtige deftigheid en quasi-degelijke breedsprakigheid, heeft men zich vrijgemaakt van den heiligen schroom, waarmede de priesterlijkheid van hun toga-en-bef het economisch-maagdelijk gemoed bedoelen te vullen, dan is het een met leedvermaak gepeperde voldoening hun staathuishoudkunde te brandmerken als de economie eener dolle en gore kermis, dienstig tot de uitkraming hunner stokpaarden en de beneveling der hoofden. Dan is een kritiek hunner meer zwaartillende dan zwaarwichtige beweringen een krachtsoefening even nutteloos, wel is waar, maar zoo opwekkend als het slaan op een hoofd van Jut. Meer dan voor de wetenschap is men voor

dit onschuldige vermaak verplicht aan het hoofd van den heer DE BOUROUILL. Ook de heer PIERSON heeft bewezen een verdienstelijk harde kop te bezitten. En tot geluk eener toekomstige socialistische generatie is ook de jonge professor TREUB gebleken van het hout te zijn, waaruit zich zulke aanbeelden van ontspanningskritiek voortreffelijk laten snijden.... Intusschen begint de aardigheid er een beetje af te gaan. Bij gelegenheid der lezingen van VANDERVELDE is het gebleken, dat de heer D'AULNIS hem als zijn overbodigen remplaçant beschouwde en diensvolgens past den heer D'AULNIS van onzen kant een meer collegiale behandeling. De heer PIERSON wordt boos. En de heer TREUB, in den jongsten tijd sceptisch gezind jegens politieke programma's, zoowel als ten opzichte der economische wetten, de onder een barret gevangen en in een leerstoel gekooide, eertijds zoo ijverig pikkende en lustig snaterende heer TREUB is blasé.... Nu deze zoo dikwijls geslagen trits in reparatie is gegaan, kwam nu de heer SOMBART niet juist van pas? De critische oefeningen mocht men zich vleien, konden nu hun gewone beloop houden. Wat zij aan inheemsche actualiteit misten, konden zij wellicht winnen aan oorspronkelijkheid tegenover dit Silezische kopstuk der officieele wetenschap.

⁂

De wetenschap, zooals zij op de universiteiten wordt beoefend en geleeraard, wordt door de socialisten in 't algemeen niet hoog aangeslagen. Men kan zich nauwelijks verwonderen over dit om zijn eenzijdigheid valsche oordeel, daar zij met geen andere hoogleeraren in aanraking plegen te komen, dan die zich met haar bemoeiën om hen te bemoeilijken. Hoe gering is evenwel de beteekenis dezer officieele heeren en hoe machteloos hun tegenwerking bij den onbedoelden, maar daarom niet minder krachtigen steun, welken zij indirekt te danken hebben aan de talrijke ijverige en talentvolle werkers, die zij nimmer ontmoeten op hun weg en die hun niettemin den weg naar de bestreefde toekomst effenen: de evenzeer officieele beoefenaars der natuurwetenschappen. Het kan schijnen, dat in deze klassenmaatschappij, waar al het officieele de oppositie tegen haar vernietiging noodzakelijk moet belichamen, ook de academische wijsheid zich laat spannen in haar gareel. En wel verre is van de socialistische beschouwing het denkbeeld verwijderd, als zou zij zelfs bij haar hoogste vlucht planeeren boven de maatschappij, wier brood zij eet. Men doet den handelsgeest der bourgeoisie te kort, wanneer men haar het schadelijk idealisme aan wil wrijven in 't algemeen met zulke kostbare zaken philantropie in plaats van ruil te drijven; de officieele wetenschap is de vervullingsleer harer kapitalistische behoeften. Maar uit het samenvallen of uiteenloopen van proletarische en bourgeoisbelangen, uit hunne officieele taak algemeene of klassebelangen te moeten dienen volgt het heterogeen karakter harer verschillende takken. De medische en hygiënische wetenschappen bijv. bedoelen een kennis te kweeken en toe te passen, die van algemeen nut kan worden geacht, daar onbestuurbare winden en onnaspeurlijke bacteriën in de keuze hunner slachtoffers nog altijd zekere democratische neigingen aan den dag leggen. Het af te wenden gemeenschappelijk gevaar is intusschen dubbel te vreezen voor de bourgeoisie, die in het proletariaat haar kost-

winner heeft gevonden, den schepper en verdediger van haar welvaart, de militaire en industrieele armee, die zij in behoorlijken staat wenscht te houden en talrijk genoeg om een reserve te kunnen vormen. Hier is alleen een strijd tusschen de verschillende richtingen in de wetenschap zelve en de bourgeoisie schenkt haar officieele voorkeur aan de beste vertegenwoordigers der zegevierende fractie. — De strijd der klassen openbaart zich bij een andere categorie, wier roeping de belangen der bourgeoisie te dienen het zwaarste, zoo niet het eenige gewicht legt in de schaal der officieele keuze. Deze overeenkomst in bestemming overbrugt evenwel het groote verschil in aard, dat er bestaat tusschen het steunen van haar vervallend en topzwaar productiesysteem door de inwendige balken eener stevige en kunstige techniek of door de uitwendige stutten eener behoudzuchtige en bemantelende dialectiek, tusschen het versterken van haar productieve kracht en het verbergen harer onmacht deze kracht te beheerschen, tusschen het dienen der productie in 't algemeen en dat van haar bijzonder systeem; de tegenstelling die beantwoordt aan het antagonisme in het karakter zelf van het kapitalisme, zooals het zich in deze laatste periode van zijn maatschappelijken invloed in opperste hevigheid openbaart, die zich weerspiegelt in het officieele karakter der wetenschappen dezer categorie, al naarmate deze de verschijnselen der natuur of der maatschappij onderzoeken en die kan worden beschouwd door het spraakgebruik-zelf vastgesteld en beoordeeld te zijn, dat de eerste soort de exacte noemt.

Wil men nader ingelicht zijn omtrent het karakterverschil dezer wetenschappen dan lette men op, wat een theorie en wat een dogma heet. Wie hoorde ooit van een chemisch dogma of een theologische theorie? Nochtans worden zoowel de een als de ander beschouwd het hoogste begrip te bevatten der bestudeerde zaken, de algemeenste voorstellingswijze van hun kenbaren aard; evenzoo dragen op de toppen hunner torens de kerken het zinnebeeld van de leer die in hunne gewelven wordt gediend. Het dogma nu is als het strenge onwrikbare kruis op het bouwwerk eener reactionaire wetenschap, het is de verstijving der door de uiterste denkinspanning eener vroegere periode bereikte wezensvoorstelling van het onkenbare; het leidt in theologie en moraal het taaie leven der traditie. Zijn reactionair karakter beantwoordt aan de voortdurende behoefte eener heerschende klasse om de ideologische reflexen te onderhouden van haar overwicht in het maatschappelijk productiestelsel, een drang die groeit naarmate dit overwicht slinkt. Zoo klemt zich het ondermijnd kapitalisme te wanhopiger vast aan de handhaving van autoriteits- en gezagsvormen, naarmate de functies der kapitalisten overbodiger en schadelijker worden. En zoo heeft het kunnen gebeuren dat de van huis uit liberale bourgeoisie, die overal waar zij tot heerschappij gekomen is de monarchie heeft verminkt of vermoord, den gebalsemden lijken van het koningschap een zwaard heeft pogen te steken in de verstijfde hand en ze heeft opgesteld voor het hongerige en woelige proletarenvolkje als vogelverschrikkers. En tevens — als blijk hoe de internationale belangen van het kapitalisme hunne uiting niet missen in onze kleine academische wereld — dat de liberale gemeenteraad onzer hoofdstad onder den schijn van een tot scepticisme gedreven onpartijdigheid, het blijk verborg van haar compromis met de Katholieke Kerk in de verheffing

van pater DE GROOT tot haar officieelen verbreider der autoritaire idee, tot haar hoogleeraar in de middeneeuwsche philosophie van THOMAS VAN AQUINA.

Hoe de bourgeoisie de maatschappelijke wetenschappen noopt hare belangen te volgen en geen andere dan hare volgzame uitingen verkiest te honoreeren, blijkt niet minder duidelijk uit de academische lotgevallen van een ander dogma het nog veel dierbaarder economische dogma van den eigendom. Mocht er iemand leven die nog wat geeft voor hare universitaire „vrijzinnigheid" in deze materie, men zou hem willen vragen, wat hij dan wel zou willen geven voor de kans van KARL MARX zelf, wanneer deze in staat was zich nu candidaat te stellen voor een academische leerstoel, nu door alle professoren in de economie zijn leer voorzichtig wordt besproken en hier en daar schoorvoetend en ten deele beaamd. Hij zou voor deze kwaliteit nog ongeschikter bevonden worden, dan hij het een halve eeuw geleden reeds was voor privaat-docent; en gepaster dan een zijner beste volgelingen de leer van den meester te laten verklaren, zal het in de eerste halve eeuw nog wel bevonden worden, de vruchten van zijn door de officieel-geleerde wereld zelf als enorm geprezen geleerdheid en als phenomenaal bewonderde denkkracht door burgerlijke koks te laten toebereiden voor de studeerende jongelingschap, die het oordeel des onderscheids mist tusschen gaar en ongaar... De eigendom is heilig en hem voegt een academische nimbus; de Eigendom is die was, die is en die zal zijn tot in alle eeuwigheid. Maar ook hier is men gedwongen het op een accoordje te gooien met de strenge eischen van zijn ongerepte heiligheid. Om haar bedreigde maatschappelijke positie voorshands te redden sluit de bourgeoisie de voor hare tegenstanders zoo leerzame compromissen, die als resultanten van uiteenloopende componenten, ons naast het voortdurende algemeene klassebelang, dat de verloochening van het dogma niet duldt, de oogenblikkelijk bijzondere behoefte toonen, die verbiedt het te handhaven. Zóó het katheder-socialisme in Duitschland en zóó, om in de buurt van de thomistische leerstoel te blijven, de benoeming van den hoogleeraar TREUB.

De moraal van wat een fabel schijnt: de heer TREUB, die slaagt met zijn candidatuur, is niet alleen de bevestiging der algemeen gevoelde noodzakelijkheid het dogma te redden door het wringend aan te passen aan de dreigende omstandigheden, maar bovendien de zeer bijzondere illustratie van den veegen toestand der bourgeoisie, die met elke oogenblikkelijke redding de zekerheid van haar toekomstigen ondergang vergroot. De benoeming van den gehaten amsterdamschen wethouder tot hoogleeraar in de wetenschap, wier toepassingen men zelfs tot dezen duren prijs wilde voorkomen, het verkiezen der ruime verspreiding van de theorie ter vermijding van eenige harer practische conclusies is de wanhopige keuze van het latere erger voor het dadelijke kwaad, het afgebedelde uitstel, dat de noodzakelijkheid der executie te sterker bevestigt. Het is het spiegelbeeld van de laatste periode van het kapitalisme, waarin het bijzondere oogenblikkelijke belang van het individu eischt, dat hij de technische en administratieve hervormingen invoert in productie en ruil, die zichtbaar leiden tot de opheffing zijner klasse, het socialisme.

En ziehier ons gevoerd in het hart van de kwestie der natuurwetenschappen op wier philosophische toppen de theorie geplant staat als de wakkere en be-

weeglijke haan der voortdurende reformatie. Belichaamt zich in het stramme dogma de reactionaire klasseneiging van de bourgeoisie, in de soepeler theorie is de dwang der hervormende actie harer leden verzinlijkt. Het dogma zal trachten de feiten tot brekens toe te buigen in den pasklaren vorm harer deducties, de theorie buigt zich voor het feit, steeds bereid, waar hare conclusies zich niet dekken met de gevonden, of door het experiment gevormde werkelijkheid, zich in te laten lijven bij een hoogere, álle waarnemingen omvattende beschouwingswijze. Kan men zich van een partijganger van eenig dogma een uitspraak herinneren, die in hoog-wetenschappelijke objectiviteit kan gesteld worden naast die van den hoogleeraar VAN 'T HOFF, die na de ontdekking van het argon, dat zich niet liet aansluiten bij zekere fundamenteele chemische voorstelling, dit niet betreurde, maar er zich over verheugde: „want zoolang een theorie wordt bevestigd, gaat een theorie niet vooruit." De afwijking van het verkregen met het volgens de theorie te verwachten resultaat, is het noodsein voor het ontgaan van grooter teleurstellingen. Want, en dit geeft haar het praktisch en zakelijk, het in zijn besten zin bedoeld, burgerlijk karakter, de theorie wordt niet gedacht als de eindelijke, het absolute rakende vondst van den philosophischen geest, haar beoefenaars vleien zich niet de toekomstige ontdekkers te zijn eener eeuwige waarheid, de theorie is niet de waarheid, maar de voorloopige wegwijzer om de dwaling te vermijden, de theorie is de werkmethode. Tusschen haar flaters en industrieele schadeposten is een oorzakelijk verband, dat niet ontgaat aan de economische flair der bourgeoisie, in wier onberedeneerde achting een chemicus meer weegt dan een dozijn theologen met een econoom als toeslag. Want het natuurwetenschappelijk onderzoek, waarvan zij de richting bepaalt, bedoelt in laatste instantie de oplossing der problemen door het kapitalisme in zijn door de concurrentie tot hartstocht aangewakkerd winstbejag gesteld: hoe de sfeer harer exploitatie uit te breiden, hoe haar ruil te versnellen, hoe haar industrieele techniek te verbeteren. En zoozeer is het direkte belang der bourgeoisie gemoeid bij de snelle en juiste voldoening harer economische eischen, zoo gewichtig en onmisbaar is de taak dezer wetenschappen, dat meester en dienaar niet zelden verwisseld worden en zij het schijnen, die het kapitalisme beheerschen. Door de opkomende bourgeoisie ontslagen als vazallen van het dogma der scholastiek en bedeeld met een vrijheid als die de proletarier tegenover den kapitalist genoot, hebben zij als wapenbroeders haar strijd gedeeld tegen de feodaliteit, maar ook haar overwinning. Na als REDE op den troon der godheid verheven te zijn in haar glorietijdperk, toen de bourgeoisie den troon der aardsche koningen besteeg, heeft hunne ontwikkeling in deze eeuw gelijken tred gehouden met de hare. En in onze dagen is van húnne vlucht de snelheid gelijk die van háren tuimel... Niet afwijkend op zijpaden van verheelde teleurstelling of verhuicheld échec, gaan zij door het kapitalisme, dat hun cultus heeft gedreven in tallooze laboritoria, als langs een rechten weg van de feodaliteit naar het socialisme. Hun officieele taak is de onbeschroomde dienst der waarheid, zij hebben de wegen der natuur te zoeken en te volgen met de voorzichtigheid van den twijfel en niet den menschen hunne wegen voor te schrijven met de omzichtigheid der klassevrees. Evenals bij de vakken, die in deze ruwe schets der positie van de

officieele wetenschap in den klassenstrijd, aangewezen zijn als de behartigers van het algemeen belang, wordt door den aard der materie de strijd der opinies beslecht binnen den kring der wetenschap-zelve, en het burgerlijk klassebelang wacht den uitslag en wacht zich wel dien te vervalschen. De eenige strijd, die de bourgeoisie zich in deze zaken veroorlooft is de concurrentie om de meest illustre vertegenwoordigers der verlichtste in de theorie en profijtelijkste in de praktijk gebleken richting aan haar academie te verbinden. En alsof de Amsterdamsche universiteit geroepen was door hare lotgevallen de bewijsvoerder mijner beweringen te zijn: in denzelfden tijd, die haar de betwijfelbare winst der reeds genoemde voorgangers bezorgde, leed zij, als financieele instelling onmachtig den internationalen wedstrijd vol te houden, het onbetwiste verlies van den eminenten chemicus Van 't Hoff.

De steun, die het socialisme ontleent aan de natuurwetenschappen volgt uit hun taak, de eischen van zijn ontstaan noodzakelijk en de voorwaarden van zijn bestaan mogelijk te maken. In zooverre het, behalve op de verzachting, zich op de versnelling van het pijnlijk proces der maatschappelijke baring toelegt, vindt het zijn beste hulp in hunne vorderingen, die de maatstaf zijn der hervormingssnelheid van het variabele element in de historie, de economie. — De steun, dien het socialisme aan hen ontleenen kán, is dat zij, de sociale wetenschap eener revolutionaire klasse, de nauwkeurigheid en ernst van hun onderzoek even angstvallig navolgt als de voorzichtigheid van húnne conclusies en strikte eerlijkheid hunner mededeelingen. De hartstocht past in de agitatie, die bereiken, — de kalmte in het onderzoek, dat verklaren wil. Het socialisme, welks literatuur van bijna onafgebroken kritiek en polemiek een weerspiegeling is van zijn aard, die meer tot strijden oproept dan tot peinzen noopt en de rechtmatigheid van welks wenschen hun beneveling der gedachte soms schijnt te vergoelijken, het socialisme vindt zijn eenige sterkte in het volgen van hun moraal, waarin niet alleen de leugen, maar zelfs het verzwijgen der waarheid, een doodzonde is.

II.

Waar liggen de oorzaken van de verscheidenheid der proletarische bewegingen zooals zij zich in de groote, kapitalistisch ontwikkelde naties van Europa hebben ontwikkeld; welke is de verklaring van hun modelleering in de drie grondvormen, zooals zij in Engeland, Frankrijk en Duitschland ontstonden? Na in korte en duidelijke trekken de voorwaarden van het ontstaan der arbeidersbeweging, de vormen en het wezen van het utopisch socialisme en de eerste met burgerlijke of kleinburgerlijke invloeden doortrokken organisaties van het proletariaat te hebben geschetst, haar ontstaan dus en wezen, haar theoretische en practische voorgeschiedenis, is het in de in uittreksel hier volgende beantwoording dezer vragen, dat de heer Sombart ons de beste maatstaf geeft van wat hij bereiken wil en van wat hij bereiken kan:

* * *

De engelsche arbeidersbeweging, omtrent het midden dezer eeuw door de lotgevallen van het Chartisme ontgoocheld van hare revolutionaire neigingen, erkent principieel de grondslagen van het kapitalisme en bepaalt met goeden uitslag

haar streven tot het bereiken van loonsverhooging en een ingrijpende arbeidswetgeving. En dit maakt het bijzondere ervan uit: het engelsche proletariaat, zij het dan met uitzondering van een breede massa „outsiders" bereikt deze resultaten zonder dat de beweging een politiek karakter aanneemt, zonder zich te organiseeren tot een zelfstandige politieke partij. Is het omdat een nieuwe sociale geest in de menschen gevaren is, dat de werkgevers deze voordeelen aan de arbeiders toekenden? Zijn het CARLYLE of KINGSLY wier christelijk socialisme de harde gemoederen verteederde? Er zijn geen exacte bewijzen te leveren van het tegendeel, maar zelfs, waar men voor Engeland meer dan voor eenig ander land geneigd is den socialen geest een belangrijke maatschappelijke factor te achten, zoo zijn niettemin de materieele verhoudingen van blijkbaar overwicht bij het tot stand komen dezer vredige ontwikkeling, die de bourgeoisie zoo gaarne voorstelt als de normale hoewel zij, juist door dit uitzonderingskarakter van vreedzame geleidelijkheid, het abnormale voorstelt. Het is de bijzondere politieke en economische stelling die Engeland inneemt, het is hare reusachtige industrieele ontwikkeling en haar beheersching van de wereldmarkt gedurende het tijdvak van '50—80, dat in deze inwendige sociaal-economische kwestie den doorslag geeft. Deze ongekend gunstige, door geen concurrentie van influenceerend belang tegengewerkte, door geen crisen periodiek onderbroken industrieele verheffing, die een voortdurend stijgende vraag naar „skilled labour" opwekt en de werkloosheid binnen enge grenzen bepaalt, voorkomen de onmacht en verzwakken den onwil van den ondernemer tot het verkorten van den arbeidstijd of het verhoogen van het loon. En evenzeer als door deze economische alleenheerschappij wordt de positie der arbeiders versterkt door den politieken toestand, die aan de twee groote en ongeveer even groote partijen van Whigs en Tories slechts de heerschappij kan schenken bij de gratie van het stemmenaantal der arbeiders, wier belangen zij gedwongen kunnen worden niet te verwaarloozen, zoo zij hun eigene willen dienen. Op deze wijze kon de fabrieks-arbeidswetgeving tot stand komen als een politieke maatregel, die de hoofdzakelijk bij agrarische kwesties geïnteresseerde Tories niet deerde. En zoo kunnen aan de liberale fabrikantenpartij bij de uitbreiding van het kiesrecht meerdere concessies worden afgedwongen als ruil voor de hulp van hen op 't kussen te brengen. Behoefde de dwang daartoe bovendien wel sterk te zijn? Lieten de konservatieve Trades-Unions niet de grondslagen hunner productiewijze onaangetast en waren zij niet een vaster en vertrouwbaarder bolwerk tegen alle revolutielust als eenige politiemaatregel? Voorkwam men bijv. door de arbeidsraden niet de stakingen, de zware schadeposten, waar iedere dag een zeker en hoog winstcijfer beloofde? Aangenomen dat de arbeidswetgeving de productiekosten opdreef, door de monopoliestelling der industrie had men het in zijn hand het gelag door de consumenten te laten betalen. Maar zelfs dit was overbodig. Door verhooging der arbeidsintensiteit kon men op den beter betaalden en beter gevoeden arbeider de vermindering zijner werkuren verhalen, door nieuwe machines en grootere economie in hun consumtie de productiviteit verhoogen en den afzet vermeerderen: er was geld in overvloed en de markt bleef graag. Zoo nam dit schijngevecht tusschen kapitaal en arbeid alleen een ernstigen keer voor de kleine industrie, die onder den voet der groote geraakte,

juist zooals deze het wenschte. Een zeer wezenlijke voorwaarde voor de geleidelijke en zakelijke beslechting van dezen strijd is te zoeken in den nuchteren practischen aanleg van den engelschen werkman, welke hem geschikt maakt voor elke politiek, die niet van hem vergt verder te kijken dan zijn neus lang is. Deze „smarte" zin is belichaamd in de Trades-Unions, de sluwst denkbare instellingen, die even diplomatisch-handig en plooibaar zijn tegenover de ondernemers als exclusief, bekrompen en brutaal tegenover de viermaal talrijker „outsiders", hun succes te danken hebben juist aan hun kapitalistischen geest. Geen sociale beweging, geen klassestrijd en van den „socialen vrede" minstens de voorstadiën: zóó is de schijn van dezen onderhandelingenstrijd door het speciaal-engelsche berekenende vakvereenigingstype gestreden tusschen '50 en '80, het tijdperk, zooals men het noemen kan, van den socialen wapenstilstand. Met het omhoog komen van de onderste lagen der arbeiders, met het eindigen van Engeland's supremaat op de wereldmarkt, begint de grootere erkenning van den klassenstrijd door deze Trades-Unions, die leert wat het vergankelijke is voor de internationale beweging van dit zeer bijzondere engelsche type. Het blijvende, afgezien van de rijke ervaring in den economischen strijd, is van deze beweging de methode.

* * *

In de scherpst denkbare tegenstelling tot dit nuchtere, berekenende, weloverlegd en eendrachtig naar het naaste doel voortschrijdende engelsche type staat het fransche, het product van een socialen bodem, waarop in voortdurende onrust partijen zich vormen en ontbinden, waar de beweging zich verkruimelt in talrijke kleine fracties en waar de strijd om de politieke macht eensklaps wordt onderbroken door de bloedige barrikaden-strijd, de samenzwering en de persoonlijke aanslagen. De sociale beweging, hoezeer ook bezig de uitingen van haar aanleg te betoomen, heeft hier iets ziekelijks en prikkelbaars, nu geweldig en grootsch in haar spontane opkomst, dan weder verlamd na den eersten tegenspoed. Altijd vol geest en geestdrift koers houdende op een verre horizon, maar even dikwijls vol phantasieën en droomerijen. Onvast in haar keuze van middelen en wegen, maar altijd vervuld van het geloof aan het doeltreffende der rassche daad 't zij met het stembiljet of met den dolk, maar bovenal aan de wonderen der revolutie. Wil men haren aard kenschetsn in één woord, dan zij dit: „revolutionisme" als een samenvatting bedoeld van de neiging in kleine partijen uiteen te vallen, de zucht tot samenzweren in kleine, geheime gezelschappen en het geloof in den kamp op de barrikade.

Het is den kenner van de fransche geschiedenis niet onbekend, dat het fransche proletariaat met deze neigingen de erfenis van de fransche kleine burgerij aanvaard heeft. Deze burgerij heeft het ingeënt met haar strijdwijze niet alleen, maar ook met haar denkwijze en idealen, toen zij de arbeiders in de historie binnenleidde. Tot ver na '48 is het Proudhon, die met zijn ruil- en kredietbanken, zijn arbeidsgeld en zijn „konstitueering van de waarde", als de grootste theoreticus van haar revolutionaire kleine burgerij, een beslissenden invloed heeft gehad op de gangen van het fransche proletariaat. En niemand kan zich over haar grooten invloed verwonderen, die kennis draagt van de glorierijke rol, die in 't bijzonder de parijsche kleine burgerij in de revolutie van '93 speelde en van

de ongeëvenaarde koenheid waarmede zij, Napoleon voorgaande, vroeger en beslister dan ergens anders de baan der bourgeoisie vrijmaakte van de laatste restes der feodaliteit. Deze invloed als traditioneele factor wordt evenwel gerugsteund door de economische omstandigheid, dat in de twee groote fransche centra, in Lyon met zijn zijdeindustrie, waar de werkman „maître ouvrier" wordt genoemd, zoowel als in Parijs met zijn in tallooze ateliers uitgeoefende weeldeindustrie, het kleinbedrijf nog heden op den technischen grondslag van het handwerk heerscht.

Indien men deze revolutiegeestdrift, zoo kenmerkend voor de fransche beweging wil verstaan in haar wezen — dat zich hoezeer door Duitschen invloed getemperd, evenzeer in Italië begint te uiten — dan moet men dit zoeken uit de geheele geschiedenis van dit warmbloedige volk. Het is zijn levendiger temperament, het snellere tempo van denken en voelen, dat dit romaansche type van het engelsche den tegenvoeter maakt. Deze bijzondere aanleg mag het stroovuur van oogenblikkelijke geestdrift, het spontaan-eendrachtig optreden zijner groote volksmassa's verklaren.

En dan — men kan zich niet losmaken van het gevoelen, dat het fransche volk, zelfs nu nog, zich niet heeft kunnen onttrekken aan de betoovering van zijn „glorierijke" Revolutie, welke zich schijnt te uiten in de nervositeit, die het geheele openbare leven kenmerkt en in het bergenverzettende geloof – helaas ontgoocheld in zoo menige minder roemrijke omwenteling — aan het geweld, aan de barrikade. Frankrijks geschiedenis heeft zich sedert de Juli-dagen van '89, zoo is men geneigd te zeggen, meer van buiten af dan van binnen uit ontwikkeld. De regeerings-veranderingen hebben dikwijls een beslissenden invloed gehad op den gang van het sociale leven en te verwonderen is het niet, dat men in de dikwijls zoo krachtig gebleken politieke revolutie den hefboom der ontwikkeling ziet. Dit revolutiegeloof staat, naar het schijnt, in verband met de op haar klassieken bodem nog altijd niet vergeten optimistisch-idealistische natuurphilosophie, het geloof in de „ordre naturel", die slechts ontdekt behoeft te worden en aan het licht gebracht om over de wereld te komen „als een dief in den nacht."

Wanneer wij de talrijke invloeden overzien, die samengewerkt hebben om het hoogst-eigenaardige fransche type der sociale beweging te vormen, dan kan het ons niet bevreemden, dat een hunner slotresultaten geweest is, het anarchisme: de moderne vorm van het revolutionisme met keinburgerlijke idealen. Zijn niet Ravachol en Caserio de echte zonen van het samenzweerderstype uit de jaren '30 en '40 en is er een wettiger vader der anarchie denkbaar dan Blanqui? Het anarchisme is geboren uit de vereeniging der achttiende-eeuwsche sociale philosophie met het revolutionisme van de negentiende: het is de bloedige renaissance van het sociale utopisme.

En, kan men vragen: heeft niet het kleinbedrijvig karakter van den franschen landbouw bijgedragen tot de vorming van dit anarchisme? Het blijft de vraag in hoeverre dit ooit vasten bodem in de massa gevonden heeft, maar zeker is het, dat het altijd in een agrarisch milieu is geweest, waar het den schijn daarvan droeg; zoo nestelde het zich onder Bakounine in Spanje en Italië, zoo nestelt het

zich nu weder in Frankrijk; en evenzeer staat vast, dat waar zich ooit een zelfstandige agrarische arbeidersbeweging ontwikkelde, haar karakter onmiskenbaaranarchistische trekken vertoonde. Is misschien het anarchisme de theoretische uitdrukking der agrarische revolutie?....

Zóo is het fransche type en in de internationale beweging zullen zijn eigenaardigheden de minste sporen nalaten. Maar in één ding kan het den volkeren het voorbeeld geven: in zijn geestdrift; en Parijs zal het proletariaat wellicht met enthusiasme vervullen, terwijl het ons, bourgeois, met decadence besmet.

* * *

Hoe kon in Duitschland, als een vallende meteoor zoo plotseling, een sociale beweging ontstaan, even merkwaardig om haar machtige aanwas, als bijzonder om haar streng zelfstandig wettelijk-parlementair karakter? Men heeft de reden daarvan in de allereerste plaats te zoeken in Lassalle, den daemonisch eerzuchtige, die in de eerste jaren na '60 in de politiek geen andere, onbestreden heerschappij te veroveren vond, dan die aan het hoofd eener te scheppen arbeiderspartij. Om het succes van zijn heerschzuchtig streven te verklaren, moeten de zakelijke momenten evenwel niet uit het oog verloren worden. Het duitsche volkskarakter kan hier weinig ophelderen: al ware het geneigd tot het fransche „revolutionisme", de italiaansche beweging toont, hoe weinig bij een laat ontwikkelde, door buitenlandsche ervaring beleerde, beweging dit „onrijpe", wanneer het niet zijn wortels in de historie heeft, gelegenheid vindt tot ontwikkeling te komen; al ware het engelsch van aanleg, dit land was economisch te weinig ontwikkeld voor een overwegende vakbeweging. De veronderstelling, dat evenals elders, de politieke beweging haar kracht zou hebben gezocht in de aansluiting bij de toenmalige burgerlijke partijen, stuit af op hunne absolute onbekwaamheid tot radicale politiek, tot het leiden van het proletarische water op hun eigen molenrad. Hun meest kenmerkende eigenschap is dat zij, bij een eigen beweging als in '48, hun trots tot lafheid voelen verbleeken bij de eerste verschijnselen der aan iedere burgerlijke beweging eigene democratische benedenstroom; de vrees voor het roode spook heeft haar elken radicalen eisch onmogelijk gemaakt, behalve dien van de socialistenwet. Theoretisch uitte zij deze vrees in een voor onze begrippen geheel onvatbaar geworden doctrinaire opvatting der Manchesterleer. Het ontbrak absoluut aan eenig begrip der eischen en daden van het proletariaat in de hoofden der liberale economen van dien tijd.

En toen Bismarck — alsof hij door Lassalle's program in dit opzicht uit te voeren, zich wilde wreken op dit liberalisme — in 1867 het algemeen stemrecht invoerde, was de weg voor het proletariaat aangewezen tot de vorming van een zelfstandige partij met een sterk uitgesproken parlementair karakter, en die voor het liberalisme tot zijn verderen ondergang.

Deze duitsche beweging draagt nog lang daarna den persoonlijken stempel van haar oprichter, Lassalle, en men kan haar krachtigen groei niet losmaken van de nawerking, die zijn machtig agitatorischen invloed uitoefende. Heeft dit persoonlijk moment ongetwijfeld bijgedragen tot de machtsontwikkeling, die het duitsche type zijn grooten invloed verzekerde in de internationale beweging, de essentieele verklaring van haar overwicht ligt in het feit, dat zij van den beginne

af aan onder den wetenschappelijken invloed stond van den man, die het gemeenschappelijke der bewegingen tot haar scherpe, theoretische uitdrukking bracht: KARL MARX.

III.

De heer SOMBART, dit zal wel duidelijk geworden zijn, is geen professor, die men in de kritiek voor goede prijs verklaren kan. Er staan in de acht opstellen, die zijn werkje samenstellen en waarvan hier een gegeven is, wel eenige zonderlinge dingen, maar het „wij bourgois" van den schrijver klinkt het vreemdst van alles; het vermoeden is niet gewaagd, dat sommige der hoorders in Zurich, waar hij ze eenigszins gewijzigd uitsprak, liever dan voor hun inhoud zich voor hun vorm aansprakelijk hadden gesteld. Want als uiteenzetting, hoe het proletariaat, als product der economische ontwikkeling ontstaan, aanvankelijk met de burgerlijke beschouwing besmet in de utopie en voor het burgerlijke belang strijdend, in zijn oppositie tot het midden dezer eeuw, zijn klassenstandpunt leert door KARL MARX en voor de eerste maal gaat innemen in de Internationale; hoe het zich in socialistische corporaties gaat aaneensluiten, uit wier nationale bijzonderheden de internationale eenheid zich meer en meer ontwikkelt — als verhaal van de ontwikkeling der wetenschap en der praktijk van de sociaal-democratie is dit werkje in zijn bouw van een zeldzame stevigheid en in zijn uitvoering van een bondige helderheid. Als men den schrijver aan zijn woord wil houden en hem rangschikken onder de burgerlijke geschiedschrijvers der beweging eener vijandige klasse, dan mag hem de eer niet onthouden worden een der weinigen te zijn, die haar litteratuur kennen uit eigen onderzoek, en die zich hare denkwijze heeft trachten eigen te maken. Wat hij daarbij heeft gewonnen en wat zijn betoog den helder-bewusten vasten gang verleent, is de erkenning der historische noodzakelijkheid van den klassenstrijd. Dit diepere inzicht geeft zijn arbeid het hoogere karakter eener geschiedenis, zijn toon de betrouwbaarder waardeerende kalmte en zijn figuur de meerdere degelijkheid tegenover den bij ons met hem vergelijkbaren Prof. QUACK en diens in lossen samenhang voortmarcheerende, met schutterige beelden versierde parade van socialistische „personen en stelsels".

Maar scheidt hen het verschil, dat er ligt tusschen een historicus, die betoogt, en een „tooster", die verhaalt, zij komen overeen in hun dubbelslachtigheid, die hoewel in zeer verschillende mate, hen stempelt tot even zonderlinge bourgeois als vage socialisten. Een leerzame aanwijzing omtrent het algemeene karakter zijner beschouwingen geeft de heer SOMBART in de mededeeling, dat zij uitgesproken werden voor een zeer gemengd, maar grootendeels buitengewoon dankbaar publiek. De dankbaarheid van zulk een publiek is in die mate gewoonlijk slechts te behalen met stellingen van zeer gemengde natuur. De heer SOMBART is niet het zuiverste, maar toch een der voorbeelden, hoe men den strijd der klassen kan erkennen en zich veilig achten op den grens, waar zij elkander treffen. De vastheid zijner socialistische teekening van het verleden verslapt bij het schetsen van het heden en verliest zich in de kenmerkend burgerlijke vaagheid omtrent de toekomst. De noodlottige keuze van het bekende standpunt boven de klassen mag hem veroorloven de grens te trekken, die hen scheidt, maar veroordeelt hem tevens zich daarop blind te staren als

een kip op een krijtstreep. Hij erkent de historische noodzakelijkheid van het sociaal-democratische „ideaal", maar acht de noodzakelijkheid zijner verwerkelijking niet bewezen. Hij twijfelt zelfs aan de mogelijkheid van zulk een bewijs, dat hij nog lang niet geleverd acht met de aanwijzing, dat, hetgeen door het proletariaat wordt gewenscht en nagejaagd, in den loop der sociale ontwikkeling wordt voorbereid (blz. 74). Later blijkt, dat zijn twijfel berust op de veronderstelling der mogelijkheid, dat de menschelijke energie, die zooal niet willekeurig in zijn uiting toch een uitsluitend persoonlijk en veranderlijk eigendom is, de uitvoering zou kunnen nalaten van wat het historisch proces mogelijk gemaakt heeft (blz. 104 en 105).

In het kortst mogelijke bestek is hier, door hem zelf geformuleerd, bijeengebracht de wezenlijk burgerlijke elementen in SOMBART's opvatting. Het is de miskenning van het verband, dat er bestaat tusschen de productiewijze der menschen en de uitingen van hun gevoels- en gedachtenleven, tusschen de economie en hare ideologische reflexen. Elke productiewijze heeft haar eigen regels, die haar ontwikkeling en haar ondergang bepalen met de kracht van natuurwetten; de klassen, die zij schept kunnen deze niet willekeurig leiden of onverschillig langs zich heen laten gaan; hun sentimenten worden in uiting en in intensiteit door deze wetten zelve bepaald. De wenschen van het proletariaat en de ontwikkeling van het kapitalisme loopen niet toevallig parallel, noch minder zijn het deze wenschen, die de ontwikkeling bepalen: de kapitalistische werkelijkheid bepaalt het „ideaal", maar tevens de energie en de middelen, waarmede men het tracht te bereiken. De eenig zelfstandige, de alle andere drijvende en richtende factor is de kapitalistische economie en haar lotgevallen zijn bepaald door de als natuurwetten werkende wetten van het kapitaal: waarde die meerwaarde moet voortbrengen. Zij veroorloven terugkeer noch stilstand, maar drijven dwingend voorwaarts in de richting, zoowel de organisatie van kapitalisten als van proletariërs; en wil men een psychologisch moment in deze door den aard van het bestaande bepaalde actie naar het toekomende, het is geen ander dan het zelfbehoud. Het volgend geslacht van proletariers, tenzij met zelfvernietigende neigingen geboren, zal hooger georganiseerd staan en daardoor krachtiger tegenover een kapitaal, dat met zijn gedwongen engere centralisatie zijn stelsel verzwakt en zich[illegible]der overbodig maakt. En ten slotte zal alweer zijn als bijzondere belangzucht zi[illegible]end algemeen sentiment van zelfbehoud het proletariaat dwingen, het beheer der productiemiddelen uit de handen der monopolisten te nemen, al had het door een wonder des hemels in den door SOMBART zelf als noodzakelijk erkenden klassenstrijd, met de door hemzelf in 't licht gestelde vormende kracht, maar een tiende van de energie bewaard, waarmede de schrijver in zijn eigen land getuige is geweest, dat het zich heeft georganiseerd, ondanks BISMARCK en socialistenwet. Men kan deze stellingen bestrijden, maar door er niet van te gewagen, bewijst de heer SOMBART, aan wiens goede trouw men niet behoeft te twijfelen, dat hij zelf nog niet den weg heeft gevonden in wat hij, met zachter termen, de warwinkel der MARX-ENGELS'sche litteratuur noemt.

Dit gebrek aan verband tusschen het economische feit en het in zijn diep[illegible]e wezen economische sentiment, deze betrekkelijke onafhankelijkheidsverklaring

van den mensch, dit binnensmokkelen van den vrijen wil op maatschappelijk terrein, levert de aanleiding en den sleutel voor alle burgerlijke misvattingen van dezen schrijver met burgerlijke gevoelens. Zij laten plaats voor het toevallige naast het noodzakelijke, voor het formeeren der tegenstelling tusschen evolutie en revolutie, zij leiden tot de onjuiste beoordeeling van het persoonlijk karakter en den persoonlijken arbeid van MARX en ENGELS en in 't bijzonder van LASSALLE. Zij spiegelen bedriegelijk den schrijver de mogelijkheid voor van een standpunt boven de partijen en een moraal boven de klassen, wat met verbluffende duidelijkheid uitkomt aan het slot van zijn werk, waar hij als de moreele gevolgtrekkingen uit zijn beschouwingen, aan beide klassen deze twee leerstellingen aanbeveelt: te strijden met fatsoenlijke wapens en op den bodem van het bestaande recht, „respectabel omdat onze vaderen er voor gestreden hebben!" Het algemeene fatsoen en „de heilige rechtsidee!" Wil de heer SOMBART niet zien, dat deze heilige huisjes leeg zijn en dat hij bezig is de bourgeoisvoorstellingen, waarmede hij ze bevolkt op te dringen aan de proletariers, die er niet van zijn gediend? ....

Met dat al is SOMBART's boekje te beschouwen als een der beste oplossingen van het vraagstuk, hoe met zulke bourgeois-meeningen een degelijke en onderhoudende geschiedenis van de sociaal-democratie is te schrijven. Hij is bovendien een vriendelijke gids, die voor elk een goed woord over heeft: voor den socialist het goed recht zijner partij en de waardeering van het verleden, voor den bourgois een bemoediging voor de toekomst. En als men in 't oog houdt dat een jongen liefst met een familielid naar den tandarts gaat, dan zal men SOMBART respecteeren als een der beste elementen voor de propaganda in bourgeoiskringen.

Organisatievormen van het Kapitaal.*)

DOOR J. SAKS.

De manufaktuur.

Het zijn de vier wanden der manufaktuur — de werkplaats waar op den technischen grondslag van het handwerk de kapitalistische productiewijze haar voorloopige toepassing vindt — waarbinnen de geldbezitter de in gezellenstakingen en boerenopstanden verspilde arbeidskracht gaat besluiten en een nuttig-bedrijvige afleiding geeft. Met den technischen aard en het kapitalistisch karakter van het productieproces hangt samen, dat hij zijn kapitaal daarbij splitst in twee gedeelten: het eene, besteed aan gebouwen, grondstoffen, werktuigen etc., waarvan de waarde onveranderd wordt overgedragen op de door hunne consumtie voortgebrachte waren; en het andere, geruild tegen de arbeidskracht, die met eenig overleg gebruikt, een grootere dan haar eigen waarde oplevert: het constante en het variabele kapitaal. De zin, waarin dit overleg zal worden gepleegd, blijkt

*) Vervolg van blz. 298. Afl. 8.

uit de constitueering van de waarde der arbeidskracht, als elke andere gemeten door den maatschappelijk-noodzakelijken arbeidstijd voor hare (re)productie vereischt, de waarde dus der middelen voor hare instandhouding, de bestaansmiddelen van haren drager: den arbeider. De kapitalistische toeleg zal gericht zijn op de vergrooting der natuurlijke periode harer functie: den arbeidsdag, ter verlenging van het niet voor de continuiteit der arbeidskracht noodzakelijke gedeelte; maar tevens op de verkorting van dit laatste, op de inkrimping van de waarde der arbeidskracht, identiek met die harer bestaansmiddelen. De vorming der meerwaarde — voor iederen kapitalist de onmisbare voorwaarde, hoewel niet de rechtstreeksche maat zijner bijzondere winst — is dus behalve aan de arbeidstijdverlenging, gebonden aan de versnelde functie der arbeidskracht-zelve en haar aanwending onder de meest tijdbesparende techniek, aan de intensiteit en de productiviteit van den arbeid. Alle economische maatregelen, die de nu opkomende bourgeoisie neemt en zal nemen tot aan haar ondergang, zijn meer of min directe en bewuste strevingen in een dezer drie richtingen. Het tijdvak der manufaktuur vertegenwoordigt in 't bijzonder den eenvoudig-ruwen strijd om arbeidstijd en proletariërs, om het kapitaal bij uitnemendheid: de arbeidskracht; en deze strijd, in zijn wezen economisch, droeg de dubbelen mom van een vrijheidskamp, daar hij de ongebreidelde beweging van het industrieele en het handelskapitaal moest verzekeren en van een godsdienstoorlog, daar de oude kerk, zich ontheiligend in haar veile grissen naar het lieve goud, waarvoor zij de waskaars van den heilige zoowel als de ziel-en-zaligheid harer leden verpatste, den rijken buit beloofde aan proletariërs in haar vadsige monniken, aan exploitatieterrein in haar uitgestrekte landerijen en aan arbeidstijd in haar overvloed van feest- en heiligendagen.

De produktiewijze der manufaktuur, wier maatschappelijken invloed Marx vaststelt te hebben gelegen tusschen de helft der zestiende en het laatste vierde deel der achttiende eeuw, is in haar oorspronkelijken vorm de direkte voortzetting van het middeneeuwsche handwerk, maar dit op de grootere schaal, welke het groeiend aantal proletariers veroorlooft en welke de vorming vereischt van den zuiveren kapitalist, zich uitsluitend met de leiding der meerwaardevorming belastend, wier toeeigening hem van direkt-produktieven arbeid ontslaat; zich al meer van den bijzonderen arbeid verwijderend om den geheelen te overzien. Uit deze eenvoudige, niet meer dan ruimtelijke, samenwerking van nog het geheele produkt vervaardigende arbeiders ontspringt voor hem reeds de eerste der tallooze verrassingen van het kapitaal, die hem den veelbelovenden zin konden openbaren van het bijbelwoord, dat hij openbaar maakte: wie heeft zal meer gegeven worden. De eenvoudige coöperatie verschaft hem het voordeel eener minder dan aan de getalsvergrooting zijner arbeiders evenredige uitbreiding van zijn constant kapitaal, in zooverre hij dit uitgeeft voor zijn werkplaats, en bij verdere technische ontwikkeling ook voor werktuigen, vaatwerk, etc.; het waardedeel, afgegeven aan het afzonderlijke produkt, wordt verminderd, de produktiviteit van den arbeid verhoogd. Maar de coöperatie, behalve dat zij in hare eenvoudigste verschijning de onderlinge verschillen der bijzondere arbeidskracht tot een van toeval onafhankelijke gemiddeld-maatschappelijke nivelleert

en dezen norm verhoogt door de steigende arbeids-intensiteit, voortvloeiende uit den onwilkeurigen, door het oog des meesters aangemoedigden, wedstrijd der arbeiders, schept de uit quantiteitsveranderingen ontstaande qualitatief verschillende arbeidskracht, wier nieuwe gebruikswaarde zich reeds vereeuwigde in de pyramiden der oudheid en in de kathedralen der middeneeuwen. In dit economische tijdvak, waarvan de coöperatie niet een toevallige bijzonderheid, maar een kenmerkende eigenschap is geworden, bracht zij, niet minder eigenaardig, in onze nabijheid meer om nut dan om roem, de reuzenwerken onzer drooggemaakte polders tot stand — en als waarschuwing tegen een al te strenge economische systematiek — met behulp der reeds door de Romeinen gebruikte machine: de watermolen.

Het eenvoudige bijeenbrengen van arme handwerkers in dezelfde werkplaats, de ruwe tot ver in de achttiende eeuw durende gewelddadige of wettelijke strijd om verlenging van arbeidstijd, verschaffen aan het door winzucht gescherpte kapitalistische vernuft den groven maar vruchtbaren bodem voor het waardiger en haar motief dienstbaarder bedrijf der cultuur van het arbeiders-proces zelve. De taktiek der manufaktuur richt zich op de navolging der voor sommige uit te voeren weeldeartikelen reeds in zwang gekomen splitsing hunner productie en die harer qualitatief verschillend deelen (uurwerk) of op de vereeniging der verspreide deelindustriën in dezelfde werkplaats (wolindustrie) en haar uitslag is: „het vullen der poriën van den arbeidsdag,“ de winst aan arbeidstijd door het voorkomen van het deel-artikeltransport in het laatste en de tijdroovende verwisseling van plaats en werktuig is het eerste voorbeeld van gilde-productie. Deze arbeidsverdeeling, de innerlijke organisatie der productie hervormend, zooals reeds de eenvoudige coöperatie het de uitwendige was beginnen te doen, is het groote economische moment der manufaktuur. Zij ontwikkelt en verfijnt de structuur van het arbeidsproces, waar zij, zooals bij het uurwerk, de productie der heterogene deelen, naast en afzonderlijk van elkaar, laat besluiten door den verband aanbrengenden laatsten deelarbeid (heterogene manufactuur) of verwikkelt zijn samenhang tot een organische combinatie door, zooals in de wolindustrie, elk deelproduct te maken tot het ruw-materiaal van den volgenden deelarbeid (organische manufaktuur). Haar algemeene werking is de differentiatie der arbeidskracht, wier samengestelde functie bij de productie van het geheele warenartikel zij ontbindt in de voor elk deelproduct berekende bijzondere uitingen. Haar kapitalistische tendenz is de vermindering van den leertijd, de verlaging dus van de waarde der arbeidskracht, de verhooging bijgevolg der productiviteit van den arbeid. Door deze vereenvoudigende wijziging in de gebruikswaarde der arbeidskracht doet het kapitaal de eerste groote schrede in deze richting der meerwaardevorming, die zal eindigen, met het geheele huisgezin van den arbeider in de werkplaats te drijven en hem zelf niet zelden eruit. En tevens is deze arbeidsverdeeling de voorbereiding eener andere hervorming van het nog verder reikend gevolg, dikwijls niet alleen hem maar ook zijn huisgezin overbodig te maken: de ontwikkeling van het arbeidsmiddel. Want nu elk deelproduct het eindresultaat is van een afzonderlijken arbeid, nu komen tegelijkertijd door het nauwkeuriger onderzoek zijner technische eischen, de onvolkomenheden van het,

vroeger voor velerlei manupulaties gebezigde, middeneeuwsche werktuig aan het licht . . . De door gevoel en phantasie geleide uitgave der arbeidskracht in de middeneeuwen, toen de veelzijdigheid van den arbeider de onvolkomenheden van zijn werktuig te boven kwam, wordt nu onder de dringend gestelde voorwaarde der meerwaardevorming het voorwerp van een gezette studie der wetten van kracht en beweging. De productie der manufactuur vroeg van de kracht in 't algemeen, waarover zij beschikte, het juiste en spaarzame gebruiken van de beweging, waarin zij haar omzette, de voldoende maat en de bijzondere aanpassing aan de eischen van het arbeidsproces. Zij vroeg tevens de ontwikkeling der technische doeltreffendheid van het oorlogsmateriaal, zoowel als die van de hulpmiddelen van haren zich ontwikkelenden wereldruil, die zij ermee beschermde, te land en te water. In haar spaarzaam gebruikte machines bood zij voorbeelden, als wetenschappelijke prikkels niet minder werkzaam dan de beloften van maatschappelijke eer en voordeel: zij schiep de voorwaarden voor het ontstaan eener afzonderlijke wetenschap der mechanische kracht en beweging . . . Niet alleen in de productie der stoffelijke gebruikswaarden, ook in die der kennis voerde de bourgeoisie de arbeidsverdeeling in. De philosophie had van oudsher bijna alle wetenschappen onder haar dak geherbergd, welks afmetingen in de middeneeuwen beschouwd werden bepaald te zijn door den Bijbel en door Aristoteles. Met deze beide in overeenstemming te blijven was de hoogste erkenning, die velen zochten en van hunne uitkomsten af te wijken van slechts weinigen de blijvende roem. Bij de opkomst der bourgeoisie zien wij de een voor, de ander na het drukkende patronaat afzweren en heengaan om zich te vermenigvuldigen. De kapitalistische vrijheid had ook hier aan de met het heilige zegel der kerk gesloten deur geklopt en een der eerste, die van de vroeger of later ontvluchte wetenschappen haar geluk geheel op eigen gelegenheid ging beproeven in de wijde kapitalistische wereld, die haar ontving als een met vreugde verwachte, was de mechanica, de grondleer der werktuigen.

Zoo toont van den aanvang af het kapitaal minstens in kiem de hier uiteengezette algemeene voorwaarden zijner vruchtbaarheid. Zijn bijzonder succes is de bewuste en welgeslaagde poging de groote arbeidsprocessen te verdeelen in kleine, zijn algemeene methode de middeneeuwsche, onbekommerde kwistigheid met arbeidstijd en arbeidskracht te vervangen door de burgerlijke schrielheid, die aan de economie haar kenmerkende bijbeteekenis schonk, de kunst te zijn om op die kleintjes te passen. De productie wordt een minutieus uitgevoerde rekening om een winstcijfer en waar de arbeidskracht de bron is der meerwaarde moest haar drager wel het kind zijn van die rekening. Door den steeds verlengden duur zijner werkzaamheid wordt reeds zijn lichaam, door haren eentonigen aard zijn geest bedreigd. De verdorring en verschrompeling van zijn productieve veelzijdigheid vinden hun evenbeeld in het levenlooze karakter van het product zijner welhaast werktuigelijk functioneerende handen. De arbeidsverdeeling had de anatomie ondernomen van het met individueel leven bedeelde middeneeuwsche product; nu liet zij door deze een rib en door gene een spier samenstellen en wat de werkplaats verliet, was een kunstige ledepop en bij de hoogste volkomenheid een automaat als zijn maker.

Nochtans blijft de arbeider er eene van vleesch en bloed en men mocht hem verlagen tot een rad in de eigenaardige manufactuur-machinerie: de collectief-arbeider, hij was een levend rad met een moeilijk te besturen eigen-beweging. Als rechte afstammeling van den gildegezel vertoonde hij erfelijke trekken van wispelturigheid en eigendunk, die onbestaanbaar waren met de strenge discipline van het mathematisch-kunstig geleedde arbeidsproces, en die vooral van dreigende beteekenis konden worden in de organische manufaktuur, waar de verschillende arbeidstijd, te besteden aan elk deelproduct, vaste getalsverhoudingen vereischte tusschen de direkt van elkander afhankelijke ploegen, zoodat éen weerbarstige arbeider de samenhang van het geheele proces kon verbreken. Het was nog altijd zijn persoonlijke bekwaamheid, waarvan de kansen der productie afhingen en die een soms jarenlange leertijd tot kunstmatigen of wezenlijken eisch stelde. Hoe hij ook de functie der arbeidskracht zocht te rekken, het gelukte den kapitalist gedurende de manufactuur niet, haar de grenzen van den geheelen beschikbaren tijd van den onwilligen arbeider te doen bereiken; hoe hij ook haar waarde trachtte te bekrimpen door een steeds meer arbeidsbesparende techniek, de grondslag bleef het handwerk. De zwakke en eigenzinnige menschenhand bleef het uitgangspunt der productie en het eindpunt der economische hervormingen van het kapitaal, tot het haar verving door de willooze, ijzeren vingers der machine.

(Wordt vervolgd.)

Rose Lacombe. [1]

DOOR RIENZI.

Strijdlustig als de Amazonen der legende, bloeddorstig als de Kriemhilde der Nibelungen, namen vele vrouwen deel aan de bloedige straatgevechten der eerste Fransche Revolutie.

Toen de kettingen der ophaalbruggen van de Bastille werden doorgekapt, en eene woedende menigte dat bolwerk der tirannie binnenstormde, behoorde eene jonge, schoone vrouw tot de moedigste strijders. Het schrootkanon van het garnizoen had haar niet doen terugdeinzen, wellicht juichte zij zelfs bij den dood van den goeverneur DELAUNAY, wiens bloedig hoofd men op eene lans door de straten droeg (14 Juli 1789).

[1] »Het artikel van RIENZI over deze merkwaardige vrouw vormt een deel van een serie, getiteld: »De Vrouwen in de Fransche Revolutie," waarin de auteur achtereenvolgens behandeld: THÉROIGNE DE MÉRICOURT, CHARLOTTE CORDAY, Madame ROLAND, OLYMPE DE GOUGES etc. Dat de Fransche revolutie een burgerlijk karakter droeg, de »revolutionnairen" van die dagen met hun leuze: »Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap", slechts het voordeel van eene bepaalde klasse op het oog hadden, blijkt uit dit artikel van RIENZI ten duidelijkste. De »revolutionnairen" verklaarden onomwonden, dat de vrouwen, dus de helft van het menschelijk geslacht, hun mond moesten houden, van allepolitieke rechten uitgesloten waren. D. R."

Enkele maanden later zien wij diezelfde vrouw op een kamer gezeten, met een sabel in de hand de vrouwen aansporen op haar tocht naar Versailles, waar zij brood wilden halen. „De mannen waren te lamlendig" en daarom stormden winkelmeisjes en actrices, koopvrouwen der Hallen en grisettes door de straten van Parijs om naar den koning te ijlen. Bij de levensbeschrijving van Théroigne de Méricourt hebben wij dezen optocht van hongerigen beschreven; een hoofdrol speelde daarbij de dappere heldin van ons verhaal, Rose Lacombe.

Hare geboorteplaats is onbekend. Nog jong zijnde maakte zij naam aan het theater in de provincie, en kwam 22 jaar oud, in 1789 naar Parijs te midden der revolutionaire woelingen. Daar werd een werkelijk drama ten tooneele gevoerd, daar werden koningen van den troon gestooten, Bastilles verwoest, de eeuwenoude macht van den adel vernietigd, en kreeg na eeuwen van strijd de geminachte massa het bewind in handen. De vrouwen namen daaraan een werkzaam deel. „De tijd is gekomen waarin de vrouwen helden zijn moeten", schreef Mannel, en de vrouwen waren heldinnen, Rose Lacombe niet het minst.

Weer vinden wij haar terug bij de bestorming der Tuilerieën op 10 Augustus 1792. Met de roode muts op het hoofd, de bloote sabel in de hand stormt zij aan de spits der Marseillanen het hardnekkig verdedigde paleis binnen. Onder ruwe kreten vliegt men de trappen op, steekt de trouwe Zwitsers neer vermoordt enkele bedienden, en spaart alleen de hofdames die op de knieën, met de zwaaiende sabels boven hare hoofden, om genade smeekten. De meubelen werden vernield, de vlammen ontstoken in die verblijven der weelde, en altijd door hoorde men het knetteren der geweren, en de doffe bijlslagen der sans-culotten. Rose, steeds vooraan in den strijd, werd licht gewond, en ontving later van de Conventie eene eerekroon. Reeds had de Commune van Parijs op haar voorstel besloten om aan de vrouwen, die den tocht naar Versailles hadden medegemaakt, eene eereplaats te geven in de optochten, en haar te doen voorafgaan van eene banier, waarop te lezen stond: „ainsi qu'une vile proie, elles ont chassé le tiran devant elle". [1])

In de bloedige Septemberdagen (1792) stond Rose Lacombe weer midden in den strijd. Het waren vreeselijke dagen!

De honger teisterde de bevolking, de schatkist was ledig, het leger in wanorde en de vijand meester van de grensvestingen. Longwy had zich overgegeven, Soissons had gebrek aan wapenen, en Verdun bood alleen nog weerstand aan de legers der bondgenooten, die op Parijs aanrukten. De Vendée was in opstand tegen de Republiek, en het Hof had 30.000 huurlingen gewapend voor den burgerkrijg. Er liepen geruchten, dat men de gevangenissen wilde overrompelen om allen te bevrijden, dat men Parijs zou in brand steken, en alle patriotten vermoorden. „La patrie est en danger!" (het vaderland is in gevaar!) zoo las men op eene groote zwarte vlag op het stadhuis; de alarmklok weerklonk, het volk springt woedend op, en de vereenigde legers der grootste vorsten van Europa worden teruggeslagen door deze vrijwilligers op klompen.

Alleen vreesde men, dat de vrouwen en kinderen zouden worden uitgemoord

[1]) »Als een vuile prooi, hebben zij den tiran voor zich heen gejaagd."

door de verraders en de reactie. Alvorens de mannen Parijs verlieten wilde men eerst de vijanden binnen de stad uitroeien. Eene vreeselijke slachting greep toen plaats. Groepen van razenden drongen de gevangenissen der Carmes en de l'Abbaye binnen, en sloegen elkeen neer, die hen „suspect" voorkwam. Half naakt, de armen en kleederen met bloed bespat, zetten de beulen hun moordwerk vier lange dagen en nachten voort. De vrouwen der voorsteden brachten het middagmaal aan hare mannen, „die in de Abbaye aan het werk waren." Slechts weinigen werden gespaard, en alleen den heldenmoed van Mad[lle] de Sombreuil en Cazotte gelukte het, het leven harer vaders te redden. In de Salpétrière, het Châtelet, de Conciergerie en te Bicêtre, waar men met kartetsen op de gevangenen schoot, deed de gerechtigheid des volks zich eveneens in al hare wreedheid gelden. Het hoofd der prinses de Lamballe werd op eene piek voor de tralies der gevangenis van Marie Antoinette geschoven, die op het gezicht harer vermoorde boezemvriendin van smart in zwijm viel. Meer dan duizend royalisten vielen als slachtoffer der volkswoede, en toen de gevangenissen waren leeggemoord, trokken de patriotten naar de grenzen, den buitenlandschen vijand te gemoet. Heeft Rose Lacombe deze wreede maatregelen goedgekeurd als onmisbaar voor het algemeene welzijn? Was hare rol in die vreeselijke dagen die der onverbiddelijke gerechtigheid, dan wel werd haar arm bestierd door blinde bloeddorst? Dat deelt de geschiedenis ons niet mede, en wij kwamen er niets van te weten.

Het volgende jaar heeft zij ondanks den spot en de tegenwerking der mannen hare „Société des femmes républicaines et révolutionaires" [1]) gesticht, die in het knekelhuis der kerk van Saint-Austache haar clublokaal hadden. In een vlugschrift „Avis aux Dames" werd de draak gestoken met de vrouwen, welke zich met politieke zaken wilden bemoeien, doch even flink als vroeger Olympe de Gouges, ging Rose Lacombe voort met te strijden voor de rechten en de gelijkstelling der vrouw.

Op 26 Augustus 1793 kwam zij aan het hoofd der „Républicaines révolutionaires" de Conventie binnen, om de staats-administrateurs en de edellieden in staatsdienst aan te klagen: „de diefstallen in alle administratiën, maar vooral op het ministerie van binnenlandsche zaken eischen eene strenge vervolging; vooral ontsla men alle edellieden uit hunne betrekking." Zij klaagde in scherpe woorden over de bangheid en onverschilligheid der Conventie, die zulke misbruiken ongestraft liet. De leden der Conventie toonden weinig ingenomenheid met die vrouwen, welke zoo ruw weg de waarheid zeiden, drongen haar weg van de tribune en gingen over tot de orde van den dag. Hare poging ten goede bleef dus zonder gevolg, hoe duidelijk zij haar goed recht in hare vrouwen-club ook mocht verdedigen [2]). Doch — ironie van het menschelijk hart — deze vurige republikeine, deze hevige vijandin van den adel werd verliefd op een edelman, den vroegeren burgemeester van Toulouse, Rey, die gevangen zat voor zijne reactionaire gevoelens. Zij wilde Bazire dwingen hem in vrijheid te stellen, doch slaagde niet, evenmin als bij Chabot, die zelfs in de Conventie voorstelde om „de vrouwenclubs te reinigen

---

[1]) Vereeniging der republikeinsche en revolutionaire vrouwen.

[2]) Een lid der Conventie noemde haar »fort dangereuse, parce qu'elle est fort éloquente."

van zulke intriganten", waarop deze de „Citoyennes révolutionaires" eene waarschuwing zond, en Rose Lacombe tegelijk met een royalistisch journalist Leclerc in staat van beschuldiging stelde. Rose werd echter vrijgesteld van alle vervolging, [1]) doch haar minnaar Rey kon zij niet van de guillotine redden.

Nogmaals verzamelde de voorzitster der revolutionaire vrouwenclub een schaar vrouwen om zich heen, die allen met roode phrygische mutsen gedekt, op den 28 brumaire (18 November) 1793 met geweld de zittingzaal van den Conseil général der Commune van Parijs binnendrongen, en eischten te mogen deelnemen aan de verhandelingen. Zij werden met teekenen van afkeuring en beleedigend gemompel ontvangen, en Chaumette richtte tot haar de volgende harde woorden: „Ik eisch vermelding in het proces-verbaal dezer zitting van het gemompel dat deze vrouwen ontving; het is eene hulde aan de goede zeden. Wat nu! ontaarde wezens, die alle wetten der natuur willen verkrachten, zullen deze zalen binnentreden? Sedert wanneer is het den vrouwen geoorloofd hare sekse af te zweren en mannen te worden? Sedert wanneer is het gewoonte geworden, dat de vrouwen de teedere zorg voor haar gezin verwaarloozen, de wieg harer kinderen verlaten, om op openbare plaatsen op de tribune plichten te vervullen, die de natuur alleen aan den man heeft opgelegd? Neen! de natuur zeide tot den man: wees man! jacht, landbouw, politieke zaken en de vermoeienissen van allerlei aard, ziet daar uw deel. En tot de vrouw: wees vrouw! de zorg voor de kinderen en de huishouding, de zoete angsten van het moederschap, ziet daar uw werk." Hij stelde voor geene vrouwen meer in den gemeenteraad toe te laten, wat met groote meerderheid werd aangenomen.

Rose bracht alle vrouwen-clubs in beweging om zich tegen dat reactionaire besluit te verzetten. Bijna dagelijks hadden er opstootjes plaats in het Palais Royal of de Charnier des Innocents, waar men de vrouwen die geen roode broek en cocarde droegen, mishandelde of beleedigde. De Conventie moest er zich mede bemoeien. En Amar, lid van het Comité de Sureté générale, deed de volgende aanklacht hooren: „mogen de vrouwen politieke rechten uitoefenen en zich mengen in regeeringszaken? Zouden zij daartoe de noodige bekwaamheid, moreele en physieke kracht bezitten? Het algemeen oordeel ontkent dit ten sterkste"... „Moet de schaamte haar niet beletten zich in het openbaar te toonen, en in het publiek strijd te voeren met de mannen; voor de balie, de tribune of in politieke vergaderingen zich te vertoonen?"... „Hare opgewonden stemming zou noodlottig zijn voor het algemeen belang, dat zou opgeofferd worden aan de hevigheid harer hartstochten, die slechts verwarring en wanorde zouden veroorzaken." [2]) Hij stelde daarom voor, de vrouwen naar het gezin te verwijzen, en haar te verbieden om zich met de openbare zaken te bemoeien, zich in politieke associaties te vereenigen, of deel te nemen aan de diskussiën der volksvergaderingen.

[1]) De Gazette française had hare arrestatie medegedeeld, waarop zij aan den redacteur het volgende briefje zond: »Ik zal u bewijzen dat mijne armen even vrij zijn als mijn lichaam, daar het voor hen een feest zijn zal u op een dracht stokslagen te onthalen, wanneer gij morgen uwe onjuiste mededeeling niet hebt ingetrokken, en gij weet, ik houd mijn woord! Rose Lacombe, presidente".

[2]) Prof. Quack noemt vreemd genoeg deze redevoering van Amar »eene scherpe, doch verstandige rede". Socialisten, deel I, blz. 4 en 5.)

Slechts één lid der Conventie verdedigde de rechten der vrouw. „Zoolang niet is aangetoond," zeide CHARLIER, „dat de vrouwen geen deel der menschheid uitmaken, kan men haar deze rechten van denkende menschen niet ontnemen". BAZIRE echter drong er op aan om, „révolutionnairement" er „ter wille van het algemeene welzijn" alle vrouwen-vereenigen te verbieden, wat geschiedde.

De vijf groote vrouwen-clubs te Parijs, waarover wij later zullen spreken, werden door dit enkele decreet der mannen opgeheven; geene vrouwen-vereenigingen, onder welken naam ook, mochten weer worden opgericht. De kortstondige invloed der vrouw op de fransche revolutie werd door deze tyrannie der mannen op ruwe wijze gefnuikt. De vrouwen hadden in de gevaarlijkste oogenblikken haar ontembaren moed getoond; waar de mannen versaagden, offerden zij haar leven; waar energie vereischt werd, waar toewijding onmisbaar was voor de overwinning, hebben de vrouwen zonder aarzelen goed en bloed op het spel gezet; leven en geluk aan het algemeen welzijn ten offer gebracht; honger en ellende geleden, kerker en schavot getrotseerd. Doch dat alles werd thans vergeten. Nu men meende hare hulp te kunnen missen, werden zij meedoogenloos verstooten, en teruggevoerd in hare eeuwenoude slavernij! Hare rol was uitgespeeld, tot andere tijden zullen doen snakken naar hare hulp en steun.

Ook de rol van ROSE LACOMBE was ten einde. Jaren later zag men in de Galerie du Luxembourg een net en levendig vrouwtje met ijver de snuisterijen van haar winkeltje aanbieden. Wie zou in die koopvrouw de eenmaal beroemde ROSE LACOMBE, de fiere aanvoerdster der revolutionnaire Amazones, de trotsche en gevierde actrice, de moedige strijdster voor vrouwenrechten hebben herkend? Nog dieper zou zij vallen; het Directoire verdreef ROSE uit haar winkeltje, en na een kortstondig leven vol gevaren en avonturen, maar de moeite van te leven waard geweest, kwijnde de vroegere Presidente der revolutionnaire vrouwen eenzaam en verlaten weg in een vergeten hoekje van dat groote Parijs, waarin zij eenmaal zulk een groote rol had vervuld.

Ook van eene andere krijgsheldin, de wegens hare merkwaardige schoonheid algemeen bekende „Reine AUDU", eene fruitvrouw der Hallen, vernam men na eene kortstondige flikkering niets meer. De revolutie rukte haar weg uit haar fruitwinkel, zij nam deel aan de bestorming der Bastille, hield te Versailles eigenhandig de rijtuigen tegen waarmede de Koning wilde vluchten, deed zijne gardes voor haar sabel terugdeinzen, werd tweemaal gewond, en viel in slaap op een kamer om daarna eveneens van het tooneel te verdwijnen.

Technisch Overzicht.

Motorrijtuigen.

In den laatsten tijd is men weder druk bezig met het vraagstuk om rijtuigen, in plaats van met paarden, door middel van een mechanische beweegkracht voort te bewegen. Dit denkbeeld is zeer oud. Reeds in 1769 heeft een Fransch inge-

nieur Cugnot getracht zulk een plan te verwezenlijken, derhalve reeds vóór den tijd, waarop de eerste bruikbare locomotief werd vervaardigd (n.l. 1804). Doch nu het rijwiel langzamerhand een vervoermiddel geworden is, poogt men motorrijtuigen te construeeren, die wat de bouw aangaat veel overeenkomst hebben met driewielers. De constructie is zeer licht; de banden om de wielen zijn van caoutchouc geheel massief of met lucht gevuld. Voor de beweegkracht maakt men voornamelijk gebruik van stoom, petroleum of benzine.

Een het vorig jaar gehouden wedstrijd te Parijs tusschen een aantal dergelijke voertuigen geeft een indruk van de hoogte, die men op dit gebied bereikt heeft. De weg, die moest worden afgelegd, was van Parijs naar Marseille en terug: een afstand van ongeveer 1700 kilometers. Er waren vier tusschen-stations zoowel voor de heen als voor de terugreis; alle reparaties moesten over dag gedurende den rit plaats hebben; 's nachts gingen de rijtuigen achter slot. Aan den strijd namen deel 32 rijtuigen, waaronder 3 stoomwagens en 5 driewielers met petroleummotoren. Van deze 32 bereikten slechts 13 weder Parijs. Dit slechte resultaat moet voor een deel geweten worden aan het buitengewoon slechte weer, maar werd toch voornamelijk veroorzaakt door de gebreken, die gedurende den rit ontstonden. Springen van wielbanden, breken van machinedeelen, beschadiging door straatvuil, onvoldoende bestuurbaarheid enz. deden duidelijk uitkomen, dat als algemeen vervoermiddel deze wagens nog niet deugen. Evenwel is het opmerkelijk welke groote snelheden bereikt werden. Den eersten dag bedroegen de grootste snelheden 35, 32, 30 en 29 km. per uur. De wagen, die den prijs won, had een gemiddelde snelheid van 25 km. Zij rijdt derhalve in een klein half uur van Amsterdam naar Haarlem.

In tegenstelling met dit resultaat kan nog worden gemeld, dat in Colombo, Ceylon, bij het postwezen motorrijtuigen worden gebruikt om brieven en pakketten naar het station te brengen. Zij voldoen zeer goed en zijn 60 pCt. voordeeliger dan een vervoer met paard en rijtuig.

* * *

De eerste telegraaflijn.

De eerste telegraaflijn werd in het jaar 1844 door Morse, den uitvinder van de elektrische telegraaf, tusschen Washington en Baltimore in Noord-Amerika aangelegd. Het eerste telegram op den 24sten mei 1844 verzonden, bevatte deze voor den aanlegger zoo bescheiden woorden: „Wat heeft God gewrocht". Den 1sten april van het volgend jaar werd deze lijn voor het publiek opengesteld en bedroeg het tarief 2^5 cent voor iedere vier woorden. Gedurende de eerste vier dagen waren de ontvangsten 2^5 cent; een week later stegen zij tot *f* 2.50.

Tegenwoordig worden in Noord-Amerika 65000000 telegrammen per jaar verzonden.

* * *

Landbouwmachines in Rusland.

In Rusland waar het grootbedrijf in den landbouw hoe langer hoe meer toeneemt, is deze toename duidelijk zichtbaar in de vermeerdering van het aantal fabrieken, waar de machines voor den landbouw vervaardigd worden. In 1862

bedroeg het aantal dezer fabrieken 64, in 1871: 112, 1874: 203, 1879: 340, 1885: 435; een bijna zevenvoudige vermeerdering in drie en twintig jaren.

Het onderstaande staatje geeft een overzicht van de besparing in kosten, indien in plaats van handenarbeid machinale arbeid wordt aangewend. Als men de kosten van den handenarbeid gelijk 100 neemt, dan bedragen de kosten van den machinalen arbeid in de verschillende districten van Rusland:

In het	Bij het			
	Zaaien	Oogsten	Dorschen	Ziften
Noordelijk district	60	49	61	50
Boven-Wolga „	52	50	58	45
Centraal „	51	48	49	45
Oostelijk „	46	51	55	48
Westelijk „	54	50	50	44
Zuidelijk „	49	52	55	48
Gemiddeld	52	50	54	47

Het werken met machines is derhalve gemiddeld ongeveer de helft goedkooper.

* * *

De snelste trein.

De snelste trein van de wereld loopt van Carlisle in het noorden van Engeland naar Aberdeen in het noorden van Schotland. Deze afstand bedraagt ruim 400 km. De gemiddelde snelheid is 97,4 km. per uur, zoodat in 4 uur en 31 minuten deze weg wordt afgelegd. De grootste stijging in deze baan bedraagt 1 : 75, dit wil zeggen, op enkele punten stijgt zij op iedere 75 meter lengte 1 meter. Op enkele gedeelten, waar zij daalt, wordt de snelheid van den trein 112 km. per uur. In 1884 duurde deze reis 7 uur en 22 minuten, zoodat in den tijd van dertien jaar eene verkorting van 2 uur en 51 minuten verkregen is.

Vergelijkt men deze snelheden met die welke in ons land bereikt worden, dan valt deze vergelijking voor ons niet gunstig uit. De beurstrein van Amsterdam naar Rotterdam rijdt over dezen afstand van 86 km. 1 uur en 12 minuten, hetgeen een gemiddelde snelheid van 71,6 km. geeft. De Schotsche trein zou 53 minuten na zijn vertrek uit Amsterdam in Rotterdam aankomen, wat een verkorting van 19 minuten oplevert. Evenwel moet men bedenken, dat het zeer de vraag is of de gesteldheid van den grond in ons land zulke snelheden zou toelaten.

* * *

IJzermijnen in Zweden.

De voornaamste ijzermijnen liggen in het mijndistrict Grängesberg, waarvan de uitvoerhaven Oxelösund gelegen is aan de zuidoost-kust van Zweden. De machines in deze mijnen worden door middel van electriciteit in beweging gebracht. De dynamo's die deze electriciteit leveren, staan op 12 km. afstand aan een meer, waarvan het water turbines in beweging brengt, die de dynamo's drijven. Dag en nacht werkt men in deze mijnen. Het onderstaande staatje

geeft een overzicht van de grootte en den vooruitgang van den uitvoer van ijzererts in dit district in tonnen. (1 ton = 1000 kg.)

1887	22376 ton.	1893	227444 ton.
1890	97644 „	1894	232422 „
1891	128528 „	1895	268547 „
1892	136900 „	1896	381000 „

Van deze laatste 381000 ton ging 302380 ton naar Nederland, de rest naar Duitschland. De geheele opbrengst van ijzererts in Zweden is ongeveer 2000000 ton per jaar. Hiervan wordt 800000 ton uitgevoerd, zoodat het Grängesberg district bijna de helft van den geheelen uitvoer oplevert.

* * *

Een vierwieler-brandspuit.

Deze brandspuit bestaat uit twee gekoppelde rijwielen voor twee personen (tandem). In het midden is een centrifugaalpomp geplaatst en zijn de noodige slangen geborgen. Zoodra een brand uitbreekt nemen vier personen op dit voertuig, dat slechts 60 kg. weegt, plaats en kunnen den brand sneller bereiken dan een brandspuitwagen met twee paarden. Dan brengt men de slangen in orde, koppelt de pomp aan en zet het achtergedeelte van dezen wieler een paar centimeter omhoog op een aan dezen wieler aanwezigen standaard, zoodat de achterwielen vrij kunnen draaien; vervolgens nemen de vier personen weder plaats en brengen al trappende de pomp in beweging waarbij de achterwielen als vliegwielen dienst doen. In twee à drie minuten na aankomst geeft de spuit water en levert 20000 liter per uur, een straal van 30 meter lengte in horizontale en 23 meter in verticale richting. Vooral voor kleine steden en dorpen verdient deze uitvinding aanbeveling.

P.

Economisch Overzicht.

Vrouwenarbeid.

Het verdringen van den mannenarbeid door den vrouwenarbeid is een van de meest typische verschijnselen van het tegenwoordig maatschappelijk stelsel. De machine maakt de zwakke vrouw tot een even geschikte arbeidster als den gespierden man, en met duizenden dringen jaarlijks nieuwe scharen vrouwen binnen de fabrieken en werkplaatsen. Om dit aan te toonen maken wij gebruik van de gegevens, die door onzen partijgenoot Rienzi zijn bijeenverzameld en ten volle de aandacht verdienen van ieder, die er belang in stelt te weten, in welke richting zich de maatschappij voortbeweegt.

In 1871 waren in Groot-Brittannië en Ierland in den handel, landbouw, geleerde vakken, de huishouding en de industrie = 3323 duizend vrouwen werkzaam, welk getal in 1881 tot 3404 duizend en in 1891 tot 4016 duizend of ruim 4 millioen vrouwen gestegen was. In de katoenindustrie alleen steeg haar aantal van 271690 (in 1870) tot 320608 in 1890. In de geheele textiel-industrie zijn thans 628002 vrouwen werkzaam en in alle industrieën te zamen = 2284000 (1893). Tegenover 100 mannen vonden haar bestaan bij het onderwijs = 262 vrouwen, bij de huisbediening = 1890, in de tabaksfabrieken = 121, de zijde- en fluweel-

bewerking = 149, bij het naaivak = 2480 of 25 maal meer vrouwen dan mannen.

In Nederland steeg het aantal vrouwen, dat aan de arbeids-inspectie was onderworpen (dus met uitsluiting van die in huishouding, landbouw, veeteelt of veenderij haar bestaan vonden) van 14.835 in 1890 tot 24.746 in 1892 en 27.430 in 1894 of in 4 jaren met 12.594 of 85.1%.

Gedurende 1892 oefenden in België 1490 duizend volwassenen een beroep uit (hiervan 452 d. bij den landbouw en 211 d. in de industrie) Bij de kleedermakerij, het weven en spinnen zijn meer vrouwen dan mannen werkzaam. In het geheel waren er in dat land in 1892=2.762 duizend personen van het vrouwelijk geslacht, waarvan dus 1,272 duizend geen beroep uitoefenden; trekt men daarvan af de 1083 duizend meisjes beneden de 15 jaar, zoo bleven er niet meer dan 189 duizend vrouwen over, die zich geheel aan de kinderen konden wijden.

Om niet te veel cijfers aan te halen, alleen nog de volgende bewijzen der sterke toename van den vrouwenarbeid: in de textiel-industrie in Duitschland steeg het aantal vrouwen van 1892 tot 1893 met 8%; in alle industrieën te zamen van 1872 tot 1882 met 390.648 vrouwen of 35%. In Italië vormde in 1881 de vrouwen- en kinderarbeid in de mijnen 1/10 van het geheel, in 1890 reeds 1/4; er waren aldaar (1881) 3049 duizend vrouwen in den landbouw en 2005 d. vrouwen (1892) in de industrie werkzaam, tegen resp. 5.124 d. en 2.411 d. mannen in dezelfde jaren. In Noord-Amerika steeg in 10 jaren (1880/1890) het aantal vrouwen bij den landbouw met 14,3%, bij de openbare beroepen met 75,8% de huishouding met 41.%, handel en verkeer met 263,2 % in deindustrieën en manufacturen met 62.9%. In het geheel groeide het aantal arbeidende vrouwen in deze beroepen aan van 2.647.157 tot 3.914.711 of meer dan 1¼ millioen dan wel 47.9%. Het aantal mannelijke arbeiders steeg in dezelfde jaren slechts 27.6%.

Van elke 100 arbeiders berekent men dat er vrouwen zijn: in Italië=41, Rusland=37, Engeland=30, België=30, Frankrijk=30, Rusland=27 en Duitschland=25 en dat in geheel Europa onder de werklieden 32 vrouwen tegenover 68 mannen staan, zoodat zij ⅓ van de geheele arbeidskracht vormen. In Duitschland, Engeland, Frankrijk, Italië en Oostenrijk kan men veilig op 21½ millioen vrouwelijke werklieden rekenen.

De reden waarom de fabrikant zoo gaarne van den vrouwenarbeid gebruik maakt, is heel eenvoudig. Dank zij de machine kan de vrouw in veel gevallen evenveel, soms zelfs beter, werk leveren dan de man, terwijl zij voor een veel geringer loon te krijgen is dan haar mannelijke lotgenoot. In Engeland was bij de vlas-industrie de verhouding van mannen- tot vrouwenloon als 18:15, bij de zijde-industrie als 21:8 en in het algemeen als 82:34; te Parijs was de verhouding in de meeste vakken als 64:31. In Frankrijk ontvangen de 4.4 millioen vrouwen, die 45 pCt. van het geheele aantal arbeiders uitmaken slechts 2460 millioen francs of 30 pCt. van het uitbetaalde loon; bij de spoorwegen en telegrafen, waarbij in Frankrijk ongeveer 32,000 werkzaam zijn, is haar traktement ⅓ lager dan dat der mannen, wier plaats zij innemen. In Massachusetts (Noord-Amerika) hebben 72.9 pCt. der vrouwen en slechts 20.6 proc. der mannen minder dan *f* 2.50 per dag; boven *f* 22.50 in de week komen 63.8 proc. of ⅔ van alle mannen, doch slechts 10.26 pCt. of ⅑ van alle vrouwen.

* * *

Ongelukken bij den arbeid in Duitschland.

Op 1 Januari 1885 trad voor het eerst in Duitschland de wet op de verzekering tegen ongelukken in werking. Sinds dien tijd beschikt men dan ook over een groot aantal gegevens, wat betreft de ongelukken, die er elk jaar in Duitschland tijdens den arbeid zijn voorgevallen. De gegevens, die wij hier laten volgen, geven niet alleen het aantal ongelukken in Duitschland aan, maar ook wat voor gevolgen deze voor de getroffenen gehad hebben.

JAAR.	Overleden.	Voortdurende en geheele ongeschiktheid tot werken.	Voortdurende en gedeeltelijke ongeschiktheid tot werken.	Tijdelijke ongeschiktheid tot werken.	Het geheele aantal van door een ongeluk getroffenen.
1886	2,716	1,778	3,961	2,085	100,159
1887	3,270	3,166	8,462	2,204	115,475
1888	3,645	2,203	11,023	4,186	137,447
1889	5,185	2,882	16,337	6,615	273,785
1890	6,958	2,681	22,625	10,166	198,706
1891	6,346	2,561	27,788	13,812	224,057
1892	5,911	2,664	30,992	16,087	236,265
1893	6,336	2,507	36,670	17,216	264,130
1894	6,361	1,784	39,487	21,987	282,982
1895	6,448	1,706	41,052	26,321	310,139
	53,176	23,932	238,397	120,679	2,143,145

Over het algemeen genomen nemen dus de cijfers snel toe, wat in hoofdzaak aan de volgende oorzaken moet worden toegeschreven:

1. aan de steeds beter wordende administratie en contrôle, zoodat al minder en minder personen, die volgens de wet zich verzekeren moesten, er buiten en al minder en minder ongelukken onbekend bleven;

2. aan de uitbreiding van de wet op de verzekering sinds 1885 over enkele bedrijfsgroepen, die niet onder de wet van 1 Januari 1885 vielen (op 1 Januari 1887 kwamen het landbouw-bedrijf en het boschwezen er bij; op 1 Januari 1888 werden de zeelieden wettelijk verzekerd);

3. aan de vermeerdering van het aantal bedrijven, waar machines een groote rol spelen en het gevaar voor ongelukken dus groot is, zonder dat de werkgevers er voor zorgden, dat de noodige voorzorgsmaatregelen genomen werden om de gevaren, die uit den aard van het bedrijf voortvloeien, zooveel mogelijk tegen te gaan.

Men moet evenwel niet denken, dat thans in Duitschland de verzekering zich over a l l e bedrijven uitstrekt. De handwerksnijverheid, de handel en de dienstbodenvakken staan er nog buiten. En hoewel in de industrieele vakken naar verhouding wel meer ongelukken zullen voorkomen, dan in deze drie genoemde bedrijven, zoo zal toch blijken, als eenmaal ook deze onder de verzekeringswet vallen, dat ook hier een groot aantal ongelukken telken jare voorkomt.

P.

Multatuli over Socialisme.

DOOR F. VAN DER GOES.

(*Vervolg.*)

IV.

Twee oorzaken onderscheide men, die MULTATULI hebben belet socialist te worden.

Ten eerste en in het algemeen, dat toen hij optrad de strijd van proletariërs en kapitalisten nergens in een hevigen vorm werd gevoerd, en het scheen alsof de liberale bourgeoisie, heerschende met hare constitutioneele instellingen, bestemd was de maatschappij aanmerkelijk te verbeteren en te hervormen.

Ten tweede, dat MULTATULI, toen zijn beroep op de liberale bourgeoisie vruchteloos was gebleken, hij alle hervormingen en verbeteringen, speciaal in Nederland en Nederlandsche koloniën tot stand te brengen, onmogelijk achtte. Het socialisme zou niet slagen, waar „Max Havelaar" niets had bereikt.

DOUWES DEKKER, uit de bourgeoisie geboortig, zou zijn gezichtskring buiten de burgerlijke beschaving hebben kunnen uitbreiden, indien slechts een andere beschaving voorhanden ware geweest. Het geheel van MULTATULI's denkbeelden en aandoeningen, zoo goed als die van alle menschen, is een maatschappelijk product. Maatschappelijke werkingen, die later een klassenbewust proletariaat zouden scheppen, waren, zeggen wij tusschen 1840 tot 1860, niet aanwezig. Dit kan men noemen de negatieve oorzaak van het verschijnsel.

Bij gebrek aan socialisme kon DEKKER geen socialist zijn — tenzij, gelijk opgemerkt is, socialist in den zin van aanhanger der nieuwe ekonomie, nog slechts bekend als een vreemde, buitenlandsche, revolutionnaire en tegelijk utopistische leer, in ons land zonder weerklank of toekomst.

Maar MULTATULI was niet alleen geen socialist omdat de maatschappelijke werkingen welke de socialistische denkbeelden voortbrengen, hem vreemd waren gebleven; de maatschappelijke werkingen die de zijne bepaalden, bezaten een geheel tegenovergestelde strekking. Hier ligt de positieve oorzaak van zijn gedrag. DOUWES DEKKER was niet alleen een denker en schrijver van de burgerlijk-kapitalistische richting, omdat het zoo goed als onmogelijk was in zijn tijd anders te wezen. Maar DOUWES DEKKER, eenmaal opgetreden als kritikus van bourgeois-instellingen, met het doel de fouten en misbruiken te verhelpen, zoodat in de plaats van een gebrekkige bourgeois-maatschappij een ideale zou treden, DOUWES DEKKER geraakte van deze rol onafscheidelijk en was nimmermeer te brengen tot een andere, noch theoretisch, noch in de praktijk. Aanvankelijk was het socialisme hem onbekend, later werd hij afkeerig van het socialisme. Geen andere hervorming had hij voorgestaan dan een hervorming op kapitalistischen grondslag; naderhand wilde hij van geen andere hervormingen hooren.

MULTATULI is niet als anti-socialist in het openbaar opgetreden. Zijn strijd tegen het socialisme werd alleen of bijna alleen gevoerd in brieven aan vrienden en bekenden. Niemand kan zeggen hoe het later met hem zou zijn gegaan.

Toen het socialisme in Nederland de eerste levensteekenen gaf, bezat DEKKER genoeg burgerlijk idealisme om dezen nieuwen vorm van oppositie met sympathie te begroeten. Niettemin was hij volkomen anti-socialistisch gezind, en zoo dit

niet of nauwelijks publiek is gebleken, was het waarschijnlijk uit een gevoel van solidariteit met alle strijders tegen burgerlijk bederf en wegens de hem in hooge mate eigen ridderlijkheid, welke met de tegenstanders van de sociaaldemokratie zich niet wilde kompromitteeren. Maar deze persoonlijke geneigdheid en eene hoogheid van karakter, die hem bewaarde voor uitgesproken vijandschap tegen de arbeiderspartij, kon zijne inzichten niet veranderen, of zijne taktiek brengen in een gewijzigde richting, noch haar bezielen met nieuwe kracht. En, wat hij zelf binnenskamers hield of alleen bestemde voor zijne korrespondenten, werd door zijne volgelingen aan het licht gebracht en gebruikt als een wapen in den publieken strijd. Multatuli heeft de ontwikkeling van het socialisme in Nederland belemmerd door die na hem kwamen. In zoover is zijn afkeer van het socialisme een werkzaam motief in de geschiedenis van de Nederlandsche beweging geweest, als het, op anderen overgegaan en de burgerlijke zienswijze van anderen versterkende, heeft bijgedragen tot den ondergang van het officieele socialisme in de anarchie. Bijtijds hebben zij die tot de richting van dit tijdschrift behooren, dezen parasiet van de arbeiderspartij afgeschud. Maar de kleinburgerlijke elementen in de partij, die nooit van de sociaaldemokratie anders dan de strijdleuzen hadden overgenomen, en bovendien iedere leuze goedkeurden welke hun eene oogenblikkelijke populariteit beloofde, misten den moed en de overtuiging noodig om weerstand te bieden aan het indringen van de anarchie.

In Nederland, nu, is inderdaad door niemand het zedelijk gezag van het anarchisme machtiger gesteund dan door Multatuli. Juist niet als vijandig aan de sociaaldemokratie is Multatuli opgetreden. Bezaten wij thans niet zijn Brieven, dan zouden wij in zijne geschriften van eenig anti-socialisme de sporen nauwelijks vinden. Overigens, echter, is alles wat tot het wezen van de anarchistische theorie behoort, in zijn werken voorhanden. Multatuli is het type van een aan abstracte begrippen verslingerden geest. Dit is de werking van de burgerlijke maatschappelijke positie, welke verbiedt te erkennen dat de burgerlijke ideeën en idealen afschijnsels zijn van deze positie zelve en herinneringen aan den strijd geleverd om haar intenemen — maar welke veeleer voorschrijft te gelooven dat de burgerlijke maatschappelijke positie naar die idealen en ideeën is ingesteld en even onveranderlijk als zij — slechts te verstoren, wanneer het zuivere gevoelen en scherpe denken hun macht over het menschdom zouden hebben verloren. Multatuli — verdere bewijzen volgen — rekende, bijvoorbeeld, met het idee van vrijheid als met een begrip van een vasten inhoud, kenbaar voor ieder verlicht en rechtschapen gemoed, en dat algemeen in de wereld zou heerschen zoodra genoeg edelaardige en verstandige lieden zouden besluiten volgens hunne inzichten de wereld te veranderen. Multatuli daarom was tegen leerplicht, onverschillig welke de resultaten zouden zijn, en alleen gedachtig aan de onvereenigbaarheid van het systeem met de beteekenis van het woord vrijheid. Hij bekommerde zich niet, en zou zelfs niet begrepen hebben wat men bedoelde, met den oorsprong van het idee, met de redenen van zijne en anderer ingenomenheid. En dat de vrijheid heden in het belang van de bourgeoisie kon zijn, zonder daarom morgen te wezen in het belang van het proletariaat, was een beschouwing voor welke Multatuli geheel blind moet geweest zijn....

De direkte volgelingen van MULTATULI hebben zijne denkwijze tegen de sociaaldemokratie geëxploiteerd, en de verwoestingen van het anarchisme zeggen ons dat zij niet zonder succes hebben gearbeid. In vroeger jaren waren de werken van MULTATULI de voorname studie van alle geavanceerde personen in de kleine burgerij en bij de arbeiders. Schijnbaar leidden zij tot het socialisme. Het ontbrak aan eerlijke en bekwame lieden om het verschil duidelijk te maken. In waarheid leiden de geschriften van MULTATULI tot de burgerlijke nabootsing en onverzoenlijk aan haar vijandige karikatuur: tot de anarchie. De propagandisten van het socialisme hebben niet alleen te strijden gehad tegen de hier met een enkel voorbeeld aangeduide denkwijze, maar tallooze malen heeft men hen bestookt met aanhalingen uit MULTATULI. Doch juist de hier behandelde bundel brieven levert ons de direkte bewijzen dat de algemeene anarchistische filozofie die MULTATULI verkondigde, één was met zijn weerzin tegen het socialisme.

Behalve deze bijzondere leering, overtuigt ons deze verzameling wederom van de waarheid dat de burgerlijke beschaving zelfs aan hare meest uitmuntende vertegenwoordigers geen gezichtspunten verschaft die in staat stellen het socialisme te begrijpen, veel minder, het te beoordeelen.

V.

De eerste brief in den bundel is gericht „aan den Voorzitter van het Democratisch Congres te Antwerpen", en gedagteekend 29 Mei 1873. Het lange stuk overgenomen uit het destijds te Antwerpen verschijnend „Vrije Volk", orgaan van den Democratischen Bond voor Noord- en Zuid-Nederland, bevat het antwoord van DOUWES DEKKER op een uitnoodiging voor genoemd Congres, welk antwoord tevens een weigering was.

In dezen brief nu, vindt men de afdoende bewijzen dat MULTATULI reeds toen ongeschikt was voor ernstigen hervormingsarbeid. Zijn plaats in de rijen van de burgerlijke oppositie tegen de misbruiken van het koloniale systeem, was hij zich niet bewust. MULTATULI heeft zijn eigen beeld van eerlijk en menschlievend ambtenaar geidealiseerd en in zijn werken onsterfelijk gemaakt. Zijn verzet was een individueele daad, die hoog uitstak boven het gemiddelde van zijne standen beroepsgenooten, een voor de bourgeoisie zeldzaam edelmoedig en geniaal protest, maar niet het teeken van een beweging in de bourgeoisie welke tot iets zou leiden. Waarom kon DOUWES DEKKER het overige van zijn leven doorbrengen met het staren naar het ideale beeld van Max Havelaar? Wijl aanvankelijk geen mogelijkheid bestond voor een reëelen strijd om aan Max Havelaar recht te verschaffen. Hij bleef zitten met zijn illusie, en zag voortaan niets anders. Toen langzamerhand eene beweging ontstond, die door MULTATULI begrepen en gesteund, een macht had kunnen zijn, ook te gebruiken in de Havelaarszaak, was zijne blindheid voor hare beteekenis, en voor politieke bewegingen in het algemeen, volkomen geworden.

Hij zag enkel dit éene: het opstaan van één bijzonder man tegen onrecht en laagheid — gevolgd door niets dan eenig gedruisch van handgeklap en bravo ter eene, van scheldwoorden ter andere zij. DOUWES DEKKER bleef wachten op een zichtbaar, feitelijk protest van de beschaafden, de gegoeden, de invloedrijken —

zonder wier hulp of initiatief, het hem, den bourgeois, niet mogelijk was zich een beweging van eenige beteekenis te denken. Maar een zoodanig protest kwam niet. Wat DEKKER van de aanzienlijken ondervond was integendeel openlijke tegenwerking of een vertoon van sympathie, erger somtijds dan vijandschap. Eene Multatuli-commissie van omstreeks 1870 slaagde er enkel in hem ontzaggelijk te grieven. DEKKER, van dezen zelfden tijd tot zijn overlijden in het begin van 1887 uitlandig, geraakte in de politiek steeds verder van den eenig juisten weg. Zijn vergeefsch wachten op een onmogelijke gebeurtenis stemde hem bitter. De noodzakelijkheid van letterkundigen arbeid voor zijn brood vervreemde hem van de werkelijkheid, dwong hem zijn toch reeds niet op een bepaald staatkundig doel gerichte propaganda, uitsluitend schriftelijk, veelal belletristisch te voeren. Menigmaal stak hem de walg wegens deze zijne eigen houding en het looze, onvruchtbare succes van zijn pennewerk. Ook dit is een teeken van zijn door geen onafhankelijk denken noch onverschrokken kritiek te doordringen burgerlijke begrensdheid. Omdat zijn geschrijf het doel niet trof dat het onmogelijk had kunnen bereiken, nl. een doortastend optreden van de bourgeoisie te zijnen gunste, wanhoopte hij aan de nuttigheid van het schrijven. Hij verwachtte een wonder: dat DROOGSTOPPEL aan MULTATULI de hand zou reiken tot een revolutionnairen maatregel. En de zelfzuchtige, daadlooze, aan alle idealen ontzonken bourgeoisie, vond het moet erkend worden, in MULTATULI een leider die het haar niet lastig maakte. Zijne kritieken waren fraaie prozawerken, bij de meeste boekhandelaren verkrijgbaar, verschenen bij soliede uitgevers; en de persen van FUNKE kraakten beurtelings van de „Ideeën" en van het „Nieuws van den Dag". Gesteld dat zij hadden gewild, hoe hadden zij zich moeten gedragen — de koopers en lezers van MULTATULI's werken? Iets anders dan litteratuur werd hun niet geboden, een programma van aktie bleef hun onthouden, het middel om bewondering voor het geschrevene te verheffen tot handeling in den geest van den schrijver hield MULTATULI vóór zich.

Inderdaad, hoewel tot zijn dood DOUWES DEKKER zich bleef plagen met de bepeinzing van het groote raadsel zijns levens, — een man van aktie zelf te zijn en van het volk dat hij toesprak niets dan aktie te begeeren, doch behalve de eene groote daad in zijn ambtenaarsloopbaan niets te hebben verricht dan letterkunde en niets te hebben verkregen dan letterkundige beroemdheid, is deze schijnbare tegenstrijdigheid slechts de volkomen logische en noodzakelijke uitkomst van alle pogingen om de bourgeoisie te bewegen de burgerlijke maatschappij te verstoren.

Ik ben er natuurlijk ver van af aan MULTATULI te verwijten dat hij aan den Rijn bleef zitten in plaats van in Holland den boer op te gaan, de kiesvereenigingen te bezoeken, vergaderingen te beleggen en in de dagbladen te schrijven. Mijn stelling is juist dat hem in de praktijk een terrein van handelen ontbrak. DOUWES DEKKER zag het feit maar kende de oorzaak niet, want de oorzaak was de afwezigheid eener maatschappelijke klasse, in staat en bereid tot daden over te gaan; en hij heeft van den strijd der maatschappelijke klassen nooit het geringste begrepen. Ook dit is geen verwijt; veeleer, gelijk is gezegd, een treffend bewijs van de waarheid dat het geheele geestesleven zelf een maatschappelijk produkt

is, en geen persoonlijke scherpzinnigheid bij machte te vergoeden wat historisch noodzakelijk aan het geestesleven van personen of klassen mankeert.

Multatuli, derhalve, was veroordeeld tot het isolement dat erger is dan gevangenisstraf. Gestadige aanraking met de realiteit schijnt een onvermijdelijke eisch van den menschelijken geest; het bad des levens zonder welks reinigende en sterkende werking verschrompeling van alle vermogens der ziel vroeger of later moet intreden.

Van Mutltatuli's afzondering was de geografische verwijderdheid van zijn woonplaats de onmiskenbare uitdrukking. Hij leefde ver van Nederland, buiten de werkelijke beweging in het Nederlandsche volk. Na eenigen tijd bezat Multatuli niets meer dan zich zelf. Hij werd overgevoelig voor lof en blaam, woedend vijandig tegen de auteurs van ongunstige beoordeelingen, wegwerpend hartelijk jegens de minst beduidende lieden wien het gebeurd was zich goedkeurend over hem uit te laten. Hij miste de troost van den vooruitgang zijner zaak, bij de miskenning zijner persoon; want zijn zaak was zijn persoon. Hem ontbrak de voldoening, anderen voor zijn beginsel met gelijke of grooter kracht te zien strijden; want hij was een eenzame strijder. Multatuli kende niet de verheffende solidariteit; de rustige schoudervoeling van kameraden; de verkwikking van de gemeenschap der geesten, die de individuen verbindt en het individu bevrijdt. — Vandaar in zijne brieven die de intiemere aanduiding van zijn zieleleven bevatten, eene dikwijls kleingeestige prikkelbaarheid, een angstige zorg voor details, een hopelooze afmatting, een verdrietig berusten; en, bij onmatige zelfverheffing, geen blijmoedig besef van met goeden uitslag de waarheid te hebben gediend.

De onbekwaamheid voor praktische inmenging toen het oogenblik was gekomen, werd bij Douwes Dekker verergerd door een andere oorzaak.

De tijdsomstandigheden, die Douwes Dekker hadden gedwongen zich te wenden tot de verkeerde menschen, zoodat hij na tien jaren van vergeefschen strijd en ontzenuwend wachten zich terugtrok, en, vereenzaamd in ieder opzicht, geheel van de praktijk vervreemd, teerende op de herinnering van de groote daad zijns levens en het beeld van zijn vroeger zelf verheerlijkende in de litteratuur welke voortaan zijn uitsluitende bezigheid werd — de tijdsomstandigheden maakten van deze nawerking een onoverkomelijk beletsel.

Immers, de zeldzaamheid van het protest door Dekker in Indië uitgebracht, is wat zijn houding hoofdzakelijk kenmerkt. Sedert het optreden van eene arbeiderspartij en de ontwikkeling van den klassenstrijd, werden bewijzen van offervaardigheid en zelfverloochening gelijk de zijne veelvuldig gegeven, dikwijls door personen die onbekend blijven en op een wijze die geen aandacht trekt. Waar zou het heen moeten, als de tallooze personen die in de socialistische propaganda hun maatschappelijk voordeel zagen verloren gaan, aanspraak wilden maken op eenige onderscheiding? In de bourgeoisie was Multatuli een uitzondering, in het proletariaat is het een uitzondering niet te doen zooals hij. Multatuli mocht zijnen vijanden vragen naar het kleed van kemelshaar in de woestijn versleten. Ging men in het socialisme er naar vragen, dan zou men een afzonderlijk konfektiemagazijn moeten inrichten. En

MULTATULI werd zoo zeer bezig gehouden door het achter hem liggende schouwspel van de buitengewoonheid welk hij zelf had verschaft, dat de aanwezigheid van dezelfde dingen om hem heen, nu gewoon geworden, niet door hem werd opgemerkt. Terwijl de socialistenwet in Duitschland honderden broodeloos maakte, in de gevangenis wierp, het land uitdreef, een lijden en een verdrukking, die geene fraaie letteren inspireerde maar tot edele daden spoorde; bleef DOUWES DEKKER recht vragen voor „Havelaar" en zag niet het onrecht dat een geheele klasse leed — zoo drukte op hem het noodlot van te behooren tot de bourgeoisie die zelfs door hare deugden kwalijk wordt gediend.

Wat MULTATULI in vele van deze brieven over socialisme of aan socialisten — een enkele maal aan demokraten — schreef, kunnen wij niet anders dan aan ijdelheid en tot idée fixe verworden zelfbeschouwing wijten. Echter niet dan met het voorbehoud, dat in de omstandigheden waarin hij verkeerde, zijne kracht zich als deze zwakheid noodzakelijk moest voordoen.

VI.

DEKKER weigerde het kongres bijtewonen op argumenten welke hen die hem uitnoodigden, zullen overtuigd hebben dat revolutionnaire of zelfs hervormingsgezinde mannen niets meer te verwachten hadden van Hollands grooten schrijver. Meer nog: zijn brief bewijst een schrikwekkende afwezigheid van realiteitskennis; MULTATULI, aan zich zelven overgelaten, aan de zelfstreeling van het besef zijner kwaliteiten, aan het teisterende gevoel van zijn onmacht, in onwetendheid van wat buiten zijn wereldje gebeurde, was vervallen tot eene aan ontoerekenbaarheid grenzende ijdelheid.

DEKKER, als een verontschuldiging voor het aanvankelijk onbeantwoord laten van de uitnoodiging, brengt de opmerking te pas dat ook hij nog geen antwoord heeft gekregen „op mijn brief aan den koning in September"... en, erger nog, dat de natie, „democraten zoo min als andere partijgangers, mij niet geantwoord (hebben) op den „Havelaar" die reeds dertien jaren oud is!" — Het is klaar, dat dit niet de stemming is van iemand die zich bezig houdt met de vraag hoe hij koning en natie tot antwoorden kan dwingen; en die het bijeenkomen van het demokratische kongres geenszins heeft overwogen als een maatregel die wellicht eenig nut kan stichten, maar enkel als een aanleiding voor hem om zekere beweringen aan den man te brengen. Toen DEKKER's antwoord in druk verscheen, zullen niet weinigen met teleurstelling hebben bemerkt dat op deze wijze aan „Havelaar" wel nimmer recht zou geschieden: — immers MULTATULI was er toe gekomen den persoon van DOUWES DEKKER gewichtiger te vinden dan de zaak van „Havelaar".

„Wat nu — schreef hij verder — wat nu 't bijeenroepen van het congres aangaat, ik begrijp waarlijk niet, hoe men mij daartoe kan uitnoodigen.

„Voor zeer veel jaren reeds stak ik een vaan uit, en niemand kwam. Ik riep en niemand antwoordde. Ik schudde 't volk 'n oogenblik wakker — of nagenoeg, en men liet toe dat alles weer indommelde.

„Hoe nu dezelfde personen die 't geduldig aanzagen dat ik door geloovers en

behouders, of liever door de mannen en place van alle partijen, werd mishandeld, thans op het denkbeeld kunnen komen dat ik aan hunnen roep zou gehoor geven, is mij raadselachtig". Spreekt hier iets anders dan een kleinzielige verbittering? En zoo uit zich een van de scherpzinnigste en edelmoedigste mannen der Hollandsche... bourgeoisie! Geen spoor van belangstelling in de zaken die de democraten zouden behandelen; van blijdschap dat sommigen, wellicht ook aangevuurd door het relaas van de mishandelingen door hem geleden, de publieke kwestie wilden ter sprake brengen in een kongres waarbij zijne tegenwoordigheid verzocht werd . . . Zulke dingen doen zien met hoeveel recht wij van de burgerlijke beschaving spreken als op weg hare plaats af te staan aan die van het proletariaat. Wat zou van het socialisme terecht zijn gekomen als de lijders of de leden geredeneerd hadden als MULTATULI? En zoo wij, bij uitzondering, leiders kennen die op DEKKER geleken; die niemand naast zich duldden, die vriendschap gaven voor vleierij, en vijandschap voor kritiek, die het beginsel achterstelden bij hun persoon, dan was dit omdat ook zij uit de bourgeoisie afkomstig, de ondeugden van hunne klasse niet hadden overwonnen. Voor DOUWES DEKKER had het integendeel een vreugde behooren te zijn dat Havelaar kans kreeg op een sympathiek gehoor; dat lieden opstonden en eene organisatie begeerden waarmeê, al zou zijn naam zijn verzwegen en zijne medewerking niet verlangd, de zaak van recht en waarheid klaarblijkelijk slechts kon winnen.

MULTATULI, zeiden wij, begreep niets van het opkomen der proletarische beweging, die na 1870 ook in ons land zichtbaar werd. Dit bewijst reeds de hier meegedeelde aanhef van zijn brief aan het Demokratisch Congres, waarin hij hare eerste levensteekenen begroette. MULTATULI begreep ook niet de noodzakelijkheid van de politieke vormen, welke deze beweging moest aannemen.

Hij schreef: „Men kan bovendien weten, dat redevoeringen, debatten, verhandelingen, parlementerij, enz. enz. mij zeer tegen de borst stuiten. Door frazen is het volk bedorven, 't zal door frazen niet genezen worden. In alle geval behoor ik niet bij „Vergaderingen". 't Parlage van democraten bevalt mij geen haar beter dan dat der meest ouderwetsche behouders. Integendeel. Ik kan nog beter met een redevoerenden minister overweg dan met een werkman die aan 't raisonneeren slaat, zegge déraisonneeren gewoonlijk."

MULTATULI gaf hier opmerkingen die wederom bewijzen dat de schijn van uiterste geavanceerdheid vereenigbaar is met het wezen van de reaktie. — Hoe zouden de demokraten, de werklieden, anders handelen dan op de manier die de schrijver beschimpt — en sommigen thans nog in gedachtenlooze napraterij? Zich tegen arbeiderscongressen verklaren met deze argumenten, was de reaktie in de hand werken. Als alle woorden vooruit frazen genoemd mogen worden, wat was dan de arbeid van MULTATULI anders dan een eindelooze frazeologie? Zeker zullen ten slotte alleen de daden helpen, maar kan men daden met tooverij verrichten, de mannen van de daad uit den grond stampen? Was geen onderling overleg, wederzijdsche bespreking, gemeenschappelijke verstandhouding noodig? En wat de demokratie betreft, hoe kon een klassebeweging die de groote massa moet omvatten, organiseeren en tot bewustheid brengen van haar taak,

anders dan demokratische gedachten inspireeren en zich bedienen van andere dan demokratische vormen? Niet omdat wij meenen dat er een abstrakt meerderheids-recht is, of dat de meerderheid als zoodanig ondersteld moet worden het gelijk aan hare zijde te hebben, zijn wij demokraten; maar wijl wij het belang van de massa bedoelen en dit niet eerder zullen bereiken dan als de massa tot inzicht en tot macht is geraakt. Ware toevalligerwijze de proletariersklasse de kleinere helft van de bevolking, dan zouden de socialisten geen demokraten zijn, maar de heerschappij prediken van de minderheid. MULTATULI, echter, hechtte aan het woord demokratie de abstrakte, burgerlijke beteekenis; de leer van den eerbied voor het cijfer ontstemde hem, wat een blijk is van zijn scherpzinnigheid als burgerlijk beoordeelaar, maar tevens van zijn gebrek aan begrip van het groote verschijnsel zijner dagen: de ontwikkeling van het klassebesef der arbeiders. DOUWES DEKKER is althans zoo openhartig en zoo konsekwent zijn voorkeur aan de parlementerij van een „minister" niet te verzwijgen. In 1873, na de Kommune, de Fransche en vooral de Duitsche socialistische partijvorming, een bewijs van typisch-burgerlijke kortzichtigheid.

(Slot volgt.)

Werkliedenpensioen door Staatshulp.

DOOR H. OVERBERG.

Een „Proeve van pensioenregeling voor werklieden en huns gelijken" [1]) van de hand van Dr. A. KUYPER is, voor zoover mij bekend, de eenige poging, tot nog toe in Nederland gedaan, om verder te komen dan een theoretische discussie. Deze schrijver is van meening, „dat de man of de vrouw, die in de dagen van hun kracht naar plicht en roeping gearbeid hebben, een zedelijk recht op pensioen bezitten, als ze onklaar worden door afslijting van hun kracht". In het loon van den werkman is op geen bijdrage voor pensioen gerekend. Tengevolge van dat lage loon is de arbeidskracht van den werkman goedkooper. Tengevolge van die goedkoope arbeidskracht kan er goedkooper levensbehoefte en allerlei artikel van weelde worden geproduceerd. En heel de maatschappij profiteert alzoo van het lage loon van den arbeidsman, maar hij wordt er, als de jaren komen, het slachtoffer van. Particulier initiatief kan hem niet helpen: „nu eenmaal als onzalig gevolg van verkeerde staathuishoudkunde de regel vastzit, dat men alle producten met minder betaalt, dan er aan arbeidsloon in moest zitten, en dit ontbrekende aan laat vullen door kostelooze school, door burgerlijk armbestuur en door allerlei philanthropie, nu kan de vrije aandrift hier niet tegen op worstelen". Maar de overheid moet niet

[1]) Amsterdam, J. A. Wormser, 1895.

duurzaam steunen. Veeleer moet van meet af de toeleg voorzitten, om dien steun zóo te bieden, dat het particulier initiatief er niet door verlamd, maar omgekeerd gesterkt en gestaald worde, en het loopen op eigen beenen, na wegwerping van alle kruk, weer mogelijk worde". En de werkman moet „wel verstaan, dat het hier een dier vele rechten geldt, die als vrucht van de zondige ontreddering van ons menschelijk leven, eerst van lieverlede, en nooit anders dan op gebrekkige wijze, aan hun uitoefening toekomen."

Voor economisten als onze gereformeerde hoogleeraar, is de zonde een ware redder in den nood. Er zijn zekere grenzen, die hij vaststelt, vóor hij zijn werk opzet. Eén ervan is de sociaal-democratie. Nadert hij zoo'n grens, dan is het bordje met „Verboden art. zooveel Practische Politiek" hem een waarschuwing, om onmiddelijk te zwenken. Hij is verstandig genoeg, om de fout der vooruitstrevende vrijzinnigen te vermijden, die gekke dingen van de sociaal-democratie vertellen. Hij zwijgt, maar zwenkt. En wanneer hij voor zijn afbuigen van den rechten weg verklaring moet geven, komt de zonde te hulp. Dr. Kuyper weet precies waar hem de schoen wringt: de arbeider ontvangt zijn loon niet. Welnu, mag de Patrimoniumman antwoorden, help mij aan mijn loon, en ik schenk u uw pensioenstelsel. Neen vriend, zegt Dr. Kuyper, ik laat uw loon uw loon, maar mijn pensioenstelsel moogt ge aannemen. Een gebrekkig stelsel, maar de zonde, mijn vriend, de zonde! „Onze rechtsbedeeling op aarde is volstrekt niet *het* recht."

Dr. Kuyper's pensioenstelsel past in een uitgewerkt stelsel van verzekering, dat in de volgende deelen uiteenvalt:

1o. een toereikend pensioen *voor den ouden dag*;

2o. een toereikend weekgeld *in geval van ziekte*;

3o. een toereikend levensonderhoud *bij verminking door den arbeid*;

4o. een toereikend daggeld *bij werkeloosheid*;

5o. een toereikend handgeld *voor de weduwe* van den arbeider, zoo deze komt te sterven;

6o. een toereikend weezenpensioen voor zijn kinderen, zoo hij ze als *onverzorgde weezen* achterlaat.

Wat het pensioen betreft, hebben wij hier dus een tegenhanger van het duitsche stelsel. Van de duitsche wet ligt de beteekenis in de verzorging bij invaliditeit, d. w. z. bij verval van kracht. Een dusdanigen invaliede — wel te onderscheiden van een door een ongeluk verminkten arbeider — neemt dr. Kuyper in zijn verzekering niet op. Met hen die werken kunnen en niet willen, zondert hij ook die wel willen maar niet kunnen uit. Hen beschouwt hij als „dezulken, die arm zijn tengevolge van de gewone menschelijke ellende. Mannen, vrouwen en kinderen, die niet zichzelven, maar *die God arm heeft gemaakt*. De idioten, de kreupelen, de blinden, de dooven, de stommen, de ongeneeslijke kranken, de krankzinnigen en zooveel meer, ook de vroeg verminkten en die aan te groote overprikkeling van zenuwen lijden." Zij zijn „*ongelukkigen*, die niet om zichzelf, maar om Gods wil, aanspraak hebben op liefde en toewijding". En „reeds daarom moet bezwaar gemaakt worden tegen elk stelsel van verzekering, dat *allen gelijkelijk* wil omvatten, omdat al zulke stelsels in

strekking communistisch zijn, en zoo de zedelijke verantwoordelijkheid verzwakken als de weldadigheid met ondergang bedreigen".

Niet alleen de zonde kan dr. KUYPER niet missen, maar ook de „gewone menschelijke ellende" is hem onontbeerlijk. Immers geen menschelijke ellende, geen weldadigheid. Er moeten arme slokkers zijn, die niet te eten hebben. Waar zouden wij anders met onze aardappelenschillen heen.

Al degenen dus, die tengevolge van ziekten, ook door den aard van hun beroep opgedaan, vroegtijdig tot den arbeid ongeschikt worden, blijven naar het stelsel van dr. KUYPER overgelaten aan de weldadigheid. Vroegtijdig, dat is: vóór hun 65ste jaar. „Liefst zou men de beweging van het werkliedenpensioen terstond op 60 jaren aansturen, daar toch in den regel de werkman op zijn zestigste jaar over zijn kracht is. En toch beperkt men zich aanvankelijk, zeer wijselijk, tot het 65e jaar. Met 65 jaar is er eenige kans om er te komen; met 60 jaar stellig niet. Doch zijn eenmaal de 65 er door, dan staat de weg ook voor de 60 jaar open". De hooggeleerde is genaderd aan een zijner grenzen. Artikel zooveel Practische Politiek. Hij zwenkt.

Eenerzijds beweert hij, dat „de werkman, die werkt, er recht op heeft, dat hij door zijn arbeid zooveel winne als noodig is: 1o. om de kosten van zijn geboorte en opvoeding te vergoeden: 2o. om als mensch op menschelijke wijze te leven; 3o. om woning, kleeding en onderstand, alsook een eerlijke begrafenis, te vinden, als zijn werktijd voorbij is en 4o. om in dagen van voorbijgaande ziekte in het leven te blijven en verzorgd te worden". Maar als hij het stelsel van CHARLES BOOTH bespreekt, en tot de slotsom komt, dat dit voor ons land jaarlijks ruim dertig millioen zou kosten, staat hij weder voor het waarschuwende bordje: „Een som, die ons budjet in de verste verte niet lijden kan". Dit bezwaar mag ons bij dr. KUYPER te meer verwonderen, daar hij eene, m. i. onjuiste voorstelling heeft van de beteekenis en de economische gevolgen der wettelijke regeling van het werklieden-pensioen. Immers, hij zegt: „De huidige ellende ligt niet daarin, dat zoovelen van kommer en honger sterven. Dit komt hoogst zelden voor. Men heeft nog zijn onderkomen. Men is zoo goed zoo kwaad het gaat gekleed. Men eet en drinkt. Zelfs de meesten rooken nog hun pijpje. Neen, de ellende ligt in het vernederende van de positie waarin de meesten thans verkeeren, met de demoraliseerende gevolgen, die hieruit voortvloeien. Op den duur zal het daarom zeer wel mogelijk zijn, de gelden, die nu toch op allerlei wijs voor het onderhoud van ouden van dagen, weduwen en weezen besteed worden, in een andere bedding te doen vloeien; en wat er meer bij moet, om het al te schrale en te karige van veler bestaan te verbeteren, zal niet zoo overgroote offers vergen".

Een verlegging der bedding is noodig, en gedachtig aan het, ook door dr. KUYPER erkende feit, dat door het werkliedenpensioen „de weelderiger klasse voor geen gering deel ontbloot wordt van allerlei armenzorg, en tevens, door daling van het cijfer der burgerlijke armbesturen, uitspaart op haar gemeentelijke belasting", zou men een nadere toelichting van het geldelijk bezwaar van dezen schrijver mogen verwachten. Evenwel zou dan blijken, dat bij het verleggen der bedding een sterk sarcastische commentaar moest worden geleverd op de woorden: „Men

heeft nog zijn onderkomen". Wilde men nauwkeurig bestudeeren, hoe het deel der arbeidersbevolking, dat niet meer werken kan, zijn onderkomen heeft, dan zou de conclusie niet uitblijven, dat op de bedragen, thans door minimumlijders nog afgezonderd om hun familiebetrekkingen voor den hongerdood te behoeden, zelfs door den hardvochtigsten belastingwetgever geen beslag kan worden gelegd. Zoodra men het arbeiderspensioen wettelijk gaat regelen, is niet alleen verlegging van bedding noodzakelijk, maar ook moet gezorgd worden voor een behoorlijk nieuw stroomgebied: de rijken moeten betalen. De armenzorg vermindert dan, in theorie; maar de praktijk wijst uit, dat aan de armenzorg dezelfde eischen blijven gesteld, ja, dat zij hooger worden. De voordeelen hiervan komen ten goede aan de arbeidende klasse in haar geheel, die uit geldelijk oogpunt bezien, een dorre zandwoestijn is, waarin de beekjes der sociale hervormingen nog gedurende langen tijd kunnen worden opgeslorpt, zonder dat zij een merkbaar spoor achterlaten.

Wie niet anders wil, dan voor de „weelderiger klasse" een gedeelte van haar armenbudget tot pensioenbudget omdoopen, en bij de staatskas voor het arbeiderspensioen slechts op enkele millioenen aanspraak maken, brengt niet meer tot stand, dan dat hij de ouden van dagen helpt aan een aalmoes, die den naam van aalmoes, en de staatsrechtelijke gevolgen van den aalmoes mist, maar die, wat zijn grootte betreft, aalmoes blijft. En al is hiermede iets gewonnen, al zouden wij het op afrekening aannemen, omdat wij het niet mogen weigeren, wij zullen ons wel wachten, aan zulk een pis aller den naam van arbeiderspensioen te geven.

Voor degenen nu, die tot hun 65ste jaar den arbeid hebben kunnen volhouden, die niet om de woorden van Dr. Kuyper te gebruiken, vóór dien leeftijd uit de loonsfeer zijn getreden en in den sfeer der ellendigen geraakt, vraagt de hoogleeraar een pensioen van *f* 3.—. „Hooger dan een toelage van drie gulden over zeven dagen dorst dusver nog niemand kikken." Tot bijdragen verplicht zouden worden alle arbeiders, en wel zóó, dat zij vóór hun 23ste jaar moeten hebben betaald gedurende 3 jaar *f* 50.— jaarlijks; na dien leeftijd moeten zij ieder jaar gedurende 40 weken *f* 0.25, dat is jaarlijks *f* 10.— bijdragen. Dit is het thema, waaruit de praktijk van het leven zijn variatiën zou ontwikkelen, wie een groot gezin heeft, betaalt minder dan *f* 10.—, wie een klein gezin heeft, meer. Vrouwen betalen lager premie — mannen meer? Of ontvangen vrouwen ook lager uitkeering? Dit wordt in de Proeve niet opgehelderd. Maar eenvormigheid mag er niet zijn. Eenvormigheid leidt tot communisme.

Dit stelsel, zoo meent de ontwerper, zal enkele vroege huwelijken tegengaan, en velen voor brooddronkenheid bewaren. De verzekering tegen werkloosheid wil dr. Kuyper door de arbeiders geheel alleen laten betalen; de verzekering der weduwe (verzekering voor één jaar uitkeering, waarvoor de premie te voldoen bij het sluiten van het huwelijk) en der kinderen (tot het 14e jaar, de premie te voldoen bij de geboorte) grootendeels. De verzekering tegen ziekte en ongevallen zou komen ten laste van de patroons, de rijkspensioenkas zou uit de schatkist jaarlijks vier à vijf millioen gulden noodig hebben om al haar verplichtingen te kunnen nakomen. „Een som die zeker hoog is, maar toch allerminst een onoverkomelijk bezwaar oplevert."

Na de 3 jaren van *f* 50, zou de gehuwde arbeider jaarlijks te betalen hebben *f* 20 aan premies. *f* 12 daarvan, aldus de oplossing van onzen econoom, zouden kunnen worden gevonden op loonsverhooging. Dat zou een loonsverhooging zijn van een halven cent per uur.

Wat zeggen de arbeiders van dit kunststuk? Wat zeggen ervan al degenen, die werkzaam in voor de gezondheid schadelijke beroepen, lang vóór zij hun 65ste levensjaar hebben volbracht, zijn getreden in de sfeer der ellendigen, en van uit die sfeer grafwaarts worden gebracht? Wat zeggen ervan degenen, die juist op het oogenblik, dat zij vol loon gingen verdienen, werden opgeroepen voor de landsverdediging, en na het afleggen van het soldatenpak, na maanden wachtens soms, en dikwijls in een ander vak dan het aangeleerde en half verleerde, voor een hongerloon moesten gaan arbeiden? Wat zeggen zij, die willen gaan trouwen, maar tegelijk hun wekelijksche premie van *f* 1 moeten storten, en sparen voor de weduwenpremie? Wat de jeugdige vaders, die bij ieder kind weder voor een tijdlang hun premie zien aangroeien; terwijl hun verdienste wisselvallig is, en de behoeften van het gezin toch al reeds vermeerderen? Na de schoone woorden, hierboven aangehaald, hadden zij misschien gemeend, iets meer te mogen verwachten. Zij hadden niet gedacht, dat de econoom der gereformeerden, ter wille van de verhindering van enkele te vroege huwelijken, een premie zou stellen op buiten-echtelijke huwelijksgemeenschap; dat hij door zijn kinderpremie het Nieuw Malthusianisme in zijn bescherming zou nemen. En dit alles, om den staat te behoeden voor een uitgaaf van ruim dertig millioen!

Laat ons de zaak van den practischen kant bekijken. Dr. KUYPER is een politicus, en een knap politicus. Hij heeft in de eerste plaats rekening moeten houden met de mogelijkheid, dat hij of een zijner geestverwanten tot pensioenwetgeving wordt geroepen, en mocht dus niet meer beloven, dan hij, eenmaal achter de groene tafel gezeten, goedschiks kan houden. Voor de billijke verlangens, die leven in de arbeiderswereld van zijn partij, zijn zijn schoone woorden; voor de voldoening van het christelijk bewustzijn is de vermijding van wat tevens de duurste pensioenverzekering is, die voor invaliditeit, en voor de practische politiek is de rest, een verzekering, die in alle opzichten miskent de ontwikkeling van het arbeidsleven, met haar onzekerheid van werk, haar toeneming van werkloosheid, haar ongunstigen invloed op den duur van het leven der arbeiders.

Waar echter een man als Dr. KUYPER, die waarachtig niet de eerste de beste is, als proeve van een pensioenregeling voor werklieden en huns gelijken, het niet verder heeft kunnen brengen dan tot deze misgeboorte, behoeven wij er niet aan te denken, dat van andere zijde, òf van den kant der Liberale Unie, die desnoods een rijksbijdrage wil geven, òf van die der radicalen, die wat scheutiger zijn in het beloven, vooreerst een arbeiderspensioen zal worden tot stand gebracht, dat met eenige eer dien naam kan dragen. De kosten zijn eenvoudig te hoog, de bourgeoisie wil er niet aan. Alle theorie verdwijnt als rook bij de praktijk. Wil de arbeider een pensioen, hij zal het zelf moeten betalen, althans voor ver het grootste gedeelte.

Dit zoo zijnde, mogen wij vragen, welke waarde de pensioenbeweging heeft, die op het oogenblik door de arbeiderswereld gaat.

Op den voorgrond staat, dat bij het streven naar een arbeiderspensioen het oog is gericht op het Parlement. Het doel kan niet worden bereikt, zonder hulp van de wetgevende macht, d. w. z. de Tweede en de Eerste Kamer. Of er een arbeiderspensioen zal komen, en hoe dit er zal uitzien, hangt dus af van politieke machtsverhoudingen. Hierover te speculeeren op een tijdstip, dat die verhoudingen allerminst scherp zijn afgeteekend, heeft zijn bezwaren; toch kunnen wij zoo goed mogelijk de rekening opmaken, al blijft zij een kansrekening. En dan kan wel in de allereerste plaats gezegd worden, dat in de eerstvolgende periode van wetgeving van een staatspensioen voor den ouden en invalieden arbeider, geheel en al van staatswege bekostigd, geen sprake zal komen. De eisch als zoodanig kan worden gesteld door een bepaalde groep van arbeiders, een enkel Parlementslid zal het in de Kamer kunnen bepleiten, maar verder dan een louter theoretische discussie zal het niet komen. Schat het aantal kiezers, die de wet-van Houten oplevert, op 750000. Dit is een royaal bod. Er zijn er nu 300000. Zeg, dat de 450000 nieuwe kiezers allen arbeiders zijn. Optimistischer berekening is niet denkbaar. Die 450000 vormen dus een meerderheid, en waren zij eenstemmig, zij zouden een meerderheid kunnen vormen, die haar wenschen tot wet stelde. In dit, en in dit geval alleen, zou het program ten uitvoer kunnen worden gebracht van de Utrechtsche vergadering, met zijn standaardeisch: Een pensioen voor den ouden en invalieden werkman, bekostigd uitsluitend uit de staatskas. Maar is er één man, zoozeer vreemdeling in zijn eigen land, dat hij zich aan deze illusie zal overgeven?

Komt er dus een arbeiderspensioen in de eerstvolgende jaren, dan zal dat moeten worden ontvangen uit de handen van een, of een combinatie, der bourgeoispartijen. De linkerzijde van de anti-revolutionairen kan zich bijv. tot dit doel samen scharen met de radicalen en de vooruitstrevende vrijzinnigen. Wat er dan tot stand komt hebben wij gezien. Of een verzekering naar het model van Dr. Kuyper, òf, wat waarschijnlijker is, een verzekering, iets beter, of iets slechter, naar het model van de duitsche wet. In beide gevallen een aalmoes, waarvan de arbeiders zelfs het grootste deel opbrengen, maar die toch hun economischen en rechtstoestand eenigermate verbetert. Eenigermate. Het is dan eenvoudig de vraag, wat de heeren ervoor over hebben, en welk bedrag zij willen missen. Dat hierbij ook de Eerste Kamer een woordje zal meespreken, is aan geen twijfel onderhevig. Welke roeping dit lichaam zal gaan vervullen, zoodra de Tweede Kamer eens met kracht aan sociale wetgeving begint, daarvan heeft de tegenstand, dien het wetsvoorstel-Hartogh in onzen Senaat, nu nog van een minderheid, heeft ondervonden, een voorproefje geleverd. Zoowel deze bestrijding op zichzelf, als de wijze waarop zij werd gevoerd, was typisch voor het starre conservatisme, dat de oude vormen verdedigt met al de middelen, die zelfzucht aan de hand doet. Hier ging het nu nog maar om het breken der vormen, waarin een inderdaad afgeleefd stuk der samenleving zijn uitdrukking vond; het feminisme en de procedeerende kleine burger werkten eenige belemmeringen weg uit onze plutocratische en vrouwen-verachtende rechtspractijk. Maar zoodra het groot-kapitaal onmiddellijk wordt aangetast door maatregelen die op een minder onrechtvaardige verdeeling van het maatschappelijk goed

uitloopen, staat de Eerste Kamer, die vergadering van hoogstaangeslagenen en hoogstgeplaatsten, die in den hooggeleerden VAN BONEVAL FAURE niet slecht is getypeerd, als een kozak die geen kwartier geeft, voor de brandkast.

Vier à vijf millioen. Dr. KUYPER heeft niet ver mis geschat. Dat zal wel het maximum zijn, wat voor het arbeiderspensioen is los te krijgen.

Zou het zoo verkeerd zijn, wanneer de heeren hervormers hun schoonklinkende en veelbelovende verkiezingsprogrammen staan aan te prijzen, hen naar huis te zenden met het gezegde, waardoor eenmaal een Kamerlid zich beroemd heeft gemaakt: „daar komt toch niets van"?

Indien de zaakjes op het Haagsche Binnenhof, ook onder de werking der kieswet-VAN HOUTEN, haar gewoon gangetje blijven gaan, kan er een ouderdoms- en invaliedenpensioen komen van een daalder in de week, dat aan de arbeiders een gulden kost, maar meer kunnen wij niet verwachten. Is het echter mogelijk dat de oude slender wordt gebroken? Van uit den boezem van het Parlement kunnen wij geen wereldschokken tegemoet zien. Wat feller, wat zakelijker strijd misschien, wat zuivering van al te groote misbruiken, wat zuiverder afscheiding van vertegenwoordiging van belangen, wat meer openbaarheid, ziedaar alles waarop wij mogen rekenen, zelfs indien er ruimte moet worden gemaakt voor een sociaal-democratischen woordvoerder. De schok zou dus moeten komen van buiten. Er zou beweging moeten komen in de arbeiderswereld. Er zou machtsvertoon moeten zijn. Er zou moeten gedreigd worden met algemeene werkstaking. Tweede en Eerste Kamer zouden moeten worden bang gemaakt. Er zou zoo iets moeten gebeuren als in België: in drie dagen een wet, waarover evenveel jaren was gedelibereerd. Maar een wet, waarbij de bourgeoisie juist zooveel van haar macht uit handen gaf, als zij kon doen, zonder dat het niets leek.

Stuurt het Landelijk Comité op zulk een beweging aan? De zaak is te ernstig; het gebrek en de ellende van onverzorgden ouderdom en hulpeloosheid stemt te bitter, en te droevig, om den draak te steken met dergelijke miniatuur-uitgaven eener revolutie. Het kan gebeuren, dat door den drang der omstandigheden een beweging, wortelende in een diep gevoelde behoefte van het meerendeel des volks, en belemmerd door de zelfzuchtige starheid der machthebbers, in revolutionairen vorm uitschiet, en indien dat geschiedt, kan zulk een beweging in korten tijd tot haar doel, of bijna tot haar doel komen. Maar zij kan ook met de bajonnetten worden teruggedrongen, en gesmoord in arbeidersbloed, van beide kanten vergoten, om de macht van het kapitaal voor onbepaald langen tijd te bevestigen. Blijft de Nederlandsche bourgeoisie op haar voorrechten zitten, even stijf als tot nog toe, dan zullen wij dergelijke uitbarstingen wel moeten aanschouwen. Ze kunstmatig opwekken. — wie die ernstig denkt, neemt de verantwoordelijkheid daarvan op zich?

Het arbeiderspensioen is een verlangen, dat levendig is in het hart, niet van de sociaal-democraten alleen. „Patrimonium" en „Werkliedenverbond" gevoelen de behoefte er aan even sterk. Dat HELDT rijk is met zijn lidmaatschap van de Staatscommissie, doet daartoe geen tittel of jota af, dat KATER een oude praatvaar is, even weinig. Ook niet, dat deze lichamen van de beweging, waaraan de „Timmerliedenbond" den stoot gaf, zich onthouden. Laten de Werkliedenver-

bonders, na meer dan twintig jaar lang te hebben gepetitioneerd en geadresseerd, nog maar eens nul op het request krijgen; laten KATER en PASSTOORS hun mannen nog maar keer op keer eraan herinneren, dat Oranje hun pensioen heeft beloofd, Oranje, welks mond nimmer loog! Laten er maar meer proeven worden geleverd van een werkliedenpensioen door de bourgeois-economen. Laat de Staatscommissie maar voor den draad komen met haar adviezen van meerder- en minderheid plus eenige nota's van specialiteiten in verzekeringen en arbeiderszaken. De teleurstelling kan niet uitblijven.

En na de teleurstelling komt het besef, dat de oude leuze: voor de arbeiders door de arbeiders, een onvermijdelijke is. Komt het bewustzijn, ook in de kringen der nu nog aan oude politieke partijen hangende arbeiders, dat zij, met de bourgeoisie gaande, altijd bedrogen uitkomen. Zoo wordt mede de bodem bereid voor de sociaal-democratie.

Van de pensioenbeweging, die thans door het Landelijk Comité wordt geleid, is dus niet te verwachten een onmiddellijk resultaat in den vorm van een arbeiderspensioen. Zij heeft niettemin beteekenis. Voor het eerst worden nu van de zijde der arbeiders eischen gesteld. Eischen, die op zichzelf niet overdreven zijn. Uit dr. KUYPER's Proeve blijkt, hoe reeds een aalmoes — hij moge *f* 3 op de Veluwe een weelde noemen; de Veluwe echter is geen vacantiekolonie voor gepensioneerde grijsaards — voor de meer dan 65-jarigen een last zou opleggen aan de arbeidersbevolking in haar geheel, te zwaar om te dragen. Bekostiging van een arbeiderspensioen — ook voor de invalieden van den arbeid — van staatswege, met een maximum van *f* 6 en afdalend tot *f* 5 of *f* 4.50, in overeenstemming met den plaatselijken levensstandaard, is geen onredelijke eisch. Hij kan worden aangevuld met de verplichting om bij te dragen voor iederen arbeider, die meer verdient dan zeker minimum, vastgesteld naar den plaatselijken levensstandaard en de talrijkheid van ieders gezin. Dan echter zal de billijkheid ervan worden gevoeld door de geheele arbeiderswereld. Dan eerst ook kan aan de arbeiders, met argumenten, op dubbeltjes en centen gebaseerd, worden aangetoond, wat het wezenlijk verschil is tusschen een arbeiders- en een bourgeois-partij. Het schermen met frases, waarachter liberalen en radicalen hun afkeer van grondwetsherziening verbergen, is dan uit. Eischen van „verstandige politiek", verzekeringen van „inmiddels aansturen" op het een of ander, zijn voor cijfers doorzichtig. Dr. KUYPER biedt *f* 3 per week voor den meer dan 65-jarige, mits alle arbeiders vóór hun 23ste jaar *f* 150 storten, en daarna tot hun 65ste, *f* 10 jaarlijks. De heer DE KOO biedt *f* 250 per jaar, mits allen van de verzekeringskosten een derde gedeelte dragen. Is het bod bevredigend? Is de voorwaarde billijk? Wat vragen de arbeiders zelf? Zijn hun eischen onredelijk? Verlangen zij te veel, willen zij minder bijdragen dan zij kunnen? Staan op deze vragen de antwoorden vast; en hoe zij komen te staan, hangt grootendeels af van de arbeiders, op wie thans de pensioenbeweging rust; dan krijgt het pensioen onder de overige eischen der arbeiders, naast die voor algemeen stemrecht en den wettelijken achturendag de beteekenis van een baken, dat de geheele arbeiderswereld den weg wijst naar de sociaal-democratie.

De Godinnen der Rede.

DOOR RIENZI.

Niet alleen de moed en de toewijding der vrouwen waren van veel invloed op de Fransche revolutie, ook de macht der schoonheid deed zich daarbij op verschillende wijze gelden.

Was MIRABEAU op geheimzinnige wijze bezweken in een nacht van bedwelmend genot, dien hij doorbracht in de armen der schoone COULON, zoo was het eene andere vrouw, die in eene vurige rede zijn overlijden herdacht. Mademoiselle D'ORBE, voorzitster der „Amies de la Constitution de Saint-Dominique" had echter de onhandigheid aan MIRABEAU hulde te brengen, daar hij „van de vrouwen die vroeger in het gezin werden opgesloten, vrije burgeressen had gemaakt," terwijl juist MIRABEAU het was, die de werkkring der vrouwen tot de huishouding wilde beperken, „haar den toegang tot alle openbare vergaderingen wilde verbieden, en uitsluiten van alle politieke functien, waarvoor zij in geen enkel opzicht geschikt zijn" (sur l'Education publique). Volgens MIRABEAU bestonden de vrouwen alleen voor het genot en gemak van den man, en om kinderen voort te brengen en op te voeden. In de revolutie hebben zij dat anders getoond:

De klassieke schoonheid der fiere MADAME ROLAND, het lieftallige uiterlijk der speelsche LUCILE DUPLESSIS kunnen niet zonder invloed gebleven zijn op den zwaren strijd der Girondijnen, en den levensloop van CAMILLE DESMOULINS. Ook DANTON was met nauwe banden aan Madlle CHARPENTIER verbonden.

Dochter van een contrôleur der belastingen, huwde zij met den 28 jarigen DANTON en bracht hem een flinke bruidschat mede. Afkeerig van schitteren, was het haar eenige troost en geluk, als haar man, te midden van den strijd, eenigen tijd kwam uitrusten in zijn gezin of met haar wandelde in de stille dreven van hun buitenverblijf te Arcis sur Aube. In den angstigen nacht van 10 Augustus 1792, waarin de Tuileriën zouden bestormd worden, en het koningschap ten val gebracht, waakte en weende zij aan de bedsponde van haar vermoeiden reus, die, geheel gekleed, enkele uren rust zocht, vóór de beslissende aanval zou plaats hebben. Toen DANTON in Belgie was om de verdediging te organiseeren, maakten lafaards van zijne afwezigheid gebruik om hem op de gemeenste wijze te belasteren. Wie weet hoe innig veel zij hield van haar man, zullen het lijden der arme vrouw beseffen bij het lezen dier laaghartige leugens. DANTON was in het buitenland, maar, zijne vijanden waren achter gebleven, en de ellendelingen verscheurden meedogenloos het hart zijner vrouw. Toen DANTON, 8 Maart 1793, te Parijs terugkwam was zijne vurig beminde levensgezellin dood.

Van LEONORE DUPLAY, de oudste dochter van den huisbaas van ROBESPIERRE, voor wie deze koude man eene kuische liefde opvatte, is weinig bekend geworden; des te meer van MARIE GOUPIL, de vrouw van HÉBERT, de ex-religieuse van een Parijsch klooster. Eenmaal de enthousiastische vriendin van ROBESPIERRE, die in vergaderingen steeds naast haar ging zitten, werd later zijn wantrouwen opgewekt, daar hij in een onbewaakt oogenblik HÉBERT had deelgenoot gemaakt van zijne eerzuchtige plannen. Naar aanleiding van eene dwaze aanklacht van

samenzwering met het buitenland, werd zij ter dood veroordeeld en op dezelfde kar als LUCILE DESMOULINS naar de guillotine vervoerd.

Een der talrijke malen dat MARAT zijne vijanden ontvluchten moest, had hij eene schuilplaats gevonden bij CATHÉRINE EVRARD, die, zijne geschriften kennende, aanhangster was geworden zijner theoriën. MARAT beloofde haar te huwen, doch weinig hechtende aan de gewone formaliteiten, nam hij haar op een avond bij zonsondergang bij de hand, plaatste zich voor het open raam en viel, naar den hemel wijzende, op de knieën, waarbij hij plechtig de volgende woorden uitsprak: „in dezen grootschen tempel der natuur zweer ik, in het aangezicht van den Schepper, die mij hoort, en dien ik tot getuige neem, dat ik u eeuwig trouw zal blijven." De dolk van CHARLOTTE CORDAY ontbond deze vrije verbintenis, want te vergeefs had CATHÉRINE getracht aan CHARLOTTE den toegang tot MARAT te weigeren. De Conventie gaf haar den titel van „weduwe van MARAT," en na zijn dood trad zij menigmaal moedig op om hem tegen den laster der ultra-revolutionnairen, de „Enragés" te verdedigen. Ook de zuster van MARAT, de heftige redenares ALBERTINE, die in de Jacobijnen-club de meest geëxalteerde ideën verdedigde, dacht nog dikwijls met liefde en sympathie aan dezen door de geheele wereld gehaten en verfoeiden man.

Doch de invloed der vrouwelijke schoonheid, de eeredienst der liefde, deed zich vooral gelden in de dagen der anti-godsdienstige beweging der laatste maanden van 1793. Het was eene reactie tegen het eeuwenoude Christendom, tegen de leer der versterving en der onbegrijpelijke dogma's. Het bijgeloof en de dweepzucht zouden verdwijnen, en men zou slechts hulde brengen aan het schoone en ware, alleen nog knielen voor de Godin der Rede.

De monumentale cathedraal van Parijs, de Notre-Dame, was ternauwernood aan de bijl van den slooper ontsnapt, of zij kreeg eene andere bestemming. De heiligenbeelden werden weggenomen en het gebouw herschapen in den Tempel der Rede. Op een marmeren verhevenheid brandde de „fakkel der waarheid", een reusachtige berg droeg op zijn top een Griekschen tempel „aan de filosofie gewijd," en standbeelden van wijsgeeren omringden het imposante geheel, dat het geheele hoofdkoor der kerk had in beslag genomen. In het wit gekleede meisjes, het hoofd met eikenkransen versierd, en brandende fakkels in de hand, bogen statig de knie voor den tempel der godin en beklommen langzaam de rots. Talrijke revolutie-mannen, waaronder men vele gesjerpte leden der Conventie opmerkte, vulden de kerk. Na eene plechtige stilte trad eensklaps de Godin der Rede te voorschijn, de hoeden werden eerbiedig opgeheven, en langs de trotsche gewelven der Gothische kerk klonk statig en ernstig de prachtige hymne van MARIE JOSEPH CHÉNIER:

Descends, o liberté! fille de la nature,
Le peuple a reconquis son pouvoir immortel:
Sur les pompeux débris de l'antique imposture
Ses mains relèvent ton autel."

Venez, vainqueurs des rois, l'Europe vous contemple;
Venez, sur les faux dieux étendez vos succès;

Toi, sainte liberté, viens habiter ce temple:
Sois la déesse des Français!" [1])

De statige gestalte der Godin stak sterk af tegen den donkeren achtergrond, die haar omringde. Eene witte Grieksche tunica, liet haar armen vrij, en terwijl zij met de linkerhand een hemelsblauwen mantel om hare schouders hield, omknelde hare rechterhand eene schitterende speer. Onder de roode Phrygische muts kwamen hare donkere, golvende haren te voorschijn, en een glans van bezieling verscheen op haar gelaat, toen het geheele koor met opgeheven armen haar door deze hymne hulde brachten.

De godin, Madlle Maillard, was een der mooiste actrices van de Parijsche Opera, een „meesterstuk der natuur." Toen zij, 17 Mei 1782, voor het eerst in de wereldstad debuteerde in de „Devin du Village" verklaarden de dagbladen; dat „men nooit aanbiddelijker gelaat, noch prachtiger gestalte had aanschouwd." Hare reputatie liet wel wat te wenschen over: met Sophie Arnoult, Champfort, Coulon en andere beroemde „impures", was zij dikwijls de geliefkoosde gast van den wellustigen prins van Soubise in zijn berucht „boudoir de Pantin." De schoone Maillard had trouw deel genomen aan de „folles orgies" (de brooddronken slempgelagen) in zijn „tempel der liefde." Dit alles had echter niet belet, dat zij thans het levende beeld zou voorstellen van de Godin der Rede.

Toen de plechtigheid in de kerk was afgeloopen, gingen allen in statigen optocht naar de Conventie. Achter eene lange schaar van in het wit gekleede vrouwen kwam de Godin, door mannen op een troon gedragen. Chaumette en vele Conventie-leden volgden, terwijl in den stoet vele mannen met roode mutsen op pieken bisschops-mijters en misgewaden droegen. Een groep weezen, wier vaders in den vrijheids-oorlog gevallen waren trok de algemeene aandacht, en wekte aller medelijden. In de Conventie gekomen, speelden de muziek-corpsen de Marseillaise, en na eene lange stilte om de leden de gelegenheid te geven de Déesse te bewonderen, nam de idealist Chaumette het woord:

„Gij hebt het gezien, het fanatisme heeft zijne prooi losgelaten; het moest plaats maken voor de rede.... wij hebben zijne tempels in bezit genomen, en deze herschapen; voor de eerste maal weerklonk heden in die gewelven waar zoolang leugen en dwaling den boventoon voerden, de stem der rede..." „Geen priesters geen andere Goden meer, dan die de natuur ons aanbiedt, dan de Vrijheid...." „Wij vragen u de voormalige Cathedraal te wijden aan de Rede. De dweepzucht heeft haar verlaten; denkende wezens namen haar in bezit; erken hun eigendom!" [2]) De godin verliet haar troon en ontving den broederkus van den president en zijne secretarissen.

---

[1]) Vertaling in proza: »daal neder vrijheid! dochter der natuur, het volk herneemt zijne onsterfelijke macht: op de statige ruïnen van het aloude bedrog richten zijne handen voor u een altaar op."

»Kom tot ons, overwinnares der koningen, geheel Europa heeft op u het oog gevestigd, kom, en verniel de valsche goden: gij heilige vrijheid kom onzen tempel bewonen: wees de Godin der Franschen!"

[2]) De Notre-Dame werd in 1794 geheel gesloten, en eerst in 1802 na eene nieuwe kerkelijke wijding weer opengesteld voor den katholieken eeredienst.

Ook op andere plaatsen hadden in diezelfde dagen dergelijke atheïstische feesten plaats. Op de Place de Grève werden vreugdevuren aangelegd van relikwiën en misgewaden; in de kerken van Saint-Eustache en Saint-Servais dansten de Conventie-leden met deernen in priesterkleeding, en overal hadden optochten plaats, ter eere van de Godin der Rede. In vele kleinere steden spotte men met de kerkelijke plechtigheden, vernielde men de kerk-ornamenten, en stonden vele deftige families hunne dochters af, om als „déesses" vervolging door de Christendom-haters te ontloopen. Doch Parijs ging vooraan in die anti-religieuse orgiën en aldaar was misschien een der schoonste, doch zeker de zedigste van alle godinnen, de vrouw van den boekhandelaar MOMORO.

De kleindochter van den graveur FOURNIER, onderscheidde zich door eene prachtige gestalte en eene frissche teint; alleen de fraaiheid harer tanden wordt door vele geschiedschrijvers in twijfel getrokken. Toen de club der Jacobijnen eene déesse noodig had om in de kerk Saint André des Arts de Godin der Rede voor te stellen, werd met overgroote meerderheid „la belle Sophie" verkozen. Zij bood lang weerstand aan deze keuze, maar liet zich eindelijk overhalen om naast Mad. CANDEILLE, eene artiste der Opera, op te treden. Terwijl deze in azuren mantel gehuld, de lans van Jupiter in de vuist knellende, de Godin der Vrijheid moest voorstellen, was SOPHIE MOMORO in haar wit kleed en blauwen mantel het levende beeld van de Godin der Rede. Hare glorie duurde slechts kort. Haar man, MOMORO, de bekende voorstander der agrarische wet, werd betrokken in de Hebertistische samenzwering, 15 Maart 1794 gevangen genomen en 24 Maart ter dood veroordeeld en geguillotineerd. Terwijl haar man in den kerker zat, werd zij in Port Libre opgesloten, en wachtte in angstige spanning het droeve lot af dat hem wachtte. Toen zijn vonnis geveld was, weende zij, en werd zij met spot begroet door haar medegevangenen, daar de „déesse de la raison" alle verstand had verloren. Enkele weken later, op 8 prairial (26 Mei) werd zij in vrijheid gesteld; van haar verder leven werd niets meer vernomen.

Eene danseres van de Opéra, demoiselle AUBRY had ook weinig genot van de haar als déesse toegekende eer. In een tableau vivant moest zij met een olijftak een leeuw temmen, daardoor aanduidende dat alleen de bestrijding der hartstochten vrede aan de ziel kan schenken. In hare gazen kleeding, waar hare verleidelijke vormen duidelijk doorschemerden, was zij wel verre van met eene bestrijdster, eer met eene opwekster der hartstochten te vergelijken. Enkele weken later moest zij op het tooneel de godin der glorie voorstellen, die in de wolken zetelde. Een ongelukkige val deed de godin uit de wolken neerdalen, haar arm breken en voor goed van het tooneel verdwijnen.

Zoo duurde de roem van al deze deelneemsters en deelnemers aan deze „mascarade anti-réligieuse" zooals DANTON ze noemde, slechts kort. In volle glorie hebben wij de goddelijke MAILLARD in de Conventie verlaten, na de vleiende woorden haar door CHAUMETTE toegebracht. CHAUMETTE en HÉBERT juichten: „de kwezels verschuilen zich thans in kelders om hunne paternosters en oremussen te prevelen," zoo schreef deze in de „Père-Duchesne", en meende dat de eeredienst der Rede zou aanbreken.

Doch ROBESPIERRE gaf hen allen, reeds 21 November (1 frimaire de l'an II) in

de club der Jacobijnen een koud bad. „Met welk recht," riep hij uit, „komen dweepers de vrijheid belemmeren, en het fanatisme bestrijden door een nieuw soort fanatisme? Welk recht hebben zij om de eeredienst der waarheid te ontheiligen door dwaze grappen? de bellen hunner zotskap te hangen aan den scepter der filosofie?".... „Wij verbannen den katholieken eeredienst niet, maar willen vrijheid van alle godsdiensten. Wij willen de priesters vrij hunne mis laten lezen, en geen nieuwe godsdienst maken van het atheïsme.... Het geloof aan de Voorzienigheid zal, zoolang er nog tirannen zijn, een zachte troost zijn voor de lijdende harten".... Met donderende toejuiching werd deze scherpe strafrede ontvangen. CHAUMETTE wist ter zijner verdediging alleen enkele woorden te stamelen, en stelde zelf nu de vrijheid van eeredienst voor. De feesten der Rede werden afgeschaft, en evenals de andere godinnen, verdween de schoone MAILLARD van het schouwtooneel der geschiedenis.

Nog zou de Rede niet zegevieren.

De Woningbouw

DOOR J. H. SCHAPER.

IV. Arbeiderswoningen.

Over de woningkwestie is reeds enorm veel geschreven. De schandelijke toestand, dat een groot en nuttig deel der menschheid veroordeeld is in slechte woningen of in krotten te leven, ten prooi aan al de gevolgen van dien, heeft reeds menigeen naar de pen doen grijpen. Dat ook de bourgeoisie zich met dit vraagstuk bizonder onledig houdt, mag wel voor een groot deel worden geweten aan de omstandigheid, dat de droeve gevolgen van de slechte woningtoestanden onder de arbeiders zich ook kunnen uitstrekken over de bezittende klasse. Wanneer besmettelijke ziekten, gevaarlijke epidemieën dreigen, dan vallen van die rampen wel grootendeels de werklieden als slachtoffers [1]; maar door de aanwakkering der ziekte loopt toch ook het kostbare leven van den rijke gevaar. Vandaar dan ook, dat het gevolg van de cholera-epidemie te Hamburg was een buitengewone zorg der overheid voor de arbeiderswoningen. „Buitengewoon", dat wil hier zeggen, een weinig beter dan verwaarloozing. Ook in Nederland werd het geweten en de vrees voor eigen leven weer wat wakkerder, toen voor eenige jaren het cholera-gevaar dreigde. In verschillende gemeenten werden de arbeiders-buurten geïnspecteerd en werd een algemeene schoonmaak gehouden. De aandacht der overheden werd daardoor wederom op de huisvesting der proletariers gevestigd.

Dat wil niet zeggen, dat eerder over deze kwestie niet was gerept. Op verlangen des konings werd in 1853 reeds een onderzoek naar den toestand der arbeiderswoningen ingesteld. Een kommissie uit het bestuur van het koninklijk insti-

[1] Zie daarover pag. 397.

tuut bracht dienaangaande een verslag uit, waarin met ronde woorden den toestand als allerellendigst, menschonteerend en onhoudbaar werd geschetst. Een onderzoek, meer dan een kwart eeuw later ingesteld, leidde tot dezelfde konklusie ongeveer. De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen droeg aan de heeren J. VAN HASSELT en mr. L. VERSCHOOR een onderzoek op „naar hetgeen in verschillende gemeenten des lands ter verkrijging van verbeterde arbeiderswoningen is geschied". Een lijvig rapport verscheen ook hiervan en de rapporteurs verklaren in hun inleiding, dat „in onze groote steden nog tal van buurten (worden) gevonden, waar in ongezonde verblijven duizende menschen leven; zelfs in plattelandsplaatsen vonden (zij) woningen, die dezen naam niet behoorden te dragen." Mejuffrouw HEL. MERCIER deed op eigen hand een onderzoek in de volksbuurten van Amsterdam en zij hing daarvan in haar boekje „Over Arbeiderswoningen" een donker tafereel op. De enquête-kommissie bracht ook veel ellende in dit opzicht aan het licht. Voorts werd een verslag uitgebracht door den Geneeskundigen Raad van Limburg en Noord-Brabant over den woningtoestand in deze provinciën, terwijl in 1893 rapporten verschenen vanwege den Nederlandschen Volksbond (Vereeniging tegen Drankmisbruik), waarin werd aangetoond, hoe diep treurig de huisvesting is van den Nederlandschen werkman in verschillende steden des lands. Eindelijk, in 1896, verscheen het bekende rapport van de hand van mr. KRUSEMAN, verslaggever der kommissie, waarvan met hem mr. H. L. DRUCKER en mr. B. H. GREVEN deel uitmaakten, evenens in opdracht van het „Nut". Onderzoekingen, rapporten dus genoeg; de toestand is voldoende bekend. Maar evenals in alle landen en groote steden, gebeurt er weinig afdoends om een einde te maken aan de woningellende, en toont ook in dit opzicht de kapitalistische maatschappij haar onvermogen, als het er op aan komt, iets deugdelijks voor het volk te doen.

Het medegevoel met anderer leed behoeft anders niet zoo fijn te wezen, om den rijke te doen opkomen tegen de treurige huisvesting der arbeiders. Het wordt bovendien gesteund door het belang, dat elk heeft bij gezonde, d. w. z. hygiënische toestanden in de maatschappij, onverschillig waar. En tevens geeft het geen hoogen dunk van den zin voor aestetica der „beschaafden", dat ze met de afschuwelijke woningellende niet reeds lang hebben afgerekend. — Doch hoe het zij, de arbeiders hebben ook in dezen zelven de hand aan den ploeg te slaan; hun belang gebiedt hun dit.

Onder datgene, wat het leven der arbeiders verkort, behoort ongetwijfeld ook de slechte huisvesting. Tal van statistieken zijn er, die zonneklaar aantoonen, dat de levensduur, van menschen die in goedkoope woningen verblijven, veel korter is dan die van de bewoners der paleizen. FRIEDRICH ENGELS gaf reeds cijfers over dit onderwerp, jaren geleden, in zijn boek over den toestand der „Arbeidende klassen in Engeland", ontleend aan een officieel rapport van den arts HOLLAND te Manchester. Deze rangschikte de huizen en straten in de voorstad van Manchester in drie klassen en vond het volgende onderscheid in sterfte:

Eerste stratenklasse,	huizen	I	klasse,	1 op de 51
„ „	„	II	„	1 „ „ 45
„ „	„	III	„	1 „ „ 36

Tweede stratenklasse,	huizen	I klasse,	1	op de	55
„ „	„	II „	1	„ „	38
„ „	„	III „	1	„ „	35
Derde „	„	I „	1	„ „	
„ „	„	II „	1	„ „	35
„ „	„	III „	1	„ „	25

Andere opgaven bevestigen deze uitkomst.

Van 1821--1827 stierven te Parijs in de arrondissementen

met 7 procent slechte woningen 1 op de 72
„ 22 „ „ „ 1 „ „ 65
„ 38 „ „ „ 1 „ „ 45

Tijdens de cholera-epidemie van 1832—1837 behoorden van het geheele cijfer der gestorvenen

80 procent tot de lagere klassen,
15 „ „ „ middel „
2—3 „ „ „ hoogere „ [1]

En de jongste statistiek vond ik vermeld in de „Neue Zeit", het Duitsche tijdschrift onzer partij, waarin een opgave voorkwam over de sterfte naar huisvesting te Petersburg. Ik neem deze ten slotte nog over; zij is ook gerangschikt naar woninggroepen:

Inwoners.	Jaarlijksche huurprijs in roebels.	Sterfte per duizend inwoners.		
		in 't algemeen.	aan tering.	aan typhus.
1e Groep.	meer dan 100 roebels.	140	25.0	2.2
2e „	van 70—100 „	170	29.8	3.2
3e „	„ 50—70 „	200	37.1	3.9
4e „	„ 40—50 „	233	42.8	4.5
5e „	„ 30—40 „	277	49.1	5.1
6e „	„ 20—30 „	294	50.4	7.0
7e „	onder 20 „	303	45.7	6.0

Het verschil in sterfte per 1000 inwoners is dus tusschen de eerste en de zevende groep 163 personen. Aan typhus gaan uit de 7e klasse 20 meer dood dan in de 1e; aan tering ongeveer 4.

Nu spreekt vanzelf, dat deze cijfers niet bewijzen, en niet *kunnen* bewijzen, dat de grootere sterfte uitsluitend *door* de slechte huisvesting ontstaat en niet ook door de minder goede verpleging, het krachteloozer voedsel der arbeiders en tal van tekortkomingen meer, welke het deel zijn der proletariërs. Maar dat de slechte woning daarop óók en zelfs in groote mate invloed heeft, zal ieder moeten toestemmen, die weleens iets heeft gehoord van de behoefte, die den mensch heeft aan frissche lucht, licht en reinheid.

Maar hoe wordt voorts het zooveel kortere leven van den arbeider niet *veronaangenaamd* door zijn slechte of bekrompen woning! Het is waar, men gewent aan alles en velen onder onze klasse-genooten zijn er, die zich wellicht

[1]) Ontleend aan het Akad. proefschrift over Volkshuisvesting en de middelen tot verbetering door L. S. Louwes.

zouden verzetten tegen een verplaatsing naar een ruime, nette woning. Zou het niet liggen aan zijn verslaving in een benauwd krot of een muffe kelder, dat dikwijls de arbeider liever zit in een afschuwelijk bedompte kroeg, dan in een frissche vergader- of konversatiezaal? En toch worden velen de deur uitgejaagd door hun slechte woning, zoo niet omdat het hun er te klein en te benauwd is, dan omdat, bij gebrek aan een kinderkamer, hun een aantal kinderen voortdurend om het hoofd zeuren of een ondragelijk lawaai veroorzaken. De kroeg wordt dan het toevluchtsoord, en de werker vindt na zijn afmattenden arbeid dus niet eens een genoegelijke rust in zijn tehuis. Ongelukkig echter, als een jonge arbeider hoogere aspiraties heeft en lust gevoelt om zich te ontwikkelen! Treurig ook, als ouders soms hun jongen tot onderwijzer willen laten opgroeien en hij dus studeeren moet tusschen de schooltijden. Ongetwijfeld zullen onze onderwijzers er van kunnen meepraten, welk een martelen het is, als iemand leeren moet en geen vrij kamertje heeft om zich aan het gepraat der huisgenooten te ontrekken. En in de arbeidersbeweging weet men maar al te goed, hoe zich de secretaris en de penningmeester der vereeniging moeten inspannen, om hunne zaken te kunnen doen en om een brief te kunnen schrijven zonder vet- of koffievlekken! En dan nog de gehoorigheid der kamers, zoodat men geen vrij woord onder elkander kan spreken. En dan de slaperij...! Maar waar zou ik blijven met de opsomming van de akeligheden der slechte, woning? Al verdient niet elke arbeiderswoning den naam van k r o t, regel is dat ze alle onnoemelijk veel leed en ongerief veroorzaken.

De woningkwestie is overal. Of men komt op het platteland of in de groote steden, overal vindt men de getuigenissen van de schandelijke wijze, waarop men den arbeider en zijn gezin heeft weggestopt. Op de heide de armzalige hutten der bezembinders en kleine negocianten of bedelaars; op de klei de bekrompen woning van den boerenarbeider; in andere plattelandsstreken de vervallen behuizingen van allerlei sloovers — in de nabijheid van het kasteel van den graaf of de brillante woning van den heerboer. In Londen de afzichtelijke stegen en krotten van White-Chapel; in Parijs de woningellende der voorsteden; in Berlijn, Hamburg, Boedapest — overal de volksbuurten met haar benauwdheid, opeenstapeling van bewoners en onreinheid. En — om binnen de grenzen van ons land rond te zien — of men komt in den Amsterdamschen Jordaan, of in de Zandstraat te Rotterdam, in Klarendal te Arnhem of in de Willemstraat en aan het Zuiderdiep te Groningen, overal ziet men treurige woningtoestanden. Men blijve echter niet bij de afzichtelijkste krotten staan, doch denke ook aan de woningen, die er nog vrij netjes uitzien. Neemt men die er bij, dan is drie vierde van elke stad een protest tegen onze kapitalistische samenleving. Onze nieuwe tijd bouwt arbeiderswoningen ver van het centrum der stad. Sommige bourgeoisschrijvers zoeken zelfs de oplossing der woningkwestie in het bouwen van goedkooper woningen op nieuwe terreinen, die om de steden liggen. De arbeider die vaak i n de stad moet wezen om te werken, krijgt daardoor steeds grooter loop b o v e n zijn harde dagtaak, en wat er nog voor hem aan familieleven over was, ontrooft hem de verafgelegen woning, welke hem niet veroorlooft, des middags t h u i s te eten.

De grondoorzaak van de wanverhoudingen tusschen de woningen der menschen onderling ligt natuurlijk in het geheele karakter der maatschappij, sinds de opkomst der warenproductie en den toenemenden groei van het kapitalisme. De vroegere menschen bouwden hunne woningen zelve, met behulp van buren en familieleden, zooals dat hier en daar nog zelfs voorkomt. Deze huizen (of hutten) waren uiterst primitief, maar dat waren ze zonder onderscheid. Later zullen de edelen de hoorigen hebben gedwongen tot den bouw hunner kasteelen, zooals de bouw van grootsche werken gewoonlijk in den ouden tijd op slavernij berustte. Daarmede en met de opkomst der steden en meer gecentraliseerde dorpen ontwikkelde zich de vakkennis en kwamen er speciale bouwmeesters. De huizen van sommigen werden allengs beter ingericht en kostbaarder. De ongelijkheid der menschen onderling moest zich ook openbaren in het verschil in huisvesting: de rijke en welvarende verkreeg heldere, groote huizen, de arme een benauwde woning. Met de omwalling der steden en den aanwas der bevolking, alsmede den toevloed naar deze centra's uit de dorpen, werden de werklieden in gangen en stegen weggestopt, met andere woorden, waren zij gedwongen, wegens te geringe verdienste, krotten te huren of te koopen. Toezicht van gemeentewege met het oog op de hygiène was er niet en zoo ontstonden de achterbuurten onzer steden. (Het verschil tusschen de huisvesting van stads- en landarbeiders valt nu grootendeels ten gunste der laatsten uit in zooverre, dat dezen althans van wat meer frissche lucht genieten en doorgaans een lapje grond in gebruik hebben.)

Om eenig denkbeeld te geven van den aanwas der steden gedurende de laatste honderd jaren, plaats ik hieronder een statistiek der bevolking van de voornaamste steden in ons land.

Bevolking in:	1795	1811	1830	1850	1860	1890	1894
Amsterdam . . .	217024	201628	202364	224035	241348	408061	446657 [1]
Arnhem	10080	9437	14509	19111	24869	49727	52382
Den Bosch . . .	12627	—	20499	22703	23257	27138	28880
Dordrecht	18014	19402	19972	20909	23054	32622	34847
Groningen. . . .	23770	26044	30260	33694	35502	56038	58554
Den Haag	41266	42150	56105	72225	78405	156800	174790
Haarlem	21227	20080	21667	25852	27539	50500	56800
Leeuwarden. . .	15525	16504	20938	24490	25384	30433	30949
Leiden	30955	30686	34564	35895	36710	43379	44300
Maastricht. . . .	12500 [2]	—	24444	25140	27122	32078	32900
Nijmegen	12783	—	17734	21218	21641	32101	34671
Rotterdam	53212	53866	72294	90073	105858	201858	228600
Utrecht.	32294	34811	43407	47781	52989	84346	91070
Zwolle	12220	—	15640	18168	—	26384	28310

De slechte toestanden op het platteland drijven voortdurend meer menschen naar de steden; niet alleen arbeiders, maar ook verarmde boeren, kommissionairs enz. Deze allen zoeken in de stad een woning. Na de ontmanteling van vele steden treedt de woningkwestie in een eenigszins ander stadium. De ruimte is

[1] Hierbij kwamen in 1896 nog 25000 inwoners van Nieuwer-Amstel, die ook eigenlijk voor een groot deel reeds vroeger tot de Amsterdamsche bevolking behoorden.

[2] Dit cijfer dateert van 1754.

er wel, maar de grond wordt peperduur en daarmede stijgen de nieuwe woningen ook om deze redenen in prijs. Enorm is de grondprijs in de nabijheid der steden gestegen. De redacteur van het vroegere tijdschrift „De Grond aan Allen", J. STOFFEL, herinnert zich volgens pag. 93 van den jaargang 94/95 den tijd nog „dat een groot bouwondernemer in Deventer bouwgrond van de gemeente ten geschenke kreeg en later voor 50 cent per □ Meter, voor welken grond thans *f* 15 à *f* 20 wordt betaald. De grond voor arbeiderswoningen rondom Deventer kostte 10 jaren geleden 50 cent per □ Meter, thans *f* 2.50 tot *f* 3.50. Dat de grond per □ Meter van *f* 1 op *f* 10 à *f* 20 steeg in prijs, is volstrekt geen zeldzaamheid. Ook het Nutsrapport DRUCKER—KRUSEMAN bevestigt dit.

Bepaalde statistische opgaven vond ik daaromtrent niet voor ons land, maar een opgave van de grondprijzen te Roswein in Saksen bijv., toont een ontzaglijke stijging aan. De menschen moeten wonen en de huiseigenaren kunnen in sommige tijden voor hunne panden krijgen wat ze vragen. De huren worden altijd hooger, zoodat het volstrekt geen zeldzaamheid, ja, regel is, dat de arbeiders een vijfde en een vierde van hun loon aan huishuur betalen. Reklameert men over een prijsverhooging, die geheel ongemotiveerd is, daar de huisbazen bitter weinig reparatie verrichten en verder volstrekt geen waarde aan hunne perceelen toebrengen, dan krijgt men het eenvoudige antwoord: ge behoeft er immers niet in te blijven? De despotie dezer huiseigenaars is soms zoo groot en komt somwijlen zoo ruw aan het licht, dat ik bijv. voor eenige dagen vernam, hoe een huisbaas, tevens winkelier, pertinent weigerde muntgas in zijn woning te laten aanbrengen, alleen om zich geen schade aan te doen in de petroleumnegotie! De bouwgrond wordt zoo duur, dat de bouw van arbeiderswoningen in de nabijheid der stad vaak niet meer mogelijk is, tenminste niet ondernomen wordt, zoodat men wel kleine burgerwoningen, maar geen werkmanswoningen krijgt. Of ze staan op zeer grooten afstand van de stad, òf ze worden huurkazernen, waarin de gezinnen van den arbeider bij halve en heele dozijnen worden opgeborgen. Het gevolg van alles is, dat de arbeiders liefst zoo nauw mogelijk gaan wonen en dus meer en meer verstoken worden van frissche lucht. Nederland bezit geen behoorlijke statistieke gegevens omtrent de woningtoestanden; maar in het buitenland werd met cijfers bewezen, hoeveel menschen zich moeten behelpen met ééne kamer en velen zelfs met een gedeelte van een vertrek.

Uit een rapport van een kommissie van onderzoek naar den toestand der arbeidende klassen in het Oosteinde van Londen gedurende het jaar 1887 blijkt het volgende: Van 30.000 gezinnen, waarover dit onderzoek zich uitstrekte, woonden er 6000 in één enkele kamer; 1572 gezinnen bewoonden slechts een gedeelte van een kamer. Er worden vele gevallen vermeld, waarin niet minder dan 10 menschen van elken leeftijd en elk geslacht slapen en wonen in één vertrek. In Glasgow hebben 125.000 menschen slechts één vertrek per gezin. In Frankrijk bestaan 219.270 huizen, die maar één opening hebben, namelijk één venster en ééne deur. Dertien percent van de woningen in Berlijn en evenveel van die in Hamburg zijn nog kelderwoningen. 75.000 woningen in Berlijn bestaan uit één kamer en worden bewoond door 270.000 menschen. Te Weenen had in 1856 ieder

gezin gemiddeld 3.5 vertrekken, in 1865 nog maar 2.5 en in 1873 slechts 1.8. In In de tweede hoofdstad Boeda-Pest neemt het aantal kelderwoningen met ieder jaar toe. In de laatste vijf jaren is het aantal menschen, dat in zulke holen moet leven, aldaar met 8000 toegenomen. Een tiende van de bevolking, of in 't geheel 43.600 personen, zijn daar thans kelderbewoners; in 1880 nog 32.600.

In 1870 woonden 51.664 burgers met vijf, 12.307 met meer dan twintig personen in één kamer. [1])

Te Boedapest wordt ook sterk geklaagd over te dichte bevolking naar het aantal woningen. Dr. JOZEF SWABSZ deelde op een Hygiënisch-demografisch kongres aldaar gehouden mede, dat er in 1890 gemiddeld 35.34 zielen op één huis werden geteld. (In Weenen is dit 44.29, in Berlijn 36.5, in Parijs 33.1 en in Londen 7.2. Volgens een andere opgaaf komen in Weenen 55 personen op één huis, in Petersburg 52, in Parijs 35, in Berlijn 32, in Londen 8.) De kelderwoningen bedragen in Boedapest minstens 5 procent van het geheel.

Dat ook in onze hoofdstad en te Rotterdam en elders dikwijls vele bewoners in één huis gaan, bewijzen genoegzaam de hooge woonhuizen, waarin verscheidene families verblijven en dezelfde trap op en af moeten. Kelderwoningen zijn er ook in Amsterdam vele, zoodat eenige jaren geleden zelfs 3650 in één slag werden afgekeurd voor bewoning. Ook in andere steden treft men groote huurkazernes aan. Te Groningen vindt men het blokhuis „Krasnapolsky", met 16 vertrekken en soms over de 100 bewoners. Sommige kamers worden door meer dan één gezin bewoond. Hoe het met de slaperij gesteld is, leerden reeds verschillende onderzoekingen.

Wie zich nu niet behelpen wil met een menschonteerend op elkander wonen, moet zeer hooge huur verwonen. Ik wees reeds boven op het groote deel, dat voor huishuur besteed moet worden. Welnu, het is bekend, dat hij, die het slechtst woont, naar evenredigheid de meeste huur moet betalen en dus ook het duurst woont.

Prof. BÜCHER te Basel heeft door een onderzoek aan het licht gebracht, dat voor een Kubieke Meter woonruimte wordt betaald:

in	woningen	met	10 en meer	vertrekken	2.93	frank.
„	„	„	7—9	„	3.16	„
„	„	„	5—6	„	3.21	„
„	„	„	4	„	3.37	„
„	„	„	3	„	3.56	„
„	„	„	2	„	4.01	„
„	„	„	1	„	4.66	„ [2])

Het behoeft niemand te verwonderen. De man die geld heeft is vrij om tot den aankoop van grond of het huren van een huis den geschikten tijd af te wachten. De arbeider valt geheel ten prooi aan den onverbiddelijken huisbaas. Bovenstaande cijfers gelden Zwitsersche toestanden; in de groote steden is het minstens zoo erg. Een Engelsche commissie kwam tot deze slotsom:

---

[1]) Deze opgaven vond ik in het boek van Flürsheim: Individualisme en socialisme.

[2]) »Neue Zeit« 1893, pag. 805.

Gemiddelde weekhuur voor 1 kamer 3 shilling $10^3/_4$ d.
„ „ „ 2 kamers 6 „
„ „ „ 3 „ 7 „ $5^1/_4$ „

Ook in Amsterdam bleek dit. Het eerste Nutsrapport over de arbeiderswoningen (rapp. VERSCHOOR en VAN HASSELT) geeft een overzicht van den bouw van woningen door de »Vereeniging ten behoeve der arbeidende klasse", waaruit blijkt, dat de kosten voor kleine woningen grooter zijn naar verhouding, dan die van grootere. »Twee zaken blijken echter", zeggen de schrijvers, »dat de prijzen (van 1852—1888) langzamerhand gestegen zijn, wat gedeeltelijk te wijten is aan hoogere grondprijzen, en dat woningen van meerdere vertrekken per vertrek goedkooper zijn, dan woningen van één vertrek". (Dit laatste zal natuurlijk liggen aan den grondprijs, welke voor woningen met verschillende verdiepingen gelijk is.) Hoe over het algemeen de huurprijzen stijgen, leert ons de statistiek der stad Hamburg. Ambtshalve werd in het vorige jaar de volgende tabel gegeven:

Aantal bewoners in den aanvang van het jaar	Huurwaarde totaal	Huurwaarde per bewoner
1881 : 407.870	60.7 mill. mark	149 mark.
1883 : 432.110	64.2 „ „	149 „
1885 : 456.360	69.0 „ „	151 „
1887 : 479.150	75.1 „ „	157 „
1889 : 518.100	87.8 „ „	170 „
1891 : 566.000	96.3 „ „	170 „
1892 : 580.750	98.9 „ „	170 „

De schatting, per hoofd te betalen aan den grond- en huiseigenaar, steeg dus aanmerkelijk. De Nederlandsche arbeider behoeft overigens uit de statistiek niet te leeren, of de huren ook stijgen. Hij voelt dat gaandeweg in zijn zak. Maar voor een studie der woningkwestie zou toch een woningstatistiek ook in Nederland nuttig zijn. In de Sociaal Democraat gaf ik reeds een overzicht van de stijging der huurwaarde op de volgende wijze: „Uit de kohieren der personeele belasting kon men voor ons land duidelijk opmaken, hoe de huurprijzen voortdurend stijgen. Het aantal belaste woningen steeg van 1856 tot 1882 in ons land van 374.319 tot 558.627. Het gezamentlijk bedrag der huurwaarde was in 1856/57 ruim 29 millioen gulden, in 1868/69 bijna 36 millioen en in 1882/83 $53^1/_2$ millioen gulden. Het aantal onbelastbare woningen steeg ook wel met 50 duizend, maar die vooruitgang was lang niet zoo groot. Het aantal onbelaste woningen steeg in die jaren met 5 pCt., die der belaste met circa 60 pCt.

Het rapport van den Ned. Volksbond zegt dienaangaande: „De huurwaarden zijn verbazend gerezen; waren er in 1870 nog 249 in de buurt T te Amsterdam, waarvoor *f* 1 of minder betaald werd (dus circa 80 pCt.), thans bedraagt dit getal slechts 6 of 4 procent."

Naar evenredigheid moet ook de arbeider steeds meer van zijn inkomen aan huishuur betalen. Dit is misschien een teleurstelling voor hen, die zoo gaarne stoffen op de stijging van het loon, die in de laatste 50 jaren hier en daar valt waar te nemen. Dr. BERTHOLD verklaart, „dat de uitgaaf voor woning in omgekeerde verhouding staat tot de grootte van het inkomen, zoodat de arme meer,

de rijke minder gedrukt wordt.[2] De Hamburgsche statistiek geeft ons van den voortgang van dit euvel een helder beeld. Eerst wordt aangetoond, dat bijv. de man met gemiddeld 700 mark inkomen 26½ procent van zijn inkomen aan huur betaalt, degeen met 1000 mark inkomen 23⅖ procent, met 11000 mark inkomen 13½ procent, met 130,000 mark nog geen 3 procent en 1 persoon met 496,500 mark inkomen 1.03 procent. En deze wanverhouding, zoo ergerlijk onrechtvaardig voor den arbeider, die hard werken moet voor zijn sjovel bestaan, wordt voortdurend grooter. Een vergelijking tusschen de verschillende jaren gedurende de laatste kwart eeuw toont aan, dat het aandeel van de huur voor de kleine inkomens is gestegen, dat van de groote integendeel is gedaald.

De huurprijs bedroeg in procenten van het inkomen:

bij een inkomen van	in 1868	in 1874	in 1882	in 1891
600 à 1,200 mark	18,77 pCt.	20,90 pCt.	23,51 pCt.	24.74 pCt
1,200 à 1,800 „	19,89 „	21,13 „	18,94 „	22,22 „
1,800 à 2,400 „	20,27 „	20,88 „	19,50 „	22.09 „
2,400 à 3,000 „	19,45 „	19,21 „	18,78 „	20.81 „
3,000 à 3,600 „	19,59 „	19,03 „	17,90 „	19.15 „
3,600 à 4,200 „	19,28 „	18,17 „	18,33 „	18,71 „
4,200 à 4,800 „	18,89 „	17,38 „	17,22 „	17,88 „
4,800 à 6,000 „	18,55 „	17,35 „	18,33 „	17,71 „
6,000 à 12,000 „	15,99 „	15,48 „	16,72 „	15,12 „
12,000 à 30,000 „	11,51 „	10,75 „	12,23 „	10,38 „
30,000 à 60,000 „	6,68 „	7,44 „	8,08 „	6,21 „
meer dan 60,000 „	3,72 „	3,78 „	3.87 „	3,05 „

Geen duidelijker beeld van de wijze, waarop de arbeider en de kleine burger geplunderd worden door grondeigenaren, huisheeren, bouwspeculanten, hypotheekbanken en woekeraars in huishuur. De rijke man zag het percentage van zijn woningprijs tot zijn inkomen afnemen, terwijl de arme het voortdurend zag stijgen. Misschien wordt hierdoor (vooral door verkoop van bouwterrein) een deel van de middenklasse nog wat op de been gehouden, ofschoon zij anders gedoemd is om onder te gaan. En welke reden is er om aan te nemen, dat in ons land en overal elders de loop der dingen niet evenzoo is? In Londen werd in 1892 aan het licht gebracht, dat menschen, die genoten een inkomen van

32 shillings of meer,	verwoonden	21,15 pCt.
30—32 „ „ „	„	22,18 „
27—30 „ „ „	„	23,87 „
25—27 „ „ „	„	24,83 „
20—25 „ „ „	„	25,17 „
minder dan 20 shill.	„	26.40 „

Voor zulk een prijs woont de arbeider in een slechte en kleine woning. Slecht zijn bijna alle arbeiderswoningen, onverschillig of ze behooren tot de krotten in de oude achterbuurten of tot de nieuwe huizen in de buitenbuurten. Een uitzondering maken hoogstens de woningen, door sommige bouwvereenigingen en spaarkassen gesticht. Voor het overige evenwel wordt de woningbouw geheel aan

de partikuliere willekeur overgelaten, welke willekeur zich uit in de bekende spekulatie- of revolutiebouw.

Wat revolutiebouw is, mag algemeen bekend heeten. Het is de grofste kapitalistische zwendel, toegepast op den huizenbouw. Het is de spekulatiebouw vooral in goedkoope woningen, waarbij gespekuleerd wordt op de toename der stedelijke bevolking en daartoe huizen in 't voren worden gebouwd. Het werktuig is een arme gelukzoeker, die geld krijgt van een hypotheekbank, benevens een weinig krediet. Het doel van kapitalisten is, hooge rente te trekken, hoe dan ook. „Het is voor den kapitaal-bezitter" — aldus sprak mr. J. C. Post in een vergadering der Notarieele Vereeniging te Amsterdam — „het is voor den kapitaal-bezitter ongetwijfeld voordeeliger niet zelf als ondernemer op te treden met de daaraan onvermijdelijk verbonden bedrijfsrisiko's, maar als hypothekaire geldschieter van een onbemiddelden bouwer middellijk aan den produktie deel te nemen. Als een hypothekaire geldschieter tevens, die bij het toetellen van het krediet zuinig te werk gaat en niet maar overvloedig zijn gaven doet vloeien.

„De bouwer verkeert, als onbemiddelde, in een ongunstige positie tegenover het kapitaal, daar de burgerlijke wetgever het der sterkste partij overlaat haar eischen hoog te stellen, waarvan vast gebruik wordt gemaakt; want niet zelden dat niet alleen 5 pCt. rente, dikwerf meer, wordt gevraagd, er wordt ook nog gevorderd een belooning onder den naam „verlengingsprovisie". Het kapitaal stelt zich nl. aanvankelijk tot den bouw disponibel voor drie maanden meestal en laat, is de bouw niet voltooid, een zekere percentage betalen vóór de kredietverlenging boven de gewone rente.

„Dit percentage bedraagt ten minste ½ pCt. over de drie maanden. En zoo ziet men dat het percentage komt tot 7 pCt. jaars en meer; spr. kent een hypotheekbank te 's Hage, die op die wijze 20 pCt. 's jaars weet te bedingen! [1])

Het is dus het kapitalisme, dat in dezen weer de slechte rol speelt.

Wat zijn de kenmerken van de woningen, op deze wijze gesticht? Dat ze, met dunne muren opgetrokken, doorgaans zeer tochtig zijn; dat de rookafleiding slecht is ingericht, de muren spoedig scheuren, de deuren weigeren te draaien en de naden van het hout vèr opengaan. Afgeverfd worden de huizen natuurlijk direct niet; maar in 't vervolg blijft het er doorgaans ook bij. De holle beschotten vormen een weelderige kweekplaats voor ongedierte van allerlei soort.

(Wordt vervolgd.)

Technisch Overzicht.

De petroleumproductie.

De voornaamste petroleumbronnen zijn in Noord-Amerika en in Rusland. In 1895 leverde het eerste land 53 millioen vaten van 191 liter inhoud, het laatste 38⅓ millioen. De geheele wereldproductie werd in '95 geschat op 95 millioen vaten, waarvan behalve de reeds genoemde Staten, Oostenrijk-Hongarije 1¼ millioen

[1]) Verslag *Volksdagblad* van 2 Dec. 1896.

Canada 802574, Indië 295994, Java 293654 vaten leverden; ook Peru, Roemenië Duitschland, Italië en Japan produceerden een klein gedeelte.

In Amerika is het voornaamste petroleumveld het Appalachian petroleumveld in Pennsylvanië, waar 20 à 25 bronnen zijn geboord, waarvan er twee 27240 liter per dag geven. Deze velden geven van de 53 millioen vaten, die Amerika in '95 produceerde, 31 millioen. Ook in Zuid-Californië wordt petroleum gevonden en is het aantal bronnen in de laatste drie jaren verdrievoudigd. In Wyoming, dat eveneens dit product aan de markt brengt, zijn de transportkosten een groot bezwaar voor een goede exploitatie, daar de petroleum in karren 80 km., 16 uur gaans, moet vervoerd worden.

In Peru bij Piura zijn nieuwe velden ontdekt, die een oppervlakte hebben van bijna zes maal de oppervlakte van ons land. Indien men bedenkt dat de Appalachian velden ongeveer $^1/_2$ kleiner zijn en in 30 jaar 516 millioen vaten opbrachten dan behoeft men zich omtrent den petroleumvoorraad niet ongerust te maken. De bronnen zijn van 9 tot 365 meter diep en enkele geven 136000 liter per dag. De prijs van deze petroleum is $^1/_3$ minder dan in Amerika, zoodat het ruwe product in Peru gebruikt wordt als brandstof op spoorwegen en fabrieken in plaats van steenkool.

In Rusland zijn in '95 269 nieuwe bronnen gemaakt, die een gemiddelde diepte hebben van 165 meter. Dit is een grooter aantal dan in de zes laatste jaren geboord is; het geheele aantal bedroeg in dit tijdperk 1371, waarvan 622 $38^1/_2$ millioen vaten leveren. Van deze $38^1/_2$ millioen vaten zijn 26 millioen gevuld met petroleum, die door middel van pompen is omhoog gebracht; de rest met petroleum die van zelf naar boven vloeit. De vooruitgang van deze productie in Rusland blijkt uit het feit, dat in 1889 bestonden 278 werkende bronnen met een opbrengst van 20 millioen vaten en in '95 622 met een productiviteit van $38^1/_2$ millioen vaten.

***

De langste telefoonlijn.

Deze lijn loopt van Boston naar St. Louis (N.-Amerika). Zij is 2240 km. lang, dat is tweemaal grooter dan de langste telefoonlijn in Europa.

***

Telefoonlijnen in Duitschland.

In de laatste vijf jaren is in Duitschland het aantal telefonische gesprekken verviervoudigd. Ook de lengte der lijnen is aanzienlijk toegenomen en blijkt langzamerhand de telefoon voor groote afstanden even onmisbaar te worden als de telegraaf. In 1891 was de langste lijn de verbinding tusschen Berlijn en Breslau ongeveer 352 km. Thans is de lijn Berlijn-Memel de grootste, namelijk 1008 km., dan volgen Berlijn-Mühlhausen 928 km., Berlijn-Kopenhagen 800 km. en Berlijn-Weenen 672 km. De prijs van een gesprek van drie minuten langs de grootste lijn bedraagt ƒ1.80. Wat de lengte betreft is derhalve Noord-Amerika Europa ver vooruit.

***

De industrie van stalen pennen.

De hoofdzetel van deze industrie is Birmingham in Engeland met 13 fabrieken. die 18 ton, dat wil zeggen ongeveer negen karrenvrachten staal per dag, verwerken wat een productie geeft van zes millioen pennen per dag. De grootste fabriek is van Perry & Co., waar 1500 menschen werken, grootendeels vrouwen, met een opbrengst van 100.000 gros per week. In Frankrijk bestaan twee, in Duitschland drie pennenfabrieken. Er zijn meer dan 10.000 soorten stalen pennen

P.

Economisch Overzicht.

Verzekering tegen ongevallen, ziekte, ouderdom en invaliditeit in Duitschland.

In Duitschland is men eerst begonnen met de arbeiders tegen ziekte te verzekeren. Daarna kwam aan de beurt de verzekering tegen ongevallen en ten slotte die tegen ouderdom en invaliditeit. De eerste verzekeringswet, n.l. die tegen ziekte, kwam 15 Juni 1883 tot stand en trad 1 Dec. 1884 in werking. De wet op de verzekering tegen ongevallen van 6 Juli 1884 trad 1 October 1885 in werking. Beide wetten werden door de aanvullingswet van 28 Mei 1885, die in hoofdzaak de verkeersmiddelen in de verzekering opnam, en door die van 5 Mei 1886, waardoor landbouw en boschwezen tot de verzekeringsplichtige bedrijven gerekend werden, uitgebreid. De verzekering tegen ongevallen werd later nog meer uitgebreid, doordat 19 Juli 1887 eene aanvullingswet tot stand kwam, die de bouwvakken verzekerde, en 13 Juli 1887 eene wet, waardoor de zeelieden verzekerd werden. De verzekering tegen ziekte onderging ten slotte door de aanvullingswet van 10 April 1892 eene gewichtige verandering. Wat de verzekering tegen ouderdom en invaliditeit betreft, deze bestaat nog zooals zij den 22 Juni 1889 tot stand kwam en den 1 Jan. 1891 in werking trad. Evenwel zal het hier niet lang meer duren of ook deze wet zal verbeterd worden. Een ontwerp in dien zin is reeds bij den Duitschen Bondsraad ingediend.

Met het oog op al deze veranderingen is het derhalve niet te verwonderen, dat het aantal verzekerde personen in Duitschland sinds 1885 aanzienlijk is toegenomen. Buitendien is de bevolking van Duitschland sinds dien tijd, en zeker niet het minst het aantal arbeiders, sterk vermeerderd. Ook zal tot de spoedige vermeerdering wel de omstandigheid hebben bijdragen, dat in den beginne de wet onvoldoende werd uitgevoerd en eerst na eenige jaren van ervaring de verschillende moeilijkheden uit den weg waren geruimd.

Tegen ziekte waren in 1885 slechts 3.7 millioen personen verzekerd; dit cijfer klom tot 4.3 millioen in 1886, 4.5 in 1887, 4.8 in 1888, 5.5 in 1889, 6.0 in 1890, 6.3 in 1891, 6.9 in 1892, 7.1 in 1893 en 7.2 in 1894. Gelijktijdig met het aantal verzekerden klom het aantal ziektegevallen n.l. van 1.8 millioen in 1885 tot 2.49 millioen in 1894. Nam het absolute cijfer van de ziektegevallen toe, het relatieve bleef ongeveer constant en bedroeg van 1885 tot en met 1894 nooit

minder dan 0.3 en nooit meer dan 0.4 per verzekerde. Tot diezelfde uitkomst geraakt men als men het aantal ziektedagen neemt. Dit bedroeg 25.3 millioen in 1885 en 43.6 millioen in 1894 of 5.5 à 6.5 per verzekerde. Neemt men evenwel het aantal ziektedagen per ziektegeval, dan is eene langzame vermeerdering duidelijk merkbaar nl. 14.1, 15.3, 15.7, 16.8, 16.4, 16.2, 17.0, 17.3, 16.5 en 17.5 gedurende het tijdvak 1885—1894. De uitgaven stegen van 47.4 millioen mark in 1885 tot 99.5 millioen mark in 1894. In 1885 kostte een ziektegeval 26,3 mark; dit cijfer steeg in al die jaren langzaam tot 39.9 mark in 1894; de kosten per ziektedag waren in 1885 1.9 mark en in 1894 2.3 mark.

Tegen ongelukken waren 3.7 millioen personen verzekerd in 1886, 4.1 in 1887, 10.3 in 1888, ongeveer 13.5 millioen in 1889-1890 en ongeveer 18.1 millioen in 1891-'94. Veel sneller dan het aantal verzekerden nam het aantal ongevallen toe waarbij schadeloosstelling uitgekeerd werd, n. l. van 10500 in 1886 tot 69600 in 1894 of van 27.4 per 1000 verzekerden in 1886 tot 36.4 per 1000 in 1894. Gelukkig nam aan den anderen kant het aantal ongevallen, die den dood ten gevolge hadden, relatief af n.l. van 25.7 per 100 getroffenen in 1886 tot 9.1 per 100 in 1894. In aanmerking moet worden genomen, dat eerst 13 weken na het ongeval eene uitkeering plaats vindt; de ongevallen die den dood ten gevolge hebben maken hierop eene uitzondering. Gedurende 1886-'94 werden in het geheel voor 361300 ongevallen schadeloosstellingen verleend; 45600 personen werden er gedood.

De verzekering tegen ouderdom en invaliditeit, die eerst van 1891 dateert, heeft sinds dien tijd den volgenden omvang bereikt. In 1892 kregen 17900 invalieden eene rente, in 1893 kwamen er 36000 nieuwe bij en een jaar later 47600 terwijl, wat de uitkeeringen aan de ouden van dagen (70 jaar) betreft, deze in 1891 aan 132900 personen werden toegekend, welk cijfer aangroeide tot 175800 in 1892, tot 207600 in 1893 en tot 241700 in 1894. In het geheel hebben van 1891 tot en met 1894 343244 personen van deze verzekering geprofiteerd.

De kosten van deze drie soorten van verzekeringen hebben in de eerste 10 jaren na het in werking treden van de eerste wet, dus van 1885-'94, in ronde cijfers bedragen één milliard mark; daarvan komen voor rekening van de verzekering tegen ziekte 757 millioen, voor die van de verzekering tegen ongelukken 193 millioen en voor die van de verzekering tegen ouderdom en invaliditeit 100 millioen mark. En terwijl de werkgevers slechts 475 millioen daarvoor hebben bijgedragen, moesten de arbeiders 538 millioen aan premiën betalen of 53 proc. van de totale kosten.

VERBETERING.

In het vorig nummer zijn de volgende zinstorende fouten geslopen:

Blz. 366, zevende regel v. b.: GEBRUIKEN moet zijn GEBRUIK EN.

Blz. 368, eerste regel v. b. en blz. 371, zesde regel v. o.: KAMER moet zijn KANON.

Multatuli over Socialisme.

DOOR F. VAN DER GOES.

VII

DOUWES DEKKER had zijn brief aan het Antwerpsche Kongres-bestuur niet alleen voor de geadresseerden, maar voor het publiek bestemd. Althans hij verleende per postkriptum volle vrijheid voor de publikatie, zich alleen verontschuldigende wegens zijn gebrek aan tijd om aan den „slordigen vorm" het noodige te verbeteren.

Wat was het advies dat hij zijnen geestverwanten, zijnen vereerders en in 't algemeen allen gaf, die de handen wilden ineenslaan tot maatregelen van hervorming, tot propaganda van het betere onder de massa?

De demokratische vormen, zagen we, waren door MULTATULI niet verstaan, en evenmin had hij begrepen dat alleen van een volksbeweging iets te hopen viel.

Gaf hij dan een andere leuze, of deed hij zelfs maar een ander praktisch middel aan de hand, buiten of tegenover de demokratie, waarvan men zich zou moeten bedienen? Geen van beiden. Die toen naar MULTATULI hebben uitgezien om raad, om hulp, om een wenk in welke richting het h a n d e l e n lag dat hij aanprees en dat zij als noodig erkenden — zij zijn met een praatje afgescheept. Zoo hulpeloos en reddeloos betoonde in haren besten man zich reeds toen de Nederlandsche bourgeoisie! Een treffend bewijs bovendien dat andere dingen te willen doen als op een gegeven tijdstip van de maatschappelijke ontwikkelings-omstandigheden doenlijk is, een nuttelooze inspanning moet heeten; — en dat geene persoonlijke begaafdheid bij machte is te volbrengen wat de maatschappelijke omstandigheden niet veroorloven; — eindelijk, dat de inspanning ook van de meest begaafden niet slechts nutteloos is, maar gevaarlijk dreigt te worden wanneer zij den natuurlijken loop der maatschappelijke ontwikkeling verkeerd verstaan of tegen haar zich willen verzetten.

Want wij hebben met niets anders te doen dan met het geniale ongeduld van het individu, dat de werking van de sociale oorzaken van den vooruitgang te langzaam oordeelt, en haar door zijn persoonlijk ingrijpen wil vervangen. MULTATULI, heb ik gezegd, had zijne bijzondere redenen die hem dreven. De edelmoedige buitensporigheid die aan zijn ambtenaarsloopbaan een eind had gemaakt, paste niet in de politieke werkelijkheid van den dag en bleef daarom voorshands vruchteloos. Aan zich zelven overgelaten, in zich zelven opgesloten, tot zich zelven beperkt, zat MULTATULI met zijn onschatbaar talent als een Samson in ketenen.

Erger nog. De maatschappelijke ontwikkelingsgeschiedenis is de geschiedenis van de produktiewijze en van hare sociale verschijnselen. En onder dezen is de strijd van de klassen der bezitters en der nietbezitters (tenzij somtijds de twist van de bezitters onderling) het groote feit dat wij hebben gevonden in de politieke en sociale gebeurtenissen. Bijzonder in de tweede helft van deze eeuw is de toestand van de produktie zóó, dat een heviger wordende klassenstrijd tusschen proletariërs en kapitalisten het geheele politieke leven is gaan beheer-

schen. Wat is nu geworden het motief van maatschappelijke verbeteringen en geestelijken vooruitgang? Vroeger was het de opstijgende tak van de kapitalistische produktie, en van deze ontwikkelingsfaze de politieke uiting: de groei van de kapitalistische klasse. Nu is het de neërdalende arm van de produktiewijze en de beweging van het proletariaat. Zoo is eenmaal de werkelijkheid samengesteld, onze keus is niet vrij, wij zijn gebonden aan de feiten van het leven. Wie met raad of daad den geestelijken vooruitgang, de maatschappelijke verbetering wil dienen, moet op een of andere wijze de arbeidersbeweging te hulp komen. En de arbeidersbeweging, niet zooals men wenschte dat zij ware of zich verbeeldt dat zij kon zijn — maar zooals zij is. Namelijk, de socialistische partij — of, want wij spreken over een tijd toen in ons land van geen klassebeweging in het proletariaat iets te vinden was, de burgerlijke demokratie die de opleving is van het burgerlijk idealisme onder den weldadigen invloed van de denkbeelden door de ontwikkeling van het socialisme gewekt. [1]

En wie nu, gelijk MULTATULI, in blindheid voor de werkelijkheid en overmoedig hechten aan eigen initiatief, de beginnende teekenen van een nog met de burgerlijke demokratie verbonden arbeidersbeweging miskent; en, in stede van haar met zijne krachten te versterken, haar wil terzijde schuiven en in hare plaats treden — hij doet erger dan nutteloos, hij doet verderfelijk. Immers is hier een geval van strijd, en die een der partijen niet helpt, helpt de andere. Ik zeg niet dat DOUWES DEKKER gehouden was ingenomen te zijn met alle uitingen van burgerlijke demokratie, arbeidersbeweging, enz, welke in den tijd die hier bedoeld wordt, merkbaar werden — maar gehouden was hij, wil ik zeggen, alle deze teekenen met belangstelling, met sympathie gade te slaan en de zaak des volks te dienen door het volk te dienen met wijze en billijke kritiek. Wat hij hier in zijn brief schreef was een schampere en onverdiende afwijzing, en zijn antwoord op de uitnoodiging enkel een kreet van gekwetste zelfliefde. De dingen die hij schreef moesten, wijl MULTATULI ze schreef, de demokratische belangen schade doen. De volksvijanden konden zich in stilte verheugen, dat de meest te vreezen vijand van de bourgeoisie zich in de verte zat te verkniezen in ijdele utopisterij en kleingeestige geraaktheid. De averrechtsche volksvrienden die met een bescheiden plaats in de rijen van de strijdende massa niet tevreden waren en priester wilden spelen in de kerk van een sekte, zij konden zich op zijne anti-demokratische frazen beroepen en zich dekken met den aan MULTATULI ontleenden schijn van uiterste geavanceerdheid.

In de plaats van MULTATULI's medewerking kreeg men een woordenkraam zonder slot of zin:

„Wie het goede wilde, had mij moeten steunen. En dit is nog zoo. C'est à prendre ou à laisser! Ik zal zorgen dat de 19e eeuw niet sluit voor men van deze waarheid de overtuigendste blijken heeft gezien. Ik wijk niet terug, en doe wat ik op de laatste blz. van den „Havelaar" gezegd heb. Te zijner tijd zal ik

(1) Dit andere en eenig achtenswaardig element van de burgerlijke demokratie wel te onderscheiden van het politieke radikalisme van lateren datum, dat in beginsel aan het klassenbewuste proletariaat sterk vijandig is, en zich van de demokratische traditie bedient om de arbeiders van hunne klassentaak te vervreemden en het kapitalisme te redden.

nota houden, niet van degenen die mij oproepen — dat is onnoodig en zelfs eenigermate ongepast; 't is alsof men u voorstelde te Antwerpen te komen wonen en daar in 't Volksblad te schrijven! — maar van de weinigen die tempore utili teeken van leven hebben gegeven op mijn roep."

De strekking van deze grootspraak welke ieder veroorloofde rustigjes bij het vuur te blijven, ja tot stilzwijgen dwong door overvloed van strijdlust — en van niemand een andere inspanning eischte dan de betuiging van zijne sympathie met MULTATULI, werkte de briefschrijver nog nader uit.

„Wat wilt gij doen?" vraagt hij. Gij zijt voorstanders van de vrijheid? Welnu, begeef u dan „onvoorwaardelijk" onder een „dictatuur". Dit is „de eerste stap tot vrijheid." Discipline moeten de demokraten stellen tegenover „de wel georganiseerde macht hunner tegenstanders". De aanvoerder zou MULTATULI zijn...

Doch de poging om de langzame en moeielijke vrijmaking van de onderdrukte volksklasse, die alleen zich zelve kan bevrijden, te vervangen door een diktatorisch ingrijpen van een individu, moest wel op niets uitloopen. Vergeleken bij de grootsche werkelijkheid die MULTATULI miskende, was zijn persoonlijk optreden een kinderspel. De waarheid is, dat iemand die diktator zou kunnen wezen, te verstandig is om het te willen zijn; en slechts iemand die het niet vermag, voelt zich geroepen. Deze waarheid bleek, want indien DEKKER iets anders had bedoeld dan een uiting geven aan zijn daadlooze stemming en zijne onmacht verschoonen met fraaie volzinnen, zou de generaal allereerst zich hebben gehaast zijne tegenwoordigheid te brengen in een kamp van medestanders, die juist bijeenkwamen om organisatie en discipline te versterken. Het kapitool, noch het kapitaal, zegt DEKKER, is te veroveren door een „onordelijken troep". Volkomen waar, maar het Kongres vergaderde immers om de orde te stichten? Niet als een bits verwijt, maar als een helpende hand had de kritiek van MULTATULI moeten worden aangeboden; niet in een paar bladzijden schrifts uit de verte maar als een waarschuwende en levende stem in de vergadering die hem had uitgenoodigd.

MULTATULI eindigt zijn brief met te zeggen dat als er „ongewone wrijving" in Holland is, zoowel politiek als godsdienstig, dit voornamelijk het gevolg moet heeten van zijn voorbereidenden arbeid. Welnu, des te meer reden dat hij het begonnen werk niet in den steek had moeten laten. „Waarlijk", schrijft hij, »men zou niet op zijn gemak geweest zijn in Den Haag, indien het Volk, wiens eer ik trachtte te handhaven, zich om mij geschaard had!" Zeker niet; maar als er nog eenige vrees voor MULTATULI mocht zijn overgebleven in regeeringskringen, heeft deze brief van hem ongetwijfeld alle ongerustheid verdreven.

Want nu bleek duidelijk dat, wat het volk zou ondernemen om zich te bevrijden, van MULTATULI niets meer was te verwachten. Bij hem besliste de vraag die hij hier doet: „Waarom (mijne verdiensten) niet erkend? Waarom niet mijne pogingen tot uitgangspunt gekozen, enz.?"

Die slechts zichzelven ziet, bewijst dat hij de grootschheid van de proletarische beweging niet beseft; en het is alleen een verder bewijs van zijn onmacht om haar te verstaan, als hij om hulp aangemaand, zich verliest in wilde en onvruchtbare grootspraak.

VIII.

Het feit dat MULTATULI zijn verder leven werkloos is gebleven; altijd malende over de omstandigheid hoe het toch mogelijk was dat de Hollanders maar niet naar hem wilden luisteren, en een door hem zelf slechts vaag aangeduide beweging afwachtende, die onder zijne diktatuur een volkomen twijfelachtig gebleven weg zou inslaan — terwijl deze beweging niet lukte en hij er ten onrechte uit afleidde dat zijn invloed gering was en zijne volgelingen hem in den steek lieten, hetgeen wederom zijn initiatief verlamde en zijn stemming verbitterde; dit feit, dat voor ons thans niets raadselachtigs meer bevat, kunnen wij nog beschouwen van een anderen kant door te letten op DEKKER's meeningen over het socialisme dat in deze jaren van zich deed spreken.

Eene algemeene opmerking ga vooraf. — De beteekenis van deze dingen zou voor ons verloren gaan indien wij meenden dat de schuld bij DOUWES DEKKER lag, die geen ekonomie had gestudeerd. Immers, socialist te zijn is niet in de eerste plaats een gevolg van studie. Zoo waar het is, dat niemand socialist kan worden dan door de kennis van zekere ekonomisch-historische zaken in zich op te nemen, zoo waar is het, dat zoodanige kennis niet voldoende mag heeten. Om de kennis van hetgeen noodig is, zich ten nutte te maken, is eene algemeene geestelijke voorbereiding onmisbaar, welke op dit oogenblik alleen in de praktijk van het leven kan worden verkregen. De leden van de arbeidersklasse, zoover zij hunne positie zich bewust zijn geworden, bezitten die voorbereiding al spoedig. Zulke dingen als de aanwezigheid van klassen, de ekonomische grondslag van de klassenverdeeling, de noodzakelijkheid van den strijd der klassen — zij ondervinden het zoodra zij hebben leeren rondzien in de wereld en weten ten minste de beginselen van deze waarheden eer zij iets anders weten. Dan moet de studie komen die de beginselen ontwikkelt, oorzaken van gevolgen leert onderscheiden, en de kennis vervormt tot een wapen in dezelfde beweging waaraan de kennis is verschuldigd.

Maar de bourgeoisie blijft van de voorbereiding verstoken. Wat haar de praktijk van het leven onderwijst, is integendeel een les welke het ontvankelijk worden voor de waarheden van de sociaaldemokratie belemmert. Zoo zij het klassenkarakter van onze maatschappij eenigermate beseft, is het in den vorm van een onuitroeibaar geloof aan de noodzakelijkheid van een groote menigte lieden die de moeilijke en onaangename en slecht bezoldigde baantjes waarnemen, om aan een kleinere groep van personen het lichte en aantrekkelijke werk te laten dat ruim wordt beloond. De bourgeoisie die van het openbare leven de leiding heeft, moet meenen dat zij een taak verricht welke haar aanspraak geeft op de dankbaarheid van de geheele samenleving — en dat het geval waarin sommige van hare leden verkeeren van zich ongestoord aan kunsten en wetenschap te wijden, en de publieke posten te vervullen, ook zonder betaling, een toestand vertegenwoordigt buiten welke geen beschaving mogelijk is, en eene vrije ontwikkeling van het hoogere in den mensch ondenkbaar. Ik spreek nu van het kleine en beter deel der bourgeoisie. Ook hunlieden bereikt het socialistische stelsel, wanneer het tot hen doordringt, in den onbestemden vorm van

een droom. Zij zullen de onverwezenlijkbaarheid van de schoone gedachte ernstig betreuren. Het karige, de schrielheid van de kapitalistische samenleving, die wat zij aan den één geeft, den ander heeft ontroofd, en nergens eene verheffing duldt welke niet meer dan opgewogen wordt door eene verlaging elders, — die ja, geluk en rijkdom kent doch alleen als de keerzijde van armoede en ellende, het zal hun alles toeschijnen overeen te komen met de noodlottig onvolmaakte menschelijke natuur. Elke voorstelling van maatschappelijke gegevens die in niets op de onze gelijken, dunkt hun een utopie, waarvan het beste is gezegd als men haar een ideaal noemt.

De besten uit de bourgeoisie zullen op dit punt het minst ontvankelijk zijn: — de geleerden, de kunstenaars, de ernstige publicisten, de eerlijke staatslieden, de idealistische denkers. Hun gaat het welzijn van de wereld ter harte. Maar zij zien de zeldzaamheid van het geluk, het streven van de groote massa gericht op voordeel, de heerschappij van het onrecht, het geringe idealisme en de machteloosheid van hen die het goede voorstaan. Dit is wat het leven hen leert. En de boeken, geschreven door menschen als zij, maken hen niet veel wijzer. Hun, daarom, slaat de angst om het hart als zij van diepe hervormingen hooren, van revolutionneering der bestaande orde, van eene volstrekt nieuwe maatschappij. Wie zal haar tot stand moeten brengen? Wat zal er van de orde overblijven als zij eenmaal wordt aangetast? Hoe is het mogelijk dat men aan ingrijpende wijzigingen geloof slaat? Met zooveel moeite en ten koste van zoo veel leed, immers, heeft men thans een weinig beschaving en geluk bemachtigd, een toestand verkregen die het behoud van de voortbrengselen van het hoogere geestes- en gevoelsleven eenigermate waarborgt — zij het zonder winst voor de menigte en als een privelegie van enkelen, dat een poging om dezen toestand te veranderen gelijk staat aan het te voorschijn roepen van den chaos waarin alle geluk en beschaving ondergaat, het leed en de moeite vruchteloos worden gemaakt van tallooze geslachten. — De werkman, echter, die het kort begrip van 's werelds kwaad dagelijks ontmoet, ontdaan van ideologische hulsels, eindigt spoedig met alle grootere euvelen van dezen tijd te erkennen als gevolgen van het ekonomische stelsel dat de grondslag is van onze maatschappij. Hij kan niet berusten maar moet tot zijn laatste oogenblik strijden tegen de nooden die het kapitalisme legt op zijne klasse. Verzet hij zich niet langer dan is zijn laatste oogenblik gekomen. De gegoede geleerde, de wijsgeer, de staatsman heeft de keus tusschen een deelnemend gadeslaan, een werkzaam ingrijpen, een onverschillig toekijken. Maar de arbeider niet. Hij brengt zijn leven door met een voortdurende poging om in het leven te blijven. Hij is verplicht den strijd te aanvaarden, en zijn leven, zijn arbeidskracht zoo duur mogelijk te verkoopen. Hij kan geen pessimisme bekostigen, hij heeft alleen iets te hopen van zijn inspanning en zijn geluk. En van zijn dagelijksch werk tot zijn politiek, is maar één stap. Het is dezelfde strijd: het verzet tegen het kapitalisme. Het individu tracht van de door hem voortgebrachte waarde een grooter deel te krijgen dan de arbeidsgever bereid is te verleenen. De klasse streeft naar afschaffing van het stelsel dat haar aan die van de bezitters onderwerpt. En zal hij nu vreezen voor eenig kwaad als hij de middelen om te produceeren aan de handen ontneemt van die hem uitzuigen,

en hun bezit gebruiken zoover er winst mêe te persen is uit arbeiderslichamen? Hij ziet te goed als in den spiegel van zijne dagelijksche ervaring die niet liegt, al de specifiek-kapitalistische en maatschappelijke oorzaken van de euvelen door welgezinde burgers toegeschreven aan algemeen-menschelijke en natuurlijke redenen, om in zijn revolutionnair streven naar een samenleving van een hoogere orde te worden weerhouden door eenige aarzeling of angst. De niet-ideologische, de maatschappelijke levensbeschouwing behoeft hij niet eerst uit de boeken te leeren. Zijn politiek is de toepassing van zijn dagelijksch leven in ruimer verhoudingen; hij wordt groot gebracht voor de sociaaldemokratie.

Multatuli, zooals in het voorgaande uitvoeriger is aangetoond, kende het klassenkarakter niet van onze maatschappij; en toen voor het eerst de klasse der werklieden en de burgerlijke demokraten aanstalten maakten om op den min of meer duidelijk aangewezen grondslag van den modernen klassenstrijd in het openbare leven te treden, miste men hem in hunne rijen. Dit was, wilde ik zeggen, niet in de eerste plaats het gevolg van gebrek aan ekonomische kennis. Niemand betwijfelt dat Douwes Dekker beter dan de meesten tot de studie van deze onderwerpen bekwaam zou geweest zijn. Is, derhalve, wat hij van het socialisme, en ook van het kapitalisme zegt, een aaneenschakeling van vergissingen, waarbij zeer platte, zoo blijkt daaruit wel is waar dat hij geen werk had gemaakt van ekonomie — maar dit is wederom het gevolg van gemis aan voorbereiding om ekonomie te verstaan, en van de aanwezigheid van de levensbeschouwing welke de waarheden der ekonomie niet verdraagt. Boekenstudie is tegen dit samenstel van ongunstige oorzaken niet bestand.

IX.

In een brief aan den heer D. A. Mansholt van November 1880, vinden wij die, ons uit de burgerlijk radikale letterkunde overbekende meening, dat er een los van tijden en maatschappelijke werkelijkheid bestaande, menschelijke Rede is, een hoogste verstandelijke autoriteit, die over al ons doen en laten behoort te beslissen. De Rede, meent men, staat tegenover bijgeloof en vooroordeel; en zij zal, behoorlijk gediend, de menschen verlossen van het kwaad dat vooroordeel en bijgeloof hebben teweeggebracht. Altijd, voor zoover de Rede niet een gedeelte van het kwaad, dat de menschen treft, onvermijdelijk noemt. Het volgen van de rede zal, bijvoorbeeld, een einde maken aan de heerschappij van den godsdienst, en ook van vele sociale euvelen ons bevrijden. Maar niet van alle: want eenige en misschien de voornaamste zijn niet te verhelpen: behooren tot de natuur der menschelijke en maatschappelijke dingen.

Wij weten evenwel dat geen gedachtenstelsels afscheidelijk zijn van de gegevens buiten den mensch waarop ze zijn gebouwd, en dat deze Rede de stem is van het burgerlijk gevoelen, afgeleid uit de sociale toestanden waarin de burgerij zich op haar gemak bevindt. En indien wij nu een vertegenwoordiger van het burgerlijk gevoelen, krachtens de Rede, zeer onredelijke dingen hooren zeggen, dan is onze indruk een mengsel van ergernis en spotlust waarvoor wij ons moeten wachten den spreker persoonlijk verantwoordelijk te stellen. Overigens, wat Multatuli in dezen brief schrijft, is de formuleering van zijn hoofdbezwaar

tegen het socialisme — dat het met den natuurlijken, noodzakelijken loop van zaken strijdig en dus niet alleen onuitvoerbaar is, maar bovendien nadeelig zou zijn.

Dekker zegt in het algemeen van den ongunstigen socialen toestand waarover de brief van den heer Mansholt blijkbaar had geloopen: „wij kunnen daar niets aan doen!" — en verontschuldigt zich wegens de schijnbare hardheid van deze uitspraak. Nu, wij weten dat gebrek aan medelijden Dekker's fout niet was. Maar, zegt hij, niet op medelijden maar op de Rede moet ons handelen betrekking hebben. En dan eischt de Rede in de eerste plaats: „het erlangen van inzicht in de natuurlijke eischen der zaak" — nl., der „maatschappelijke verbeteringen." De slotsom van deze redeneering en het uitgangspunt van praktisch optreden is: er is een natuurlijk, overkomelijk maatschappelijk leed dat willekeurig is en dus kan worden verholpen — de gevolgen namelijk van machtsmisbruik door de rijken en regeerders .... „Jezus zei: „Er zullen altijd armen zijn." Heel juist .... 't Is de eisch der dingen, even als de nieten in de loterij. Uit die nieten worden de prijzen gevormd. Het gemeenschappelijk leven is 'n wedloop naar genot, en die strijd is het leven. Niet daarover mogen wij dus klagen, maar wij behooren ons te verzetten tegen het aanwenden van ongeoorloofde middelen om in dien strijd overwinnaar te zijn."

Men ziet het: een andere voorstelling dan die van een verbeterd kapitalisme, kan ook Multatuli zich niet maken. De kapitalistische konkurrentie verheft hij tot een strijd die *het* leven is. Dien strijd eerlijk te voeren is het uiterste van een redelijk streven.

Dekker noemt eenige verbeteringen die tot dit doel zouden bijdragen: afschaffing van door de diplomatie in de hand gewerkt beursspel, van andere middelen om kapitaal te winnen „op deloyale wijze", enz. Want er zijn er, zegt hij, die meer nemen van „de genietingsmiddelen" dan „hun deel zou wezen bij billijke repartitie". Een betere *verdeeling*, dus, van het arbeidsprodukt, meende ook Multatuli dat het doel moest zijn van de hervormingen; ook hierin, wellicht zonder het te weten of te willen, en zelfs letterlijk, de hoofdzaak van het programma van alle hervormingsgezinde leden der bourgeoisie tot het zijne makende.

Wat heeft men nu volgens Multatuli onder een betere verdeeling te verstaan? „Bij 't groot verschil van aanleg, gaven, ontwikkeling, zou absolute gelijkheid juist zeer onbillijk zijn.... Welke maatstaf moeten we nu aanleggen om te weten op welk quantum genot uit den algemeenen voorraad, ieder aanspraak heeft? Ik meen dat dit beoordeeld moet worden naar het deel dat ieder tot het algemeene quantum heeft bijgedragen".

Absolute gelijkheid? — Geloovig of ongeloovig, Havelaar of Droogstoppel, een denker of een dogmatikus: het zijn onderscheidingen die wegvallen als de bourgeoisie, hetzij theoretisch of in de praktijk, zich opwerpt als rechter over het proletariaat. Waar heeft men een volstrekte gelijkheid anders wellicht dan in het stoffelijke verlangd? En, moet „verschil van aanleg, gaven en ontwikkeling" worden uitgedrukt in een overeenkomstige ongelijkheid van stoffelijke bedeeling? Is dan het ideaal van de bourgeoisie om gaven en aanleg te doen strekken tot een stoffelijk boven anderen bevoorrechte positie? Multatuli behoorde

tot de wel is waar zeldzame personen die hunne geestelijke meerderheid hadden aangewend zonder te letten op eenig stoffelijk belang — maar zelfs hij kon zich van de voor zijne klasse beschamende gedachte niet losmaken, dat grootere intellektueele verdiensten beloond moeten worden op een wijze, welke juist met grootere intellektueele verdiensten het minst vereenigbaar is. Daargelaten dat de geheele kwestie of in een maatschappij van gemeenschappelijk bezit der voortbrengingsmiddelen, al dan niet stoffelijke gelijkheid zal heerschen, noodzakelijk zonder eenig belang zal zijn zoodra een zoodanige maatschappij is gevestigd — en vóór dien tijd alleen dienst kan doen om ons bekend te maken met de schrikbeelden welke de gedachten van de bourgeoisie bezighouden.

Een verbeterd kapitalisme, een kapitalisme met een billijke verdeeling, met vrijheid voor de bekwaamste menschen om zich te verrijken ten koste van anderen — ziedaar dus het burgerlijk ideaal, op zijne beurt ook door Multatuli aanbevolen.

En in den zelfden brief vinden wij het bewijs dat de denkwijze van de bourgeoisie die het kapitalisme wil vereeuwigen, en slechts hervormingen toelaat welke het stelsel van in het oog loopende misbruiken zal ontdoen – dat hare instinktmatige gehechtheid aan het kapitalisme haar belet het kapitalisme te verstaan.

Uitdrukkelijk immers zegt Dekker dat men niet te lijden heeft „door het kapitaal zelf", maar door „het valsche spel". „Het aglomereeren van finantieele kracht is m. i. noodig, en zou zonder 't valsche spel waarop ik doelde, den arbeiders ten nutte komen." Zeer zeker — in het kapitalisme is het kapitaal onontbeerlijk, en ook nuttig voor de arbeiders. Daarom, wijl het finantieele kracht is uit hunne arbeidskracht geput, de eenige manier om kapitaal te verzamelen, moet niet slechts het valsche spel met hunne arbeidsprodukten eindigen, maar ook het stelsel dat het exploiteeren van den arbeid veroorlooft. En dit is mogelijk omdat bij gemeenschappelijk bezit van de arbeidsmiddelen alleen maatschappelijke produktie zal voorkomen, en dus de finantieele kracht overbodig is geworden.

Zoolang, echter, het kapitaal noodig is zullen ook de arbeiders zich van het kapitaal moeten bedienen. Zij zullen, bij voorbeeld, een gedeelte van de door hen voortgebrachte meerwaarde trachten terug te krijgen door koöperatie — eenigermate hun eigen kapitalist zijn, en het gedeelte dat als winst aan den handel kwam, zelven verdienen. Maar dit is niet wat Dekker er van zeide: „de socialisten erkennen dit (nl. de nuttigheid van het kapitaal) praktisch door hun pogingen tot koöperatie." En allerminst verdienen zij het verwijt: „Zij zelf trachten tot stand te brengen wat zij in anderen afkeuren."

Neen, de fout ligt bij den schrijver, die zijne burgerlijke beschouwing van den hervormingsarbeid ook bij anderen onderstelt. De arbeiders verwerpen niet het kapitaliseeren zoolang het kapitalisme heerscht. Het systeem van zijne onmisbare werkingen te ontdoen, is gelukkig hunne taktiek niet. Een kapitalisme met „afgekeurde" maar onvermijdelijke uitingen, vindt men alleen op de programma's van de bourgeoisie.

De Woningbouw.

DOOR J. H. SCHAPER.

(Slot.)

Wat moet er nu gebeuren en wat gebeurt er, om aan deze toestanden een einde te maken? Wat tot nu toe gedaan is, is lang niet voldoende, om ook maar eenigszins afdoende de zaak in het reine te brengen. Geheel oplossen kan men de woningkwestie niet onder het kapitalistische stelsel; zonder algemeen grondbezit is de grondwoeker niet geheel en al tegen te gaan. Zonder afschaffing van het kapitalistisch regime is aan de onrechtvaardigheid, dat de arbeiders in kleine, de nietsdoeners in groote huizen leven, geen paal en perk te stellen. Zien wij eens, wat de kommissie DRUCKER—GREVEN—KRUSEMAN wil om de Volkshuisvesting te verbeteren. In het straks genoemde boekje komen deze heeren tot de volgende konklusiën:

1. Bijna overal in ons land, ten plattenlande zoowel als in de steden, treft men ten aanzien der volkshuisvesting onbevredigende toestanden aan. Niet alleen vindt men een aantal ongezonde en gebrekkige woningen, maar ook wordt in de bestaande behoefte niet genoegzaam door aanbouw van goedkoope, gezonde woningen voorzien.

2. De bemoeiingen van bijzondere personen en vereenigingen, van gemeente en staat, tot verbetering in dezen toestand, moeten zich derhalve in twee richtingen bewegen: afbraak en herbouw der oude buurten en aanbouw van nieuwe woningen op vrij terrein.

3. Bijzondere personen en vereenigingen kunnen reeds onder de bestaande wetgeving in beide deze richtingen zeer veel tot stand brengen, zonder dat hun optreden een zuiver philantropisch karakter behoeft te dragen.

4. Het ligt op den weg der overheid, de pogingen van particulieren te bevorderen, onder andere door

a. het verschaffen van bouwterrein;

b. het toestaan van weinig drukkende voorwaarden ten aanzien van straataanleg, rioleering, enz.;

c. het verleenen van geldelijken steun in den vorm van subsidie, rentewaarborg of versterking van kapitaal tegen matige rente.

Inzonderheid op de gemeentebesturen rust de plicht in dezen geest werkzaam te zijn.

5. Wenschelijk zijn nauwkeurig geredigeerde gemeentelijke verordeningen op het bouwen en op het bewonen, alsmede voorschriften omtrent onbewoonbaar verklaring, een en ander krachtig te handhaven door een goed ingericht bouwkundig en sanitair toezicht.

Reeds onder de tegenwoordige wetgeving kan hierdoor het ontstaan van slechte toestanden worden voorkomen en belangrijke verbetering van den bestaanden toestand worden verkregen.

6. Voor eene afdoende verbetering der woningtoestanden is een wettelijke regeling noodzakelijk, welke bestaande strijdvragen oplost, in groote trekken de

vereischten aangeeft, waaraan elke woning moet beantwoorden, en een toezicht op woningen in het leven roept; terwijl de bijzonderheden ter regeling aan de plaatselijke besturen worden overgelaten.

7. De onteigeningswet behoort te worden herzien in dien zin, dat aan de gemeenten de bevoegdheid toekome, onder toezicht van hooger bestuur over te gaan tot onteigening van ongezonde wijken of enkele perceelen en van bouwterrein, vereischt voor de uitbreiding van die bebouwde kom. Een eenvoudige rechtsgang worde hierbij voorgeschreven en de schadeloosstelling naar het voorbeeld der Engelsche wet geregeld.

Men mag aannemen, dat deze stellingen de meest vooruitstrevende denkbeelden op het gebied der woningkwestie onder de burgerlijke hervormers vertegenwoordigen. Zij zijn onder de vooruitstrevende bourgeoisie de meest gangbare.

Vrijwel overwonnen is het idee, den arbeiders eigen woningen te verschaffen. Vooral mr. D. O. Engelen heeft daartegen in een afzonderlijk werk [1]) en in het „Soc. Weekblad" geageerd. Bijna overal is aangetoond, dat de arbeider daardoor aan zijn woonplaats wordt geketend, vaak geen geld heeft voor onderhoud der woning, op zijne beurt huisjesmelker wordt of het perceel soms met schade moet verkoopen.

Hel. Mercier schijnt er nog mee te dwepen, hier en daar (bijv. de R. K. Arb. ver. te Enschedé) schijnt men er nog heil van te verwachten, doch dit standpunt mag overigens als verlaten worden beschouwd. Aan den anderen kant durfde de laatste Nutskommissie ook niet aan: den bouw van arbeiderswoningen door Staat of Gemeente. Het schijnt, dat de geavanceerde burgerklasse hiervoor nog algemeen terugschrikt. Ook mr. L. S. Louwes, die een akad. proefschrift leverde over dit onderwerp (Groningen 1894), schijnt dit te ver te gaan. Hij weet zich niet te verheffen boven de denkbeelden van Drucker, Greven, Kruseman en anderen, tenminste als men mag aannemen, dat hij zijne denkbeelden volledig in dit geschrift neerlegde. [2]) Alleen mr. Treub schijnt hiervoor iets te gevoelen. Naar aanleiding van bovengenoemd rapport schrijft hij in het „Soc. Weekblad" o. a.: „Zelfs met eene woningwet als de bedoelde, zou de gemeente bij operaties van dien aard, gemiddeld er alzoo wel op moeten rekenen niet meer dan ten hoogste de helft van haar uitgaaf door verkoop van bouwterrein terug te vinden, of bij eigen exploitatie (ik spatieer S.) terstond ten minste de helft van haar kapitaalsuitgaaf, als gestort à fonds perdu in het algemeen belang, te moeten afschrijven." [3]) Of deze zinsnede echter zoo ernstig is bedoeld, zal men met het oog op de tegenwoordige positie van mr. T. wel mogen betwijfelen.

Waar komen dus de middelen, die tegenwoordig worden toegepast en anders worden aanbevolen, op neer? Laat ons ze achtereenvolgens opsommen en ze toetsen aan de eischen van de praktijk.

---

[1]) Mr. D. O. Engelen »Over individ. en gemeenschapp. eigendom van arb. won." 1888. Belinfante, 's Hage

[2]) Er ging indertijd een gerucht door de studentenwereld te Groningen, dat de heer L. zijn oorspronkelijk geschrift moest wijzigen op »advies« van den hoogleeraar, dewijl zijne begrippen omtrent de taak van den Staat in dezen te ver gingen. Wat hiervan echter waar is, valt moeilijk uit te maken.

[3]) Soc. Weekblad jg. 1896, pag. 218.

Het eerste is wel, dat de wet Raden van Gezondheid en Toezicht in 't leven roept, zooals ze in België zijn ingesteld. Mr. W. Wintgens stelde ze reeds voor in 1854, waarbij hij ze de bevoegdheid wilde geven, den gemeenteraden kennis te geven omtrent de onbewoonbaarheid van huizen. De wet zou dan aan de gemeenteraad het recht geven, de voorgestelde verbeteringen op te leggen of anders de woningen te doen ontruimen. Zijn voorstel werd met 29 tegen 22 stemmen verworpen. Dit middel zou iets kunnen helpen; doch wanneer al de uitvoering mogelijk is, en niet op een ontzaglijken tegenstand van de eigenaars met den nasleep van tal van processen zal worden gestuit, terwijl men bijna niet zal weten, waar te beginnen — dan verschaft het nog geen raad, waar nieuwe woningen te krijgen, wanneer vele oude worden afgekeurd. De grond- en de woningprijs zal door ontruiming op groote schaal stijgen, ten nadeele van alle huurders. Hetzelfde geldt voor alle onbewoonbaar-verklaring, zonder maatregelen voor nieuwe huizenbouw. Wat moet nu de gemeente doen, om nieuwe woningen te verkrijgen? Volgens de burgerlijke hervormers het bouwen van arbeiderswoningen door maatschappijen bevorderen, door afstand van geschikte bouwterreinen, het verleenen van rentegarantie, enz. Staat en partikulieren moeten samenwerken. Amsterdam gaf in dit geval een schappelijk voorbeeld. In 1875 sloot de gemeente een overeenkomst met de „Amsterdamsche vereeniging tot het bouwen van arbeiderswoningen." Gratis werd grond en *f* 1.800.000 kapitaal beschikbaar gesteld, tegen een rente van 4½ procent. 774 Woningen werden gebouwd, maar sinds lang rust de maatschappij op hare lauweren. Men kan hier de gemeente als de eigenlijke stichtster beschouwen, daar zij grond, kapitaal, kosteloos opzicht van den gemeente-architekt enz. verstrekte, terwijl tevens de gemeente eigenares van grond en gebouwen wordt, zoodra het kapitaal is afgelost. Het ligt echter voor de hand, dat de geestdrift voor woningbouw bij de heeren ondernemers, die de vereeniging uitmaken, wel een oogenblik, zelfs eenige jaren kan duren, maar dat deze daarna gevaar loopt, zeer te bekoelen, als van winstmaken weinig sprake is en omdat het vooruitzicht op afgifte aan de gemeente voor een kapitalistenhart niet zeer verkwikkend is. Vandaar dan ook wellicht, dat het bouwen ophield en de gemeente nog gelden van de beschikbare som in petto hield. Wil de gemeente wat, dan moet ze zelf op groote schaal den woningbouw ter hand nemen; en dan niet op verren afstand van de stad, zoodat van de hierbedoelde woningen er in de laatste jaren soms 60 ledig stonden, alleen doordat de fabriek de „Atlas" werd opgeheven.

Te Leiden schonk de gemeente in 1894 een rentegarantie van 3½ procent voor *f* 100.000 bouwkapitaal; Groningen's gemeenteraad deed dat in 1896 voor de vereeniging „Werkmanssteun". Arnhem stelde in 1894 $^1/_{18}$ van de gelden der gemeentel. spaarbank ter beschikking van een bouwmaatschappij. Zoo zullen misschien nog meer gemeenten hebben gedaan, (ofschoon niet veel). Een voorstel in de Tweede Kamer in 1895 gedaan om de gelden der Rijkspostspaarbank voor den woningbouw beschikbaar te stellen, werd verworpen. Maar al ware dit niet zoo en al stelden alle gemeenten of spaarbanken geld of waarborg disponibel voor den bouw van arbeiderswoningen, wat geeft het, als de gemeenten of het Rijk de zaak zelf niet aanpakken en alles wordt overgelaten aan de goedheid van

partikulieren? Ook loopt een gemeente altijd min of meer gevaar, er in te loopen door wanbeheer der onderneming, of weer te zien, dat de woningen te duur worden voor de gewone arbeiders. Dit laatste is trouwens het gewone euvel der bouwmaatschappijen. Dikwijls worden woningen gebouwd, die wel bereikbaar zijn voor „gezeten werklieden", maar niet voor de allerarmsten, die er het meest behoefte aan hebben. Nog daargelaten, dat dezen dikwijls juist worden geweerd, uit vrees voor minder nette bewoning.

In ons land zijn, volgens het jaarboekje voor de koöperatie, ongeveer 60 koöperatieve bouwvereenigingen. Bovendien zijn er vereenigingen, welke zich ook den bouw van arbeiderswoningen ten doel stellen, zonder eigenlijk koöperatief te werken. Met het oog op den toestand der volkshuisvesting zal wel niemand de resultaten van deze organisaties schitterend willen noemen. Bevredigt soms de uitkomst al op zich zelf, zij zijn een droppel in de zee van woning-ellende, welke bestaat. Sommige fabrikanten — als STORK te Hengelo — bouwen goedkoope woningjes voor hunne arbeiders. Zij zijn een middel tot knevelarij van de werklieden, die bij de geringste loonbeweging met dakloosheid worden bedreigd of met ontneming van alle zegeningen der kapitalistische woningzorg. Schier overal waar particuliere hulp wordt aangeboden, is die hulp van te kleinen omvang, duurt ze slechts zoolang het den helpers gelieft, òf is ze verbonden aan moreele en maatschappelijke nadeelen voor den arbeider-bewoner. Een weinig steun van overheidswege neemt deze nadeelen en onvolkomenheden niet weg. Om hieromtrent nog iets te noemen: Te Haarlem werd jaren geleden een bouwvereeniging gesticht onder den naam „Volharding." In de statuten komt de bepaling voor, dat geen zich aanmeldend persoon wordt aangenomen, wanneer hij lid is van den sociaal-demokratischen bond! Hoogstwaarschijnlijk was dit een bepaling, gemaakt op aanstoken van een der heeren, die achter de zaak stonden en die slechts genegen was om „fatsoenlijke" en „ordelijke" werklieden te steunen. Dat zijn de nadeelen van de filantropie! Met die bouwfilantropie gaat het overigens niet hard van stal. Mr. KRUSEMAN van het jongste Nutsrapport zal ons zeggen waarom: „Met bouwondernemingen (altijd, die voor de wereld als menschlievend moeten doorgaan. S.) zijn geen groote winsten te maken, en het Nederlandsche publiek dat wel zijn geld wil steken in allerlei spekulatieve fondsen, waarbij hooge dividenden worden voorgespiegeld, belegt ongaarne zijn kapitaal in dergelijke ondernemingen, welke, bij goed beheer, eene kleine, doch vaste rente opleveren." De bouwonderneming kàn wel uit: zelfs de vereeniging „Werkmanssteun" te Groningen had in het laatste jaar nog $3^3/_4$ percent dividend uit te keeren, ofschoon de woningen goedkoop zijn verhuurd, er vrij goed uit zien en in eigen beheer werden gezet. (Alleen dient in het oog te worden gehouden, dat de grond zeer goedkoop werd gekocht.) Maar al *is* de bouwvereeniging een geldbelegging, de spekulatiebouw is een betere!

Met den steun, te verleenen aan den bouw van arbeiderswoningen, zitten ook in andere opzichten de gemeenten soms verlegen. Men vraagt goedkooper voorwaarden tot stratenaanleg, rioleering enz. Maar geeft men aan bouwvereenigingen voorrechten, dan komt men in botsing met partikulieren, die kunnen eischen *gelijk recht voor allen*. De gemeente Groningen levert in dit opzicht

een aardig voorbeeld op. Het gemeentebestuur steunde flink de vereeniging „Werkmanssteun" en stelde zich tevreden met gemakkelijke voorwaarden voor bestrating. Als partikulieren aankloppen stelt het echter zeer hooge kondities. Zoo vraagt het kostelooze overgave van 12 à 16 Meter breede straten, behoorlijk belegd met beste keien, trottoirbanden en klinkersteenen. Dan bijv. voor een groep van 7 straten bovendien een storting van bijna *f* 60.000 voor éénmaal herstrating en onderhoud, en nog meer dergelijke voorwaarden.[1] Krachtens welke motieven geschiedt dit nu? Om geen partikuliere huisspekulanten te bevoordeelen. Maar het behoeft geen betoog, dat de huurders het betalen moeten, de huizen te duur worden voor den arbeider en over het algemeen de huisbazen den prijs der woningen kunnen richten naar de nieuwgebouwde, ook al zijn ze zeer oud en onder mildere voorwaarden gebouwd. De gemeente staat dus voor de keuze: òf de huiseigenaren de onderneming vergemakkelijken, zoodat ze meer verdienen, òf de huurders uit de arbeidende klasse steeds meer belasten. Zoo komen de openbare besturen „er tusschen", als ze onder het kapitalisme moeten werken!

De bouwverordeningen kunnen ook i e t s doen ten goede; betrekkelijk zelfs veel. Ze kunnen de dikte der muren bepalen, de hoogte van den vloer en tal van eigenschappen meer. Burg. en Weth. van Groningen stelden onlangs een verscherping der pol. verord. voor, waarbij zelfs is bepaald, dat de perceelen bouwterrein slechts voor $^3/_4$ mogen worden bebouwd, zoodat ruimte overblijft voor open grond. De muren moeten alle steens en anderhalf steens zijn. Dat zijn uitstekende bepalingen, en niettegenstaande het geschreeuw van de timmerbazen en anderen, die voorspellen, dat bij aanneming dezer voorstellen niet meer gebouwd zal worden, hoop ik, dat ze zullen worden bekrachtigd door den Raad. Maar worden de arbeiderswoningen daardoor tevens niet weer veel duurder?

De rechtstoestand tusschen huurders en eigenaren kan en behoort te worden verbeterd. Artikels 1586 en '87 van ons Burg. wetboek luiden als volgt:

1586. De verhuurder is, door den aard van de overeenkomst en zonder dat daartoe eenig bijzonder beding vereischt wordt, verplicht:

1°. Om het verhuurde aan den huurder te leveren;

2°. Om hetzelve te onderhouden in zoodanigen staat, dat het tot het gebruik, waartoe het verhuurd is, dienen kan.

3°. Om den huurder het rustig genot daarvan te doen hebben, zoo lang de huur duurt.

1587. De verhuurder is gehouden het verhuurde goed in alle opzichten in goeden staat van onderhoud te leveren.

Hij moet daaraan, gedurende den huurtijd, alle reparatiën laten doen, welke noodzakelijk mochten worden, met uitzondering van degene, tot welke de huurder verplicht is.

Deze wetsartikels kunnen op alle manieren worden ontdoken. En wie gaat procedeeren om een weekwoning? Men gaat er liever maar weer uit, desnoods met verlies van zijn kiesrecht! De wet moet wat beter rekening houden met de positie van den huurder, en van staats- of gemeentewege dienen de huisjes-

[1] Door hardnekkige reklame van één bouwer zullen nu wellicht de voorwaarden lichter worden.

melkers gedwongen te worden tot verbeteringen, tot welker aanwijzing woningkommissies van dienst kunnen zijn.

Maar alweer, wat helpt dat tegen de duurte en de schaarschte der woningen?

Een voornaam ding is, dat de onteigening wordt verbeterd. Art. 151 der Grondwet zegt, dat niemand van zijn eigendom kan worden ontzet „dan na voorafgaande verklaring dat algemeen nut de onteigening vordert en tegen vooraf genoten of vooraf verzekerde schadeloosstelling." Maar niet alleen, dat de verklaring van wat „algemeen nut" is, afhangt van verschillende opvattingen; doch volgens art. 17 der Onteigeninswet, moet de onteigenaar — in ons geval de gemeente — als de Staten-Generaal het algemeene nut der onteigening hebben erkend en dus een zoodanige wet hebben aangenomen, „bij minnelijke overeenkomst" de betreffende perceelen trachten over te nemen, waarbij natuurlijk de betrokken eigenaar hoopt, een geduchten slag te slaan. Als het een rechtzaak wordt, wordt den huisbaas allicht de waarde toegewezen, welke zijn krotten hebben naar de schandelijk hooge huren, die hij er van ontvangt. Dat is echter veel te veel en men moet hem enkel een matige vergoeding voor de grondwaarde en eenig geld voor zijn afbraak verschaffen. In zooverre behoort dus de onteigeningswet te worden veranderd.

Doch met afbraak der oude staan er nog geen nieuwe woningen weer!

Rotterdam en Arnhem gaven voorbeelden van onteigening op groote schaal, vooral Arnhem. De eerste stad liet in 1886 ruim 200 woningen in krotten en gangen sloopen, na ze te hebben onteigend. De totaal uitgaven bedroegen *f* 370.000. De gemeente verkocht het vrijgekomen terrein voor *f* 100.000, na er eerst plaats voor scholen en een badhuis te hebben afgenomen. Arnhem besteedde tot onteigening in Klarendal in 1892 *f* 226.433, waarvan door verkoop van afbraak en grond slechts ongeveer *f* 26.000 terugvloeide in de gemeentekas. Zulke daden kunnen nut stichten, maar de woningkwestie is er in Arnhem niet door opgelost! Al was de gemeente ook weinig-eischend voor bestrating en rioleering, toch wordt geklaagd over duurte der nieuwe woningen.

Zoo zou ik nog een en ander kunnen opsommen, waaruit blijkt, dat de gangbare middelen tot verbetering der arbeiderswoningen wel tot op zekere hoogte waarde hebben, doch alle zeer onvoldoende zijn.

Ook in het buitenland bleek dit. D. de Clercq verhaalt van Glasgow [1]), hoe het gemeentebestuur een onteigening op groote schaal uitvoerde, en van 1869 tot 1875 het verfraaiïngs- en verbeteringsdepartement liet werken. Bij de onteigening werd „enorm gespekuleerd in bouwterrein". Men moest, zooals het heet, ophouden met onteigenen door de grootte der benoodigde sommen en ook deze stad verkocht de gronden weer aan partikulieren, ofschoon ze nu nog in bezit is van vele oude woningen.

In Engeland bestaan uitgebreide woningwetten. Op advies van kommissies kunnen heele wijken worden onteigend en huisbazen worden beboet, als ze de verlangde verbeteringen niet willen aanbrengen. (Bij de bespreking van nog al ingrijpende wetsvoorstellen werd aangevoerd, dat een enkel voorbeeld van woningverbetering de sterfte van 50 à 60 tot 17 op de 1000 bewoners van een

[1]) »Praktisch socialisme", pag. 13 en vervolgens.

blok huizen had teruggebracht!) Van vele plannen der Engelsche regeering kwam echter niet, afstuiten als ze deden op verschillende bezwaren. Van gemeentewege zelf wordt niet gebouwd. In Frankrijk bestaat een woningwet, waarbij de gemeenten gezondheidskommissies kunnen benoemen. Slechts Parijs, Rijssel, Havre, Roubaix en Nancy gaven aan den wenk gehoor. [1]) In Duitschland bestaan in vele plaatsen politieverordeningen en Raden van Toezicht, maar van meer ingrijpende maatregelen verneemt men er niet. (Allleen bouwt de staat soms woningen voor beambten en stichtte de stad Dresden woningen voor 38 gezinnen van de gelden van een legaat, aan de gemeente geschonken.) De Raden van Gezondheid, in België in 1895 ingesteld, vermeldde ik reeds kortelijks. - Ten onzent richtte de gemeente Amsterdam soortgelijke raden op, op bizonder advies van den directeur van den gezondheidsdienst, welke een onderzoekingsreis naar Engeland maakte. — Enkele Zwitsersche openbare besturen beginnen hun zorg voor den woningbouw wat verder uit te strekken, n. l. tot den direkten bouw. Te Genève werd in 1895 besloten, binnen 8 jaren 6 woninggroepen te bouwen, elk van 475 kamers. De stad Basel kocht 404.446 □ Meter land voor woningbouw. Zürich besloot in 1896 tot den bouw van 700 woningen, in hoofdzaak voor gemeentewerklieden. Overigens hoort men in Zwitserland van rentegarantie voor bouwvereenigingen, van kosteloos toezicht op den bouw, woning-enquetes (zooals te Bern) enz.

Hierbij moet nog aangestipt worden, dat hier en daar door geheel particuliere bemoeiingen een weinig voor de volkshuisvesting werd gedaan. Voorbeelden zijn Octavia Hill te Londen, de stichting te Müllhausen in den Elzas en enkele meer. Algemeene navolging vinden deze voorbeelden niet en ze leggen dus weinig gewicht in de schaal.

Wij merken dus op, dat bijna overal iets voor de woningen der arbeiders wordt gedaan, doch dat het bijna overal ook den stempel draagt van halfslachtigheid en vrees om van staats- of gemeentewege direkt ten gunste van betere woningtoestanden werkzaam te zijn. Zoo goed als nergens neemt de gemeenschap kloek den woningbouw ter hand, om voor den arbeider in het algemeen een betere huisvesting te verkrijgen. De Nederlandsche Staat is zelfs nog bang voor het bouwen van woningen voor de arbeiders in staatsdienst, getuige de zaak van de artillerie-inrichtingen aan de Hembrug, waarbij de werklieden maar moeten zien onder dak te komen, als hunne werkplaatsen worden verplaatst.

* * *

Wat is nu de oplossing van deze dringende kwestie? Hoe zal ten opzichte der huisvesting een toestand worden verkregen, waarbij geen klassen reden hebben tot ontevredenheid en tot klachten over miskenning en verongelijking?

Deze toestand, deze oplossing der woningkwestie, zal slechts worden verkregen in de socialistische maatschappij, waarin de kapitalistische wanregeling en ordeloosheid zal zijn terzijde gezet. De woningbouw vindt nu plaats in het wilde. Aan den spekulatiebouw en aan het partikuliere grondbezit is vrijwel alles overgelaten. Groote scharen van menschen trekken naar de steden, omdat de toestand op het platteland meer en meer onhoudbaar wordt. Grondspekulanten

[1]) L. S. Louwes Akad. Proefschr.

worden zoo in den slaap millionairs, en elke verbetering, welke in eene gemeente door algemeene samenwerking wordt aangebracht, komt aan eenige bezitters of gelukkige andere partikulieren ten goede. De anarchische toestand loopt zoo in het oog, dat elk er door moet worden getroffen. In de steden ziet men vaak tal van kleine burgerhuizen ledig staan, maanden achtereen, terwijl in andere stadsgedeelten de menschen zijn op elkaar gepakt en niet weten waar ze heen moeten. In de deftige residentie staan flinke, gezonde woningen ledig, terwijl volgens een mededeeling van Dr. PAREAU [1]) 35083 personen, — dat is ongeveer een vierde der Haagsche bevolking, — in hofjes wonen en dus verstopt zitten achter de fraaie behuizingen. Bij algemeen bezit van grond en kapitaal zal de woningbouw hoogstwaarschijnlijk een tak zijn van openbaren dienst, omdat de gemeenschap geen partikulieren vrij en onbeperkt mag laten beschikken over den bodem. Dan zal aan elk een frissche, gezonde woning worden gewaarborgd, en zal men geen hutten meer zien naast paleizen, geen krotten achter kasteelen.

Is echter de oplossing der woningenkwestie in de kapitalistische maatschappij niet mogelijk; zal in deze samenleving altijd de werkman zich kunnen blijven ergeren aan het feit, dat hij moet verblijven in een kleine woning, terwijl de rijke nietsdoener beschikt over een aantal goed ingerichte vertrekken, — toch kan reeds nu zeer veel voor de verbetering der volkshuisvesting worden gedaan. En zal dat gebeuren, dan moet reeds nu den weg worden ingeslagen, die naar de algeheele oplossing voert.

In de eerste plaats dienen de gemeenten de bevoegdheid te krijgen, den grond, in de nabijheid der stad gelegen, aan te koopen tegen den gemiddelden grondprijs, zonder rekening te houden met de denkbeeldige waarde als bouwterrein. En dan moeten de arbeiders zorgen, dat de gemeenten van deze bevoegdheid ook gebruik maken, zooals dat de stad Basel deed. Dat geen grond, die aan rijk of gemeente behoort, mag worden verkocht, spreekt vanzelf. Elke Meter verkochte bouwgrond aan partikulieren is een spotternij met de rechtvaardigheid en de woningkwestie. Ongetwijfeld deed dan ook de gemeenteraad van Amsterdam een goed werk door te besluiten, beschikbare bouwterreinen voor hoogstens 75 jaren in erfpacht te geven, dus niet te verkoopen. Men weet, dat dan tevens de gebouwen in het bezit der gemeente komen. Jammer, dat dit besluit weer halfslachtig is. Men zal aan dit stelsel wellicht het nadeel ondervinden van dat wat te Londen heerschende is, waar de grond behoort aan oude families en ook in erfpacht wordt gegeven. De gebouwen zullen verwaarloosd worden tegen den termijn van overname door de stad, terwijl ook gedurende de geheele exploitatie de nadeelen der huisjesmelkerij blijven bestaan. Mocht de spekulatiebouw er een weinig door worden beteugeld, zooals de aannemer, tevens raadslid, SCHUT verzekerde, dat is geen resultaat, groot genoeg in vergelijking met de voordeelen, welke kunnen worden behaald in het belang der zaak.

De gemeenten behooren den bouw van arbeiderswoningen zelve ter hand te nemen. Een onteigeningswet moet hen ten dienste staan, om ongezonde huizenblokken in de steden over te nemen, tegen de waarde van den grond en den ouden rommel afbraak. Natuurlijk kan den huiseigenaren niet de gekapitali-

[1]) In het »Vaderland« in Mei '93.

seerde waarde (d. w. z. gerekend naar de opbrengst der huur) worden uitbetaald, daar de gemeenten dan zouden worden afgezet. Het is bekend, wat weinig gemeenschapsgevoel er onder deze lieden heerscht, daar ze juist de gemeente nog erger trachten te plukken dan partikulieren. Tegenover de schijnbare onrechtvaardigheid, welke ten opzichte der huiseigenaren met deze onteigening zou worden gepleegd, staan de tallooze gruwelijke onrechtvaardigheden, door huisjesmelkers op de arbeiders uitgeoefend. De hooge huur voor haast onbewoonbare krotten is op zich zelve reeds een schromelijke onrechtvaardigheid.

Dan dienen de gemeenten op deze onteigende terreinen nieuwe, frissche arbeiderswoningen te bouwen. Waar een steeg was of een hofje, moet een straat of een plein worden gemaakt. Kwam er door verruiming der terreinen eenige schade, de openbare besturen hebben jegens de arbeiders genoeg op hun geweten, om hierop niet al te erg te letten. Wanneer geen genoegzaam aantal woningen ledig stonden tot opname der tijdelijk verjaagden, zou de gemeente eerst op nieuwe terreinen arbeiderswoningen kunnen bouwen om in dat gebrek te voorzien. Met behulp van een flinke staf technische ambtenaren zou deze aangelegenheid zeer zeker behoorlijk geregeld kunnen worden.

En voorts, wanneer de ergste krotten waren vervangen door flinke woningen, en allengs de achterbuurten der steden een dragelijker aanblik opleverden, zouden de gemeenten geregeld kunnen voortgaan met den bouw op nieuwe terreinen. Er zou bedachtzaam kunnen gewerkt worden, naar gelang van de behoeften. Men stelt het wel eens voor, alsof goede woningbouw meer menschen naar de steden zou lokken. Het ligt dunkt mij voor de hand, dat de trek naar de steden niet afhangt van zulke dingen. Deze spruit voort uit andere omstandigheden! Bovendien, het is de vraag, of die trek naar de steden een *kwaad* is, zoodat men zich — als van de zijde der landnationalisators [1]) — dient voor te bereiden op het te keer gaan er van. Welke verhouding er zal bestaan tusschen stads- en landbewoners in de toekomstmaatschappij, zal afhangen van vele omstandigheden in produktie en verkeer; maar vooralsnog *blijft* de verhuizing naar de steden en is ze zelfs nuttig tot revolutioneering der massa. Natuurlijk behoeft men haar niet in de hand te werken, terwijl zij ook niet steeds denzelfden omvang heeft. Wie zou beter dan de openbare besturen in staat zijn, den woningbouw en de bevolking der gemeenten met elkander in evenwicht te houden?

Te minder bezwaar is er tegen de zorg der gemeenten voor de arbeiderswoningen, daar deze lichamen nog een redelijke rente van het belegde geld zouden kunnen maken. Vier procent zou met het grootste gemak kunnen worden gemaakt en daarvoor zouden de arbeiders naar omstandigheden goed en goedkoop wonen. Het geld zou dus ook gemakkelijk kunnen worden verkregen, met het oog op den lagen rentestandaard en de soliditeit der belegging. En betoonde zich het kapitalistendom ongenegen, geld tot dit doel op billijke voorwaarden beschikbaar te stellen, dan zouden ook andere maatregelen kunnen worden ge-

[1]) Ik heb hier o. a. op het oog een artikel in het vroegere blad »Grond aan Arbeid« (nu De Gr. a. A.), No. 10, waarin de redakteur in de toekomst de stroom in omgekeerde richting wil leiden.

nomen. Het was trouwens niet in het belang van de kapitalisten, op deze wijze de onrechtmatigheid van hun bezit der wereld aan te toonen.

Men kan zich voorstellen, welke konkurrentie een dergelijke maatregel — n. l. de bouw van arbeiderswoningen van gemeentewege — den huiseigenaren zou aandoen. Alleen reeds daarvoor was het een nuttige zaak en zou op deze manier aan de tirannie van vele dezer lieden een einde worden gemaakt.

Het behoeft dus geen kwestie te worden, welke gedragslijn de arbeiders hebben te volgen, om te komen tot betere woningtoestanden. Hun invloed op de wetgeving behooren ze onverbiddelijk in deze richting aan te wenden. Wanneer wij nog niet aan alles van dien kant waren gewoon geraakt, zou het ons dan ook verwonderen, dat in een van de vele adressen, welke het Alg. Ned. Werkl. Verbond al eens heeft gericht tot de Regeering, waarin de woningtoestanden worden besproken, niet met ronde woorden om dezen maatregel wordt gevraagd [1]).

SLOTBESCHOUWING.

Ik ben thans aan het einde van wat ik mij had voorgesteld: De behandeling van den woningbouw in alle opzichten. Wat ik meen te hebben aangetoond is, dat de arbeiders uit de bouwvakken naast het vormen van een krachtige vakbeweging, op de wetgeving met alle macht invloed behooren uit te oefenen, allereerst tot het verkrijgen van flinke beschermende maatregelen voor de uitoefening van hun beroep. Veiligheid, loon en arbeidsduur, werkloosheid, enz. zijn onderwerpen, waarbij het belang van den bouwhandwerkman ten nauwste betrokken is. Van het leerlingstelsel sprak ik niet, omdat het meer onder de rubriek onderwijs valt; maar het behoeft niet gezegd te worden, dat de verbetering van ambachtsonderwijs weinig vrucht zal dragen, als de betrokken vakken zelve niet worden opgeheven. Wat komt er dikwijls van g o e d werk te pas bij den revolutiebouw!

Beschouwt men het vraagstuk van den woningbouw in zijn geheel, zoowel wat betreft de voortbrenging als het gebruik van dit voorname bestanddeel in 's menschen behoeften, dan valt zeer zeker ieder onbevooroordeelde de wenschelijkheid op, dat de gemeenschap deze geheele zaak tot zich trekke. Geen voldoende veiligheid, zonder een regelmatig en grondig beheer van het werk door menschen, die niet uit eigenbelang tot roekeloosheid behoeven aan te sporen. Geen menschwaardig bestaan, geen redelijke werkdag, zonder de direkte overname van den arbeid door de gemeenschap. Geen opheffing der werkloosheid, zonder regeling van den arbeid en woningbouw door de openbare besturen, die den tijd van het werk kunnen verdeelen naar doelmatigheid. Geen paal en perk gesteld aan den kanker der aannemerij met zijn knoeierij en omkooperij, met zijn roof en bedrog door aannemers, kollektief — door middel van „opzetten" — en elk afzonderlijk, dan door overname van den bouwarbeid door de gemeenschap. En vooral — geen afschaffing van den toestand, die zoo juist is gekenschetst door de woorden des dichters:

---

[1]) Adres A. N. W. V. 20 Okt. 1890.

Wij zijn zoo gemeen, o wij zijn zoo gemeen!
Toch bouwen wij kerk en paleizen;
Wij timm'ren het hout en wij staap'len den steen, —
Zoo doen wij een kunstwerk verrijzen.
Wij bouwen het slot en wij vullen 't met pracht;
Wij mogen het schrobben en schuren, —
Maar wonen er in: daaraan wordt niet gedacht,
Wij zijn te gemeen voor die muren! —,

geen afschaffing daarvan, vóór de gemeenschap voor goed de zorg heeft op zich genomen voor de woning van den arbeider. Grond- en woningkwestie staan nauw met elkander in verband, en deze zijn rechtstreeks betrokken bij den bouwarbeid. De bouwarbeiders, en met hen de arbeiders van alle vakken, die prijs stellen op een goede huisvesting, doen derhalve wèl, als ze steeds meer de openbare besturen dringen op den weg van eigen uitvoering aller openbare werken en ten slotte tot de overname van den geheelen bouwarbeid. Welke gedaanteverwisseling de maatschappij zal hebben ondergaan, als het laatste werkelijkheid is geworden, en door welke middelen het proces is voltrokken, doet hier weinig terzake. Hoe krachtiger nu reeds op het eene wordt aangestuurd, hoe eerder en gemakkelijker het andere zal komen. En zonder vrees, om van staatssocialisme te worden verdacht, meen ik te mogen zeggen, dat het streven naar overdracht van den arbeid aan Staat, Gemeente en Provincie, mits deze behoorlijk staan onder den invloed des volks, ligt in de lijn van het socialisme en dus de taak is der sociaal-demokratie en aller ontwikkelde arbeiders.

Verbeteringen. Een paar statistische opgaven, in de vorige artikelen opgenomen, vereischen eenige verbetering. De opgaaf omtrent het aantal ongevallen in België, aangegeven bij het Arbeidsbureau (Zie „Nieuwe Tijd", pag. 75), berust op een vergissing, veroorzaakt door het soms duistere der Vlaamsche taal. Daar ik geen Fransche uitgaaf van het Belgische Arbeidsblad bij de hand had, hield ik de rubriek „Bouwwerkhuizen" voor dat der bouwvakken, vooral ook, daar de specificeering der ongevallen (ongelukken met ladders, vallen, enz.) daarop scheen te duiden. Later verscheen echter een nieuwe rubriek „Bouw", zoodat „Bouwwerkhuizen" (Ateliers de construetive) wat anders schijnt te wezen. De betrouwbaarheid der statistiek gaat daardoor dus verloren, alhoewel de beide rubrieken ongetwijfeld met elkander in zeer nauw verband staan. — De andere verbetering betreft de sterftestatistiek op pag. 398 van de officiëele opgaven der stad Petersburg, waar staan moet in plaats van „per duizend," per tienduizend inwoners, waardoor natuurlijk de konklusie dezelfde blijft. (Ontl. „Neue Zeit", jaarg. 1896, I, pag. 473.)

J. H. S.

Madame Bouquey.

DOOR RIENZI.

C'était une amie, celle-là! [1]
(LOUVET, Notices).

De Girondijnen waren gevallen. Deze welsprekende redenaars, deze droomers eener nieuwe antieke Republiek, waren overwonnen door de Jacobijnen. Hun talent had deze federalisten niet kunnen redden, die men „verraders des vaderlands" noemde, en vogelvrij had verklaard.

GORSAS was reeds 7 october 1793 onthoofd; den laatsten dier maand vielen er 22 op de guillotine te Parijs, waar hen 8 andere Girondijnen in december volgden. Gedurende die zelfde maanden werd het doodvonnis voltrokken aan vijf federalisten te Bordeaux, twee te Brives, één te Périgueux en één te Rochefort. VALAZÉ stak zich een dolk in het hart toen het revolutionnaire tribunaal zijn vonnis uitsprak, en REBECQUI had den dood gezocht in de wateren van Marseille.

De „twee en twintig" stierven op het schavot zingende van de tirannie „wier bloedige standaard tegen hen was opgeheven"; anderen namen hunne toevlucht tot zelfmoord, en de enkele overblijvenden hadden eene schuilplaats gezocht in Bretagne of de valleien der Dordogne. Doch het bevelschrift der Conventie vervolgde hen overal, dreef hen van stad tot stad, zonder dat zij ergens eene schuilplaats vonden tegen den dood; eene toevlucht waar de zwervelingen een oogenblik konden rusten. De wet van 23 ventose anno II (13 Maart 1794) had met de doodstraf bedreigd „een ieder die ten zijnent of elders de individuen verbergt, die buiten de wet zijn gesteld." Als wilde dieren werden zij opgejaagd, niemand durfde hen herbergen; GUADET moest zelfs het huis zijns vaders verlaten te Saint Emilion om met SALLE het vluchtelingen-leven te hervatten, en zich in de struiken en het koren te verschuilen. Waar zij zich vertoonden brachten zij angst en beven; men vreesde „de besmetting der guillotine," de solidariteit van het schavot. Verzwakt en uitgeput door vermoeienis en ontbering, vol wanhoop ronddolende en altijd in gevaar verkeerende, waren zij op het punt van te bezwijken en in den dood rust te zoeken voor die martelende angsten, voor dat zorgvolle leven. Een engel, eene vrouw bracht redding.

Madame BOUQUEY had gehoord van hun lijden en van de groote gevaren waaraan zij bloot stonden; zij verliet Parijs om hen ter hulp te snellen...

THÉRÈSE DUPEYRAT was de dochter van een Bordeaux'schen burger en had, nog jong zijnde, de procureur van Saint-Emilion, ROBERT BOUQUEY gehuwd, terwijl haar zuster de echtgenoote van den Girondijn GUADET was geworden. Door geboorte en huwelijk behoorde zij tot een der oudste en voornaamste familiën van dit land der wijngaarden. Rustig te Parijs levende in haar kalm gezin; ver van de opwinding van het publieke leven, en de bedwelming der volksmanifes-

[1] Dat was eerst eene vriendin!

tatiën, was er niets dat haar prikkelde om zich in den stroom der revolutie te werpen. Hare daad zou haar geen roem schenken, haar offer zou worden vergeten, zij zou sterven verre van de haren, veracht en onbekend. Twee vrouwen onder de Girondijnen waren haar reeds voorgegaan in den dood; de heldhaftige CHARLOTTE CORDAY en de edele Madame ROLAND, die hare trouw aan het beginsel met haar bloed hadden bezegeld. Doch dezen waren gestorven in het volle daglicht; te midden van de opwinding van den strijd en de wellust der glorie; hare rol zou nederiger zijn, hare deugd zou verborgen blijven. Zij luisterde echter alleen naar de ingevingen van haar hart, haar hart vol deernis en mededoogen met de verdrukten, dat van deze kalme vrouw „un ange d'héroïsme et de charité" [1]) maakte, en haar noopte het offer te brengen van haar leven en haar geluk.

BUZOT beschrijft haar uiterlijk in zijne „Mémoires": het is eene nog jonge vrouw, van een meer aangenaam dan mooi uiterlijk, die men ontmoet zonder verwondering, doch met leedwezen verlaat." „Hare gelaatstrekken zijn fijn, en regelmatig", schrijft VATEL in zijn „Charlotte Corday et les Girondins", „doch hare geheele physionomie licht in haar blik, in hare donkere oogen waarin men èn verstand èn goedheid kan lezen."

Terwijl de ballingen slechts hartelooze mannen hadden ontmoet, slechts lafaards en egoïsten, had deze edelmoedige en dappere vrouw reeds GUADET en SALLE in haar eenvoudig buitenverblijf opgenomen. Toen weldra LOUVET, BARBAROUX en VALADY haar lieten weten dat zij in dreigend gevaar verkeerden, antwoordde zij: „Laat hen alle drie maar komen!" Enkele dagen later nam zij BUZOT en PÉTION op, die „in vijftien dagen zevenmaal van schuilplaats moesten veranderen". Zij verborg ze alle zeven in „den put der Girondijnen", die de Broeders van het Evangelie te Saint-Emilion nog steeds den reiziger toonen.

De ingang tot deze onderaardsche galerij, die ontstaan was door het kappen van bouwsteenen, geschiedde door afdalen in een ingestorten put, die men vond in een hoek van den tuin. Op 10 meter diepte beneden den bodem zag men de opening der steengroef, waar de vluchtelingen een toevluchtsoord vonden. Alleen gedurende den nacht kon zij hen groenten uit den tuin, boonen van den zolder, vruchten en wijn uit den kelder brengen, doch voor het brood moest zij allen op rantsoen stellen, om geen achterdocht bij de buren te wekken. Slechts zelden waren zij in de gelegenheid om hunne spelonk, waar de lucht begon te bederven, een korten tijd te verlaten om lucht te scheppen. Zij bleven in die benauwde grot van begin october tot 12 november 1794, toen geruchten van dreigende vervolgingen hen noodzaakten hun schuilhoek te verlaten. Reeds had men 6 october onder toezicht van TALLIEN zelf de geheele woning van BOUQUEY doorsnuffeld, en nauwelijks waren de Girondijnen zes dagen vertrokken, of men joeg speurhonden in de onderaardsche holen, waarvan een verrader het bestaan had verklapt.

De zeven zoo hardnekkig vervolgde bannelingen verkeerden dus weer in nieuwe gevaren, maar Mad. BOUQUEY bleef getrouw aan deze slachtoffers der Terreur die zij wilde redden met gevaar van haar leven. VALADY vluchtte naar Péri-

[1]) Een Engel van liefde en heldenmoed.

gueux waar hij weldra werd gevangen genomen en ter dood gebracht. LOUVET slaagde er in Parijs te bereiken, waar hij verscholen bleef tot 9 thermidor om toen weer zitting te nemen in de Conventie en later lid te worden van den „Conseil des Cinq Cents". Voor drie der vluchtelingen vond Mad. BOUQUEY eene nieuwe schuilplaats in het huis van den pruikenmaker TROQUART. Onder dit simpele dak, waarop niemand verdacht had, leefden van af de eerste dagen van januari tot 18 juni 1794 de schoone en welsprekende BARBAROUX, eene vurige ziel vol moed; PÉTION, vroeger maire van Parijs, en de afgevaardigde van Evreux BUZOT, die op den 6en augustus de kerkelijke goederen in Frankrijk [1]) wilde verklaren tot nationaal eigendom. Mad. BOUQUEY was hunne troosteres in die droeve verblijfplaats; zij bracht hen geregeld voedsel en soms kleederen die zij in het geheim moest vervaardigen; zij verschafte hen papier en boeken, en wist soms hun ongezellig hokje op te vroolijken door eene bloem door vriendinnenhand geschonken. Om die lange uren der eenzaamheid wat te bekorten hadden PÉTION en BUZOT hun Politiek Testament geschreven, om „vóór dat hunne dagen zouden eindigen, aan hunne medeburgers en het nageslacht hunne gevoelens te verklaren en de beweegredenen hunner daden uit te leggen."

BARBAROUX had eveneens zijne „Mémoires" geschreven, en allen hadden hunne laatste geschriften aan Mad. BOUQUEY toevertrouwd; „wees de bewaarster onzer meest dierbare titels, de bewakers onzer eer". Zij wist zich intusschen paspoorten te verschaffen, waarmede zij naar Zwitserland hadden kunnen vluchten, doch zij wilden Frankrijk niet verlaten, daar zij steeds hoopten dat het einde van ROBESPIERRE's Terreur hen weer de vrijheid zou schenken. „Mijne ziel is die van een vrij man", had BARBAROUX eenmaal verklaard, „sedert vier jaren heeft zij zich gevoed met den haat der tirannie. Ik zal dan ook Frankrijk bevrijden van die ramp, of — ik zal sterven." Dit laatste zou hun lot zijn, evenals dat van GUADET en SALLE, die verborgen waren bij den vader van GUADET, burgemeester van St. Emilion.

Op een verloren zolder, die geen opening naar buiten of van binnen had, en waar zij waren ingekropen door een paar opgebroken planken, leefden zij in volslagen duisternis. Daar de pannen te laag waren om zich op te richten, moesten SALLE en GUADET acht lange maanden (van november 1793 tot juni 1794) ineengedoken leven, zonder vuur in den winter, zonder frissche lucht in den zomer. GUADET hoorde vaak de kreten zijner kinderen, die speelden onder de linden voor het huis, maar hij durfde hen niet omhelzen, vreezende dat hun gebabbel hem zou verraden. Elken avond deed men hun eten naar binnen glijden, en gaf hun schrijfgereedschap. En in dat donkere hok, dat alleen wat licht kreeg wanneer de zon helder scheen en door de reten der pannen drong, dichtte SALLE zijn treurspel in verzen op CHARLOTTE CORDAY en schreef hij zijn satiriek verhaal

---

[1]) De bezittingen van kerk en geestelijkheid waren enorm: zij bezaten een derde van den bodem van Frankrijk, hadden 400 millioen francs inkomen, behalve de 123 millioen die de tienden opbrachten; hadden 1100 abdijen en 1500 kloosters, waarvan één (de abdij van St. Claude) 12000 lijfeigenen had; hun totaal vermogen werd op 4000 millioen geschat, en hun aantal op 300 duizend priesters en monniken, waarvan de minderen sober moesten leven, terwijl de prelaten en abten zich baadden in weelde en overdaad.

over de aankomst van Danton in de hel, terwijl GUADET, die niet zoo'n scherp gezicht had, niet schrijven kon, noch mémoires, noch zijn testament.

Madame BOUQUEY wist met wonderlijke slimheid, eene geregelde correspondentie te onderhouden tusschen de beide schuilplaatsen, en met omzichtigheid nog aan het leven doen hechten deze vijf aan den dood gewijde mannen, die alleen van het schavot waren gescheiden door den heldenmoed dezer vrouw. „O femmes! femmes! malheur à qui ne connaît pas votre prix!" [1]) riep BUZOT uit, wiens ouderlijke woning men had gesloopt om haar te vervangen door den paal der schande en der eerloosheid. In deze oogenblikken van wanhoop was zij zijne eenige vriendin en troosteres, met zijne herinnering aan Mad. ROLAND, wier geheime liefde hij gewonnen had; eene reine, onzinnelijke liefde, slavin van den plicht. Maar, helaas! de toewijding dezer eenige vriendin kon hem niet redden; al die gevaren had zij vergeefs getrotseerd, al die offers waren doelloos gebracht. Zij werden door hunne vijanden ontdekt, slechts veertig dagen vóór den 9 thermidor, voor den val van ROBESPIERRE, die hen vrijheid en geluk hadde geschonken.

Op 29 prairial van het jaar II (17 juni 1794) hielden des morgens ten half drie, twee bataljons infanterie en een eskadron huzaren stil voor de eenzame woning van vader GUADET. Vijfduizend man troepen, vergezeld door groote speurhonden had men uit Libourne gezonden, om alle hoeken en gaten van het dorp Saint-Emilion te doorsnuffelen en de ballingen gevangen te nemen, die men wist dat er verborgen waren. Na lang zoeken ontdekte men hunne schuilplaats en nadat GUADET en SALLE vruchteloos getracht hadden zich door de hersenen te schieten, had men hen er uitgesleept en in ketenen geklonken. Als medeplichtigen werden GUADET de vader, een man van 70 jaar, zijne zuster MARIE GUADET, 65 jaar oud, met de beide dienstmaagden gevangen genomen. SAINT-BRICE GUADET, de broeder van den Girondijn, en vroeger adjudant-generaal in de Moezel-armee, reeds in arrest genomen, wist te ontvluchten gedurende het rumoer, doch werd enkele dagen later opnieuw gearresteerd en den 21 juli te Bordeaux geguillotineerd.

De woning van Mad. BOUQUEY werd omsingeld, en hare schuld bewezen door verschillende brieven van haar, die men in de schuilplaats van SALLE en GUADET gevonden had. Zij werd in hechtenis genomen, en met haar allen uit hare omgeving: haar man ROBERT BOUQUEY, haar vader FRANÇOIS XAVIER DUPERRAT, die eerst sedert vier dagen bij haar logeerde, en hunne dienstmeid ANNE BÉRARD. Al die gevangenen werden op eene open kar geplaatst, en deze schommelde langzaam van de heuvelen van Saint-Emilion naar de vlakte van Libourne. Nog langen tijd zag de arme Mad. BOUQUEY naar de oude wallen en de ruïnes van het kasteel in de nabijheid van het huis van den pruikemaker, waar hare laatste vrienden verborgen waren. Zouden zij er in slagen, te ontsnappen aan de listen en lagen hunner onderdrukkers? of zouden ook zij vallen als slachtoffers van een onverzoenlijken haat? Zij leed vreeselijk bij de gedachte van niet alleen het slachtoffer te zijn harer toewijding, doch tevens al die haar lief waren te hebben meegesleept in haar ongeluk....

[1]) O vrouwen! vrouwen! wee hem die u miskent in uwe waarde!

Den volgenden dag bracht men hem naar Bordeaux, waar reeds 19 juni GUADET en SALLE werden veroordeeld en ter dood gebracht, zonder dat zelfs GUADET afscheid mocht nemen van zijne vrouw en kinderen, die hem van halte tot halte hadden gevolgd op dien pijnlijken weg. Zij stierven fier, minachtend, onverschrokken bij het schallen der trompetten en de duizendvoudig herhaalde kreten van: „Leve de Republiek!" In haar kerker verneemt Mad. BOUQUEY hunne terechtstelling, en tevens het verhaal van de vlucht van BARBAROUX, BUZOT en PÉTION met de ontdekking in haar huis van het kostbare kistje dat de laatste geschriften der bannelingen bevatte. Hare laatste hoop was verdwenen, droefheid en wanhoop vervulden haar hart.

Twintig juli (2 thermidor) slechts zeven dagen vóór den val van ROBESPIERRE, waardoor zij gered waren geweest, wordt Mad. BOUQUEY voor de militaire commissie geroepen, en ging zij er heen te midden van eene dicht opeengedrongen volksmassa. De debatten waren vlug afgeloopen, en allen werden ter dood veroordeeld: de dood voor vader GUADET, die aan zijn eigen zoon een schuilplaats had verleend, de dood voor de zuster van den grijsaard, de dood voor zijn tweeden zoon, die men juist had gevangen genomen; de dood voor Mad. BOUQUEY, de dood voor haar man, de dood voor haar vader, gebukt onder de jaren. „Monsters, smachtend naar bloed!" had zij gedurende het verhoor uitgeroepen, „als humaniteit, als banden des bloeds en mededoogen misdaden zijn, dan verdienen wij allen den dood!"

Waardig en kalm rukten allen naar het schavot, voorgegaan door den grijzen vader GUADET. Madame BOUQUEY besteeg het moordgevaarte gelaten maar flink, nadat zij van den beul het droeve voorrecht had verkregen om al hare lotgenooten te overleven, daar zij „haar man de smart wilde sparen om het bloed zijner vrouw zijne oogen te zien vergieten" (DUCOS).

De edelmoedige vrouw was niet meer; vermoord met al de haren, en zonder dat hare toewijding ook maar één enkel harer vrienden had kunnen redden!

Ingelicht van de gevangenneming van Mad. BOUQUEY, van de familie GUADET en van DE SALLE hadden onze drie opgeslotenen den zolder van TROQUART verlaten, en waren zij gevlucht naar de vlakte van Castillon. „De vrijheid reddeloos verloren zijnde; de beginselen van zedelijkheid en recht met voeten vertrapt wordende.... hebben wij besloten het leven te verlaten om geen getuigen te zijn der slavernij, die ons geliefd vaderland zal bedroeven."

Toen zij den 18 juni 1794 zich een oogenblik neerzetten in een korenveld bij Saint Magne, kwam een detachement soldaten opzetten. BUZOT en PÉTION zijn met een forschen sprong verdwenen in het nabijliggend denneboschje, BARBAROUX jaagt zich een kogel door het hoofd. Zwaar gewond, laat men hem uren lang liggen kreunen in de brandende zon, want geen enkel huis durfde zich openen om de smarten van den lijder te verzachten. Ruw verbonden, werd hij in een schuit gedragen en naar Castillon gevoerd, om drie dagen later naar Bordeaux te worden gebracht. Daar, werd hij snel verhoord, ter dood veroordeeld, en onthoofd, ofschoon hij reeds stervende was (7 thermidor); men vreesde dat de prooi aan hun zwaard zoude ontsnappen. Zóó was het uiteinde van dien beroemden redenaar, die stierf op slechts 27 jarigen leeftijd, wiens laatste woord de naam

zijner moeder was, en wiens laatste gedachte was gewijd aan CHARLOTTE CORDAY, die „dien waardigen zoon van Marseille" had bemind, zonder dat hij het gedurende haar leven had geweten.

Den volgenden dag, 26 juni 1794, vond men in een boschje, aangetrokken door het blaffen der honden het lijk van hem, wiens beeld Mad. ROLAND nog op het schavot aan haar hart drukte: van BUZOT, en van den eersten President der Nationale Conventie: van PÉTION. De twee lijken waren reeds tot ontbinding overgegaan en half verslonden door de honden. „Vrij willende blijven tot den laatsten snik," hadden zij zich te gelijkertijd gedood en bijna op dezelfde plaats, waar de metgezel van hun ongeluk, BARBAROUX, met een kogel in het hoofd stervend was ineengezonken. Zelfmoord of de guillotine, dat was de eenige uitvlucht in die droeve dagen der Terreur. Eene heldhaftige jeugd, buitengewone talenten met het stempel van het genie op het voorhoofd, een onberispelijke levensloop, niets kon het leven redden van hen, die gemerkt waren voor den dood; de vurigste en reinste toewijding eener vrouw kon hun treurig noodlot niet bezweren.

CONDORCET, de groote wijsgeer, een der samenstellers van de beroemde Encyclopédie, was ook reeds enkele maanden vroeger gevallen ondanks den moed van Mad. VERNET (bloedverwante van den schilder HORACE VERNET) die hem gedurende negen maanden had verborgen in hare woning van de rue Servandeni, te Parijs. In dit toevluchtsoord, voortdurend den dood voor oogen hebbende, schreef de geleerde Girondijn, zijn „Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain" [1]) Nog voor hij zijn werk van genie had ten einde gebracht, nam hij heimelijk de vlucht, daar hij zijne beschermster in gevaar begon te brengen. Hij dwaalde eenige dagen in de omstreken van Parijs, tot de honger hem dreef naar eene herberg te Clamart, waar men hem herkende, gevangen nam en opsloot in Bourg-la-Reine, in gelukkiger dagen het geliefkoosde verblijf van LUCILE DESMOULINS, eene andere martelares van het fanatisme. Toen men den anderen morgen, 27 maart 1794, in zijn gevangenhok trad vond men CONDORCET dood; hij had het zware vergif ingenomen, dat hij verborgen in zijn zegelring steeds bij zich droeg. Ook in het leven van dien grooten denker bleek den haat van den Jakobijn machtiger te zijn dan de liefderijke toewijding der vrouw!

Technisch Overzicht.

De Trans-Siberische Spoorweg.

De Trans-Siberische spoorweg kan tot de merkwaardigste ondernemingen van deze eeuw gerekend worden. Hare voltooiing brengt een directe verbinding tot

[1]) Schets van een historisch tafereel van den vooruitgang van den menschelijken geest.

stand tusschen Europa en den Stillen Oceaan. In 1891 werd met den aanleg begonnen en in 1900 denkt men gereed te zijn. Nu is reeds in het Westen 2178 km., in het Oosten 403 km. klaar; de geheele lengte bedraagt 7817 km., dat is 1393 km. meer dan de spoorweg van New-York naar San Francisco. Deze onderneming heeft tot nu toe gekost 330 millioen gulden terwijl in 1897, 97 millioen gulden zullen verwerkt worden; zeventig duizend werklieden zijn vast aan den bouw verbonden. Door een verdrag met China zal een gedeelte van de lijn over Chineesch grondgebied loopen, wat een verkorting geeft van 550 km.; een niet gering voordeel voor de Russische regeering daar iedere kilometer *f* 82500 kost. Als deze spoorweg gereed is, duurt een reis van Parijs naar Japan, een afstand van ongeveer 13000 km., 14 dagen. Ook is uitgerekend wat men voor dit reisje betalen zal: eerste klasse *f* 256.50, tweede klasse *f* 165.50, derde klasse *f* 107.50 enkele reis.

De verbetering, die de voltooiing van dezen spoorweg in het wereldverkeer teweeg brengt, blijkt bij een reis om de wereld. Zonder deze lijn duurt een reis om de wereld 66 dagen: New-York—Southampton 6 dagen; Southampton—Brindisie via Parijs $3^1/_2$ dag; Brindisie—Yokohama via Suez 42 dagen; Yokohama—San Francisco 10 dagen; San Francisco—New-York $4^1/_2$ dag. Maakt men van de Trans-Siberische spoor gebruik dan is de reisduur 33 dagen: New-York—Bremen 7 dagen, Bremen—St. Petersburg $1^1/_2$ dag; Petersburg—Wladiwostok 10 dagen; Wladiwostok—San Francisco 10 dagen; San Francisco—New-York $4^1/_2$ dag.

* * *

Industrie van Japanverven in Nederland.

In eene vergadering der afdeeling Groningen van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst werden door de heeren D. de Clerq en D. Dooijes respectievelijk als vertegenwoordiger en agent van de chemische fabriek van de maatschappij de Veluwe te Nunspeet in Gelderland, stalen en monsters van Japanverven, zoogenoemd om de overeenkomst met japansch lakwerk die de oppervlakten met deze verf vertoonen, ter tafel gebracht. De in verschillende kleuren, op vertind ijzerblik aangebrachte, verven hadden allen een fraai uiterlijk en gaven de afzonderlijk door drie à viermalen bestrijken verkregen huidjes gelegenheid hun taaiheid, gepaard aan eene merkbare vastheid, te leeren kennen. Uit de mondelinge toelichtingen bleek, dat bij het vervaardigen van deze verven in de allereerste plaats er naar is gestreefd een zoo deugdzaam mogelijk materiaal te bereiden, dat bij billijken prijs een goed resultaat oplevert, spoediger en beter dan bij het gebruik van andere verf- en laksoorten mogelijk is. Als eene bijzondere eigenaardigheid werd opgegeven, dat trekken en krimpen van het materiaal, waarop zij zijn aangebracht, op deze verven geen invloed hebben, waardoor er geen barsten ontstaan, en dat zij na het opstrijken schijnen te zwellen, zoodat alle oneffenheden in den grond volvloeien waardoor aan het gronden, plamuren en schuren niet die moeite en zorg behoeft te worden besteed als bij het gebruik van andere verf- en laksoorten, en dat bovendien met eenmaal oververven kan

worden volstaan, waar anders om hetzelfde resultaat te bereiken, meermalen moet worden overgestreken. Bij eene proefneming bleek, dat voor 12,615 M² benoodigd is ± 2 K.G. verf à *f* 1.25 per K.G. en dat voor het eenmaal bestrijken van die oppervlakte 2½ uur noodig is.

* * *

Telegraphisch zetten.

Door J. J. Reifgraber te St. Louis, Amerika, is eene machine uitgevonden, waardoor het mogelijk wordt langs telegrafischen weg te zetten. Dit werktuig heeft veel overeenkomst met een schrijfmachine, waarmede men behalve de gewone gedrukte copy, ook een strook papier, waarop met strepen en puntjes de letters geperforeerd zijn, vervaardigt. Deze papierstrook loopt dan door een electrischen overbrenger, die op de plaats, waarheen men seint een dergelijk werktuig in beweging brengt, die een zelfde strook papier reproduceert. Deze strook papier gaat dan weder door een voor dit doel ingerichte zetmachine, die de letters giet en zet welke op de strook zijn aangegeven. Het groote voordeel is, dat verschillende bureaux met eene machine bediend kunnen worden. Zoo zal in de toekomst mogelijk zijn, dat één telegraphist-zetter in Amerika direct de copy zet in drukkerijen van de groote dagbladen in Europa.

* * *

De ontwikkeling van de Duitsche zeevaart.

Deze ontwikkeling heeft alle kenteekenen eigen aan den kapitalistischen vooruitgang. De zeilschepen verdwijnen meer en meer en maken plaats voor snelvarende en groote vrachtbooten. De steeds toenemende concurrentie dwingt de maatschappijen om de snelheid van hun schepen te vergrooten en de vrachten te verlagen. Door het eerste wil men tegemoet komen aan den wensch naar steeds kortere leveringstermijnen, die eene herleving van industrie en handel, zooals zij die nu beleven, medebrengt. Daar komt bij, dat hoe korter de reis is des te kleiner het renteverlies wordt van het waarenkapitaal, waarmede het schip bevracht is. Het verlagen van de vracht tracht men te bereiken door steeds grootere schepen in de vaart te brengen. Want een schip, dat evenveel laadvermogen heeft als twee andere, kost niet tweemaal zooveel. Noch de kosten van den bouw, van de bediening, van de machines en ketels, noch het kolenverbruik stijgt in dezelfde mate als het laadvermogen of de snelheid. Nu reeds zijn er stoombooten waarvan het laadvermogen bedraagt 23500 registertonnen (een registerton = 2,83 M³.) derhalve 66505 kubieke meters of de inhoud van een dobbelsteen van ruim 40 meter lang, breed en hoog. De inhoud van een goederenwagen is gemiddeld 10 M³, zoodat zulk een schip de lading kan bergen van ongeveer 133 goederentreinen ieder van 50 wagens of van een trein met 6650 wagens. Het vermogen der machines is reeds opgevoerd tot 27000 paardenkrachten, de snelheid tot 22 knoopen (40 kilometer) per uur.

De Duitsche handelsvloot toont bijna van jaar tot jaar een vermindering van het aantal vaartuigen gepaard met een vermeerdering van het laadvermogen. Op 1 Januari 1871 waren er 4519 zeeschepen met een totaal laadvermogen van

982355 of gemiddeld 217 ton. In 1881 was het aantal iets grooter namelijk 4660; het laadvermogen steeg in verhouding veel sterker en wel totaal tot 1181525 of gemiddeld 235 ton per schip. Tot 1891 verminderde het aantal met meer dan 1000 (n.l. tot 3653) terwijl de tonnenmaat vermeerderde tot 1433413 of gemiddeld per schip tot 391. En op 1 Januari 1895 was het aantal ongeveer hetzelfde 3665, maar vermeerderde het laadvermogen totaal tot 1553902 ton of per schip tot 424. Zoodat in 24 jaar een achteruitgang is waar te nemen van 854 schepen of 18,9 % en eene vermeerdering van het totale laadvermogen met 570453 ton of 58 %, van het laadvermogen per schip met 95 % of van bijna het dubbele. Met minder vaartuigen kan men thans meer waren vervoeren dan vroeger. De vermindering heeft enkel betrekking op het aantal zeilschepen, dat van 1871 tot 1895 van 4372 tot 2622 daalde ongeveer 40 %. De tonnenmaat ging slechts 26 % achteruit van 900661 tot 660856. Ook hier is de gemiddelde grootte gestegen en wel van 205 tot 252 ton of met 22 %. In 1893 bedroeg deze gemiddelde grootte $264^{1}/_{2}$ ton. Evenwel gaat de bouw van zeilschepen hard achteruit.

Bij de stoombooten daarentegen stijgt het aantal in het laadvermogen. In 1871 waren er 147 stoombooten tegen 4372 zeilschepen; het aantal tonnen van deze 147 bedroeg 81994 of 557 per boot. In 1881 reeds 414 stoombooten met 215758 tonnen of gemiddeld 521, een achteruitgang, die te verklaren is uit het feit, dat ook op kleinere booten de stoomkracht werd toegepast. Daarna stijgen aantal en grootte: 1891 met 891 en 723652 ton, gemiddeld 806^{5}; 1895 met 1043 en 893046 ton, gemiddeld 856^{2}.

In 1871 bedroeg het aantal en het laadvermogen der stoombooten $3^{1}/_{4}$ % van het totale aantal en $8^{1}/_{2}$ % van het totale laadvermogen van alle vaartuigen. In 1895 achtereenvolgens $28^{1}/_{2}$% en $57^{1}/_{2}$%. In datzelfde tijdvak steeg het aantal stoombooten 609%, hun laadvermogen 989%. De beteekenis van dit feit komt eerst goed tot zijn recht als men overweegt, dat door de grootere snelheid ook meer reizen derhalve meer goederenvervoer plaats vinden. P.

Economisch Overzicht.

De werkeloosheid in Duitschland.

Reeds in den winter van 1892—'93 hebben de Duitsche vakvereenigingen eene poging gedaan om den omvang van de werkeloosheid in Duitschland te bepalen. Volgens eene berekening van Oldenberg in het „Sozialpolitische Centralblatt" (1893) was het resultaat, waartoe het onderzoek van de vakvereenigingen geleid had, o. a. dit, dat in 31 steden met eene bevolking van te zamen ongeveer $2^{1}/_{2}$ millioen het aantal werkloozen 42000 bedroeg, zoodat destijds, als men al de personen meerekent die door hen onderhouden moesten worden, 82000 personen de noodlottige gevolgen van de werkeloosheid ondervonden. De cijfers, door de vakvereenigingen aan het licht gebracht, waren voor de bourgeoisie eene onaangename verrassing; zij besefte wel dat er velen rondliepen, die

vandaag niet wisten hoe ze morgen aan den kost zouden komen, maar ze verkeerde nog altijd in den zoeten waan, dat in Duitschland de toestanden veel beter waren dan in het buitenland. Deze illuzie werd haar door de statistiek der arbeiders ontnomen; deze toonde duidelijk aan, dat in Duitschland evenals in alle landen, waar het kapitalisme oppermachtig den schepter zwaait, zeer veel ellende geleden wordt. En in haar spijt over de verloren illuzie noemde zij de uitkomsten van de statistiek der arbeiders overdreven en hun onderzoek partijdig.

Nu was zeker het onderzoek der vakvereenigingen verre van volledig, de uitkomsten gaven dus slechts een onvolkomen beeld van den werkelijken toestand. Maar dat ondanks de gebrekkige hulpmiddelen, waarover de vakvereenigingen te beschikken hadden, de verkregen cijfers niet te hoog uitgevallen waren, werd 2 jaar later, in '95, bewezen bij gelegenheid van de beroepstelling op 14 Juni en van de volkstelling op 2 December.

Aan deze beide tellingen, die van regeeringswege uitgingen, werd eene telling van de werkeloozen vastgeknoopt, waarvan de uitkomsten thans in de laat-te aflevering van het Archiv für soziale Gezetzgebung und Statistik (1897, derde aflevering) door prof. G. Schanz besproken worden. Deze geleerde moest na een uitvoerig onderzoek erkennen, dat de statistiek van de vakvereenigingen lang niet zoo slecht was geweest als door de tegenstanders beweerd was geworden.

In menig opzicht zijn de tellingen van '95 merkwaardig geweest, al zijn er ook vele aanmerkingen te maken op de wijze waarop zij geschied zijn. De fouten, die men daarbij maakte, mogen de Duitsche regeering zeker niet te zwaar aangerekend worden, want het was de eerste maal, dat zij zich met zulk een arbeid bezig hield.

In verschillende steden, o. a. Dresden, Leipzig, Maagdenburg, Berlijn, Hamburg, Lubeck, Stuttgart en Straatsburg nam men zich de moeite door natellingen en door schifting van het verkregen materiaal de cijfers te verbeteren. Op deze wijze werden reeds de cijfers nader tot de werkelijkheid gebracht en de reeds genoemde prof. Schanz heeft thans eene zeer verdienstelijke poging gedaan om uit de zee van gegevens datgene te distilleeren wat voor den beoefenaar van de sociale wetenschap van belang is.

***

Het was zeker een gelukkig denkbeeld van de Duitsche regeering, dat zij op twee verschillende tijdstippen van het jaar, en wel de eerste maal in een zomermaand en de tweede keer in een wintermaand, den omvang van de werkeloosheid poogde te bepalen. Daardoor was de mogelijkheid gegeven gemiddelde gegevens voor het geheele jaar te verkrijgen. Want, zooals men weet, is de werkeloosheid in den winter het grootst en in den zomer het geringst. Nu bereikt zeker in de maand December de werkeloosheid gewoonlijk niet haar hoogsten stand; dezen zal men eerder in Februari aantreffen; December met zijn Kerstfeest is nu juist in Duitschland vooral niet de geschikte maand om het maximum van de werkeloosheid te weten te komen. Maar toch blijft de tegenstelling tusschen beide maanden groot genoeg, om daaruit een gemiddelde af te leiden, die

niet al te veel van de werkelijkheid afwijkt. Meer nog dan op deze laatste onvolkomenheid moet de aandacht gevestigd worden op twee omstandigheden, die van veel invloed op de uitkomsten van de tellingen geweest zijn. Eerstens was het weer in de maanden November en December van 1895 buitengewoon zacht, zoodat een aantal bedrijven, die anders stillagen, met werken konden doorgaan, en ten tweede was de stand van handel en industrie na eene periode van malaise weer bizonder gunstig in '95. Dit doet vermoeden, dat de cijfers van '95 eerder hooger dan lager moeten worden, als men ze wil toepassen op eene periode, die verscheidene jaren omvat. Aan den anderen kant evenwel wijst prof. Schanz er op, dat tengevolge van de gebreken in de wijze, waarop de telling geschiedde, velen als werkeloos werden geboekt, die het niet waren, terwijl hij het onwaarschijnlijk acht, dat zij di. wel werkeloos waren, zich niet als zoodanig zouden hebben opgegeven. Hoe dit ook zij, de invloed van de weersgesteldheid en den stand van handel en industrie op de werkeloosheid is te groot, om niet met vrij groote zekerheid te kunnen beweren, dat '95 een te gunstig gemiddelde voor een reeks van jaren heeft gegeven.

* * *

Bij de tellingen heeft men onderscheid gemaakt, tusschen hen, die wegens voorbijgaande ongeschiktheid (in hoofdzaak werd hierbij aan ziekte gedacht) werkeloos waren en hen, die hoewel tot werken in staat geen werk konden vinden. Deze laatste groep is zeker de belangrijkste; hier heeft men met de eigenlijke werkeloozen te doen. Het geheele aantal werkeloozen in '95 verdeelde zich nu als volgt over de beide groepen:

	14 Juni '95	2 Dec. '95
werkeloos wegens ziekte	120348	217365
werkeloos in de gewone beteekenis	179004	553640
in 't geheel	299352	771005

Nemen wij alleen de tweede groep, nl. die van de eigenlijke werkeloozen, in aanmerking, waartoe wij ons ook in het vervolg zullen bepalen, dan blijkt uit bovenstaande cijfers, dat in December van '95 ongeveer driemaal zooveel werkeloozen waren dan in Juni. Van de geheele bevolking was volgens eene berekening van prof. Schanz op 14 Juni 0.34 pCt. werkeloos, op 2 Dec. 1.06 pCt., van de arbeiders 1.11 pCt., resp. 3.40 pCt. Waaraan moet dit verschil nu worden toegeschreven? Prof. Schanz constateerde, dat alleen in 34 bedrijven, waar de gang van zaken meer of minder van de weersgesteldheid afhankelijk was, een verschil van 343313 werkeloozen bestond; in Juni waren er slechts 42463 werkeloos en in December 385776. Tot die bedrijven behooren o. a. de landbouw, tuinbouw, het boschwezen, de scheepvaart etc. Men mag dus zeggen, dat het verschil grootendeels op rekening van de weersgesteldheid mag worden geschreven.

Verdeelt men de bedrijven in 5 groepen: 1. landbouw, boschwezen, tuinbouw, veeteelt, visscherij; 2. industrie, bouwvakken, mijnwezen; 3. handel en verkeer; 4. dienstbodenvakken en loonarbeid van onbepaalden aard; 5. arbeid in dienst van den staat, de gemeente, de kerk, liefdadigheidsgenootschappen etc. en de

vrije beroepen, dan vindt men dat op 14 Juni van de werklieden in de eerste groep 0.33 pCt., op 2 Dec. 2.80 pCt. werkeloos waren; bij de volgende groepen zijn de procentcijfers aldus: 1.53 en 4.18; 1.75 en 2.78; 1.74 en 3.83; 0.76 en 0.93. Bij de eerste groep is dus de werkeloosheid in de zomermaand het kleinst, daarentegen het verschil tusschen de beide maanden het grootst; terwijl bij de laatste groep geen belangrijk verschil valt waar te nemen en de werkeloosheid in beide maanden beneden 1 pCt. blijft. De werklieden in dienst van den staat, de gemeente en de kerk zijn er dus het best aan toe; zoo was van het post- en telegraafpersoneel gemiddeld slechts 0.14 en van het spoorwegpersoneel slechts 0.15 pCt. werkeloos. Welk hoog percentage vindt men daarentegen bij de timmerlieden (5 pCt.), bij de metselaars (10 pCt.), bij de stratenmakers (12 pCt.) en bij de zeelieden (19 pCt.)! Op 2 December waren van deze 4 laatste categorieën achtereenvolgens werkeloos: 9.3; 18.7; 21.9 en 27.5 pCt.

Wat de duur van de werkeloosheid betreft, daarvan geeft de volgende statistiek een kort overzicht:

	14 Juni	2 December
1—28 dagen	79016 of 55 pCt.	339766 of 66.4 pCt.
29 dagen en langer	64654 of 45 pCt.	171861 of 33.6 pCt.

Voor meer dan de helft duurde dus de werkeloosheid niet langer dan 4 weken. Dat, tegen de verwachting in, in de wintermaand meer werkeloozen onder de eerste groep vallen, vindt zijn oorzaak voornamelijk daarin, dat destijds in den landbouw en bij de beroepen, die in de open lucht plaats vinden, de stille tijd ternauwernood was aangebroken. Was de telling in Febr. geschied, dan zou in dit opzicht de uitkomst geheel anders geweest zijn. Buitendien moet men niet vergeten, dat de dagen na de tellingen, gedurende welke de arbeiders werkeloos bleven, niet in rekening gebracht konden worden. Bovenstaande cijfers zijn dus zeker veel te laag. In Berlijn, waar men naderhand probeerde door een apart onderzoek de cijfers van deze fout te bevrijden, vond men, dat werkeloosheid onder de werklieden van deze stad gemiddeld 39 dagen geduurd had.

In enkele steden, zooals Stuttgart, Dresden, Straatsburg etc., heeft men nagegaan wat de oorzaken van de werkeloosheid waren. In Stuttgart o. a. vond men, dat ziekte bij 13.6 pCt. van alle gevallen de oorzaak was, opzegging van den dienst door den werkman bij 23.7 pCt., opzegging door den werkgever bij 15.1 pCt., werkstaking bij 0.2 pCt., malaise in het bedrijf bij 36 pCt., en het eindigen van den seizoen-arbeid bij 7.3 pCt. In dit opzicht is evenwel een omvangrijker onderzoek dringend noodig.

Verder bleek, dat van de werkloozen iets meer dan een vierde vrouwen waren en dat, als men de werkloozen wegens ziekte er bij rekent, de groote meerderheid ongehuwd is. Onder de werkelooze vrouwen vindt men bijna evenveel weduwen of gescheiden vrouwen als gehuwde, terwijl onder de mannelijke werkeloozen het aantal weduwnaren of gescheiden mannen slechts ongeveer $^1/_{12}$ bedraagt van het aantal gehuwde personen. Op 2 Dec. '95 waren ongeveer 49 pCt. en op 14 Juni ongeveer $53^1/_2$ pCt. van de werkloozen 14—30 jaar, terwijl destijds van de inwoners van het Duitsche rijk slechts 42 pCt. tot dien leeftijd behoorden.

Daar werkeloosheid vaak voor den werkman een tijd van ontbering en gebrek beteekent, gedurende welken zijn weerstandsvermogen tegen ziekte groot gevaar loopt zwakker te worden, ligt het vermoeden voor de hand, dat in die vakken, waar de meeste werkeloosheid (in de gewone beteekenis) heerscht, ook de meeste gevallen van ziekte voorkomen. Zulk een verband werd dan ook door Prof. Schanz geconstateerd. Maakt men een lijstje van alle vakken, waar de werkeloosheid op 2 Dec. meer dan 2 maal grooter was dan op 14 Juni, dan vindt men daarin bijna alle 34 vakken terug, waarvan wij reeds meedeelden, dat zij te zamen in den wintermaand 343313 eigenlijke werkeloozen meer telden dan in de zomermaand.

Prof. Schanz maakt ten slotte aan de hand van de gegevens, door beide tellingen van werkloozen verkregen, de volgende berekening, wat betreft de kosten eener wettelijke verzekering tegen werkloosheid.

Het cijfer van de eigenlijke werkloozen (dus niet die wegens ziekte ongeschikt tot werken zijn) bedroeg op 14 Juni '95 179004 en op 2 Dec. '95 553640. Het gemiddeld cijfer is dus 366322.

Neemt men dit laatste cijfer als het gemiddelde cijfer voor het geheele jaar aan, en dat ieder van de werkloozen dagelijks 60 cent ontvangt, dan bedragen de kosten per jaar in ronde cijfers 80½ millioen gulden. Zou deze som uitsluitend door de arbeiders bijeen gebracht moeten worden, dan zou ieder werkman per jaar *f* 5.08 moeten bijdragen of ongeveer 10 cent per week.

Men moet evenwel niet vergeten, dat '95 een bizonder gunstig jaar is geweest, wat de werkloosheid betreft; in andere jaren zullen er dus hoogstwaarschijnlijk veel meer werkloozen ondersteund moeten worden.

Aan den anderen kant vallen velen, die bij deze berekening meegerekend zijn, er af, als men aanneemt, dat de werkloozen niet terstond ondersteuning ontvangen en deze na een zekeren termijn weer ophoudt. Dan komen er bij de kosten van administratie, die eveneens in rekening moeten worden gebracht. Prof. Schanz gelooft ten slotte, dat met een bijdrage van 18 cent per week en per arbeider de kosten gedekt zouden worden.
